

સાધનામયનાં અંતરેમાંથી

‘રૂપ’ નથી

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુઝાય છે

■

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુઝવણી દર દરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

■

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રસ્તમ મિલ

દોમતી

અને

દુવાલ

કેમ્બ્રિક

અને

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

મિલ

નવજીવન મિલ

(કલકત્તા)

કાશિયાવાડમાં

પૂજા વપરાતું

છાપેલું કાપડ

પ્રાપ્તિ

અને

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

પ્રાચીન કલામાં ઉત્તરચિહ્નો તથા આયુધોઃ આપણાં પ્રાચીન વિદ્યા દયા શિક્ષણાં મૂર્તિઓના હાથમાં અમુક વસ્તુઓ આયુધો આપણાં રેખાં છે. એ બધાં હરતચિહ્નો પાછળ અમુક સંકેત રહેલા હોય છે, આ હાથે એવાં રેખાંક રત્નસાગર-વસ્ત્રોત્તરો આપણાં છે, એનાં નામ, તેના પર લખેલા કથાંક મુજબ આ પ્રમાણે છે: ૧ માથા, ૨ હાથ, ૩ રાજ, ૪-૫ કમલ, ૬ કમલ, ૭-૮ અર્ધ (તલવાર), ૯ પાશ, ૧૦ બાણ, ૧૧-૧૨ કમળ, ૧૩ આમ્રદંત્રી (આંખાની લુપ્ત), ૧૪ હાથી, ૧૫ કાલ, ૧૬ કમલ, ૧૭ ૧૮ પુરતક, ૧૯ રાજ, ૨૦ ધંડ, ૨૧ પાશ, ૨૨ બીણ, ૨૩ બાણ, ૨૪ આમ્રદંત્રી, ૨૫ બાણ, ૨૬ પાણ, ૨૭ બાણ, ૨૮ પાણ, ૨૯ પાણ, ૩૦ બાણ, ૩૧ કમળ, ૩૨ કમળ, ૩૩ કમળ. (નોંધ: બી સમસ્તકાલ નગર મંત્રાદિત આપણાં એનાં મૂર્તિઓમાં તેઓનાં નામો છે.)

કોણ ?

કોણ રે આવી વ્હે મયું ?
મળી માન ગીમાંએણી પાન જાણે દલી મયું.
કોણ રે આવી વ્હે મયું ?

પાંખણીથી આપણે ઘેરી
દેમ તે નામ લાયે,
સોણગેરીથી, પાંખને જેવી
દૂર ને જતા લાયે,
મનવાસી આ મળના ખાસી કોણ રે આવી દે મયું ?
કોણ રે આવી વ્હે મયું ?

આજુગાજુના કોઈ આજે તો
જાંચ ના એને જાયે,
જાણ્યા એ તો દિશિદિશ્તો-
પારના મેતુ નાંચે,
મનખાગાથી ગાયાને કોઈ જાણા જાનારી લે મયું.
કોણ રે આવી વ્હે મયું ?
પિતાકિન્ન દાદેય

અનકારણે

આનકારણે આજા આજે મળ મેલું મેલું થાય ?
મયુ વ્હેવા જોગ મનાવું તેમ એ વ્હેલુ થાય ?

મારે અપર રિગત ફરે
તો અહાજા ધોને જાય,
(ને) નેજાપાથી નો નીર છરે
તો દગી દગી ન્દાય;
વજીલેયાંને વ્દાલ કરે ને જુગલે એ ના વ્દાય !
આ કારણે આજા આજે મળ મેલું મેલું થાય ?

લોકની ભાષા મી ય કામી તે
નિજા એ ના માય,
(ને) કામી જાણા એકા વીધો કે
મરેજી મુગવા થાય;
કપાલેયને ના મોતરે એને ઘેર એ પેલું વ્દાય ?
આ કારણે આજા આજે મળ મેલું મેલું થાય ?
નિરજત રામત

બંધનજનિત શક્તિ

જાણીયા રે કે ના, લાલિ નિશાના પ મળત પચ્છેયો
અધુન ને પદે એ નિલ રાજાવ્દોહીએ રેમ જોડે,
ને જોડે કે દરે કે અપર નર મોઠો એક કથાય, ત્યારે
અમારે કે એક એ કામ રુપા—રે જાના ત્યા મનોહર.
મિયકાન અજિયાર

આવતી કાલનાં નાગરિકોનું ગાનિક
જાન્યુઆરી
૧૯૪૬

ગોઠ

ગિરિજા

કોણ મેલું મું દેખ નામરે હીને અનકારણે,
નિતાને વેશવા-રમણીનિગત નેવા-રૂપણે;
નિદાવ્દને આપે અલ્પચિત્ર ધિનુ નમનાથી
કથા આજેમું મું મુદુ કવનમા ચેપદનની.
મદુ મું આંધોની હતી નિશાની અદિમુદુ,
વળાને અજોડ મુરજીપીની રૂપ વજીનાર
મહી પાણુરો વિશા અલ્પની થઈ દુઃખી
મદુ મું મું પાણી મરણી પર મારી નનકરી
મણી રમણીતા તે મિરજી લક મારે મું મરજી
મું મું તારને મરણી મું મું અને મળાવું
અદિ દુઃખી પાલનમુદ માર મું મળવો
લય એકે રેષા વિરિમુદ મું મળવો
લયે મારે રેષા, મુંજીયા થા છે મેલ મળવી,
પદાઈ રેમણી, વિહીન પમુ પમાન રા રેષા,
કિન્નુતા મળી

વીર્યવાનને

અનુદા

માનવી કાળે દીવાલે વચ્ચે પુષ્પ નિધ આ
નવી કાળ કમાયે કે છતાંનુનિધિ મું
રોજ, લાય, ત્રવ, અંધિયા, લાલિ ને પચાલ,
રોજ, ગાલો ને ગોઠ, વિશાક રે મું પદું
પરમ એ લખા વચ્ચે અંધ અંધુ રાખો
મારે એ કાપવો, ધન્ય પાનવાવ રી જોનો
દગાથી નિલ્લે છેડી, મળાને મળે રે,
મળેને મળેને મળે, મળવાની પ્રધરણ.
પાવેલો, પાવેલો, કાલિ મળે મળે જોનો
આગેની જોનો ને કાલિ મળે મળે
કહે ને મળિની રાજિ મળાવે લવદુનને
વિધ તો મળાવે અંધે મળે મળે મળે
અરોહ હરે

એ

કે રાજ્યના નવાબ અમેરિકાથી એક ગોડા સેના આજ્ઞા હવા. તેમાં રેડિયો-સેટ વગેરે રેક સગવડ હતી. અને બીજા અલગથી એ દાની કે તે જમીન પર ચાલતી ને પાછી વેર પછત્તી રાકતી? મોટરની કિંમત પચ્ચેસો ન હતી? કેવળ ૩૬,૦૦૦ રૂપિયા?

પરંતુ રાજ્યમાં આવ્યા પછી નવાબને ખરી મુશ્કેલીનું આન થયું. રાજ્યનારમાં એક પછ પછી સડક ન હતી? મોટર આસે ક્યાં? આગ-અગતા પછુ દારૂની એક વિચિત્ર રતિ હોય છે. હોડો કહેવા લાગ્યા: "આ મોટર તો અવાજમાં જ ત્યાં કરશે." આ વાત નવાબના કાન સુધી પહોંચી. ગ્રુસેસે તો ખુલ્લેઆમ પછુ વાત સત્ત્વ હોય ત્યાં રે-હની છામ પકડી સકાય છે? રાજ્યની આવક એટલી ન હતી કે રેલવે સ્ટેશનથી રાજધાની સુધી પાછી સડક બનાવડાવી શકે. એટલે દારીને નવાબે મોટરને રેલવે સ્ટેશનની નજીક આજ્ઞા કરાવી દેવી હતી; અને હોડા રિસક પછી રિસ્ટીથી એક એન્જલ આવ્યો. તેની સાથે હોડો ચઢ્યો, નવાબે ત્રીસ હજારની મોટર આખીસ હબરમાં વેચી નાખી.

આપણા સમાજના પછાત લોકોની રિયલિ નવાબ જેવી છે. આપણે જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં જીવ્યા. "નહીએ કે આસપાસના સમાજને આપણને જ્ઞાનજનની આપતો. આપણી એક જ નિષ્કાર જ હોઈ નથી થતો કે જ્યાં સુધી મારા સમાજનું સુખી નહિ થાય ત્યાં સુધી હું સુખી નહિ થઈ શકું.

બીજા એક જ્ઞાની ખરી બનેલી વાત છે. એક દિવસ તેણે પરમાં મરેલા હર હરોડો મેથો, ગાલમે આપિવારે તેની પૂછી પકડી બારીમાંથી બહાર રસ્તા ઉપર ફેંકી દીધો. એ ત્યોથી પસાર થતા એક ઘાસા બોલાસાગ ઉપર પડ્યો. ગાલમે તો મુકદ્દમી છતાં વળને ચીમૂનથી બે વળત એ જગ્યાને સાંકે કરી ને બીજ વળત રેતાન હતું. બસ, તેણે સમજી લીધું કે મારું કૃત્ય પૂરું થઈ ગયું છે. પછુ ખરીતીતે તો તેણે આમ પોતાના ધરની સફાઈ કરીને શહેરને જ નહિ પણ આખા દેશને પછુ અસ્વસ્થ બનાવી દેવાનું મેદાન મેદાન કરી નાખ્યો હતો.

પેલા હર પેએના હતો. તે નંદુ કાલકો બ્રાહ્મણના શરીર પર ચડ્યાં. તે ત્યોથી રાજધાનીથી ગઈને જુઓનવાલા ગયાં. જુઓનવાલામાંથી એ રોમ કંઠમાં જ શહેરમાં

ફેલાયો. પ્રાંતનારમાં સંકટ આવી પડ્યું. તે એટલે સુધી કે છેલ્લે એ જ્ઞાનું થર પછુ બચ્યા ન પાડ્યું. પેલા અને તેનો પરિવાર પેએની કપડામાં આવી ગયાં. આ વાત બહુની છે, પણ સત્ય છે.

આ ગદાસંકટના શ્રોત્રેશ્વરે જે જ્ઞાની થયા તેને બે સમયર સમાજનો વિચાર હોત, અને એ પછુ બળર હોત કે પેએના હરને બાળી નાખતો એ જ ધર્મ છે, તો તે તેને શરીરમાં ન ફેંકત અને પેએ પ્રાંતનારમાં ન ફેલાત. જ્ઞાના પરમાં જ પેએનાં સપ્તમાં નંદુ ગરી નંદ. પરંતુ જ્ઞાના મનમાં વ્યક્તિગત સ્વચ્છતાનો જ્ઞાન હતો; તેને સામાજિક સ્વચ્છતાની ચિંતા ન હતી. "શરીર બહે ગરી થઈ નય, પણ મારું ધર સાફ રહેવું જોઈએ" એ તેની રતિ હતી; પરિણામ શું આવ્યું? ગરી પછુ ગરી થઈ, (ધર તો એટલે ગંદ થઈ જાય.) શહેર અને પ્રાંત પછુ ગંદા થયાં.

કેટલાક કાર્ય કરતાં પહેલાં વિચારવું જોઈએ કે, આ કાર્યની અસર બાકીના સમાજ ઉપર કેવી પડશે? સમાજને મારિ વાતકે તો ગદિ થાય ને એ સમાજને હાનિ પહોંચે છે નહિ? હું પણ સમાજનું એક અંગ દેવાથી અને પછુ પરિણામે દુઃસ્વાન જ મળે.

એ જ રીતે ધર્મ-વિષયમાં જે જનસામાજીયની ધારણા હોઈ વિચિત્ર છે. કેટલાક અધિના પહેલાં વાદોમાં આજુબેડી વિશાલની રાજાપાળી બાજુમાં ડેરા હિમાલિ-ખાંના કેટલાક પીડિત માણસો આવ્યા હતા. વિશાલની ધાસના મેદાનમાં એક સાથી બેઠી હતી. તેની કપડાં એજના ફેશનમાં હતાં. મુખ પર એક વિશેષ પ્રહારનું જ દંડ. આસપાસ લોકોની મેદાની હતી. તેને તે ઉપદેશ આપી રહી હતી: "આપણે જામ પોતાના નાં ધર્મ-કર્મ કરીએ છીએ, પરંતુ એકનાતેના નિષ્કાર નથી કરતા કે સીનો મળીને પણ. કોઈ ધર્મ છે. એ ધર્મ બૂલી જવાથી આજે આપણી આ દુર્દશા થઈ છે. હું નથી બચતું કે તમને આ જ્ઞાનમાં આવે છે કે નહિ. હું તો મારી બીજ સારીરીતે સમજ છું. ડેરા હિમાલિ-ખાંના નજીક પહાડપુરામાં જે એક મોટી જ્ઞાત્રમ રચાઈ હતી. હવેનો રિ-વિ-યાંતો એના ઉપર ખર્ચ થયો હતો. અનેક સાધુ-સંઘની ત્યાં રહેતાં. પણ કોણને એ જ્ઞાન હતું ને આજે કે આની રક્ષાને પણ પ્રત્યેક કરતો જોઈએ. હું પણ એ વખતે ધારાવાયા-

સમાજેડી રહી. એ વિચાર ન મારો સમાજ બનવાન નહિ હોય તે. આ યોગાભ્યાસે આ કામને ને. ધર્મોપાદાન કરવાનો પ્રયત્ન કરો, સમાજનારની વચવા ન કરી એવું કહ્યું આવે આપણે સી ભોળી રહ્યાં મારી યોગસાધના, આજ્ઞા-સાંતિ બાળનકીર્તન સર્વ ધૂળમાં મળી ગયાં. આ લોકોનાં આંખમાંથી આંખમાંથી - આંખમાં. હોડો એકબીજાની સાથે મેઈડ ફાઈલાક "ધર્મિયો" કહે છે: "આ દુનિયા આણું તો આદ્યા જ કરવાનું. એને આજે પરશોક તો સંભળવા જોઈએ ને?" પછુ માણસો આ લોકોનાં સજ્જ નથી થયાં પરશોકમાં કેમ સજ્જના પ્રાપ્ત કરશે?

આ લોકમાં સજ્જતા પ્રાપ્ત કરવી એ અર્થ એ નથી કે એમાં સારી રીતે રહે એકા કરી શકે, બેચાર દુઃખાન્યને સજ્જ તેવાર કરી શકે, યુવ-યુવતીના વિવાદ સમાં લાખિ રૂપિયા અર્થો નાખના. પરંતુ એ લોકમાં સજ્જતા નિર્ભર છે કે, સમાજના દિતને મારિ નિષ્કામ કરાઈએ. એ જીનું નામ છે "સામાજિક બાવના." આ જ રાષ્ટ્રીય કાર્ય છે; એ કાર્ય ઉપરી પણ છે કેમ કે સમાજ ઉપરનું જ એક સ્વયં છે એને સમાજના નાનામાં નાના અને ગરીબ માં ખરીબ લોકોમાં ભગવાન દેખાય છે એટલાનપણ ખુલી થયાં, તેણે આત્માનું કર્તવ્ય કરી લીધું ને પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરી લીધો એ રાષ્ટ્રધર્મ જ સર્વથી ઉચ્ચ ધર્મકેતવ્ય છે એ વગર સમાજ આગળ નહિ જઈ શકે. અન્ય સમાજ આગળ નથી જઈ શકે. એ સમાજની કોઈપણ વ્યક્તિ પણ દમનિત થઈ શકતી રાકતી.

આપણે આપણી આગલી પ્રામાણિકપણે ને આગભરે લીધી છે ને તે જ પ્રામાણિકતાવા આગભરે આપણે તેને કામગીરી રહેશે. આપણે એમાં કામ કરી બતાવીએ કે આખી દુનિયાને હવે ખરેખર કે આ લાયક લોકો છે. —મીંધી

અનંત લક્ષ્મણ કાન્હેરે

‘સ્વાતંત્ર્યના રાહીદાર’ની અવિરતતા

[૧૭]

બાળમાં ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિએ જોર પકડ્યું તે પહેલાં ગદાસાહ્યમાં યુવાનોમાં ક્રાંતિની ભાવના ફેલાવા માટેથી રાજને ગુપ્ત મંડલોની સ્થાપના થયેલી. ૧૯૦૭ના આફ્રિકન બળુઓને ખંસિતોવાનો પહેલો પગકોડ કરી દિંદારના રાજ તંત્રોમાં રાજનાં કે ‘વિજયલાલ મધાની’ બાપુએ ત્યારથી જ ગદાસાહ્યના જુવાનોમાં ક્રાંતિનો નવો પુનઃ જાગે શરૂ થયેલો. આજે, ક્રાંતિનાં જે બી યુવાનોનાં ગતિમાં વધારાં તેને ઉછરવાનું તે તેના નિકાસ કરવાનું કામ પડ્યું ‘કાળ’ પત્રના સમયે તેની શિવરામ મદાદેવ પરાંજપેની કચેરીએ. તે કાળે હોન્ડા દિલ્હીના ‘કેસરી’ કરતાં પણ ‘કાળ’ વધુ નિર્ભયતાથી સ્વાતંત્ર્યવાદ તથા ક્રાંતિવાદનો પુરસ્કાર કર્યો. નાનાનાના સુધારાની પાછળ શક્તિ ચેડકી ન દેતાં સંપૂર્ણ રાજકીય સ્વાતંત્ર્યના પ્રાપ્તિની જ વાતપણ કરવી જોઈએ એવી પરાંજપેની નિશ્ચયસરણીએ પણ યુવાનેને આકર્ષ્યા હતા. એ રીતે આકર્ષણશક્તિઓના પોતાની સુશાસન મેધાને કારણે નાશિકમાં રહેતા વિનાયક કામોદર આવરકરે જોઈએ આવડતા હતા. નાશિકમાં તેમણે તેજસ્વી યુવકોનું એક નવું જોયાર કરીને પોતાની એ સ્વાતંત્ર્યવાદીઓના પ્રચાર કરવા મોકલ્યો. તેમને લાગ્યું કે દિંદારે હાલના સમયમાં સ્વાતંત્ર્ય મેળવી આવવું જોઈએ તે સમયે ક્રાંતિ સિવાય બીજો ઉપાય નહોતો. પણ સરકારે ક્રાંતિને કંઈ કમતવાત નહોતી એ પહેલાં તે યુવાનેને તૈયાર કરવા જોઈએ અને તે માટે ગુપ્ત મંડલો સ્થાપનાં જોઈએ તથા રાજાઓની સામે કરવાં જોઈએ. પોતાના આસ દિલ્હીનાં મિત્રોમાં આ ગુપ્ત મંડલ સ્થાપનાની તેમણે વાત કરી અને મિત્રોએ તેને સંમતિ આપતાં ૧૯૦૮ની નવેમ્બરમાં ગદાસાહ્યમાં પહેલી ક્રાંતિકારી ગુપ્ત સંસ્થાનો નામથી નાખ્યો. એ સંસ્થાનું નામ ‘રાષ્ટ્રમંત્રક સમૂહ’ રાખવામાં આવ્યું અને તેનો સંકેતિક રાજ ‘રામદાસ’ નક્કી થયો.

આ ગુપ્ત મંડલની સ્થાપના થયા પછી તેને વિસ્તૃત બનાવવામાં નવાના વાંચકો માર્ક્સવાળાઓની કારની કરવાનું કારણમાં આવ્યું. એ માટે નેમાળી યુનિ. હુવેની પસંદગી કરી રાજ્ય હોવા એક પ્રકાર અને વ્યાપક મંડલની જરૂર લાગી. આથી ઈ. ૧૯૦૦ની નવેમ્બરમાં પહેલીએ ‘ગિતમેળા’ નામની એક પ્રકાર સંસ્થા સ્થાપનામાં આવી. આજે ‘ગિતમેળા’ એ ખરી રીતે તો ‘રાષ્ટ્રમંત્રક સમૂહ’ની પુરવઠી રીતે કાર્ય કરતી રાખા જતી. એ ‘ગિતમેળા’ રાજા વિવિધ કાર્યકરો રાજ કરનારા આવ્યા. દર આપણે તેની કમાઓ લાગા હાથો. તેમાં સહયોગે દેશની પરિસ્થિતિનું તથા બીજા બાળોનાં જ્ઞાન મળે એ દિલ્હી બાપુવાને અપાતાં. સામાન્ય બાળોને આપવડ જ્ઞાન વિદ્યાઓને ન ગળ્યું તે આ અવારકરે દેશમાં ખરી રહેલું. એ સિવાય કોઈ સહયોગે બોલામાં બોલી રાજગાર્યા નક્કી કરવા દરેકે રો-રપ નિશિષ્ટ યુવકોમાં વાંચનાં જોઈએ એવા નિયમ કરવામાં આવ્યા. બીજા ‘ગિતમેળા’ માટે દિલ્હી રાજ કરેલા સિનવેરલ્ડસ અને મેલોરલ્ડસ ખૂબ મોટા બાળગણો હતાઓ જે બાળગણો લાગ્યા. તેમાં સ્વાતંત્ર્યની સાધનાથી મોકલતાં ‘આખોળે થતાં તથા દેશભક્ષિની સમસ્ત ઓતે અપાતાં. સાથે સાથે સમાજસેવાનાં કાર્યો પણ ‘ગિતમેળા’એ ઉપાડ્યાં. ૧૯૦૦ની પ્રારંભમાં નાશિકમાં થયેલા પહેલો વખતે રાજને સમાજનાં લઈ નહીં તેના અંતરિમિતિનું નિષ્ઠ કાર્ય પણ એ મંડલે કર્યું.

ધીમેધીમે આ ‘ગિતમેળા’ની સાથે આસપાસનાં ગામોમાં પણ સ્થાપના લાગી, અને ૧૯૦૪ સુધીમાં તે ગદાસાહ્ય મધ્યાખ્યાસ મહત્વનાં સ્થાનો તેણે બનાવી લીધાં. આ બધી સાથે કોચમાં મેક્સવેલ્ટે ૧૯૦૪માં રહે તે માટે સર્વ સાધના પ્રતિનિધિઓની એક સંસ્થા ૧૯૦૪માં નાશિકમાં સ્થાપનામાં આવી. એમાં લ વાંચકોને અંતે તેનું નામ જઈને ‘અભિનવ ભારત’ રાખવા આવ્યું. એમ બંધાવની ક્રાંતિકારી અવળગના બી સ્થાપનાનું તેને પોષણ આપી તેનું સમર્થન કરવાનું કાર્ય ત્યાંના ‘યુગાર’ ‘સંધ્યા’ આદિ પત્રોએ કર્યું તેમ ગદાસાહ્યમાં ‘વિદ્યારી’ પત્રે કરે છે. ૧૯૦૬ના સરકારસિમ સાથે એ જોઈને ઠેરઠે સિવાલ સિંધવતિ મેળવીને સારકર ઉપર ગયા ત્યાં પણ તેમણે ‘અભિનવ ભારત’ની સાધા રચાવી. તેમાં લાલા હરદયાળ, સેનાપતિ બાપ મનલાલ ધોળા ઉપર મુખ્ય હતા. તેના તરફથી ઉપરમાં જોઈને કાર્યકરો થતા ખરા, પણ તેનું મુખ્ય કાર્ય દિંદાર સાથે પહેલાં આડવાનું હવે તે માટે બાળ બનાવવાની વિદ્યા શરૂ ખરા હોવાનું હતા તથા હોતીલાલ ત્યાં નાશિક મોકલવામાં આવ્યા. તે સમયના ક્રાંતિકારો પારસી ‘બાળ દાસ’ને મેળવી ઉપર આવ્યા. બ્રિટિશ સરકારની આંદોલનની જોઈને બેને દિંદાર પણ આવી પહેલેમને બાળ વિદ્યાદેશમાં ફેલાવી દીધી. તે પછી સેનાપતિ ક્રાંતિકારી અવળગ એક સૂચનાં પરાંજપના ૧૯૦૮ના ગામોમાં સેનાપતિ માટે તથા લાલ હરદયાળને પણ દિંદાર મોકલવામાં આવ્યા. ગદાસાહ્ય મુખ્યકાર સિંધ એ જોઈને અવળગ પહેલે પણ જુવાનોમાં અનુષ્ઠિત સાધના બંધાવ પ્રચાર કરતા હતા. સરકારને પણ આ બધી ક્રાંતિકારી પ્રવૃત્તિની જાણ આવી મંદિરોને તે પણ તેને કમી નાખવા દિલ્હીમાં આવ્યા.

૧૯૦૮ના અરસામાં ‘ઈન્ડિયા હાઉસ’માં રસોડા તરીકે એ સંસ્થાનું નામની યુવકોની રસોડાઓ આવ્યાં. સાવરકરે તેનો ધીમે ધીમે વિસ્તારમાં લીધો. તે ‘અભિનવ ભારત’નાં ધણું કામે કરેલો વિવિધ રચને મોકલવાની ગુપ્ત પત્રિકાઓ ઉપર નામો લખવાં તથા તેને જુલોલો પોટર બોલિસેમાં નાખી આવવી ઉપર દિંદારે કામે તેને સેનાપતિને ‘બાળ મેન્યુઅલ’ પારસીની લાવવામાં આવ્યું હવે તેમાં સાંઈજોરલ્ડસ ગરીબ કરાર કેટલીક નક્કી આ સંસ્થાને તથા બીજા એ ગામમાં પારસી કરારીને તે રો પાનાની ચોપડી રવાલ માટે પણ દિંદાર વિવિધ રચને મોકલવામાં આવી હતી.

પરંતુ રાજાઓ પોટરથી દિંદાર મોકલવાં અસકય હોવાથી દિંદાર નવા નીકળતા દરેક દિંદાર સાથે તે મોકલતા. એ રીતે પંતળના કાપ મુખ્ય પ્રધાન સર સિકર હયાતખાન સાથે પણ પિરતોહા-કારણ તથા ક્રાંતિકારી પત્રિકાઓ આદિ સાલિય મોકલવાનું. પણ પિરતોહાનો સૌથી મોટો અને મહત્વનો ભાગ તે સંસ્થાને સાથે રવાના થયેલો. પારસીમાં આસ ગામમાં પોટરે ૨૧ જાન્યુઆરી પિરતોહા તથા કારણસાની પેટીને ખરીદીને ઉપર લાવી રાખેલી. પણ આ ફેરફાર સાદિય સરકારના હાથમાં પકડાયા વગર કેવીરીતે મોકલ્યું એ એક મોટો કથોડો હોયો. કારણ બંધાવમાં બારી-દ્રના ‘યુગાર’ પત્રે બાળની ને મગધમાંથી મોકલાવી દીધી તથા જુદા હાલમાં જ મહનલાલે ને ધારા કરેલો તેથી બ્રિટિશ સરકારે હવે ખૂબ જ નવજીવની હતી. આખરે સંસ્થાને આ કામ

આમિનવ વારસે'ના અપભ્રંશને તે જ નમતે જેજેજેનુ ખૂ.
 તે કરવાનું કરાવી તે પ્રમાણે તેણી કરવા પાડી અને કાન્હેરેની સાથે
 મહાનસી તરીકે કૃષ્ણાદિ મોખાને તથા વિનાયકનારે યજ્ઞ દેશ રાંડે
 નાગનાં બે યુવાનોને પણ આ તાગા આંધ્યા, જેથી તે કાન્હેરેથી
 તે કામ કરે તા યાજ તે આ કરી કે કાન્હેરેને તે ખાતી હતી કે
 આ જાતના પશુ પોતાને કૃત્રિમ જ નહોત્યાના નદ્યવશે, તેથી તેણે
 આ જાતની પોતાને ડેરવા કહેતા પશુ પાડવેથી તા રજાએ
 રોતાના ડેરવા માથે બે િરતેલોથી સજ્જ થઈ તે વિજયાવાર
 કૃત્રિમ ડેરવામાં દાખલ થયો. કર્વ અને ડેરવાપાડે પણ પોતપોતાના રવાને
 તેવાર હતા. નાટક જેવા બેજુમાર નિર્ગત થઈ હતી પરંતુ નાટક રાત્ર
 ગયા હતા એકસ સાંજેથી બીજા રેલેગેમા રોમાયા હોવાને કારણે
 આથી રાક્ષસ નહોતા. કાન્હેરેને સોથી અલગ હતી ખુરશી પર એકસ
 સાંજેથી પાડે જ બેજુમાની ડિકિટ થીને રી હતી ખુરશી પર બેઠા-
 બેઠા એકસાની રાક તેવા હતા મોડા આપનારા એકગન પર
 ખારજામાથી જ હુમલો કરવો સરવ થઈ પડશે એમ માની કાન્હેરે
 જાકાર થીએરના આદમ પર આવી બેઠો બરાબર હાથ ધરે
 એકસ આવી પહોંચ્યા અને કહાલેને કાલેએ પ્રણેશકારમા ફાંખ
 ધરેા તેમજ રાક્ષસે તેની નાગના એક અર્ધજ તથા બે બાજેની સીએ
 હતી હાલ તે એકસ ખુરશી પાડે જ બેઠો હતા માટે કિલ્લોથી
 પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યાં તે કાન્હેરે તેની પીઠ પાછળ નહોત્યાના અને
 આમના પગકારામા ખોસામાથી પોતેલ કાઢીને તેની પીઠ પર

મોઢાએથી એવાથી જ કામ પડે એમ નહિ વાગવડો કરી આગ
 આ પીને એકસાની રાક્ષસે બીજો મોખાના ડેરવા માડી એ રીતે કુ
 રાત મોખાના ડેરવા પછી આત્મહત્યા કરવાના કહેરથી ચિત્તેલ
 ની નથી પોતાના મામા તરફ ફેરડી પણ એવામા તે હેરપુક
 કહેરપર ખોપકરે તેના હાથ પડડી લીધા કાન્હેરેને બીજા હા
 ખીચામાની બીજો પિરતેલો કાઢવાને પ્રયત્ન કર્યો, ત્યાં પેલા નેન
 નાગના એકસે મરી બેઠોથી તેનો એ હાથ પકડી લીધો. અને
 કાન્હેરેનાત બની બેઠો રક્ષો રાક્ષસે જ વિચિત્રિત પકડેથી એકસ
 નો દેહ પડ્યો હતો તે તે તત્કાલ મૃત્યુ પામ્યો હતો.
 િરતેલોના આ એકાએક હાકાથી આપણી યીએરે મૂલ બીજુ.
 લેખા નાસકામ કરવા લાગ્યા તરત પોથીએ આ રી થીએરને રેગે
 પાવી ફેરડેની બંદરી વીધી અને તેમા કહેને દેશપાડે પણ પકડાડી
 મથા નેલમા કાન્હેરે તથા બીજા પર નાતપત્તી બધી હડીકત મ્હો-
 વવા થયું જુગપ કરવામા આંધ્યા કાન્હેરેના યજ્ઞ પર ડાક્યાના
 પ્રકારે પણ કરવામા આવતા પશુ એ નિર્ભય વૃત્તાતને જાણ્યો એક
 નહોતો. 'એ સાક કૃત્ય કહું છે નહવારા દરમિયાનમા તેના વીજ
 વર્તાથી ફરક જમું સકિત થઈ જતો આખરે કાન્હેરે કહે અને ફેરા
 પાડે પર ફેરા રાક થયા અને નહિને રાગા ત્યાં પાડી હતો
 હાલ તરેરે તે મીકારી વીધી મારે દેશપાડા અમિનવી રાક્ષસી
 તથાને પાણી રી જનમા રાનીએ મહાવવામા આંધ્યા આક મ્હાત
 બુઝિયા મ્હાતપર યજ્ઞમા નમું રહું આપણે દેશપાડ

કંડી વીરતા

કોલમિયા યુનિવર્સિટીમાં શોળણને હવે તે પખને ૧૯૪૪
 ની પાત મરમા દરિન દર રેરે નાગના એક યુવાન તેના
 મિત્રાણુ માં મારી સપ હ થવા આંધ્યા સામાન્ય વિદ્યાર્થી
 હતા તેવામા એ સનાહ મહિ આયન તરી આલુરતા મળતી હતી
 હાલ પણ એના પ તથિયા દેશ તેજરે આ આંધ્યા અને સપલ મ્હોરે
 મારી માણ આગ રહે છે પણ એ આંધ્યા દેશમાથી ખુરશીમા
 બેઠીને તેના અને પગ નિહાળે—નાકમા થય થવા હતા
 તેણે કહ્યું કે 'પોતાને અભ્યાસ પૂરો કરવાને બંદો ખર્ચ તેમ મારા
 મિત્રોએ દેકા રી લીધો છે, પણ મારા પ્રત તે આજી પ અભ્યાસ
 બંદી વરસમા પૂરો કરી લેવા તે છે'
 'કેમ કે પોતાને કુ કરવાના છે' એ જમ્મ આનન્નિત
 રી કહેજે જવાબ આપેલો. 'તે પછી કુ મરી જવાને હું'
 હું આપણું થઈ ગયો પણ તરત જ એણે મને સમજાવ્યું પાકી
 નેને વરધેમા પૂરાંતા હાનુ પડ્યો હતો, એ નિશ્ચિત એ પિરેથીને
 આગળ વધતો નહોતો એક પાકી એક અગીને પ્રસંગે નિહાળ કરેના
 નહોતો હતા આથી તેના હાથ હવે આ તા એ વરસ લી જ કામ
 આથી રાકે નેમ હતા તેના મન હુકિ અને વાચા તે આ જોડી
 સાથે રહેવાના હતા, પણ પક્ષાત આમન વધતેવિવતો હાલ
 સુ રી પહોંચે રેરે મીત નિશ્ચિત હતું.
 એણે એ રેરે નાનમવા દેકા માતાના જનમમા કતમ કપ-
 માગ કરી કરી લેવો એ જ નાનમવાની એની હોતેમરી હતી પાત
 પૂરી મરીને પોતાની ખુરશીના પેરા ફેરવતો એ મારા બકની બંદાર
 નીકળે ત્યારે કુ અમરબો માર્ગો દીધા દર થઈ ગયા હતા
 પૂણાપુ પૂરસે જમી સમન વિદ્યાર્થીસમુદાય તે સોથી નેજાએ
 વિદ્યામાં હતો. દરમિયાન કોઈએ કી તેને ચોમેથી તેની આ
 'માઈ હેર- એંડ બી સીયર નામના પેન અલિંગના પુ-

દ મદ તથા કાસત વિષ રચિયાને ફરક મરેા તે સામર્યો ન
 હતો તથા જાકાર હાથ કરી નેા નથી અને છવનને પાણુ
 પાગે અને દિનતર કમ જ એઈને તેા અમે સો મરગિદા બનવા
 માત એની કમતરી મીની પાક તિરાશા તેર સાલારી બીજા
 વિદ્યાર્થીને મોગ થય, તમ્મ કરીને આગકોના પિતા થય વસીયેલું
 આતુ રાખવાની અધિકારી બનવા તેની મેંને માટે નિશ્ચિત
 એમજમ કુ તેને વધુ કીધામરેના મથા તેમજને મથા એ પાકો
 વેરને હતો અભાગીને કુ અમન થઈ ગયા એ નાની ચોરડીમા
 તે રહેતો, અને મેંડ કામેય નહીં દિવમના તામામા પોતે નવરી પરે
 ત્યાર, તેની સારના કરવા માની નહી તેમના કરતા કમરે થીડી
 મોડી હતી તેના હાથ એજીબ આલારમ રહેતો. પાણુ નેં નાકપુ
 છેલ્લર કાસતતો એ કડમરી વેવામા માડરો છેના થય
 વાડિયામા તે તે વર્ગમા પણ નહિ આવેલો, અને અમતારા વર્ગો
 મિત્રાતર રહેતા અત માની મથા ત્યારે મેંવેલમ પ્રાધાન મહિર તેના
 અમલિ માપવા આવેલા સદા માનીચોથી કમસઈ એજીડ
 અલિમ કાસતમા પહેલા સમાચાર મને મળ્યા પછીથી હુરોમ
 એની ખબર હાકવા જતો મરણુ સમય એના કહેરા પર પકડાઈ
 હોકેથી વિજયમરી સાતિ જો, ને હું મ થઈ ગયો તેની મિત્રાતાન
 નેં વીમુખીયુ રહી રહી હતી થયેમા આત્મા સુરતી એ અડમ
 વારમરી નેરે પ્રસાસ કરી હતી તેની એ મને લાન કરી
 અને આ આંધ્યા સોથી અલિંગના કહીકત તે મેં પાડાથી
 તેની પામેથી નાથી એને ડેવરતી સાતિ આ પવા અને પોતાની
 તેના પ્રયત્ને પ્રેમમહિત અમન કરા કે નહીં મની ત થે તમા કર્મ
 હતુ અને એ મરણુ પામ્યો ત્યારે નેને મેં મળ અમ્મ થઈ મર્ડ હતી
 કે તેમો વસનેય નાહુ રવાં હતો તે આક પુત્રને રિતા થયે હતા
 અમાથી 'સિંગે રાઈ રટે' હાગના આંધ્યા

પૌલ રિશાર

ન્યૂયાર્ક અને વ્યાન્ક

પૌલ રિશાર ઈ. ૧૮૨૨માં (૨૬મી જૂન રિશારકે જન્મ્યો)

ન્યૂયાર્કમાં એક શુંકવને સહિ પાંચ વાગે બાઈ દરિ ગોવિલ્લોના ટેલિફોનગ્રામોએ કે સનિ-રવિ માટે એગની સાથે 'માન્ડ ન્યૂ' નામના આગામીમાં એમને ઘેર આજવાના છે. સાથેસાથે એ પણ સમાચાર આપ્યા કે એ વખતે શ્રી પૌલ રિશાર પણ સનિ ને રવિ બન્ને દિવસો અમારી સાથે જ રહેશે. આ બંનેને મારા મનમાં કદાચનાને મુગમર રચે અને મણાં વધે-ની દબાએલી રમૂતિ આપોઆપ ઉપસી આવે.

પૌલ રિશારને પહેલાં જોયા હતા ઈ. ૧૮૨૧ની અમદાવાદ-ની કોંગ્રેસમાં હું મળ્યો ત્યારે એ શ્રીમતી સરોજિની નાયડુ સાથે વાતો કરતા હતા. સફેદ ડાંગોરિયન વસ્ત્રો, લાંબા વાળ અને દાદીમુઠા અને આજોની સાત તેજસ્વિતા એ બધું જોતા મને પ્રથમ તો રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની જ ભ્રાતિ યદુ. ઇંગ્લિન્ડ આટલું બધું સૌમ્ય અનુભવાને આશ્ચર્ય પમાડે એક હલ જે તો સરોજિનીદેવીને પણ પહેલી વાર જ જોયા, અરથ એ વખતે મારી આંખો વિગાસણમાં પડી હતી. સરોજિનીદેવીનું આર લાવવન જેવું કે પૌલ રિશારની સાત તેજસ્વી પ્રતિભાને નગન કરેલું એ તાર્કાલિક તો સૂચ્યું પણ નહિ. અણધારે જુવાનની જેમ હું તો સૌંદર્યનાં બને રવરેષોને માત્ર જોઈ જ રહ્યો હતો.

પછી તો પૌલ રિશાર, જેન તપસવી શ્રી કેસર વિજયલ્લ મહારાજને મળવા આવ્યા ત્યારે એમના વધુ પરિચયમાં આવવાને લાભ મળ્યો. પૌલ રિશારનું ત્યારે એવું આશ્ચર્ય હતું. પહેલું એમનું પોતાનું વ્યક્તિત્વ જ અસામાન્ય હતું. એમની તેજસ્વી, સૂઝને જે વંચળ પ્રજા આજના એ એવો રેવર વિદ્યાર કરતી અને એમની આલેખિતતા મમે તેવા દંડજી હૃદયને પણ ભક્તજન બનાવી દે એટલી સગર્વ અને નીમ હતી. બીજું આકર્ષણ એમો શ્રી અર્ચિદે પારો દેરાકર નવ રહીને નિર્ભય સાથે 'આચર્ય' નું સંચાર કરીને પોતાની પાસેથી પૂર્ણધામનું રહસ્ય લઇને કદાચ આવ્યા હશે એવી માન્યતા હતી. આ ઉપરાંત તે વખતે એમનાં પત્ની, શ્રીમતી મીરા રિશારે પણ શ્રી અર્ચિદેની પૂર્ણધામની સાધના રવીકારી હતી. વળી એવી આવા પણ આવી હતી કે એ પતિ પત્ની વચ્ચે સાધના બિંધે બહુજન મતભેદ વચાવી દેવાને જણાં કામ્ય માટે છતાં યવાનાં હતા. આમ એમના નામની આસપાસ કોટુપ્રિયતાનો એક એવો વ્યવસ્થા વર્તિતજોયો હતો કે એને કારણે એમનું વ્યક્તિત્વ રહસ્યમય ને રંગદર્શી બની ગયું હતું.

એટલે એમની બાપી નાતિગત વખતે, ચામળી વખતે કે ધ્યાન વખતે જો નિજાસુની મુગ્ધ શક્તિથી એમના અકિતલની પ્રતિભાગીતો. મને પણ એમનું આકર્ષણ બહુ જ શુદ્ધ હતું, એટલે વડોદરાથી એમની સાથે કાચર અને કાચરદરને પ્રવાસ પણ માથે લીધો. આજે આ અનુભવોને પા સદી જેટલો સમય વધે છે, છતાં મારી રમૂતિના દગલા વિચિત્રોને જે રમક જેવું છું કે મારા સગમ માનસ ઉપર એમની અસર એક મનોહર મરમીની હતી. એમણે જ મારા અંતરનાં કમાડ ઉઘાડીને એમાં શ્રી અર્ચિદે વિષેની નિજાસા રોપી હતી. એમાંથી જ આખરે ભક્તિનો ઊડાં લીધો અને હું શ્રી અર્ચિદેની લખનદહિના હૃદય પ્રસાદ પામ્યો, મારે માન મીરા રિશાર જે તે વખતે એક રેન્ડ સાધક સમાધી હતાં તેમણે મારા પૌંડિચેરીનિવાસ દરમ્યાન ગાતાનું પાવનકારી રચાન લીધું. મારા હવનમાં આવેલા એ અતિ સુચક સમયરંગનો વચા શ્રી પૌલ રિશારને છે.

આજ, મારા મતકાળનાં રમારોગી પોટલી લઈને હું એ વારની વરસાદ વરસની સંધ્યાએ 'માન્ડ ન્યૂ' પહોંચ્યો. ન્યૂ યૉર્ક માન્ડ ન્યૂ લગભગ પેરેકે માઇલ દૂરો, ન્યૂયૉર્ક યૉરિગટન પુલ પરથી જતી બસનો એ આખો ય રસ્તો બહુ જ રમાગીય છે. ટનીચાવી નાખનારા ન્યૂ યૉર્કના બેચકર ક્રડપત્રમાં અને ધર્માવાતાપરણમાંથી પુલ જોણીને ન્યારે આ બસ ન્યૂ ન્યૂસી રેટ લદમાં યદને હડસનને કિનારેકિનારે ચાલી ન્યથ છે ત્યારે જે અને નિર્ભૂતતાને માટે મન તલસી રહું હોય છે તેનો જ સાક્ષાચ છે. છુત્ત આવારા નીરખવા કેવાએકી મારી દહિની ન્યેવતા ન્યૂ યૉર્કના આકાશી મહેલોને અહીં સદંતર અમાર ને માકે દેખું દરખાડેલું વિચરમાન્ડ આમથી સદંતર આગળ તો પતી હડસન વિશાળ પટ ધારણ કરીને બહુ સાવરની સખી દોગ મરે રે છે. આ માનિની સરિતાને હું જરા દહિ બરીને નીકા નીરખું ત્યાં તો દરિ ગોવિલ્લોના સફેદ મહેલ આવી પહોંચ્યો.

ટકરી ઉપર જોએલા આ સફેદ મહેલ કંઈ દરિ ગોવિલ્લોના પોત નથી. દરિ તો અહીં રવનન તરીકે રહે છે એટલું જ. એના મા તે એ વાસુદેવ બહાચાર્ય. એમનું લાડનું નામ તો પંડિત આર અને એ જ નામે એ આખા અમેરિકામાં વિખ્યાત છે. હિંદુનાં ક્રાંતિકારીમાંના એક શ્રી ખુદીરામ બોઝના સાથીદાર આ વાર બહાચાર્ય પંડીત સચાળીસ વર્ષ પહેલાં અમેરિકાનારી આવ્યા. આજે તો એ અમેરિકન નાગરિક છે. પ્રાણાયામના આચાર્ય છે,

[illegible]

वैभवाय नमः

આજે આનાથી આલેખન કરેલું મહત્ત્વના પ્રિયતાન

વેષ્યુવ જન તો તેને કહીએ, જે પીડે પરાઈ બાણે રૂ
 પર દુઃખે ઉપકાર કરે તો એ મન આશિવાન ન બાણે રૂ
 સકળ લોકમાં સહુને વંદે, નિહા ન કરે કુની રૂ
 વાંચ કાઢ મન નિશ્ચલ રાખે, ધન ધન જનની તેની રૂ
 સમદર્શિ તે નૃષ્ણાત્યાગી, પર સી જેને માત રૂ
 નિહવા યકીઆસત્ય ન બેલે, પર ધન મેવ આલે હાથ રૂ
 મોહ માયા ત્યાપે નહિ જેને, દદેવેરાગ્ય જે નાભનમા રૂ
 રામનામ શું તાણી રૂ લગી, સકળતીરથ તેનાતનમારે રૂ
 વશલાલીને કપરરહિત છે, કામ કામ નિવાપી રૂ
 જિજીવસેયો તેનું દરશન કરતાં કુળે વ્યકતિર તોયારે રૂ

મયા બન્યુઆરીમા મળેલા મહાત્માજીના દેવસિય પછી ફેબ્રુઆરીના રોજકરમા વેણુવ ના ૧૬ મેચનુ પ્રિય બબન
 હપરના રૂપમાં છાપેલુ તેવાચરમા ખૂબ હાલસર રાની નીચેલુ તે પછી મહાત્માજી તથા નરસિંહ મહેતાના જે માંની સાથે
 ચામે જઈરના ગાપતના પોરત હાઈ પ્રકટ કરેલા તેની ખૂબ આતવણી માનવતાની કલત આઈને પ્રોત્સાહન જે બબનના હાઈ
 સપ્થાબન નહોતે અનેકોએ પોતાના મેટ્રીસબીજી, મિત્રો તથા પાળકોમા વહેલી આઈને આમુક આઈનેનકિ સરેયામે
 તમા રાજામેજીને પો પોતાના સરકાર તથા વિદ્યાર્થીઓ દરેકને મોટી સપ્થામા નવેશી મહાત્માજીના આગામી પ્રથમ દિવ
 રસરીજી એ રીતે તેને પ્રચારવાય તથા સપ્થાગી, રાવાગી આદિ તેને છાપી વળેથી મોકે એ સર્વથા કલિત મનુષી આ
 હદેસાથી મળી પહેલેથી જ તેની કિમત ગણુ અત્યત મારકસર રાજી રી છે એક ઉત્તર મંડાના આના પોરતે જોઈ જુઓ

વિવે તો અધરાતે ઢાંરીને શૂઝ ગયો પશ્ચિમમાં સાદિત્ય, પ્વા અને
 રિવરશ્રીને એમનો અલગ અલગ સ્થાન પૂર્વની વિશાલતામાં સાથેની એ
 પુત્રી મહેલોમાં, પૂર્વ અને પશ્ચિમની સરસાદિત્યો વિવેકમાં એ
 નાનવત્ય, ઉત્તર અને દક્ષિણમાં અમુ સરવે એ સિદ્ધાંતની પાંચા
 ઉપર રાજાની આખી ચિંતાધારા એને એ માનવતાનુ પ્રતિપાદન
 કરવા અધીર અસ્થા પ્રુદ્ધિ, એ બધું આતુરનીને બાહ્ય મરજી બદલા
 એવા એવ વિશાળ આસર સ્વરૂપે તે દેવતા એવા જ લાગ્યા પ્રુદ્ધિના
 વચ્ચેની એનો છરી એકાદિ, ગરબી થયા ગયતા ઇવનના આતુર ની
 લડવૈસ સમર્પમાંથી એકાદિતા સંલેખનાની મેઘ અનર સ્વરૂપાની થાની
 એકલા હૃદય શાંતિ મારે આકાશપાતાળ એક કરી પડે તે કરવાની
 સુરાસ પ્રેમના આ સુદિના આઢ્યે થયા અતરંગ પડેલા એ ગર્વનિર્
 વિષિતા પ્રેમને પળું એકે એને એ નિદ્રામાં એમણે વા સદી પડેલા
 વા બે દત્તી તેગમી એમણે આસપાસ લીધે ની નિર્દેશી એ ગદા હની
 તે જ ભારી અદ્વા દત્તી

મિત્રાહાર વિષે ચીની કહેવત.

ખાવામાં ભેગ વધુ પાનીયો તેમ જવામાં વધુ ઓરધોની જરૂર રહેવાની
મારી ધાળામાં ભેટદો ઘોષો જાર, એટલે મારી ઉમરનો જાર અને ઝોષો લાગે છે

આપણે કુદથી, ઝેરથી કે કટ્યાથી મરેલાંઓની નોંધ લઈએ છીએ, પણ મિતાદારની જોડેલાંથી મરેલાંઓની નોંધ નથી લેતા.

કાષ્ઠનો ધોડો

ગુજરાતના ધરધરના ખજાના સંગ્રહ

આખાકલ્પદેવનસામાન્યને રસ અને પ્રત્યેક આપતી

રાજા વિક્રમની વીરતા અને ચાતુરીની લક્ષ્મી વાર્તાઓ પર શ્રી રવિશંકર રાવળે એવાં
૪૬૬૫નાતેલક ચિત્રો આલેખીને તૈયાર કરેલી અનેત્રય આખામાંની એક વાનગી.

પરુઃખલેજન ગદારામ વિક્રમ માગસર શુદ્ધ ચાવનું ગત
હતી, આઠાણીને દાન આપી, સાથે કોઈ પણ વેપક ન લેતાં
પાસેના એક શિવમંદિરમાં એકાંતમાં ધ્યાન કરવા ગયા.

દેવાલયમાં પ્રવેશ કરતાં જુએ છે તે કોઈ માનવી કાંઈમા ખડમ
ઈ શિવના વાણ કપર કાળપૂલ ગાટ મરતક કાપવા તેયાર થઈ
હો છે રાજાએ ઝડપ કરી તેને કાપ પકડી લીધો અને એસ કરવાના
તારણ પૂછ્યું. પેલા ગાણકો કહ્યું : 'માણ, તુ હારે રતે ન્હ. ગને
નાક કામ કરવા છે. હોઠા વિક્રમને પરુઃખલન કહે છે, પણ તે
મહી આવનાહિ અને માઠડુપા જાંને નહિ; એટલે હવે રાકર પારો
ગવ આપી સુખી પાઈ હું અને આવતે ભવ પાઈયું થશે.'

એટલે રાજાએ તુરત કહ્યું : 'ભાણ, તું તારી આ હક ઢલે ઠાકી દે.
જે રાજા વિક્રમ જુ અને મને તારી વાત કહે. તારું ડુપા નહિ ન્હય
તો હું અને તું બંને આઈ સાથે કાળપૂલ કાઠી વાત

આપી પ્રસાદ થશે. ગાણક પોતાની વાત કહેવા લાગ્યાઃ
'હું કોનેજનો આઠાણ હું મારે ઘેર એકવાર એક સાધુ આવ્યો.
જે સીતિગિદુ રાજેશ્વર તરફ દક્ષિણમાં મરુવાર કરીને દેરા છે, ત્યાં
કોઝીનું રાજ છે તેની વાત કરી. એ સીતેગામા બહુ અભિમાન છે. કોઝ
કુખનું ત્યાં સાથવત હતી. સીતેગા તે ગામાપર અધિકાર એકલે છે.
સીતેગાઈ વડુમની કરીને એક છ છે તે પસિનાસ્તપર છે, પણ કોઈ
કુખને કાઢેલી નથી. તેથી તેનાં માતાપિતાએ કહ્યું કે પુત્રકલ્પતે સાથે
તે રાખનું કીડ નથી. ગાટ વને પોતાને કીડ લાગે તેવા પતિ મેળવ
ાવન કરી લે એ પરથી તેણે ઘરનાં ચાર તેણી આગળ ચાર પડકા
ખાંખાને ને શરત કરી કે પડકારે તેણે એ કોઝ વણવોલાંબો. પુત્ર
લાવીને જીએ. રહે અને આવકાર પામે તો એ નારીને વરુ નહિ તેા
ત્રવાર થતાં તેને પકડી તેનું નાક ચીંધી બહાર કાઢી મૂકે.

ગેળીની આ વાત સંભળી બે નિઃશ્વર થઈ કે હું હજી જુવાન
હાઉ દક્ષિણ દેશની આ નારીને પરણી લાઉં. એમ નિશ્ચયી હું
વાં ગયેા. તેના ચારે તારણે આગળ ચાર પૂંખી હતાં : એક પર
પાપટ, બીજા પર મેના, ત્રીજા પર શ્રોત અને ચોથીએ દેવ.

હું તેને પારણે નહીં જીએ રહ્યો, પણ મને કોઝને આવકાર આપ્યા
હિં. આખી રાત જોગ જીએ રહ્યો ને છેપટે સવારે નાક કાપી કાઢી
દુપ્પો. હવે હું ડોકાંને શું મોં દેખાઉં; ગાટ આત્રકલ્પના કરી રહ્યો છું

રાજાએ કહ્યું : 'ધીરજ. ધર આજ, હું ત્યાં નહીં, તે સીતેગા મર્ચ કલારી-
પર ગાટ લઈ આવનાર. ડુ આઈ દેકાઈ ન્હ.'

બીજે દિવસે રાજાએ જાહેરખેતરે કીરી વિકરાસન મળવાર ગયા.
તેને નાજુ મઈ કે એ સી પુરોષા પર બહુ જુલમ જુલદે છે. આપી
વેકમો વિચાર્યું કે તેને હુકમીથી વસા કરવા પડશે.

ધીરજે તેને ઈન્દુમનીને પારણે જીએ રહ્યો, પણ કોઝ બે
ના સાથે પોણું નહિ. રાજાએ તે લેવાનું દેરાણ કહ્યું એટલે તે
તજર થયો. રાજાએ તેને સુચના આપી તે પ્રગણે તેણે પડેલો
પાપટમાં પ્રવેશ લીધો અને બોલ્યા : 'પધારો, પધારો, વિક્રમરાજા.'

અહીં વગને કોઈ જોળખઈ નથી, નહિ તેા ૧૪૩૨ વમને ખૂલ આદર-
માન આપત; પરંતુ આપ અહીં આસન લઈ બેસો અને વાત કરો.'

રાજાએ કહ્યું : 'પાનદાનીની રીત જોવી છે કે ત્યાં આવકાર મળે
ત્યાં ન આવવાય; પરંતુ અહીં કોઈ જોલાવત નથી. ધરમાથી કોઈ બોલે
તો હું બેસુ.' પાસે એક કાસી હતી તેણે તે સાલજી એટલે બેઠર નહીં
બાઈને કહ્યું કે કોઈ અદ્યુત્ત પુત્રક આપ્યા છે. તેનું અપમાન ન કરો
અને તેની વાતો કેવી છે તે સાલજો. તે પરથી બાઈએ ભાવથી સમ
કરી બેસવા કહ્યું અને કાસીએ પડેલો ઠાકી રાતની પહેલા તોરણે
જોસાડ્યો રાજાએ પોપાટને કહ્યું : 'બીજું કોઝ ન બોલે તેણે પણ તારે
વાતમાં કોંકારો દેવા.' પોપાટ હા કહી એટલે રાજાએ વાત માંડી :

કોઝમા કેરણપાટણ નામનું નગર છે. ત્યાંનો રાજા કપુરસિદ્ધ
બહુ ધાર્મિક ને પવિત્ર પુત્રક હતો. તેને પચાસ વર્ષ થયાં છતાં પુત્ર
થયો નહોતો. એટલે તેણે ધંડિતો અને વિદ્વાનેને પૂછીને શિવજીનું
પૂજનચર્ચન કર્યું; તેથી મિત્ર પ્રસન્ન થયા ને ના માસે તેની રાણીએ
અતિ રવરપવાન પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે માત વર્ષોના થયો ત્યાર
તેને બાળપણ ને નિશ્ચયે મૂક્યો ત્યાં તેને એક સુતારના પુત્ર સાથે
ગેત્રી મળે બતા કોઝ દેવ બીજો પ્રીતિથી તેના સાથે કરતા ને બાળના
એકમેકને ઠાકે નહિ. શબ્દને આ મળવ નહોત, એટલે કમળીવાર તેને
કુર કરના કહેવા. પણ કુંવરે પ્રતિજ્ઞા કરી કે કોઈ પોતાના વિરોધે નહીં
કરશે તો પોતે છત્ર આપશે. આથી કોઝના તેને કમુ કહ્યું નહિ
પણ સુતારને પુત્ર સમન્યો કે પોતે પોતાની વિદ્યા વધારવાને પર
દેશ નહીં જઈશો. આથી કુંવર પાસે તેણે રત્ન માગી ને કહ્યું કે 'હું પર-
દેશથી નવાનવા કુંવરો રક્ષી લાવીશ.' કુંવરે કહ્યું : 'બલે; પણ મારે
ગાટ કોઈ અજબ યોગ લેતો આવજે'

સુતાર તાંબો પથ કરી દૂર સાગરપાર એક ગદાન વિષ્ણુનાં
સિંહાસને ત્યાં નહીં રહ્યો ને આઠ વર્ષ સુધી ગુઝની સેવા કરી અનેક
અનેક પ્રકારના હુજાર અને કાઠીકાની શીખનો અને ગુરુને વજુ રાતે
ખૂળ કાળેથી આપી ત્યારે ગુરુએ કહ્યું : 'બાન, તુ હવે કિંદાવિલિ-
ગા કુશળ થયો છે માટે ઘેર ના.' તે વખતે સુતારે કહ્યું : 'મારા મામ-
નો રાજપુત મારો મિત્ર છે. તેણે કોઈ અજબ કરામતની યોગ મેળવી
છે, તે મળે તો ન માઠે તમાનુ સોલો' ગુરુએ કહ્યું : 'તારી ઈચ્છા હું
પૂર્ણ કરીશ.' એમ કહી તેણે પોતાના ધરના લોપચમાથી એક
કાષ્ઠને ઘોડા કલ્પ્યો અને તેને કહ્યું : 'આ બધી ચાલને ગોડો
આકાશમાં વડે છે અને એમ કોરી ચાલોને તેમ ન્હય છે.' ઘોડાનું
પેઢ ખોટી સુવારે બધા સયા નિહ નભી કીધા અને ગુરુને પ્રભાગ
કરી દેરા તરફ સંચર્યા તેના કુટુંબનાં વાણુએ તેને જોઈ ખૂબ રાજ
થયા. બાલના કુંવરને બળર પડી એટલે તે કમગથી તેને મળ્યા
આવી. એને મિત્રો બેડી પડકાર અને સાથે ગેળીને વાતે મળ્યા.
કુંવરે જણ્યું : 'મારા માટે તું શું લાવ્યો છે' ત્યારે સુતારે કહ્યું કે
'હું એક કાષ્ઠને આકાશમાંથી અન્ન લાવ્યો છું. (અનુ. પૃ. ૫૨૫)

સાથે, ખડક સમૂહમાંથી નીકળતી ધાતુઓ વગેરે પણ દરેકની છે:
 (૩) દિલ્હી ખડકવર્ગ { ઇટર ઝેનાઇટ, (અગરજ, ઝેનોનીટ); ઝેરન-
 નડાઈ ૩૦,૦૦૦ ફીટ { પુરા ઝેનાઇટ(અગરજ); અદવર ફ્લાઈટ, ઇટર,
 (૨) સયાશિખા ખડકવર્ગ { સયાશિખા ઝૂલું પાણીને આરસ (મકાન-
 ખાના આરસ પત્થર); રોનલ સેકસ; ઝોડ-
 ઘાટ સીટર (અગરજ)
 (૧) આરવલી ખડકવર્ગ { ક્ષીલાઈટ, નાઈસ વગેરે (તાંબુ, સીસું, નિકલ,
 નેપોલાઈટ); પાંચનેર ખડકસમૂહ (ચીની પુરા-
 નો લીથો આરસ, ઝોનઝીરો પારા, લાથ
 નડાઈ ૧૦,૦૦૦ ફીટ { રહેલ પત્થર.

મેંચન્ડરફોર્ડ(કપાઈટ)ની રંગો(રંગો)માંથી સોડનું મળી આવે છે.
 આ રંગો બંગમદાલ નિર્લેષો, સંજોડા વિસ્તારને ઊંચાઈએથી પ્રદેશમાં
 રેડકોક્કા પ્રસરેલી છે. ખાસ કરી કાંદોની આનુબાલું ધણી છે.

બિન્ય-વેલુ પાપાલુ
 આ પરિવર્તનો પછી આરવલી પર્વતની પૂર્વ દિશાના પાણી પેશા
 વિસ્તાર કંપર સામર કરી ચલ્યા. આ સામરના અસ્તિત્વ દરમ્યાન
 લાંબો વર્ષ સુધી બુર્બર્ના કાઈન્ડ્રુ કુપડવા ન થયા, કૈટરે તેના પા-
 માં બુર્બ નીચી પોતનાળા ખડકો બધાયા. આ ખડકો જુગીના
 ડાળની બરમીથી સોઢાઈ રૂપાંતર પામી 'બિન્ય-વેલુ' પાપાલુ બની
 આ ખડકની નડાઈ ૧૪,૦૦૦ ફુટ નેટરી છે.

બિન્ય-વેલુ પાપાલુ કેમ મુખ્યને ગુલામી, આઠાલાલને અમુક
 ંસો દલકો રાખેલીકો દોષ છે. બારીકો બારીક રચાપત્થ અને
 ઠાકરપણા માટે આ બિન્ય-વેલુ પાપાલુની ઝેડનાં દિશમાં બીએ
 પત્થર નથી, એનો મુખ્ય વિસ્તારવિસ્તાર ગાય દિશનો મળતો
 પૂર્વે આવેલો કુંદરખંડ અને પૂર્વ રેલુપતાનાના કેટલાક વિસ્તારો છે.
 આ કારણે જો પ્રદેશમાં કિલ્લા પ્રાચીન રચાપત્થના રચનામાં કિલ્લા
 નાખતો મળી આવે છે, બારદુત, સામી, મેસનપર, ખનુસો, કોડન,
 ધમનાર, કંદેસોર વગેરે દિશના પ્રાચીન રચાપત્થવર્ગિત આ
 પ્રખ્યાત રચણો આ બિન્ય-વેલુ પાપાલુના પ્રદેશમાં આવેલા છે.

જો પાપાલુનો કોઈ વિસ્તાર ગુજરાતમાં તેવા ગાયવાડ સાથે
 મળતા સીમાડા પર આવેલો છે અદો તે 'મહાબ્દી પાપાલુ' તરીકે
 જાણખાય છે.

બિન્ય-વેલુ પાપાલુની રચના પૂરી થવા આગી હતી એટલામાં,
 આગળી આકારે ૪૫ કોટ વર્ષ પૂર્વે, કરી ભરતબંદની બાગ દવાયમાત
 બની, ધરતીકંથા પર ધરતીકંથા થવા કાળ્યાને આપણે આરવલી
 વધુ જોયો થયેલ નજીકે રે આરવલીના કલ્યાન માટે ન આ બુર્બર્ના

અનિર્ણીત રચનામાં બુર્બર્ના વધુકોને લખેલો બેચીઝોઈટકાઈ
 પદે તેને ભરતશાસ્ત્રીઓ તર (Fault) રહે છે આવી દુરોગી ભૂ-
 નના ને દેહડા પડે છે તે કીડીબીલથી બાગાનીયા થઈ નાના કુંદરો અને
 ખોલો રચાય છે. નર્મદા અને તાપ્તીની ખોલો તથા બિન્યાચલ,
 સાતપુડા, સલાદિ વગેરે પર્વતોની રચના આવી ન રીતે થઈ છે.

[હવેના હવતામાં મોડવાના સેન્ડ તથા તેમાં દિન્દ અને ગુજરાતનું રચાત નિર્દેશની ટપીકન આવશે.]

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફની વાર્ષિક વાલ્મીકીય સમીક્ષા
 ગાદિ વર્ષે તાલેના સમીક્ષકોને રોજપનામાં આગી છે: સ્થિત ગાદિય માટે-મી રામચંદ્ર સાહુ, ૬ નૂતન સોસાયટી, એલિટરિજિય,
 અમદાવાદ-૬ અને સ્થિતિત વાલ્મીકીય માટે-મી નરસિંહ ચ સાહ, ૧૬ પ્રોવાઇન્સ, એલિટરિજિય, અમદાવાદ-૬, સો કીલ્લપ્રકાશને
 સાહિત્ય સમાગી આમંત્રણર્થક વિનિત છે કે તેમના તરફથી પ્રજ્ઞ થતાં પ્રકાશનો પ્રકટ થાય કે તરત વધાર ન્યુનિયેર્લ સરનામાં પ્રમાણે
 તે તે વિશાળના સમીક્ષકને મોકલી તેમો અજાણી કરશે, એથી સમીક્ષકને સમીક્ષાના કાર્યમાં સરળતા થાય.
 ૧૨ (નં-ગુમારી ૧૯૪૯)

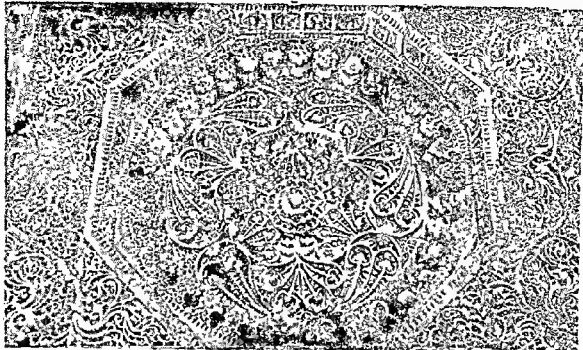
૬૫૨૧૦ થવા ન હોયો પણ આરવલીની રચના હવે પૂરી થઈ હતી.
 આ બનાવની સાથે દિલી દીપકદેખની રચનાનું એક પ્રકરણ
 પુર્ણ થાય છે. આ પ્રદેશના આંતરેણ ધરતીકંથાની આ દેહડી પદેપસા
 હતી. ૪૫ કોટ વર્ષ પૂર્વેના એ બનાવથી ગોઠીને અત્યાર સુધી તે
 પછી દિલી દીપકદેખ અચળ રહ્યો છે. ત્યારથી આજ સુધી ધરતી-
 કંથાએ તેને કરી દલાવેશ નથી અને ત્યારથી તેનો મેટિડ બાથ બુઝિ
 તરીકે ન રહેલો અંગ્યો છે. માત્ર દરિયાની સપાટી જાયાનીથી થયા
 ક્યારે પધિલુમે તેના કોડાર પ્રદેશના મધ્ય ભાગમાં રહેલ સાલ નલ
 ને રચનાના કૌરુકો થયા છે, પણ તે ચિરંજીવી રહ્યા નથી..

આ બધા વખત દરમ્યાન પૃથ્વીના ૫૨૫૨ પ્રાણીજીવન અસ્તિ-
 ત્વ હલ પ્રકટનું ન હતું. એ કે બિન્ય-વેલુ પાપાલુની રચનાના
 બનાવનામાં કાઠકાં વગરનાં પ્રાણીઓ અસ્તિત્વમાં આગી થયાં હો-
 વાનું મનાય છે, પણ તેમના અસ્તિત્વે ૧૫૪૩ હલ પદેપસા નથી.

છવનની ઉવા
 પણ હવે હંનકદેખની ઉવા પ્રમટે છેને એ કપાના ઝાંખા પ્રકાશમાં
 દેખાય છે કે દીપકદેખીય દિન્દ, કે સળાં આપણા ગુજરાતને પણ
 રચાવેશ થઈ નેતો છે, અગાતી એમે મોડવાના સેન્ડનો એક પ્રદેશ
 છે, આ પ્રદેશ પર ક્યાંય દરિયાની નિશાની દેખાતી નથી. દરિયા
 તેા હવે અગાતી એમ કોની કતરે નેતો રહ્યો છે. આ દરિયા તે રેપીસ
 એ આપણે જાણી ચુક્યા છીએ. આપણે દિગાલ્ય-પ્રદેશ આ સામ-
 માં હલ કુંદરો પદેપસે છે અદેસ. આસામ, કારગીર, અદરા, અ-
 પાનિરનાના, બહુચિસ્તાન વગેરે ભણા હલ પાણીમાં પ્રમાવ છે. એ
 સમુદ્રમાં જળના હવે છવન નેતો છે ને કાઠના કાઠો છે. પદેપસા
 પરિયો અને બીએ જળપથો અસ્તિત્વમાં આવે છે ને સામરની
 અંરની દુનિયાનું રમ્ય કાઈક આનું બની રહે છે:

રોગનિવાય મુખમાં પૂરી પર પ્રવર્તી જળસુષ્કિ
 મુગો પછી મુગો નીવતા બધ છે અને સમયની કમ સાથે
 છવનનગત પણ આમે કદમ માંડી રહ્યો છે. (૧૪૯)

ગુજરાતની સુરિત્તમ જાહોજાહીના શ્રેષ્ઠ કાળનાં શિલ્પકલાપરંપરાના એનમૂન પણ ગિરમાર અવશેષો વડે દર્શિણના વિજયનગરના મહારાજાનાં ભવ્ય ખંડેરોની કચ્છ યાદ આપતું ગુજરાતનું એક સહીનું અદ્યત્તથી પાટનગર

ચાંપાનેર

૬ વે દેવકાંચને મૂળને પાછા ઇતિહાસ તરફ જઈએ. સુલતાન મહમૂદ બેગરા નવા ચાંપાનેરને ખૂબ ચાહુવારે છે તે તે ગુજરાતનું એક સુદર શહેર બની રહે છે. એનો રાજમહે અમદાવાદના બદ્દરતાં વધુ મજબૂત ને સુદર બને છે. અને એનું નામ 'જહાંપનાદ' (જમતને આશ્રય) આપાય છે. જ્યાં પરિજીત વગેરે મહારાજાઓ સુદર બંધાય છે કે ગુજરાતના મુસલમાન સમયનાં મહારાજાં સોયી જતમ મહારાજા ગળી સુકાય એના તેનાં બાંધકામ થાય છે. એનું વર્ણન આગળ કરીશું. કિલ્લો વધારે મજબૂત બને છે અને હિંદમા સર્વથી પહેલો તોપથી સુરક્ષિત કિલ્લો પાનાગદનો બને છે. ચઢમૂદ બેગરા પછી એનો સંસ્કારી પુત્ર મુજફ્ફર હલીમ ગાદીએ આવે છે. એનો સમય ચાંપાનેરનો સંપૂર્ણ રાજ્યાહારો સમય છે. ચાંપાનેરની આસપાસ નવી જતના બાગબીચા બને છે. હાલેલ ચાંપાનેરનું પદ બની રહે છે. હાલ કે હાલનામના સુતારે એક ખુસાસની કારીગર પાસેથી બગીચાની કલા શીખી લઈ બાદશાહને તાલુબ કર્યાં હતાં. એ કપરથી એ બાગનું નામ બાદશાહે બાગે હાલુલ પાટલુ મુજફ્ફર પછી તેનો પુત્ર સિકદર સુલતાન થયો, પણ એનું ચાંપાનેરમા ખૂબ વધું. એ અને એના બે બાઈઓ બાગે હાલુલનાં દફન થયાં છે. તેમની કબરો આજે હાલુલનાં છે.

બહાદુરશાહને નસાદી હુમાયૂંએ ચાંપાનેર છાંયું

સિકદર પછી એનો ભાઈ બહાદુરશાહ ગુજરાતને પ્રતાપી બાદશાહ હતા. પણ એ જતાખબિયો ને અવિચારી હતા. એણે મુઘલ બાદશાહ હુમાયૂં સાથે થેર થયાં અને હુમાયૂંએ માળવામાંથી ચાંપાનેર આવીને પાનાગદનો કિલ્લો લીધો. બહાદુર નાસતો નાસતો ચાંપાનેરથી ખસત થઈ વહાણમાં ડીખ જતો રહ્યો. દેવકાંચ ખખત પહેલાં બહાદુરશાહે ડીખથી એક ઘણી ચોક્કી તોપ પાનાગદના કિલ્લા માટે લીધી હતી. તેનું નામ 'બહાદુરશાહી' હતું, પણ હુમાયૂંની ચઢમૂદ ને થેરા ખખતે કિલ્લા કપર થઈ રાખી નહોતી. આ વખતે પાનાગદનો કિલ્લો ઇખિતયારખાન અને રાજ નરસિંહદેવ—જેમને બહાદુરશાહે ખાનગદાનનો ઉલ્લાખ આપ્યો હતો તેમના તાબામાં હતો. બહાદુરશાહનો તોપખાનાનો નિખ્યાત રૂમીખાન નામે અગતી કૂટીને હુમાયૂંને મળેલા. એણે કિલ્લાની નીચે પડેલી બહાદુરશાહી તોપ પરચ્છત કરી તેના ન ગેળાથી કિલ્લાનો દરવાજો તોડી પાડ્યો. પણ પછી કિલ્લા પરથી ફિરંગીખાન નાગના તોપથી એ એક ગોળો એવો છાંદયો કે બહાદુરશાહી તોપની અંદર જઈને એણે તોગને તોડી નાખી. રાજ નરસિંહદેવ આ વખતે મારણ પામ્યો, અને સગે અનાજ લેવા જતા બેગરા રાખીએ પકડાતા કિલ્લામાં જવાનો કપો રરતો

૧ : રાત્રીજય તીર્થોદારપ્રબંધમાં આ બાદશાહનાં ન્યાય અને કંઈકેરનાં વળાણ કરેલાં છે. ૨ : ગિરાતે સિકદરી ૩ : બહાદુરશાહનો રાજ્યાધિષેક ચાંપાનેરમાં બિંદા સંવત ૧૫૮૩ના વાદ્રપદ સુદ બીજ ને ગુરુવારે થયો હતો એમ રાત્રીજય તીર્થોદારપ્રબંધમાં લખેલું છે (નવસુઆરી ૧૮૪૯) ૧૪

દુઃખાચૂના સરકરે ભણી લીધો. દુઃખાચૂ પોતે યોદ્ધાગણુએ સાથે ખીસા
 ફોફીને કિલ્લા ઉપર અધીરો હતો. એમ પશુ હલેવાય છે. હલેવાય
 છે કે ચાંપાનેરના કિલ્લાં એ સમયમાં એવો દુસ્તર હલેવાનો કે
 ઉપરથી એક ટોસી પત્થર ગળાકાંવે તો પે નીચેના લકડરનો ધાણુ
 નીચી નબ. હુઝાચૂએ પ્રગણામાં કિલ્લાં સહેલાણી લીધી એનું
 કારણ એ કે ગુજરાતની તોણી ન ગુજરાતના કિલ્લા સાથે વજરાઈ
 અને બહાદુરસાહેબે બીજી બીજી ગણવચાકરી રહેવા નહિ. બહાદુર-
 સાહેબે કિંગની ખાલનો પોતાની સાથે લઈ ગયા હતા. છતાં દુઃખાચૂના
 હાથમાં પણ થોડા ખલનો આવ્યો.

પડતીને ઇતિહાસ

બહાદુરસાહેબના મરણથી ન ચાંપાનેર-પાવાગઢની પડતીને
 ત્રીજે એક સંત થયો. પાટનગરની કચેરીએ અગાધવાદ પાણી અઈ.
 ગાળવા ઉપર ગુજરાતની સવાને લીધે અને બન્ને રેવાની હઈ ઉપર
 એનું રવાના હોવાને લીધે ચાંપાનેર-પાવાગઢનું મદત્ત ઘડી બાળવા
 મુકત સત્તામાં હુદો પ્રાપ્ત બન્યું અને કોઈ થોડો દિવસ રેવામાં
 ચાંપાનેર પાસેથી જતો નહોતો તેથી મુકત સત્તા ભગતા પહેલાં-
 ન આ રચનજનસંતિ ચોણી થઈ ને મદત્ત ઘડી મરુ અને પડતી
 અઈ. મુકત ગુજરાતનો ચાંપાનેર આજ એક બિલ્લો હતો
 બહાદુરના સમયમાં દુઃખાચૂના પુસ્તકપાતાના દરોશા મરુના
 સિફ્ટરે બીસતે સિફ્ટરી નામે ગુજરાતનો એક ઇતિહાસ લખ્યો.
 એ ઇતિહાસકારનો પિતા દુઃખાચૂ સાથે ઉપયુક્ત બનાવેલો
 હતો. તે સિફ્ટર પોતે પણ ગુજરાતના અભિજ્ઞ અને સંતોમાં
 વજરાયો હતો. એણે સોમશી સુદના ચંત્રસાગરના અ ગુજરાત-
 ની રચતર મુકતગણ સંવત્સરના ઉવલના આગમાં અને અઠગરની
 સત્તાની શરૂઆતમાં ચાંપાનેરની થઈગળેની રાત્રીનું વર્ણન કર્યું છે તે
 જેવા નહોતું છે. સિફ્ટર લખે છે કે : મુકતને 'બહાદુર' કાઠ બંધારી
 પોણું શહેર વસાવ્યું ને આગરિય, વઝીરેશન અને વાલીબાલુયાચીની-
 ઈમારતો બંધાઈ. શહેરની આસપાસ બાગ અને પારીકા હાથે. અનેક
 નૈવતાં ફળ ત્યાં થતાં એનું લખાણ નહ્યું તેણે કર્યું છે મુકતના અઠ
 થતાં અને ઈમારતના લોક મુખઅનું લોકું વાપરતા. અગાધવાદને
 વિકાસે પાડે (સુરેશ્વરમાં) એનું ચાંપાનેર શહેર થયું. ત્યાંના કુતબામ
 નેહ નેનારાના મનની દિવસથી જતી રહે. આ વર્ણન કરીને પછી
 કહે છે કે : 'મુગહાનઅફઝા' કાળ્ય ચાંપાનેરની મુ આ રિયત કે
 અંધારે પેંડર થઈ પડી છે, ત્યાંના રહેવાસીઓ નાજદ કર ગયા છે.
 ત્યાંનું પાણી ડેર નેનું થઈ ગયું છે અને આગેવાનક આઠમીના ભદ-
 નાગથી સંક્રિતો નાશ કરે છે. સુરોક્ષિત પાકીઓમાં કાંટા ભગ્યા
 છે અને હસતા બગીચાનાં બેગલ થઈ ગયાં છે. મુખઅનાં વસોનું
 નામનિશાન નથી. ખરે કરાને સરકારમાં લખેનું ફળીયત થયું છે કે :
 'પ્રધાની કીર્તિવંતીમાં કુપાવંત મુલ સિમાય કુનિયાની રેકે ચીઅ
 આપેરે ફના થયો.' ઈ. સ. ૧૬૧૧માં બધારે સિફ્ટરે ઇતિહાસ લખ્યો
 ત્યારે આ રિયત હતી. એટલે આશરે પોણી સદીમાં ન આ શહેરની
 રિયત બગડી ચૂકી હતી. એ વખતે તો મુકત પાતનું એ બિલ્લુનું
 ગયક હતું. છતાં વેપાર અને રાજધાની જમાવી રિયત હાલ પછી

બગડી. એમ કહે છે કે આસપાસનાં બેગલોમાં હાથી હતા અને
 બહાદુરના સમયમાં ઉડ હાથી પાડાએલા. મુકત પાસેથી મારા
 સરદાર હાથા હાગમહેના ભાઈ કમ્બાએ પાવાગઢ લઈ લીધો
 અને એમાં રહીને એ ગુજરાતમાં લટ કરતો. એ પછી ઈ. સ. ૧૮૧૩
 સુધી સિમિયાને પાવાગઢનો કબજો મળ્યો. એ પછી બ્રિટિશના
 હાથમાં તે આવ્યો. તેમણે ચાંપાનેરની ફરી વસાવવા પ્રયત્ન કર્યો,
 પણ તેમાં સફળતા ન મળી અને પરિણામે ચાંપાનેર આજ સુધી
 ખરેખરે શહેર રહ્યું છે. મુખ એક નાનું ગામડું પાવાગઢમાં મારે
 વસી રહ્યું છે. ફરી વસાવવામાં મળેલી નિષ્ફળતા અને એની આશ્ચર્ય
 રિયત જેવાં માતાના સામની વાત રાવડા ગામીએ તો પશુ
 બંધે ચાંપાનેર સાંચિત જમિ દોષ કોનું બાન થાય છે.

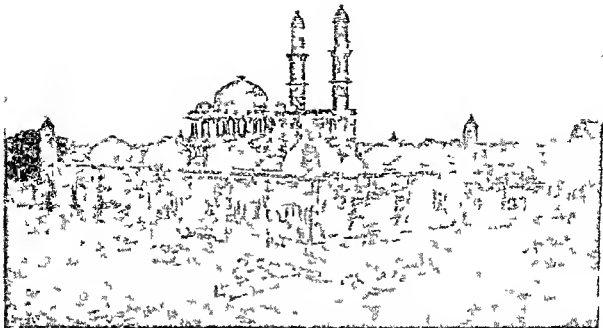
ચાંપાનેર-પાવાગઢના ઇતિહાસને આ કમ્બાએ લખે. એને રચન
 અને એના ઇતિહાસ એક સર્વોચ્ચ મહાદાસ બનાવે છે તેની
 આશ્ચર્ય રિયતનું વર્ણન કરીયે. આશ્ચર્ય રિયતનું વર્ણન મુકતને
 એનાં ખરેખર, એની અબતાનું, પડતીપડતી રહેલા એના મહાન
 ફૂલનું, એના ઉપર રહેલાં કાશિયા માતાનું, અને એ બધાંની સમગ્ર
 સુરેશ્વરનું વર્ણન. આને ગુજરાતીને એનું દરથ એમાં રહેલા બધા
 રસો ઉત્પન્ન કરે એનું છે. એની સમગ્રતામાં એના જેવુંબળ્ય અને
 સુરેશ્વરગણમાં તો આને એકે રવાન નથી. એના ઇતિહાસને કડપી
 ચડની પડતી નેઈ એની બીલે રવાનેના ઇતિહાસમાં નથી. એનાં
 ખરેખરનાં ને અબતાનું લાલિય વર્ણન છે તે પશુ બીજે કયાંય નથી.

‘બાગે હાલુલુ’—હાસોહાસ

ચાંપાનેર જના મારે રેલને બદલે દાહોથી નુંખીપાડા જતી
 સડકને રસ્તે જવું વધારે સારું છે. ચાંપાનેરની હઈ દાહોથી શરૂ
 થાય છે અને પાવાગઢનો દેખાર રાય તેમાં જાય લામે છે. આગળ
 જેણું તેમ દાહોલ પોતે ન ચાંપાનેરનું પકે અને બગીચા હઈ. મુક-
 તાન સિફ્ટર અને એના બે ભાઈઓની કબરોને રોમે દાહોલમાં છે.
 આ રોમે ગુજરાતના રોલકોમાં જતમ બાંધણીનો ગમ્મય તેનો છે.
 બીલ રોલકો પાડાની બાંધણીને લીધે સુરેશ્વરમાં નીચા લામે છે,
 બધારે ગુજરાત સંવત્સરના પાછલા ભાગમાં બંધામિલા રોલકો
 કમનાની બાધણીને લીધે જશ્યા લામે છે અને મહારાને લીધે સુરેશ્વર
 પશુ લામે છે. અમદાવાદમાં મારે અષ્ટ દશબનો રોમે સારો પશુ એ
 ભલતો અને મહેમદાવાદ પારો સેલદ મુખારના રોમે પશુ એ ન-
 ભલતો છે. દાહોલનો સિફ્ટરનો રોમે એ ભલતો છતાં વધારે ખુલ્લું
 અને વધારે અંકારવાળો છે. હાલ એના ઉપરના ધુગડ પૂડી મચીશે
 છે અને આસપાસ બેગલ નેહ છે. દાહોલમાં સાત પૂડી મચ
 દેવડા નામે એક બેકવાળો ફૂલો પણ મહેમદાવાદના ભમરિયા
 ફૂલને હાંકે ગળતો છે તે જેવા જેવા છે. પહેલાં એના ઉપર ધુગડ
 હશે ત્યારે કાળ્ય છે. બાગે હાલુલના મધ્ય ભાગમાં એ દોષ એમ
 સંભવ છે. હાલ એ ફૂલો ખેતરોમાં લટકે પડેલો છે.

આજનું ચાંપાનેર અને તેનાં ખરેખર

દાહોલથી બે માર્ગે આત્તા ચાંપાનેરના બહાદુરનો દરવાજો
 આવે છે અને એમ પાસે જઈએ તેમ પાવાગઢની મનોદારતાં વચડી
 નબ છે. નેણે એક ઉપરનાં આલતા દોષએ મેગ લામે છે. અસપ-
 નાં જાયેનું વજનસને અઠગરી કરતાં સિફ્ટરીમાં વિચતથી આવેનું છે. દુઃખાચૂના સમયના વર્ણન મારે સિફ્ટરી હાંકે વધારે વિચત મોહકાદ-
 થી આપેનું એમ લામે છે. પ મુખર રસ-મુલે સેલદ અલ્લાહીની જુખારી આ અમણે કહેતા એમ ગિરાતે સિફ્ટરી લખે છે અને નેણે છે
 કે દુઃખાચૂનું નસીબ સાઈ હતું તેથી ન તે છત મેળવી શક્યો. ૬: મીરાતે અઠગરી. ૭: આગરના વજતામાં પણ ચાંપાનેરનાં ફળ વખતનાં.
 ત્યાં ખગર મગરે મુગંધી પહાઈ પીણ થતા એમ આપને અઠગરીનાં કર્તા અજુહ ફલ લખે છે. ૮: સરદાર પાવાગઢે એકાદ તોડાની પશુ-
 માં જામા મરિયદ લઈ તો પ ફોફીને એક ગિનારાને નુકસાન કર્યું છે (પંચમહાલ એઝીઝાર).

આપાનેરની આ જુમા મસ્જિદ ગુજરાતના મુસ્લિમ સ્થાપત્યના રમણસુરતક સમી છે અમદાવાદની જુમા મસ્જિદ વિશાળ છે ને હિંદુ મસ્જિદોની ઢબે માળ બાંધીને પ્રકાશ નાવવાની રીત એમાં છે, પણ આપાનેરની આ જુમા મસ્જિદમાં તે તે રીત સખૂ દેખાએ પહેલાથી છે કપરાત, મસ્જિદની સ્થાપત્ય આ છાંયેની હાથાવાર છે તેને પધાવ આશિય આગે છે. (પાટા શીદામ કદે)

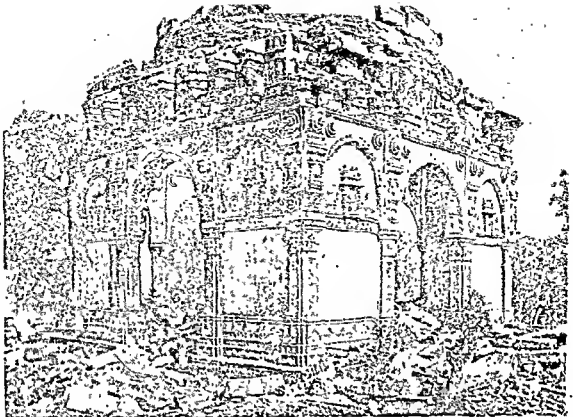
પામ ખડેરો નવર પકે છે તમગા શાદ ને વચ્ચે દુરદુર મસ્જિદોના મિતરા ડોઢિયા કરના દેખાય છે જમ ને જાલુ લાવામંદી કરો. વધુ ને વધુ બંધ વાગી નય છે મેંદે કાંદે રમણુત આ પાનેરના મેદની હીનાને મુસલમાનોને સમગરે ની કાઈ કાઈ જગ્યાએ દેખાય છે જાકી રમણુત આ પાનેરનું કાઠ દેખાત નથી ને જહાંરના દર વાલથી એમદ માઈવ ચાલ્યા પણ આ પાનેરો ગદરને બધા પનાહ પિંડો આવે છે એની કોઈ ગામડા કંઠો અને સંદ અ દસંચ દરવાજો આને પણ એતા રામાય લાગે ને આ કિરો એ ગમદાવાદ ને સદના કિ પાની પે મહેરને દરવાજાદ છે દરવાજામાં ચેસવા રામગદને વચ્ચે મસ્જિદ ગમી છે એને મહેર કી મસ્જિદ કહે છે, પણ ખરીરીતે આમદાવાદના ગુજરાત નજ સામે રામકુટુબ ને ને મસ્જિદ ટોલી છે એ તલતની આ પણ રામકુટુબની મસ્જિદ છે આ લખચોરમ કિલ્લાની વચ્ચે માકી છે અને એ ની સામે ખીજે સંચ આ દસંચ દરવાજા પહેલા દરવાજા ને બાજુબાજુ છે એ દરવાજા ને જહાંર આ પાનેર શહેરની ખરી મસ્જિદ જુમામસ્જિદ છે ને ગુજરાતના મુસલમાન સમયના મકાનામાં સર્વોચ્ચ અણાય છે ને હોવાથી એવું જુડ વર્ણન કરીશુ એ જાલુથી આપાનેર મહેર ના આજુના રખે રહેરને જવાય છે જુમામસ્જિદ સામેથી વચ્ચે આ પાનેરનું કિરો અને એની પા બે બેરો તવામદ એ ને રમણુત તે બંધ વાગે છે હે હુદયમાં એ સાચે ગમેદ બાવ કલંદ કરે છે

પ્રાત મવ મધ્યાહ્ન અને સાયકાને આ દરની મનોદરતા જુડી જુડી દેખાય છે શાને એ ભવાન વાગે છે આ ને મેરને કોઠ પણ ગુજરાતી કોમીભાવ મરી બ્રતકાળના મોરખમાં ને તે આમદે નથી આસ લસ દુર સુખી આપાનેરના ખડેરો મોઢા વિસ્તારમાં ખડેવા છે વાવો લગાવે, લાધાઓ ભોંતે, મસ્જિદના દોખરો ઠેરઠેર દેખાય છે અને એવાળીલ હજારો જમગમાં સવા એવા ખડેવા દરે આખા આપાનેર માટે મરકારનું પુરાતત્વખાત એક ખાસ સાખા ખાસે તે ન આપાનેરની ખરી ભવ્યતાને ખ્યાલ આવી રહે

જુમામસ્જિદ

આપાનેર ને જુમા મસ્જિદ ગુજરાત ના મુમવાગત સ્થાપત્યના એક અત્તલના રમણસુરતક એની છે અમદાવાદમાં અનેક સુકર મ સિંદો છે આની જુમામસ્જિદ વિશાળ છે પણ આપાનેર ને જુમા મસ્જિદમાં એના બાધનાશયોગ એમ ને બની કવા વા રી નાખી છે એના સમિસ્તર વર્ણન માટે તે જુહો સચિત લેખ જોઇએ ગુજરાતના હિંદુ મસ્જિદોની માં બાંધીને પ્રકાશ નાવવાની રીત અમદાવાદની જુમામસ્જિદમાં દેખાય છે તે આ કોરોમાં સુ દે કવાએ પહેલાથી ને મસ્જિદના મિતારા અંખા બનીરો ને ગોખ અનુ નમ ધરીથી રીવાયા છે એના આગલાને કોઠ અને રમેશદારને નમુને તે ગુજરાતમરમાં આટલો સુકર કોઈ નાગે ને (જુ બે ૫ ૬ ૬૮ પરંતુચિત્ર) મદમદ ગેમકોએ જલે ગમદાવાદ ને સ્થાપત્ય ને બુરો

૬ રમણુત આ પાનેર પાંતની કાંદે એને અડગીને હાત ના રહેતે આવતા દસજણુ લગાવ અને પુન નેર માટે શી રમણુગા વચતવાદ દેશાદ ને બધામાં ને પરતક અગર પવચાદાદે ગેમીગાર એવું જુડ અમદાવાદ ને જુમામસ્જિદ કરતા આ મસ્જિદ કદમાં યોગી છે

સુર રવાપર અને કાંઠા શિકરવાળો પાવાનેરના કાંઠા બહાર નવસા આનેલા અંક છબી દોનો (પશુ પિત્રા ૪, ૧૬૫)

સુધારી માંધાનેરને અગાધાવાદથી પણ થતી નવ તેનું કરવા ધાંતું રોય એમ આ મરિનને લેખને લાગે છે. ૧૧ 'સુરેશ મરિન' અને 'નગીના મરિન' પ્રમાણમાં સારી છે. ૧૨ કાંઠની બહાર નવસા એક છબી દોનો છે. એના ચાલવાની કાંઠરણી એવી તેા ઝીખી અને મેખાનું છે કે એવા રાત્રે અગાધાવાદમાં પણ નેવાગા આવતાં નથી એના માંભરાની કારીગરીને અગાધાવાદની સીદી સેવદની મરિનની બારીક કાંઠરણીવાળી નવનિખ્યાત નળાંબોની કારીગરી સાથે વિવેચના સુરણાવે છે (જુલો કપરનું તથા ૪, ૧૬ પરનાં પિત્રા) ૧૩

પાવાગઢ અને એના ઉપરનાં ખંડેરા

દને પાવાગઢ ઉપર ચડવા માંડ્યો. પાવાગઢ ઉપર કેટલાંક તળાવો બહુ મુંદર છે. એવા પહેલું હીના તળાવ નવસા દેખાય છે. નવજે એક ખંડર છે તેને હીના મહેલ કહે છે. આપણે દરમ પહું મનેાદર છે. ચડતાંચડતાં પાછળ નવર દરનાં નીચે માંધાનેરનું દરમ પળી અનેકવિધ ભાવ નળાંબે છે. એમ ચડ્યો તેમ મુલરાતના આ એક વખતના સર્વોચ્ચ કિલ્લાની મળખત દીવાલો અને દરવાજાઓ આવતા નવ છે. કિલ્લાના રક્ષણ માટે આ દરવાજાઓ અને પુર-

એના દેવાયે તીરોએ પ્રાણ અર્પણ કર્યાં દરો એ લાગણી રોમાંચ કમળવે છે 'અરા', 'સુરિયા', 'ભાણાકળ' વગેરે દરવાજાઓ એક એકની ઉપર આવતા નવ છે, અને કિલ્લાના ભાષાની કિલ્લિમિત્ર ક્રિયાંના બતાવે છે. ઉપર સદનસાદના દરવાજા પછી પાવાગઢની મંથમા આવ્યા છે અને ત્યાં કાંઠક મેલાન જેવું છે. અહીં સિંધિયા અને અધેનના સમયની લકાણ વખતે આ દરવાજાની ઉપર થયેલા તેમ જ બંદુકના મારાનાં ચિહ્નો આને પણ દેખાય છે. એક પછી એક વચાવના કાંઠા અને દરવાજાઓની લેખીએ એવી, નીચેના વાળ મજુને હાથ નવ તેા ઉપરના ભાગમાં રહેલું પેરાએલું સરકર સફળતાથી સામનો કરી શકે એવી આખાં કિલ્લાની રચના છે. ભવા-નનાં આટલાં વિષુત સાધનોવાળો કિલ્લો મુલરાતમાં બીજે નથી.

પાવાગઢની મંથમાં માધી ઢવેલીનું રવાન મરાઠાઓએ બધાંનેલું છે. મરાઠા ઉપ સામાન્ય છે, પણ પાવાગઢની અનેકવિધ મનોહરતાને પૂરા રવા લેવા માધીમાં રહેલું પડે. રહેવા માટે એ નજા રોય અને કમળ છે. એની પાછળ તેલ જેવા રંગનું તેલિયું નળાય છે. એક ખાતુ આવરા ઢવેલીના મહેલના નામે એળખાતું,

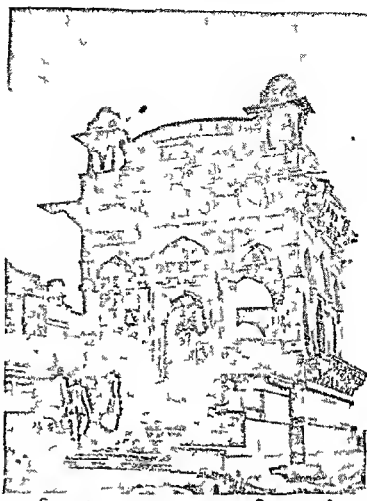
૧૧ : કલાવિનેશક પર્સી બાકન આ પ્રમાણે માને છે. પણ સર મેન માર્સે આ મરિનનાં વખાલુ ઠરવા છતાં કીકા પણ કહે છે અને એના મિનારાઓ દેખાવ જાગી નાખે છે એમ કહે છે. કર નવ માર્સે મરિનને ઉપે મિનારા હોય તે કીક ગણે છે, આ એક મતલબી વિવચ છે. નવજેના ભાગ લેવાથી મિનારા કાંઈ ખરાબ નથી લાગતા ૧૨ : નગીના મરિન દોળા પધારની છે. ૧૩ : વનૈશ લખે છે કે સુશીલનની સમૃદ્ધિ અને વૈવિધ્યમાં અગાધાવાદની બળીએને બાદ કરતાં, આ મારવાખતાઓની તોફાંઆને એનું સિદ્ધ બીજે બાળે નવ.

૧૭ (ન. આરી ૧૮૪૬)

જાણી પીણ કપર હટી રહી હોય એવું ક્યાંયનાવાણ
મહાન છે ખરી રીતે જાણે તેા એ માન પે દિવ્યા જ
છે એકવાર એકાદ મહેલનો શામલરો એના બિલ
કિત નામ અને ઉપયોગ કહેવાય છે પણ એવાથી ને
ખીણુ દેખાય છે તે ખૂબ જાણી અને ધણી જાણનાંક
દેખાય છે એ ખીણુમાં વિશ્વામિત્રી નદીનું મુક છે
ખીણુ ખાણુ ભુવ । ખાન ને નાગર દેવેલી' નામ ના
રયાન છે જરા કાર જરા મગલ કોઠાર છે ૧૧ તેમા
જેમા થાતે જાનાજ અને રાણી ભરવાની યાવળ છે
એ કપર ચટતા નકાવધોજા કારે આવ છેને જાવાવની
ખીણુ એમીજો મઠ થાય છે રાણી ખાણુ બદ્ધકાનિયુ
શિખર મ્તાય છે અને એને છેડે બદ્ધકાનિયુ તાતુ મહિર
કાલિમાના મહિર તરફ ૧૬ ફેર રીને ઉણ છે ૧૭ બદ્ધ
મલિ જતા રસ્તામા બોયરા અને મહેલના મેરો
આને છે અને ખીણુ જાણી રવ દેખાય છે ૧૮
અ ખીણુ મ્તાયે જાણી જતા વિશ્વામિત્રીના મુલકથી
ખીણુ જેટલી જાણનાંક સાચી નથી આખી । કાર
પણુ કોડ કરા કપર જાગે એમા મહેલ છે માન
પતાઈ સાવળનો મદત મ્તા છે ૧૯

મવચી કીચુ શિખર

આ શિ ૧૨ પરથી માગ ફરીને કાર ચ તુસક
કરતી રાજા દરવાજા આવવા માટે છે અને રમજ
મટે આ કિલ્લામા જેટલી આધારી મરી હશે એના
ખાવળ મ્તાય છે મમલ કોઠારના દરવાજા ખીણુ
જાણી ખીણુ જામ હોય માગ કીચુ ખીણુ રસાર મરી
ખીણુ વ્યાપારિ ૧૨૬ રજા છે આ ખીણુ ૧૨
દેખાવાકાળો ખીણુ નેવાય એજો ખૂબ હતો દાન
૧૨૭૨થી ખીણુ પુરાણ મયા જી છેને ૧૩ ખીણુ મ્તાયે
મા છે આ ખીણુ એમી સેતા મુખમા મ્તાયે લદ્દકને
આગળ જાણુ મુખમા મ્તાયે અને ને આજુબરુ
જેટલી જાણુ એમી જાણુ મ્તાયે આ જાણુ
તાજ દરવાજા મુલક દરવાજાને મ્તાયે છેડે દરવાજાનાને દરવાજા
આવે છે પાવાગઢ ના જાણુ દરવાજા કામનવાજા મુલકમાન દળ
ના છે છતા આ કારના ગિજારમા કિડ દળના દરવાજા પણ છે
અર્ધ પર્વતી જી ની સપાળી અને મેદાન આવે છે જેવડા જાવાવ
વળતે ૧૨૭૨ અર્ધ જાવાવ હમે અને સાલ વ રેના મહેલો પણ
અર્ધ છેડે અર્ધ જાણુ નામે તજાવ છે અને તેની માગળ જતા
નું હોય એવું મિયુ તજાવ આવે છે તાતજાવ સાવાવડના સરોવર
શિ ૧૨ની તમેગીમા છે અને તજાવોવાજા સપાળીના આ ગિ ૧૨ને
મહમદ મેમદાએ મીવિયા ગિજાર નામ આવે છે ઉક જાણુ ગિ ૧૨
કપર પહેલા રસ્તા વિકટ હશે ગેમ સમલર છે દાવ ને ૨૨૬
જાણુ મિયા છે તે ગદાદલ સિધિવાળે જાણુવા છે દુધિયા તજાવની
જાણુમા જાણુના છણુવાર થતો મહિર છે જે સપાળી અર્ધ
જેન મહિર હશે અને મુલકમાન સમયમા તે તદન જાણુ હોય
હિ કયા કોય એમ માયે છે મિયા તજાવ આવળો જાણુ ને

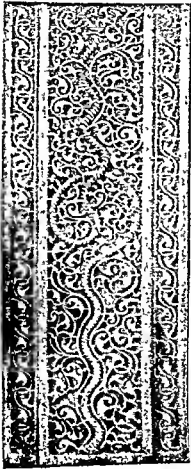

જાણુમાનિવડ પ્રવેશનર ૧૭ ભરવક છતા સપ્રમાણ નિવડ સમુમારથી આવત
માદાગણુ કુતુ છે ગજરાતભરમા તેમા જેટા નથી (કારે મર્તવાવ દુધિયા)

દેખાવ આવત રમજ મે છે જેવડા શિખર કપર પાવાવાજી મા
કાનિયુ મહિર છે મહિર નાનું ને શાનું છે મહિરમા વણુ મુલિયા
છે એક તરફ મહાકાસિની આખી મુલિ ખીણુ ખાણુ બહુચરમાતા
ની આખી અને વચ્ચે પાવાગઢ ની મહિરમા મલિકાનું મુખ છે
મહિર ની કપર સદનશાહ રીરુ રયાન છે આ રયાન શા કારણથી
થતુ એ માટે આધારમત મહિરની મગની નથી કલ્યા કહે છે કે
પતાઈ કપર જેમે ભાચના માતાજી બગિમા વિતરતા હતા ન્યારે
સામુ સદનશાહે આજમા ૧૨૬ ગેકુ થાણુ જાહાર રહુ ૧૭ કોણ
માને છે કે મુલકમાનો મહિરને બધું ન હશે માટે કિડ માયે આ
વાવ માણુ હશે સદનશાહ નામના કોડ મુલકમાન સાધુનો પાવા
અદ સાથે સળખ દોય એટલુ તેા લાગે છે સદનશાહનો દરવાજા ને
જોગમા પથના કંઈરુ રયાન પણ છે પરતુ આ દરવાજાનો હણ
સાચુ જાણુ મ્તાયે મધ્ય નથી ૧૮ અર્ધ આ રાજો અગ કાર કીટ પરની
જાણુમાયે આ રીને જી ને

૧૪ મગજ અને નવનજા નાગના મેકા રા મુલક ની જાણુ ખીણુ પાવાગઢ કાર છે અને મુલકમાન સમયમા છે ૧૫ દતક્યા કહે છે
૧૬ બદ્ધકાનિ ક વિલા દેવી સાથે રીસામા તેથી જાણુ મુખ ઉભી રિસામા છે ૧૬ આ આખા ને શિખર કપર એક માગે ખીણુ મ્તાયે મહેલો
ને મહાનો દોલ નો સમય છે ૨૨૭૨ ગાંધી ખીણુ ખીણુ છે ૧૭ દતક્યા મગે તે કહે જમુ કાવિની મુલિ પાન રમજમા ૧૭ જાણુ મુખમા
૧૮ એમ શ્રી રમુલસાલ વ દેસાઈના મુલકમાન મુખ છે તે ખરુ છે ૧૮ સદનશાહના શિખરમા આન વગદશામા છે એમ કહેવાય છે

મંદિરની કપરની અગ્રાણીમાંથી ચારે બાજુનું દરય અત્યંત રમણીય લાગે છે. છેક વડાદરા સુધીનાં ચેદાને કપર દષ્ટિ પડે છે. નીચે કિલ્લાનાં રથાને અને છેક ચાંપાને રતાં ખંડેરોને આસપાસની વનરૂપતિ ભેદ સરી રતો અને માન્યો થાક ભિલવી નમ છે. ભાવિક લોકો દુધિયાના કંડા પાણીમાં રમાન કરી, બુખ્યે જેટ ચઢાણને થાક સહન કરી, માતાજીનાં દર્શન કર્યા વિના કાંઈ પણ ખાતા નથી. પ્રાચીન રથોનાં ભૈતિદ્વાસિક દર્શનો કોષ્ઠ ન ધરાવતા માણસને પણ, નીચેનાં ખંડેરો અને સારી ભેતભિતાં છેક કપર આવીને રથાપત્ય સ્વકોપે પરધરમાં રૂતેથી મહાસરસ્વતી, પર્વતશ્રેય કપર રથગતી અધિ-પ્રભાવી મહામાતિ, અને ચારે બાજુએ વ્યાપ્ત વનશી રૂપે-કુદરત સ્વરૂપે રહેલી મહાલક્ષ્મી,

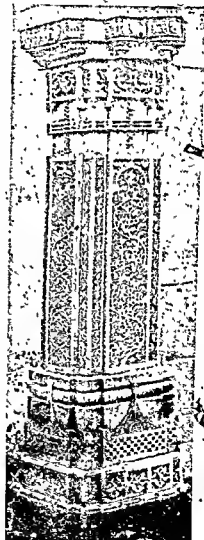
એમ આલસકિનાં તલે રવરૂપે ભેતાં અંતકરણ ખુલ્લુ પડેલ થાય છે. અને આગળ કલ્પેજોવા મહાકાવ્યના અનેક રસો કપરાંત મનમાં ભક્તિશાસન પણ ઉત્પન્ન કરે છે. ભક્તિ કેમ ન કપલે ? ક્યાં આપણાં અંધારા પરમાં નાનાં યોગમાં રહેલી ટપલી આંતરબા-થીયે નાની દેવભૂતિએ ને ક્યાં આવા કુંદર વિસાળ રથમાં રહેલી ભગવાનની શક્તિનું અને અનંતકાવનું આન કરાવતી દેવતા ધૃતિ અંતઃકરણ ભલે સંકુચિતતામાંથી કદારતાને અનુભવ કરે છે, અણુમાંથી મહાનને અનુ-ભવ કરે છે અને અણુ તથા મહાનની એકતા તરફ દ્રષ્ટ નય છે.

આમ યુગ્મરાતનાં આ મહાન 'ખંડેરો-ના શહેર'ની રમણીયતા સર્વેતોમુખી છે એનાં કંબોજીમાં દંડ પણ બોદકામ કરીને સંસાધન કરવાની ભર છે. ઘણાં પ્રાચીન શહેરોની બાજુમાં આજે નવાં રથાન ઉત્પન્ન થયાં છે. પણ ચાંપાનેરની રિધિ દરિયાના 'ભૂપ્રાચલ મહારાજ્ય' વિશ્વવનગરના ખંડેરો નેની છે. ભેકે વિશ્વવનગરનાં ખંડેરોમાં અને એના ઈતિહાસમાં ચાંપાનેર-પાવાગઢ નેટલી વિવિધતા નથી. એનેના નાસ આ-પણી લરકરી અભ્યવસ્થાનું આન કરાવે છે. એનેનું પુનરુત્થાવ ન થયું તેનાં કારણે એને કોઈ વેપારી મહામાથે કપર નથી જો ન છે.

યુગ્મરાતની રસતૃત્તિને એ શાબ્દ

યુગ્મરાતીએ ધનના ધનેર કહેવાય છે. કોમને કમાવા સિવાય બીજા કાંઈ પડી નથી, એટલે એ માત્ર પાતાને નફો આપતી મોઝની બહેરાત કરે છે બીજા કોઈ વસ્તુ માટે એમને બહેરાત કરવાની ટેવ નથી આવી આપણાં કેટલાં આખી દુનિયામાં પાયા એવાં રથ-થોની દિલના બીજાં રથોના નેટલી પ્રસિદ્ધિ નથી અમલવાદનું સોદર્ય એની પૂજા, પૂજી અને વણિકૃતિમાં દમજોતું છે. વિરનાર અને આણુની પ્રસિદ્ધિ પણ દરિયાનાં રથોનાં અને દિલ્લીનાં રથોના નેટલી થઈ નથી. ખુલ્લું ખડતું ચાંપાનેર તે છેક યુવાઈ ચયું છે. ચા-પાનેર અને પાવાગઢ કપર માંથીના રથાન પાસે અને એક દુધિયા તથાવ આગળ એમ કોઈ સમવટવાળાં, આપાતીવાનાં સાધન-વાળાં રથાનો બંધાય તે સહિક માણુરોની સહેલગાદ ટૃત્તિને વસેભન મળે. પશ્ચિમની જેટ સહેલગાદ ટૃત્તિ વધે તેા એમાંથી સાદ-સિંચાને નફો પણ મેળવવાનો સંભવ ખરો

પશ્ચિમના લોકોએ તેા આવી સહેલગાદની રસતૃત્તિને વેપારીકૃતિ સાથે જોડ કરી છે. એવું આપણે ત્યાં કેમ ન થાય ? યુગ્મરાતીઓ-માં આવી રસતૃત્તિ બનશે ? આ લેખ માત્ર ચાંપાનેર-પાવાગઢનાં વર્ણન માટે નથી લખાયો. રથગતી ભૈતિદ્વાસિક ચર્ચા એનાં સોદર્યને કલ્પેજાતમાં એના મહત્વનું સમ-તામાં ફરીત કરાવવા માટે એ લખાયો. એથી વર્ણન પણ ભરેલી રથોનાં ન જોઈ રથોના વિગતવાર વર્ણન માટે તેા પ્રસિદ્ધ નવતકથાકાર શ્રી રણભાગ વસંતવાગ દેસાઈની 'પાવાગઢ' નામે પુરિતકા ને મુંબઈ ગેઝેટીઆરના 'મંથમહાદ'ને એજ ઉત્સુકોએ લેવો. રત્નમંદિરાવ ભીમરાવ

નૃત્યનાં વિશેષ સ્થાનકો

આપણા પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્ર તથા તેની અનુગતિ નૃત્યાદિકળાઓના પરિચય આપતી લેખમાળા [૨૯]

★
લેખક
ચૌગોન્દ
મિયદશી

આપણાં ભારતીય નૃત્યોમાં આવતી હાથની સુદાઓ પાછળ જે ઝોતો રહેલા છે તેના આદ્ય શા હોય છે તે તથા તેમાના ઊભા રહેવાનાં, બેસવાના તથા હાથ-પગની સ્થિતિનાં આસને તેમજ સ્થાનકો કેમ થોજવા તે સમજાવવા જે સચ્ચિ અને સમગ્ર કંપયોની હપતાઓ આ માળામાં અગ્રાડ આવી ગયા તેને અનુસંધાને આ હપતામાં ખીલ વિશેષ સ્થાનકો સમજાવ્યા છે.

વિષમસૂચિ સ્થાનક

નૃત્યમાં વિવિધ રથો પ્રયોજાતાં 'વેપમ્-વમ્' આદિ જે સ્થાનો નાટ્યશાસ્ત્રમાં દર્શાવેલાં છે તે આપણે આગળ જોઈ ગયા હીજો. પરંતુ એ કંપયોત અન્ય શાસ્ત્રોમાં પણ ખીલ કેટલાંક સ્થાનકો આપેલાં છે, જેમકે 'સમીત રત્ના-કર'માં આમાં ત્રેવીસ સ્થાનકો વર્ણવેલા છે તે સ્વરજરીતે દર્શાવેલાં હોવાથી સહેવાઈથી સમજી શકાય તેવા છે તે આ પ્રમાણે છે: (૧) સ્વસ્તિકમ્ (૨) વર્ધમાનમ્ (૩) નદીપત્તમ્ (૪) સહનમ્ (૫) સમપાદમ્ (૬) એકપાદમ્ (૭) પૃષ્ઠોપાનતલમ્ (૮) ગતુરસ્તમ્ (૯) પાણ્ડિવિષમ્ (૧૦) પાણ્ડિપાર્શ્વમ્ (૧૧) એક પાર્શ્વમ્ (૧૨) એક ન્યુનમ્ (૧૩) પરાવૃત્તમ્ (૧૪) સમ-સૂચિ (૧૫) વિષમસૂચિ (૧૬) ખંડસૂચિ (૧૭) બ્રાહ્મમ્ (૧૮) વે-પ્લુપમ્ (૧૯) રીવમ્ (૨૦) માકડમ્ (૨૧) હર્ગાશનમ્ (૨૨) ના-ગર્જનમ્ (૨૩) રૂપમાસનમ્.

આમાં સમસૂચિ, વિષમસૂચિ, ખંડસૂચિ, માકડમ્, હર્ગાશનમ્, રૂપમાસનમ્ વગેરેના સ્થાનકો એ આસને છે અને માકડીનાં સ્થાનકો છે તે પાણ્ડિવિષમ્, પાણ્ડિપાર્શ્વમ્, એકપાર્શ્વમ્ વગેરે સ્થાનકોની રચના સ્પષ્ટરીતે સમજી શકાય તેવી નથી સ્થાનકોનાં લક્ષણો નીચે મુજબ છે, જેમાંનાં કેટલાકનાં ચિત્રો આપ્યાં છે: સ્વસ્તિકમ્: જમણા પગને ડાબી તરફ અને ડાબા પગને જમણી તરફ રાખવા અર્થાત્ જનને પગને cross કરવા. પગ સહેજ નમીલા તથા એકબીજાને સ્પર્શીલા હોવા જોઈએ.

વર્ધમાનમ્: જનને પગની પાની એકબીજાને અડકી શી રાખીને ફૂળા બિઠક દિશામાં રાખવા તે એટલેકે જમણા પગનો ફૂળા જમણી તરફ ને ડાબા પગનો ફૂળા ડાબી તરફ રહે તેમ ઊભા રહેવું તે નદીપત્તમ્: ઉપરના જ સ્થાનમાં જનને પગને છ થી પાર

આગળને અંતરે રાખી ઊભા રહેવું તે. સહનમ્: જનને પગને ત્રેકાગ્રેડ રાખી, જનનેના અગ્રણ તથા પૃષ્ઠ એકબીજાને અડક તેમ ઊભા રહેવું તે. સમપાદમ્: જનને પગ એક વેંતને અંતરે સમાન રીતે રાખવા તે આ સ્થાન વેપ્લુપ આદિ સ્થાનો સાથે આગળ આવી ગયું છે એકપાદમ્: સમપાદમાં એક પગ ઉંચો હોયો તે પૃષ્ઠોપાનતલમ્: એક પગ સીધો ને પાછળ બીજો પગ પાની ઊભી કરી રણા પર ઝડિત રાખયો તે. અર્થાત્ એક પગે પાછળ ઢેકી રેવી તે ચતુરશ્રમ્: નદીપત્તમાં જનને પગ અંકાર આગળ ફર રહે તે. પાણ્ડિવિષમ્: એક પગની પાનીને બીજા પગનાં અગ્રકાને સ્પર્શી શાય તેમ ઊભા રહેવું તે પાણ્ડિપાર્શ્વમ્: ડાબો પગ સીધો રાખી, જમણા પગની પાની ડાબા પગ તરફ રહે તેમ તેને આડે રાખી ઊભા રહેવું તે. એક પાર્શ્વમ્: કંપયોના સ્થાનકમાં જમણો પગ ઊભી રીતે-અર્થાત્ જમણા પગની પાની જમણી તરફ રહે તેમ ઊભા રહેવું તે એકન્યુનમ્: એક પગ સીધો રાખી બીજો પગ જાનુગાં વાર આંગળ ફર થઈ જુમાથી સહેજ વળેલો રાખયો તે. પરાવૃત્તમ્: ડાબા પગની પાની પાસે જમણા પગનો અગ્રકો અને જમણા પગની પાની પાસે ડાબા પગની કનિષ્ઠિકા (ટયરી આંગળી) રહે તેમ—પગ અવગરણ રાખી ઊભા રહેવું તે.

સ્વસ્તિકમ્

વર્ધમાનમ્

નદીપત્તમ્

સહનમ્

પરાવૃત્તમ્

समस्तस्यैः धाना तथा लघु लघुनने रपशै तेम जने यम
ग्रासा लाभा वापयते.

નિવસત્ત્વિઃ સમસ્તધિનો એક પદ પાછળ હંધાવે તો અર્ધાનુ
એક પદ મામળ અને એક પદ પાછળ હંધાવીને બેસવું તે.

અંદરથી: ઉપરના આસનનો ઓઠ પગ સંકોચી લેવામાં આવે
છે. પગ અંકોચી લેવા જે અભ્યાસે નથી, પરંતુ આસનની

૭ આમળનો પગ વાળી લેવો તે વધુ પ્રમાણભૂત જ્ઞાપ્ય છે.

પ્રૃથક્ સમાન રહે તેમ બાળવો ને.
 મેધાવત્તુ આ રથાન આગળ ભેદ મગા બીએ.

१५५॥३॥१॥३॥

શેત્રુઃ કાલો પયમ સરમે। રાખી જમણે પયમ પૂરેણુ સુધી
 આમજ થયાં ફરી સદેજ ભણેણી રાખવો તે, આગળ ઝેડક વધા બીજો
 તે "નૈરાધમ્" અને આ રમાન એક જ જપાયા છે. "નરાજ"ના
 નિષ્કર્ષપાત પ્રધાન શિલ્પમાં આ રમાન યોગ્યભેદે જોવાય છે.
 માટેમઃ કાલો પયમ સરમેણી રાખી જમણે પયમ,
 તેવો યુદ્ધ જીતેને અરે તેમ પાછળ રાખવો તે.

કુર્માસિનખૂટ જાણ્યા પછીને પૂંદણ તથા બહારની પૂદી અમી-
નને મળે તેમ ચાપડ બેસી ડાબે મગ લેલો રાખવો તે.

नामजं धनम् इत्यादि पञ्चनासाधनपरम्भवेत् भूमीपि सत्तु
वसुधैकुटम्भमिति चेत्येवम्

किसुंते. नाथशास्त्रं ननु भवतु तथ्यायां न दोषते न तत्र प्रकृतं.

अथैतां श्रेयासां आवे ७ श्रेयाः :-

स्वरितम्, आ स्वरितम्, अस्व रितम्, अस्व
स्वरितम्, पृष्ठ स्वरितम् चणो स्वरितम् ऋजिभां यान्तेषु च

જાન્યવારના આ રયાતક તાલુકાના પુરુષ, સ્ત્રીઓનાં
કિન્નર તથા બીજાં ધર્મી કરદારોનાં ચાલકોનું છે.

संनमः, समनमः तथा वीनमः ये विहाय शांतिं नमः ०.
नमः नमः अपविष्टमः, अपविष्टमः, अपविष्टमः, अपविष्टमः

• सातशतमः ते भवन्त्यसिन्धुः, स्वस्तिः रश्मिः, दृष्टिः गमः,

૯-મતમુ જયે કાણેમાં ચાલએલું છે.
આકામ : તે કુચિતમમાં ચાલએલું છે.

આ જ પ્રમાણે બીજાં રવાનાદો પણ અન્ય કર્મોમાં થાત એવાં
પણ તેમાં રવાનાદો વપરાય એવાં છે. સાથે સરખાવી નેવાય

(23) $\frac{1}{2}$

ਅੰਤਰ

'गददा'नी अर्थ नजवना देखाव कोटेशन ओड वा आचकु नाम कोडा भन भनि नायनु, केवा नथी.
 दिमाखयानी ओजोना मेरि प्रवेड चडो दरो के नजवना नाम नजव नजवनु नथी; पूरवना प्रवेडतासा केवा
 कोटरी हीरा चडका दरो पणु भावचनतेन दण्ड तेना दशन वया नथी; वषर अनंत आचारना कोटा
 अनंत वषर दरो के के कोडा इराणीन वरे पणु देखावा नथी. गददातानी जग नजवने मापिनी दोषा मरेरु
 कतेन नथी. हुं निरी पनते नंद पु. पीरेपरे वजत बाहु कु ओड केने बाजे तु ते भवना न वतेरु द. व.

સ્થાને શુરુ થ

ફોટોગ્રાફી : હરીશંકરનું પરિણામ

પ હેલ્થ ઇનામ મેડક ઓનું ઉનામું 'વડાદાર' - કંચનરાય આમીને (અમદાવાદ); નીલું ઇનામ: 'એક્ટે એક' - સુમનભાઈ શેક (ગિર્વામ ૬૨૯૯); નોંધપાત્ર: (૧) 'બાળ-નર' - લક્ષ્મીચંદ મેધાળી (મુંબઈ); (૨) 'એક્ટે એક' - વંસરાજ કાપડિયા (મુંબઈ).

આવખતે પદ્મશ્રી પામેલાં વિજેતા રાજાચવનના પ્રસંગોમાંથી પણ કેવી રીતે રસાયણ ચિત્ર ઝડપી શકાય તેનાં ઉદાહરણ રૂપ છે. બીલું ઇનામ છતનારભાઈ ચિત્રનાય આમીનનું 'વડાદાર' રમણ અને આકર્ષક વિષય છે. બાળકના સાથમાંથી નીચીલુના નાંદરાની ક્રિયા નેટલી સદાજ ને રવાનાવિક છે, તેટલી સદાજ રીતે ફોટોગ્રાફ સુરક્ષિત નથી. રામા પ્રકાશને જરૂરે સ્ત્રીના પ્રકાશમાં અને નરા સ્ત્રી, આદિતિઓ આખી આવે તે રીતે લેવાયો હોત તો વધુ આકર્ષક થાય બનત. આવા પ્રસંગે નુદાનુદા કોણથી વિચારપૂર્વક ચારણીય રજેપ લઈને, આખી સારી તકનો ખૂંસી હાલ લેવા ભેળે. વજી, ચિત્રમાં ગમણે આવી બચેલાં આરો પટી દુપટ્ટ રૂપ છે.

ધરને ખૂંસે 'એક્ટે એક' સુંદરમાંથી ન બનેલાં વાળાના નીલું ઇનામ મેળવનાર સુમનભાઈ શેકના ચિત્રમાં તેની એકતીક ઇળ અને મેંના સાથ લાક્ષણિક બેઠકાં છે, પદ્મ આ ચિત્રમાં પણ નેટલી રવાનાવિક્તા પાંખમાં છે તેટલી રવાનાવિક રીતે ચિત્રાવેલન થઈ

સાકું નથી. દેશરનો કોણ બળાના માથા નાટક વરા શિવેથી લેવાયો દોઈ માઈ વધારેપડતું મોટું જણાય છે. ઉપરાંત, ભીંતમાં જમણા હાથે આપતો ઊંચો કાળો પટી નરતર રૂપ છે. પણ સોથી કદરૂપા તે હાથે છે જે હાથા પથ, જે આપણી દિશે ચિત્રની બહાર જેથી નય છે ખૂંસામાંથી સર થઈ અહીં કાઢ પણ ચિત્રે આમ દુપટ્ટવાળું જમણા ત્યારે એટલો ભાગ ખૂંસી તથા સાવધાની થો વિચારપૂર્વક નેટલી કાઢીને આ ખામી ટાળી શકાય. આ ચિત્રમાં મૂલ્ય ચિત્રના નીચેના ભાગમાંથી લક્ષ્ય ગત રૂપ પટી કાપી નાખવાથી ચિત્રમાં બેનારની દિશિ હથિત રમણે નિરૂપત બનશે.

નોંધપાત્ર ચિત્રોમાં ભાઈ લક્ષ્મીચંદ મેધાળીનાં 'બાળ-નર' ચિત્રમાં પ્રકૃતવિષય સારો અડાયો છે. દશિયામાં બાળકને સમતોલ રાખી રમાડતા પુરુષ અને બાળક બેંચેલા કંચનને નિરૂપતો આનંદ અને ગતિ છે. પાછળથી બાળકે ખૂંસતા મહાનના કાગળે જાલે સારી ભીંત કે ખાલી આકારો દોત અને એરેપોઝર ખામીવાળું ન દોત તે ચિત્ર ઇનામને સાવક બની રહેત.

ભાઈ લક્ષ્મીચંદ 'નિરોપ દારચ'માં વિષય, મોડવળી કે વિધાર, માં નબીવતા નથી. દારચને અનુરૂપ પ્રકારો દોત તે ચિત્ર રીપી આવત. એરેપોઝર ને ટેકનીક જોવાય છે. ફરીદામ લાદ

અબરખ

આજની આધોનિક સંસ્કૃતિમાં અગત્યનો ફાળો આપતું અભરખ ખનિજ જેની ઉપર આધારિત છે અને જેની દુનિયાભરની ૭૦ ટકા ખપત એકદમ દિલ્હી પાટ છે.

અ

અબરખ કોણે નહિ એવું હોય? કાચ જેવા પારદર્શક ચમત્કાત તેના હુકમ બાબતેના ખૂબ પ્રિય દોષ છે તેને ગરમ પાત્રની આંખે તે ચમત્કાત બાબતે રમે છે. આગમાં સોનાની દુકાનેથી બાબતેને એ મળી રહે છે. અબરખ ખનિજ પદાર્થ છે તેને તેના જેવા પદાર્થ બનાવવાની મનુષ્યોના પ્રયત્નો લગભગ અશ્વ રહ્યા છે. અબરખની કેટલીય જાતો જાણીતામાંથી નીકળે છે, તેમાં પ્રભુ પ્રખર છે:

(૧) સફેદ અબરખ-મુરેકોવાઈટ. આ ભવનું અબરખ એકદમ ગોલિયમ અને પોલિયમની સાથે સિલિકોન તથા ઓક્સિજનનું વિષમ સંયોજન થવાથી પેદા થયેલ પદાર્થ છે. એટલે કે અબરખ એ ધરતીના પેદાશમાં પેદા થયેલો વિષમ સિલિકેટ છે. ભૂના વખતમાં તેને કપચેન મુરેકોલી(સિલિકા)માં બારીના કાચ તરીકે કરવામાં આવતો છે પરથી તેનું નામ મુરેકોવાઈટ પડ્યું. આપણે ત્યાં બિદાર, મદ્રાસ ને સેન્ટ્રલ પ્રદેશમાં તેના થર આવેલા છે. ઉત્તરમાં નીચે પડેલી આખી દુનિયાની જમીનમાંથી ૭૦ ટકા ભાગ દિલ્હી આ થર નીચે પડે છે. અમેરિકામાં આ ભવ નીચે છે પુષ્કળ પ્રમાણમાં, પણ તેના પડ બરાબર જમડાં નથી, એટલે તેનો યાત્ર થોડો એક કાગળમાં આવે છે ને જાણીને ભાગ જીતે એટલે જોવાની વાપર નવામાં આવે છે. આ અબરખના સામાન્ય સ્ફટિકો એકાદ બે ટુકડીમાંથી એકાદ ફૂટ કરતાં હોય છે. તેની બહાર બહાર ટુકડી હોય છે. એકે કાંઈક અસાધારણ સ્ફટિક જડી આવે છે. એકવાર બાર ફૂટ વ્યાસનો અખંડ મુરેકોવાઈટ સ્ફટિક જડી આવેલો હતો. અમેરિકામાંથી એકવાર બે ટુકડાંની એક સ્ફટિક બળા બધોય દોલો! ભોળાં થી અખંડ પડ બીજાં તે સારી ભવનો અબરખ મળ્યા છે ને તેમાંથી લગભગ એક હજારના ભાગ એટલા બારો પડ નીકળી રાકે છે. એમ જોવાની પાનાં એક પછી એક બીજાં તેમ આ પડ નીકળે છે, એટલે અબરખના સ્ફટિકને 'અબરખની શોપીંગ' કહેવામાં આવે છે.

(૨) કરોળાં રંગનાળો અબરખ-ફ્લોરોવાઈટ. આ ભવમાં એકદમ ગોલિયમ, પોલિયમ, ગ્રેનિયમ, સિલિકેટ છે. તે ક્રેડામાંથી નીકળે છે ને ત્યાં આખી દુનિયાની મામળાને પહોંચી રાકે એટલું કંઈકાં જોય છે. એકે જેવા ક્રેડામાં ગ્રેનિયમને આ ખનિજની બાજુમાં અગત્યનું સ્થાન મેળવે છે. ફ્લોરોવાઈટને એક હજાર ટીમી સેન્ટીમીટર સુધી તથાવતમાં આવે તે પછી ગરમી તેના પર કાંઈકાં થઈ નથી. મુરેકોવાઈટ યાત્ર-પર ૧૦ ટીમી સુધી નીકળે છે. આથી મુરેકોવાઈટના કરતાં તેની કિંમત હજારો ગુણ રહે છે. રશિયામાં પણ ફ્લોરોવાઈટ નીકળે છે.

(૩) કાળું ચાકું અબરખ-બીયાડાઈટ. પ્રકાશ બે ભવના અબરખમાં આવેલાં તેવાં ઉપરાંત આ ભવના અબરખમાં લોહ દોષ છે. બીયાડાઈટના પડ કાળાં જ નીકળે છે તેથી તેનો જુઓ જ વિશેષ ઉપયોગમાં આવે છે. બીજા ભવને મુકાબલે બીયાડાઈટ ઘણા નીચે વપરાય છે, અને તેને કપચેન ઉપરનાં બારો, રબર, મકાનનાં બાંધકામ વગેરેમાં પાક પદાર્થ તરીકે પણ વેચવામાં આવે છે.

વેળા
દે. નરસિંહ મુ. શાહ, એમ.એસ.સી.પોલી.પી.

ઉદ્યોગમાં અબરખ વિવિધ ઉપયોગમાં લેવાય છે : મુરેકોવાઈટના પદાર્થની ૯૦ ટકા પેદાશ બીજીનાં કારખાનાં વપરાય છે. એક ભવનું જ અબરખ આ કારખાનાં આવે છે. ટેલિફોન, રાવને ધરિયતન સાધકો (Commutators) અને બીજીનાં વડે ગરમી પેદા કરવાનાં સાધનો હોય છે. વગેરેની બનાવટમાં અબરખની આસપાસ તાર નિટવામાં આવે છે કેમકે તેના પર ગરમીની અસર એકદમ ઓછી થાય છે. વગેરે બીજીનાં પ્રવાહના વદન સામે તેની અવરોધ (Resistance) ખૂબ છે. ઉત્તરમાં બીજીનાં કારખાનાં અબરખનું સ્થાન ત્યાં જ એટલું જ મહત્વનું બને છે. ઉત્તરમાં થોડાં નેપોમાં અબરખનો ઉપયોગ થયેલો, મેટર અને એન્ટેનાનાં રાખાં. બીજીની બનાવટમાં પુષ્કળ વપરાય છે. આમ, આધુનિક સંસ્કૃતિમાં અબરખનો ફાળો નોનોડો નથી, અને તેની અવરોધમાં વાપરી શકાય જેવા બીજે પદાર્થ દરેક સુધી બનાવી શકાયો નથી. રબર, સ્ક્રામી અને બીજીમાં જેવા માટે બારીમાંથી માટે મુકાબામાં આવતાં પારદર્શક પદાર્થ તથા ન ફૂટે એવી રીવાની માંથી બીજાં પણ અબરખમાંથી બને છે. અબરખ (સિલિકેટ) થાય છે : રબરની માફક તે વજે છે અને પાણી મૂળ રિયતિમાં આવી જાય છે.

એકે યા જુઓના અબરખ ૧૦ ટકા વિલાયતમાં, બીજે જુઓના કારખાનાં, ૭ ટકા રશિયામાં ને ૧ ટકા અબરખ-કોલોમમાં વપરાય છે. પરકોણ બીજા ઉપયોગમાં, ૧૩ ટકા રશિયામાં જુઓનાં રીકે કામ આવે છે. તેમાંથી બનાવેલી પરકોનાં ચીસાં 'પણ બને છે. હોકીટનાં કારખાનાં ચમક આ પવા માટે પણ વપરાય છે.

અબરખના સ્ફટિક અબરખના આવેલાં દોલોનાં તે કાંઈકાં મુરેકોવાઈટ છે. મુરેકોવાઈટ કરતાં ફ્લોરોવાઈટમાં વિશેષ મુરેકોવાઈટ હોય છે.

૧૯૩૫માં અબરખની ભધી ભવોનું દુનિયામાં વપરાય ૩૫ હજાર ટન હતું. એમાં ૫૦ ટકા અમેરિકાનો, ૧૩ ટકા રશિયાનો, ૨૦ ટકા હિંદુસ્તાનનો અને બીજીનાં રશિયા આફ્રિકા, ઈંગ્લેન્ડ ને ગાડાગર કરતો વિરોધ દોલો. ૧૯૩૭માં આ ભવન ૫૦ હજાર ટન સુધી પહોંચ્યું હતું. તેમાં મુરેકોવાઈટ અબરખની પડોનો દુનિયાની ૯૦ ટકા ખાખખ હિંદુસ્તાનને એકકાંથી પૂરી પાડી હતી. હિંદમાં આ ભવોન બીજાં કામ મળ્યુંને જોઈ આવે છે.

હાલે હાલમાં અબરખની બનાવટી અબરખ નીચે આપેલી રીતે પ્રયોગશાળામાં થેયાર કરેલું : નિશાઈ કરેલી રેડી, માટીનાં ગોસાં, હાલ, સિલિકેટ પોલિયમ, સિલિકેટ ને સિલિકેટ ફ્લોરોવાઈટ મેકાઈટનાં મુરેકોવાઈટ, મુકાબાની જીંબે કરીના કાંઈકાં મુકાબાની કાંઈકાં રમી.

હીની નેમ અબરખ પણ માનવીને કુદરતની જ એક છે. અબરખના પેદાશમાં ને અગત્ય બનેલો આ પદાર્થ પેદા કરે છે તેની બીજીનાં દરેક માનવ વિજ્ઞાનથી થઈ રાકી નથી એ ખાસ નોંધવા જેવું છે.

કાષ્ઠને ઘોડો (અનુસંધાન ૫. ૧૦૫ ચાંદુ) તે તમારે માટે છે; પરંતુ તમે કાષ્ઠ સવારે બહારની વાડીમાં એકાંતે આવ્યા તો ત્યાં એની ખૂબી બતાવું.' કુંવરને તો બહુ લાલભેલી લાગી હતી, એટલે બીજા દિવસે સવારે વહેલી લેડી સુતારને ધેર ગયા. તે બંને બિંદો સાથે આઘ્યા. કુંવર પોતાના ધોડા પર હતો. સુતારે કાષ્ઠને અથડાવ્યો. વાડીમાં જઈ કુંવર પાંદડાં ધોડાની કાશમાં નહેડે ખૂબ ખુશ થઈ ગયા અને આમતેજ દેશી બોલ્યા. પછી સુતારને કહે 'ખૂબ વજીર પહેરી છે; હું તારા વજીર પહેરી તારે ઘોડે બેસું.' વજીર બદલી કુંવર પૂછ્યો ઘોડે ચડ્યો અને બંને નગર તરફ આઘ્યા. રસ્તામાં કુંવરે કાષ્ઠની દેવરી નજાં બેસાડી બેઠી, એટલે ઘોડા આકાશમાં ચડ્યો અને દૂરદૂર બેઠી ગયો. સુતારને યુગ તો ચિંતાથી જાગે નહેડે રહ્યો એવામાં ગોઠું થવાથી રાતના સેવકો કુંવરને શોધવા આવ્યા. તેણે સુતારને કુંવરના નેસમાં બેસાડી અને કુંવર ત્યાં વહેતો, એટલે માન્યું કે તેણે કુંવરને ઘાત કર્યો છે. કાષ્ઠના ધોડાની વાત કાઢી બાની નહિ. રાત્રીએ તેને કેશમાં નાખ્યા ને શાળીએ ચડાવી દેવાનું કાન્યું. ચિંકામની વાત આટલે પહોંચી ત્યાં એક પહોર ગયા અને પેપટ કાઢી ગયા. હોંકારો કરી થયાં એકઠે રાત્રીના વાત કાઢતો આડી ગયા. પછુ તરત લેલાં મેનામાં પ્રવેશ્યો એટલે તે બોલી: 'રાત્રી, વાત આજણ થકાવો. કુંવર ક્યાં ગયા? કુંવરનું હવે શું થયું?' બ્રહ્મર બધી દાસીઓ અને સીંકો વાતમાં ધીન થઈ ગઈ હતી, તે ખબર બોલી લોકો: 'હા હા, વાતો આજણ થકાવો.' ઇન્દુજતીને પણ રસ લાગ્યો હતો. તેણે કહેવાડાં છું કે બીન તોરખ નીચે આવ્યા અને વાતો ચલાવે. તેણે બીજે પડકારે છેડાવી લઈ ત્યાં રાત્રીને આસન આપ્યું. પછી રાત્રી વાતો આજણ કહેવા માંડી:

તેને રાત્રી આજણ વાતમાં કહી કે 'હું પરદેશથી કુંવર માટે સંચાવાળો ઘોડો લાવ્યો હતો. તે પર કુંવર હાક કરી બેઠા તે જાણ્યો જ નહોતો. હજી હું બાળ્યો નથી કે તે ક્યાં હતો. પણ હું સાચું કહું છું કે જ્યાં હતો ત્યાં તે જીવતા હતો ને જરૂર પાછા આવ્યો.' રાત્રી કહે: 'તેની આત્મા કેમ થાય છે તે પાછો આવે ત્યાં સુધી તને કાશરૂઢમાં જ રાખીશ.' બીજી તરફ કુંવરને ઘોડા બેઠો બેઠો કહે: 'કનકપુર નાગના નગરે જીત્યો. કુંવર બાળ પરદેશથી દેશન થઈ ગયા હતા. મુંદરગ્રામ ને વાડી નહેડે તે ખુશ થયા અને વાડીની વાડીમાં જ ગઈ ગયા. એવામાં ત્યાં માલખ આવ્યો. તે મુંદર બની સલ્લાને રાત્રીકુંવરને નહેડે આપાદ પામી. તેને યુગ નહેડતો, એટલે તેણે તેને હેતથી નજાડયો ને કાણુ છે તે પૂછ્યું. કુંવરે કહે: 'આનો માર્ગ આપો. હું અને આટલો મારું છું.' માલખે કહ્યું: 'તમે મારા પુત્ર અને હું તમારી માતા. મારે ધેર આવો.'

એ રીતે કુંવર નિરાંત પામ્યો. માલખ રાત્રી રાત્રીજરણે કુંવરનાર આપવા જતી અને રોજ રાત્રીકુંવરનીના ઉપની વાત કરતી. તે પરથી કુંવરને તેને નગરે લેવાનું મન થયું, પણ તેને ગહેવમાં નવા કાણુ છે એટલે તેણે કૂલની એક કાંચળી બનાવી તેમાં પોતાની અંતિ ધોડીની બીંદો ઘોડાની અને માલખની સાથે ફેંકી. કુંવરનીએ તે કૂલેરી તે વખતે બીંદો દળાણ થતાં તેને ઢાલે થઈ. આમાં કુંવરની નાગ પરદેશનાર કોઈ રાત્રીમાં જ હતો એમ તેણે માન્યું ને માલખને તે વિષે ખાતરીમાં પડ્યું. ત્યારે માલખે કહ્યું કે એવો રાત્રી પુત્ર છે તેની નીક છે. એવે કુંવરની સોજન આખી પુછ્યું ત્યારે સાચું કહ્યું કે આ કાશરૂઢથી એક રાત્રી પુત્ર બાળ્યા આવ્યો તેને છે. એ પરથી રાત્રીકુંવરની કુંવરને જાણના ઈચ્છા થઈ, તેણે એક ચિઠ્ઠી લાઠમાં નાખી માલખને આપીને કહ્યું કે આ રાત્રીકુંવરને આપજો. તે ચિઠ્ઠી રાત્રીકુંવરને ગળી. તેમાં કુંવરની બજામાં એકાંતે રેશન બતાવ્યું હતું

કે રાત્રીકુંવરની પાંચળ વાડીમાં એક એકાંતે બંગાળી છે ત્યાં હું એકઠો મળીશ. પરંતુ ત્યાં ચાલવું મુશ્કેલ છે; જતાં તમે રાત્રીવાળા છે તો આવજો. કુંવરની પામે તો કાષ્ઠને ઘોડો હતો. એટલે રાત્રે તે બેઠો ત્યાં ગયા અને કુંવરનીને ખબર પડી. કુંવર તેને બેઠે અને વાતો કરીને તેના પર મુશ્કેલ થઈ ગઈ ને માંધવે લગ્નથી બંને પરદેશમાં. પણ આ વાત બધા વખત સુધી છપી રહી રહી નહિ બેગ લાગ્યું; એટલે એક એવારી સતે કુંવરનીએ બાંધકારને રસ્તોનું પોઠાનું બાંધી લીધું અને બંને જાણ એ નગર છોડી આકાશમાં ગયાં ત્યાં નીકળ્યાં. દૂર ગયા પછી એક એકાંતે જંગલમાં તે જોવાને કુંવરની એક યુગમાં બેસી, રાત્રીકુંવર કંઈ બેસાડા-પાળીની શોધમાં અથડાવ નીકળ્યા અને એક કાંચળી આજણ વાડી વાસે જીત્યો, પાછા વળતાં જંગલમાં મોટી આવા લાગી તેણે ઘોડાની દોરીઓ સળગી ગઈ અને તે હેકે પડ્યો. ત્યાં યુગમાં કુંવરની ઘોડીવારે બાળકને જાગ્યો થયો. તે પેપટ ને વિલાપ કરતી બેઠી. એવામાં રાત્રે વનશિવાળ આવ્યા બાળકને લપાડી મળું.

અર્ધા સુધી વાત આવી ત્યાં મેનાને હોંકારો બંધ થયા એટલે તરત વેતાળ મોરમાં જેસીને બોલ્યા: 'રાત્રી, મેના સુઈ ગઈ, પણ હું તેના બન્યું છું. આ રસિક વાત આપ પૂરી કરો.' પછી બાળકું, બાળકુંનું મુંધરો, એ બાળવા સીંકો બો. પણ બાળીની થઈ હતી, એટલે આટલો થી તેમણે કહ્યું કે 'આપ અર્ધા રીતે તોરખ નીચે ચાલી બેસો અને વાત પૂરી કરો.' મોરે હોંકારો આઠ કર્યા અને વાતો આજણ ચાલી:

અમુક ઉપરથી નીચે પરદેશ રાત્રીકુંવર એક નદીમાં પડ્યો. ત્યાં એક મોટા મચ્છ તેને પેટમાં સમાવી લીધો. અકસ્માતે તે મચ્છ એક આરવાની ભળગા સપડાયો, તેણે તેને કોઈમ ચીરી ને રાત્રીકુંવરને બચાવી લીધો. તે આરવાને ધંધે વહાણુ વહાડો હતો. તેણે કુંવરને પોતાની પાસે રાખીને તેને વહાણુની પેવારી બનાવ્યો.

પાછળ યુગમાં શરી અમેઝી પંક્તી રાત્રીકુંવર પોતાનું બાળક વનશિવાળ લઈ ગયા તે બેઠા ગાંડા નેની બની રાત્રીની કાશરૂઢના મનના નગરમાં પહોંચી. ત્યાં ગામ બહાર એક કાંચળી વસતી હતી. સૌકો તેનાથી ડરતા હતા તેથી તેને ત્યાં એકઠી વસાવી હતી. તેણે રાત્રીકુંવરનીને આશરો આપ્યો. ત્યાં તેણે પોતાનું નામ રાકણુ નખાવ્યું અને સુખગા રહેવા લાગ્યો. ઘોરે વખતે રાકણુ મરી ગઈ એટલે તેની બધી સંપત્તિ કુંવરનીના હાથમાં આવી, તેથી તેણે એક મુંદર વાડીની વચ્ચે એક મહેલ બંધાવ્યા અને તેમાં ખૂબ વેશવધી રહેવા લાગ્યા.

તેના બાળકને લગ્ન બાગલ શિપાળ ગોચિત એક ગાયને રાત્રી સિદ્ધરે ચડ્યો હતો તેની નગરે પડ્યું ને કાચ પામીને તે બાળકને પડતો બેઠો નહોતો. આને કાચમાં બાળકે એક અગ્રુપ રાત્રી આનંદ પામ્યો ને તેને પ્રભુએ આપેલો બાળક સમજ પોતાના નગરમાં લઈ જઈ પોતાનો પુત્ર કરી ઉછેરી મોટો કર્યો. તે મોટો જીવન થયા, તેવામાં તેના બાળક પિતા-રાત્રી જીવ્યું પામતાં તેને રાત્રીપાટ મળ્યું. તેણે દને પરણ્યા ધણે અને પામગમતી સ્ત્રી સાથે વાતે લઈ ગયું તેને દરવા લાગ્યો. એવામાં ગામની વાડીની રાત્રીકુંવરની નગરે પડી. તેનું રૂપ નહેડે તે મોઢ પડ્યો અને નહેડે કહ્યું કે મેં ને સીંકો એક છે તેને જ હું પરદેશી માટે તેને જલકી નાખુ કરો.

રાકણુને તે બખર પડેલ ત્યારે તેણે કહેવાડાંનું કે છે થયે એક પતિ સોજ વર્ષ પહેલાં અને રજમાં છેડી થયો છે. તે થયે છે કે જ્યાં છે તેની મને બખર નથી, માટે તમે તો વિચાર કરો.' રાત્રીએ કહેવાડાંનું કે 'રાત્રીની ગરજ વિરુદ્ધ ફેંકી ના ન પડાય. સોજ વર્ષથી ને મથો તે જીવતો હોય ન નહિ; માટે તમે નહિ માનો તો નેરજીવમથી તમને મારા ગહેવમાં લાવીશ.'

રાખીએ તેમણે કહેવે આઠવાણે નથી એટલે માને માને રાધે રાખના મહેલમાં ગઈ અને પોતાનો ખંડ રાખજારી રાખની વાટ ચેતી બેઠી. આઈ બેાર હોંકારો દેતો એટલે મથો, ફેરવે રાખએ વાત બંધ કરી. પણ આદર બાદ ને તેની રાખીએને કહેવાત 'પરી સાંભળવાની' તાલાવેલી લાગી હતી. નેવામાં દેલ ગોઠી બેઠી. 'ધન્ય છે રાખ તમારી વાળી તમે ખુશીથી કહે આગળના તોરખમાં આવો.' તે કોઈએ ગોઠી ત્યાં તો પાછાના કુકમળી ફાસીઆએ પડદા ઊઠી લાગ્યો અને કહે સોની સામે જઈને બેસીને રાખએ વાત આગળ ચલાવી:

રોજી વાટ ચેતી ખંડમાં બેઠી હતી ત્યાં તો રાખ આવ્યો. બેમાંથી કોઈ કોઈને જોઈપણ નથી; પણ બારણા આગળ માથ ને વાહરડું વાત કરી રહ્યાં હતાં તે રાખએ સાંભળી. ગાયે કહ્યું કે 'આજે મહાપાપ થવાનું છે.' વાહરડાએ પૂછ્યું કે 'ગા, શું કહે છે?' ગાયે કહ્યું કે 'માને ખરજીવંદાર પાપી રાખ કહે ફોપીલું જયમાવશે અને પૂછી રસતાળ જશે.' આ સાંભળી રાખ વિચાર કરતો તરત પાછો વળી ગયો અને રજમાતા પાસે જઈને પૂછ્યું કે 'મારી ખરી માતા કણ?' બહે કહે કે મારા જન્મ ક્યાં ને ક્યાં થયો? સાચું નહિ કહે તો હું આજના દેવના ક્યાં?' તેથી રાખીએ તેને સાચી કહી હત કહી.

પછી તે રાખએ મંદિરે ગયો. તેજો સાગસાગં જળતાં જ કુંવરીને તેના પર માના જેવું વદાલ છૂટ્યું અને તેની છાનીએથી દુધ છૂટ્યું. એટલે કુંવરે શરમથી પ્રજાગ કરી સાચો વાત પૂચી. તે પરથી જગલમાં તેનો પતિ ઊઠી ગયો અને બાળકને સિયાળ લઈ ગયો. જે બધી તેણે વાત કરી આથી રાખને બપુ બધાતાપ થયો ને પોતાનું પાપ કેમ કરી હતી તેનો ખુલાસો પડીતોને પૂછ્યો. તેમણે રાખ એક

કહ્યું કે 'આંર અતિ શીમળી રત્નો બુધરી તે દાન કરાપી આ માપ નય.' એમાંથી ચરદેશી આવનાં વદાંભિમાં એક શીમળ વેપારી માર રત્નો લઈ રાખસાગમાં આવ્યો. તેનું કા ને ખાનદાની એક સાલએ પાસે બેસાડ્યો અને પૂછ્યું કે 'દેખાવ પરથી તમે વેપારી લાગતા નથી. કહી તમે કણ છે તે બંધને કહે.' રાખની લાગણી એક તેણે કહ્યું: 'હું એક રાખનો પુત્ર છું. અકરમાને હું મારી સ્ત્રીથી વનમાં વિખટ્ટ પડી ગયો. એ સ્ત્રી ક્યાં દરો તે બળુનો નથી. મને એક આરિ-થાએ આસરો આપો તેથી હું કહે વદાંભુએ વેપારી થયો છું.'

આ સાંભળી બુધવા કુમાર સગાઈ ગયો અને પોતાની ચેત તેનું પડદું દેહને કાઢ્યું. તેણે દુરત પોતાના પતિને જોઈને કહ્યું: 'મે કહ્યું એ જ તારો ખરો પિતા છે. એથી રાખકુમારે વેપારીને એ દર જોડાથી પ્રજાગ કર્યા, ને માતાપિતાને પુત્ર ભેમાં થઈ બપુ સુખ પામ્યાં. પછુ રાખને પોતાના સુદાર મિત્રની ચિંતા હતી. એટલે કેટલાક રસાયો લઈ પિતાના નગરમાં ગયો. જ્યાં માતાપિતા તેને સ્ત્રીપુત્ર સહિત છવતો એક બહુ આનંદ પામ્યાં અને દુરત સુવાસને લાગ્યુંદમાંથી મુજ કરી તેડાવ્યો. બેને મિત્રો દર્બેથી બેઠી પડ્યાં.

પોતાં પરી થઈ એટલે રસમાં લીન બનેથી ઇન્દુગામીએ આગળ આપી રાખને ચરણે પડી કહ્યું: 'હો પરંતુ મનજન રાખ, હું આપના ચરણની દારી છું. મારું સર્વજન આપને રોપું છું.'

વિક્રમ કહે: 'તમે થમ્મા પુરુષોને દુઃખી કર્યા છે; કહે હું જોના આઠબને તમારો દાખ રોપું છું. માટે મારી સાથે ચાલો.' જોના કહી વિક્રમ તેને વેલા મંદિરમાં આઠબ દતો ત્યાં લાવ્યા અને તે સ્ત્રીપુત્ર મુપિ થયા એટલું ધન ને બગિઆપી તેમને સુખી કર્યા.

'આપણી વનસ્પતિ'નો રડમો કપતો

સંખેશ્વર

લેખક: પ્રો. જયંતીલાલ દે. એલ. એલ. એલ. એસ. સી.

મ નેહરુ કાલને પીળાં ફૂલો આપતી આ વનસ્પતિ હિંદુઓમાં 'સંખેશ્વર' નામે પણ સારીરીતે બળપીતી છે તેને સંસ્કૃતમાં 'રતનજંધી', 'સિદ્ધેશ્વર' ને 'કૃષ્ણચૂડ', હિંદીમાં 'યુલતેરા', ગુજરાતીમાં 'રાધાશ્વર' ને બંગલોમાં 'Peacock flower' કહે છે. તેનું શાસ્ત્રીય નામ 'સીસાઇપીનીઆ પલ્કેરીમા' (Caesalpinia pulcherrima swartz). એનું મૂળ ઉપરિરેયાન અમેરિકા, વેસ્ટ ઇન્ડીઝ અને બ્રાઝીલ ઇપુએ. હિંદમાં બધે તે બાગબગીચાઓમાં ઉગારવામાં આવે છે.

સંખેશ્વરનું રક્ષ મધ્યમ કદનું થાય છે ને તેની શાખાઓ પર છાંયછાયા થોડા કંડા હોય છે. તેનાં પાન ફાંટીયાળાં, સંયુક્ત અને ટીચીર નાનાં. પાનનાં બેઠકાંના બનેયાં હોય છે. તેને લગભગ બારે માસ રપસુંદર ફૂલો આવે છે. તે હાલ અખર પીળાં ને શાળા-બોની ટાંચે સમૂહમાં હોય છે. આ રક્ષ ગિંધી વર્ગની વનસ્પતિ કોઈ તેની રીત

લગભગ, સાફી ન પાતળ હોય છે અને તેમાં કપીટ બીજ હોય છે. સંખેશ્વરનો કપેશ્વર તોમ જાણવા-રક્ષ લરીકે મૂળ બળપીતો છે તેનાં પાન, ફૂલ અને બીજનો કપેશ્વર દવા માટે વાળુ થાય છે. આયુર્વેદમાં તે ત્રિદોષ, પાત, ચોરા તેમજ ગાંઠ ઉપર અસરકારક કામ આવે છે. હિંદી ચોનમાં આ વનસ્પતિ રાજિવર્ષક અને ઉત્તેજક ગણાય છે. તેના મૂળના કપેશ્વર દોષોમાં કરતામાં આવે છે અને તેનાં પાન-ના હડાઓ આતંવજનક ગણાય છે. કિલિપાછન ડાપુઓમાં તેનાં પાન રેયક અને ઉત્તેજક તથા તેની છાત સુશિમાળ ને આતંવજનક ગણાય છે. તેમાં ફૂલના ક-કાળો તાર ઉતારવામાં તથા ખાંડી, દમ અને ચેંદ્રીઆ ઉપર આપનામાં આવે છે.

નિરૂપિત મળતા આઠ સામગ્રી પચીસ વર્ષ બે તો ચોલ્લી એક નાની વહેરની એવા વિચાર, પચ્ચીસ માનવ-આયુષ્યના માપથી તો પા સંગેના મળખટ એક પેટી જેટલા નાભે ગણાય, તે ચોટી અવધળા પેટીના વિચાર વધુજી ને પરિરિચિત્તો- સંકર્ષ પ્રકૃતિ અને પહોટા આસી નથા દોષ. 'કુમાર'નો પહેલો અન્ધાર પડવાને પચ્ચીસ વર્ષ થયા એ પચ્ચીસી દરમ્યાન પ્રવલ્લજવને જાના પક્ષગતતા પ્રગટિ એવા તેનો મુન્ન-ભવે પચાવે, તેમજ આજની પચ્ચીસ વર્ષ પહેલાની ભાવનાઓ તથા તેને નિર્દેશતા સાધનો એવા હતા એ ભાવના ગમે એ હેતુથી આ તાનકોતિયામાં સહ કર્યો છે તેમાં દર મહિને, બારબાર પચ્ચીસ વરસ પહેલાના ને તે માસના 'કુમાર'ના નકલના વાતાવરણનો અવાજ તમા તેની આગામી પેઠી એકાન્તી કે મુશ્કેલી આપ્યા કરવાની ચોલ્લી છે એથી આ પચ્ચીસી દરમ્યાન નવા થયેલા વાચકને ધંધ ને કાઈ કુતુહલપ્રેરક સામગ્રી સાપડવા કુપરાત, આધોરણ ન્હાના વાચકને પણ એ માળખેટમાં ટોચિય કરવાનો રચનાગદ્ય મારો

ઈ ૧૯૨૪ના બન્ધુમારીમાં (પાપ ૧૯૦૦ની પૂનમે) બહાર પડેલા 'કુમાર'ની પહેલી બેક અગ્રહાવાદમાં સારગુરુના આતેવા નવજીવન મુદ્રણાવચયા છપાયા ને રાયચુરના બ્રહ્મજ્ઞાની પોષાયા અન્નેલા શી નચિસકર રાવળના મહાનગાંધી બહાર પડ્યો જેને તે પહેલા 'માર' પોતાનું બ્લોક યેનાવવાનું ખાત તો દેવકીરાણીએ-એટલેકે ૧૯૦૬ના ટિમ્બુખરની ૨૦મી તારીખ ને રગવવારે ગરુ કરી વ્યુચ્ચ હલ, (એટલે નાનું પણ કુમાર કાચબાએના યાપાના દિન રેવનીવાળી મળ્યા છે) ત્યાજ્ઞુપતી બહાર પડેલા બધા સામયિકોના તત્તન એવોના ધ્યેય ને ભાવનાઓથી પ્રમદલા 'કુમાર' કુલકલ ને આગા નગાડેલા ગિન્નલસ, 'માધુરી' આદિ તેના વિભાગો વિશિષ્ટનેલાશ્લિ કદતા એકાદ બુદ્ધિશીલ તેનું હાં હલ, જેના પરના ગેરિસવાના વિચારા એવે હલસકલ્પ ને સાહક્રમાકાપ્તકરી નવી પેટીનુ ભાવપ્રતીક આપે-તુ હલ, અને તે વચારથી 'કુમાર' ગર્યાનું સર્યા વિચારી રહ્યું છે

પચ્ચીસ પાનાના પ્રાંતના કાલ્ય (જે શી દેસાજી પચ્ચમાર નિષ-ગિત વખતો) પછી 'ગિલ્લપુર'માં તેની રાયમા સાથે નિકટભાવની ન વાતો કરતા તેની પહેલા ન અગ્રી વાતની હતો

'કાનની બુધ્યા આજે વેટી પડી એથી તમે નિરાશ થઈ કા ત્રેકા ૧ હલ એક મેરી તમ ખાહી છે, 'આવની કાલ' તમારી છે 'આજ'ની તે કુદર પુતી છે પણ એ મુકર 'આવની કાલ'નું દર્શન સ્વથા આઠ આજ' તમારે મહુ વિચાર દેક, નિઃશયથી ને સ્વયમથી માગવી પડશે

આજ પચ્ચીસ વરસ મુખી 'કુમાર'નું જે અખટ અથ રહ્યું છે તે 'હવનચરિત્ર' નો અગ્રની મુકમાત પહેલા અક્રમા એક કિદાદિવ નુજરતી નરસનકાલ મૂળજ્ઞાના વિરગપાએએથી પણ ન 'કુમાર'નું બીજું અન્ધારિત અથ તેના કલાકિરિતો, તેમજ પહેલા અક્રમા 'અકલ્પ'નું રગચિત્ર ને દેવવાદના મંદિરોના જગતિજ્યાત સિલ્પ-દર્શનથી મગાલી શી નિમુખન આગના કુદરતકાલ 'સિસળો' કપરાત કવિ ખગરકાનું પ્રેરક કદનેધન-નવ્ય હલ જેની રકની સુ યીટીઆ આ અકના ઉલ્લા પાનાને મથાએ કવારી છે

'માધુરી' વિભાગમાં અથેકી વિલિધ વાનનીમાં 'આદિત્ય'ના તરી રવ મુદુભાઈ કટાવાળાએ કમરેક વિદ્યાર્થીએવનના પોતની પ્રત્નને કદ્દાઓને કહેવાં શ્રેત્યાહક વચનો તો આજે એ 'વારવા નેવા સારો છે છવનના આપણે માટે વેતક સરવશુ દોષ, કોટા કટાનુલ જરખપોષણ સ્વથામાં આપણે વખત જતે' દોષ ને બીજુ કામ માપણીથી થત ન દોષ, એટી સિયતિમાં કદ રવે રહ્યું પણ માપણે મોમ આપણે 'તેમના પાવન ફરીએ તો તેથી જે દેવકેસા નરક થાય મારામાં મારી પાક કવારનાર ખેલત, અલ્પથી સકનાર

વકીવ, નરીમોને મદદપ વનાર કાક્તર, એઓ મું દુનિયાની ચોણ તેવા જાનલે છે ? લોકમેવાના દેખીતા મોઝો ૧૨ આપણાથી પ્રચાલુ ન થાય ને નિરાશ થયાનુ કારણુ નથી દેરક માણુમ ઈથેરે સોષેલા કાર્યમાં મચ્યો રહે તો તે દુનિયાને કપકારક સેવા જાનલે છે. મળે તેટલુ ચિતક છવન આપણે માણતા દોઈએ ભતિયારને માટે થોડી પણ મળવા વિના ન રહે મોરસકનીનું ફન સુખાનુ નવ તેગ તેની ધીટી સુખાનુ પછળી નવ છે, કેવો દુર પડી ન હોતો દોષ તો તેનો પમસલ વધારે થવાય છે, તેટી રીતે નામ મળુપ્થ પર કામનુ બારણુ વધારે તેમ તેનું વ્યભિત્ત વધારે પ્રકારો ને વિકસે છે

હને ઉલ્લે એ અક્રમા એક વાગેલી બેક રહ્યુમાની તારવળી કવારીને આ પરિચય પૂરા કરીએ

પોડાનું બેધન

પહેલાં પોડા આજની જેમ માણસનો મુલાકા ન હોતો બીકમાં તે અમજાવની ધીઆઈ રવતો તેના થોભા ફોજનુ ચાકકુ ન હલ, પીક ૧૨ કાઈ સવાર ન હલ કે કાનીએ માટીનુ અસર ન હલ

એ-વખત બીકમાં છેડે અને કઈ કાણ કાણ દેખાયુ તે કાન ડભા કરીને જોવા લાગ્યે કારીને જુએ છે તો મળા કુનાર જેનુ એ કહક ચાલે એ ને હળવે હળવે બીક તરફ વધી રહ્યું છે હને થોડો મળાયો હલ તેમજુ જોર કરીને તે બીકને સંગા છેડે હોટી મથે ત્યા પાસની એથેલ પાધને જોઈ રહ્યો

પૈયા કામે કુનાર જેવો હામી હોતો સુદર મામચી બરેલુ બીક જોલે તેના હરખાને પાર રહ્યો નહિ તેણે બીકમાં ન પામે તો નાખ્યે થોડો મુરકે મેઘા આથી પડ્યાં થોડો સેક કલાક બધને લીમે તેની કાનીઆથી પડવર પડતો ન હોતો અને વિશાળ પેડાના કાધી છપ્પનિયા કાળની પેટે પીધાનર્ પીધા મરી નહને બીકને હળેળી જતુ કયે જતો હોતો એ તેનાથી કોહુ મળ ન હલ

આ રોજનુ દુઃખ કેમ અપાય ૨ દાથીનુ કાસન મેષ પુષ્પ કપાય મહતુ તો જોઈએ ન પોડાએ વિચાર્યું આ જુલુ એકામી તો જાની જેને નહિ નકાય કોમની કાદ મેળવની નેઈએ ધાગ ન ખાઈ રહે મેષુ મેઈ શોવતુ જોઈએ સિદ્ધ પાસે નહ, પણ એની સામે જવાને પન મેમ ડાપડે મદદ માગવા નહ ન મને ન કાડી ખાય તો ? હ, માણુ ન લીક પાસ મે ખાઈ સકનાર નથી, એટલે માક બીક સલીસલાવત ન છે અને મારી નત પણ તેટથી ન સલી-સલાવત છે, કાણ, મને વાતવા કરવા આપરો ત્યારે કોટીને ચોના હાથમાંથી છડકતુ મુ મુરકેલ છે ?

માણુસ પહ્યુ ચતુર પ્રામી છે મેમ તે બાપુતો હોતો ખય ન દોસ

પ્રતિ બુદ્ધિ વડે માણસ હાથી જેવા બળવાન પ્રાણીને મારશે એમ નબળાને ધોડાએ એટલું ન બળવું કે એ જ બુદ્ધિ વડે માણસ થારે તો તેને પણ મારી શકે. અનબળન એટલી અક્ષત કયાંથી દોડાવી શકે? ધોડો માણસને સારજુ ખેંચે.

ધોડાએ આવીને માણસના પગમાં લાખી પડીને તખરકાર કર્યા અને મહાદેવે કહે પોતાના આવવાનું કારણ નિવેદન કર્યું: 'માણસ કાઠા, અત્યારે એને એક તગારો જ આધાર છે. એ તેમ કહે, 'પણ મારે આટલું મોક કામ કરી આપો. તમારી પાઠ હું કરી નહિ બેઠું.' ધોડાએ તે બખતે માણસની આંખ તપાસીને જોઈ જોત તે તોમાં 'કીક લામ આગે છે' એવી વૃત્ત્યાબંધરેલી જ્વલિ તે કોઢી સકયો હોત. પણ અનબળને અક્ષત ન હોય.

માણસે કહ્યું 'તારા જેવા સુંદર પ્રાણીનું કામ કેણું ન કરે? પણ તું બળે છે તે હું તો સાવ નાનો છું. મારાથી લગભગ દોઝી પણ સમર્થ નથી. તારા જેવી હાથી કેવડા જળદોડી એનું જળ કેટલું કે છતાં હું કહું તેમ વં કરે તો મને જોડે છે કે હું તને મદદ કરી સજીય.'

ધોડાએ કબજ કર્યું, 'તેમ કહેશે તેમ કરીશ, મારે માટે કરવું છે ને? કયાં તમારું કામ છે?' ધોડાએ મોંમાં આંખો આપી, એટલે હવે માણસ હળવે હળવે એનો વેગેલા જલવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. એણે કહ્યું, 'એ તારી પીઠ પર બેસવા દે.' ધોડો કહે, 'પ્રસીધી.'

'મારે હવે તારી બખતે જ એ તને ખબર પર તેટલા મારે તારા મોંમાં લગામ નાખવા દે.' ધોડો કહે, 'કબજ.'

'મારે લગભગ કે પીંચું માલતું છે તે વ સગળે તે મારે તારાં પડખાંમાં લોખંડી એકીઆ મારવા દે.' મરજી ધોડાએ કહ્યું, 'બલે તેમ.' કબજાત ધક બહી. ધોડા ઉપર થયીને માણસ હાથીને ઢરાવવા લાગ્યો. યુદ્ધમાં સુદ્ધિમાન માણસે ધોડાનો પાંચનો પાંચનો.

માણસે એ બીડામાં જ રહ્યો. ધોડાના મોંમાં લગામ કામચઢવી.

માણસ હવે આન જ્યો, કાલ જ્યો, એમ ધોડો દહાડા ત્રણેતો હતો. પણ પેલાની તો જવાની કાનત જ્યાં જ જણાતી ન હતી. એક દિવસ ધોડાએ કહ્યું, 'માણસ કાઠા, આ જગ્યામાં તો હું તમારું અક્ષ નહિ ફેરી શકું. પણ મારી ખાતર હવે તમારે તમારાં જેરીછાકરોને વિચાર ખગવાની જરૂર નથી. હવે તો હું મારે ફેરી હજારા.'

પરંપરાથી માણસે બોલ્યો, 'તને એને એકડો મૂકીને મારાથી કેમ જવાપ? જેરીછાકરોને તો હું અહીં સાથે જ તેડી લાનનાર છું. તે મારું સારજુ લીધું તો મારે તને પૂરી મદદ કરવી એ મારો ધર્મ છે. તું તારા પોતાના જ જોર વડે એકઠો રહેવા નેટલા દેશીઆર વઈ ન, ત્યાર પછી જ હું અહીંથી ખસી શકું.'

ધોડાને કાળને હવે ફડકો પડ્યો. ધોડા દિવસ રહીને એણે કરતાં કરતાં... 'મારી છશમાં ખાડું પડ્યું છે. મારા મોંમાંથી આ લગામ... ડોળા કાઢીને મોટા પાંટો તાણીને માણસ બોલ્યો. 'ફિર-માર છે તને, નિમકદરામાં તારે માટે મેં મારાં પગપર કાઢ્યાં. છવનું જોખમ એકીને મેં હાથી જેવા મોટા બળવાન પ્રાણી સાથે યુદ્ધ કર્યું, અને આંટલી એક લગામ પણ તારાથી નથી ખમણતી? આવા નિમકદરાઓને બેરોસો શો? કાંદાનાળી લગામ પહેરાવવા બમર વં પાંચેલા માલવાની જ નથી.'

ધોડાએ ધકીકે કહ્યો માર્યા. લગામના કાંદાથી તાળવું કુદી નવું વર્ણ, આજુબના ફટકાથી પીઠ ઝોટાજ નવી હતી. એકીના ધાધી પડખાંની ધાધા જતાં હતાં. તેના કહડા બધા મુકાબ મચા.

ધોડાને આજની ધકી સુધી છુટકારો થયો નથી. સ્વતંત્રતા શું એ હવે તો એને થાકે પણ નથી શકું.

માણસને થયું કે ધોડો દેવે સ્વતંત્રતા બની મચો છે. પછી તેમ કહી અચ્છે સૂરજ સાત પૂરી થવા પછી જગ્યા બમર રહેતો નથી, તેમ જ સ્વતંત્રતાનો ખ્યાલ પણ ફેરી જગ્યા બમર રહેતો નથી. થયું બરસ માણસની સેવા કર્યા પછી ધોડાએ તેનું કે પોતે એકઠાએ જ સ્વતંત્રતા ઓઈ નથી ધોડાની સેવા પર આધાર રાખીને માણસ પણ પરાવલની થયો હતો. ધોડાએ વિચાર્યું, 'મહાકાંદીથી સેવા કરે તોયે યોદાની એકીને મોટી તો ખાતો જ નથી કે કાંદાનાળી હાથે પણ પોતાનું કામ કર્યા ન કરે છે, અતું દુઃખ સહન કરવા કરવું મરવું બદલે?' કંઈમરનો સ્વભાવ નિશ્ચિત છે એ મરવાને તૈયાર થાય છે તેને છત્રવાનો માર્ગ તે તરત જ ખાતો થી છે.

હવે માણસના ધ્યાનમાં ન આવે એની એક યુક્તિ ધોડાને સૂઝી મળતાં કંઈક નિશ્ચય કરી તે નીરાતે સૂઝ મચે. એક દિવસે તેણે માણસે આપેલું કાસ ખાવાની ના પાડી. માણસ બમરાયો, આવાર સુધી ધોડાને લાગવું હવે કે પોતાને માટે જ તે ધાસ ખાય છે. ધોડા ધાસ ખાધ એમાં માણસનું પણ દિન રહેલું છે, એ વાત તે રાતે તેના ધ્યાનમાં આવી. માણસ કોષે બસયો. ધોડા ઉપર છંદ કરીને તેણે સવારી કરી. માણસે વિચાર કર્યો, 'આને એનો હાથ કાઢવો જોઈએ, એટલે એની મોંયે ધાસ નથી.' ધોડા ધાકીને લોખંડી વધુ મોંયે પર આવ્યો. માણસે એની આગળ ધાસ નીડ્યું. પણ હરિના કસમ. ધોડા ધાસ ખાય તો માણસે મૂંઝાણો: 'હવે શું થશે? ધોડાને આધારે મેં આટલી પ્રજ્ઞા નિરતારી છે એના બમર તેને કુંડો પહેલો વધુ? જીને દિવસે એણે માણસ લઈને ધોડાને કંઠેરી નાખ્યો. ધોડાને થયું: 'લગામકાંદા ફરી કાંત વળી માણસને ફરી ખાઈ.' માણસ ધોડા વિચાર્યો: 'પૂર્ત માણસ આગળ મારી શક્તિ થાકે એમ નથી, તો પછી શક્તિ નહામી નાપરીને કીણુ વધું જવું શા કામનું?' ધોડાએ મગા ખાધી અને મૂંઝે મોટે માર ખાઈ રહ્યો. હવે ધોડાને નહીં કપાલ સૂઝયો: 'મારા પોતાના જગ્યા મારે હું પગ ન હલાવું તો આ નવિગ માણસને લઈ જવા માટે તો શાને ન હલાવું?'

જીને દિવસે માણસે છન કર્યું, લગામ ધોડાની અને ધોડા ઉપર સવાર થયો. 'હવે હવે, હવે હવે. કેમ? ધોડો કેમ નથી માલતો?' 'કહાળ ફટા' માણસનો અનાજ થયો, પણ બ્યર્વ. પતાળની માંકે ધોડો લોકો ન રહ્યો. માણસે વિચાર થયો: 'મારંપાંથી ધોડો ખસી જ્યો તો ધોડા કરતાં માંકે ન વુકસાન મથારે થશે.' કંઈકેરી નાપ-રીને માણસે મિઠબેન જણાવ્યું. 'તને નહીં કાંદી નાખી અને ધોડાના બમરામાં એ ફોરકું નાંધીને સવાર થયો.

ધોડાએ પણ વિચાર કર્યો, 'થયું એ ધણુ થયું. હવે તો આપણે ચાલી રાજીએ.' ધોડો બધા રતતા બજાતો જ હતો. ક્યારે ક્યાં જવાનું હોય છે એ પણ એના ધ્યાનમાં હતું. એટલે માણસ અને ધોડો સુષોળી રહેવા લાગ્યા પણ નહિ. મરીને સજ્જન થયેલી સ્વતંત્રતા આટલાથી કેમ સંતેજ માને? ધોડાને દોરકું પણ અસહ્ય થઈ પડ્યું. નવું દોરકું કાઢીને નવું દોરકું નાંધવા માણસ આંખો ત્યારે ધોડાએ ફરી પોતાનું રૂપ પ્રકાર્યું. માણસે પીંચારે લાવારીપી દોરકું થી કાઢી નાખ્યું. હવે તો ધોડાની કાંદા ધાસ ત્યારે જ તે માણસને લઈ નવ્ય ને મારમાં ન આવે ત્યારે કોડાળી ના પાડે આવી અનિશ્ચિત સેવાથી માણસ કંઠાલ્યો. પીંગેમીને તેણે પોતાની પ્રજ્ઞા એણી કરી. તે સંવાનની બચેને ધોડાને પણ પોતાનું બીડ મળ્યું. એ રિશ્તિ પહેલાં હતી તે રિશ્તિ ઉપર બંને આભવા. પણ બંનેના અનુભવમાં કેટલો ફેરો થયો હતો!

માધુકરો

દોષની સીમ, અણુદીઠને દેખવું.
તામરો અતલ દરિયાવ, તળિયે જવું.
પૂમવા દિવિદમતો શૂળી પર સવું.
નિય યોનન ચઢે એટલે વિષ છવવું — ક્યનેરવડ મેળીબી

ગુજરાતના સમર્થ પદ્ધતિજવવિદ્વદ્ સ્વ કચનલાલ દેસાઈ

મધ્ય રાષ્ટ્રી દિગેચર ૧૯૪૮ના રોજ જાનનગરના કચનલાલ ત્રિભક્તદર દેસાઈના જાન અવસાન સાથે ગુજરાતના એક વિરલ પદ્ધતિજ્ઞાનવિદ્વદ્ અસ્તમન યુગ્મ એ કેટલાક વરે તો ભણતા હશે કે એમના જગ્યા જાનનગરના એક શ્રીમત નામર યુદ્ધરથ કુટુંબના શ્રી હતો. જાનનગરના રાજકારણના નામરોના અધિકારને એ મધ્યાકલ હતો, એટલે રાજાવના છવનનો આરવજાજ રજાભાવિકરોતે એમરથેના ભીતેલો. એ સમયે સુન્દર મીઠોલાદના થોડા રાખવા, કેળવવા અને દોડાવવાનો તથા કબૂતર પાળવા હકાકવાનો ને જાનસારનો રોજી એમને હાગેલો. અપાના સમર્થ પદ્ધતિજ્ઞાનવિદ્વદ્ હરતાઈ સનમિયા જેવા મિત્રોના સખનાથી રોજી એ પદ્ધતિજ્ઞાનવના ગામે જલ્યા અને એમના ગમ્ય છવનનું પરિવર્તન થઈ શક્ય ત્યારથી એ પદ્ધતિજ્ઞાને પાળવામાં, એમના સવર્ધન મિત્રોમાં નિમગ્નિયા અને જાનસારિને કેળવવામાં પડવા આનંદારિક છવનની સર્વ પ્રીતિઓને દૂર કરી અને પદ્ધતિજ્ઞાન એમના છવનનો પ્રધાનગત જની ભેડો પેતાના મામ ધન, શિક્ષિ, વારીયછરો, પરિવાર અને ભતને પદ્ધતિજ્ઞાના ચરણે પરી દીધા એના છવનમાં એટલે કંઈય ન હલ ને પદ્ધતિજ્ઞાની રીતને થોમ્ય ન મણાવુ હોય, કોઈ પદ્ધતિ જ ન હલ નેનું મુદ્ય એમણે મીઠુ મરણ હોય કોઈ પદ્ધતિ એવન હલ ને એમની દષ્ટિએ દ્રઢ મણાવુ હોય એમના આચલે કોઈ પદ્ધતિને ભડકાઈ નવતો એમનો પદ્ધતિજ્ઞાન જલદાર-જલદારપાસકની રોજીભાનનાથી રાત્રીયુ વધારે હતો. તખતે થરમા આવેલા પેતાના રમતાના આરીનારજાને ભળીએ જરી હતને એના અરખડને એમણે પદ્ધતિના નિવાસરવાન રતાવ્યા હતા અને પોતે સપરિવાર, નોકરી મટિની ભિયાર જોરકીમાં સમાવેશ કર્યો નો. એમણે ધીમેધીમે છવનના સર્વ વ્યવહારોનો ત્યાજ કરી દીધો અને પેતાની પાસેનું રવ પદ્ધતિની રોજીમાં સમાવેશને કુટુંબનો વાર હથેરને સોંપી દીધો.

કચનલાલની રોજીનું નિર્ણયન તત્કાલે પદ્ધતિજ્ઞાન દિવસે એ પદ્ધતિજ્ઞાની પરિચરમાં રહેતા અને રાત્રે પદ્ધતિજ્ઞાનિ નિરાતે જીવતા હોય ત્યારે પોતે સાત ચિત્તે પરમ સતોપથી ની વચ્ચે ભગતા બેસતા પદ્ધતિજ્ઞાને અસ્વરથ ભેષ એ વ્યાકૃત વિદ્વદ્ થઈ જતા અને નિ શુઆધારા ભેષે પડે રહેતા પદ્ધતિજ્ઞાના વ્યાધિઓના પેતાના જાડ જાનના જળથી યીગારી મટારવા પ્રયત્ન કરતા અને એને રોગમુકત મળને પુન હરહરેક જેલો જી માયાથી અગની આજો હલકાઈ જતી જ્યારે આગા એમની કેવળ થેવજ ન હની, પણ પરમ વત્તવાઈની નિભેજ નિજાસા-તે હની પદ્ધતિજ્ઞાનની વિવિધ સમરથાઓને સમજાવના એ એકચિત્ત પ્રયત્ન હતો ને તે માટે પ્રયત્નકેમો આશય ન લેતા એનો જાડક એ પદ્ધતિજ્ઞાની પેતાની પાસેથી જ પદ્ધતિજ્ઞા કોઈવર એમની નિજાસા તખ્ત કરતા અને એ હલકથવા અનુભવતા, ચિત્ત યુનેક દિવસોની હપાસને અને પણ એમને ઉત્તર ભગતો નહિ અને એમની કુળતા સરણુધ પધી જતી પરતુ નિરાસાને એમના છવનમાં રવાન જ ન હલ દિગ્ગજિત સાકશી એ પદ્ધતિને મનાવવા, હલાવવા, પડાવવા પ્રયત્ન કરતા ને અતે સિદ્ધિ એમને વરતી છતા કચનલાલના આ પ્રયત્નો અને વિજાનસાજીઓમાં મધ્ય રહેલા પ્રયોજીવચ્ચે બારે

માસના રિના
પંખી [૩૧]
દેયાં

શિયાળામાં અત્યલ વ્યાપક ને જતાજતા પાકને મહાકપ્પદ્મ કરનાર આ પંખીનું નામ તો ધણાજાણે સાવજ્ય હોય છે, પણ એને જેઠુ દરો કેટલાકે કે મેના-કાપરની ભત-નું પંખી, દેખાને કાપર નેવડ ને જેઠુ જ, પણ આપા પર કુલાવેના વાળના મધ્યાને લીધે એટલે વર્તાઈ આવે છે, ચિત્રમાં જતાવ્યા છે તેમ, એનું માણુ, મરદન, છાતી, પાખો ને પૂઠી નાઈળી જની છાયાવાળી કાળા રમતા, ખાજીનુ આણુ સરીર જુવાળી આવી અમેજ-મા એને 'રોજી પેરેર' કે 'રોજી કલે રેરા લિંગ' કહે છે, (અને એના કપ્પદ્મને લીધે 'જુવાળી બર્ડ' પણ કહે છે) એની આજ પણુ જુલાળી કે લાલ, પગ રોજા બારાગી કાપરના વર્ગમાં સોધી 'મજાકાર' પંખી આ અને બધી મેનાજોગા સોધી મેટારા રોજા દેખાતા હોય છે તે પણુ આ વેવાના જ રપ-પપ થી ૧૦૦-૨૦૦૦ કે તેથી થે મેટારા એટલે, ને એતર પર પડવા તેને તો ધણુ જ કાંડી નાંખે પરતુ આના સાથે જલ પણુ એમનો આદાર હોવાથી જ્યારે એતરોમાં તીડ પડે છે ત્યારે એ મહાગારીને નાસ કરવામાં વેવા જ મોખને હોય છે એ રહ્યા મુરતો એજીતો કપ્પદ્મકર પણ મણાવ્ય વરસોને મેટિા માગ એ દેખાડ હોવા છતા તે આપણા દેશનુ રજાથી વારી નાઈ અ દાંડિના શિયાળો માણી તે જનાળે મે માસની આખર સુધીમાં પેતાના મુજ વતન ધરે ન તથા સોમિયાના મધ્યમદેશમાં પહોંચી જાય છે તે પાછા જુલાઈની અધવચમાં રોજે પંખીને આવી પહોંચે છે એટલે આપણે ત્યા નથી દેખાતા માત્ર ખાસ-કોડ માસ ઠંડા-જવામાં એ વતનમાં જ હોય છે. [પંચેચર]

કઈ દેવતા વસુધૈવકુટુંબકમ
અથવા વૃક્ષી-અથવાના વ્યવ-
હારને, માનવમુક્તિની કોમ-
કીર્તિ અપરાધનું દેવતાં કૃપા-
સાક્ષીને માથે બિલ દેવતા.
અનુષ્ઠાનીલાગુભૂતિઆદિનું
પ્રતીબિંબ પરીઆના અવ-
નમાં આરોહકપ્રાણને આ કહી
પ્રમાણ ન કરતા. એમાં સમ-
મત ન્યાય પરીઆના અવ-
દારને પરીઆની જ હિલ્લે
હકેવણ પરદનુ. એવલાવરના
કોમનુષ્યમગ્રીનું પરીદેવચર્ચ
નતા હતા. પરિચયે, પરી-
આની અને એમની વચ્ચે વિગતે પ્રકારની એકતા-એકરૂપતા આવી

ચરિત્ર પૂજા માનુષ્યની એટલું જ. કેવળવાચ આવી કૃપાદાતા
આનિઆની ન હતા. એ તો આવા મુશળા દારસ હતા કે અચરે પરી-
આને અપૂર્વા-આગળના માટે પરીદેવ પદનું વડનુ, એમની સ-
લાહાઅચર્ય કેવળા અમનમની અધ્યવિગતથી સમિધિરસ અ-
સાધના કરવી પડતી

કૃપનલાલે એમની સિદ્ધિનાં પુરસ્કાર લાખ્યાં નથી કે લાખ્યાં
કર્યાં નથી. એમનું અવન તો 'પુરોદનુ મીનું વ્યાપકાનું મિત્વાનું
છિન્ન સંશય' જેવું હતું. એના આપમગ્ની સિદ્ધિ એમને કેટલા મળ્યાં
હશે, એ તો કહી શકેલું નથી. પણ એમના અપૂર્વાથી અનિર્ણ-
ય એમને પરીદેવ સાકં જેવું મોટું વંદ્યાર્થ રહેલું. એના રાજવંશી-
હતા, વિદ્યામુગ્ધો અને પણ એમાં મધાન પામીને ઓરવ અનુભવતા
પરિદેવો અપૂર્વા પરીદેવતરવિદો પણ એમને પરીદેવ મને મુલ્ય થક
જતા. છતાં કૃપનલાલની સિદ્ધિની વચ્ચે આંખો એમના સારુપ-
ત્ર પદમન્દવ વિના ખીલ શકેલું મહં દશે કે કેમ એ સંશય છે.

કૃપનલાલને પોતાનું મિથ્યા ઓરવ કે અભિમાન પાનું ન હતું
એમની બેપરવાઈમાં એકથેવાનની નહતા કે વિશ્વાભિમાનીની કે
હુતા ન હતી. રાજવંશીઓને કેમને આપમગ્ની પાછા પાગલ થ
એમનો ધર્મ કે અભિનય કારણભૂત ન હતો; પરંતુ મોનાની કપાલ-
નાની એક પણ વળ પેરદશ્ય, નિર્મલ તથ તે એ સદાન કરી કડક
નહિ. એટલે કે કોઈને મળતા નહિ-મળવાના પ્રયત્નને કૃપનલાલ પળ
આપતાં નહિ એ જ હેતુથી એમના જેવા આપમગ્નિ પુરુષને પોતા-
ની વેદતા કે વિવેકજાતાની ચર્ચા અન્ય સાથે કરવાનું અગત્ય હતું.
એમને થતા આનંદની માપાથી એ કોઈને સંચિત રાખતા નહિ
તેમને પરીદેવતરના કૃત સર્વભૂષી પોતાની સૂચવમેળા અને મનોમુગ્ધ
પણ એ કહી શકાય અનુભવતા. આરવી સરીની આવી અધ્યારી-
સના અને તપસ્યા દારા કંઈથી સિદ્ધિ અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિને એમને
પાડું હોત તો ૨૫-૫૦ પ્રથમ પડિતના મધ્યમાના એ સદેશ લખી
લખાવી સાચા હોત. પરિદેશમાં જન્મવા હોત અથવા આપમગ્નિ
રના ન જે નીન સિદ્ધિ પામેલા થયોહોતો હોત તો દેશ પર-
શની પેઠી સામંતપડીઆના સમાનિત સત્ત્વ થઈ સાચા હોત પણ
એમના નિષેદિહ અવનમાં આમાંના ક્યાને રથાન ન હતું એક પરી-
મિત વતુલમાં પોતાના અવનની શીરમ દેશપીને એ મહાપ્રધાન કરી
મથા. અનુભવે એમના જ્ઞાનને લાભ નહીવો—એ રથાના અનિ-
ત્વના રાજની પળ એ સંચિત રહ્યું. 'અનુભવ પ્રકૃતિ એટલું' જેથી
એકાદ સંશયનું સમાન્ય સત્ત્વપદ કૃપનલાલે રચીને, તે કેવળ
એ સંશયને ઓરવસાક જેવો પડે જ; કારણ કૃપનલાલનું કે
મમે અવન-નલેન વિશ્વાભાસની માટે મુશ્કતા સમાન હતું. પરીદેવો
પ્રત્યેના કૃપનલાલને આવા પ્રેમ, આવી મુગતા, આટલી કપાસના,
આટલી અકરપ્રવાના વિચાર માગની સમ્પદથીનું મરદત શક્તિ નવે
આશ્ચર્યની એમની આજળ નથી પડે છે.

અનુભવનું પરમ દુઃસમ છે કે પ્રકૃતિ-વિજ્ઞાનના જેમાં છે; જુ
ત્રણ વર્ષમાં એણે જે મહાન વિમુક્તિના મુશ્કાની છે. પદેશ, પ્રે-
તિદેશિક અવરેશવિદ્ થી રિમગ; ખીલ આ પરીદેવવિદ્ મ
કૃપનલાલ, બંનેએ સમગ્ર અવન મુલ્યરેલના સાંભેલ-મનુષ્યના હોમ
હતાં બંનેએ ૪૦-૫૦ વર્ષના સતત પ્રયત્ન દારા અનુભવની પ્રકૃતિને
કપાસના કરી હતી. બંનેના અનિત્વ ને સિદ્ધિવેધથી અનુભવ રના
અનુભવ હતું. એમનાં અવસાનથી અનુભવની સમૃદ્ધિના અંતરના
જે અપૂર્વા પરીદેવ થયા. એમનાં રથાન વિચાર માટે તો કોઈ નથી
પાકે રહેતો પાત. —હરિનારાયણ આચાર્ય (મુનરાત સમીક્ષા)

એમની અને એમની વચ્ચે વિગતે પ્રકારની એકતા-એકરૂપતા આવી
મહં દેવતા. એટલે જ મમે એવું દર અને દરોર પરી પળ એમના
સદાસમા મુદોમગ્ન બની જતા, અત્યંત બુદ્ધીત અને વ્યાકુલ
પરી આમના સાન્નિધ્યમાં સાંત અને વિશ્વરત થક જતા અમામ
કરણના, મોહારા, માર્ગ અને નિર્ણેશ પ્રેમમાલ ને કે પરીઆને
કરેલતા. પાણી, પાણી, રીપરતા, મળખરતા, અને પરીઆ પણ
કેમને વચરતી થતી આમના સદાસમા આવાનર પરીને
પ્રથમ મિલને જ અનન્યવાય પ્રથમ એવો અનિર્ણયનીય ભાવ થતો કે
કોઈ આક્રમ્ય બધનથી બચાવ એ સદાસમ માટે એમનું બની મેસા.
કૃપનલાલના પ્રથમ દરેને એમના આવા લોકોતર પરીપ્રેમની સદેન
પ્રતીતિ ન થતી વાલ્લ કઈને એ કોઈ અને જતા સત્ત્વ પરી મર્મ-
જને તો એમનું હૃદય પરીપ્રેમથી દલાલ છેવું અનુભવતા

શુભ મેયની સિદ્ધિ અર્થે મરી રીતનસા પણ પડવા છે. એનું
જેને જ્ઞાન નથી એવાઓને તો આ વળુ આનિશયોન્નિર્મય સાચો
પરંતુ કૃપનલાલ જેવા લોકોતર પરીપ્રેમના પવિત્ર્ય માટે આપમગ્ની
લાખા જે પરીની સદાયક નથી એમની પ્રચલ ઉપાસનાના પરિચય
અર્થે અનિશયોન્નિર્મય આધાર લીધા વિના કદાચ નથી એમની
સાધનો, ઉપાસના નેટકા લોકોતર હતા એટલાજ એમના બલિદાન
અને ત્યાગ અનન્યસાધારણ હતા એમના અવનમાં મમાનશીલ
વ્યક્તિનાં સિવાય અન્યને ન્યાય ન હતું એટલે જ જીમને મળવા
રાજગદારાજઓને પણ યાચના કરવી પડતી અને કંઈકિત એવી
યાચનાઓનાં અડવીનાર પણ થતો છતાં એકાદ અગેહી પાખ-
વર્ણી અગેહી કે ક્યાદને માટે એમના દાર સદેવ કપાસ રહેતા.

ક્યાસોવના આવા અવનનું મુદ્યાકન કરવાનું સરજ નથી એ
માથે તે ચાહવા એ માનેના પરાસી સિવાયનાને કદાચ એમની
અવનપ્રમુખિ અને પ્રક્રિયા સહેલે સમાન્ય એવા નથી. નેતરના
જે આદેશ અને આનંદને લઈને એમણે પરીઅવનના પરિચય અર્થે
સમમે અવનનું લક્ષિદાન આપ્યું, એ પ્રયત્ન એ કેટલા અણે સિદ્ધિ થઈ
રહ્યા છે તે બે બંને જ નહી કદાચ કારણ કે એવી વિવિધતા અને
તપસ્યા તથા ઉપાસના વિના એવા જ્ઞાનનો અધિકાર દુર્લભ છે.
પરીઆનાં અગ્રહેન કરીને કે એમને પામસાંમા એવી રાખીને
એમના પરિચયે કરવાનું તો સરજ છે; પરંતુ કૃપનલાલે એ 'પરિચય'
ક્યાં એવા પરિચયની જાખી પણ એ માને તો પડી શકે કારણ આએ
તો પરીઆને આગળમાં કોઈ વર્ણમાં કે પરીદેવમાં જન્મે એ-
મને લેવાનું નામ બલુપાં અને એમના નાગ્યાનથી અનિહિત મહં

૧૬મી સદીના પ્રથમ અર્ધ(ચતુર્થાંશ)માં બ્રિટિશ સંસ્કૃતવત્તી ૧૮૪૬ દિવસમાં નેપાળ પછી તેણે ભારતીય પ્રજાના પ્રાચીન વારસાનાં જળમૂળો ની ઉમેરવા માંડ્યાં. આથી સુધી અખંડ રહેલા ભારતના સનાતન યાદૃષ્ટિક સ્તોત હવે દશે દિશાથી દુમલા થવા લાગ્યા. હિંદુ ધર્મ પણ પડતીના છેલ્લા પગથારે નબળું બોલેા. પશ્ચિમી સંસ્કૃતિની અવધિત ભરેલાર આઠાં આગળ આજ સુધી અણનમ રહેલા ભારતીય સંસ્કૃતિને મથાળા હારી નશે કે મું બેવા કું પીએ થયેા. પડતીના એ કાળમાં રાજા રામમોહનરાયના નેતૃત્વ નીચે પુનર્નયતિને ન્યાય આપ્યો ત્યારે બંગાળમાં દેવેન્દ્રનાથ તથા કેશવચંદ્ર રોયના આદરે સંગઠે, કલકત્તામાં સ્થાપી દયાનંદ પ્રસ્થાનની આર્ય સમાજ તથા દક્ષિણમાં શ્રીઆર્યસંસ્કૃત સોસાયેટીએ આશ્વાસ્ય સંસ્કૃતિના એ ગદાપૂરને ખાખી રાખ્યું. પણ એ સાધુંથી તથા અભ્યવસ્થાના એ કાળમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનું પુનર્ગોષ્ઠિન, તથા વેશ્વરુછરણ યદુ ગણેલા તેના આધ્યાત્મિક બળનું સંકલનનું મહત્ત્વનું કાર્ય કર્યું સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસ તથા તેમના મેલ્લની સિષ્ય વિવેકાનંદે. સ્વામી શ્રી રામકૃષ્ણે તો સર્વ ધર્મોનું સ્વસ્થ આચરણ કરી પોતાને લાલેલા આંતર્યામિક એકુલનો અવેર ભાવધન્ય કરી અને તે વડા હળનિપદતા આત્માનું પુનર્નિર્માણ કર્યું. ઈ. ૧૮૮૧માં રામકૃષ્ણે દેહત્યાગ કર્યા પછી તેમના અધ્યક્ષ હિંદુ કાર્યને પૂર્ણ કરવાની ઉચ્ચાથી તથા બહુનનદિતાય બહુનન મુર્ખાઈને પૂર્ણ આપણમાં લાવી ભારતનું પુનર્નિર્માણ કરવા માટે આમી વિવેકાનંદે રામકૃષ્ણ આશ્રમની સ્થાપના કરી. આશ્રમના કૃષ્ણ તરીકે તેમણે એ આદર્શી કાર્યો કર્યાં: (૧) રામકૃષ્ણના હૃદયનાથી ઉત્પાતન કરીને જગતની બની રહે તેવી દેવા કરવા સંસ્વારની ઉત્તરિશો બહાર પાડવા અને (૨) ભતિ કે ધોળો બેઠાવા વિગત વિગતિ તેમજ સેવાનાં પ્રેરણાકારી કાર્યો કરવાં. પાછળથી ઈ ૧૮૯૭ માં બીલ હેદશની પ્રાપ્તિ માટે તેમણે 'રામકૃષ્ણ મિશન એસોસીએશન' નામની સંસ્થાની સ્થાપના કરી કે ૧૯૦૯થી 'રામકૃષ્ણ મિશન' તરીકે ઓળખાયું થયું; અને પ્રથમ હેદશની પૂર્તિ માટે ઈ. ૧૮૯૯માં તેમણે 'રામકૃષ્ણ મઠ'ની સ્થાપના કરી. બંનેનું કેન્દ્ર મંગાળગાં, હાવરા નિલ્દલામાં બેલુક મુકામી રાખ્યું.

રામકૃષ્ણ મિશને પોતાની ઉપરુષ્ટિ હેદશ પાટપાના સક્રિય નેતૃત્વ તરીકે આધ્યાત્મવિદ્યાના અભ્યાસ કરવાના કાર્યભારે; સાહિત્ય નેતૃત્વ તથા ઉચ્ચેત્ત-નગતા અભ્યાસનું કાર્ય લેવા; તે માટે સેવક ગણેા લાવીને આ પી તેમણે નેતૃત્વ કર્યું. મિશનના પ્રચાર કાર્યો; વિદ્યાલયો, કોલેજો, આસ્થાલયો, ઔપચાલયો, દુકાન ખોલેા તેને સહન આપતી સંસ્થાઓ આદિનું સ્થાપન, સંચાલન તથા ચાલન કરવું; પોતાની આદર્શપૂર્તિ માટે વર્તમાનપત્રો, સામયિકો તથા પુસ્તકો બહાર પાડવાનું આદિ અનેક પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરી. પોતા મુખ્ય કેન્દ્ર બેલુકમાં સંસ્વારનીઓ આશ્રમ, એક પુરતકાલય આશ્રમ, અતિથિશુદ્ધતા ધર્માદિ ઔપચાલય ચલાવવા ઉપરાંત રાજા એક રેસિડેન્સિયલ કોલેજ તથા યંત્રવિદ્યાની શાળા પણ ચલાવે છે. બેલુક પ્રકાશ એ પ્રધાન કેન્દ્રની ઉપરેખ નીચે ૧૯૪૫માં સ્થાપના કર્યા ૪૧ મિશનનાં કેન્દ્રો, ૧૯ માં તેમજ મિશનનાં સંકલિત કેન્દ્રો તથાક કેન્દ્રનાં કેન્દ્રો આવાતાં હતાં. આ ઉપરાંત અમેરિકામાં ૧૩, સીધામાં પંતયા ચલદશ, અલાબા, ફીડ, મેરિસિપ્સ, કા, ફાન્સ તથા આર્જેન્ટિનામાં પણ એક એક કેન્દ્ર ચલાવે છે. ૧૯૪૧ ઔપચાલયોમાં ૧૫ લાખ રાજીઓની સારવાર થયો.

હિંદુ ધર્મમાં આકાશની સ્થિતિ પર રચાયેલું છે. તેથી તેની મહત્ત્વ આપણે આકાશનો અભ્યાસ કરવા ઉપરાંત વખત, દિશાઓ વગેરે અવકાશની ઉપરેખો બાળતો બની રાહજો બેજો.

એ પૈકી તારાશ્રી મહત્ત્વની રાત્રે વખત કેમ બાળવો તેની રીત અહીં જોઈએ. આપણા મહિનાઓનાં નામ નક્કરે ઉપરથી પડ્યાં છે. નક્કરે એટલે તારાશ્રીનાં જુગામી તે આ પ્રમાણે છે: ફાલગુણ ઉપરથી કારતક, મુરશ્વરથી ઉપરથી માગસર, મુખ્ય ઉપરથી વૈશાખ, મધ્યા ઉપરથી માઘ, હિત્ત કાલ્દશની ઉપરથી કાલ્દશ, ચિત્રા ઉપરથી ચિત્ર, વિશાખા ઉપરથી વૈશાખ, જ્યેષ્ઠા ઉપરથી જ્યેષ્ઠ, પૂર્વાષાઢા ઉપરથી અષાઢ, અશ્વિન ઉપરથી આશ્વિન, પૂર્વા ભાદપદા ઉપરથી ભાદરવ, ને અશ્વિન ઉપરથી આશો.

ઉપર જે મહિના માટે ને નક્કર આપ્યું છે તે નક્કર તે મહિનામાં દરેકમાં સાદે બેજો અને સવારે આપ્યો. એક નક્કર બેજવા કે આપવા માટે લગભગ એક કલાક લાગે આ ઉપરથી બેજતું કે આપતું નક્કર જોઈને વખત બની રાહજો છે. આપણા કેદ બનીતું નક્કર આકાશમાં કયે રહેલું છે તે જોઈને પણ વખત બની રાહજો છે.

એક દાખલો લઈએ. માગસર મહિનામાં મુગ એટલે હરણ મુખ્ય નક્કર છે. સંકો તે પૂર્વ દિશામાં બેજો છે, પછી બેજો આપે છે. ગદશરતે તે માથા ઉપર આવે છે અને સવારે તે પશ્ચિમમાં આપે ન્ય છે. આ ઉપરથી રાતમાં ગમે ત્યારે તેને જોઈને વખત બની રાહજો છે. બેજવાથી માથે આપતા સુધી છ કલાક લાગે છે. અને ત્યાર પછી આપવા સુધીમાં બીન છ કલાક લાગે છે. એ દિશાએ વખતનો અંશર કરી લેવા. પશ્ચિમાં હરેન સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તના સમયો આપણા આંતરે કે તેની પછી નક્કર હોય તેા ઉપરેખ કરવા.

એક બીને દાખલો લઈએ માગસર મહિનામાં રાત્રે બેજીને જોઈ તો મથાના તારા પૂર્વમાં બેજતા કેખાંય તો વખત રહેશે હશે ? આપણે ઉપર જોઈ કે માગસર મહિનામાં હરણના તારા દિવસ આપ્યો બેજો છે. મુગશી પૂર્વમાં મથા એ પાંચથું નક્કર છે. (મુગશી પૂર્વમાં મથા) કલાકના એક નક્કરના દિશાએ પાંચ નક્કર રાત્રે પાંચ કલાક લાગે; તેથી સૂર્યાસ્ત પછી પાંચ કલાક લાગે છે.

મહા તમગરી

ન્યૂ યૉર્ક સહેરોનો મેયર ૮૦ લાખ લોકો પર રાજ્ય ચલાવે છે, જે ઘણું વે મહારાજાઓની વસતિ કરતાં પણ વધારે છે. ન્યૂ યૉર્કમાં આપણે જોઈની રાજનીતી ક્ષિત્તિ કરતાં વેચવારે (૫૦૦૦) આપણે જોઈ વસે છે, સવારે પેટેરેશનનાં કરતાં વે વધારે (૨૦૦૦) યહૂદી વસે છે, અને રોમ જેટલા ૧૮(૧૦,૦૫,૦૦૦) યહૂદી વસે રહે છે. આ ઉપરાંત ત્યાં ૪૧૨૦૦૦ પોલ, ૫૭૦૦૦ હેક, ૫૪૦૦૦ નોર્વેજિયન, ૫૩૦૦૦ ઓક ને ૫ લાખ હબેસી રહે છે મેયરનાં તાબા હેઠળ ૧૦૦૦૦ પોલિસ, ૧૧૦૦૦ બેલાલાના ને ૧,૨૦,૦૦૦ મ્યુનિસિપલ નેકરી છે.

એક ન્યૂ હિસ્ટરીમાં ન્યૂ યૉર્ક ૧ હબર અગળનું બેલન પાછી વાપરે છે, ૨૩૫૦૦ ટન અનાની આવાત કરે છે, અને રોમના ૮૦૦૦ ટન કપરો બહાર નાખે છે. શિયાળામાં તેને બે કરોડ ડોલર બાળવાના તેવની નક્કર પડે છે. તેની ૨૩૭ માર્કલ લાંબી નીમી અંદરની અને નીમીની બેજો બાંધેલી રહેવામાં રોમના ૬૦ લાખ લોકો મુસાફરી કરે છે અને ૫ લાખ લોકો નીમી પરનાં વાહનોનો ઉપયોગ કરે છે. ન્યૂ યૉર્કની આજીવાળાનાં પરંપરાથી ૪ લાખ લોકો ત્યાં આવે છે. રાત્રિવસ હર અરથી મિનિટે એક ટ્રેન તેના સ્ટેશનમાં દાખલ થાય છે. (દાખમ)

વાસી ગિપ્ઝાન જાનારાઓ કાઠવાર ઉપરાસપરી ઝાડા બિલ્લીના યોગ થઇ પડી મૃત્યુ પામતા આપણે સાંજભણે છીએ. આના કારણુપ જોરાકમાં ગેરોળ છે તેની આપરા પડી હોવાનું મનાય છે. પણ વરતુતઃ જોરાક ન જોરી બની ગયેલો દોઈ એ છવલેલુ ઝાડા-બિલ્લી થતાં હોય છે. ગેરોળી પડેલા જોરાક આવાથી કંઈ હાનિ થતી નથી; તેઓ જેની આપરાથી કાઠના બન ચયાના પુરાવા નથી.

દૂધ ને તેની બનાવટો-ખાસ કરીને વાસી બાસુલી-ખાસા આવા 'અત્તવિષ'ના યોગ થઈ પડે છે. આ યોગ ભાગે ગરમીના વિવસોમાં બને છે. આપશ્રી રાતે બનાવી રાખેલા બાસુલી કે જોરાક એ ગરમ રથેલે રહે તો તે થોડાક કલાકમાં જોરી બની ન્ય છે.

અત્તને આગ જોરી બનાવનાર સર્વેઆપી સામાન્ય 'રટેડીયોફાસ' નામના છવાણુએ છે. એ આપણાં તાક, ગળાં, ગામડી ને સર્વે રથેલે જોટલી ન્યપરીસે વસતાં હોય છે કે તે ન અત્તને વિષગ્રસ્ત કરી મૂકે છે એ માનવામાં ન આવે. પણ ઈ. ૧૯૩૦માં શિક્ષાગોના ડૉ. ઇ. એમ. ડેકે તેમને ન જોરાકમાં ઝેર ઉત્પન્ન કરનાર વરીકે સમયુષ્ય 'પહડી પાટયા' છે. એમણે સાબિત કર્યું છે કે પકવેલા જોરાકને ગરમ રથેલમાં રાખવામાં કે ઢાંણી મૂકવામાં આવે તો આ છવાણુએ પાંચ કલાકમાં તો તેમાં છવલેલુ વિષ પેદા કરે છે રાત્રી દૂધ છવાણુએને વસવાડું ને વધવાનું ઉત્તમ સાધન છે. આવા દૂધમાં જ આ છવાણુએએ વિષ ઉત્પન્ન કર્યું હોય તો પછી તેને શવે તેટલું ગરમ કરવામાં આવે તોપણ તે વિષયુક્ત થઇ નથી. વળી આગ જોરી બનેલા જોરાકને કાઈ ખાસ પ્રકારની ગંધ કે રસાદ દોતાં નથી, કે જેથી માનવીને આધા પહેલાં કોઇ પ્રકારની રોગ પછા થાય.

જોટલે જોરાકને ઉનાબાના વિવસોમાં ચૂકા પાસે કે ગરમ ન્યથાએ રાખવા ના જોઈએ. દૂધ અને તેની બનાવટમાં ખાણોની પેટે તળેલો જોરાક (અનિયાં, મુઝિયાં, જોડેલા વગેરે) પણ રટેડી-લોઈકસની અસરથી ઝેરયુક્ત બને છે. વળી જોરાક ગરમ હોય તો તેને ઢાંણીને રાખી મૂકવા ના જોઈએ. એમ કરવાથી છવાણુએને ઝેર ઉત્પન્ન કરવાનું મુશ્કેલ પડે છે.

જોરાક ઉપરાંત ખૂબ પાછા ગયેલાં કે કહેવાતાં ફૂલો પણ વિષ-ભર્યા બની ન્ય છે. આ વિષ ઉત્પન્ન કરનાર એન્ટ્રાઈડિસ અને ગાંઠનાર નામના છવાણુએ હોય છે. આ છવાણુએ ગરમીમાં ગળજી, ચીડ, દુઃખ, દુધની બનાવટો વગેરેમાં ઝેર પેદા કરે છે. આવા જોરાકથી થતી જોરી અસરમાં ચૂકા આવીને થતા પાણી જેવા પાતળા ઝાડા, વારંવાર બિલ્લી ને કાંચેલા નેવાં ચિલ્ડો થાય છે. પશ્ચિમી દેશકાસ-માં કોનેટાઈમન (Pionine) 'ફૂલ પોઈઝનિંગ' દેહવામાં આવે છે.

અત્તવિષમાં લયાનક 'બાટુલીનીસ' નામે ઝેર છે. કબાળામાં આવતાં ફૂલો કે માંસમાં એય. બાટુલીનીસ છવાણુએની પ્રક્રિયાથી એ ઝેર પેદા થાય છે. આ થીએ ફરીથી રાંધ્યા વિના ખવાય તો ઝેરની અસર થાય છે. ફરીને ફેર આવવા, આંખે દેખાડું બેધ થયું, બળે કાઠું જીતરું બેધ થયું, સરીસરીનું કાંડું પડતું વગેરે દેખાડે તેથી ધાય છે. આ ઝેરથી પીંડાદ દરીએ આસીપ્રવાસ બંધ થવાથી ખરલુ પામે છે.

ઝેરામાં બાટુલીનીસ ઝેર હળાદળ મથાય છે. અમે રિહાના છવ-વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીએ તેને શુદ્ધ રૂપે જોડ્યું કર્યું છે. એક અધોળ નેટલું તત્તન સફેદ, સોમ આકારના પાસા જેવા દેખાવનું એ ઝેર, ચાર મલ્લ વળનાના તંદુરસ્ત એવા બીસ કરેડ માણસોને એ સપાટે આવી નાંખે એવું કાલિત હોય છે. વીસત પ્રમાણમાં આનું બળજનના હળાદળ ઝેર હજુ સુધી ન્યથામાં આનું નથી.—ડૉ. સિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

આ માસ (બન્યુરમારી) ઇતિહાસમાં

- તા. ૧ વિક્ટોરિયા હિંદની મહારાણી તરીકે બહેર થઈ, ૧૮૭૩
- તા. ૪ સુરત સહરને બરગીબૂત કરી નાખનારી બીવલુ આમ, ૧૯૧૧.
- તા. ૭ પાણીપતમાં દુશ્મની સમી મરાઠાઓની હાર, ૧૭૬૧.
- તા. ૮ દુશ્મનું ચેરોખાન પાસેથી ચુનારને કિલ્લો લીધો, ૧૫૩૮
- તા. ૧૨ રંગેથી સંચારી સ્વામી વિરહાનંદને નન્ના, ૧૮૬૩.
- તા. ૧૭ બેનમિન, ડાંબિનને નન્ના, ૧૭૧૧.
- તા. ૧૬ અંગ્રેજોએ મેડન બળે લીધુ, ૧૮૩૬.
- તા. ૨૪ કલકત્તા યુનિવર્સિટીની રચાવના, ૧૮૫૭.
- તા. ૨૬ શીતળની રસીના રોધક એડવર્ડ નેપરનું અવસાન, ૧૮૨૩
- તા. ૨૮ મુંબાઈમાં કૅમેસની પહેલી બેઠક ભરાઈ, ૧૮૮૫.

આ માસની વ્યક્તિચિત્ર

આચાર્ય આનંદરાંકર મુવ

જેમની પ્રગટ વિદ્વાતોએ ગુજ

રાતને હિંદુશરમાં બીરવ આપણું ને

અભિનવ સંસ્કારમંત્રિ, પ્રજ્ઞાસાન-

મંત્રિ આચાર્ય આનંદરાંકર મુવને

નન્ના અગદાવામાં વડનારા તમા

કુટુંબમાં ઈ. ૧૮૬૬ની રરમી મૃત્યુ-

આવીએ થયો હતો. સંસ્કારી ને શ્રી

મંત્રિતાએ તેમને લાડ ને કોડમી ઉઠ્યાં. નાનપણથી ન ગરમ તરા મધુર વ્યક્તિત્વવાળો એ તેમની બાળકે અલ્યાસમાં મોઝેર રહી મુંબાઇ યુનિવર્સિટીની ડૉક્ટરીની પરીક્ષા બીજે નંબરે પાસ કરી, ને બાપ્તિસ્ટ આ આદિ નાખાકિત વિધિથી પંડિતો પાસે થેર સંસ્કારનું ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન મેળવી તે અગદાવાની ગુજરાત કૉલેજમાંથી ઈ. ૧૮૬૨માં એમ.એ. અને પછી એલ.એલ. બી થયા. તરત ને કૉલેજના એમલા સંસ્કૃતના પ્રોફેસર નિજરામનાં એ ન્યથાએ નિમાયા, અને ૧૯૧૧ સુધી એ પદે રહીને પોતાની કામી વિદ્વાતા, અંગ્રેજ તથા સંસ્કૃત ઉપરના અદ્ભુત પ્રભુત્વ તથા આપાર વાગેશથી એ આખી પીઠીના વિદ્યાર્થીઓમાં આદરો શિક્ષાગ્રસ્ત તરીકે પૂનનીય બની ગયા ને મુંબાઈ પ્રાંતની મહારાજાઓમાં સમાયે અધ્યાપક તરીકે નામના મેળવી.

૧૭-૧૮ની વયે એમણે સાહિત્યપ્રવૃત્તિ આરંભી, અને પાછળથી સ્વાસ્થરવર્ચ ગણિલાલ નજીમાંથી સાથે એટલા નિકટના પરિચયમાં આનંધ કે ગણિલાલના અવસાનના સમયે એમનું પુરોહિત 'માસિક' ચારે વર્ષે ચલાવ્યું. તે પછી ૧૯૦૨માં નવા યુગની ભાવનાને અનુરૂપ 'વસન્ત' શરૂ કરીને તેમની કલમ વડે એને ગુજરાતની ભાવનાઓ તથા સંસ્કારિતાનું પ્રતિનિધિ એવું ઉત્તમ માસિક બનાવ્યું ને ૪૦ વર્ષની એની કારકિર્દીમાં ગુજરાતનું બૌદ્ધિક છવન એ દ્વારા થયું.

એમની આ વિદ્વાતા ને જ્ઞાનસાધનાથી ગાંધીજી હાલિલુ આફ્રિકા-માં હતા ત્યારથી એમના પ્રતિ આકર્ષિત, ને પછી તો નિકટ પહોંચે થયેથી એટલા મુખ્ય થયેલા કે ૧૯૩૭માં માલવીપછળે બનારસ હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં કોઇ સમયે ને વિદ્વાન કેળવણીકારની આગળી કરી ત્યારે ગાંધીજીએ એમનું નામ સૂચવ્યું. બનારસમાં કૉલેજના આચાર્ય તથા વિશ્વવિદ્યાલયના કેપ્ટનપદ પર તરીકે ૧૭ વરસ સુધી કામ કરી, કોલેજીમાંથી પસાર થતા એ સંસ્કરણનાં તેમને વ્યવસ્થિત કરીને પોતાની વિદ્વાતા, શીલવત્તા મેરાશીને તે અખિલ હિંદના માનકિત યુગપ્રધાન. પાંચથી ૧૯૩૬માં નિવૃત્તિ લઈ અમદાવાદ આવી રહી પછી તેમની તલિલત નરમ થતી ગઈ, ને ઈ. ૧૯૪૧ની ખમી એપ્રિલે દેહ ઊડાયો.

હાથ ભેડી ના બેઠો દે સાથ હાથ ભેડી ના બેઠો
કરનું હરિને હાથ ખરું, પણ સાથ શું શ્રમ નહિ લેવો?

નિખરનાર

આમગમી એક વાર ગાંધીજીના શરીર પરની આદરના સાપ ચરેલાં તે વેળા તેમની સાથે ચાલતા કરતા રાવજીભાઈએ તેમને રિયર રહેવાનું ફરી સફાઈથી સાંપને આદરના લગેરી લઈ દૂર દે કી હોમિયો એ ખાત તો નબળી છે પ્રસંગે તમારા મનના શું થયું હવે? એમ કહતા ગાંધીજીએ કહેલું 'સાંભળજો તો હું મહારાષ્ટ્રી, પણ એ સાંભળજો ન પછી કાઈ જન વાગ્યું પછી અને વિચાર આવવા લાગ્યા કે ૧ સાપ મને કરડશે તો સોને એ જ કહીશ કોને મારશે નહિ સામાન્યરિતે તો ચાલી જાયને તોવા તમે અધા તેને મારવા તત્પર થઈ રહ્યા છો, અને જે તમને હજી એમ કરવા લાગ્યા નથી, પણ એ સાપ મને કરડે તેને તો અચ્ચકાન ન જાયજી એમજે'

કહેવોતોના અર્થ. 'ખાનને આધારે દોઢજી રહે' એક મુખ્ય કે સાદી પ્રતિભા પાછળ બીજી બીજી પ્રતિભા આપ્યા કરે થા આદરના લાભ પામે તે કાંઈપવા આ કહેવન પુરાય છે તેને મળતી બીજી કહેવતો પાછળ બીજી પાછી બીજી 'ચૂડામાં ફેરો સમાય' વગેરે

અનેકાઈ શબ્દ ખાતર=ખેતર મુખા-રવા આપે તેના નખાતા હાથ, હાથ વગેરે પહોંચી, મોરે લીંટવા પાંદડે બાક, ચોરી, ચાકરી કે બરફાક, તરફારી, વારતે કે માટે

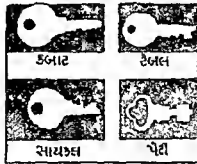
૧ થી ૨૪ સુધીના આકાને નીચે પ્રમાણે ગણકગણા ચાર હંદરમાં ગોઠવવાથી પ્રત્યેક જીભી હાંસનો સરવાળો ૫૦ જ આવે છે'

૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭
૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૨૪	૨૩	૨૨	૨૧	૨૦	૧૯
૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦

બીજાના યોગ પાંચ રાત્રે સુધી વેળા કુપની સાઈ ગણવાથી એ: પરના બીજા, હાથ મોરે મગી નજ આસરી સુભાષય બને છે
સુધિના મજબૂત અને મોટાગા મોટા કાગધો પ્રણીતો ફાળાદારી છે હા ત હાથી, જોરા, સરિસા, લિપેષાઈમસ, ગેંડા વગેરે
આચાર સુધી ૨૩ ભંતની દારૂન દિદમ
આચાર કરવામાં આવી છે

હલનનુ સુપ્રસિદ્ધ બિમ બેન ધરિયાળ ૧૮૫૨માં વેશાર કરવામાં આવેલું, પણ તેનો ઘટ ૧૮૫૮માં બનાવાયેલો ને ઘટનું વર્ણન ૧૭૫૧ થયું છે એ વિરાળ ઘટ સામે બીજા ૪ નાના ઘટ પણ વાંચે છે એ ધરિયાળનો ગિનારી (રાવર) જમીનથી ૩૨૦ ફૂટ કાચો હોઈ ત્યા પહેલાંયા માટે ૨૨૨ મથકિયાં છે ધરિયાળના વડાનો બ્યાસ ૨૩ ફૂટ છે, ને મિ નિટના બે આઠા વચ્ચે એકેક ફૂટનું અંતર છે ફરેક આમડાની જાગાઈ જમણે ફૂટ અને મિ નિટના કાંધાનુ વર્ણન ૨૦૦ રતલ છે એ માંડો વરસમાં લગભગ ૧૦૦ માઈલની મુશાફરી કરે છે તેના ૧૩ ફૂટ લાંબા લાલકનુ વર્ણન ૬૮૫ રોર થાય છે અઘાડિયામાં પ્રજુ વખત નીજલિક મોટરથી તેને ચાલી અપાય છે, તે પહેલા જે માણસોને અઘાડિયામાં બે વખત ચાલી આવતા ૮ ફાકાં વાતા ૬ ૧૮૬૧માં ધરિયાળના મ્હંક મોટાણે થતા સામઠા ૧૦૦ ટોરો પડતા હતા અને આ એક વિશિષ્ટ અકસ્માલ હતો, કાશજી ગણપર તે જ વખતે સાબી વિદેશિયાના પતિ પ્રિન્સ ક્રોન્સોર્ટ મુમુરોવા પર પડેલા હતા

જેમુખાનિયમથી માસને લાકડા સુધી અને રેડિયમથી માસે રેશમ સુધી લગભગ ૧૦૦ કરતા થે વધારે વસ્તુઓ વિજ્ઞાનની બાબતીમાં વપરાય છે

ફેટોમાફીના અથવા સાદા કાચ પર ૬૫૨ મુજબની ધરની વિનિષ આવાજોના બાબતિયો લઈ, તેની નીચે તે રાતની છે તે લખી રાખવાથી બે લાક વડે એકેકે ત્રણ માથી ભેઈલી ચાલી તે તે બચાવિય રાખે મેળવેને જલ્દીથી મોડી સહારો, ને બીજી, કાઈચાળી બોનાઈ જતા તેના આ બાચાવિય પરથી નવી ચાલી સુચવવાથી બનાવી શકારો

કલાકલિષ્ટા મયા અકમા
પણવેળા પૂનાના શ્રી ડી જી કોલકર
ના કલાત્મક સુશીમાના રમજ પેશોનો એક વધુ નમૂનો, જેમાં ફેરો પેરિસવારનુ આધાર-જન કોઈઈને 'કુમાર' ના પ્રતીકની સાદ આપશે

સળેખમ યુવા કેટલાક માણસો તે ફરે કરવા નાકમા બાનરમાં મળતી દવાઓના ડીપા નાખે છે આથી લાભ થવાને બદલે હાનિ જ થાય છે કાશજી એ ફાળી જ્ઞાનન માર્ગનુ સરસક આચરણ દુર મુક સળેખમના અતિસુક્રમ જાતુઓને હુમલો કરતાં સારી પેટે ફરે છે હજી સુધી સળેખમ પર તે કોઈ દવા જ સીધાઈ નથી ચારામ, મરના વાતા વણજી, જીનાં ખીણી અને માનની પતિથી જ તે નરમ પડે છે

માસમાં ભરી રાખેલું મીઠું જલદી બી-ખડગ ન હોય તે તેમાં બે રીંગણ મૂકી રાખજો, જમણી આપશે

હલનની 'રેક્યુ' માંથી ચોરીએન્ટલ એન્ક આફ્રિકન રેક્ટો'માં ૨૩ આફ્રિકન લાખાઓ, ૬ રીમેટિક લાખાઓ, ૨૮ ટોચો મુશરિયન લાખાઓ, ૪ ક્રિપ્ટિયન લાખા, ૧૩ કોની-તિયોટન લાખા, ૬ કુર્સો મોગોલિયન લાખા, ૩ ઓસ્ટ્રોલેસિયન લાખા અને બીજા અગ-ણિત લાખાઓ સીખવામાં આવે છે

એલાસકોને દરિયાકાંઠે એટલો લાંબો છે કે આખી પૃથ્વીના પરિધો ફરી વળી રહે!

અધમાખી ઉપ કેમ મારે છે?
મધમાખીઓમાં પણ અચૂક ભંતો છે તેમની 'કામગીરી' મધમાખી જ ઉપે છે પણ તેઓયારે ખૂબ હેરાન થઈ જાય છે અથવા ખાસ કરીને મધપ્રદાન રક્ષણ કરવાનું હોય છે ત્યારે જ ઉપે છે તે જ ઉપાચાર છે તેમાં ખાસ હેર નથી હોવ, પણ તે એક પ્રકારનો માંદો માંડો હોય છે, ને ઉપ ચારવા જ તેના શરીરમાંથી વડી જઈ આવેલા શરીરમાં પેસી ભય છે બળી તો એ છે કે ઉપા પછી એ માંદો મોડીનામાં જ મરી નહીં એક બાજુ ૫૬૨ને મધપ્રદાન રક્ષણ માટે મરી ફીટવાની જરૂરે આવતા મધમાખીમાં મૂકો છે.
(જાન્યુઆરી ૧૯૬૯) ૩૨

મારા આલ્પમનું એક પાનું

કોઈ ફોટોગ્રાફના આલ્પમનું પાનું સાથે સૂચક વ્યવસ્થામાં મુદ્રણ
અંશમાં વાળુઓ કરી શકે છે
એ વર્તન સાચી અને સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકાય
તેથી એ
પહેલાં વાળ તે કેળવેલી ફોલો ફિલ્મ આલ્પમ ૧૩૯
બીજા પાનું-ફોટોગ્રાફ વેપાર

એલ્વાઈડ
ફોટોગ્રાફિક્સ
લિમિટેડ

વેપારીઓને ખાસ લાભ

વેપારી ભાવ માટે લખો

સોન એજન્ટ્સ

શાહ પ્લેડીંગ સીન્ડિકેટ

સ્થાપના ગિરિદાસ, ગણેશચોક, અમદાવાદ
રજીસ્ટર્ડ સરેયા રજીસ્ટ્રાર, ગણેશચોક, કોલન હાથ સામે
ગાંધીગામ એજન્ટ તથા રજીસ્ટર્ડ નોટરી પબ્લિક છે

:વેપારીઓને!:

તમારા માલની સોયએજન્સી (વિચારણા એજન્ટ્સ)

આપના ઇન્ચિત હો તે પત્રવ્યવહાર કરો:

શાહ પ્લેડીંગ સીન્ડિકેટ

સ્થાપના ગિરિદાસ, ગણેશચોક, અમદાવાદ

IMPORTANT

(I. Press Publicity & Printing

(II. Stationery (I. Blocks

(II. Designs (II. Cinema Slides

For all your inquiries

Please refer to

SHAH PUBLICITY SERVICE

Rupawala Building Maneckchowk

AHMEDABAD

સ્વતંત્ર ભારતમાં આયુર્વેદ રીસર્ચની નૂતન શોધ

લીંગના ઉપયોગી તત્વોમાંથી બનાવેલું છે. તેમાંથી થોડાક કણો લઈ, તેમાં બેથી ત્રણ ટીપા પાણી નાખવાથી
માથાના જોડા મુલામળ તાંબે અને સુખાનુ દૂધ-ચેસ્ટ તેવાર થઈ બચ છે તે દાંતને સ્વચ્છ રાખે છે,
પાચોશિયાને જઠમૂળથી નાબૂદ કરે છે, દાંતના દુઃખાવા, દાંતમાંથી પડતું લોહી, પરુ વગેરે
તાર્કાસિક અપકારથી દાંતને ચોતીની માફક ચળકતા અને મજબૂત બનાવે છે તથા થાસને
કર્મીય રહિત રાખે છે. નીમકણ બીજત ધણી રોગો ઉપર વપરાય છે, તેમજ ખીટ દવાઓ પણ છે.
દેશની ભાષી માતાઓ ચોતાનાં બાળકોને દરરોજ નીમકણ વાપરવાની સલામત કરે છે.

નિરવિત સચિપત્ર માટે લખો:

આયુર્વેદ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ - નીમકુંજ - ઉદયપુર

તા ૬ નીમકણ ૧ ઓસ, ૨ ઓસ, ૪ ઓસ બાટલીમાં દરેક બાળકના રોગો અને દવાના વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે
અને આયુર્વેદ રીસર્ચ નીમકુંજ

નિઘાર્થીઓ, વેપારીઓ, વડીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નખખાં-સખખાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોણ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિદ્ધર, અબક, કેસર, કરતૂરી અને બીજાં દીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આંખમાંમાંથી જન્મવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૦૧ રતલના પાંદના ૧૦.૧૫
૦૧ " " ૧૧.૩૦
૧ " " ૧૧.૫૫

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પ્રદે છે,

કારખાનું:
સયાનીરોડ
મુબાઈ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

કુડાન:
મુબાઈ-૨

અમદાવાદના એજન્ટ - લોગીલાલ પ્રધસં - ગાંધીરોડ

લાંબા સમયથી જે નહોતી મળતી તે
સૌ. હંસા બહેન મહેના કૃત

નિષ્પાત

બાલવાર્તાવલિ

પાંચમી આવૃત્તિ

એની ચાર આકૃતિઓ ખરી મળે
એ જ એની લોકપ્રિયતા બતાવે છે.

વાંચતાં શીખતાં નાનાં બાળકો હોંશે-
હોંશે વાંચે તેવી, મોટાં બીજાંમાં,
આપણી બહુલી શિશુકથાઓ

ચાર રંગીન ચિત્રો તથા ૩૧ સ્પષ્ટ ઉદાહર-
દાર સાદાં ચિત્રો સાથે પાકા પૃષ્ઠમાં

કિંમત બે રૂપિયા - પોસ્ટેજ ભુલું

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - અમદાવાદ

ચિત્રકાર હનુ દેસાઈનાચિત્રા

ચિંત્રાવલિઓ

રંગાવલિઓ અને છાંયાચિત્રો, લઘુચિત્રો અને વ્રતચિત્રો
શૃંગારચિત્રો ને દરશચિત્રોના ચિત્રકૃષ્ટો; સુવિખત
કથાકે પ્રાચીન ઇતિહાસ - અમદાવાદ

ઈસ્વીસન ૧૯૪૯

સં. ૨૦૦૫ની

સાલમાં

તમારા માલની

જાહેરાત

કેવા માટે છેલ્લી દળના

આકર્ષક ડીઝાઇનવાળા

મંનીપર્સ
નોટકેસ

વર્ગે

તમારી કંપનીની સાનેરી
અક્ષરોમાં જાહેરાત છપાવ-
વાની તમારા માલકેને કાય-
મની યાદગીરી તરીકે આપે

★

વધુ માટે જાણેજ લખો યા મળે

સ્વામી અધર્સ

[વિધવ શુદ્ધ ડીરો]

તરી અને અભિનિ દુકાન

અમનપરી પ્રિઝાઇવાળાની આલુખા

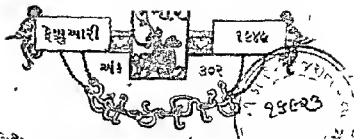
અમદાવાદ

તા ૬

આમારે ત્યાં લેધર ગુરુત્વ વશામ

નવત્ત સીધરિંગ કામ વાળની

પ્રિમ્તે કરી આપવામાં આવે છે

ચિત્ર

સિવામંદીનુ પ્રાચીન શિલ્પ (રેખાકન) સવિતાચિત્ર નાણાકીની કોઈ
સરેશ (પાણેરગી) અમદાવાદ અધિવાસી અમલો
ગિરનાર પરથી નિહાયદર્ય (ફોટો) શ્રીદામ ભટ્ટ પાણલા પ્રકાશ

કાવ્યો

દે મુખા લખ્ખાવિં સાનેન્દ સાહ ૩૪
ગીત ગોવંદ મહેન્દ દને ૩૪
નયન અંધ નિરન્ન વગત ૩૪

અરિત્ર

મોલાના અમુલ ક્લામ આગ્રા ૩૫

વાર્તા

કોવેરાના વતુ શામગીસ આલમિયા ૩૮

લેખો

સાંસ્કૃતિક મુનપેઠના (ગાન) કનેવાલા મુનપે ૩૭
ત્રીસ શિલ્પા છવનર્મ વિજ્ઞાન ૨૨ નરસિંહ મુ. સાહ ૩૦
શુભસત્તનુ સર્વન ૩ અમૃતવાલ મ પદ્મા ૪૧
પરીક્ષા અને કામુવાની કળા શિવપ્રસાદ મિત્રે ૪૪
ચિત્રો [આપણી વનસ્પતિ ૨૪] અમલીવાલ દે ગોઆ ૪૭
પન્થિક રૂઢ શામ ભગ પ્રાચીન તાકપસાહ ૩૦ ચોમન્દ પ્રિયદર્શી ૫૨
ગેટિસબર્ગ આખ્યાનકિનની રંગારક શિક્ષિ (દ બૅકરેના સમઘ) ૫૩
રાષ્ટ્રવિધિ યાદવરાજકોર્મો ફેશનમ કા સાસી ૫૬

વિભાગો

નુબરાલી લાખાના સોમદા [ચિત્રગોષ્ઠ] ૩૩
ફોટોગ્રાફી હરીશ્વ શ્રીદામ ભટ્ટ ૫૧
પરગીસ વરસ પદેલા ૫૪
પત્રગિત વિભાગ ૫૮
મધુકરી [અજામ અધિવાસી વર્મિયુલાઈટ, મેપરમ ૫૦] ૬૦
ગીધ [માસમાસના પખી ૩૭] ૬૦
આ માસ છતિદાસગાંધિપ્રિયોમ ગોપાળના હવિરેસકુખ ૬૩
ઉપક્ર પાન ૬૪

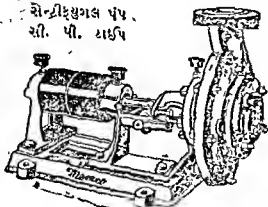
ચાલકોને

કામ આર્થિક કારણે અન્ન ચોરો ન થયો હોય તો 'કુશાર' દર મારાની ૧૫મી
વારીએ જાહેર પડે છે, એણે તે અરસામાં અન્ન ન ચોરે તો તરત તેની ફરિયાદ
કરી અદર્યાએ ગુપ્ત મળેલા અન્નની ફરિયાદોને, અગ્રાની પાસે નહોતો હોય છે
ત્યાં મુખી તો પદોખી વળવાનો કામ પ્રથમ કરીએ છીએ પરંતુ એવા ગુપ્ત
મળેલા હોઈપણ અન્ન બરબાદ કરી આપવાનું કૈશુ અધન આમારે માથે રહેતું નથી

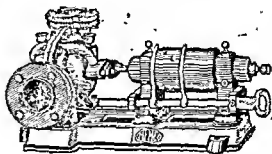
કુશાર કાર્યાલય (લિમિટેડ) તરફથી તબી, મુદ્રક અને પ્રકાશક બચુભાઈ ચૌધરીવાર
દરમ પ્રકાશનવાન કુશાર પ્રિન્ટર, કુશાર કાર્યાલય લિ, ૧૪૫૪ રાયપુર, અમદાવાદ
વાર્ષિક લાખામત્રા ૭૫૫ રૂપિયામાં દર અપવાદ પત્રિકા મુદ્રક નહોતો બાર આખ
અદર્યાજનના સોલ એજન્ટ ચેરાસે રામપ્રિન્ટરિક પબ્લિકેશન કંપની
ફોનિક્સ પ્રિન્ટ, મોખી રોડ, અમદાવાદ

દુકાન સામે ઝઝૂમવા કૂવાઓ ઉપર
પાણી માટે સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપો ગોઠવો !

સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપ
સી. પી. ટાઈપ

સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપ
એચ. ટાઈપ

ખેડૂતોને ખાસ લાભો :: 'મેન્કો' માર્કેડ અચૂક તપાસો

અમારા સરખાતીમાં 'મેન્કો' માર્કના સેન્ટ્રીફ્યુગલ પંપ દરેક સાર્વજિક દરિયા બનાવટને ટકારે માટે તેવા ભેગા ભાવમાં દરેકને પાયાય તેવા બને છે. તે સાથે ડેરરી આપવામાં આવે છે. તેમજ ખેડૂતોને ૧૬ ગલિના સુધી સી રીપેરિંગ સર્વિસ આપવામાં આવે છે. તે સિવાય અમારે ત્યાં ધાણાં, ધાંડીઓ, લેવ, ક્લિનિંગ મશીન પુશીંગ, પેટરોલ, કુટલાય વગેરે તેવાર ઝોડામાંથી મળે છે. આવ અને વધુ વિગત માટે કૌશાલ મેનવો.

મોડર્ન એન્જનીયરિંગ એન્ડ મોલ્ડિંગ કું.

સી ૩મ
લીકટા રોડ

તારનું સરનામું
HELICAL

સાકપુર મિત્ર કંપાઉન્ડ
અમદાવાદ

એરો

કાળા ભલકાયાં, ગોલક વાળને માટે ★ મેડીકેટેડ બ્રાહ્મી મશીનની ગરમી દૂર કરી દેડક આપે છે. મગજને પ્રકુલિત બનાવવા ★ કુસ્ટર હેર ઑઇલ ★ સેન્ટેડ હેર ઑઇલ (સુગંધી માટે) દરેક સંસ્કારી કુટુંબોમાં વસાવવા યોગ્ય છે.

આજે જ એક બાહલી બજારમાંથી ખરીદી ખાત્રી કરો.

અનુકંપચરણ :

★ એરો લેબોરેટરીઝ (ઇન્ડિયા) ★

૫૩૩, નવા દરવાજા, રીલીફ રોડ,
અમદાવાદ

રેડીક્રિસ્ટા-એમ. એબાલાલતી કું. રીલીફ રોડ, સાત જુવન, પાદશાયની પોળ પાસે, અમદાવાદ

વિજયનગરનાં એકામીશી

‘જૂના જમી’

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના મુઝાય છે

અમારી ગ્રૂપ મિલો

આ મુઝવણ દૂર કરવા જનતા પ્રયાસ
કરી રહી છે

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રૂસ્તમ મિલ

દોમૂતી

કેમ્પ્રિક

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કલોલ)

સોરાબદમાં

પોપલિન

પૂર્ણ વપસાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ

ફેબ્રુઆરી
૧૯૪૯

હે મુઝ્ય ! લલ્લમમયિ !

• વિશ્ર •

હે મુઝ્ય ! લલ્લમમયિ ! બીરુ હે સપિ
રેછ ન તોરે નયને પ્રવેશ
કીયો ત્યહો પાંપણુ દાર મત્તર
શે અંધ કીધો ? હર માહરું આરે
રહી ગયું બીતર, ને ઘાહર હું
હું કુખ, હું કેવલ ચન્નચેષ.

સાણેક એ દાર ફરી ઉચાડશે !
રહી ગયું અંદર તે લઈ લઈ.
કદાચ હું ત્યાં રિશર ચેવરી નહ
એની ન સંકા મનમાંદિ ધારશે.

કદાચ વાતામન કોઈ બૂલથી
ને હોય ખુલ્લું... સુખની પરિકમા
કરી લઉ... ત્યાંદિ કેપોલની કને
આહો રલા આખર સુખ લેમણી !

હે મુઝ્ય ! લલ્લમમયિ ! બીરુ હે સપિ
અયોય શું છળના ત્યાં મને દીધું !
ને ત્યાં પરિચનમાંદિ, નેતથી
નિગેષમાં ને હરી લીધ તેહને—
રે તાહગ સૌરભસિકા પ્રાણુના
માધુર્યથી પૂર્ણ કરી—ધરી દીધું !

રાજેન્દ્ર શાહ

ગીત એકાદું

ગીતની પ્રીત દઈ કરી પાગલ
નમ છે ક્યાં મારા મનના સ્વામી !
નમ છે ક્યાં ! તારા સર વિના
મારા હરની દુનિયા સાવ નકામી.

કામ ચૂક્યાં, પરચાર ચૂક્યાં, ચૂકી
લાજ, ન લાળી આપરનની કાળી;
એક જ ગીતની પ્રીતને કારણે
પ્રાણ ન હાય રલા, વગાળાળી.

આજ હવે તમારે કાઈ ન રાખ્યું
તું નમ છે ત્યારે આ દૂરની વાર;
પ્રીત ન દે, લાયે સાથ ન લે,
પણ મેલ તું ગીત એકાદું આ વાર.

ગીત એકાદું, ના કાણ બીજું, બસ
હરની દુનિયા ને અનવાયે,
રાતમાં કાળા ને ગજબી ગોલે કે
એકદા કહ્યું તું કામણુ કાળે.

મકેન્દ્ર દવે

નયન અંધ !

હાય રે, નયન અંધ !

પાપણુની પેલી પારથી કોણે દાર કીધા છે અંધ !
હાય રે, નયન અંધ !

અંતરની આકાશને જોવી
બહારની રંગીન કાયા,
નેતવારાના તેજથી ધોવી
ધોર અંધારની ઝાયા;
(ત્યારે)કાળપેશું વાળળ પૂંડે મૂગો તારક છંદ !
હાય રે, નયન અંધ !

કોણે રે મારે મોખવે બાંધ્યો
કેમ પ્રકાશને પ્રાણ ?
નિજથી નિજનો સંગ બાંધ્યો
તે રહી ન બહારની જાણ !
(એવી)સતદલોની પાખડીઓના બધમાં ઝૂરે અંધ !
હાય રે, નયન અંધ !

નિવેજન ભથત

વિદ્વાન સાહિત્યકાર અને કવિ

કુમાર ને આજના મોક્ષાના અલુપ્ત ક્ષમા આજીવ, પોતાની જીવનથી મેળાના સમકારા બાલકાળથી જ નેમણે બતાવ્યા માટેના અને વધે પડેલાંમાં તેના દિલ્લા સાહિત્ય તેમના સંસ્કારણના ક્ષેત્રમાં તેમણે ધણું મહત્વનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરેલું.

એવા આ સમિત્રાણી વિદ્વાનનો જન્મ એક નામી અને વિદ્વાની અર્થે કલાસના કરનાર મુસલમાન કુટુંબના થયો હતો. તેમના એક પૂર્વજ શેખ જગમુદ્દીન દહેવરી, મુલત મહેમંદાદ અકબરના વખતમાં મેટા સંવર્ણક થઈ ગયા. તેમના લખેલા એક ગ્રંથ તે આજે પણ મુદિદગ્ધ ધર્મવેત્તાઓમાં પ્રમાણભૂત અનુવા છે. તેમના અનેક શિષ્યોમાં અકબરના બાળનો પણ સમાવેશ હતો. અકબરે તેમને કિશ્તગ ધર્મશાસ્ત્રી, વડી મુદ્દેસાના આચાર્ય નીમવાની ઈચ્છા બતાવેલી, પણ નિરાટંગરી અને નિરપ્રદ એવા એ શેખ સાહેબે તેની આદરપૂર્વક ની પાછી. તેમના બીજા એક પૂર્વજ શેખ સરામુદ્દીન તેમની વિદ્વાનને કારણે વડા ન્યાયાધીશ નિમ્નાએલા. મોલાના કાદા તે મુધવ બાદશાહના 'રુક્ન-ઉલ-ગદ્દર-સીન' (વિદ્વાન રત્ન) થવાનું મારા પામ્યા હતા.

મોલાના પિતા, મદમદે જાદીન પણ મેટા વિદ્વાન, શ્રેષ્ઠ પુરુષ અને સૂફી હતા. પોતાના સંયમિત આચારનિયાર, કંઠક સાદાઈ ને ચિત્તનશીલ રચનાને કારણે તેમના તેમના પૂર્વજ શેખ જગમુદ્દીનની યાદ દેવકાવતા. તે કિશ્તીમાં રહેવા છતાં તેમના શિષ્યો-સ્નેહમાં મુદ્દેસા પછુ દત્તા-નુસ્તાલ કાઠિયાવાડથી માંડી છેક કલકત્તા સુધી દલ્હોલી સંખ્યામાં હતા. ૧૮૫૭ના દાકાળ પિંચે વખતે તેમને છપ બચાવવા દિલ્હી ઠાકીને મુંજાઈ થઈ ગયા. સાથે જ નહીં રહેલું તેમની વિદ્વાની પ્રયાતિ સાંખ્યીને તુલસીનામ સુત્રતાન અગદૂય મચ્છે તેમને ઇસ્તિસ્લા આપવાનું આમત્રણ આપેલું. ઇસ્તિસ્લા નજરે પાછા તે મક્કા સાથેના મયા ન્યામાં 'આઈએ એમિદા' નામની પ્રખ્યાત નરે બેઠાવવા તેમણે ૧૧ લાખ રૂપિયા મક્કા ફરી આવેલા. મક્કામાં તેમણે શેખ મહમદ અલી વેલી નામના એક વિદ્વાન આલિમનાં પુત્રો સાથે લગ્ન કર્યાં આમ, મુસલમાનોમાં ધણી કિયા અખાલા શેખ કુશામ જગમેકા યાત્રાતિમને ત્યાં મોલાના અલ્પવસ્ત્રાગ આઝાદના જન્મ થઈ ૧૮૮૮માં, મક્કા નેવા પવિત્ર રમણે મયો. તેમનું તે વખતનું મૂળ નામ તે આઝાદ અલુપ્ત કક્ષામ કુનિ-ચત્ત હતું. આઝાદ એ તે તેમણે પાકળથી ધારણ કરેલું તખલ્લુસ હતું.

મોલાના આઝાદના બાળપણનાં દસ વર્ષો શામ એ આરબરતાનની પાક ભૂમિ પર ભીર્યાં. આખરે ૧૮૮૮માં તેમના પિતા, એક શિષ્યના અતિશય આગ્રહને વશ થઈને મક્કેથી કલકત્તા આવ્યા અને ત્યાં કામગીરી વચકાઈ કથી. મોલાના સાહેબની મુદ્દેસાના અરજી દેવાથી તેમનું નામ તેમને ધણું સારું હતું જ, અને પિતા પાસેથી 'કુદ' પછુ તે જોખેલા. એટલે જ્યારે તે કલકત્તે રહેવા આવ્યા ત્યારે આ બંને બાપા પર તેમને કીકીક કાળુ હતો. કલકત્તામાં કોઈ નિશાળમાં તેમનું અવધરિયત કિશ્તી પછુ જીવું નહિ. પિતા પાસેથી તેમની પિતાના વિદ્વાન મિત્રો પાસેથી તેમને 'પરદે સિલ્કમ' મળી રહેલું અને તે મેધામીન કુમારે પણ કોઈ અન્ય કલકત્તા તથા હુલિ-મત્તાથી કાલકત્તા પીવા માંડેલું. 'દરો નિશાળી' નામનો અરબી અને ફારસીનો અભ્યાસક્રમ ને પૂરી કરતાં વપળ વિદ્યાર્થીને પણ 'સાધારણ'ની ૧૦ વર્ષ માય તે એગણે જન્મવેળાં પૂરી ફરીને સર્વે

૧૧ લેવર્માં ઇ. ૧૯૦૪માં એક જગી સભા બાઈ ટવી. એક બેઠાળીતા પત્રના તંત્રી 'ધર્મ' અને સુહિદા મેનંધ' હપર જ્યાના આપવા આપવાના હતા. સહેરના મેટામેટા પ્રતિષ્ઠિત ને તથા મદાકલિ મદમદે ઈકબાદ, નામકિત લેખક નાજોર કમલ તથા બેઠાળીતા કવિ હાલી આદિ વિદ્વાનો પણ તે સભામાં આવ્યા હતા. પણ મેકેએ તે વિદ્વાન તંત્રીને જોયા નહોતા. માત્ર માં તેમના કામકાદાર અભ્યાસક્રમ લેખો વાંચીને તેમની વિદ્વાતા પર તેમના મુગ્ધ બન્યા હતા તે તંત્રી મેકે હરી અને કેના હરી તે વિશે વિધિ બલતની અટકી. થી હતી. ત્યાં તે સભાને વખત થતાં બધાના આશ્ચર્ય થયો ૧૯૦૬ વર્ષનો એક તેજસ્વી કુમાર બ્યાખ્યાન આપવા ઠોકો થયો. જેને દલ્લ મુખને દેરે પણ કૂચો નથી એવા એક કોઈરે. આના વિદ્વાન કોતાવર્ષ આમળ આટલા કહણ વિષય ઉપર બાપજી આપવાની દિલ્લિત કરો એવી દરખાના તેમને રખતે પણ નહિ આપી હોય. પેલા પ્રખ્યાત છાપાને તંત્રી તે આ જ કોઈરે છે એમ જ્યારે કોઈરે રહેલા વિદ્વાનો તથા બોલાઓએ જલ્દય ત્યારે તેમના આશ્ચર્યને સીમા રહી નહિ. અને તે તેજસ્વી કુમારે ત્યારે આત્મવિશ્વાસથી બ્યાખ્યાનનો પ્રારંભ કરી પોતાની વિદ્વાના સમકારા બાપજીના બતાવ્યા માંકયા ત્યારે તે બોલાવર્ષ મેારકીના નાંદે સાપ ડોકે તેમ ડોકવા લાગ્યા. બાપજી નું યતાં જ સોજેતાળીઓના પ્રચંડ અડગદારથી તેને વધારી લીધો. સમામાં જોડેલા લોકોને લાગ્યું કે આ કુમાર આખજ જ્યાં દિલ્લે મુસલમાનોમાં જરૂર અમરયાન લેતો. તે સમામાં આવેલા પ્રખ્યાત મદાકલિ હાલી તે જોડી બેઠાયા, 'અંદા બાદ મેધે બાપકના હોય; પણ મોં મરતક તે કોઈ નિતારણીય સુલુનું છે.'

નાની વયે જ પોતાની માદ વિદ્વાતા, કુશાલ ભુદિગમકા તથા તેજસ્વી લખાણથી વિદ્વાનોમાં આમ મનનું સ્થાને મેળવનાર એ

तेजस्वी पत्रकार • तत्त्वदर्शी धर्मशूर अने राष्ट्रवादी राजपुरुष

यकित करी दीया, तेगानी को कुशीची वयणां तेगना पर मुज्य संस्कार तेगना पिताना न भेटेता. पितानी सादार्ण, मुलायम स्वभाव तथा आत्मार तेगनांसां छोटरी आवेदेता. छे. पिताना पिता विषे तेगने कहे छे: "मास पिताने कोडकं बहुत अगदो. तेगना छंयने सिध्दे दत्ता अने राल कोभने गजना घेर आवता. अगास घरगां रहेछी करछी बहुत सादी दती. ईनिचरगां केक अगद सिपाय पीलुं छे त गये. गेता पर नानामेसां सहुं गजना आपासामेसेता. गेगां अनेक नगमिया तथा छीप सुवतानना बंगले पलु होय."

मौलाना अबुल कलाम आझाद

आग पिताना पासेथी अबुल कलामने सादार्ण, निश्चितपरा-यमुता तथा कर्तव्यप्रिय स्वभावने कीमती वारसो गजये. पलु तेगनी ज्ञाननी व्युप गेनी प्रभार अने सर्वेव्यापी दती के डेयल धरें-श खने आस्पास करी विद्वान के धर्गेवेतामुं छवत पितवचनां तेगने रस परे तेग नहोते. तेगले अनेक पुरवठा वाचपां अने वत-मान पने. दोरा अस्पासना नगनती विविध प्रवृत्तिने संकेप साधे. ते काये गादी रहेता केवलाय प्रभो परना वादविवादगां तेगले सक्ति रस होवा गांउयो. आ चिराय वाचन अने तहरेपशीं अव-बोडनने परिचामे तेगनागां रहेछे क्षेमक तथा पत्रकारने आगना नदी छेप्यो. नखे नगनाथी न पत्रकार नगना न होय केनी कुशयता अने प्रविशायी तेगले १४ वर्षगी अल्प वय न दिखनु-रिसाहुं (सत्यनी वाणी) नामनुं रहेछुं पत्र कइछुं. को पत्रनां पानां पर मौलाना साहेबनी कलमी न को नगदिवता तथा अर्ध-नशीलता दोवरा लागी ते लेख विद्वाने सुझा भुस यई गथा कोई पलु विषय तेगने भाटे अगमय नहोते, अने के के विषय पर ते दाय अल्पपता तेना पर समर्थरीते ते निश्चयवादी पिताना विषय नखायता. प्रेक्षा प्रसिद्ध लेखकेना पुरवठा नी सभावेयन पलु तेगनी नीडरवादी हरेता. तेअनुं आ पत्र दोकानां कोठनुं प्रतिष्ठा पावुं के छे. १९०७गां अंगुलगने छिगायते हरद्वार नामनी बाहोर-नी सरयावे पेताने त्यां वायिक व्याप्यान आपवा ते पत्रवा तेरी रीके तेगने आगंजल आपुं,गे ससगां मोहानागे के छाप पाडेली मुजयान आ खेगनी सडगां न हई छे.

कविता पर तो आ यदोहो न तेगले उद्गरीने दाप अजगानीने नामना भोजवेती. आस कविताने गाँठ न तेगले "रेनी आगम" नामनुं पत्र कइछुं, केगां हईना छवता कविकानां कव्ये छपातां. मुसायरा तथा कविकाना कोडकगां पलु ते आगमपडतो भागवेता. पाठपूर्ति पर नशीध कव्ये करवानी तेगनी दधेरी अल्प दती नादिरपन नामना हईना अनेक बोधछुं कवि तो गानी न सडता नखे के आ कोडरी गेताही लेखकी पिताना न कव्ये रई करेता. दोरे. तेगने वाचत के कोई पुरवठागां पडूंअ करीने ते कव्ये भावता होरा मोहये. कोक वगत केनी परीक्षा देखा सस्ताभां तेगने विषा राखीने तेगले कहुं, "मुसायरा तो तेम हीछीआ. पर हीछीआ मजअये नखे ओ; पलु आगे आनी नखे "माद न हो, राद न हो, आमाद न हो." को वरखुनी पाठपूर्ति करे नहो" मौलानाके तरत न पितानी हमेयनी अहाथी लीछी पर हीछी केवना गाँठनां नादिरपन तो सडक रई यथा अने दक्षिण-गां आथी मोक्षवा, "सुलान अस्सा" के ठाकराने दुं लेखतु भानतो नने ते के अस्सा अस्सा हिनोते प्रवृत्ति न होय तेना २२ पना

पलु आथी शोदीधगी सिध्दी गेगने सतोप न हते. छविता अने विषयनां आसिगे तेगने गन विरोधनां साधने दतां तेगने तो प्रभर विद्वान अने अछ शेषक गमना कड हता. तेगना पितानी पलु गेताना पुनने प्रभग पेंडिना निदान जनापवानी अनादीस दती. पलु अंगेछ टणनी डेयलगी व्यापयानी विरुद्ध ते दोनाथी तेगले छे १९०७गा छनिमगां कादिरा (करी)ना प्रभारत जव-अ-जदार विधिविवादयगां आरजोने कथ्य अकपास करवा तेगने थोडक्या. त्यां के वरस तेगले गनगुर्देक अकपास करीने छाथी थोडक्या भास करी अने केव १९ वर्षगी वये आरथी तथा कइरी आगा उपरात हस्ताग धर्गे अने ईदैनसासगां ते पाठवत यथा त्याथी हरक, सीरिया अनेरे होशोग यड नयारे ते सिह पाछा ईयां एयारे सिध्दां अगदभने कारले कोक नगी न अश्रुति आनी छती पर मोहना वासती गे वडतया हरी पडवा मुवाव अबुल कलाम पहि गनगनी रहु छुं. तेगने केवहा कइहा कतिकारीमे साधे संयथ अंधाये अने थोडीस पलु तेगनी याडय अथरा लागी.

पलु १९०८गां तेगना पिताना मृत्यु पाव्या. ने मोहानागे भावुं दोट तो पिताने पयवे गाली ते पलु पिताने राउ करेया पयना गुड जगी राडया होत अने आगाजाननी भाडक कोक समर्थ धार्मिक नेला तरीके अशति मेयथी राकत. पलु तेगना गनगा तो पीछ न वात रभी रडी छती. एउदागानुं आनी बील्लु डेम गने, मुसवगना जगनी स्थिति डेम सुधरे, हेरानी आआली वहेली डेम आस यय के न विचारो. तेगने आपता. कोक डेकाछे ते हाथे छे: "कुट्टेण, डेयलगी, सगाअ अने वातावरणे अने ने पारयो आथी दते तेनाथी अतोप गानीने गेसी रहेवोने गें पदेवे दिवसीय न छन्नार कयो. ईदिरुनां अंधता गने राडगी न देसी न राडगां; ते जगनी जिहासमे कोईपलु डेयना गारे साथ न डेउडयो." पिता वररथी के धार्मिक संस्कार तथा आजीवनताये पारयो तेगने मन्थो हते तेना पर आजीवन एतावत स्वयमेने तेगले इक सडकथ ईयां अने पितानी कार्यसक्ति गे दिश्यां वहेनी करी.

ते काये सिद्वना मुसियग सगाननी स्थिति छक विमिश्र अने हेरने दानिकरक हती. के सगानना पछातपछा तथा अज्ञानने नास करी, तेगने विद्रा अने धर्मसाधनी न्नी धरेवगाथी लदार कहीने पश्चिमांनी डेयलगी तथा विज्ञानना कलमपेज प्रकाशगां सा-पवानी छेवलाथी सर डेयड अद्वैत १८८०गां अलीगढगां मुसियग मुनिपसिंदी स्थायेथी अने ते दास आधुनिक ज्ञान-विज्ञान तथा नवभक्ति प्रसार करवा कोइयो. गने इदोपगां कोसियनी २२ पना

સાંસ્કારિક પુનર્ધટના

સાંસ્કારિક પુનર્ધટના (Renaissance) ન્યારે થાય છે ત્યારે ઇત્થનની નવી ઉપા બરે છે; નવાં તેનેની થોદિની માનનીઓને મુખ્ય કરે છે; નવા, ગધુર રવો ઉલ્લાસ પ્રેરે છે; અંધકારના જોળા બેઢવાને તેમાં તલરે છે; કઠી ગચેલાં વારિ નવે વેરે ધરે છે; સંસ્કાર નવે તાલે નાચતાં રીણે છે.

ગુપ્ત કાળમાં એવી પુનર્ધટના થઈ હતી. એની કલા કાલિદાસે, આનંદાના કલાકારોએ ને ભાગવતકારે ભૂતિમાન કરી હતી.

૧૫મી સદીમાં યુરોપમાં પુનર્ધટના થઈ હતી એનો સાહિત્યરત્નામી કહેા. લીઆનાર્ડો-દા-વિન્ચી ને શેક્ષપિયર પણ એ નવધટનાનાં પુષ્પોએ. એમણે ઇત્થનનાં જાન નવે ઉલ્લાસે આપ્યાં.

તેજ કાળે ભારતમાં ભારતીય ને ઇરાની સંસ્કૃતિનો સંપર્ક થયો. તેઓથી ભક્તિયુગનું સાહિત્ય પ્રગટ્યું. એના આત્માને ચંદ્રીદાસ ને વિદ્યાપતિ, નરસિંહ ને મીરા, અને સાહિત્યરત્નામી ઇરાનીદાસે રાખદેહે આપ્યો.

એાગળીસમી સદીમાં એવો નવધપઃકાળ આપણે ફરી ભારતમાં જોયો. યુરોપીય અને સંસ્કૃતિઓનો ત્યારે ને સંપર્ક થયો.

૧૬મી પુનર્ધટના પ્રગટી. બેંગિયમ્કદ ચક્રો ગાખાએ તેને સર્જનાત્મક સાહિત્યમાં ઝીલી. 'વિપ્રવૃક્ષ', 'કૃષ્ણકાંતનુંવિજય', 'કુર્મીસાનન્દિતી'

'દેવી ચોખરાળી' અને 'આનંદમઝ' એ બધા આપણી પુનર્ધટનાના સીમાપ્રત્યેકો.

૩૫સાદમાં પુનર્ધટના સરખાી રાહિયાં કરવા લાગી. નર્મદે એ પુનર્ધટનાનો આત્મા વિરૂદ્ધરૂપે એવો; એની પ્રાર્થિક રૂપૂક્ષ રચિતતા અમે ચીરીછૂપીથી જાણતા. પુનર્ધટનાનું વિવેચનસાર રજાપનાર નરસિંહરાવ બદારવિદ્યા યનાતા. 'બદ્રંબદ્ર' ને 'હૃદયત્રિપુટિ' વંચાય ખરાં, પણ શરમાતાં સરમાતાં.

સરસ્વતીચંદ્રને પદોલે લાગ પુનર્ધટનાનું આપણું નવીન પુષ્પઃ એમાં અવનવા અનુભવ કરવાની ને સરસ્વતાનાં દર્શન કરવાની કલંકા પંક્તિએ પંક્તિએ જોડે છે. બીનભાગમાં ગુણસુંદરીના સર્જનમાં ગોવર્ધનરામ નરી સરસ્વતાના દર્શન કરે છે, પણ પુનર્ધટનાના ડહોળાયેલા પાણીમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી, બેંગિમી નવા ઇત્થનનાં મુખ્ય વિદેશોએ ને 'વદેભાવરમ્' રવે, 'આનંદમઝ'ના સાધુઓ સહૃદે દેશોહારના નવા ગંગેશાપે, ત્યારે ગોવર્ધનરામનો કલ્પતેઆત્મા ન્હી પ્રભુવિદ્યાને સોને રસે અને ધંપટસવળીતી શોકગાન્ય રિખડની વિરૂદ્ધતા કરે. નરસિંહરાવ, બાહારીકર, જળવંતરાય, કાનત અને કલાગીતા કાળોમાં નવા ઉલ્લાસનાં દર્શન થાય છે. આ બધા કદ નિર્બળ વાતાવરણવાળી ભક્તિમાં નમ્યા હોત તો

સરસ્વતાનું એમનું દર્શન વધારે અદ્ભુત પુનર્ધટનાની સર્જનતાની હે દિવ્યોદય કે એક અધીરતાથી નવસર્જકી રોષે છે, બ માનવહૃદયને વિશ્વનું કેન્દ્ર માને છે. પુનનાનો કલાકારની ધૃષ્ટ ને આત્મોન્દ્રીય દોષ છે; ન્હી પ્રભુવિદ્યાએ તેડે છે ને નવીના ચીલા પાડે છે. કળીરની માફક 'દાષમં કુડા જમકલેં સોટા' લઈ એ વારે દિશાની નજીવી ચોતાની માની વિહરે છે.

ચંદ્રીદાસનેજીવી ધોળજીના પ્રેમને વેદગંગ માને છે. મીરા 'ગિરધર નાગર'ને ચોતાના પ્રભુવેદોધી પૂરે છે. તુલસીદાસ 'સીયારામ'ના એકાકાર પાછળચેલા જની, 'વાહમીકી રાખાયજીમાં અનેડી ભમકસીંચો, ન્હી રખાળીયતાને નવી જનાવે છે.

ન્યારે રસોએ જાતોકધનો લખ્યાં, ગદ્યે એ 'સોદોર આંકે વર્ડર' લખ્યું, બાયરને 'ચાહદ હૃદોર' લખ્યું, ત્યારે એ જ્ઞાતોદેવિન્દત સર્જકોએ ચોતાનાં આંકેદોથી અનેક કાળ ગળાવ્યો. એમાં ધૃષ્ટતા હતી, આત્મગમ આત્માનો અદ્ભૂતમાવ હતો.

આમાં સર્જનો હતીની માફક માનવતાના ધરો ઉપરનીયે કરે છે, અને તેમાં રહેલી ઇત્થનતા ઉત્તેજે છે તથા સરસ્વતાને નવો ફાલ અપ્પાવાની તેમાં રમિતે છે. (૧૭મા સાહિત્યસંમેલનના અધ્યક્ષપદેથી)

કનૈયાલાલ મુનશી

યત્તાં, સરકારની એકનીતિને પરિણામે, તેમણે મુસલમાનો કૌમેલમાં આંધાજ ન જાય તે ગાદે પ્રયાત કરવા માંડ્યાં અને મુસલમાનોનાં મન ખીટ દિશાએ વાળવા સુરિયમ કેળવળી પરિશદે ભરી સાર કરી. ધીમેધીમે આ 'અગ્રીમક વિચારસરણી'વાળા લોકો સરકારની ભાગલ નીતાના વધુ જોગ જનતા ગયા અને અલગ કોમી ઓળિંગિયનની ગામગુસ્તી અગ્ર, ગુસ્સાગર લગાવવા સિવાય રાજકીય દષ્ટિને ગલે પ્રતાપાની માનસ પેદા થવા લાગ્યું. મીરાના આંકાદે હિંદમાં આંધા ત્યારે આ રિચલિ હતી. તેમણે એવું કે હિંદમાં આંધારે, જો બુદ્ધાબુદ્ધા પ્રવાહો વહે છે. એક બાબત રવદેશક્રિતની ધગસવાળા આગ્રાદી પરતે સર્વ કોમના હિંદીઓ હતા, એજ રવદેશ પ્રેમની વેદી પર નિબંધરતે બલિહાન આપી રહ્યા હતા; બીજી વેદકે સર્વ પ્રદારની રાજકીય લડતથી અજગ રહેવાનો નિશ્ચય કરી રહેલા મુસલમાનો હતા, એજો દેશની બીજ બધી કોમોથી અલગ પડી નવ સરકારના હાથમાં રપી નઈ વફાદારીનાં સૂત્રો પોષારતા હતા. ચોતાના સહધર્મીઓને આવા એકનક ભાગ બળવાત એજ તેમણે ચોતાની કોમના માનસમાં પરિવર્તન કરવાનો દંઢ સંકલ્પ કર્યો

૨૩૭ (ક્રિષ્ણાણી. ૧૬૪૯)

ચોતાને આ હેતુ પાર પાડવા માટે તેમણે 'અલ દિલાલ' (જીન્ના વેદ) નામનું સાપ્તાહિક હાલુએ તે વખતે તેમની કમર ફેગર વપની હતી. નેકે એકઠી કુચરે પણ મુસ્લિમ નજને 'તેમરે, મીરાના (આપણા અગેવાન) વરીકે તો રેવીઘાયાં જ હતા. ૧૯૧૨ની ૨લી મને નવારે 'અલ દિલાલ'નો પ્રથમ એક પ્રક્ટ થયો ત્યારે કુલિસર અગ્રવાલ એજ અગ્રવાલેવારે વાગા નવો, અને આપણી વિચારસરણીના પાયામાં જ કંઈ હાથ નથી ને' એમ સમગ્રત મુસ્લિમ નજને તેણે ઝંબીરપણે વિચાર કરતું કરી ધૂકડું. મુસલમાનોની રાજદારી પીછેઠક અને સંકુચિત કોમવાદ સામે મીરાનાએ સાર કરેલી આ નેહાદને લોકો વસૂરી સારો એવો જવાબ ગળ્યા. ૭ મહિનામાં જ 'અલ દિલાલ'ની નકલ સંખ્યા ૧૬,૦૦૦ પર પહોંચી. જેનું વારિકે વાળામ્ ૩૧. ૧૨ હતું અને જેના પેટાં ભાગના વાયકો સુલિમ હતા તે વખતે આ દેશવાસી નાનોરનો ન ગળ્યા. માત્ર સમ્બારી જાળતમાં જ નહિ, પણ સામાનિક અને ધાર્મિક બાબતોમાં પણ તેમણે મળ્યા કાંતિકારી વિચારો રખે કરવા માંડ્યાં. ૧૯૧૩માં અર્ધાધ્યાનાં રખાણો વેળા 'ગોવધ કરવાનો અમર

દંક છે એથી તે આશ્વર્ય લખે પોતા તે કુરંગનાન્તરે ચોરક નથી' એવા રત્ન કરેલી મત એટલે તે આપના દત્તે કે તેમના ગરગ મિત દુષ્ટીમ અનુભવવાન પાત્ર તેમના પર છેડાઈ પડેલા 'અવ દિવાલ'ના લેખોના વિચાર એવા હોડા અને પ્રોટ દત્તા તથા તેની ઉર્ધ્વ આપા એવા શિષ્ટ, સુકારી અને ચમત્કાર દત્તી કે લોકોમાં તેના અસ્થાયી માટે ખાસ મહત્ત્વે રવાના 'અવ દિવાલ'ની આવી વધતી જતી લોકપ્રિયતા દિગ્ગિમ અગ્રહ પ્રત્યે વમદારી ધરાવતા તથા સાં- હડા વિચારના વૃત્તવાગી મુશ્કિલ મેતાલોથી કેમ સદ્ગત વાચક તેમણે તેની સામે વિરોધ મઠ કર્યો કેટલાકે તે મોહાના આશ્રમને ખૂન કરવાની પાલ ધમકી આપી પણ મોહાના તે નીડરપણે ચોતાના વિચારો જન્યોએ ગતા હતા ધીમેધીમે કેળવણેવા વર્ષે પર એ મને પ્રભાવ એવા તે વખતે લાગે કે એનીગદ વિચારમરણના આગેવાનોને ચોતાની નીલિ કાલસાની ફરજ પડી 'અવ દિવાલ'ને મઠ થરે માડ છે મહિના થયા હશે ત્યા મુશ્કિલ લીએ ચોતાનુ મ્યેલ ને 'વિદિશા સરકાર પ્રત્યે વમદારી અને મુશ્કલમાનોની ઉક પ્રાપ્તિ' ઘટ તેને પાડે દિવને માટે અનુકૂળ મર્યાદાધારિ' એકુ

પણ 'અવ દિવાલ' શોધે કમ એ ખીલી ઉઠતુ હોય તેને પહેલા મહાચુક્રના કાળમાં ચુક પરિચિતિ તથા કમરે રામદારી પાતાવરણ પર વિદારક પ્રકાર નાખતા ને માહિતીથી ખીલીખીચ કરેલા લેખ મોહાના લખતા હતા તેને કારણે મત દિવાલ નવીનિ યમુ પરદેશમાં થ તેને પ્રભાવ પડના લાગે ને કાળમાં માધીય અચેત રામ્ય સામે સદમર કરી તે અગવ પ્રત્યે વમદારી નહરે કરી એકોને તેમ કરવાના કપરેશ આપતા હતા, તે કાળે મોહાના સદેવે સરમર સામે વિરોધને બનવા ચોતાના પત મારૂંત પોકા- યેમ તે સમયે તે 'અવ દિવાલ'ની નકલસખવાને આકરે રૂપ ૦૦૦ પર પહેલેથી આમ, ઉર્ધ્વ પત્રકારવગા નવા મુશ્કી રીકેઆત કર નાર 'અવ દિવાલે માધીયના 'નવજનન'ની જેમ વિશાળ ન સમુદાય પર અસર પહેલાડવા માધી પરિણામની રવા કયાં નિવાસ ચોતાને લાગતી મિત્રસાજોને વિખેની હડી વાતો રમક રીતે હરે- વાની તેમની હિંમત લેઈ અસ્વાદ્યવાદનુ સરકારમુક્તી પત્ર 'પાયા- નિયત'તે એક મહત્તી ઉઠતુ કે 'કવચમાં નર્મોનો પક્ષકાર' નામે એમ અમરેજ લખીને મોહાના પર જર્જીત પક્ષ લાની જાણી આરોપ મિત્રસાજના માટે જુઓ આગળ પાન ૪૦ના બીજા દોનમને હરે)

૩૦૦મા અંકમાં તમને શું ગમ્યું ?

દાનુઆરી આખા મહો કરેલી એ ધનાગી દરીકામાં નાખતમા અનેક વાચકો ન ની માગણી આવી છે કે જે વા ૧૧ 'ભાર આ વાગીને નિર્ભય ગામના માટે તમે માંગ મળી મુન દુષ્ટી છે, તેથી એ મુશ્કળ વધારો મી ૧૬૬ી માર્ચને મરકે ૧૫મી એપ્રિલ ગણ વામા આવી કે, જોથી ૫ દેશ ૧૧ માયકા પમુ તેનો નાખ લખ રહે

૧ એકુ યમુ છે એમ નવારે શકા આવી રવા હોડા ન કરવાનુ કરામ્યુ શીયાશા પરકા પતાવતમા લખ જવાય એ કાળે મમ્યુ નહિ ચાતની મધ આવી મઈ ને કાઠએ સરકારમા મેક વાર મધ્યસેવકા લખને એક એક અમુલ્યસા રી કાયદા સામે કાઠનુ મારદ્યુ નહિ કમક ને લઈ મમ્યુ કુટુબના મે માલસે વારા જીની સેવામા હાજર રહેવા લાગ્યા મહુ કાઠ વાણુ આમ્યુ નથી એમ સી રહેતા

અમુક કાળી વાત ૧૧૨ મકકુલ હતા, જ્યાં મુખા કાળા નાવ ૪ ૫ ત્યા મુખી એ રમકકા વરેશુની રમી રમવ નહિ પણ હવે જ્યારે કાળી સામળી ન મકે તેટલે જ મે રહેવા મથા ત્યારે તેની નાનીમોટી નમળાઈજા અને વિચિત્રતાવનના આમા પાવામા ને તેની મમક હડાવવામાં કવારક કવારક મોટીસાએ પણ લાગ લીતા એ રીતે ડાનુ રવાન પ્રાપ્ત થ્યાં પછી કાળીની કપરોગિતા, રી રવાપિત થઈ અમુક કાળીની નાનીમોટી સેવા કરવાને જાહાને દિવસમા બો- ડામા બોલુ એક વાર તે દેરક જ નીકે માણે તેમની મુલાકાત લઈ આવતુ મને નીને આવીને થાને કેવુ મારક હ્યું તેની વાત જો ચાર વાર દરરુ અમુક કાળીને પણ ઊંચે માણે આખા પછી વધારે માતિ મજાત લાગી હોકરાજાના ખમ વસાદા સામળ્યા નહિ, મે હાનુતુ ખમતના, નેજતા આપીને વિવસ કાળે ને કાઠે હ ર આવી ન્યય એક જુવાના કાળીનો ખાલેથી રહેતા તેના પર ગાદતુ સમાપિ ધાવેલુ રહેલુ ખીલે જુલે અમુક મહીના દેવાને નામો મેળવેને તેની સામે એક નાનકડી મારી દત્તી કાતે અમુક મહી ગાદવામા એક કે સુવા દોય અને સ કાઠરણ સામે કાઠી પર એમી પૂના કરતા હોય. રીદેશમાં કોયેશ કાઠી નીકરો કેસો વધવા લાગ્યા એટલે સ રકારે સખત પગલા લીધાં કોરેશ થયા હોય તેને તુલ્ય જાણેને હાલિકા દત્તાખાને સહેરથી દૂર રાખવા, એ પમુકુ જેને કોરેશ થાય તેને તે સખત લાગવ

કાળી પરકાખજ તેથી રાગ સામે દેહ રીકે દર નીકી રાકે મોટલે કાળી દવાખાનેથી પાડા આવરો એવી આશા કાઠને રાજકાર નહોતી પરતુ ચીલે દિ ખજર આન્યા કે કાળીને મોતીસ હડાકી મ મ્યુ આશા છે ને સાંલે તેમને પાછા વેર મુખી જો એમ કાતરે મ્યુ છે અને ખરેખર સાલે એમનુવસ અમુક કાળીને પાછી મુખી માલ કાળીને ચીલે મળ્ય લઈ જાળેને પમતી પર જિસાયા કાળીએ સમિયા જાણમા નતર કરી 'દોય દાય' મારા દેવ મારા દેવ ક્યા મથા મ' કાળીએ જિલાદમા મળે પૂલુ 'દેવાને તે પોરેશિયા પમનનેનેટના પાળીયા મોળી રાખ્યા છે હાતરને દુકગ દનો દમગુ સાક હીને મેકાની રહ્યું' કાઠએ જવાબ લીધો કાળીએ નાદવાની આદર એવી રીને વધારે જેનાકળા નવાને 'પૂજુ' અને મારક ગાદતુ ક્યા મારક મારક નહિ 'આદવામા તે મેસીરા નવ દોય, તેથી હાતરના દુકમથી અને નાની નાખ્યુ આ માદ્યુ એથી મરમ છે' 'દુર્ગે, એ એ' અમુક કાળીએ એ ઉલ્લેખ નવાર દતો અજાતળ અને તુલસીપત્ર માટે રોડરોડ થક પડી આજી દોમેશ નાદવામા કોયેરામા જતુ વપસત તેમા મીની લીધે રી હાજર રવા નેટો પમ દતી શામલ લ. આલમિયા (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૮) ૩૯

હીરા

માનવ-મનને મોહ પમાડતા લોખંડ ને કોલસાનાં ટુકડાં

લેખક - ડૉ. નરસિંહ મૂ. શાહ એમ. એસસી., ખીએચ. ડી.

મુખ્યત્વે હીરા પ્રત્યેના મોહ અતિ પ્રાચીન છે. આ મોહ મનુષ્યમનને કેવી રીતે લાગુ પડ્યો એ એક કાષ્ટ છે. ખરતા તારા (meteors) ની રચના તપાસતાં મોહમ પર છે કે તેમાં અન્ય તત્ત્વોની સાથે લોહ પણ હોય છે. તેની ઇચ્છતા અતિશય હોય છે. પણ ભૂપરિતે તે ખરે છે ત્યારે ટકા પડતો નથી છે, એટલે ભૂમીન પર આવતાં તે લોહના ટુકડા રૂપે મળી આવે છે. મુખ્યત્વે લોહવાળા ઝીણાઝીણા ખરતા તારા આકાશમાંથી ભૂમીન પર સતત પડ્યા જ રહે છે. હીરાની મૂળ ઉત્પત્તિ ખરતે કોશ્કાનું માનવું એવું છે કે હીરા ખરતા તારાની ક્ષણિકાં પૃથ્વી પર આવે છે. દૂધાગાં, હીરા માનવીને મળેલી કેવી બકસિસ છે.

હીરાની ખાણોમાં ભૂગર્ભામુખીય પાઈપી (volcanic pipes) તરીકે ઓળખાતા અમુક ખાડા હોય છે. આ ખાડા નંખી ખરતા તારાઓના પૃથ્વીની સપાટી સાથેના અજાણ્ય રીતેન થયા હોવાનું નામ કરવામાં આવે છે. તારો એટલે નંખી તેટલું વધારે મોટું એ અને તેટલો જ તારો તેની મૂળ અવસ્થામાં (ખંડિત થયા વિના) નખાં ઊતરી નથી છે. નાના તારા ભૂમીન પર પડતાં બહુ ઘણું છે એટલે તેમાંના હીરા ભૂમીનની સપાટી પર ભારીક રૂપે ફાટી નથી છે. આ અનુમાન જોઈ વિચિત્ર લાગે છે: જ્યાં પુરાતો છે કે તારામાંથી હીરા કાઢવા થવાનું અનુમાન સાચું છે.

અમેરિકામાં આરિઝોના ખોરી પ્રાંતિક ગાઢવાના નિરતારમાં એક ખુસ્તું પેદાશી સગદ સામાન આવેલું છે. ખરતા તારામાંથી બનેલા લોહના લગભગ એકે દબાર ગણા ત્યાં પથરાઈલા પડ્યા છે. તેનાં વચ્ચે એક ઓછાથી આઠના દબાર સુધી છે. એટલીયે સમગ્રમાં કોઈ પ્રકારે આ મેદાન કંપર ખરતા તારાની ક્ષણિકાં થઈ ગઈ એટલે આ મેદાન કંપર ખરતા તારાનાં ટુકડાઓ છે.

આ પ્રેક્ષાની ગતિમાં એક નંખી ખાડો છે તેનો ન્યાસ ચોખ્ખા 'માઇક્રો એટલે અને લંબાઈ ૬૦૦ ફૂટ આશરે છે! તેનો આકાર ભૂગર્ભામુખી પર્વાતના જેવો છે. કોઈ વચ્ચેના લોહના ટુકડા ભૂમીન પર આજાઈને પડે અને તે સપાટી નીચે સમાઈ જતાં જેવા ખાડો પડે એવી તરવેનો એ છે. આ લોહના કકડાને તપાસતાં મોહમ પડ્યું કે લોહ કરતાં થે કઠણ કોઈ વસ્તુ તેમાં રહેલી છે, અને પૂરી તપાસ પછી મોહમ પડ્યું કે તેમાં અજાણ્ય મોળ કિનારવાળા પારદર્શક કાળા હીસા હીરા આવેલા છે!

આ વિરમવાદર શોધ સાચી પુરવાર થઈ છે. ઉપરાંત, કાબૈન શિલિસાઈડ નામના પદાર્થના હીસા પટ્ટામી સ્ફટિકા પણ તેમાંથી મળી આવ્યા છે. આ પુરાવાર કરે છે કે આ લોહ કોઈ સમયે અતિશય ઇચ્છતાઈ હોવાનું એટલે, વખત જતાં ઇચ્છતા ઓછી થઈ ગઈ. વાતાવરણની આસરને લીધે લોહ તે કાલ ખાઈ છે. પણ અજર રહેલા હીરા પર કોઈ અસર થતી નથી. એટલે તેના પર લાંબા સમય સુધી ભૂમીનની સપાટી પર બીજી કોઈ અસર નહિ થવાથી તે પોતાની રિખરિખાં પડ્યા રહે છે અથવા તે આસપાસ પથરાઈ નથી છે.

આરિઝોનામાં ખરતા તાર ને તેમાંથી મળી આવેલા હીરા એ

સમાન્ય બતાવ નથી એ તો કુશરતી હીસા દની. પણ એ સુચિત છે કે આપણી પૃથ્વીનાં પટ્ટાની રચનામાં અને તારા-સમૂહોની રચનામાં કોઈ દેખાવત નથી સ્ફટિકીકરણ પડે પૃથ્વકરણ કરતાં મોહમ પડે છે કે તારા અને પૃથ્વીનાં પડતા તરતો સરખાં છે.

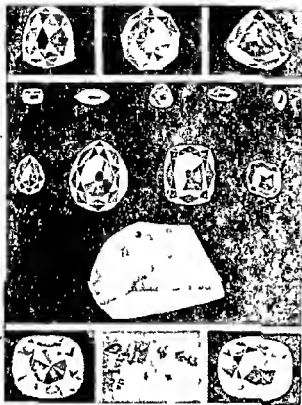
લોહને સખ્ત ઇચ્છતા ને પુકાઈ જલાણમાં રાખવાથી (એ રિધિ પૃથ્વીની સપાટી નીચે કાઢવામાં આવે છે) કોશ્કો—કાબૈન તેમાં આવતી નથી છે અને તે હીરા રૂપે પરિવર્તન પામે છે. અખરતો ઓપી પુરવાર થયું છે કે રસાયનશાસ્ત્ર આ રીતે વિચાર કરેલા હીરાની અને ખાણમાંથી પેદા કાઢેલા હીરાની ઉત્પત્તિ સરખા પ્રકારની છે.

એ સમય છે કે ભૂગર્ભામુખી હીરા નડે છે તે ભૂગર્ભાએ તે મેદાન થઈ નથી. ભૂમીનમાં પુણજ ઇલાણમાં મળા પડ્યામુખી તેની ઉત્પત્તિ થઈ દેખી એટલે, લાંબા હીરામાં પર આવતાં કે ખાણમાંથી પેદા કાઢતાં કોશ્કો હીરા ફાટે છે એ પણ અમાપ જલાણનું જ અગિયત થયે છે. મોટાં જામે હીરા અખંડ પાસાદાર સ્ફટિક રૂપે નહિ પણ સ્ફટિક કરતાં થજેલા ટુકડા રૂપે મળી આવે છે. અમુક દાખલાઓમાં આ ટુકડાઓ એકા કરીને મેળવવાથી આવ્યા સ્ફટિક બને છે.

હીરાની સપાટી વિષયમાં આવેલા ફિલ્ડ આદિકામાં કિલ્લોમાં છે, ભવાના હીરા દુનિયાવરમાં નથી છે. સાદા મૂળ મોહમના વિસ્તારમાં ત્યાં ખાંચ આવેલા છે. દિલ્લામાં મોહમકોડા ને પતાની હીરાની ખાણો નાબૂદી છે, પણ આવે તેમની અત્યંત ઘણી મળે છે. આને તો દુનિયાના ૬૬ ટકા હીરા આફ્રિકા પૂરા પારે છે.

આ આફ્રિકાનું મુખ અન્ધિગિત મોળ છે હંલશોળ હોય છે ને એ સીધી જોઈ નથી છે. જોઈતું પુષ્કળ હોય છે. એ જોઈતું થતી નથી છે તેમ તેનું વર્તણૂક સાંકડું થઈ નથી છે. અને એ 'ભૂગર્ભામુખીના અખા' (volcanic necks) માં હીરા કાઢેલા મોહમ પડે છે. ૧૮૦૩માં કિલ્લોમાં ખાણમાં ૧૬૦૦ ફૂટની જોઈતું સુધી ખોદાણ થયું હતું નીચે બધું પૂજ, કાઢવા ને કચરો હોય છે, ને કાળા શાહી જેવા, અર્થ નહા, પરસેવા નીવડતા મોહમો કોશ, કોશોને ને કોશો કાઢવા લાંબા સમય કામ કરી રહ્યા હોય છે.

હીરા એમ મોટા તેમ તેનું મૂલ્ય વધારે. અને એવા હીરા બહુ અસામાન્ય પણ નથી. પણ એક ઓસ (૧૫૫૫ ફૂટ)ના હીરા તે કિલ્લોમાં અનેકવાર મળી આવે છે ૧૮૦૩ પોંડ વચ્ચેના (૩૦૨૫ ફૂટ) 'કુલિનગ' નામે દુનિયાના મોટામાં મોટા હીરા પણ અહીંથી જ મળ્યો હતો. અને આ તે આખા સ્ફટિકનો એક જ ભાગ છે; બીજો ભાગ હજી મળી આવ્યો નથી. આ હીરા ૧૮૦૫માં, મળી આવ્યો હતો. પાસા પડ્યા પહેલાં તેનું વચ્ચે દોડાદોર કંપર દબાં અને બાજુના મોળા જેવા લાગતો હતો (જુઓ સાચાનાં મોળે ચિત્રો) દુનિયાના મોટા સફેદ હીરાઓમાં 'પિટ' અને 'કાહીર' (કોહ-નર-અશ્વકાશ પર્વત) સુપ્રસિદ્ધ છે. (જિ. ૧૮૫૦ થી સુધી એનું વચ્ચે ૫૨૨ ફૂટ હતું; ને પાસા પડતાં અત્યારે તે ૧૩૫૨૫ ફૂટ છે) કોહીર મૂળ ૧૮૬ કોટ્ટોના હતો પણ પાસા મોહમ બાઈ ૧૮૬ કોટ્ટોના રહ્યો. તે મોહમકોડાની પેદાશ છે મોળા હીરામાં હોય

કેટલાક જગજીવીતા હીરા

મધ્યે ડાબી બાજુથી: (૧) હિન્દી શોષણકોની ખાખુનો મહાનુભવી હીરા—૪ ૧૮૬૨માં લેનો તે ૩૪માં, ૧૦૧ કરેટ વજનનું; (૨) દુનિયાની સોળી સમૃદ્ધ હિંદુ આફ્રિકાની ફિઝલિની ખાખુમાંથી ખાખુમાંથી લેવામાં આવેલા હીરા બિનાના, એ ૩૫ નીચે છે તે ૩૪માં (૩) હિંદુ આફ્રિકામાં આરેન્ડાની રેટરમાં આવેલી નેન્ડરફોન્ડેનની ખાખુમાંથી મળેલો જગજીવીતા 'એન્ડેલસીયર' હીરા, જેનું વજન, પહેલ પાટમાં અગ્રહ ૬૦૪ કરેટ દર્શાવેલું; દુનિયાનો ચોથામાં મોટો હીરા 'કુલિવન'—એ નીચેથી તે સગવળ, પહેલ પાટમાં બિનાના ૩૪માં; ને તેની નીચે, તેને લાપેને તેમાંથી બનાવેલા નવ નુદાનુદા હીરા. નીચે ડાબી બાજુથી: (૧) ૮૬ ૫૪ કરેટનો 'નારસક' હીરા, જે હાલ અમેરિકામાં છે; (૨) આફ્રિકામાં સાદી કુદાનું ૧૩૩૬ કરેટ વજનનો 'એન્ડા' અથવા ફોર્ટેન-ડાઇન હીરા; (૩) યુરોપનો ઇટાલિયન સિલ્ક પટ કરેટનો 'એન્ડા' હીરા જે કાર્ટિનવ ગ્રામીન, કાન્ડોની લુથ ૧૪માં, એન્ડાની રાખી ઇલિસાબેથ વગેરેને હાથ ફેરવેલા ૪૫૫ કરેટનો લાંબો રથનો છે.

ફિઝલિની દુનિયાને લગત ૧૦૨૫ હીરા આપવા છે. આની કિંમત લગભગ પહેલાના સને ૪૦ કરોડ રૂપિયા થાય અને આટલી બધી રોશન સામગ્રી માત્ર ૫૫૫૫૫૫ રૂ. ૬૬૬૬ ની પેઠી બસ થાય! એટલે જ્યાંથી આ રોશન નીકળે છે ત્યાંના મલ્ટીને કાચમાં જ ખનમાં રહેવું પડે એ બહુ આશ્ચર્યકાર લાગત નથી.

હીરા યાજુમાંથી વપરાય છે એ તો સૌ જાણે છે. રાજ્ય મહા-સભ્યોના મુકાદા તે ચોસાવે છે ખતાવેલો લોકો હીરાના કામીનાને

આવડે માટે છે પણ યાજુમાંથી હાથે સતોત્તમા માટે થતા હીરાના આ સામાન્ય ઉપયોગ ઉપરાંત વિજ્ઞાનના આ ક્ષેત્રમાં હીરા બીજા બહુ ઉપયોગમાં આવે છે. હીરા સોળી મહત્વ વળતું છે જેમ સુવારનો રથો લાકડાનો છેવત કાંટે છે તેમ હીરા કાચ જેની સજા વળતું છે પણ રાત્રી કાંટે છે એટલે એ સખત ચોરને કાપવા માટે હીરાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ટેન્ડેલા (tantalum) નામની ધાતુ તો આ બાબતમાં હીરા કરતાં વધુ વધે છે. ટાંધાતુ પતર મા કાણું પાડવા હીરાની સારી મિનિટના ૫૦૦૦ આકાશી તણુ દિવસ અને સત સતત ફેરવવામાં આવેલી, છતાં કાંઈ જ સમય ન વધે! એમાં હીરાને વડસાળ મહેલુ છે ટેન્ડેલાને રાંદણ પ્રકાર રહો છે.

હિન્દા હીરા નહીં આની ફેલ તે કાપવા મળી આવે છે, ને તેને ખાખી વડે લાવવામાં આવે છે આમ હિંદુ આફ્રિકામાં હીરા કાઢતા હિન્દા હીરાની કાર્યત્ત લુદી લાગે છે. આ ઉપરાંત બાકીદ, માથાના, ન્યુ સાકચ વેલસ અને આસાનમાંથી પણ હીરા નીકળે છે.

હીરાની કિંમત પહેલ પાટમાં પછી જ નાચાય છે પહેલ પાટ વાની પણ એક કળા છે. પહેલ કુમળતા પહેલ ન પડી હોય તો હીરાની મિલ થઈ જાય છે હીરાની જ મારવાળી છરી વડે પ્રથમ હીરાની અભિગત કાપવામાં આવે છે ને પછી ધરીધરીને જોતા પર પહેલ પાટમાં આવે છે આ કામ માટેની મશીને ૩૬ હીરાની નીચે જ બધી ને તેમ લગાડવામાં આવે છે. કાચુ છે તે સિવાય બીજે કોઈ વધાર્યું હીરા પર અમર કરી શકતો નથી, આ કળા માટે એન્ડરપે (એન્ડરપે) બહુ પ્રકાર છે હોલ નહીં રાજ્યધાની આરેટકામાં પણ આ કળાના કુશળ કારીગરો છે.

(પાછો)

મીલાના અણુત્ત કલામ આઝાદ (અનુ ૫૫ ૪૮થી વાળ) મૂળે સરકારના આ પ્રમાણમાં પર તરફ ધ્યાન એણુ, પાકાં ને આ પછુ તેમાં નિષે પ્રકોનરો થયા આખરે લેવા જ વળતમાં સરકાર 'અવ દિવાલ'ની જમીનમાંથી જમ પરીને બીજી ૧૦ હાલની જમીનની રીતે થાથી આપી મીલાનાને નહુરે એ પત્ર બધ કરણ પછુ તરવ તેમણે 'આ બધા' નામનું બીજું પત્ર લખે છે તેને પણ હિંદ સરકાર ધારાના કુલાકાથી સરકારે ધારી રીધુ મીલાનાની કાલિદારી વિચારસરણીથી સરકાર એ રીતે મીલા થઈ હતી કે હિન્દી, વળત, યુક્ત પ્રાંતો, બુંજાઈ અને મદાકમાં તેમને પ્રવેશ કરવાની મનાઈ કરવામાં આવી, અને ૧૯૧૬માં એકિવિગી ઉભીને તે જાણ સરકારે પણ તેમને જાણા દેવી આપેલું હતું. આ કથાં એ આસામાં તેમની લખિવન કીક નહિ હોવાથી તે દર્શાવે ફેર માટે રાચી થયા, પણ સરકાર તેમનાથી એટલી તો હરકી હતી કે જાણવાની કાલિદારી સુધારામાં આવે તેમને સંભવ છે એમ અણુની તેમને રાચીમાં જ નજરે ફેર કરવામાં આવ્યો.

એ નજરે ફેરવાવે પણ તેમનું મિલિદમાં જવાનું લખા ત્યા પ્રવચન કરાવતુ નિર્ધારિત થાવતુ નજરે ફેરના એ વળતમાં નવરા ન જોઈ રહેતા સાહિત્યની સમૃદ્ધિમાં અમુક્ય કોરેરો કરતુ 'તત્ત-કિસ' નામનું નવનિર્મિત યુગલ તેમણે લખ્યું તેમાં છે તે જાણના સમગ્રમાં જ; પણ તે એવા કાવ્યમાં તથા અંકકારપત્રનું કે તેથી લખેલાં છે કે જે સાહિત્યને તે કળા અગ્રણ્ય છે પણ તેમની જાણ એટલી છે કે ૩૦૦ પાનાના એ ક્રમમાં પાંચના નિષે તે તેમણે એક જ પ્રકારમાં પતાવ્યું છે કસને સારી પર તેમણે એ જ નિર્ધારિત કીક લખી છે તેમને રાચેના આજ પણ આ નજરે ફેરવાવે જ લખાવેલો.

(આવડા આ પહે)

ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬ ૪૦

ગુજરાતનું સર્જન

લેખક : અમૃતલાલ વં. પંડ્યા : ★

ઈન્ડીયન ઓવ આર્ટીકોલોજી - વલ્લભ વિદ્યાનગર - આલેડ

આ

પણ દીપકદીપ પ્રદેશને દબે સાગરજળના આ-
કમણનો ભય રહ્યો નહોતો. દિગ્માવરને પણ શરમભવેતેનો અસાધ્ય
દીપકદીપ દિવને રાંધેલા કાપડો ને ગુજરાતની કાચને આવરેલા
ઝાંડવાના ખેંડ પર દર મુખી પથરાયેલો નન્દરે પડતો હતો.
ગુજરાતને આગળે એના એક ખૂણમાં સાતપુકાની પંચતગાહ અ-
સાધ્યલીના બાળકની જેમ શેષી રહી હતી. પર્વો પાટની પંચતગાહ
પણ જરા આપે આપે નન્દરે પડતી હતી. વપરથી ધોધમાર વરસાદ
પડતો હતો ને તેના પરિણામે નદીઓ વહી ચાલી હતી. અને પછી
આપણા આ પ્રદેશ ઝાંડવાનાઝંડનેઆગળે પણ ટપતપ નન્દરે પડે
વતરપતિઓ ઊભી નીકળી ઢરો. પણ અસ્તેસ, અજમાનાના
તેની ને આપને સાક્ષી પૂરત તેવી બધા ભૂસ્તરીય પ્રમાણો
ધોવાઈ ધોવાઈને નદીઓમાં મળ્યાં ને નદીઓએ તેમને
વના ગર્ભમાં નાખી દીધા. આપણે ઝાંડજુ નહીં મળીએ જીએ
જીએ વર્ષે મુખી પાણી ને મોસમની આસરથી આસરથી વરેરે
પડતો અને આપણા ઝાંડવાનાઝંડની કાચ પસાયા કરી,
પરિણામે પર્વતોની જાયાહ અને બીજી પરિમાણો ધટતા રહ્યાં
પરંતુ લાખો વર્ષના જમાનાના આ યુગોનો ઇતિહાસ આપણી
દે આવેલા ટીપીસ સાગરને તળિયે તેના પટોમાં ખડકો અને
સિલેનોની કાચામાં લખાતો રહ્યો એ આપને દિગ્માવરમાં પટોમાં
લેખિત મળે છે. પણ ગુજરાત સાથે એ ઇતિહાસને સંબંધ ન હો-
વાથી આપણે તેની નોંધ લેવી નથી.

હવે વોસ્ટેક દેશ વર્ષ પહેલાંના જમાનામાં આપણે આપને ઊભા
પ્રશ્નો જાએ. એક આશ્ચર્યકારક દૃશ્ય નન્દરે પડે છે. ચારે બાજુ
જરૂર જરૂર ડેપાઝ ડે આજના ક્રિસ્ટાલની જેમ સિલિસા
અસાધ્યલી અસાધ્યલી લખાઈ ગયે છે. જાતના દિશામાંથી સોલર વેબ
વેપસી આવેલી છે તે પણ અસાધ્યલી ડંકાયેલી છે. આ બધું કાચ
આપણા જ પ્રદેશને આવર્યો નહોતો. આખા ઝાંડવાનાઝંડ પર
આ એક જ દૃશ્ય નન્દરે પડતું હતું. નજીકે કે દુર મુખને પ્રદેશ ન
હોય. આ દિગ્માવરના અસ્તિત્વનો ચિહ્નો ગુજરાતને આગળે
અસાધ્યલીમાં લખાણો ખડક રૂપે મળી આવે છે; સોલર વેબમાં ય
છે; આરટ્રોલિયામાં એ મોન્ટેડ છે; દક્ષિણ આફ્રિકામાં એ એકો તોટો
નથી, અને દક્ષિણ અમેરિકા એમનાની બહાવ નથી. એટલે જ જમન
ભૂસ્તરશાસ્ત્રી બંધાર કહે છે કે દિગ્માવર પળતે આ જગ્યા પ્રદેશો
પરરેપર સંભાષણ રહ્યા હોવા એટલે, ને દક્ષિણ દુન એટલેકે કાચ
ન્યાં એન્ડોસિક ભૂખંડ આવેલા છે. ત્યાં જે પ્રદેશો રહ્યા હશે.

પણ રમે લેખક કે ન્યાં માનવતત જમની, રહ્યોને મોટી
ને દિગ્માવર

હિંદના આજના નકશામાં ગુજરાતનો જેવો પાટ છે તેવું તેનું અસ્તિત્વ જ ન
હતું. હિંદનો પાટ જુદો હતો ને સૌરાષ્ટ્રતેરફનો તે દિશો હતો. પૃથ્વીના દોઢ
અબજ વર્ષના આપણનાં ગુજરાતની એ સર્જનક્રિયા કેવી રીતે થઈ અને
ગુજરાતનું કવેવર કેવી રીતે તથા શાનું શાનું પડાયું તે ભૂસ્તરશાસ્ત્રી અત્યંત
રસમય કિયાતી મહરવની કહીકેતો સરળરીતે સમજાવતી ઉપયોગી લેખખાળા

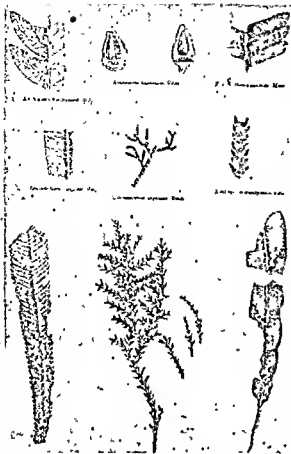
વાર હતી. એ તો આજની માત્ર દરેકે લાખ વર્ષ પહેલાં થયેલો.
આ બંને દિગ્માવર જુદાજુદા નામથી ધ્વજાળાય છે. પહેલા પર્મિયન
દિગ્માવર (Permian Ice Age) અને બીજો માનવતતની ક્ષાતો-
વાળો પ્લીસ્ટોસીન દિગ્માવર (Pleistocene Ice Age) કહેવાય છે.

ઝાંડવાનાઝંડ આજ નન્દરે મુખપ્રદેશના જેવો બની રહેલો તે
વખતે હિંદની કતરે આવેલા સાગરમાં જુદા જ પ્રકારના બનાવો
બનવા લાગ્યા. સાગરને તળિયે કદનાં ટાંકડા, મંડાયા, તળિયામાં
ચીરાડા પડ્યા ને તેમાંથી આગે બહારવા લાગ્યા. એ જગ્યાઓની
માથી કાચનો પ્રલેપ વરસાદ પડવા લાગ્યો ને તેથી આ સાગર-
ના કેટલાક ભાગો પુરાયા. આ પુરાણી ઝાંડવાનાઝંડ અને આજના
ઝંડ એકબીજા સાથે થોડાં વિસ્તારમાં સમાયા. આ બનાવ કાર્બો-
રના પ્રદેશમાં બનેલો છે. જ્વાલામુખીઓ એકોટલા આ કાચ(લાવા-
રસ)થી ને પછી કાચાતેનાથી કાર્બોરના પીરપેલસ પર્વતોની કાચા
ધરાઈ છે. તેથી આ ખડક પેલસ ટ્રેપ (Pangal trap) કહેવાય છે.

જમાનો જતાં દરેક પક્ષના લાખું. ઝાંડવાના ઝંડ પર પચ-
સાથે લિખનદીઓ આગળવા માંડી. ગુજરાતને આગળે અસાધ્યલી
પરના બરફની સફેદ ચાદર ઊતરી ચઈ. બારું આગળમાં બધે પાણી.
પાણી ઘટ રહ્યું ને તેમાં મોટાંમોટાં સરોવરો બરાયા. દબે જંગલો
ઊભી નીકળ્યાં. ખૂબ ગીચ જંગલો. અને તેની ભેતી તે પર્વપર
લાગી કે એક જંગલ સુકાઈ ને તેના અવશેષો પર બીજી ઊભી નીકળ્યું.
ને વરસાદ તથા નદીઓ એ જમનનાં વાગીયોને સરોવરોમાં જમ-
સમાધિ આપી દેતા. હિંદના ગરબ અને પૂર્વ ભાગમાં સરોવર ખૂબ
મોટાં ને ઊંડાં હતાં ને તેમાં જંગલોના અવશેષો ખડકમાં જતા હતા.
એ જમાનાની દુનિયાનું કદમ આ નીચે આપ્યું છે.

એવો પક્ષ પડીને પૃથ્વીતળમાં દખાતો નર્મ કાચાતેર તેના કાચનાના
પર કેમ બન્યા તે કદાવરું દૃશ્ય

ગોડવાના યુગમાં બંધાવતા ખડકોના પટો નીચે પ્રમાણે છે :

ભગીનના પટો

ગોડવાના પટો (કપલા): કમીઆ, જળવૃષ્ટ, રાજગદાસ, કોસ
ગોડવાના પટો (પગલા): માલેરી-પારસોરા, ચદારવ (પગમટી),
ગોડવાના પટો (નીચલા): રામુરા, ટાલ્કોર [આદિ

કમનાં પટો: કમી-
આ, કાતરોલ, છારી,
પચ્છમ
આ ગોડવાના મહા-
યુગનો અત્યંત મોટો
ગોડવાના લેન્ડનો
અત્યંત નહિ, પણ તેના
પર થતી ખાસ પ્રકાર-
ની વનરેવતિના અ-
સ્તિત્વના યુગનો અત્યંત
ગોડવાના લેન્ડ તે
દબ્બુ ભેગા ને તેવો
હતો.

આ કીટસિવસ યુ-

ગના દરિયાઈ આક-

મજ્જી પૂરે દિશમાં

મોદાવરી ખીણ, મધ્ય

ને પશ્ચિમ દિશમાં નર્મદા પ્રદેશ; રાજ્યનાનામાં હાલ જ્યાં થરનું રજુ

પ્રસરેલું છે તે વિસ્તાર ને ગુજરાતમાં સાબરકાંઠા, આરણ પ્રદેશો દરિ-

યામાં થરકાવ થયા. કીટસિવસ યુગના કીટસિવસ આક્રમણથી સમૃદ્ધ

તબિયેતરક થએલો ગુજરાતનો પ્રદેશનો નકશો બાબુને આપ્યો છે

નર્મદાની ખીણ આ પ્રમાણે ફસેલ કરેલ વધે પૂર્વે અસ્તિત્વમાં

આવે છે. મોદાવરી ખીણ પણ તેટલી જ નહીં ખરી. આ સિવાયની

દિશની ખીણ લાંબી નહીં તેના મુકાબલે મધ્ય કાલની મળાય. બંગાળ

સિંધુ ને અલગ પુખાને તે અસ્તિત્વમાં આવવાને માત્ર દૈનિક કરેલ.

વર્ષો જ થયા છે.

આ પ્રમાણે ગુજરાતને આંતરે નર્મદાનું મુખ આવેલું હતું અને

તે ખૂબ મોટા વિસ્તાર પર પ્રસરેલું હતું. પાવાગઢ, સંમિયા, ડાહ્યા

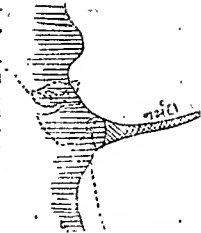
ઠેપુર ને રાજપીપળાના દેશકાંઠામાં પર મોનાં પાણી ભરાયાં હતાં

સાબરકાંઠામાં કદાચ કોઈ સરોવર હતું આ પાણીની અંદર ગુજરાત

ને આંતરે ને ખડકો રચાયા તેમણે ગુજરાતના પ્રાચીન રચાપત્ર

અને તેના વિદ્યસમાં મોટામાં મોટો કામ ભજવ્યો છે. હવેના

દબાતામાં એ તેમનું.

આંકડો અત્યંત વર્ષોનો તાજો નેજાએ છે

યુદ્ધના યુદ્ધધરોના નામ:	ચલિલ	વિટલ	રજેલ	મુસોલિની	રજીલ	ટાલ
ભગીનું વર્ષ:	1૮૭૪	1૮૮૯	1૮૮૨	1૮૮૩	1૮૭૪	1૮૮૪
૭૬-૪૪ના રોજ તેમનું વય:	૭૦	૫૫	૬૨	૬૧	૬૫	૬૦
સુનામી આવવાનું વર્ષ:	1૯૪૦	1૯૩૩	1૯૩૩	1૯૨૨	1૯૨૪	1૯૨૧
૭૬-૪૪ના રોજ સુની સવા						
કેટલાં વર્ષે દેશી:	૪	11	11	૨૨	૨૦	૩
સરખાણો	૩૮૮૮	૩૮૮૮	૩૮૮૮	૩૮૮૮	૩૮૮૮	૩૮૮૮

હવે, આ રકમને ગમે એમણે તે વર્ષમાં લડાઈને અંત આવ્યો: 1૯૪૪, એ 1૯૪૪ને બે વડે ભાગીએ તે ૯૭૨ આવે;
અને ૯૭૨ ચોટલે એમો મલિનો, છારી છારી અને બે વાળે: (ને વળતે લડાઈને અંત બંદર થયા!)

(સિંમીન ડાઇરેક્ટર, કોમ્પાઇનર '૪૮)

સંકલન: નરવરતાલ રાખે-૨૨

આધાર રૂપ લેખાતી કો પદ્ધતિમાં વિશ્વ
મેળવવાની રીત તાણી લેવી જરૂરી છે.

પરીક્ષા

અને ભણવાની કળા

વાચનું કેવી રીતે ? ... કપારે વાંચનું ? ... યાંત્રતા
યાક કેમ લાગે છે ? ... રાગજ્યુસકિંગ કેમ કેમ કેળવવી ?
કનિતા કેમ યાદ રાખવી ? ... પુનઃચોગ કેમ કરવું ?
... પ્રથમથી કેમ લખવા ? ... મૌખિક પરીક્ષા
વળતે કેમ વર્તવું ? ... વગેરે મગાનવતો આ તેજ
પરીક્ષાઓનજીક આવે છે ત્યારે ઉપયોગી જણાયો.

લેખક

૬૦. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

કેળવણીના પાયાતરીકે સ્વીકારાતી પરીક્ષાની કપરી કસો-
ટીમાંથી દરેકને વિદ્યાર્થીઓનમાં પમાર થવું પડે છે. આ
સમીપ સાંસ્કૃતિક શિક્ષક થઈ પડેલી આ પરીક્ષાની સંકેતમાં કઈ
આજ્ઞાલની નથી, પણ નવા યુવની છે. માનવની જરૂરી અરજિયા-
માં સમિતી રમપમાં યોગ્ય ક્રમે સિદ્ધિ પાડનાર માનવજ્ઞ યાદાક
ને વિનયી ગણાતો દશે. મદાસારતમાં કલેક્શન છે કે કોણ યુકત પો-
વાના વિદ્યાર્થીઓની યત્નવિધાની પરીક્ષા આડની ડાબીમાં પરી સં-
ભાવી કરી જ રી અને તેમાં કેમ અભૂત જ કેનેદમંદનીયકરો દેવે.

મૂળમાં તો વિદ્યાર્થીનાં અવ્યવન, નિરીક્ષણ અને શોધકનું
માપ કાઢવા પરીક્ષા યોગ્યદે દશે. પણ યાદગી પરીક્ષાની પદ્ધતિથી
વિદ્યાર્થીની સમિતિનું સુ માપ નીકળત નથી પરીક્ષાની આજ્ઞાની એ
પદ્ધતિમાં વિદ્યાર્થીની વિશિષ્ટતા તરફ કમું ધ્યાન આપાદ નથી.

પરીક્ષાના આજ્ઞા સંવધી વિદ્યાર્થી, જાનની કસોટીનું સુછરે
માત્ર માર્ક મેળવવાનું કૌશલ રાખી કળે છે. આથી તેને ખરી માન-
સિક કેળવણી મળતી નથી. પરીક્ષાના દિવસોમાં વિદ્યાર્થી કેટલીક
કેસીકતા મેળવણી કરી વચબની સગાડી વગર તરીકે રાખે છે,
પણ પરીક્ષા પછી તે સદાને માટે સુઝાઈ જાય છે. પ્રે કૌશલ આ-
દિન્દાઈનું હો છે કે આજ્ઞાની પરીક્ષામાં વિમારકમિતિ કેળવણી
નથી, પણ રાગજ્યુસકિંગ જ કેળવવા છે રાગજ્યુસકિંગ અને સુધિને
માઠ રોપાય છે એ અર્ક. પણ રાગજ્યુસકિંગ એ જ સુધિ નથી.

પરીક્ષામાં સદેવાઈથી વિનયી થવા વિદ્યાર્થીને પરીક્ષા પૂરતા જ
જાણ્યાસકમતા વડુંકમા જરૂર છે રહેવું પડે છે; જાનની કુલેગા
નિદરજાનું અને બીજી પ્રશ્નિકામાં કોડકાનું તેને માટે નિષિદ્ધ
બને છે. વળી, પરીક્ષાની દેવાદોળીમાં રાતમપરતમ રવાના કેસ અને
યાના કસોટી પીને કોળીની સમિતિ આપી, માનસિક પાણીય નેકાઈ
અધાર માનસિક તથા સરકીતિક પરિક્ષા પણ ઉદાગતો પડે છે.

આમ, પરીક્ષા એ જગી લગા છે એ વાત તો ખરી; પણ જ્યા
સુધી કેળવણીની પદ્ધતિમાં ફેર ન થાય, અને વિદ્યાર્થીના સુધિન્દાયાન
માટે કોઈનવી પદ્ધતિ નકોત ન થાય, કે ટા. બેવાડની આજ્ઞાતી મુજબ
ચંચલાવા પરીક્ષાના ન થાય, ત્યાં સુધી સમિતિ સંકેતવચાના વિદ્યાર-
થીઓને અધ્યાસરત કરવા પરીક્ષાની રીતે રહેવાની. એટલે
જ્યાંસુધી પરીક્ષાની પ્રમાણપત્ર ગરજ છત્રનસાદકપના આધાર છે,
ત્યાંસુધી પરીક્ષામાં વિનય સજાતવાથી મળે તે વખતું જરૂરી છે.

પરીક્ષામાં સંકેતતા મેળવવા માટે વિદ્યાર્થીએ જાણવાની કળા
સિદ્ધ કરવી એટલે એ કળાના મુખ્ય મુદ્દા એવાં: પહેલું તો બાપા
નિશારનું વાદન સાધા છે, એટલે સોપરખા તો વિદ્યાર્થીનાં અજ્ઞાસની
વાચા સમીકીતે અવગતી દોની એટલે અટુક એટલું, ન્યાસકલની
કલે છે કહેતો વાક્યરજના અધ્યાસને દોષપાત લેવાય સદેવાના
ગોચ વચસાની ખૂબી માણ રીખવી એટલે અને વિચારોને રૂપક
રીતે રામનવચા માટે લખવાની કલા પણ કેળવવી એટલે. આ
કપરાંત અતિ મદ્યવની બાળત સવાચ્ય લેખનની છે. લખાણની

સુપદ્ધતિને મેળવવાના આદર્શ કો કોઈને પાતાની કરી લેવો જોઈએ.
બીએ મુદ્દા વાચન: વાગન વિશે તો યલું કહી લાગવા, વિષયને
અભ્યાસ, તેને સમજાવવા અને આમરીને યાદ રાખવા પાછું જરૂરી છે.
પણ વાંચવાનીય રજા છે, જે તે બહુ યોગ્ય છે કેમકે દોષ છે કાઈ
પણ વિષય વાંચવાની સકમતા કરતાં પહેલાં તે વિષય ગરજને આપતે
કું અને રહેતુ નહોતી યીઆ, તેમો યોગી ગિનિદ સુધી રાખા નિશાર
કરે: વાચવી વગરે નોષ લેતા જરૂર છે મદ્યવની જ્યાંએ નિશા-
નીમા કરી લે છે એ બોડું નથી; પણ રહેરે કોવી કોઈમા રોરવા-
મા થે કરો અર્થ નથી. ખરીરીતે તો કાઈ જાળવા આનુદધાન
કે પૂર્તિ રૂપે લખાનુ વાચ ત્યાં કોઈમા રોરી કાંચિવામાં તેમો નોષ
કરવી. વાંચવી વચને એ નોષા કોઈરી દોષ તે નોધોમા પણ તે
વિષયના બીજા પુરતો વાચીને કોષે: કરે: એટલે અને તેને
માલિરીથી સમજૂ કરવી એટલે. આથી નોષ પુનઃવચન અને પરીક્ષા
વચને અમુક સમય થઈ પડે છે.

વાચન દરમ્યાન યોગ્યથી વાંચે: થોળીને, એ વર્ગમાં મળું દોષ તે
યાદ કરી જવાની રૂપ પાડવી કરવી બીજા દિવસે તે વિષય આમજ
વાચતાં પહેલાં પાછતુ વાંચે: અને તેમો નોષ પ્રથમ માગી જર્વા.
પરમપુરતો ઉપરાત તે વિષયમાં બીજાં પુરતો વાચતાં એ
અતિ અમવનું છે. બીજા પુરતો વાંચવાથી માલિરી, વડુંકની રમ-
આત અને સમજાવી વચને દ્વારા આપતો વિષય બહુ સરખ જની
નવ છે. પ્રથમ તો, અધ્યાસના વિષયનું રમપું રમપું લેવા એકવચ
પાડપુરતો પહેલેથી છેડે: સુધી આંબ નીકે કાઢી જર્વા અને
તેને લખતા બીજાં પુરતો દોષ તે તે પણ એક જર્વા આ પછી
પાડપુરતોનું નિયમજાલ અવચન રહે કરવું. અધ્યાસ દરમ્યાન
તેને લખવી માદેસિની કે નોકસ અને વાંચીકો વાંચવા કિતાવક
આથી વિષય રાખાવને સદેલો થાય છે અને અવચની બાળતો
કપર ધ્યાન કેન્દ્રિત થાય છે.

વાંચવા માટે ખાસ વખત કરે: સારો તેમી સલાહ આપવી
જોઈય નથી. જેનું કૌશલ સતત વિદ્યાર્થીવાસનું છે તેને તો બરો સગય
અનુકૂળ દોષ છે, પણ એક કહી રાખાય કે જ્યારે પ્રેરણા બને ત્યારે
વાંચવું, વાંચવાને વખત થયો છે માટે થોડાંકમાં માણ પાલીને મેસવું
તેના કરતાં અધ્યાસ કરવાની લીધ કિંદા દેઢબે ત્યારે વાંચવા
મેસવું તે ઉચીત છે. અને આને રામજે વાંચવાથી વિષય સદેવાઈથી
સમજાય છે અને કદ વાદ પણ રહી જાય છે. છતાં મનને રૂપ પાડવા

રચીની સાવાના વિરાળ ભોજનચક્રમાં જાણ વિદ્યાર્થીની ગેઠસાથે બેસીને જ ભોજન લે છે કુખરછવન પી વિખ્યાત અથેલનવન થા
 ઠાંગ જાતનસ મુનરેઈક મા આ રચીની સાવાને જ મગાર કરી છે એમ આ જ ભોજનચક્રનું વર્ણન આવે છે
 અંગ્રેજ પ્રબલુ ચારિત્ર્ય ઘડનારી ઇંગ્લંડની એ-અનેાખી માળાપ્રણાલિ

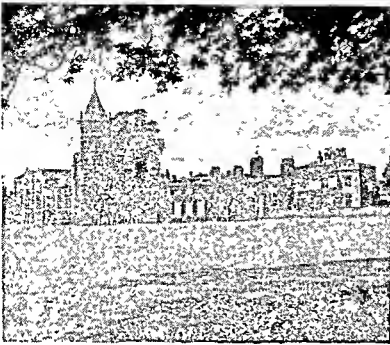
‘પબ્લિક સ્કૂલ’

આ પશુ શોષક શાલિકા તરીકે વર્ણવે
 આપણને આકારા હતા, અને એ કારણે આ-
 પણે એમને આખી લોકત પશુ આપી પરત
 એ કાળે પશુ પ્રભે તરીકેના ગેના અમુક
 ઉમદા શુભિની તે આપીલ પશુ પ્રશસા
 કરતા, અને પ્રભ તરીકે ન ગેના એ શુભિ
 તે નિરવર અનુનણીય રહેશે. આપણે જ
 મદા શુભે તે ગમે ત્યાંથી મહત્તુ કરીને
 પછા તે અમેજના હોય કે રસિયનના, ન
 પાનના હોય કે જર્મનના પ્રતિવાદ પ્રભ
 સદા સારથાઈ હોય છે

એ શુભે એ ઇંગ્લંડને જગતની મહાપ્રભ

જોશ રચન આપણુ એ શુભિને ત્યાંની
 પ્રજના હાકામ ઉત્તરનાર અમુક લાક્ષણિક
 પ્રજાનિધિઓ અને સરચાંગો એ દેશમાં છે
 તેમાં ‘પબ્લિક સ્કૂલ’ એક અગત્યનું યથા
 ધરાવે છે ઇંગ્લંડની ‘પબ્લિક સ્કૂલ’ ત્યાં
 ની આજ પી ને ઓળખી જ સરખા છે, અને
 તેના વિશિષ્ટમણી કારણે હનિયાતરમા તે
 આજર અને અનુકરણપાત્ર ગણાય છે “સમ
 નામરિમના હોય અને યદવતની એ કોઠા
 ભાગિ ગણાય છે ઇંગ્લંડને તેના મેહ મુલ્ય
 હીએ ને રાજ્યકર્તા, ગેનાનીગે ને સહિ-
 ત્વકારો, બ્યાપારચીરો અને સાહસજેડો,

સરોધકો ને કલારત્રીઓ છવતના મેકે
 એક મંત્રના ઉમદા નરતો ના ‘પબ્લિક
 સ્કૂલ’ને આપ્યા છે નેત્રોનિધન પી કરાવે
 હી નિલયતમક કુપ્તો મારનાર ‘વોલન્ટુ
 યુજ ક્રેલ અને હોરોના મેદાન પર એમણે
 હવે’ એ અમેજ પ્રભની છાતી કુવાવનાર
 ઓરવનામ્યની પાછળ એ ‘પબ્લિક સ્કૂલ’ની
 પ્રજાનિ જ છોળી છે અમેજ પ્રભનું વાપ
 બિંદુ ખપીર યદનાર ને નિદાપારો છીન
 અને હોરો, વિન્ચેસ્ટર અને રચીના શુદ્ધ
 વચ્ચે સાથે જ અમેજ ગામચાતુ મેા ગોર
 થી પુષક છે અને મત્તક માદરથી નમ છે
 (ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૫) ૪૮

પ્રાચીન 'પાલિકા'ની વિશાળ પ્રજ્ઞાતિ ધરવામાં આવત્યોના ત્રણેય પુરાણી રસ્તાની સ્થાના નીચે. આજથી ૧૫૫ વર્ષે પર શોધાયેલી અને એ 'રસ્તા'ના જ નામથી જ નાનારો ધર ગણેલી દુરબોધની રમત રમવા વિદ્યાર્થીઓ.

એ સોમો રાસીની માથા સોધી વધી અને પ્રજ્ઞાન છે આજથી સમગ્ર ૪૦૦ વ. ૨૨૫૫ દ. ૧ ૧૬૭માં ધોરેન્સ શેરિફ નામના એક માધ્યમી રસ્તા ત્રાસના બાકી માટે ને કહેલી પણ તેને ખરી ખ્યાતિ આપાવતુ આજને ૪૭૫ નો ૨. ૧૮૦૦ પછી મળ્યું એનો ખરેખર શો. દોઝમ આનેકેડ નામના ત્યાના દરખાસરને છે ૧૮૨૩ થી ૧૮૪૪ મુખીની પોતાની ૧૪ વરખની કારકિર્દીમાં તેણે એ મળાની મક્કા બની તે બદલી નાખી ને એમાં અદ્દુલ પરિખામ આજ્યા કે માજાગામને માટે તે નમુના કેપ બની રલી અને તેના ૨૫ પેલા શોખળ ઠગેરબરમા શિક્ષણ માટે આદર્શ કેપ માવા લાગ્યાં.

પાલિકા-૧૯૫૫માં તેમના કુમારોનાં છવનનુ નવનુન ૧૯૧૨ માય છે એમા રહેતા પિતાની આ કે. જ. બ. ના સર્વજનવારમા બચેને છવનના મુખ્ય શ્રેયભાવતરીકે માગીને તેમના કુમારવાળી જ કુમદા બેલદિલી અને કુલ્ય આયબાવના કેવલમા આજે છે ને તેને સરવ તથા પ્રામાણિકતાના આશ્રી બુખાવા માટે આસ કાજીરખાષ છે એના મુજબ ત્યાંની રમતગમતોની પ્રજ્ઞાક્રિયા નવાષ છે. પ્રત્યેક બાળક ત્યાંની જ પોતાની 'ભત' કરતાં પોતાની 'કુકરી'ને માટે પરિશ્રમ અને ધીરજ શેતાં રીજે છે.

પાલિકા-૨૯૫૫માં નિલ્લખીના છવન-વ્યવહાર એવી રીતે શોભે છે કે ભલે મહેનતનું ધીરજ અને પરિશ્રમનો ગદિમા કુમારો વચ્ચે જ ને નામારો પાછા નય છે તેની સાથેસાથે 'કોક્કાલી'નુ મિશ્રણ એમાથી આપોઆપ નેનામારો સાથે છે; આમા નિકળ્ય બહારીનું બ નતમ્મોશોનેના તરીકે તાલીમ ત્યાંની જ તેને મળવા મઠ માય છે.

આ નવીનમી મરીના રાખ આવામાં ૯ મ્લકમા વચ્ચેનુ રમવાવા સાથે કલોમોના કારખાનાં ને પેનારે પિયગરા લાગ્યાં. પણ એ જે રીતનમા માવ નેશા કમાવાની પશ્ચિકરન જ હોવી એ ગમવે મેળેદિવવ વડાદે નામના એક તીના આમના પાદરીને એણે કે મરીમને મુખના એ વેપારીનો મે મુખમા બર્મના ને છવનનાં કોચો મુકેરા બાળકમા નહિ આરે મેા દેનાનું પ્રલછવન કમળી જરો ધર્મરૂનિના પાયા પર રચાએલી દરમ મેલક આમના તથા પિયમસિની માગબ પ્રજ્ઞાક્રિયાના મારામત પર એ શિક્ષણ આપવામાં આપશે તેો જ પ્રલ બજવાન બનો ને પવનિમાન વેકશાલી વાંગરી સમ્મો.

૧૯૨૧, પિન્કેન્ટર, રસ્તા વુએરે માજાના-

કોટાગ્રાફી હરીફાઈ

પહેલું ને બીજું ક્રમાંમ ચોક્કસનીકું દિવસ માં 'સુખિયા' - 'દોહિત મહેતા' - અમદાવાદ (રાત્રી બાજુએ પહેલું ચિત્ર); નોંધપાંચાત્રાજી 'ક્રિષ્ણાશ્રવા' - સુચનભાઈ શેઠ ગિરનારનામ હાથે રચ્યું (રાત્રી બાજુએ બીજું ચિત્ર); 'નીચેતુ ચિત્ર' - ચોદામાં - 'કુમ્ભ ચોકસી' - (નીચેતુ ચિત્ર); આ વખતે આવેલાં કૃષ્ણાંશ્રવ ચિત્ર કલ્પસાધન ચિત્ર કાગે છે; પશુ નવા ગિરનાર નિવાની ક્રમ કરસાદના આવેશમાં વચસ સમજાવેલિયાર્યે અમે તે વિષયનાં ચિત્રેનાં કલ્પા અતાં શોધાભાગના નિષ્ફળ નીવડયા છે. સૌ પ્રથમતી ચોતાના દેશા વિરેત તેમજ તેના વપરાશનું સામાન્ય જ્ઞાન દેશક કોંગરિશને હોલું મેલેલું. ત્યાર બાદ, ચોતચોતાની રસથતિ, કલાદિ ને નિવેશ

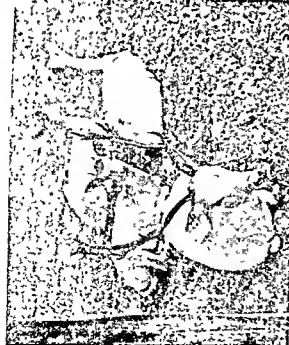
આ વખતે પશુ સાથે ગુણનાના ચિત્રને અમારે પહેલાં જ કનામે ચોક્કસ સાધનામાં આભા છે. ચીન્દુ ક્રમાંમ ચેળવનાર બાદ દોહિત મહેતાના 'સુખિયા' ચિત્રમાં આશય કરતા સાળસતા સમર્થનું ચિત્ર સુચેનિત રીતે આપ્યું છે. સૌથી આવજતા સાળસનાં ગ્રીચદામાંથી દે બાદ પાછળનું સાળસ આવે તેની પછી પદ કૅર-પીડે ચોદલાં બીન્દુ છે, જેમ આપના ન્દરની ગ્રીચવળી રમણાતિક બનવા સાથે પ્રચાલનબદ્ધ આતી છે. પશુ ચિત્ર કૅકસની આપીયાણું છે. બાઈ સુચન ચોદના મોજેદા બધા નિર્દેશમાં હથેલી સરસ અણાય છે. તેમાંથી પસંદ કરેલા આ સાથેના 'ક્રિષ્ણાશ્રવા' ચિત્રમે વિષય અને ટેકનીક બંને સારાં છે, પશુ ચિત્રવચના અને રચનની પસંદગી ખાગીબેરી છે. બંને પાત્ર વચ્ચેનું અંતર સ્પેશ્લ કમી કરીને ચિત્રન હછ વધુ રચનાત્મક રીતે લેવાયું તોત તો ક્રિયામને ગોચ્ય બાત. બાઈ કુમ્ભ ચોકસીનું ચિત્ર 'કુદરતની ચોદામાં' તેના નામને સાચેક કરે જીવું, પસંદગી ગાળીના મનોવંજક દશ્ય વચ્ચે ચોદિર-સમૃદ્ધ દાખ છે, પશુ ટેકનીક ખાગીબેરી છે.

હરીફાઈ માટે નિયમો

હરીફાઈ માટેના નિયમો વિષે કળા નવા વાચકો પૂછપરછ કરે છે તેથી મુખ્ય નિયમો આ નીચે આપીએ છીએ. વિજયવાર નિયમો માટે કલ્પસાધન તેની પતિસ ગંધારી લેતી. (૧) આ હરીફાઈ બેઝિકે, (વિ બાક) માટે જ છે, બંધાર્યો (ચિદ્રામક) કોટાશ્રવા છે. તેમાં સાચ (૨) દરેક કોટાશ્રવાની પાછળ વિષયનું નામ તથા પાંડનારનું નામ લખવું જોઈએ. (૩) કોટાશ્રવા માટે કે પદ કૅર-પીડે ચોદલાં બીન્દુ, તેમાં સાચ કરતાં ચોદા માપના કોવા ન જોડેલો. (૪) કોટાશ્રવા માટે કલ્પસાધન તેની પતિસ ગંધારી લેતી.

આ વખતે પશુ સાથે ગુણનાના ચિત્રને અમારે પહેલાં જ કનામે ચોક્કસ સાધનામાં આભા છે. ચીન્દુ ક્રમાંમ ચેળવનાર બાદ દોહિત મહેતાના 'સુખિયા' ચિત્રમાં આશય કરતા સાળસતા સમર્થનું ચિત્ર સુચેનિત રીતે આપ્યું છે. સૌથી આવજતા સાળસનાં ગ્રીચદામાંથી દે બાદ પાછળનું સાળસ આવે તેની પછી પદ કૅર-પીડે ચોદલાં બીન્દુ છે, જેમ આપના ન્દરની ગ્રીચવળી રમણાતિક બનવા સાથે પ્રચાલનબદ્ધ આતી છે. પશુ ચિત્ર કૅકસની આપીયાણું છે. બાઈ સુચન ચોદના મોજેદા બધા નિર્દેશમાં હથેલી સરસ અણાય છે. તેમાંથી પસંદ કરેલા આ સાથેના 'ક્રિષ્ણાશ્રવા' ચિત્રમે વિષય અને ટેકનીક બંને સારાં છે, પશુ ચિત્રવચના અને રચનની પસંદગી ખાગીબેરી છે. બંને પાત્ર વચ્ચેનું અંતર સ્પેશ્લ કમી કરીને ચિત્રન હછ વધુ રચનાત્મક રીતે લેવાયું તોત તો ક્રિયામને ગોચ્ય બાત. બાઈ કુમ્ભ ચોકસીનું ચિત્ર 'કુદરતની ચોદામાં' તેના નામને સાચેક કરે જીવું, પસંદગી ગાળીના મનોવંજક દશ્ય વચ્ચે ચોદિર-સમૃદ્ધ દાખ છે, પશુ ટેકનીક ખાગીબેરી છે.

નૃત્યમાં યતા અંગાક્રિયાને 'અંગ ભંગ' કહે છે. આપણે તેમાં ગયા તે વિવિધ કાર્યો, રચનાકો વગેરે શરીર-રચનાઓ (Postures) તથા નૃત્યમાં યતાં વિવિધ અવનો આ અંગ ભંગ કપર રચાય છે. નૃત્યની સુદરશનો આધાર અંગ ભંગોની સુદરતા પર રહેલો હોવાથી નૃત્યમાં અંગ-ભંગનું ખૂબ મહત્ત્વ છે. પગનાં અવનો આગળથી નૃત્ય આગલી યતાનું ધણી વખત માની લેવામાં આવે છે; પરંતુ નૃત્ય એ સુદરિત શરીરની કલા હોવાથી પગ ચિવાચનાં બીજા અંગો પણ તેની સાથે જ સંકળાઓ છે. આથી તેમાં પગની સાથે બીજાં અંગોના અવનોની અપેક્ષા પણ રહે જ છે.

અન્ય કળાઓની જેમ નૃત્ય પુણુ સૌંદર્યને આનિષ્કાર હોવાથી વાવણ્ય એ તેનું મુખ્ય અંગ છે. નૃત્યના અવનોમાંથી ન્યારે ૩૫ કે વાવણ્ય કહે છે ત્યારે જ તે રસારવાદ કરાવી શકે છે. અને કળાની કિશલ રસારવાદ કરાવી શકવાની તેની શક્તિ કપરથી જ આકાશી હોવાથી રસારવાદમાં જ તેની ખરી શક્તિ સમાજી છે. આ ચિ-હિનો આધાર અંગ-ભંગ કપર રહેલો છે; કારણકે નેગાંથી એ શિક્ષિ કહ્યું છે કે રસાનુસવ તથા હાવણ્યનું ખરૂં મૂળ અંગ-ભંગમાં જ રહેલું છે. કે આમ અંગ-ભંગથી હાવણ્ય, હાવણ્યથી રસાનુસવ, ને

રસાનુસવથી શિક્ષિ કહ્યું છે. સંસ્કૃતમાં 'સુદરતા' માટે 'ભંગી' શબ્દ યોગ્ય છે, તે આ 'ભંગ' વચ્ચે જ યોગ્યતા હશે એમ લાગે છે, કારણકે નૃત્યની જેમ શિક્ષકમાં પણ ચોક્કસતા જાણવા માટે આ ભંગો યોગ્ય છે. આમ, રમણીયતાનો વાદક મનોસા આ ભંગ ધીમે-ધીમે સુદરતાના પર્ચાય મળકે તરીકે વપરાતો થયો હોય તો નવાઈ નહિ.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં અંગ-ભંગોના કહેલો કરોશો નથી, પણ 'માન-સાર'માં તેનું અલ્પ વિવરણ કરેલું છે તે આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના જણાવેલા છે: (૧) અ-ભંગ (૨) સમ ભંગ (૩) ત્રિ-ભંગ. અને (૪) અતિ-અંગ તેની સમજ આ પ્રમાણે છે:

અ-ભંગ-સોજવણું સરળ-સમાન-રેવાસાનિક ભંગ. કશા મ-રોડ વગર સોજવણુંની રે સીધા હોવા રહેલું તેને અ-ભંગ કહે છે. પ્રાચીન શિક્ષકમાં વિષ્ણુની મૂર્તિઓમાં આ ભંગ યોગ્ય; કોશો મેવામાં આવે છે. (નૃત્યો નીચે ચિત્ર) કેટલાક સદન જયને અન્વય ગણે છે. અમ-ભંગ-સૌંદર્યપૂર્ણ રુપમાંજ સદનભંગ; સર્વ આપના સ-પ્રમાણ તથા વધુ કે ઓછા નહિ તેના સમાન ભંગને સમ-ભંગ કહે છે.

ત્રિ-ભંગ-સુખ, શરીર તથા પગ, જો ત્રણે અંગોના ત્રણ મરોડ વાળા ભંગને ત્રિ ભંગ કહે છે. તે સ્ત્રી-સદન હોવાથી ઘણીખરી પ્રાચીન

પ્રાચીન શિક્ષકમૂર્તિઓમાં 'અંગ ભંગ'ના ત્રણકરણ: કાબી જાન્યુરી (૧) અ-ભંગ; (૨) સમ-ભંગ; (૩) ત્રિ-ભંગ

સો-શિષ્ટપાદિતો ચિન્તનમાં જ એવા મળે છે.

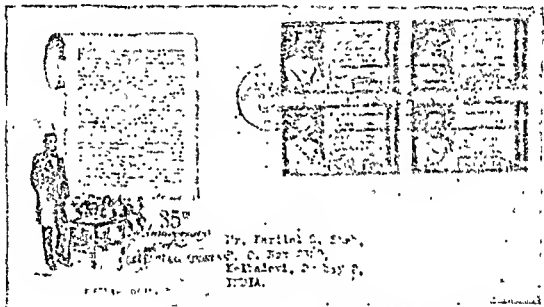
અતિ-અંતઃ-આચંતિક કોમલવાણિક ક્ષેત્ર-અંતઃ અતિશયતાવાળા વંત્રને અતિ-અંતઃ હો છે. તે તાંત્રમાં ચોક્કસ દોષથી નહીં જની મુદિતોમાં ચોક્કસ એવામાં આવે છે.

અંતઃ-સૌંદર્ય-અંતઃ-અંતઃ હાવચલને આધાર અંતઃસૌંદર્ય પર રહે છે. અંતઃની સપ્ર-માણતાને અંતઃસૌંદર્ય હો છે નુત્ય, એ સરીરને લગતી ક્ષણ દોષથી સારીરિક સૌંદર્ય તેના પાયા રૂપ છે; કારણ કે સૌંદર્યમાં જ સૌંદર્ય રહેલું છે. અંતઃની સપ્રમાણતા વગર નુત્યનાં ચલનોમાં આપણું એકલું રૂપ અર્થો શક્ય નહિ હોય તે દેવપદા વગરનું કે મોટા ભાગે. આથી સંગીત માટે નેટલી અનિવાર્યતા સારા કંઠની છે તેટલી જ અનિવાર્યતા નુત્ય માટે સપ્રમાણ સરીરની છે. તે સિવાય આ વિષયને સોજ તે પંચના પ્રવાસ-સોજ એવા છે. છતાં હજી છે કે પ્રવાસથી કાંઈ પણ વસ્તુ સાધ્ય થઈ શકે છે, અર્થાત્ પ્રવાસ કે સાધનાથી સરીરસૌંદર્ય પણ અમુક અંગે જરૂર સાધી શકાય છે.

અંતઃસૌંદર્ય એ તે નુત્યમાં જરૂરી બાજુ સૌંદર્ય થયું. આ ઉપરાંત તેમાં આંતરિક સૌંદર્ય પણ જરૂરી હોય છે. તે સિવાય ક્યાકાર પોતાને આત્મિકાર મનોરમરીતે પ્રગટ કરી શકે નહિ. આ આંતરિક સૌંદર્ય કોઈના હૃદયમાં પડેલું જ હોય છે, પણ તે સુખ દર્શાવી દોય છે. તે ભક્ત થઈ જાય તેથી તાલીમ પણ ક્યાકારને જરૂરી હોય છે. (ચાલ)

અતિ-અંતઃનું કદાચરણ: નરનાની મુદિ

અંગેરિશમે વાનવરમા કાદેલી નવી રિફિટા તથા તેનું કાર્ટેર ક્વર (કો દરિયાજ બેરના સંપ્રદાયો) સિંકનના ગેરિસબર્ગ-ચ્યાપ્યાનની રચનારક

જમતના બધા દેશો કોઈએ અંગેરિશ કાલ સોધી પણ 'ફરે-કે-કવર' કાઢે છે. [ફરે-કે-કવર કોઈએ કાંઈ વિશિષ્ટ પ્રસંગના સમાજમાં કાઢેલી રિફિટા જે વિષયો બધાર પર તે પહેલે જ વિચરે, તે રિફિટ વાપરીને પોરક કરવા માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવેલું પાકીટ] એવું કોઈ તાલું ફરે-કે-કવર અથવા કોઈ નવેખરે, હિંમતે કોઈ જાણત ગેરિસબર્ગના આખ્યાનની તપની વાણિક્ય-વેલીની રમૂવિમાં તેણે કાઢેલું છે તે કવર આપ્યું છે. વૈશિષ્ઠ્યની ડો માઈલ પર આવેલા એ ગેરિસબર્ગ પાસે છે. ૧૮૬૩ની ૧-૩ જુલાઈએ અંગેરિશન હતી હાસનું સોધી નિર્ભવાતીકે યુદ્ધ ખેડાયું, એમાં જુલાઈને નાજક કરવાની આવનાથી રણિણ પ્રતિતા સામે હલતલ ઉત્તરપંચીઓએ નરના સિંગ મેળની એ પાથી પ્રમાની અંગેરિશમાંથી નહીં સરી

એ યુદ્ધમાં યુદ્ધી બંધાર જુવાનીને કારણે એ યુદ્ધમંત્રિને સમીપ કરવતાનતરીકે અર્પણ કરતાં, મુત્તાભાઈના સ્મારણમાં સિંકે ૧૮૬૩ ની ચોથી નવેખરે ત્યાં એ યુદ્ધમાં આવ્યું હતું તે અંગેલ અર્થ સાદિત્વમાં રતનમ મળ્યા છે. એ આખ્યાનના અગર સમરે એ કોઈએ કોઈકાદી માનવીને મિલકે રમે છે તે, એ પ્રસંગે કા-દેલી રિફિટ પર, કોઈ બાબત સિંકની ઝળ અને બીજા બાબત આ-નંચની મશાલ વચ્ચેની તકનીમાં આપેલા છે કે: "That Govern-ment of the people, by the people and for the people shall not perish from the earth." કવર કવર કાળી બાબત સિંકના ચિત્રને પાછે એ આખ્યાનનો આખો ફરો અસરકારક કામગીરી કોલિયાની આખ્યાનમાં હતાદેશો છે.

પરચીક વર્ષ પૂરેલાં

અંક - ૨ માહ ૧૯૮૦ (૧૫. ૧૯૨૪)

પહેલાં જ આપણી ન્હાનાં લોકકથા કાળો આપવાની શરૂઆત
જેસલ તોરવની કપાથી કરેલી, તે રીતે આ અગાધાના, જદ
પણની માધાવાવ' માટે આપણે આપનાર વીર સુવત્તા બંધ
રહ્યું કાળને વિશાલિત કરતા મુખ્યિયથી આપેલાં ઉપાડ થાય છે
મિત્રદસ' પછી છવન રિચર, એ વિશાલને 'પે. ગેક નાની ચાલી,
જુ કાળો, એ મુખ્ય સાગ્રાએ છે દાવના છેલા પાના'ના બીજ
'પે. લીસો મેમો' નામે ફેરાઓ રી અને 'આ માસ ઇતિહાસના'
મામે વિશાલની બીજરે રાકચાત પચુ આ જ અકથી થઈ હતી
'મેઝા માણસો નાના હતા ત્યારે જ નામથી એક ગ્રંથ સપા-
હેત થઈ શકે એ ઇરાદાથી 'કુમાર'ના પ્રારંભથી જ એક લેખમાના
પ્રકર કરી શકેલી તેનો આશ્ર આ અગ્રા રવીન્દ્રનાથની 'છવન
'શ્રુતિ'માના કુમારકાળના માર્ગો આલેખીને કર્યા હતા તેમા
જે મુખ્ય વચના નિર્દેશ સાદાજી છવનના રસમય હજીનોએકાં જે
જાણમય ચિત્રણ છે તેની એક જાનથી તથા સેવેગો રહેક

ચિત્ર છ
સોજી
રમે

"મારા મોઝા બા
દના તની ત્યા નીચે
'ભારતી'નામે માસિક
કાલપાનો વિચાર
ભૂતિદાસે કર્યા
હું તે વેળા સોજી વર્ષ
નોન્નહતો, પણ તની
મડળમાં સામેલ થઈ
ગયા ગિયિલ ભા-
ષાના વખાચેથી વ્હ-
ની વૈખ્યવ હિતિઓ
મને જાણી દો
વાળીએ દળના થોડા
કાળો લગ્નપત્રે જે
પલ્લવ કર્યા અપ્રમ
માણ પારોથી મેં સા

સમયે હવે જે અમેજ નાલમ્પિ ચેટ્ટન આ રીતે લખતો અને લોકો
એ કાળોને ખરેખર ન્હાના માનીને ઉત્તરસા પછુ હતા અને પછુ
મારા અનુકરણકાળો આવી કોઈ રીતે જહાર પાટપાટ રાજી
મારા એક મિત્રને જે એક વાર કહ્યું છે જાનુસિદનામે એક ન્હાના
વૈખ્યવ કવિતા કેટલાક કાળો આદિ બલકામાના પુરતકાલયમાથી
મારે આળ્યા છે, તેગાના કેટલાક મેં લગાવી લીધા છે એજ ન્હી મેં
મારી અનુકરણમા બનાવેલી થોડી કવિતાઓ વાચી સમજાવી એ
સામગ્રીને એમા જ મન પર જાણી અસર થઈ પણ પછી મેં મારી
માખેથી જતાનીને એમાની આપવી કરી દીધી છે એ કાળોને કર્તા
તો હું જ હતો! જાનુસિદ'મા જાનુ મેટને રવિ
પછુ વૃથુ આજીવ વાત તો એ થઈ છે જાનુસિદનામે એ કાળો

'ભારતી'મા જહાર પડતા હતા ત્યારે હું નિમિષકાત અગ્રજ જર્મનીમા
હતા તેમજી જાણીથી જીવકાળોની અમેજ દુકા કાળો સાથે સરખા
મગી કરી એક પુરતક વપ્તુ તેમા જાનુસિદની કવિતાને એવુ રચાન
દાખવા નીતો સાથે આપવામા આગ્યુ હવે જે દાવાના કેહાં દિવથી
તેને પહોંચી શકાય નહીં! એ પુરતકમા જાનુ કરેલી નવી વિચાર
પદ્ધતિ માટે તેમને ડાહ્યરની પદ્ધતિ મગી

'ભારતી'મા બીજુ વર્ષ રાક વધુ ત્યારે હું મારા બાઈ જેટ અમ
દાવાદ ગયો ત્યા મારા બાઈ જહાર નીમાયા હતા અમદાવાદમા
જહારને રહેવાનો જાગ્યો સાહીબાચમા છે તે અસલ જાહાર હોને
રહેવાનુ રચન હવે તે નિશાન અમારીની ક્લીતની તમેગીમા સા
ખરમીનુ પાતણ વહેજ રેલીના કિનાસની એક જ જાનુસિદને વહેજ
મારા બાઈ વૈખ્યવ કવિરીમા જતા, મેટને ધરમા હુ એકનો રહેતો
ત્યા જાણેરની સાથિ જહારના ફર્જનથી ભર થતી તે વિશાળ મરના
ખાલી એરડાઓમા કોઈ વિવરણ પ્રકરને કુટલવ મારા મનમા
રમ્યા હવે એક મેઝા મોરડામા એક મોખસો હતો, તેમા અમેજ
કવિ રતિસનના કાળોની મોડા અકેરે ઊપેલી સચિત્ર આજીતિ
હતી વિશાળ સાહીબાચના જેવું તે પુરતક પછુ મુજુ હવે અમે હું
પછુ વચસાચે તેનાં મિલિમા લેખા કરનામા ખખત માળતો તે નાખન
જહારને જહાર ટોચ એવુ જાણુ છે તે ભગનાના મેડા કપર મારી
એકાત મોરડી હતી, અને ત્યા મારી સોજીનીમા માત્ર મધમાળો
જહારી રાતના સતત અપ રમ્યા પછુ હું ત્યા જ સર્જી રહેતો વળી
નિશાળ વાદનીમા અગ્રાહીમા ફેરા મારમા એ પછુ મારા મનમા
એક વિચિત્ર કાકા હતા જે પ્રમાણે ફેરા ફેરતા રેતા સાખરમીતી
તરફ એકને મારા કાળો મોટાના રામ મેં વસદ કર્યા હતા

સામાજિક નવચિંતાને કાળમા મામે માગ નીકળતા રચમસેવક
મડલોને લલેજી દીને સાચા રચમસેવકની એ અકની મિત્રદસમા
જે નિર્દેશ કર્યું છે તે આજ પલ એટલુ જ કપરોજી જ 'સેવા જ
કરવાની ઉછરેલી રહેજી, એ રચમસેવકનુ મુખ્ય લક્ષણુ પણ
રચમસેવકે તો પછુ ગુણ જેવવાની જરૂર છે પાવરના જેવી દહતા,
અસીમ પુરમાર્થ, અને તેણે માટે કામ એકને પછુ દિમત નહિ
દહવાની અડગતા, મુજો મોટે રાનિતીથી કામ મેરેયે જવાનો ખલ
અને ક્યા જે પાછા પગ ન કરવા જેટલી નીડરતા. પણ આ માધથી થે
કારે અમલવાના ગુણ તે તો વિનય અને નમ્રતા સાથે કરારે મોડી
સરમ તો મુકવી જ એકને રચમસેવક એટલે હંજકામા હવકુ કામ
પછુ કરી શકે તેમા જાનુર કોઈની પછુ સરસાઈ કે હરીનાઈના વિચાર
સરખો રચમસેવકના મનમા ન આવે

ઉચિત રોજામયિય સાથે આ મરોળોધક મુજાક એમા આવેલ
આખમતો સાથે પછુ 'મારુ કાર્યે હવે કરશે તે કાણુ'
મુગી જગત સી રજુ રતમ્પ થા વિન સમાન જાનીને મીન,
મુલિમન્દીપ હતા રજમગતો, કહે વિનયથી જેડી દાવ
'મુખે રિધાવો, કાર્યે જનનીસા યમારમિ એ હું દિનનાપ

પણ સોળી આગળપડતો બ્રેનતો, એના પચસી પહેલાનું એકની
 'કુમાર' તેનો 'માધુકરી' વિભાગ શરૂ થયો છે, મદારાપ્ટની 'માધુ-
 કરી'ની પ્રથા વિશેના હતો. એ હુંનાવીને આ નવી દ્વિતીયો છે:
 માધુકરી

મદારાપ્ટમાં એક અદ્યુત સાવિત્રિક સંસ્થા છે. ગરીબ વિદ્યાર્થી-
 ઓને ભણવાની સગવડ માટે એ પ્રથા ત્યાં ત્યાં કાળજી આપતી
 આવેલી છે. આ સુંદર પ્રથાનો લાભ ફક્ત બાહ્યુત ઉદ્દેશજનો જ લઈ
 શકે છે એટલી તેમાં ખામી છે. પણ 'માધુકરી' એટલે શું ?
 એક આગડાનો ડોક્ટરો દસ વરસનો થયો. એના મનમાં ધણું કે
 સળીએ તો જ આગળથી ઉદ્ધાર થાય. શહેરમાં જઈ બેચાર વરસો
 રહેવા માટે તપાસ કરી, મૃત્યુ જગ્યા તો મળી નહિ. ડોક્ટરો સીધો
 મથા રાંદિશમાં, અને ત્યાં પોતાની પચસી પાચસી, બીજે દિવસે
 મળતે કે નહોતે એક નિલક નિશાળમાં સાક્ષી પાસે ગયાં.

બખુતનું નવો કરીને દસ માથો ડોક્ટરો શુક્રે પાસેથી આવ્યો.
 હાથપગ ધોઈ પીતામળર પહેરીને હાથમાં ડોળી પકડીને બહાર
 નીકળ્યો. એ હાથ મોરસ લુગડાના બળ્લો હેડાની માંઠ નાળેલી અને
 વચ્ચે થાળી મૂકેલી ડોળી એક હાથમાં અને બીજા હાથમાં અંદરથી
 કલાઈ કરેલા એક લોટાં, (જે લોટાને મદારાપ્ટના લેણી સીધો લે છે.)
 આટલું સાદિય લઈને પોતામાં એક બાપના આગળ ઘેસી રહીને
 તેણે પગમાં ને સ્થૂં અવાજથી પુકાર ક્યો: 'ઝં મવતિ મિયાં દેડિ'.
 તરત જ મોડું પીતામળર પહેરીને એક એ જ બહાર આવ્યા અને પૂછ્યું,
 'અરે ડોક્ટરો ! હું કોઈક નવો છું. હું ક્યાંથી આવ્યો ? અને કેને
 ત્યાં ભણે છે ?' પ્રશ્નોમાં તિરસ્કાર બીજકુલ નહિ; અને સહાનુભૂતિ
 પણ નહિ તે તો. ડોક્ટરોએ બેઠવની નેમણી. ડોક્ટરોને હુંકમા પણ
 નિવાસ જગ્યા આપ્યા, એટલે હાકું અંદર પડે અને મૂંઝવે બાદ,
 રોડકાને એક નાનો કઠો અને એકને કઠણી ખાડી લાઈ ડોક્ટરોને
 રોડકા ઉપર ધીના એકને ધીના તો હોય જ.

તમે કહેશો કે કેટલી કંબુસાઈ ! હા, કંબુસાઈ તો ખરી; પણ
 આવા પાંચસ દોઝાના રોજ માધુકરી માટે તો આવે જ, અને
 ધરતી કાઠુ બપોને ચોરૂંચોડું આપે, આટલું લીધું અને મથા ડોક્ટરો
 ખીતીને ત્યાં. ત્યાં પણ અવા જ સવાઈ અને જગ્યા. ત્યાંથી પણ
 એને એટલું જ મળ્યું. ખાડી હાળને બદલે અડી શાક હળું. ત્રીજે વેર
 મથા. ત્યાંની કાકુજા કું, 'હજી રોડકાં વેચાર મઈ નથી પણ જે
 નેમણે હોય તો ધોરો મોળ આપું.' ડોક્ટરો પાંચ વર ક્યો એટલે
 તેને એ રૂંક પૂરક આવવાનું મળ્યું મળ્યું. કલારે આવ્યો ને મળ્યું, હજી
 એમાથી કેટલાક રોડકાના કઠકા, મોળ અને શાક તેણે સંમને ચોરે
 કેળના પંડકા ઉપર નુકા રાખી દીધા. બાકીનું આઈ, ચાળા કાઠકા,
 એ જ ધાણમાં સાંજનું આવવાનું મૂકી ડોળી બીડી પર રાંધી દીધી.
 ફરી બપોરે સમુપા મથા. ત્યાં કેટલાક ડોક્ટરોમાં સાથે રોડકી કરી.
 મદારાપ્ટમાં આવી માધુકરી માગી ખાઈ અખમાનબરફું ગમ્યાનું
 નથી. ગરીબઈ એ કાઈ પાત્ર નથી; આળસ પાપ છે. ડોક્ટરો કોઈ
 એક ધર કેવર આધાર રાખતો નથી, કેમકે તેથી એને પવતંત થઈ
 પડે અને ધણે વખત પણ ગુમાવેના પડે. જગવાને, બખુવાને,
 નિસાણે જગવાને વખત ત્યાં ન સચવાય માટે જ એ પાંદડસ ધર
 ફરે. બતબતનું આવવાનું એને મળે છે, બધા લે કે સાથે એને આજ-
 બાજુ થાય છે, અને સોળી વિશેષ ને એ કે નેરવાને ત્યાંથી એ
 આવવાનું લઈ આવે છે તેટલાની એના પર દેખેજ નહોતે. આ બધા

લેણની માથા મેળની કેમગરી માધુકરી ગુમાવતી એ એના આગ્રિ
 ને હલોય વર છે. ડોક્ટરો માટે પડે તો એમાથી કેમ ને કાઈ તેની
 સારવાર ને કરે જ. પણ માધુકરી માગતો ડોક્ટરો માટે પડે જ શાને ?
 ત્રીજે દિવસે રાત હતી. ડોક્ટરો નવા કરેલા મિત્રોને ત્યાં ગયો.
 ત્યાં તેને જેટલી મદી આપીએ અખમાન. ડોક્ટરોને બહુવર ઠીક
 થાઈયું પણ એને આકરણ કોઈ ઠીક આવડે નહિ. હવે શું રહે ? વેચે
 દેશપાટેને મળુપત દે. દેશપાર છે. એ રોજ અરથો કલાક આપમે
 તેને મેહિનામાં હું દેશપર થઈ નહોતો. ડોક્ટરો મથા મળુપતને ત્યાં,
 અને કહે, 'મળુપત, હું તારે ત્યાં રોજ દેશપરને માટે ફૂલ અને તુલસી
 આપી આપીશ. મેં તુ આકરણ બહુધીસાર' મળુપતને કહ્યું, 'મુશીયો.'
 એ મલીનામાં ડોક્ટરો વ્યાકરણમાં દોશિયાર મથા. એક દિવસે
 મળુપતના હાથમાં ડોક્ટરોના પૂછ્યું, 'તમે દેશપર આવડે છે ?' તેણે
 કહ્યું, 'ના, હું તો ફક્ત રાંધવા ને રાગરણ સરજો છું.' 'ઝાડાએ
 કહ્યું, 'અરે આગળ મળુપતને પુકડેડું બજુ વચા રાગબટ શાકો
 આવે છે એની પાસે તું પણ આવતી બજુને.' 'ડોક્ટરો મનમાં વિચારવા
 લાગ્યો: ડોક્ટરો દોશિયાર લાંબો છે. એ મલીનામાં વ્યાકરણ શીખી
 મથા. મળુપત સાથે વેદબજુરીતો મળુપત પણ ખુબી અભ્યાસ કરે.

ધીમે ધીમે ડોક્ટરોનું શરીર, એનું મજુતર, એનું આગ્રિય અને
 શ્રીતિ વધવાનું મથા. એના આગ્રિય ને દોશિયારી જેવું મજુપતના
 હાથએ કહ્યું, 'મંદિરમાં રહે છે એના કરતાં અમારે ત્યાં આપીને રહે,
 જગ અને રોજ સમારસાં પૂલ કર.' ડોક્ટરો કહે તમારે ત્યાં જગ-
 વાનું બહુ મોડું થાય છે, માટે હું તો મધુકરી માગીને જ ખાઈશ.
 તમારે ત્યાં હું દેશપર કરીશ. તેને બદલે તમો મને પહેડુવામાં કપમાં
 અને લાવજેશીના ચાર આના આપીશો તો ઠીક થશે.'

ધણું વરસ આવી રીતે થઈતી મથા. હવે ડોક્ટરો શહેરના એકબ
 ડોક્ટરને અગ્રિત બખુવે છે, તેમાંથી એને દસબાર રૂપિયા મળે છે.
 છતાં એણે માધુકરી તો ધોડી જ નહિ. માધુકરી તો બાજુપણી દેવી
 છે હસતવરસ પળી તે ડોક્ટરો મળુપત સાથે કોયેજમાં મથા. ત્યાંની
 રેસિડેન્સી (ઝાલાલપ)માં સાંત કમળ છે. ત્યાં પણ મળુપતની આગ-
 બાજીને લીધે બધી કમળમાં એને 'વાર' મળ્યા. 'વાર' એટલે એક-
 વાદમાં એક એક કમળમાં એક એક દિવસ મક્ત જગવાની છૂટ.
 આ રીતે દરેક કમળમાં મલીનામાં તે ચાર દિવસ મક્ત જગે છે.
 તેથી તે કંઈ કોઈ ખાસ અભિનય આશિયારો નથી. વાદવિવાદની
 સ્થળમાં તે આગળપડતો સામ લે છે, પ્રતિસ્પર્ધાનેત્રોને તે સખત
 વિરોધ કરે છે અને પોતાના મત વિષે અભિમાન ધરાવે છે. ડોક-
 ટરોએને બખુપતને મેળવેલા પેસાથી એણે પ્રથમ સંમતી લી આપી.
 સંવત પરીક્ષામાં એના નેબર ત્રીજે આવવાથી એને હામરતિ
 (રફાંતરસા) મળી. ધીમે ધીમે તે પ્રખ્યાત વિદ્વાન બની ગયો.
 આને એને સારો પમાર મળે છે. એને ત્યાં જમ્મુ વિદ્યાર્થીઓ રહે
 છે અને દસ વિદ્યાર્થીઓને રોજ માધુકરી મળે છૂ.

મારા એક વિદ્યાર્થીને આ રીતે જાણેલા, ને ત્યાં જ આગળી હાઈ-
 સ્કુલના હેડમાસ્ટર થયા. જે તલેશીમાં તેઓ માધુકરીની ખાડી હાળ
 લેના તેમાં રૂપિયા બરીબરીને તેમણે હાન આપ્યાં. ધરમાં તે બહુ જ
 કંબુસાઈથી રહેતા એટલા માટે પંડાશીઓ તેમની નિંદા કરતા. પણ
 જ્યારે તેઓ ગુજરી મથા ત્યારે તેમણે પોતાની નિંદાની કમળી
 પોણા લાખ રૂપિયાં રૂપિયાં લઈને આપી દીધી.
 અહાપર્યં હું તેમને પ્રણામ કંઈ છું.

જે રીતે જો તેમજ જો ગણેશનાં જાણખાજી પાછળ મુજબ થશે.

(૨) જોડાણોના નિપચર્ચા શોભાની દૃષ્ટિએ આપણે ત્યાં ધનુશ્વરતંત્ર સંયુક્ત બૃહજનો યોજનામાં આવ્યા છે. એ મનચોદક તો છે ન, ધનુ એને લીધે સંખ્યાબંધ સ્વતંત્ર બીજાં પાંપી પડ્યાં છે. આ વસ્તુ રાષ્ટ્રપ-રાજદરમાં દેખ રીતે ચોસાતી નથી. અંધા અર્ધ જોડાણોને રેલ્વેના મીંચે એવી યોજના કરી છે કે કાનાવાળા અક્ષરોનો કાનો કાઢી નાખી બાકી રહેલા અગ્રહા પાટની બાજુરમાં તે પછીની ધનુશ્વરના પાંપી બે. આમાં કે ક ના અગ્રહી બાજુના વળાંક કાપી પ્રચલિત રીત કાયમ રાખી છે. ને જલેને પોતામાં કાના ભેખું કરું નીચે તેમની નીચે દલ્-ચિહ્ન (જોડાણ ચિહ્ન) મુખ્ય હાથ મુખ્ય રૂં રાષ્ટ્રપ પાટની વખતે પ્રથમ એ દલ્-ચિહ્ન પાડી, તેની ઉપર અક્ષર પાડી લેવાનો છે.

(૩) આશુ દેવનાગરી (અરાહી-હિંદી) અક્ષરોર્થના યોડાના આ-
કારોમાં પણ ફેરફાર જરૂરી માન્યો છે. આ યોજના સમગ્ર દિવસે
માટે દોઢ બીજ બીજ પ્રતીય સિન્થેસોના સજ્જા આકારના એવા
ચલોની ક્ષતિ ઠાણી નાખવા આગ કરવું વાળ્ણી મુદ્દય છે; એ રીતે

(૧) દિલ્હીના પાંખડિયા 'અ'ને સ્થાને મરાઠી ધાટને 'અ' સ્વીકારવામાં આવ્યો છે.

(૧) રવચી જુદો પાડવા 'જ'ને આકાર ગુજરાતી 'ખ'ને મળતો હોય છે; પણ 'જ'ની સાથે તે કોઈકપણ થવા ન લઈ એ માટે એના કપલા ડાબા પાંખડામાં મીડું વાળી લીધું છે.

(૩) કે તથા કે ને જમણે સાગે જનાક નીચે સીધા સીધા છે.

(૪) જો મરાઠી સ્વીકારવામાં આવે છે.

(૫) જે દિવસે ગરોડના પશુ જરા દુકડો કરી શીયા છે.

(૧) ધી અને સમાં સ્પષ્ટ તકાવત રહે એ માટે 'ધ'નાં પાંજડામાં મીઠું વાળવામાં આવ્યું છે.

(૭) અગરાહી યોગ્ય માન્યો છે, પણ મની સાથે રપદ તફાવત રાખવા કંપના પાંખડામાં મીડું કરી લેવામાં આવ્યું છે.

(૯) નાગરી કે દિંદી જગ્યાં યતી મુન્દરાત્રી 'ભ'ની પ્રાંતિ યજ્ઞના
જેન કેવનાગરીનો 'ત' ઉપર માન્યો છે.

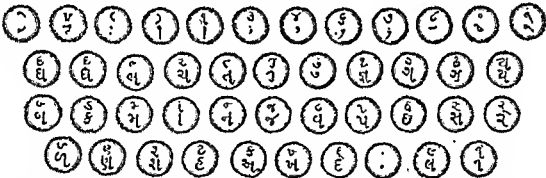
(६) 'श'भां 'रा'नी भ्रान्ति होई 'श' भरोड योग्य अथवा उ.

(૧૦) હિંદી ભાષામાં મુક્તાવાળા અક્ષરોની ગણતરી નીચે છે, તેમ જાપાનીઝીશ અંગ્રેજીમાં મુક્તિવાળા અક્ષરોનું સંખ્યાનું સંખ્યાનું ના પાડી મુક્તાની (અક્ષરોની) નીચે પડે છે. આ મુક્તિ આસ પાસે છે. પહેલા મુક્તિની આવીમાં હલ-ચિહ્નને મધ્યે 'મુક્તિ' છે.

(૧૧) કોસ નવો જ થયોયો તે કે નથી કોઠાજ આઠાર બંને બાજુ મૂળે શકાય.

રવર ચિકીત્સા, વિશામ-ચિકીત્સા વગેરેની ચાલીઓને સંચારમાં મદદરે-
ની ચાલીઓ કરતાં અર્ધાં 'અસામ'ની યોગ્ય પડશે, જેથી ખાંસ
વધતા ન જાય. બીજી નુકસાન તથા દર્દ-ચિકીત્સા અને અનુચાર ચિકીત્સા
આવીઓ રિપર પ્રકારની ચિકીત્સા પડશે, જેથી તેની પાછાં વર્ણ પા-
છળથી ન પડતાં જો જરૂર થાયે પડી શકે. આ સિવાય, ઉપરની
આયોગ/નામાં બધી ચાલીઓ મોકલનારની જ રહેશે.

સામૂહિકિયિની આ યોજનાને અનુસરી ગુજરાતી અક્ષરોનાં પદ્ય
રૂપ બદલીને આપે ટાઈપસાઈટરોમાંથી લેવાયેલ યોજનાને બદલે નવું
યોજના બિચારાથી મુકારે બની છે. તેનો નકારો બિરદાવે ન કરતાં
અહીં કો આયોજના નવીએ આપી છે. પ્રકાશ બધો જ ઉપર આપ્યો
નવું છે તેવો જ છે.

ગુજરાતી ઠાઠપરાઈદરમાં બધાસામાં વિદ્યત (પદોના) કચ્ચાર
મદે લેખી માત્રાની પદ આધોનના કરવામાંઆવી છે. (નુમોદાલે
દાદે ઉપર પદી ચાલીમાં નીચેની જલદી માત્રા.)

માને મુદ્દલકાર્યમાં પણ સંખ્યાનીત બીજાને લીધે જેનામરી-
મરાઠી-હિંદી-ગુજરાતી છાપવાનું સરળ તે નથી જ. એમાં ને વધુ
કંઈક ઠાવવી હોય તે એ અસંખ્ય બીજાને ત્યાજ નરી રી. એમાં
પણ ને કપરની ઠાપવ-સાદરની યોજના પ્રમાણે જ અક્ષરનાં રૂપ
પ્રચલિત બને તે એ માટે ઠાવવી અક્ષરપદ્ધતિમાં થોડો ફેરફાર કરી

લેવો પડશે. પણ એ તો સમજ એના મેળે જ સાધી લેશે.
 વળા આને નાનરો-ગુનરાઈ ટાળીમાં કયાં બેઠિય નથી,
 જ્યારે અંધેછળાં કેટલું બેઠિય છે! આ બેઠિય એ બીજાંની સંખ્યા
 જોણી હોય તો જ સાધી શકાય. અંધેછળાં બીજાંની સંખ્યા
 જોણી હોવાનું કારણ જ નિમિષધાનું પાયાક નળનું છે એ હકીકત છે.
 આપણે ત્યાં 'રહેણાં' ટાળે પણ થોડા જ અગણ્ય સિંચાય સંધાય
 નથી. તો બીજાંનું મરોડની તો પાત જ કયાં રહી ર 'પાત-મરોડ'
 એવો સુંદર મરોડ 'મધાણાં'માં હોય તો ચેકેટલું સીદ્ય વધે?

[જિવિપિ-સીંદૂર સાથેના મારા જિવિપિ-મુદ્રાનના પ્રયત્નમાં શ્રી સાક્ષીજીએ હમેશાં સહકાર રહ્યો છે. જે બાળતણાં એમનો હાંસાદ આનંદ છે. કપરનો એમનો ચાલનામાં અધિક ફેરફાર સાથે મારી સંબંધિત છે. ગુજરાતી જિવિપિ એ દેવનાગરીની એટલી વધારેમાં વધારે નજીકની, વધારેમાં વધારે લેખનમુલક અને વધારેમાં વધારે સુંદર એવી દેવનાગરી-યુગી છે કે જનજિવિપિમાં તે આપમેળે સમજીલિપિનું રૂપ ધારણ કરી શકશે એ મારી વર્ષોની માન્યતાને સ્થાપિત કરતા એક લેખ જનજિવિપિમાં આપવાની ધારણા છે. -બ્રહ્મશાસ્ત્રી સાવત]

પાસેથી પળી માદિની બહુજા ગણે, એમ વાડી ચીનનલાહ શ્રી એર
(મુંબઈ) લખી જમાવે છે: Sri Kamal Bannerjee P.O
Khagra, (Murshidabad-Bengal).

ટિકિટ સંગ્રહના શોખીને આદે

બાઈ બંગાલાઈ શ્રી. વરરાજી પાતાના સંગ્રહમાંથી રસીકને
પ્રેરણાદિરે કુમારના વાચકો પૈકી ટિકિટ સંગ્રહમાં રસ પ્રવરનારને
ત્રિના મુદ્દે આપવા ઉદ્દેષે છે. જેલખરા ઉપરનારે પૂર્ણાનું પદ નાખ-
સરનામું જણાવી નીચેના સરનામે તેમને લખવું: કે બદારપુરા,
વજાર નિવાસ, રમણસિપાહિની પાસે, ખેડા (ગુજરાત)

નીચેના બાઈ, ટિકિટસંગ્રહમાં રસ લેનાર કાળખૂ કુમારના
શ્રાદ્ધને પરદેશી ટિકિટ ગણત આપવા આદે છે. જવાબી પોસ્ટેજ
ખીટી મંગાવી એમની પાસે ખેડા સંગ્રહ છે, એમ થોડી થોડી
પાછી કાઢે. Rev. David Bruno, Sacred Heart College,
Sliembaganur (Madura Dist.)

હિંદી પત્રમિત્રો

(154) Mahesh C. Mafatia, 783 Santhaveeriah Lane,
Chickpe, Bangalore City-18, Science, Swimming, (155)
Santulal Shrivast c/o Shamji Naraldas & Sons, Man-
path, Rajkot (Saurashtra)-16, Stamps, Science
(156) Chakordas C. Shah, Lucky House, Opp. Post
Office, Botad (Saurashtra)-16, Stamps, Nature; (157)
Farhad R. Khanbhatta, Manekwadi, Bhavnagar (Sau-
rasthra)-20, Stamps, Coins, Music, Journalism; (158)
Indulal P. Shah, Pravara Stores, Vanikner, Saurashtra-
Stamps, Coins, View-Cards, (159) Nathalal Manji
Dattani, Near Ramteki, Porbander-19, Literature, col-
lection of Quotations, Autographs, (160) Rev. David
Bruno, Sacred Church College, Shembaganur (Madu-
ra)-22, Stamps Books; (161) Ramanlal C. Shah
C/o Mansa Middle School, Sid V Mansa, -15, Stamps,
Matchlabels; (162) Manubhai S. Shah, c/o Mansa Mi-
ddle School, Std. III Mansa-15, Stamps, Coins, Mat-
ch labels; (163) Babulal C. Shah, Maru Street, Mansa
-15, Stamps, Coins, Match-labels; (164) Kantilal D.
Shah, Mansa Middle School, Std. V Mansa-15. Sta-
mps, Coins, Match labels; (165) Rasiklal Chumilal Shah,
Mansa Middle School Makakhad, P.O. Mansa-15, Mat-
ch labels, Stamps, Photography, Coins; (166) Gandhi
Sumantkant Dwarkadas, Bhansali Timba, Mahudha-
15, Photography, Cricket; (167) Anil C. Parikh, C/o
C. C. Parikh, 233, Walkeshwar, Malbar Hill, Bombay,
6-16, Stamps, Coins; (168) Gandhi Vinodkumar Ke-
shavlal, 1214, Vasan Sheri, Saraspur, Mojilal's Bldg.,
Ahmedabad-2-16, Reading, drawing, stamps, sports;
(169) C. G. Gandhvi, 86/4, Hararwalla Bldg., Sandhu-
rst Rd., Bombay, 4-20, Stamp collecting, Literature;
(170) Jayantkumar Bhailalbhai Patel, Station Plot
Dhoraji-18, Drawing, Cricket, Reading, Music; (171)
Arun Vrandavandas Sheth c/o Dr. V. D. Sheth, Sheth
street, Mahuva-16, Stamps, Coins; (172) Chandra-

Station Plot, Dhoraji-18, Music, Drawing, Science;
(173) Rasiklal Ranchhodlal Bhatti c/o Dep
Educational Inspector, Plot no. 149, Dhoraji-19, Li-
terature, Poems; (174) Sanat B. Bhatti c/o B. D. Ri-
L.C.R.S. (Bom.) Hafol-17, Cricket, Music, Reading
(175) Jaswantlal P. Desai c/o M. G. S. High School,
V. Kalol-16, Science, Drawing; (176) Lalloobhai R.
Patel, Bhufia Falia, Kuwafalia, Matwad, (Surat)-15,
Stamps; (177) Indulal Hathiram Vyas, Kayasthi Street
Bluji (Cutch)-18, Hindi and Gujarati literature, A-
ronomy; (178) Upendra N. Bhatt, c/o Nandkishor
H. Bhatt, 552, Premkunj, Manekwadi, Bhavnager-
18, Stamps, Sports, Reading, Fournal, Photography
(179) T. M. Vohra c/o M. G. Vohra, 38, Lajpata
Rd. Vile Parle, Bombay-13, Cricket, Stamps; (180)
Jyotubala T. Patel c/o T. D. Patel, 113, Mogal St. Ran-
koon (Burma), Girl, Stamps, Photography; (181)
Mahesh R. Shah, 19 B, Allenby Rd., Elgiri Rd. P.O.
Calcutta 20-18, Stamps, Photography, Games, Dra-
wing; (182) Arvind C. Parikh, 40 c, Ridge Rd, Mal-
bar Hill Bombay 6.-14, Stamps, Sports; (183) Mij-
jiwala I. S. T. c/o Sunrise Pen-friends' Club, Near Shi-
fakhana Siddhpur. (G.)-20, Stamps, Painting; (184)
Sammavala I. S. T. c/o Mulla Abdul Taiyab, Gulam-
ali, Mithikul, Siddhpur-19, Stamps, Photography,
Literature; (185) Rasiklal Nyalchand Doshi, Rughe-
thji Mandir Rd, Wankaner-18, Politics, Stamp
Travelling, Drawing; (186) Indulal Prabhudas Shah,
Baniya Street, Wankaner-18, View cards, Coins, Sta-
mp-collecting, Correspondence; (187) Champaklu-
mar V. Vora c/o B. N. Kapol Niwas, Room no. 33,
Vincent Rd., Matunga (G. I. P.) Bombay 19-17, Sta-
mps, Poetics; (188) Soni Chhotulal Narbheram, Van-
wad, Bhuj (Cutch)-15, Stamps, Matchlabels; (189)
Soni Jamnadas P. c/o Soni Narbheram Valji, Van-
wad, Bhuj (Cutch)-16, Stamps, Coins, Drawing; (190)
Pratulchandra Adityaram Thakkar, 1851 God's Shen,
Khadia, Ahmedabad-18, Stamps, Science, (191)
Jaysukh D. Pandya, Near English School, Jam-Kan-
dorna-22, Film music, Photography, Bird's Feathers,
(192) Kantilal R. Dhirva, Near General Post Office,
Dharmashala Plots, Rajkot C. S-31, Stamps, Coins,
Foreign correspondence, Spiritual Science; (193) Jai-
ram Champsey Ved c/o Champsey Virjee, Manek Bhuvan-
Bunder Rd Cutch Mandvi-18, Stamps, Drawing; (194)
Hasmukhlal M. Kapasi c/o B. Nagindas & Co. Tanki
Chowk, Wadhwan Camp-17, Stamps, Matchlabels, Dr-
awing; (195) Vinodkumar Bhailalbhai Patel, Bhayli-
(Baroda) 16, Photography, Stamps; (196) Rashmi Kal-
das Mehta, 448/23, Sion Rd. Matunga, Bombay, 19-

માધુકરી

મૂળ દેશ ચંદાન દે. તને
હૃદિ નાખેલ દેવે ગદાનાળી.
સમ સમુત્તિની મગાવને
અવધની કાંત ખાનાનાળી.

—પ્રવચન

શ્રી ભગવાદ અધિવાસી

૪૮ તા. ૧૫, ૧૬, ૧૭ બંધુઆરી (૧૯૨૪)ના દિવસોમાં આદ્યચંદ્રમાં શ્રી ભગવાદના મુનસ્થિતા પ્રમુખપ્રાણીની વસાહતમાં મુનસ્થાની સાદિત્વમગેલનના ૧૭મા અધિવેશનના કલાપિખાતના પ્રમુખ શ્રી ભગવાદ મુશીકીયર અધિવાસીના નામથી 'કુમાર'ના નામકો અપરિચિત નથી. વધેની પદ્મપરામી પદ્મિની દળનુ વિભવીય કલાસિયમ્ આપની મુખાઈ કલાસાનાની પ્રમુખિકામાંથી બહાર નીકળે, આ દેશની પૌત્રી પ્રમુખીએ દિલ્હી હો શિવચર્ચન કરનાર મુનસ્થાની કલાસાનેમાં, શ્રી રિચિયર સાવન પળે, તેમના પ્રમગ ભટાર પદ્મના અને એ દેવે કરેલી કૃતિ ૪૨૨ સર્વેશ્વર સર્વન માટે મુનસ્થાની સરકારી કલાસાનાને મુનમુખચંદ્રક પળે અંગણે મેળવેલા ૧૯૧૧ની એ કલાસાનાએ દિલ્હી કલાસાનાના ખાસ વર્ષે કાઢ્યો અને ત્યાં તેના એ પ્રમુખીનુ ચિહ્ન આપે છે આઠ નાખની અંદરનાં એ પ્રમાણેથી સદા અજગ્યા રહેતા અ સાત, અનુ કલાસાની એ કૃતિએ 'કુમાર'માં આપે છે તે પેઠી 'વાસંતી'નું ગાયુ રંધિય રમણીય છે એનુ અંગણુ પીઠુ રંધિય, આને મુનસ્થાની સદિત્વરમણેલન બેની રંગનામે કરેલા અંગના મોરવ પ્રમગ, આ અંગના મુખચિત્ત તરીકે આપતાં અંગને દર્શ થાય છે. આમાં 'કુમાર'ના ૧૯૩૫માં બાંધી 'માધુકરી'ના અંગને પરિચય આપેલા દેવો. તે પછી ફરીથી, 'અવસાન' ત્યાં બધા (૨૨)માં એમના 'વાસંતી' વિષ્ણુ સાથે શ્રી રિચિયર સાવને આપેલા અંગના પરિચયમાંથી અંગની દેશી ઇતરવેશના નવા વાચકોના પરિચયાર્થે આ નોંધ આપેલો છે.

૪. ૧૯૫૪ના આપાદ વડી રીચના રિચેરી તેમને અન્ય મોકુલ પાસે ભગવદ મુખને ગયો. તેમના પિતા મુશીકીયર પૌત્રનારમાં વેનુજ દલેશીના કીર્તનનાર દતા મંદય ભાગ્યે જ અમગાધનું નવ તળુ માયનું દનુ ત્યારથી તે મહિયાનારના સંપ્રદાયમાં ગળ્યાં છે તેમની માર નર્પની ઉગરે મતાનુ મુખ મુનું, ગળુ પિતાની ભાગ્યના બંધુ અને નવતાના વગદા સંકાર પામ્યા અભ્યાસ એવેલ તળુ મોકુલો મુશીકીયર નવ પેઠી ૧૯૨૭માં અનુમતી ચિત્રચિહ્નક શ્રી માવદેવ શાખા પારો ચિત્રના પ્રામિયક બુધિકા સારી રી બતાવી કરની રિચિત્ત હજુ હોવા છતા મુશીકીયર વેળેને ધનુ તે મુનસ્થાની મયા ત્યાં કાઢુરદાર ૧૨ શ્રી રેલકરની ચિત્રચાત્રમાં અભ્યાસ વધાર્યો અને અંતે સરકારી રદ્દત આપેલા આદેશા રિચીમાં કરેલ પૂરા કર્યા. તેની ઉઠલી પરીશ્રામ કરેલા 'વર્ણનુ આગમન' નામના ચિત્ર માટે તેમને મુનમુખચંદ્રક મળેલા. આ ચંદ્રક હેનાર તે એકલા જ પ્રતિભાગથી વિચાર્યો દયા. તે સમયના પ્રિન્સિપાલ મિ રાંધીએ તેમને સાખામાં ચિત્રચિહ્નક તરીકે પેઠી લીધા અને તેમના દાય નીચે દિલ્હી પ્રમુખીના ચિત્રકાંમ કરનારા વિચાર્યોએ ખાસ વર્ષે આદેશો. મુનસ્થાની ચિત્રચાત્રમાં દિલ્હી ચિત્ર-અંગણીએ એ શ્રી પદેલેલ પ્રલંબ થઈ મુખચ, ત્યાં શ્રી અધિવાસીએ પેતાની કરના એક કલમ

મારામારનાં પંખી
કલ્પીય

દેખાવમાં બેઠા, શરીરમાં આદે અને મહેનુ પ્રાગ્યા મેદાનાર ખાતાર આવું પંખી હચરે કેમ સમુદ્ધર કોમ લાગે, પળુ મો તે સમાજનું પરમ મધકારક પંખી છે કુદરતમાં મરના અનેક પ્રાણીઓના મનની સફાઈ કાણુ કરે છે કે કુદરતમાં આ બધી મહેનુ જ ખાતાર આ પંખી ન દેતા તે સમાજનાર દેવો કલ્પાદ રૂંધેલ, બેશી રીમગાળો હોતા શ્રી મામમારનાં પેઠે વસતા આ પંખીની ઇન્દત માવ છે તેના એક (લાન માયાનાથી કાળી નત) તે શિય એ જ આને છે બીજ પાંચ રંગથી ન્દત મેરી સર્વે જળાની રૂંધેલ અમગાળી ન્દતના બીધનું ચિત્ત ઉપર છે. કલમ મેરના એકુટ દે, છેડેથી કાઢી દે ખાચ એલા પેશી પૂલિયો રમ, માધુ વગા અરદન સાવ મોડા, તે ૧૨ માન આપી પોથી રમરી, અને પાંખો નીચે આડો થિયો પટ્ટો એ કોટની વેળા દેખાય, આંગે ને નાક કોટના તીવ દે ખુલ થયેલે લેટ ત્યારથી કાંઈ મજુ રમને મળુ જળાના વરત કીટરી આવે ને જેલોતના મા રાંધાંબિય થેલા થઈ ન્દય માધે કોર્પા અરસિયાએ જ રડ એવાનું રાજ પજુ રડપથી મદ કરી ન્દય, રમલાને લેલવારિયાં, કોટથી ખાતી વખતે ખુલ ફૂંદાફૂંદ ને ગળાજ કરે. ૧૬. પીપળા, બળુ, બોલાઆદિ ૧૨ મોડા માથા આધે ને મગ જ હંકુ પડે બોર કડ મેદેલા પ્રાણી, પળુ થયે મરત હોવા ત્યારે સાવ, રેડકા, કમ્યા, તીડ કાંઈને કાંઈ નહિ એક મેલા મીળા રંગની નાની ન્દત (એ સ ફેર સમજીને નામે કોમખાચ છે તેનો સમા સાંગાએ માધુસની વિશા ખાતે ને હવે છે)

સિદ્ધાંતો અને એવી રીતે બનતી છે અને અનેક વિદ્યાર્થીઓને પૂર્ણ સાધારી તૈયાર કર્યા છે. એ કપરાંત તેમણે દિલ્હીના સરકારી ગ્રાહકયોગમાં મેટર્સ બીલિયોગમાં બહુ અગ્ર આમ લખે અને વિજ્ઞાનસાધક રૂબે તેમની ચિત્રભાષામાં દિલ્હી ક્ષાન્તિ લાલિત્ય સુંદર કાન્યમયતા સારા પ્રમાણમાં પ્રગટ થયાં છે અને ક્ષાન્તિ ક્ષેત્રમાં તેમણે અત્યંત રચના સિદ્ધ કર્યું છે ઉપરાંત પ્રદર્શનોમાં પણ તેમની ક્ષાન્તિ ચામ્ય ગુણિત થઈ છે. મુંબઈમાં આ એક જ એક ગિત્રકાર છે એ સુરતમાંથી પાંચે પસંદ કરવા માર્ગે પડેલો વિદ્યાર્થી તે સંતિ બતાવી શક્યા છે આ અગ્રમાં અપેક્ષા 'સરેલ' નામનું ચિત્ર એમની પશ્ચિમનું એક સુંદર દર્શાવે છે.

વર્મિક્યુલાઈટ : એક અદ્ભુત ખનિજ

દુનિયાભરના બહુધર્માં રહેલું આ ખનિજ દરુ પથ્થરીય વસ્તુ પદાર્થો તો વેપાર-વપરાશની દૃષ્ટિએ જિનક પથ્થરીયો લેખાતું દર્જ. સુર્યાના પ્રકાશમાં તે સોનાની જેમ ચળકતું હોવાથી ઈ.સ. ૧૮૦૦ સુધી તે 'મૂરખાઓનું સોનું' નામે ઓળખાતું પણ વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં તેની કૃત્યોગિતા શોધવા બગ્ગરસાઓની શોધખોળો બાદ હતી. તેમાં તે બખ્કામને બાદ વપરાશી સાધન તરીકે બહુધું અત્યારે તે તે પશ્ચિમદે, રૂઝબિન, રૂદ્રિયો, લાએચેરી, કારાખાનાંમોનાં છાપરા, વસવાદનાં મસોનાના ખેડોની સબલદ વગેરે બાંધકામી માટે અત્યુત્તમ લેખાવા માડયું છે.

ખાણમાંથી ખોદી કાઢેલું વર્મિક્યુલાઈટ (Vermiculite) અભરખિત છે રવામરથી, ખાડાટોળ વચરના, સારખા, નાના દુકડા મૂલે હોય છે અખત મરખોની અસરથી તે લખાની જેમ વજ ખાવ. પણ કદ કરતા પંદરગણુ મોટું અને કેમેરી કે આંખા ચીળાંરેનું બની ન્ય છે. પણ વજનમાં હલકું કૂલ ખતવા છતાં સખ્તાઈમાં તે કોઈ પણ ધાતુને રકત માટે તેલું હોય છે. વળી તે અગ્નિથી ન બળે તેલું, પાણીથી ન કઢોવાય તેલું અને અત્યુત્તમ ન ખવાય એલું હોય છે. આવા વિશિષ્ટ ગુણધર્મોથી હતમ ખનિજોમાં એની ખુલા યાય છે.

પશ્ચિમ દેશના વજનનું છતા પોલાઈ જેલું સખત આ વર્મિક્યુલાઈટ પ્લાસ્ટર ને કોઈટાઈનેટી તથા મરિયાની ન્યયાએ વજન ઓછું કરવા વપરાય છે. એક ધન કૂલ વર્મિક્યુલાઈટનું વજન છ-આઠ રતલ જેલું યાય છે, જ્યારે એટલી જ રતીનું વજન સો રતલ યાય. કોઈટે મગનચુખી ઈમારતો મણાવામાં નીચેની ભીતો પર વજન ઓછું કરવાની દૃષ્ટિએ તેનો વપરાશ અતિ ઉપયોગી ગણાય છે.

તેનું ગલનબિંદુ (melting point) પણ અબધવેળે ખખડે તેલું છે: છેક ૨૫૦૦ ડિગ્રીએ તે પીગળવા માંડે છે. આથી સીમેન્ટ અને વર્મિક્યુલાઈટના મિશ્રણના કોઈટની દીવાલ વજનમાં હલકી હોવા સાથે અગ્નિથી સુરક્ષિત (ફાયરપ્રુવ) બને છે. અને તેનું એક દ્રવ્ય પ્લાસ્ટર, સાધારણ પ્લાસ્ટર કરતા મારગણુ, પહુ રણુ અપે છે. અને તેનું એક દ્રવ્ય કોઈટ તો આટલું અગ્ન્યાકોષ્ટ બને છે કે ભીત પર તેની અરેંસ કરતા સાધારણ કોઈટનો હોટ કૂલ થવ નહાયના પડે.

વળી વર્મિક્યુલાઈટ પ્લાસ્ટરવળે આ બધાનથી પણ અલેષ્ટ બને છે બદારનો અવાન પોષક તેમાં પ્રવેશી શકતો નથી. અગ્નિ દિલ્હ તથા રેડિયો રેક્ટ્રિયો, લાયએરીઓ અને પીએટરના બાખકામમાં તેના ઉપયોગની વિરોધતા રહેલી છે. કપરાત, બીજ પ્લાસ્ટરની જેમ તે ભીનું થવાથી આગળેટ નથી, વાસ માગત નથી કે સુકાયા બાદ પોષક બળતા નથી કે તેગા તથોટા પણ પડતી નથી. સીમેન્ટના પ્લાસ્ટર કે કોઈટની ભીતમાં ખોલી કાઢતાં કેઢલી મુરકેડી અને નુકસાન લેકાં પડે છે તેનો સીમેન્ટ ખલ હલો; પણ વર્મિક્યુ-

લાઈટની ભીતમાં સદેલાઈથી ખોલીઓ કોઈ સમય છે. 'દેલાઈ' મારવામાં આવે ત્યારે તેમાં માત્ર સંદેશના જ યોગ્ય પહુ પ્લાસ્ટર નથી પડત નથી. વર્મિક્યુલાઈટની દીવાલવાળો ખો સિખાળમાં ગરમ અને ઉનાળામાં ઠંડા રહે છે. કામી દીવામાં ધન અંસ નીચે પાંચો ગયો હોય ત્યારે એના અંદમાં પાંચો ૫૦ અંસ થાય આવેલો હોય છે. ઉનાળામાં બદારનું કપ્પામાન ૧૦૨ અંસ જેલું હોય ત્યારે એના અંદનું કપ્પામાન ૮૫ અંસ જેલું જ રહે. ગરમ કોઈના ત્રાસથી રાહત આપે એવાં ગઢાન બનાવવામાં ઉપયોગી આ ખનિજ કોઈ પ્રદેશોના લોકો માટે તો કલ્યાણકારી થક પડવાનું.

બાંધકામના માધન ઉપરાંત તેનો ઉપયોગ શરીરને બનાવનારાં પ્રસાધનો તથા દેશી બેટરોની બનાવટમાં; પાણી બાઈલેટો કપર પંડ ચલાવવામાં, બોરોની બનાવટમાં તથા યુવ વ્હાલેને અગ્ન્યાકોષ્ટ બનાવવામાં યાય છે.

રાસાયનિક પૃથક્કરણ કરતાં માણુ પડયું છે કે વર્મિક્યુલાઈટ એ અભરખનું પરિવર્તન પામેલું, વજનમાં હલકું એલું નિવિધ અ. ધાતુ ખનિજ છે તે અસંખ્ય પાતળાં પટા (ફોલ્ટ) બુખાં કે એક ઉચમાં દસ લાખ 1)નું બનેલું છે. અને તેની કિમતપણુ બદ બારે નથી: સારી બનતી રેતી કે મારિયાની કિમત કરતાં વધાર પડતી નથી. વર્મિક્યુલાઈટને મોટો નજરો અને રિકાના બોનલના પ્રાંતમાંથી નીકળે છે. અમેરિકાના બીન પ્રાંતો (કોલોરાડો, ટેનેસી, ન્યોર્થવાયો) ઉપરાંત આફ્રિકાના ટાન્સાનિયા, ટાંબાનાઈકા અને રિસિયાના ધુર પ્રદેશમાં પણ તેની ખાણ છે.

અંધ-કોષ

છકરે મનુષ્યને પાંચ મુખ્ય જ્ઞાનેન્દ્રિયા આવેલી છે અને તેમાં સંવેદનાની ક્રિયા નહીં વડે યાય છે એ તો બધા બલે છે. પણ એ ક્રિયા એટલી સૂક્ષ્મ અને ચડ છે કે નિવિધ અપને કોષ્ઠીકાથી કિમ. પલે ઓળખતી તથા તેમના વિભાગો પાડના એ કાર્ય અત્યંત મુશ્કેલીએલું દર્જ. પંદર વૈજ્ઞાનિકોએ દવે તેના દીર્ઘ અખ્યાસ બાદ ક્રમ ૫૦૦ પ્રકારની અધી શોધી કાઢી છે. તેમણે સર્વે અંધોને ૪ પ્રકારની ચૂલણેટ અંધમાં વંદેથી નાખી છે: એક કોલોની વાસ, બીજ વિનેમર થા સરના જેવી બંધ, ત્રીજ હામરના જેવી બળી ગમેલી વરતની વાસ અને ચોથી કૂતરાં-ખિજાકાંનાં શરીરમાંથી નીકળતી નિશાઈ અંધ. કોષપણુ પ્રકારની બંધ, ઉપરની મુળમત ૪ અંધના મિશ્રણમાંથી જ બનેલી છે અને તેથી તેને લખની હોય તો ૪ આંકાના બળી સંખવાથી લખાય છે જેમાં દરેક આંકેકે તે ૪ મૂળ અંધની તીલતા દર્શાવે છે. સરખામણી માટે એ કેલેક પ્રખાલિત થાપ તેવાર કરો તેનો મદલથી કોષપણુ પ્રકારની સુઅંધનો 'અંધ-આંક' શોધી શકાય છે. એ રીતે દરેક ભતની અંધની માપબળી કરીને અમેરિકાના એકે ઓધોમિક્સ ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા વૈજ્ઞાનિકે ૫૦૦ અંધોનો કોષ રચ્યો છે ! રસાયનશાસ્ત્રોને તેમજ કલોગી તથા બીજે વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરતા લોકોને આ 'અંધ-કોષ' યંત્રો ઉપયોગી નીવડે.

વિકસનું વિજ્ઞાન

ઉ. બેટ્ટે માટે મોટાપાત મોડી મુશ્કેલી બેટરમાં બેઠનું નકામું યાસ તથા ન્યતી ઓડ વગેરેનું નાશ માણુ છે. પાકને એ યંત્ર તુકસાન પડેલું છે. આ મુશ્કેલી દૂર કરવા વૈજ્ઞાનિકોએ એક પદાર્થની શોધ કરી છે તેનું નામ છે ૨, ૪-ડાયકોસોરોડોનેસ્ટ્રોસોલોસિક એસિડ, એ દ્રૂપર્ક '૨, ૪-ડી' તરીકે ઓળખાય છે. આ પદાર્થ વાસ વગેરે ઉપર ઠંડાટાને તે નાસ પામે છે પણ તેનાથી પાકને કંઈ નુકસાન થતું નથી. એરિદિયામાં કેટલાક રથેળે આ પદાર્થના ઉપયોગથી ૧૫થી ૨૫ ટકા જેલું પાકનું ઉત્પાદન વધારી શકાયું છે.

નિરન્તર સેનું ભેટું કર્યાં જ મું છે. એક બાનુ આંદોલો, રેડા, આંદોલિયા, યોના, હિંદ આદિ રેડોની આજુબાજી મલદેશ બ્રહ્મ-
માથી સેનું બહાર કાઢતા જતા હતા અને ખીલ બાનુ અમેરિકાના
રાજની વિદેશી દેને બ્રહ્મમાં સમરિત કરવામાં પ્રયત્નરતિ હતાં.

કોહો અને પોતાની વિભેરી આમાં રૂઝે બિલિયન ટોચની
દિગતનું સેનું અમેરિકાએ સંધ્યું છે. પોતા પાતુતા અબદાર પર
કરડે આપી પદેનો તે છે જ, પણ તેની દીવાલોએ એવો તે જ સમ
બનાવી છે કે જોબના પ્રદાર પણ તેની કંઠેરી મેકસ રાંધે નહિ
એ બનનાના માત્ર આરખાનું જ નહતું રૂઝે છે આને ધોરો બેઠાર
કેટલાકાં ફોરે ગોઠાવે છે. ત્યાં ૧૪ વિશાળ વિભેરીઆમાં ૧૭૭
પાઉન્ડના વળનની ટુટના રૂપમાં એ સંધ્યવામાં આવ્યું છે. તેની
માર્ગી માટે સરકારે સેનિકોના સતત પદેશ કરવાં અશુભાશુ ઇસ-
નારાં યત્નો, માર્કેટફોર આદિ અનેક સાધનો મુસદ્દા દેવાં છે.

શીઝો

મોડા સમય પર આ નવું આનાર યુગરતામાં ફોર્સનિયમાં
અપાત્તું હવે એ બંદીની બદલું આનાર છે. એના ઇલ પડે એવડા
દાગા થાય છે. આજની ૪૦ વર્ષ પહેલાં 'વસેત'માં સિંહના એક અંકમાં
છપામાં પડેલ નામના એક સિંહને આપણા રેડોની દીનરિદ્ધી
વિષયે જિતાં નીજાના વાતેતરી દિગાવત કરી હતી, કારણકે એ
જલદી બેઠે છે. એક વારે વાંચે તે આરે વારે એના પાક લેતરે છે.

એના રાખા લીસા અને નાના છે. એ ખાંડી કે જાંઘ રાખતા નથી,
કારણકે તુરત જ સંડી બધ છે. કહેવાય છે કે ચીખવાથી કોડીમાં
માથુએ નાખે તે તો તુરત જ અંદર સરી જશે એ જુલખાઈ મરશે.
ઓજો જળાશમાં અત્યંત પુરેલી દોપાથી તેઓ ખીજામાં કપ-
થેત થાય છે. વીરમામાં તાલુકાના આલે ય મામદામાં એની
ખીચી થાય છે કાલિયાવાડમાં તે મહાનની પુરણીમાં પણ એનો
કપથેત મેતો, એટલા બધો સરતો એ દેવ છે.

પથવામાં મીઠી દલકારી નથી. એનાથી અનિષ્ટાત
એને ઝાંઝા થતા દેવ એને માટે ચીખાની ખીજા સારી.
આખો આનંદી અને આખી દુનિયા
આપની એ મોલકા દીકરી સવાસોની કડી વસાવેલા જ
હતી. મોટી, બાપે એ કાઠડીને શાંત રાખતા માટેનો એક કંઈક
માથી કાઠડી. બાપે એક કાગળમાં દુનિયાનો નકશો દોઢો એક
ગોળે એને માસથી લુટાડેલા આઠારમાં કાપી નાખે. એ પડે
કાપેલા કાઠડા બાપે દીકરીને સોંપી દીધા અને કહ્યું કે 'બદેન
આ કાઠડામાંથી તું દુનિયાનો નકશો બતાવ જેઠું.' બાપે માની લી
કે આ કાગ પાક પાટલ થળી વાર લાગરી એટલે, દીકરીના સુવ
કેકરમાંથી થોતે કીચરી જશે. પણ દીકરીએ થોડી જ મિનિ-
'નકશો બતાવજે કોઠડી દીધી. બાપને નવઈ લાગી. એના જગ્યા
દીકરી એલી છે 'આપુલ, આ તો સાચુ યદેલું છે. નેતાની પાકર
માથુલનું ચિતર હવે એ માથુલનું જ બસાવ આખો કોઠડી દીધે
એટલે દુનિયા બસાવ કોઠડાક જઈ.' (વેરેગાવર)

કાઠડા પર તાત્કાલિક ઉપાય

- (૧) તાત્કાલ બહારને છુંદી લુટરી કરી કાઠડામાં આંધે પર કાઠડાક
થી બજવામાં સમી જશે ને ફોરકા કાઠડી નહિ. બહારની દે લુટરી
વારેકે બહાર લેવડતા રહેવી. (૨) કાઠડામાં પાકર પુઝાર પાકાનો યજ્ઞ
કાઠડાથી પણ બજવામાં થવી નથી ને પાકવાને બધ રહેતો નથી.
- (૩) જેનેલી ખાંડમાં કદેબ પાણી નાખી મલમ નેલું વાડી ચોપડવા-
થી રૂઝ આવે છે ને ફોરકા પણ કાઠડા નથી. (૪) થોમ્સા થીમાં,
દીખજાની જારીક બૂકોને મલમ બનાવી ચોપડવાથી આસપ
વાય છે. (૫) પણ શેર કળી જૂનામાં હ શેર પાછી નાખી ૪ કલાક
દલાવી રાખો ૪-૫ પછી આખી ગીતારી લઈ તેમાં તથનું તે
નાખતા જવું અને દીખતા જવું. થોલું ફોરકે થાય એટલે કાઠડા પડે,
કાપડનું યા લુનાનાં પોતાં મૂલ્યા.

આ માસ ઇતિહાસમાં

ફેબ્રુઆરી

- તા. ૩ સાધનન કમિશનના વિરોધમાં હિંદ-
બામાં એનબી સાર્વત્રિક હડતાલ, ૧૯૨૮
- તા. ૬ પોલીસ કમિશને હરદુર અવધાન, ૧૯૩૨
- તા. ૭ બ્રિટીશરે હરદુર હરિયા કપાનીને હિંદ-
માં વિપાર કરવાની મંજૂરી આપી, ૧૯૧૫
- તા. ૧૦ એકસ દેના રોમમાં જર્મન પ્રેસ વિ-
લિયમ ફોર્નસાડ રોમનનું અવધાન, ૧૯૨૩
- તા. ૧૨ વીઆરોસોથિયા 'બદુમ' અજુતા
અંકેન રોમમાં એડિશનના જનમા, ૧૮૭૩
- તા. ૧૪ આબર તખતનીશન થયો, ૧૫૫૨
- તા. ૧૭ તેમુરે લેખનું મરણ, ૧૪૦૫
- તા. ૧૯ પ્રતિભાવાન રેશમજ આતરોવર
ગોપાળ ફૂલ જોખેનું અવધાન, ૧૯૧૫
- તા. ૨૨ શીખો સાથેના ઇરાલા યુદ્ધમાં
કોલરો દીધે એંગેલોને દાખ મેયા, ૧૮૪૬
- તા. ૨૩ કસ્ટુરબા આંધીનું અવધાન, ૧૯૪૫
- તા. ૨૬ દિવ 'કમ્પાની'ના જનમા, ૧૮૭૨
- તા. ૨૮ ગિસર સ્વતંત્ર થયું, ૧૯૨૨

આ માસની વ્યવસ્થિતિય: ગોપાળરાય ઉરિ રેશમજ

અગાધાતમાં લખત ૧૫ વર્ષ મુખી જન
તરીકે કામ કરી અમેલા બાદોરા ચરારી
અગધાર, પણ વધુ તે સમાજને આડસ
ચાળામાં મારનારા એવના નીકર અને નિ-
બલસ લખાવેને સીધે એવના તખલ્લુસ
'સે કલિનવતી'ના નામથી મદારાપ્તમાં
બેરબાર વિદિન તરીકે લખીતા, મદારાપ્ત-
ના એ કાળના આ અમની ન્યોતિર્ધરેનો
જનમા, ૧૮૨૩ની ૧૮મી ફેબ્રુઆરીએ જનમાં
કામે દાવે. હ વર્ષની વયે ૪ વર્ષની 'પાની-
સાયે તેમનું લઈ થયું ૧૩ વર્ષની વયે પિતા
ગુમારીને નિરાધાર બેવડા એ બાળકે ૩-૪
વર્ષે કોઠડાં ઉપેતવારી કરી લઈ બેઠી ૩-૪
વર્ષ અંધાલ સિદ્ધુ લીધું અને ૧૮૪૪માં સ-
રદાર એન્ટ કથેરીમાં માલિક રા. હ. હ. હ.
નોડકી દીધી. એ દરમ્યાન અગધાર કરી
૧૮૪૪માં યુનસફની પરીક્ષા આપી. ૧૮૫૨
માં વાઈમાં યુનસફની માયા પછી ૧૮૫૬
માં હનામ કમિશર, ૧૮૬૨માં અગાધા-
માં જનમા, ૧૮૭૫માં હિંદી દરબારમાં રાવ

અગાધાર, ૧૮૭૭માં
એ. પી. ૧૮૭૭માં યુ-
બાઈ યુનિવર્સિટીના
, ૧૮૭૭માં કોચા-
નિટા, ૧૮૮૦માં મ-
વર્ધની કાકિસલના
સમાસદ, ૧૮૮૧માં ફોરેકલાસ સરદાર અને
૧૮૮૪માં રવથાના દીવાન થયા. ૧૮૮૫માં
પાની યુમરી ગુવા પછી નિટલ થયા અને
૧૯૨૪માં દેવી આંકોબરે અગધારનામાં
એંગેલે યુગલ એકે લખ્યા છે; પણ ગ-
ધારાપ્તમાં બજમજદ મયાવી બૂકોને ધર-
મમાં તે લખીતા થયા તેગના 'સવપો'ના
નામે નિબંધોથી આખાની રો વર્ષે ૫૨ જગ્યા-
રાનકે જેવા વિચારકને કમળ નંદોના થયો
એ કાળમાં, માત્ર ૨૫ વર્ષની વયે આપણા
રાજકીય અને સામાજિક છવનનું અત્યંત-
ખુ કરી, પોતાના નિર્ભય અને વિલક્ષણ વિ-
ચારે વરે અગધારી કપાલે તેજ આસા
આજના એમણે એ નિબંધોમાં માધ્યો છે.

ચહે તનુ નાનકુ હસ્યે આસને આંખવા,
અને ફરતે પૃથ્વીયે હસ્યેને ચહે ભાંધવા.

藏文: 藏文: 藏文:

માંથી જોવાને છ વર્ષ પેર, ૧૯૪૩ની
 ૩૫ ફેબ્રુઆરીએ, અવારનવારના ઝાંઝા-
 નાનામાં અમેરિકાના બંધાવને કારણે
 ફોરેસ્ટરિકમાં રહેવાને વાલી ને તે કુળના
 કૌટુંબી જોને તે જરૂરના કોઈકવાન પાસેથી
 નિર્ભયતા રૂઝમે, કોલેસા કુરે, કાલે જાણિક
 અને હેન વેસિયરના પોતાના સાથકનેકે
 (કાનન ભવનના પહેલાના વરે) એકસાથે
 ને આપી રહે. પોતે માંડમે આંધાથી થીને
 એકમાથે રહેવામાં અનુભવાપિ, છીંધી,
 પાંદિલાયે આપમેજા આપી અગત્યનેકા
 ને વીર પાંદિલાના રમવામાં અમેરિકામાં
 કાંઈકેકેમની કુતિએ, પાંદ નાસ રિહિલનું
 ચિત્ર આ નીચે આપી છે.

[illegible]

સર્વ રંગિના મૂળ ૩૫ ૩ રંગો સ્વરૂપ છે;
પણ એ સાત રંગિના મિશ્રણનાથી કુલ ૩
લાખ બીજા રંગ દેખાઈ જાય છે !

કચ્છની વસતિ આંધ્રપ્રદેશના ન્યૂ ઓરિસ
નેતા ને દમિલુ ત્યાં કાઢી કરતાં જમણી છે.
પરુ દિલ્લી વસતિ તેા એ જમણી સામણી
વસતિ કરતાં ત્રણ મળીથી ર વગર છે.

૧ કહેવતોના અર્થઃ 'કેવિવાનું મણુ નીમું
 બુધે, તે ઠાંજનું મણુ ઠાંજું બુધે'—મણુસોને
 ખરા કરવા માટે અપાની ધિયામણ રૂપ આ
 કહેવતની વાચન અર્થથી છે કે નો મણુએ જ
 વાળુંબુંટીય, રોષેપોટીય, કપડાંપોટીયો લોભ
 તેમાંથી દાઢાં દાઢાં દાઢાં છે અને આપણને
 કલ્પકન થઈને વડે છે. પણ આજે કે જગતમાં
 મણુક ઠાંજું બુધે છે—કે કહે કે મણુ કપડાં
 ઠાંજામે! સાચે રહેને મણુની બીજા કહેવતોઃ
 'જો ખાવ તે ખાંખ દાઢાં', 'આજે વઢાલી કે
 મણુ વઢાલી'

अनेकानां यथाः योयि=अधुना तदनेन
वाक्येन; दोष वयाऽपानो दूरीः; दोष पर
पदेनोदूरीनो योयि; यथाऽनेन उक्तः; अनेन

[illegible]

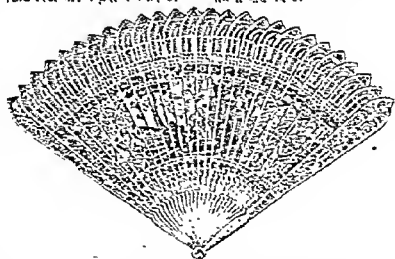
દેશગ્રોહીણી માટે 'જાંચખી કપડો'
રાજા કેમ વપરાય છે ?

[illegible]

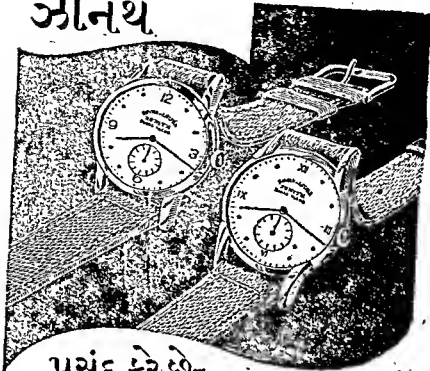
કલ્પની શ્રીકૃષ્ણમાં દેવતાનું નામની નામની
દેવતાની ન્યુમેનિયાના તંત્ર મરી જાય છે.

સુધનવી સમઢિયા ખાંડ કે ખાંડરો મેલ
નાખવાથી સોમલિન નાખરો શણુ નીચે
છે. જે સુધનુ દોઢાથી દવાને સ્વચ્છ બનાવે
છે. કોઈક દોઢાને મરડા કે મેલો કાઢીમેટા.
સેધ આખી જ શણુ છે તેનું કારણ શણુ તેજા
કુટામાં ખાંડરો મેલ નાખવા કંઈ છે ને.ઉ.

જે પ્રમાણમાં દવાનું ઉપયોગમાન વધે તે પ્રમાણમાં અવજનનાં મિશ્રણોની પણ અદિ વધે છે. ૧૨ સેન્ટીગ્રેડ સ્થિતિમાનના વચ્ચેથી કદાચના એક પ્રાદેશ એટલી અવજનની અદિ વધે છે.

[illegible]

ઝેનિથ

પસંદ કરે છે-

સ મે જ દાર મા છુ સો.

ઝેકેઝેક ઝેનિથ વડિયાળ ઉમદા કારી-
ગરીનો નાદર નમૂનો હોય છે: પાતળિયું
ને ખૂબસૂરત, તથા સત ને દિવસ ગિન-
ચૂક ચોક્કસાર્થ બાળવનારૂં. દુનિયાભરના
માછુસો ઝેનિથ જ પસંદ કરે છે, કેમકે
બરોસાપાત્ર તરીકે પ્રખ્યાત અને છતાં
કિંમતમાં માફકસર વડિયાળ ઝે જ છે.

નં. ૧૨૫૪-ડાબી બાજુએ, ૧૫ જીએલનું
ઝેનિથ મૂવમેન્ટ, કોમ્પ્લેટ કૅલેસ તથા
રહીવની પીકવાળું. ચિત્રમાં દર્શાવ્યા
મુજબ અદેખિક આંકડાવાળું. રૂ. ૧૭૦

નં. ૧૨૭૪-જમણી બાજુએ, ૧૫ જીએલ-
નું ઝેનિથ મૂવમેન્ટ, કોમ્પ્લેટ કૅલેસ તથા
રહીવની પીકવાળું ચિત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ
રોમન આંકડા તથા ઇપસેલા ગિલ્ડવાળાં
રૂપાં સમેનું રૂ. ૧૭૦

કાવર-લેબા એન્ડ કંપની લિમિટેડ
મુંબઈ અને કલકત્તા

મલેરિયા— ઇન્ફલ્યુએન્ઝા

અને બીજા તાવો પર
૬૦ વર્ષથી પુરવાર થયેલું

રકુઇપ્સ

ઑપ્યુ-રપેસિફિક

(ચોરા છાપ તાવની દવા)

મધે તે સમયે જ્યોત્સના ઘાટીના અટલી દમેશ તમારે વારાણસી

માદન સન્સ ઓન્ડ કં. કૌલિકાઇડ કેમિસ્ટ

કાર્ક મોટલ-મુંબાઈ ૩

To develop your interest in
aesthetic and artistic problems

JOIN

THE YOUTHS' ART & CULTURE CIRCLE

A Unique Circle of its own kind
172, Princess Street BOMBAY

ફ

OUR PUBLICATIONS :

BEAUTIFUL UNITY

by Nicholas Roerich •

Foreword by Abanindranath Tagore

(Price Rs. 2/8/-)

AESTHETICS—Our Art Journal

(Price Rs. 1/8/-)

ILLUSTRATED MONTHLY ART
BULLETIN

(Yearly Subscription Rs. 2/8/-)

ગુજરાતી પ્રકાશનોમાં અપૂર્વ તો એ છે જ, પણ
હિંદી, મરાઠી, બંગાળી, કન્નડ, તામિલ, તેલુગુ, ઉર્દૂ કે હિંદની કોઈ પણ પ્રાંત-સાપામાં

—અરે છુદ અંગ્રેજીમાં પણ અજંતાના કલામંડપો

ઉપર આટલું સમૃદ્ધ અને છતાં આટલું

સરસું એક પણ પ્રકાશન થયું નથી :

નીચે આપેલી થોડી જ વિગતોથી એની ખાતરી થશે :

નિરખી ચિત્રો . . . ૯

બીજા ચિત્રો તથા ફોટોની આટલો . . . ૧૧

સામે ગાયકુમાં આપેલા નમુના મુજબ . . . ૧૨

પાને પાને વેગવેગના રખાકાનો ૪૮

શ્રી રવિશંકર રાવળ એવા ગ્રામ્ય કલાકારે જાણે કે

કાશીસાહેબ કાલેલકરના એક ચિત્રરસ્ય સાથે

આ બધું માત્ર ત્રણ રૂપિયામાં

(પાર્ટનર નંદી)

અને આ દને જેલો આપેલ જ છે. કોઈ

વેળાની અછૂત સામગ્રી દબે તે વખતે જ લખ નહીં,

અને તેથી ગમ્મતીની જ નહોતી નીચી ગમી છે

આગ કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

:વેપારીઓને!:

તમારી માલની સેલબ્રેશન્સી (વિચાર) ઝેરરેક
આપવા ઇચ્છતા હો તો પત્રવ્યવહાર કરો:

શાહ ટ્રેડિંગ સીન્ડીકેટ

રૂપાવાલા બિલ્ડિંગ, માલેકચોક, અમદાવાદ

IMPORTANT

- Q. Press Publicity & Printing
- Q. Stationery Q. Blocks
- Q. Designs Q. Cinema Slides

For all your inquiries
Please refer to

SHAH PUBLICITY SERVICE
Rupawala Building Manekchowk
AHMEDABAD

કોલેરા, ઝાડા, શરદી,
રોધિવા, ખાંસી, શુળ,
અમુઝાણ, દરેક ખાતના
તાપ તથા અનેક
ખાતના દરદો
માટે અમુલ્ય
ઔષધી

જીવનધારા

જે રંગ દે મા. જેલસ
બધ મળે છે.

જે. એન. શેકના
જીવનધારા ઔષધી, બીઆઈબી

રોડિંગ - કંચનલાલ વાડીલાલની કું.
મિન્સેસ રફીડ, મંગલદાસ રોડ, મુંબાઈ-૨

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષ્ટિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નખખાં-સખખાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિદ્ધર, અખક, કેસર, કડવરી અને ખીજાં દીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઔષધ જેવળી લીલાં રસદાર આંગળાંગાંથી ખનાવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચારણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૦૧	૨૦	૩૦	૪૦	૫૦	૬૦	૭૦	૮૦	૯૦	૧૦૦
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી રમરજીવનશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પ્રેરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરમ
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - બોમીલાલ શ્રવણ - ગાંધીરોડ

ફુકાન:
મુની ગદાજનવાડી
મુંબાઈ-૨.

जेप
मोतीलाल अर्थर्स
118, आर्थर्स, 21, मद्रास ए.

पा ये रि या ना ह न भा दे

कीमती धनमयतीने बना हुआ

दांत-

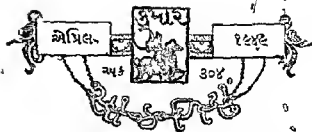
सब काने के नीचे
हमारे दांतों का
रक्षक है

आपका घर नो
जुमोरे
रजिस्टर्ड (गुलाबी मंत्र)

भस भुजती धवती, आभोजनो रक्षण सेवी
आधुनिक आरोग्य नवागमनी, अस्तरों छिन्नी
होला, धा, धारा नासुर, भव, दाबी, वृषाई
जल, जीलाभनी जगत्से शाही, वोडानी
पीठे, यादी, छिन्नी, सीतला, सुनता,
मच्छरना 500 तेमज बाधक रक्षण पर

आपका घर, केभीकल पकस
व्यापार, दो, दो, दो

શિલ્પ

સુખદ ખની નાતો (વડકર) ગોરવાખા પૂઠ
કેટલા દરિયાકાંઠા પરિભ્રમણ અગમ્ય પુરાની અર્ધ
કરમીરની ખાલુમાં લેલમ (કેટલા) આભીરમિયા સેયદ
મુખમિતની પાછળ
જુપકીન આગલું નાલુઆઈ મિરમી મુખમિત
પાટીયાર મેયસાના રમરજી કુરેડે કવર પાછલા પૂઠામાં

કાવ્યો

વેળા નિરુત્તર ભગત ૬૪
વિપાદ અવનંદ પાકક ૬૪
પ્રાણના શોભા મકરંદ દેવે ૬૪

અરિત

સર તેજબહાદુર સુધુ ૬૫

વાર્તા

સંધિનિગદ (સરહોન્દુ વધો પાઠ્યાય) રમજીત મિયા ૬૭

લેખો

યુવસતમા પેટ્રોલિયમ રામસિંહજી રોડેડ ૬૬
કમચિત્તિ પ્રાચીન ભતિયા વરોપાદ ન મહેતા ૧૦૭
રેલી રિનિદા જ્ઞાનમા નિશાન ૨૪ નરસિંહ મુ. શાહ ૧૧૦
શિરોપ આપણી વનરપતિ ૨૬ અમીલાલ કે. એસ ૧૧૧
પૂર્વરમ પ્રાચીન નાટ્યસાહ્ય કરે શોભેન્દ્ર પ્રિયદર્શી ૧૨૨

વિભાગો

પરચીસ વરસ પદેલા ૧૧૭
માધુકરી ૧૧૮
ખારી ગાસમાસના પખી ૩૬ ૧૧૯
આ માસ ઇતિહાસમાં (અનિવિશેષ) સી વાઈ મિતામણી ૧૨૧
પરદેસના પત્રમિત્રો ૧૨૩
સેલુ પાનુ ૧૨૨

આહવાને

ગોધ આનંદિક કારણે આ જોડો ન થયો હોય તો 'કુમાર' હર માસની ૨૫મી
વારીએ બહાર પડે છે, એટલે તે અરસામાં અંક ન મળે તો તરત તેની ફરિયાદ
કરવી અરસાને કુમાર થયેલા આંકની ફરિયાદોને, આમાંથી પાસે નકરો હોય એ
ત્યા સુધી તો પહેલા વળતરો અથે પ્રથમ કરીએ છીએ પરંતુ એવા કુમાર
થયેલા કોઈપણ અંકો વારંવાર કરી આપવાનું કહ્યું બધાન આગાને ગામે રહેલ નથી
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ વારંવાર તરી મુદ્રક અને પ્રકાશક બસુભાઈ પિતરભાઈ રાવત
પ્રમુખ પ્રકાશનવાન કુમાર લિમિટેડ કુમાર કાર્યાલય લિ, ૧૪૪૪ સમુદ્ર, અમદાવાદ
૫ નિલકાળમશ જા પરદેસમાં હા અગાધાર પરિલેખ કુદક નકલના બાર આગા
ભદેરનખવરના સોત કોજન એસકે સારાપિટલિક પબ્લિકેશન કંપની
રેખાનિકા જિલ્લા ગાંધી સે અમદાવાદ

આ શ્રી બાળકો માટે ઉચ્ચ શાસ્ત્ર

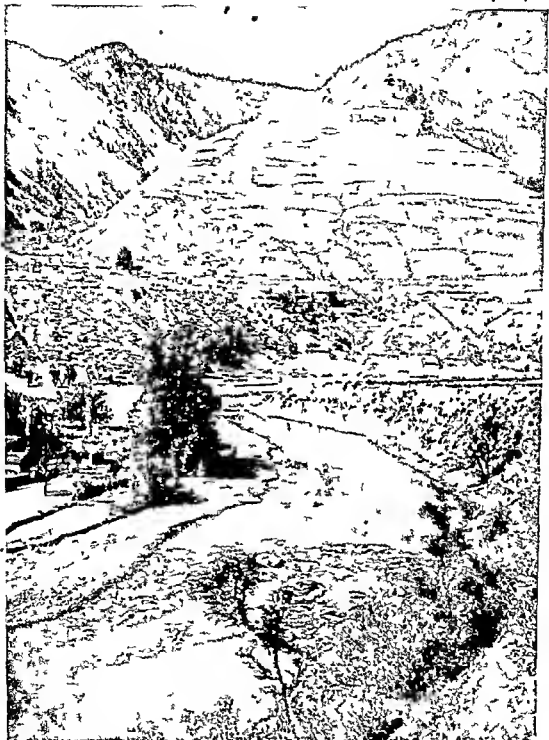
કાલ્પિ

નવાપાનો સાચુ

- એલોપાથી
- એલોપાથી
- એલોપાથી

સ્વસ્તિક ઓઇલ મીક્સ લી., મુંબઇ.

કારભીરની ખીણમાં જેડમ

કુટારા આબીહમિયા સેપર

શાનગરની નહેરો હોડીઓ સરોવરો ચીતારખે એવા ચવાઈ જ રેવા દરેકો એટલે જ પરમાર એવો એકપણી ને આક
ધારો ખ્યાલ કય નવીને આખને યકન્યા કરતા ચિત્રો પાળી મરખીરની ખીણનુ આ દરશ ત્યાની નિસા શીનુ કાલક નવતર
અને સાચુ દરોન કરાવની મધરતાથી મનને ભરી દે છે પહાડીઆના જાણાયા વજામ સેતી વહેતી રાત્રે ચાતાના નાવકડા

તમા શા બાળકો માટે હિસાબ સાધુ

કાલિ

દાવાનો સાધુ

- એટલો સિતળ
- એટલો તાજગીદાયક
- એટલો સ્વચ્છ

સ્વસ્તિક ઓઇલ મીલ્સ લી., સુબઇ.

વેળા

નય રે વેળા નય !

જોઈએ તેવી હરણી જાણે તૃણાને તીર પાયા

નય રે વેળા નય !

અંચલ ઝોનાં ચરણ ચાપે

મનની ગરજોળ,

ઝોનાં રે આધાતમાં કાપે

આંખે રેજોરેખ;

પડાશે ન્યાં પાથરતી ત્યાં પ્રગટે લગે દહાપ !

નય રે વેળા નય !

એકે આંકુ 'ચિત્ર' એ

ખીલું ચરણ સ્થોય,

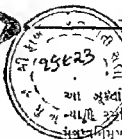
શી ય હરેતી હરણી જેને

આડા નથી ભોંય,

પડતા ટ્રેસાં પંલકમાં તો કિપડે, એવા પાયા !

નય રે વેળા નય !

નિવંજન ભગત

વિધા

સંવત્સર.

આવતી
કાલનાં
નાગરિકાનું
આશિક

આ જુલૈયાં કુમ, નિખીલ વનમહેરા
ન્યાયી કમિતે મળવળે લેતકાવ મેરા
મંજુનિમુખર આર્પતપોવગોની :
આકાશ યજ્ઞમયી થનું ધૂધળુ ને
ધેતુરને લગતી સૌમ્ય મગમ સંધ્યા;
વિશ્વભાવથી જહો ચરતા હરિણી;
દ્રષ્ટા, રમણિ, પરમોચ્ચતણા વિહારી
ન્યા પ્રેરતા ઉતરવા દિગ્ગી સુધાને.

ને આન લેઈ : વનમાં વસતા કુખાતો
આહતિ અર્થ જદરામિતથી મળ્યુ તે
રંધી રહ્યા; શિર પરે ગરજે વિમાન.
ચોડીક બેસ, બકરા અહીં મુઠક પાન
આવી રહ્યાં, ભયથી નાભી જતા કપિઓ;
આ ભેદ ભેદ ક્યમ મળ્યું નહીં તથાપિ
કોમ વિધાદથી નરા થતી આખા ઝાંખી.

વર્ષ ૨૬-અંક ૪

એપ્રિલ

૧૯૪૬.

પ્રાણુનાં મોતન

. કવિત .

મદ્યેન ભરી લારી મુરત નય
આ મહેકતા જવતા શોડળે કેરો,
ખેંદિય નેન દમાનના નતને
નય મુગાની ચો, પાગલી વેષે

પાટના થોર આપાર નિહારની
રહેજ અગી મુખ રેકની નગેલિ,
એક ધડી લારી નીરખી મુરત
નીરખ્યા નેન ને પ્રાણુના મોતી.

નીરખી લીધ એ મોતન પ્રેમના
શોડના થોડ લગળતા નીરે,
આધીગા હળવા નય અસાન
ન મૂવડું દીસદ જાન લગોરે

'આવ,' કહ્યું, 'અવરોધ નથી કરો,
સોધો કે મેં તારી મુઠક પિપાસા.'
એક ધડી માઠી નેન, ય નીસરી,
કાન ચડ્યા ન એકે ચ નિસસાસા.

અગાજ્યા પાતી નીમ રી ભ્યાકુળ
એમળો તારી અટકાવ કાયા,
પૂળીપણી પછડાદ ખાતા પાલે
વેનના ચૂક રહ્યા પડાયા

રો'વના રોળાની કેક મળી લાર
રૂપના કામ પ્રધુપ સા મારો,
વેનભરી તારા કૂપ પ્રજુદદ
વિહારો ને લાખના આજા કપારો

ર જીન રોશની ગુપ બની જળ
પાદરો એક અપારે બિજાને,
હાથા અભાવિતી શોઈ હરો નહિ
દેખ, બિઝીપણુ રાતને માને

કોઈ વેળા, ત્યારે, કોઈ ધડી તને
આવરો થાદ ફરીતની વાણી,
વનની વાટમા પારખીતી મેલે
એક ઠા મોતનબીપ આજણી

પાટ નલી, મધરાત રોતી, ફરી

રોપરો મુરખ પ્રીત મુસાલી

મકરન્દ દવે

સર તેજબહાદુર સમુ

દાબી બાબુ : સર તેજબહાદુર સમુ અલ્લાહાબાદ હાઈકોર્ટમાં વજીલાત કરતા હતા ત્યારે તેમની કારકિર્દીના ગાંધાદે

સ્વ રાજ્યસિદ્ધિ પદલાની પચ્ચાસીના એક ખજર રાજા સાહિબના હોડા અબ્યાસી, નિખાત બંધારણલાતા, અને એ સર્વ એમને હલનળા કચ્ચ આનંદાનવાળા સમમાન્ય અને શીલવંતા સંભળના અને વાસ્તવ્યવાન નાગરિક સર તેજબહાદુર સમુના અવા બન્યુઆરીની રામીએ (જાને ૧૧-૩૫ વર્ષ) થયેલાં અવમાનચી આપણી પ્રતિભા-સમુદ્ધિમાં પડેલી ખોટ કેવીનેતી નથી. રાજકારણની આગલી દરેણ ૫૨ ન નવર રાખવા ટેવાયેલા આપણને ધળી-પાર પાછી દરેણો ને સંસ્કારિતાના શાત ખુલાસામાં પ્રકાશની પ્રતિભાની પરખ હોતી નથી. એકે સર તેજ તે રાજકારણમાં પણ ખણે અગત્યનો ને આગ્રગપડના કાળો આપી ગયા છે. અને ઉલ્લા ત્રીસ વરસમાં દેશના રાજ્યબહારણની એવી એકપણ ચોળના ન હતી કે જેમા એમના અતનો આદરપૂર્વક વિચાર થયેા ન હોય. માણસની રાજકીય કારકિર્દી ન એને ગદાન હરાવી શકે એવી માન્યતા આપણા પારતબમાળ પૂરી સંજોગવશાત્ થાય દરે, પણ હવે રવાઈન હિંદમાં તે તેજ ન હોઈને જેણે રવાઈન દેશમાં નો, પોત-પોતાનાં આગમાં કેરેમાં પ્રતિભા બતાવનારા પણ સમજાના નેવાતું રવાન પામે છે, અને રાજકારણને જેમણે રપર્ષી પણ ન કર્યો હોય એવા વિદ્વાનો, વિદ્યાનીચી, ન્યાયપુરુષો, ને પારીચી અને સાહિત્ય-સેવકો સુધાં દેશના સમમાન્ય અગ્રણીના ગણાય છે. રવાઈન પ્રબ્લના સર્વેતેમુખી વિકાસ માટે આવી દંડિ બહુ જરૂરની છે.

ધારાસાઓએના જગતમાં તે પ્રેરણા સમાન ગણાવા એવા આપણા એક નાગોકિત ધારાસાઓ અને સમતોલ વિચારી ધરાવતા વિનિત છતાં કેમ દેશદાનજવાળા એ સમ્બંધી પુરુષ સર તેજબહાદુર સમુના બન્યા કારણથી બાહ્ય કુટુંબમાં ૬૧ વંશની ૧૮મી ડિસેમ્બરે અગ્રીયદમાં થયેા હતા. એમના દાદા પંડિત સધા-કૃષ્ણ ગાંધ પ્રાંતમાં એકગ્રીયુદ્ધિ અગ્રાતદાર હતા અને સરકાર

હવે ૧૮૯૦માં માન ચોદ વરસની ઉમરે મેટ્રિકની પરીક્ષા એમણે પસાર કરી ને આદા કોલેજમાં દાખલ થયા અને ત્યાંથી એણે બી.એ.ની વિષય લઈ ૧૮૯૨માં આખી યુનિવર્સિટીમાં પહેલે નંબરે બી.એ. પાસ થયા ૧૮૯૫માં એ ની તે પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ આવ્યો ને તેમો એમ. એ. થયા, અને સાયેસાય એલએલ. બી. પણ થયા.

૨૧ વરસની ઊંમરે પચે જન્મજળ ધારાકીય વપાધિ મેળવીને થોડા સમય મુસાલાવાદમાં વજીલાત કરી, ૧૮૯૮માં તેમો અલ્લાહાબાદ હાઈકોર્ટમાં વજીલાત કરવા આવ્યા. ન્યાંની ૫૦ વરસની કારકિર્દીમાં એ ધંધામાં તેમો ને પ્રતિષ્ઠા ને પૈસા કમાયા તેટલાં બીજા કોઈ એટલા માળામાં નહિ કરાયું હોય. છતાં સાંઝાતમો થોડા દિવસ તે તેમને કોઈ ન કારગમ જગત ન હવું પણ એ નવસરનો સમય એમણે કાયદાના સિદ્ધાંતોને કોડે અભ્યાસ કરવામાં ગાળ્યો, ને એમના જીવનકાળમાં એમને ધણે બધા હામો. ઇ. ૧૯૦૨માં તેમણે ડૉક્ટર જાન હોર્સની પદવી મેળવી; અને તે પછી ઉત્તરતર ધંધામાં એવી ઊંચી નામના મેળવતા અથ કે ધારાસાઓના જગતમાં તેમો એક પ્રેરણા રૂપ ગણાતા.

અલ્લાહાબાદ ઉપરાંત કલકત્તા, હાદોર, પટણા, મદ્રાસ અને છેક દેરાણાદ સુધી એમની ધારાનિયુક્તાને ૫૫૫ ફરકો, એટલું ન નહિ પણ કાયદાના જ્ઞાન એનેની તેમની નિયુક્તિવા એટલી કચ્ચ હતી કે યુક્ત પ્રાંતની સરકાર અલ્લાહાબાદ હાઈકોર્ટના ન્યાયમુતિ-એની નિગણુક કરવામાં પણ તેમની સલાહ લેતી. હિંદની લગભગ બધી વિદ્યાપીઠોએ એમને ડૉક્ટર જાન હોર્સની શાતર પદવીઓ આપેલી, અને હજારોની એકસાંડે યુનિવર્સિટીએ સુધાં એમને ડી. સી. એલ. ની વપાધિથી વિમુક્ત કરેલા.

ધંધાની આવી તેજની કારકિર્દી ઉપરાંત બહેર જનનમાં પણ તેમો સાયેસાય ભાગ લેતા આવેલા હતા. ૧૯૧૩માં તેમો યુક્ત પ્રાંતની ધારાસભામાં ચુંટાયો તે પહેલાં નવેપી તેમો કોયેસામાં આગવપડતો જાને લેતા થયા હતા, અને ઇ. ૧૯૦૬માં તેમો કા-ચેસની મહાસંમિલિતાના સભ્ય ચુંટાયા હતા, જેમાં જાન ૧૧ વર્ષ સુધી સેવા આપેલી, ને ૧૯૧૩-૧૪માં યુક્ત પ્રાંતની રાજકીય લશ સામોનિષ પરિમેદોના પ્રમુખ તરીકે પણ ચુંટાયેલા. પણ પછી કોયેસે કોઈમ વલણ ધારણ કરતાં એમના બંધારણપ્રિય રચનાને એ કમ પચસાં ન ફાળ્યાં અને કોયેસામાંથી રાજનામું આપી તેમો

અંત્રેલો પણ જેની આદ્ય જાણવતા
 એવા ન્યાયનિષ્ઠ રાજપુરુષ
 પ્રતિભામંપ્રજ ધાર્શનિકશાસ્ત્ર
 હિંદા સાહિત્યલક્ષ્યાસી અને
 પોતાના ક્ષેત્રમાં
 મુંગી પણ મોંઘી સેવાઓ આપનાર
 ભારતના સમર્થ સપુત

જગતી બાલુ સર તેજબાહુર સપ્ત એમની ઉત્તરારેયામાં અલ્લા
 હાજા દમા નિરતિતા છેલ્લા કિંચતોમાં

★
 તિબરલ ફેડરેશનના પ્રમુખરવાનેથી તેમણે સેવા આપેલી
 ૧૯૨૭ માં, ૧૯૩૩માં બ્રિટિશ સરકારે જડ રાજા જોશવાને ની હંમેશી
 તિયલ કોન્ફેડરેન્સમાં તેમને દિલ્હી પ્રતિનિધિ તરીકે આદેશી થોડા
 સવાળા આવેલા આ સાંપ્રાપ્ત રિપરબા એમણે મર્વેજેર બહેર
 હરિશ કે 'બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને સામ્રાજ્ય જનાયાર મારા દેસ છે'

૧૯૧૬માં મુક્ત પ્રાંતની ખાસ સમાધાની એમને દિલ્હી સરકારની
 નવી ખાસ સમાધાની—લેન્ડરિસ્ટિવ મારનિસપમાં ચૂંટવામાં આવ્યાને
 ત્યાં ૧૯૨૦ સુધી એમણે કાર્યાલયમાં આ કપરાત જોડે સરકારના પી
 કમ્પ્લેન્સ કમિટી હાથ લગત ખાતની હોલ સેક્રેટરી કમિટિયા પણ
 મુખ્ય સભ્ય તરીકે તેમણે કામ કર્યું હોલેન્ડીય મેમ્બર્સ મુખ સા દ્વારા
 બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના આપવાના ખરડા ની વિગતો તે સાર કરવાનું કામ
 પણ તેમને સોંપવામાં આવેલું અને એમના ધારાસભ્ય તથા બીજા
 રાષ્ટ્રીય જ્ઞાનની હાજરવાને લીધે ૧૯૨૩માં તેઓ દિલ્હી સરકારના
 કાયદા પ્રધાન નીમણીયા

૧૯૩૦માં રાષ્ટ્રીયની દારૂકૂચ પછી દેશમર્યાદા યાચેલી સત્યા-
 ગ્રહની લડતને આતે લડતમાં સરકારે જોતાવેલી હિંદી નેતાઓની
 મેળબેસ પરિવહમાં પણ તે અચ્છાએ હતા, અને પરિવહ લીધા
 માર વરસની બહેનતને પરિવહને એ ૧૯૩૫ને 'દિલી મારે' પડાયા
 તેમાં સર તેજે અગત્યના ભાગ ભજવેલો પણ આખરે હોમરસવાદી
 કોમિશનરે એ ધુરાની સામે મેળાની સુધાના પાડી ત્યાર તેમને
 પારાપાર હુમ્મલો એમ હલેવાય છે પાછળથી ૧૯૩૪ પછી તે
 વિનીત પક્ષના નેતાઓ સામે ગતલેલ થવાને પક્ષમાંથી પણ એમણે
 રાષ્ટ્રનામું આપેલું અને બહેર હરિશ કે પાંડે પણ રાજદ્વારી નીતિ કે
 પક્ષથી પોતે પાર છે, અને એમ અતકાળ સુધી તે નિષ્ક્રિય રેવતર
 રાજકારણ પુછ્ય રહ્યા એ દરમ્યાને દેશનું હિંદી એમને હોંડે સદા
 રહ્યા હતા સમાધાનના સહાયક તરીકે તે એમ ની પ્રતિજ્ઞા
 નામીતી છે ૧૯૩૦ માં સત્યાગ્રહ પછી બ્રિટિશ હકુમત તથા દેશના
 પ્રધાન નેતાઓ વચ્ચે સમાધાન કરાવવાના એમણે શ્રી નવકર સાથે
 મળીને તેમનું એકવ રિ હરેલા પ્રયત્નો, તથા મુરિદગ કીનની પ્રક્રિ
 રેલાની માનની સમાધાન આદેશ ની 'સમુ સમિતિ પાંડળની
 તેમની પ્રમાણભૂત નામીતી છે

આ ગાંધી સેવાઓ છતાં બહેર છત્રનમાં તે હરિ આગ્રજ જાવજા
 મળતા કે હખતા નહિ 'સોહનેતા' મનાવી તેમ હાથ વનિજન હંદી
 માનવપત્રો તેઓ સ્વીકારતા નહિ, અને સમાજી હારેતોરા તથા
 બહેર શેષીઓ અંધારા સાથે એમને ખામુખીએ હોવા છતાં અંધ

યોગેલા આ હરતા હયા જે આંકડાતી મેરી દેગલાલ, જીડી રાજભ,
 વેપક મુખિ તથા ના હા પ્રવાને લીધે મુદ્દાની સમાધાન હકીમના
 મેળે જાનામાં ગાંધી એમને તેમના રાષ્ટ્રને ખરે જમને ખૂબ લગ-
 થોળી નીવડતા તેમાં પ્રથમ પાંતિના મુદ્દાની હોમને બ્રિટિશ છતા
 સાવની થયાં મરજા, નવા સુધારાના મુખદાર કે લડતમાં સમાધાન
 ની બુદ્ધિમતી તૈયારીમાં તેઓ પારિવાર કામ બાંધે ન હોવા છે
 એ કો રીતે રાષ્ટ્રની ખૂબી પણ મળી મોંઘી મેળા એમણે કરી છે
 અચેલ હાંમે આદેશી વાહા મારોમાં પણ દેગનુ કે નેતાશીનું કેમ
 માન દાખવ એવું હરિ પણ એમણે કરું ન હતા એમને હંધ દેગનું
 નામીતીને અનિયમ પણ અગત્ય ન હવ મળે માધીજી મુખનિ
 વિનાશ હતો દેગની પરિનિષ્ઠા જાનામાં જોઈ જાતી ન હતી
 તેથી ન તે હમેશા સમાધાનના પ્રયત્નો કરતા મેળા છેલ્લા પ્રવત
 ૧૯૪૩માં રામણે સર હાંડ પરિવહ મેળા રીતે કરી જેમને ૧૯૪૪માં
 તે પછી એ સાવ જાગ્યાં મળા હિંદી છેલ્લા ની અવરગને અને
 હમનના એક વા રિપરોમાં પરદેશી સરકારે આદેશી અગ્રાધિ રતથી
 એમને અત્યંત આપાત થયો અને ૧૯૪૩માં એમણે હોમરસવાદી
 કે વર્ષીયાત રીતે તેથી હોમરસવાદી પણ તેમનું માન હવ તે ની પે
 વધી ગયું, એ મેળના છત્રનના આ સુધી અંદર રહ્યું

સર સમુનુ અમત તેમનું શ્રદ્ધ છત્રન પણ મારના આરિયપુષ્ક
 મુખી, સમુષ્ક, અને સરકાર હા હવ રિપર અને સમુનુ રિપરના
 તેઓ વડા હતા, એ આમને રે જાનારને આરોની આરિયપુષ્ક
 નામું સંવેચક હકીમ થઈ ૧૯૫૦માં, ૩૫ વર્ષની વય વિધુર થયા
 પછી રિપરને નિર્મળ આરિયપુષ્ક અને આરિયપુષ્ક નામું
 શ્રવરેશ તરીકે આદેશી છત્રનની સુસામ ચોમેર હરી રાજ સામ
 પદમે સુમિતિ વમાડ્યો હોમરસવાદી એ પરમાળમાં મેડા દોષ
 અને ચોમેર વંદિતારી અગ્રાધા નાનામોટાને જ્ઞાન તથા મરમતન પાન
 કરાવતા દોષ મેળા માનવપત્રો 'આલેઈ દેડ' કપર પડતી
 પરસાવમાં વારતો એમણે એ 'દેગલાલ', લોરોના નામીતી એક
 'સરવા' એવા વર્ષ પડ્યો હતો એમાં જુડી જુડી (અનુ ૫ ૧૨૪મે)

૧. આંગો મધપ્રેરક પર ચોટીથી રાખીને નિતાઇએ
દાઘ આગળ લેખાળ્યા. નીચેનાં માથાએ તે આ
દસીં કિશોરની હીલચાલ જોઈને દંભ થઈ ગયા.

ચોટીથી દલી નિતાઇ ન્યાં જોડો દત્તો ત્યાંથી મા
અને તેની ચારે બાજુની વંદીનો બધો સાગ બરાબ
નજરે પડતો હતો, જોકે તે નદિ પશુ મહાનમાં થો
સારે કોઈ ભાવનું દાઘ તે તે પશુ સંભળતું, ધીર
કાનુકેલુ બળ-બળે છે તે પશુ ઝાટની ડાળે જો
વેડો બરાબર જોઈ શકતું હતું.

પશુ મોડી તકલિફ નિતાઇજાણુ માટે એ મધમ
પ્રવેશ કરવાની ન હતી. સૌપહેલાં તે દરવાજો દર
વાન લેજો છે. પરિણામે, ત્યાંથી અંદર નવામાં સડા
મતી નથી. પાંદળપર્ષી વંદી ઠીકીને બનીયામાં થઈ
અંદર નજરે શકાય તેવું છે, પણ એ પછી ? અંદર થા
માં કઈ રીતે જઈ ? ત્યાં બિન્દુની છે, જેમાં પકડાવી
કરી જોને પકડાવી છે, ને પછી કોઈ દવા-માધ્યમ
તા નદિ રાખે. જ્યો હાકા થાતે ન દાઘમાં આપુ
મુલાવતા ચારે બાજુ નજર નાખતા મહાનમાં ચોર
ફરી રહ્યા છે, અને વચ્ચેવચ્ચે રોષથી ગળુ પશુ લેજો,
જોકે એમની આંખથી બચતું સદમ નથી. જોડા, ને

ધો ઉસવારની જેમ જોક ભડી ડાળની બેઠાબાજુ પથ મુલા
વતા બેઠાબેઠા નિતાઈબાજુ કંપીરપણે હંક ચિતલી
રહ્યા હતા. હંક ન વિચાર્યા વિના મનમાં એમ આવ્યું તેમ કરી
નાખવાની ડગર હવે કોમની ન હતી. કુશલ સેનાપતિની જેમ ચારે
બાજુ જોઈ, આગળપાછળનો વિચાર કરીને કામ કરવાનું હતું વિશેષ
કરીને આજની વાત તેા અરે જ નજા યુવવાડાજેલી હતી.

ગળુ નીચે વડલાની થેરી થકાએ એના થડની ચારે બાજુ અંધારે
પાથરી રાખ્યું છે, અને એની વડવાઈએ થોમેર દોરડાંની જેમ
ઝૂલી રહી છે. બોચા થઈ ચૂક્યા છે. નિતાઈબાજુના થેરમાં ગળુડિયાં
ખાલી રહ્યાં છે. બૂખ બરાબરની લાગી દોષને જેણે ખમીસના જે
ખિરસાં જોક વાર થવાનું પૂર્વક દેખેલી એમાં, પણ કઈ જ મળતું નહિ.
ને થોડાંક બોર ને ભમફળ ખિરસામા હતાં, એ પણ પૂરા થઈ ગયાં
હતાં. જેણે ચિન્તિત થઈને ઉપર નજર કરી. અત્યાર મુખી એકધારે
જોઈ યુવન એને ધુને અથડાવ હતું, પરંતુ માનસિક ચિન્તાને કારણે
જોનું કારણ એ રોમી શક્યા ન હતો. હવે ઉપર નજર કરતાં જેણે
જોયું કે જાણનાર જોના ગાળાપી દલખાવ દાઘ જેવે જો નજર કરતા
ઉપર જોક જળખર એવા મધપ્રેરક આર્ધચક્રકારે ઝૂલી રહ્યો હતો.
થોડીવાર માટે એ ચોતાની બૂખ અને વર્તાવાન મૂંઝવણ બૂકી કુદ-
દલપૂર્વક એ મધપ્રેરક તરફ ને જોઈ રહ્યો; ને પછી ખૂબ જ ભળતીને
ને ડાળ નીચે કિતરીને બેઠો. મધમાખીની નજીક ફરકતું આકર્ષણોહું
નથી એ વાત એ ચોતાના ભતઅનુભવે સાચી પેટે જાણીને હતો.

એ પછી ડાળીએ બેઠાબેઠા નિતાઈબાજુ ફરી માલ થર દાઘ મૂકી
વિચારે ચડવા. વડલા પાસે થઈને જોક પાછી સડક જતી હતી. સડકની
બીજા બાજુ, બરાબર વડલાની સામે જ, વિશાળ ચોતાનવાળા મહા-
નનો થોડાનો દરવાજો હતો, અને દરવાજાની પાસે જ દરવાજાની

કોઈ પણ ઉપાયે જોક નાર મોડીમાં પાસે પહેલો નડતો પછી...
હું, પણ જોક વાત કહેવાની તેા તદ્દન રહી ન ગઈ. નિતાઈબાજુને
તથ વર્ષ હતું હાથમાં થોડો દિવસ પહેલાં જ પૂરા થયાં છે.

ચો સવારે એજણે જોક સર્વર કામે કરીને થર ઊઠ્યું છે,
હાલ સહિ અગિયાર વર્ષની મોડી બહેન બિન્દુ સાથે એને કનિષ્ઠ
થયા હતા. પરિણામે, હોરમાં જેમ બનતું આવતું છે તેમ, બિન્દુએ
ખાણુને અને કાકાને ફરિયાદ કરી મામલો ચોતાને પાસે છતી લીધો.
રોમે બરાબર નિતાઈ ત્યારે તેા ચૂપ રહ્યો, પણ આજ સવારે પથારી-
માથી ઊઠતાં જ જેણે એ પરામર્થને જાનબના બાદશી લીધો. રાત્રે
જેક આઈબહેન બાજુબાજુની પથારીમાં ચૂતાં હતાં. સવારે લંધ
લડતાં બિન્દુએ જોયું તેા એને ખાસે અંગેજોડા ન હતો. વિદ્યુજ થઈને
આ તરફ-તે તરફ જોતાં સામેની બીજાં થર અંધેજોડા એમ ને એમ
જાણીની જેમ જળગેથો એની નજરે પડ્યાં.

નિતાઈ ચોતાના કામનું પરિણામ જાણવા અર્દાતદો ફરી રહ્યો
હતો. બિન્દુની સોમાચોસ અને રો-કળ કામે પડતાં જ એને બાન
વડે રોમે રહેલું કામ સહ નથી રહ્યું; હંક જુલુડાં થઈ જતું છે.
અને જેણે બિન્દુની થર ઊડ્યું.

તે પછી અર્દાતદો થોડા આંસ મારી, પોરોશીએની વાક-
માંથી થોડાંક બોર ભમફળ જોમાં કરી, દરેક પાણે જ્યારે જેણે
જોયું કે થરમાં નોકરથાર એની તપાસમાં બહાર નીકળ્યાં છે ત્યારે
જેણે છાતામાન આ વડલાની ડાળે આવી આશ્રય લીધો, અને
થોમે અદરંધ રહીને સામાનમાનના બૂંદ જોતો રહ્યો.

પશુ મુસીકીની વાત તેા એ દીકે હવે આવતું જોકદમ ખૂબ
અર્થ હતું. અને ખાલી થેટે કયાં મુખી લઈ શકાય ? હવે નિતાઇબાજુ
અત્યારે થરમાં યું યું આવતું તેવાર થયું હશે તે કહવાની આંખે

કિશોરકાળના તોફાનીઓમાંથી સાહસવીરો ને ગણેશિયા બંને પાક્યા છે.

નિજગણા લાગ્યા, અને જો ભેઈ એમના મોંમાં પાણી આવ્યું, તે મોં દયામણું થઈ ગયું. કમળે ડાળ ઉપર નમીને એકાએક એરથી પગ ડોલાવતા ન રહ્યા. કારણ, દરબાની આંખે આપાની સુદર સામગ્રીઓની સાથે એક બીજી ચીજ પણ દેખાતી હતી, અને તે હતો કાકાના હાથમાં ફૂંતેલા પાતળો આશુક :

એકેક માર આવ્યા એ નિવાઈપણ માટે કંઈનું ન હતું. આગામ્ય 'બળો' કે 'તમાચો' તે નવા ન હઈએ, કારણ એ તો રેખનું યુગ; પણ એને બરાબરનો મેથીપાક' કહેવાય એવો માર પણ એમને માટે વિરલ નહોતો. ધરનાં માણસોને કેમ બહેલેટ્ટેજ ન ન પડી અઈ હોય, તેમ આનું બાનુમાં ક્યાંયે કે અપણુ તર તોડાન થતાં કે સહુને નિવાઈ પર ન શકા આવતી; અને જો શંકા સાચી છે તે બાદી તે બળવા પહેલાં ન સહુ પોતાને કાને તેમ જ અડધા પાકુતમણા લગાવવા મેડી પડતાં ન હતું થોડા દિવસ પહેલાં જ તદ્દન વિનાકાઈથી સહુને એને ખૂળખૂળ વગેવણી સાથે કમોઠાં પડેલા.

તો વાતની એવો નજર થે વાંક ન હતો. એટલે સુધી કે કઈ રીતે અને કેમ એમ થયું એ પ્રશ્ન એના ધનમાં હતું જે અણુકદરેજ ન રહ્યો હતો. બિન્દુએ અગાડીમાં એનું રગકડાવુ ધર ગોકળું હઈ. તે દિવસે રમતમા બિન્દુને ત્યાં થયું! પોસાણું આવવાના કોઈ બિન્દુ રસોઈમાં પહેરવાઈ ગઈ હતી. એ લગાવણમાં ને કલાવણમાં દારવા ન વાકી ધરમાંથી કઈ લાવવા નીચે અઈ હતી. આ તક મળતા નિવાઈને તદ્દન રમખમાં એ દાર ગોળના પાણીમાં બોળીને પાડેલો હતો ત્યાં ન મૂકી દીધો. એના મનમાં બોલે કંઈ ન વિચાર ન હતો. કિંથિયાય કે ગોળથી દાર પર પીડાઓ ચોરો અને પછી બિન્દુ ન્યારે નેજા પિતા ને એ પહેરો, ત્યારે એક નેજા એવું નાકાં-ચરો

પણ નાકાં ધાયાં કરતાં તદ્દન વિપરીતરીને થયું. થોડી વાર પછી બિન્દુએ ઓસો પાડતાં નીચે આવીને કહ્યું કે એનો દાર લઈને નિવાઈ બાગી ગયો છે! નિવાઈને પકડી લાવવામાં આવ્યો. પણ એણે નેજાથી માથું ધુણવી અપરાધનો ઈન્કાર કર્યો. ગોળમાં દાર મોલવાની પાત પણ ગામુડો જેવો નજર થે ન હતી. પરંતુ એની વાત કોઈએ માની નહિ. હલકાનું કાકાએ એરથી કાન આમળીને કહ્યું કે 'ન, ન્યાં રાખો હોય ત્યાંથી લઈ આવ. લાવીશ તો કંઈ નહિ કહું.'

પણ ને આખો ડેકાણી ન ખખર ન હોય કે કંઈ રીતે લાવી શકાય? નિવાઈ દાર લાવી ન શક્યો. કાન ચૂકી કાઢ્યો તોપણ ન્યારે દાર ન નજરો ત્યારે કાકાએ સોડી ઉપાડી ને નિવાઈને સારી થોડે દરકારેલો. ને ત્યારે નિવાઈને અનાં યમ્બેલું કે ને કોશ ભદુઈ વિદ્યાથી સોનાને દાર જતાની શકતો હોય તો તેમ કરતાં હું ન અચકાઉં. પણ ભદુઈગણી અનલુ એ બીચારાનો, પડયાપડયા માર આવ્યા સિવાય બીજું કંઈ ઉપાય ન હતો.

આખરે ચાકીને કાકાએ એને મુક્તિ આપી, અને કહ્યું 'ચોટા યદને આ કાકાએ એક બંબરનો એલિથિયો ધવનારે : એકદમ 'ક' વગેરો. ન કાણું કર વાકું, અર્ધાંથી.'

એ દરબાર દિવસ પહેલાંની પાત છે. તે પછી બિન્દુએ એની ધણી છુટામદ કરી છે. પણ અટકે માર પડયા પછી દબે બિન્દુ માટે એને નજર થે સદાઆવરણી નથી. એણે મોરવમરીરીતે બિન્દુના સમાધાનના પ્રયત્ન

સોને પાછા ઠેકાણ છે, અને હાર વિષે એક રહસ્યમય ચુપકીરી પકડી છે. એ પછે ફરી પાછો મૂકી કહે વાને એને કોઈ બિન્દુ સાથે કમોડો કહે છે અને પોતાના એક વચ્ચે કોમ અને રેખને બદલામા ચરિતાઈ કરતાં નિવાઈને કાતર વકે બિન્દુના અંધોડાને માથાથી છુટો પાડી દીધો છે!

કાકાની ડાબે મોળથી એકાએક પગ ડોલાવતાં ડોલાવતાં, બિન્દુનું ચોટા ચિતાનું માથું યાદ આવતી એના પકડી ગયેલા, બખતી કુખે ચુપક બનેલા મોં પર દારપ રૂંદી ઊંડી, બીજું મોં તેમ હોય, પણ બિન્દુને જાગરામી સન થઈ છે એવા કંઠા નથી. દબે એકાકામાં એણે છ મહીના સુધી તો એ ચોટાની નીચે નહિ ન સકે!

પણ એનો એ આનંદ વધુ ટકી ન શક્યો. પેટની પીડા ને બખતું દુઃખ વધવા લાગ્યું, અને અમર જેવીને એ ચારે બાજુ નજર નાખવા લાગ્યો. એક ખિસકોલી ધણું જાતથી ચડતર કરતી એને બાનુમાં ને નજીવું આવવાનવાર આંખે ચાકી દોવા છતાં જે નિતાઈ એ પચાત્યકે એને ભેઈ ન હતી. અડપથી આવતીની ખિસકોલી એની પાસે આવતાં પગવાર માટે ચેકકમ અટકી નતી, અને પાપેશનાં બી નેની કાચીકાલી અંખિ તેના તરફ ભેઈ, તિથિગિથિ શબ્દે પોતાનું થતવ્ય નહોર કરી, એ ચાકી નતી નિતાઈ દબે એની હોલચાલ પર ધ્યાન દેવા લાગ્યો. ને એણે એણે કે બે ખિસકોલી નીચેથી ઉપર આવતી સુધા પ્રત્યેક વાર એક નાનું ફળ એના મોંમાં લઈ આવતી હતી, અને એને કાકાની એક જખોલમાં મૂકી ફરી નીચે ઊતરતી હતી.

બૂજ અને કુરુદબે કારણે નિતાઈરૂંદી ન શક્યો. એ નજર નીચે ઊતરી, ખિસકોલી ને ડાળ પર જખોલમા પેતાં ફળ નાખતી હતી ત્યાં નવા લાગ્યો. એને પોતાની જખોલ અગ્રી આવતો ભેઈ પેલી ખિસકોલી તિથિગિથિ (દિગિથિ કરતી શું છોડી. છતા નિતાઈને તક છ આવતો ભેઈ આખરે એ ખિસકોલી ત્યાંથી નાસી છૂટી, અને જડ કાંચે એક પાતળી ડાબે એરી અવિરામપણે નિવાઈ ઉપર ચાલોને વરસાદ વરસાવવા લાગી.

નિવાઈ એ ખિસકોલીના બધા જે તિરકારને અવગળીને પેલી જખોલ પાછેની ડાળ પર વેડે બાનુ પગ મુકાવતો બેઠો. જખોલમા ડોકિયું કરીને એણે તો અધાર. કઈ ને જખોલ નહોર, એક મારના બલ સિવાય બીજો કોઈ ન બલ નિતાઈને રમકીનો નહિ. એથી એણે મોળથી એ જખોલમા દાંધ વાખ્યો, અને ઉપલી ડાળ પરની ખિસકોલીની ઓસો અને મારો વધુ તેજ લગી.

મોળી સુધી દાંધ બેદર ભડા નિવાઈને જખોલ કે એ જખોલ એ ખિસકોલીનું દર દબ થોડી વારે એનો દાંધ ડ નેની સુવાળા એક નમ્યાએ નજર અટક્યો. ફેંકાવતાં ફેંકાવતા એને લાગ્યું કે ખિસકોલીએ (૫૪ ૧૨૪મે)

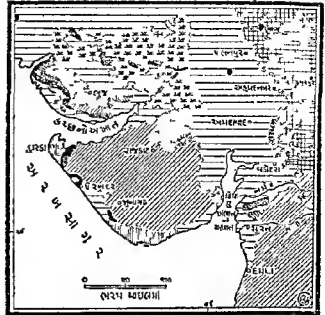
સંધિ વિગ્રહ

નિતાઈનું નસીબ નાનાકાકા ઘડશે કે બિન્દુ? શ્રી શરદીન્દુ વંદોપાધ્યાયની વાર્તા

મા અમેરિકાના પેન્સિલ્વેનિયા પરગણામાં પેટ્રોલિયમની
પરખે યશલી, આદારની અને ગેંગળીસમી સડીમાં વેદશીવ
જયાર તરીકે ઓળખાઈ પરાતો તેનું વિશેષ ગંદકા
હોયું છે. સ ૧૮૫૦થી તે પ્રદાસ થયેલા ફોસીલ રૂપે
ડીવામાં બળવાના કામમાં લેવાયું અમેરિકામાં ગઠવાર
પીડી બનાવવા ગાટિ ખાદ્ય ખાઈ મેળવવા સાક બોલાતા
રૂપાએગાથી તેલ ગળી આવ્યું, અને પછી તેવ મેળવવા માટે
જે આસા બનાવાયેલા પહેલવહેલા તેજનો રૂપે તેવાર થયેલ.
૪ ૧૮૫૮માં પેન્સિલ્વેનિયાના લિટ્લ રિવરમાં ૭૦ ફૂટ ઊંડા
રૂપે 'ટ્રુ'ના દવા'ના નામે વિશ્વખ્યાત થઈ અલિદાસિક
બની ગયો. પછી તે પેટ્રોલિયમના જાણીતા વિદ્યાર્થી આજ
સુધીમાં ફરકે ને બહાર થયો ગયો છે અને પેટ્રોલિયમની
તેના ભિન્નભિન્ન રૂપે થતી કમ્પ્યુઝિટાનું છેત્ર પશુ કોટનુ જ
નવાયક ને વિગાળ બન્યું છે

બૂગખંભાં પેટ્રોલિયમની રચના

જીવનની અરસેનામાં અનેકવિધ રૂપે કષયોગી જનનાક
આ પેટ્રોલિયમ ખસતીમાં ક્યાંથી આવ્યું એ તે હવતુ મેં
જુરેલ્યા કોયડા જેવી ધરના છે કહી કહેવા જે વાલિવાઈના
અને કોડ સિદ્ધાંત હા તે તે પદ્ધિ સદગત થાય છે, કે પે-
ટ્રોલિયમ માત્ર રોષ જડ પદાર્થોનું રૂપાંતરિત રૂપ નહિ, પશુ
જેવન તરણનું નિષ્પાત છે મારો વર્ષ પહેલા સમુદ્રને તળિયે
યતી સૂક્ય છતાં તથા તેની જ નોલુક બનને લીત નીબા-
માં પ્રસારાઈ આવતા જળમગ ને કીડાણુઓ સાથે સંપ્રદાસ
જે દવાગાનની અસર તણે તે સડે તે પહેલા, તરિતમણે દયાતી
મઈ છીસા સમુદ્રા ને રવિયાઈના યોગમાં પ્લાન્ક્ટન (Plankton)
જેવા આવવા સૂક્ય કીડાણુઓને કાટવા રેતી, ટોડી અને
કીડકના કાપના ધર પર ધર વાગતા મથા એમ કહી કહે
દળાણુમાં કાટવા અમુક બેક્ટેરિયા (જીવાણુઓ)ની પ્રતિયા-
માં તથા પ્રાણુવાયુની અત્યંત ગિચિતિમાં આ કીડાણુ કાટકો-
કાળેન-સંયુક્તોના રૂપમાં ફેરવાયા અને કાટકોજીવન તથા કા-
ળેન પરગણાના એકાણુ યોગેલા આ સમુદ્રતો શિતભિત
અરગીના પ્રમાણમાં વિવિધ ગુણધર્મો ધરાવતા અનેકવિધ
વાયુ, પ્રવાહી ને યન્ત્ર્ય પેટ્રોલિયમની રચનાના મુળદત્તોમાં
રૂપાંતરિત થયા સાચેસાચે મર્ગાતરે માટી અને રેતી વગેરેના
ધર કષ્ટર બનેલા ધર પશુ મીચેમીચે વાર, દળાણુ અને
કાટકોના પ્રક્રિયામાં કાણુ શિલા રૂપે ફેરવાયા પછી આ સમય
બોલેલા પડે, ભૂગર્ભમાંની કીડા અલરિક હવતવને બરે દળાણુ
એકાણી વળાક લેતાં થતા આવે. તે કયાક પૂટ પડનારી ઊંચાનીચા
થયા કાટકોના તેવાર ધરને કીડકલેવા પાડેલા પેટ્રોલિયમના
પ્રીયા પક્ષ આ પ્રક્રિયામાં તેની જનક સિવાગોમાંથી નીચેવાઈ
એકા યવા કારણ એ રીતે તેવાર થયેલા પેટ્રોલિયમ પદાર્થ તેવા
દલવાખાનું લીધેતે તેના પરગણાના પદ્યપરના ગુણક ગુણ-
ધર્મે મુજબ એકાંબીને પાકેટર રહી રખવાઈકર્મણા કષ્ટર ચડતો
ગયો, ને જ્યા તેને કષ્ટર ચડતો રહે તેવું હવત પડ આકુ આવતુ ત્યા

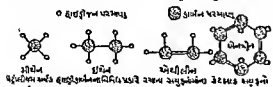
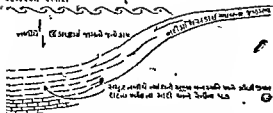

ગુજરાતના બૂગખંભાં પેટ્રોલિયમના રચના, આ પેટ્રોલિયમ સભની રાકે તેના,
અર્થે કષ્ટના એવાયુગના પડેના વિગતાર દર્શાવતી ગુજરાત ની ભૂગતીય
રચના આ નકશામાં દર્શાવી છે કે કોળા અકરી રાકે ગયેલી 'ગુજરાતનું
અર્થ' નામે લેખમાંના જેવા વાચતા હશે તેમને, આ નકશામાં દર્શા
વેલા ગુજરાતના ગુણોના નામ અપરિચિત નહિ દોષ, એ 'યુગો' અને
'કષ્ટો'ની રાકે આરેખ પશુ કોળા અર્થમાં આરેખ દેના છતાં એમને
એ નામે નવા લાગે તેમને પશુ પીરજ ને મનનપૂર્વક આ આખો લેખ
વાચવા તથા સમજવાની આગ્રહી બજામણુ છે, કેમકે. (વાચો આ
પાના નીચેની પેટ્રોલિયમ) -આલેખક સારાસિદ્ધ (પૌર્ણીપાદ)

તેનો ભરાયો થયો, અને જ્યા તે ખસતીમાંથી બહાર નીકળવાના
માર્ગે મળી ગયો ત્યા વાસુરૂપે તે દવાગાનમાં પશુ ગળી જવા માડયું
અમ્બિત વર્ષોથી આ કાટી, કુદરતથી અકળ એવી આ કિયા તેના ભિન્ન-
ભિન્ન વળકે ભૂગર્ભમાં અતિશય રહી હશે (જુઓ આની પછીના
પાના કષ્ટરની વિગત આપતી)

ધરતીનાં પડેમાં પેટ્રોલિયમ-અર્થક સવાના રંગેએ
આ રીતે મુખત્તે જલજ સિદ્ધાંતો નવા મુજબ આકર ખારજ
કરે છે ત્યા, તેની તાસજી પાટની બજાવવા કે કલનોદર ને ગોળા
કારે રચાયેલા કોળા નાવાકાર પડેના પેટાળમાં નીચેથી નીચેવાઈ

કુદરતના બળનામાં ગુજરાતની આ સમૃદ્ધિ આડે હવતે તકરીરનાં વાળાં છે લક્ષ્મીને હેડમાં મૂકી નમીજ સાથે એતવા-
માં ગુજરાત પાવરકું છે. મરુતિનાં પારવા લેવાની માણુમની અકળે ઉંચામાં ઉંચી હરે બીલવેલા વિગ્નાતની ચાવી વડે
એકલિદીથી એ પાકડ એમવવા ગુજરાતમાં પ્રવતો થાય, ગુજરાતનું નમીજ ખુદી જાય, ધરતીનું એ ધન ઉભરાઈ ગુજ-
રાતમાં પેટ્રોલિયમનું પૂર વહેવા માટે, તે હિંદને સમૃદ્ધ કરતાં ગરવી ગુજરાતને જગતમાં જવાયારો બોલી જાય તેમ છે

મુખભંગાં પેટોલિયગની રચના કેમ થાય છે, તથા પેટો-
લિયગના સંબંધ હાડકો-કાર્બન પરમાણુઓના રચના સંયુ-
ક્તો સમજવતો આદ્યેમઃ પાછળના પાના પર પેટોલિયગની
રચનાનું ને વર્ણન કર્યું છે તેની સાથે આ આકૃતિ જેના ન-
વાપી સમજાવ્યું સરળ બનશે. (આદ્યેમક-શમસિદ્ધ)

ધિએ ચડતા પેટ્રોલિયમને ભાગવો. થાય છે પણ ખરેં તે બ
 પંડોની આપી હતતોદર પાટની રચનામાંથી ન પેટ્રોલિયમ દા
 છે. પણ કુદરત થોડી ન નિગમપાપીન રહે છે પેટ્રોલરમાં શિખ
 થતી પડકમ (Stratigraphic) છે પડખ (Structural)
 માં બીજી પણ ઘણી રીતે રચાતા બંધિયાર પડકમાંથી થે ર
 થમ ગળા આવે છે. કંઈયડની બનેલી બનક દિગ્ગામીયમ
 પડેહું પેટ્રોલિયમ વેણપાપાણુના છે કમચિત મૂલ્યપાપાણુના
 થમમાં ગેઠહું થાય છે; અને ઉપરના ભાગે આવે રહેલી મ
 પાપાણુની છે એવી ન કોઈ પદ શિલોગે, વચ્ચે પેટ્રોલિયમ
 ની આકં પાણી આની નીચે પેટ્રોલિયમ કાંઈક કિડી નહ
 સચાય છે. હ્યારે કોટી કોટી પદાર્થ, બંધ ભયોથો નેસ
 નથો. વગેરે પણ આ કાગ કરે છે. પડો ને સપાટીને સમરે
 તેા તેા તેમાં પેટ્રોલિયમ વેણુકેરુ નેસમિતું પડેહું કાવ. પે
 યમ ભૂચંભમાં ને સંભોગમાં સંધારણું કોયતેમાં નેરેલી
 પથટો યતાં તેનું સંધારત વર્ધભય છે. હ્યારેક આંતરકે થયા
 થી તેના નાશપણુ વર્ધભય છે. પેટ્રોલિયમ-સંગ્રાહક પડોમાં
 કેફાર થતાં તેને અચાના સંગ્રેગે પ્રાપ્ત થાય તેા સ્ફુલ્ભર
 નઈતેના રચાનેર વર્ધભય છે. ધરતીની ઉપલી સપાટી ઉપ

શ્રેયમાં નહીં થયેને એકની મિલકત તરીકે ટેવાએલું પેટ્રોલિયમ
પાર્શ્વમાં ફેરવી બને બીજાના પ્રયત્નોમાં સરની જતાં માલિકીમાં વળ
પડી નય છે। આનારૂં પેટ્રોલિયમ જેના માલિકી-કર્તાના હાથ
માંથી પછી સર્વના હક સુરક્ષિત રહે એ નજરે ધડાય છે એમાં
આવું સ્વપ્રભુત્વ, સામેલ ને બહુરૂપી પેટ્રોલિયમ, વાંઘાવું આપા
ના જરૂરવાના થઈ શકે તેવાં માલિકો પાસે અધિધાર પડકારમાં ન્યા
વિનુત્ત અધ્યામાં એકલું રાખી તે તરફે તે આર્થિકીને નિષ્કામ
ધાત્મ અભ્યાય છે. આમાં સંભાવક પડે નય વિશેષ ઉદાત્ત, તે
તેમાં તેલનો વિશેષ જ્યાવ થાય છે. આ સંપ્રદાનનું પ્રયાગ્ સિ
ખાંધતા હોવાના યાદ ને કદ કપારથી અપાય છે. એ રીતે મળ્યાનાર
હક સંપ્રદિત્તે બેળાપાણીમાં એ અગર કુરે રૂપય૦ બેરબ (બેરબ=
બેરબ) બની ને તેમ દીવાનો બેરબ હદાય છે।

ચેટ્ટાલિયમ માટે વૃંસ્તિનું સંસોધન

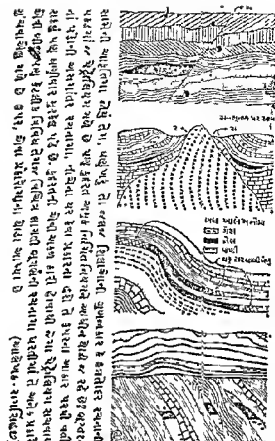
આથી ખનીજો તેલની શોધ કરી વખતે ભૂતતરંગ આપા દર્શાવે
અનુભવ સંગ્રેષોને આકર્ષાગ્રસ્ત બનાવે છે કે નહિ તે તેને જાણી છે
પેટ્રોલિયમ રચનાર તેના બળ અને સંઘાતક આપા તરંગ, અનુભવ
પ્રવાર થયું છે તેમ, નેતાપ્રમુખની ભવન સિંચાઈમાં પીચી પ્રમા-
ણમાં ગળી આવે છે. એથી સિંચાઈમાં પ્રવાહની દળ તથા અણીમૂળ
અવશેષો કંઈક ધરપી બહારના સીંચી આપા થઈ દોષની પ્રશ્નનો
ખાતો કરી શકે છે અને પછી તેમાં પેટ્રોલિયમને બરાબ ધાવ તેના
ઉપર અણુનિષ્ઠા સાદુરૂપ સંગ્રેષો છે કે નહિ તે તપાસે છે. નવાં નવાં
ભૂતરંગ પડે કદરનીરીને બુલંદાં યથેતાં દોષ, ત્યાં ત્યાં તે તપાસી
લઈને પછી હવાઈ નક્કામાંથી એ ભૂતળના અંતરિક્ષ ફોટોગ્રાફ
લઈને તેને જો ભૂતરંગના આકાર અને પ્રકાર નહીં કાઢે છે. ધૂળીના
એવું પણ અને છે કે કપતર નાજરે ભૂતળ તદ્દન સ્પર્શક હોય; પણ
તેનાં પડે નીચે તેના પેરા હોડાણમાં ભૂતભંગાં પેટ્રોલિયમ સંપત્તિ
તેવા સંગ્રેષો બરાબતા વળાંક લેતાં કે તેનાં ન શોધ પ્રકારનાં પડે
આપી રહેલાં હોય. એવે વખતે ભૂ-ભૌતિક (geophysical) સાધનો
જે તપાસ કરવાથી, બેઝે બેઝે ભૂતભંગાં કેવા પ્રકારનાં પડે આવેલાં
છે તેને જમાવે આવે છે, આમાં સુચનાપૂર્ણ, વિદ્યુત્તંત્રકારણ, લોહ-
ચુંબકત્વ, રેડિયો એક્ટિવિટી, અણુબળાં હોડાણમાં સુરંગ ફોટો
મેગનાઈટી કંપનશિવા અને તેના ધરાકાના પ્રતિબિંબને વગેરે સિદ્ધાં-
તોની અસર નાનુક નેંડા દ્વારા મેપીંગોમાંથી ભૂતરંગનાં પડોની
પરખ કાચ છે. ક્યારેક તે ભૂતળની સુષકી ધરનીના નળનાં
પૃથક્કરણ કરતાં તેમાં ભળતાં હાઈડ્રો-કાર્બન પણ પેટ્રોલિયમના
અસ્તિત્વના સુચક બની ભવ છે. કંઈક ન અંધરજ્વળની રોઈલ દુર કે
ચિસડવાળી રચનામાંથી ન્યારે પેટ્રોલિયમ વાયુ કે પ્રવાહીરૂપે કદીને
જાણી કંઈક રેખા છે કે ન્યારે તે તે ધરનીમાં પેટ્રોલિયમ અવરજ
અસ્તિત્વમાં છે એમ સહેલાઈથી ખાતોબંધ કરી શકાય; પણ એવે
વખતે, સાથેસાથે એ પણ નહીં કરવું રહે કે એ રીતે લીધે ભૂતરંગ
કદી નવાં પાછળ પેટ્રોલિયમનું રેખનું પ્રમાણ ભરવું હશે. ખનીજો
તેલનાં તરંગ એ પ્રમાણે ને પાછી સાથે ભળીને ઉપર થકી આવી
રેખા છે, તે પાછી ઉપર તે મેથેનપ્રમુખના રંગોનાં અસ્તર રચવું
તરફ તે એમ હોઈવું ભવ. લોહશરમ ભળેલા કાઠમાણના પાણીમાં
પણ એવું ને મેથેનપ્રમુખની અસ્તર રંગે પ્રમાણ છે. પણ ને તેલનું
અસ્તર હોય છે તેને લોહાણી કે કોઈ સાધન વડે તેડતાં પણ તે
પાણું ને કાઠ ભવ છે, ન્યારે કાઠમાંની તર દૂરતાં અલગપણ રહે છે
આ તેનું પારખું છે.

પેટ્રોલિયમનાં ભોરીંગા

આ રીતે ભૂતરમાં તેલની અંતવિતતા જણાય તે પછી પૂર્ણ ખાતરી કરવા માટે જમીનમાં બેઝોં ભોરીંગ કરવામાં આવે છે. આ રીતે કરેલા ભોરીંગના બેઠાણમાં, ભૂતરના બેઠાણના ધરેલા ને નમૂના નીખતા નય તેને વિશેષ બારીકાઈથી તપાસવામાં આવે છે; અને એમાં તે ખતીજ તેવું જરિયાત સાબિત થાય તે પછી પૂર્ણ વિશેષ ભોરીંગ કરી ભૂગર્ભના બેઠાણની ભૂતરીય રચના નક્કી કરવામાં આવે છે. આ રચનામાં પછી વચગતી પ્રમાણની ભિત્તિ, બેઠાણ, પેટ્રોલિયમની બેઠાણી હોય તે તેમાં સારનું પ્રમાણ, પટની સહિદતા, વગેરેનું માપ કાઢી તેમના વિસ્તાર અને તેનું પ્રમાણ અંદાજવામાં આવે છે. એ ઉપરથી એ વિસ્તાર ખતીજ તેલના છેત તરીકે વિકસાવવા યોગ્ય છે કે નહિ તે નક્કી થાય છે. પેટ્રોલિયમની શોધ માટે કચાટી બની ભૂતરીય તપાસ અને ભોરીંગા વગેરેમાં અટકાઈ ખર્ચ થાય છે અને પેટ્રોલિયમના તે તેમાં નિષ્ફળતા પણ થયે છે. પણ પૂરતી ચોક્કસાઈ કરેલાં ભોરીંગોમાં ફક્ત ભોરીંગ એક ભોરીંગ પણ એ સફર નીખે તે પછીના રોકાણનું વળતર મળી રહે છે.

આમ, પેટ્રોલિયમની શોધ માટે એમ એમ બેઝોં ને બેઝોં ભરવાની જરૂર પડી તેમ તેમ ભોરીંગન્યયના પ્રયોગમાં પણ સુધારા પડતા ગયા. અત્યારે આ માટે અદ્યતન પ્રકારની રુબરી-રારરી (rotary drilling) વપરાય છે. તેની મદદ વડે ૧૫,૦૦૦ ફૂટ જેટલે જેટલું સુધી સહેલાઈથી ઊંડા પારી શકાય છે; અને તે સરખાઈ હોય તે બી કામમાં બેક દિવસમાં ૧૫૦૦ ફૂટ બેઝોં જેટલું પણ પડી શકે છે. આમ, પેટ્રોલિયમની તલાશ માટે થતા એક કુવાનું ખર્ચ વચગત ૧૫,૦૦,૦૦૦ રૂપિયા થઈ નય છે એ કુવાઓની સરેરાશ બેઠાઈ જમીનમાં ૩૫૦ ફૂટની વધારે મળવાય છે. ૧૯૨૦માં ૪,૦૦૦ ફૂટની બેઠાઈના કુવા તે અસાધારણ બેઝોં લેવાયા હતા; પણ ૧૯૪૦ સુધીમાં તે અમેરિકામાં દરેક બેઠાઈમાં ૧૫,૦૦૦ ફૂટની બેઠાઈઓ અને બ્રિટ-બેન્ડીનેસમાં ૧૪,૯૫૯ ફૂટની બેઠાઈઓ તેલ શોધાઈ હઈ તેલના દરેક કુવામાં કુવાઓની બેઠાઈના ધણે ફેરફાર થયે છે. ધારી વખત તે બેક નય એવાં લિન-લિન બેઠાઈના ધરોમાંથી અલગ અલગ તેલ મળી આવે છે. બેઠા કુવાઓમાં કુદરતી રચનાઓ તેલ બેઝોં થઈ છે. તે બેઠાઈ રચનામાં તે તે પપથી બેઝોં ખેંચતું પડે છે. કટવાક ક્ષેત્રોમાં તેલની નીચેની રચનાઓમાં આજ પાછું હોય છે. એમ તેલ કઠાર નય છે તેમ પાળી કપર થઈ આવે છે; અને પાળીનું આ ચલાણ તેવું પ્રમાણ ધરાવતું રચાય બને છે.

પેટ્રોલિયમની વિવિધ બનાવટો અને તેના ઉપયોગો ધરનીમાંથી પેટ્રોલિયમ બેઝોં ચલાવવાની કિંમત પણ સીધી સાદી નથી પણ તેથી વિશેષ જરિયા કિંમત તે કાચા પેટ્રોલિયમને પ્રથમ કરી તેને ગુફાગુફા રૂપરૂપમાં ફેરવાની છે. પેટ્રોલિયમ આજ કરવાની આ કારખાનાં, ધરનીમાં ન્યાથી પેટ્રોલિયમની કાચે છે એ ક્ષેત્રોથી ધણુંખંડ જુદા હોય છે એટલે ક્ષેત્રોમાંથી એ કારખાનાં સુધી મળતું પેટ્રોલિયમ પહોંચાડવાની સગરવા વળી વધુ વિકસિત થાય છે. ઉપરજીવ એવાં સાધનો વડે, જળ વાટ, રેલવેમાં, મોટર-દોડમાં કે નળે ગારને તે કારખાનાંમાં મોકલાવા છે. આ કારખાનાંઓમાં પચાસ ઢબરથી સગા લાખ જેટલ તેલ સગાતી શરૂ તેવડી કાઢી અને લોદાની ટાપ્રોમાં હોય છે. કાચા પેટ્રોલિયમમાં કાષ્ટક-કાષ્ટકનું એ વિવિધ પ્રમાણ હોય તે પ્રમાણમાં વિવિધ સંયુક્તોવાળા અલગ અલગ ગુણધર્મો ધરાવતા પદાર્થો છૂટા પાડવામાં

બૃગભંની રચનામાં ચિત્રવિધિય કે વગર પેટ્રોલિયમ, કાચે કાચ પેટ્રોલિયમ-સમઢ બતાવે છે વિગત ઉપર જણાવે છે. આવે છે આ માટે તેના પર અમીકે બેઠાણ અને કારકે હાઉડોલન ઉમેરી વિવિધ રાસાયણિક કિંમતો કરવામાં આવે છે. પદેલાં તે તેને વિવિધ એકથી અમીકે આપી કાપવામાં આવે છે અને ૧ થી ૪૦૦ અંશ સુધીની અમીકે આપતા તેમાંથી નીપજતો વાણુ કરતો કચવાર (૧) ઘેસ, (૨) પેટ્રોલિયમ-ફર, (૩) વિભાનો માટેનું પેટ્રોલ, (૪) ટોટર-પેટ્રોલ, (૫) નેપા, (૬) ફેરોસીન, (૭) કીક અર્થ અને (૮) નીચની ઉપચન કરવાના તથા જર્વા બીલ યોગે માટેનું બળવણુ. એમ કાઢ વસ્તુઓ કોઈ પણ કોઈ એક વસ્તુમાં આવે છે. આવે અંતે જે એક થઈ રહે છે તેમાંથી પણ નંચેલા કાચમાંથી કોઈક (મીક), ગાળ, રમ્પાઓ બનાવવાની. એકાદક વગેરે પદાર્થો બનાવવાય છે આ બધાને રાસાયણિક કિંમતોથી કારખાનાંમાં શુદ્ધ કરી, બળવરી નરિયાત ગુળજના સુએવાળા બનાવી, વેચાણ માટે પૂરા પાડવામાં આવે છે આ ઉપરાંત, ફેરનેકા રમ્પા, ઓપિજી, ફેરોસીન, લાખ, ગાળ, રંજેરોમાં, કીડાણનામક પદાર્થો (કારખાની ચોળીએ નેપા), બનાવડી રણુ, સુગંધીઓ અને સંકરીન જેના ગોડા પદાર્થોની બનાવડમાં પણ પેટ્રોલિયમ વપરાય છે તેના ખીલુ-માથી ખીલુજતી અને જળ-અવરોધક વસ્તુઓ નેપા ચીને તેવા કરવામાં આવે છે ધરનીમાંથી ચલાવત રહે નીકળતા કાચા પેટ્રો-લિયમનો રંજ વિવિધરંગો હોય છે, પણ ધણુંખંડ તે લીલાશયવતા જેસ બેસ રંજનું અને કુચેત મારતું હોય છે પેટ્રોલિયમમાંથી એન-

નૂતનવર્ષાભિનંદન

જ્યુ પીટર

જનરલ એસ્યોરન્સ કું. લિ.

તે ના સ વં
 યો લી સી-
 હો લડ રો,
 એ જ ન્ટો, ને
 સંબંધીઓને
 નૂ ત ન
 વર્ષાભિનંદન
 પાઠવે છે.

પ્રાન્ય મેનેજર : છ. આર. દેસાઈ
 ખાડિયા ચાર રસ્તા, અમદાવાદ • રેકૌર્ડિંગ નં. ૨૩૭૬

(મહાકાવ્ય) લીલગદ્ય !
નિરંજન કાવ્ય

રે શી સભન, પ્રિય ! શિર પદે સિન્દુરે રમ્ય રેખા,
ને અંજોરે અલકલટમા પુષ્પવૈણી ય અંજે;
તારે કાને અધિકતર શોભા ધરી કર્ણકે, ને
ને બાલે શી દમક દિલસી ચન્દની બીજલેખા !
તારે આંતર્યા અનલ દયનો અંજને, તોય નીલાં;
ગાલે લાલી, અધર પર શો રાગ ! શી રૂપલીલા !

રે તો મે આ સકલ અધુરી પ્રેમની પૂર્ણસભન !
એની સંગે સમીરી તવ મુખ પરે ભ્યાં લગી ન્હાય લલન !

આવૃત્તી કાલનાં
નામવિકેતું
આસિક
૧૯૪૬
મૌકેશભાઈ

અંધકારનું શિલ્પ

• વસંત •

એ રાત્રિએ નગર આ કારતું જતું
અંધારની વિતરતી જતી સોડ માંદે;
ઉન્નત શો પથન મુરત બની રચો'તા,
ફૂળે જતા અગતી છુલ્લ તારલાએ;
નૂ ચીનચન પથશાન્ત વણે જતા'તા
પાસે જ સાથર તણ્યાં જળ સ્વપ્નરમ્ય.
એ રાત્રિએ અમમની નવદા વણાટે
શી ભાત આ નગરની નિરખી અવપ્રે !
ક્યારે ય ને નગરને નવ કોદવાલે
ગાજેલ, એ નગરનું કથું ધન્ય દરખ !
નેત્રો અખીટ, ઉર રંધિત, સજ ચિત.
જલપધું ન મેં નગરનું, પ્રકૃતિતણું વા
મો-દર્શ એ અરધ વ્યભન ચિત કેડું;
મેં અંધકાર તણું શિલ્પ પરંતુ માણધું.
અશોક હર્ષ

ચાંદની

ઝીણી ઝીણી મેં ચાંદની રે
એની આપસિયાળી ભાત,
અરુ પર એમાં ઊઝળી રે
કાઈ રાત રશે રંજિયાત.
ઝાલી શેરીઆથી આવતા રે
ગધગીરા અમીઅલ સુર,
ધીમા તે ટોલક વાગતા રે
ધીમા યેન ચરે યેપૂર.
ઝાખખાઆકાશની આંદની રે
આજ બીજવે મામોઝાક,
પરણ ખીલ્યાં પેલપણું રે
એમાં તરતાં જન્ય અયોક
ઝીણું ઝીણું એને ઝીલનાં રે
ખાઈ, મુખક્ર મજરે કો'ક.
અકરંદ દવે

સર્જનહારને કારે

• નવમ •

નિદાળો લખ્ય ટોડશે મહાન-કર્દારનો
કરે ઉચાર આપકી સુખકા દાદગારનો !
ખુખીથી તારી આહકાર, મોપી કાર હેતના
ઉનાર દહિતારી; તાદ ભેલું છું ક્યાગને !
મહેસવાસી, માહરી નથી વિશેષ મંખના,
મળે જરાક ઓટશે મને કૃપાવતારનો.
અગેક બેટ-મંચરે સુદત નિદગી સખા
કરે પ્રપા ન આગિજ કહી ધરાક ખારનો !
ન હિતયો કદી મ મેં જના'તો અંધ આદના,
ધયો તહારી માય એ મુનો કયા પ્રકારનો ?
જુ યાદ જેઠને લીધે કાક મિત્રમંખા
છું હું કેમ આમરે અલીક તેડ ધારનો ?
તુ છે દટખ યેનમાં તાદરા વિભુવનાં,
સમી રોકે નહિ તું ને પ્રકાર આ કુમારનો;
સુદાખનો ત્રિશેકો વસી પ્રકાર-ચોકલે
ચનાય કેલો ના મને નિનાં અંધકારનો.
ખુણે કાક રોકતો, હિમા દોક પડતો
તને હું આજુપુજુ, ના ધયો પતીવ, ત્યારનો !

પતીવ

કર્દાર=પ્રજ્ઞ; દાદગાર=નિબાન કરનાર.
(-વાય આપનાર); આસપાસ=પ્રાપ્ત, બંદરે.

ઉત્તરે

‘શું કરે કો બાઈ જા આ નિદગીની ધૂમમાં ?’
‘આશના એકમ ઉપર મીઠાં મહાન્યે જાઉં છું;
મેં કોખનાં આ પાન કેમ ઝીન હું મેં માઈ જુ;
દરદરખને લપવાનિરે મજબૂત પડ્યોં મમમ.’
પ્રિયકાન્ત અભિધાર

હું

રે ! હું પાવડ

કાંઈ મુગમાં પ્રદા પૂરી પૂરે કરી પદમેશ્વર :—રે !
કદી કો'નું કોકર કારણ, કદી સિન્ધે મંજેશ્વર,
હૈત કરી કદી કાદવચોટે, નવાડના કદી નિર્જર :—રે !
યુવતીઅંતર નિરખું કદી મેં જનકર નિનાં મુંદર,
જેલદિવાલે મેસી જોતો નિરઅપરાધી અંદર :—રે !
શિકા બની રાખે આલેખું દનિદામેતા આશર,
કારીગરની કીણી કરી દે કામચિદ્ધ અનંદર :—રે !
મરિમા મામું ત્રિવરશી હું, કિંતુ ઉરે કલકલ સ્વર,
એ રાં મને નિગમવારે ન્હાં હું તો કેવલ કંકર :—રે !

અગ્રાધ મલેતા

એવિકામાં 'પંચાસપ આદ્ય' કરીને એક સરકારી ખાતું છે. દેશના કોઈ નાગરિકના હાથે એ કોઈ કાચદાને બંધ થયો હોય ને તેગાટે એ સરકાર તરફથી તેને યોગ્ય સન્ન થવી રહી વધ હોય તો એ નાગરિક ન્તે એ ગુનાના પ્રાથમિક તરીકે અગ્રહ હેઠ એ આતાગા નજી બરી આવે છે. એ રીતે એ આતાગા એક પેસાથી માંડી હલ્લે રૂપિયા સુધીની રકમ રાજ નજા થતી હોય છે. આ પાતને આપણે ત્યાં દરેક બાળતબાં સરકારને ઉત્તરવાની ને પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે તે સાથે સરખાવતાં ગ્લાન થયા વિના રહેતી નથી. રવાતેનું ગણ્યા પછીની ખજાનાએથી નિયતિત આપણને ભણે કુલુબાન ન થયું નથી. પરદેશી સર્વકાર પ્રત્યે આપણે એ વિરોધી કલ્પનાઓ રોવેલી તેમો આને હવે આપણે ત્યાં નહિ કરીએ તે ઈશ્વરને ધેર ગુનેગાર ગમ્યાઈયું. ધરણીય અમલગા હક માટે લડત ચલાવતી નેટલી ન્યાય્ય હતી તેહકુલ ન રખાઈ અમલગા કર્તવ્યને ખાતર તેહકુલ સ-કરણું આવશ્યક છે. એ કાળમાં રવાતંચ-પિત માટે કામદાબજ કરીને કુઝ સહન નેટણું યોગ્ય હત તેટલું જ, બકે તેથીયુ છુ. રવાત થયા પછી કાચદાનું પાલન કરતા તો ત્રાસ સહન કરવો આવશ્યક છે. આપણે એ મૃત્યુ પહેલાં રચનાત્મક ઈકતાએને કપડેસ કરતાં કહ્યું હતું કે 'હવે કાને દહક કરતાં નવાબદારીનું બાન પહેલાં કરાવી આપો.' આને ધણાજાને ચોતાની નવાબદારીઓ કું છે તેનું બાન ને હોવાને કારણે બીજાઓ દોષપીઠધવાની શ્રુતિખળ વધી પડી છે. કોઈ સરકારી કાચપદ્ધતિને રેણી ગણે છે, કોઈ સરકારના અગાહારોને, તો કોઈ વળી વેપારીઓને અદ્ય રવાઈ ગણાવે છે. આમ દરેક જાણીએ ઉપર ન દોષના રોપણો દોષવા કરે છે. પશુ ચોતાની વર્તણૂક કેવી હોવી જોઈએ એનો જ માત્ર કોઈ વિચાર કરવું નથી.

ખરે જોતાં આપણા કુટુંબમાં આપણે બધને પગલા માટે અને કષ્ટ સહન કરવા નેટલા તપસ દોહાએ ઊઠે એટલા જ ચોતાની સરકાર માટે હોવા જોઈએ. આપણી રા-નિદી પ્રવૃત્તિ સહજરીતે જ કાચદાનાં બધ-ગોને માન આપનારી હોવી જોઈએ. કુટુંબ-ના નેની જ અત્તીયતા ને આપણે સરકાર પ્રત્યે જીવીને તે પ્રમાણે આચરણ કરીયું, તો રાષ્ટ્રપ્રુજની આજની પ્રતિષ્ઠામાં ધણી

ચોટા ફેર પડ્યા સિવાય રહેશે નહિ. વાત-વિકરીતે, સરકાર એટલે શું? કુટુંબનું જ ચોટું રૂપ. કુટુંબ ચોટીક ન્યકિતેમાં ગાટે હોય છે જ્યારે સરકાર અનેક કુટુંબો માટે. પશુ આને તો દરેક ન્યકિત સરકારને ઉત્તરવાની ને કાચદામાંથી હટકબારીઓ રોધવાની જ વેતરણમાં દેખાય છે. 'હું વગર કિલિટ મુસાફરી કરીશ નહિ; રેસન, કુટુંબ આદિનાં બંધનો ગમે તેટલી તકલિફ વેઠીને પણ પ્રામાણિકરીતે જાણીશ; ચોગ્ય વહેવારમાં જરૂરી રેવન્યુ રેટઅ લગાડ વાનુ ચૂપીશ નહિ; સરકારે આપેલી ખાસ સવગરોને એટલી જ નિષ્ઠાથી પાળીશ; અને એ આ સંકલેષમાં ક્યારેય પશુ નિષ્ઠાબંધ થશે અને ને કોઈ બંને એજતાથી આપશે તો એને માટે ઝુકાર થએલો ફંડ હું ન્તે જ સરકારમાં જઈ બરી આવીશ; આ ભતની અચલ નિષ્ઠા દેશના દરેક જવાબદાર નાગ-રિ પીલવણે આવશ્યક છે.

એ વર્ષ પહેલાં સરકારે ૬૦ લાખ એકર જમીનને પહેાએ એટલું એક વિસિષ્ટ ખાતર ખેડતોને સાવ પડતર કિંમતે આપેલું. પણ ખેડતોએ તો એ બધું કાળા બલમાં લઈ જઈ વેચી નાખ્યું! ૬૧ વર્ષે ૪૦ લાખ એકર જમીન ખેડતો, પણ એ વર્ષે ૪૦ લાખ એકર જમીનનું જ ખેડાણ થયું આ કેટલો ચોટા રાષ્ટ્રીય ગુનો છે એનો આપણે વિચાર કરવો જોઈએ. ત્યાં પાંચ વર્ષમાં રેલવેના નોકરોને ખૂલસરતા દરથી અનોજ તથા ઇતર વસ્તુઓ આપવામાં આવી; પણ આપણી લીધી દાનતને લીધે એનું એવા અનૈતિક રવરખનું પરિણામ આવ્યું કે ૬૦ લાખ રેલવે નોકરો કાળાબલર વાળા દુકાનદાર બન્યા! સરકારને ઉત્તરવાની આપણી મનોવૃત્તિનો એવો જ એક બીજો દાખલો છે. એક શુદ્ધ રાજ્યને બીજા પાસેથી રૂા રૂપિયા લેવાના હતા. તેના પર એક આનાનો રેટઅ લગાડવા પડે. એ બચાવવા એ શુદ્ધ રાજ્યે ત્રાતસાત રૂપિયાની રૂણપાંતેલીઓની આપણી જવાબદારીમાં આવા તો અનેક સંકલેષ આવે છે જેમાં આપણે સર-કારને ડબ્બે ને ધગલે ઉત્તરવા દોહાએ જીએ.

આને પડછે ગુણાઈમાં વેપાર કરતા એક યુરોપિયન વેપારીના દાખલો મનન કરવા નેવા છે. એણે ચોતાના દેશમાંથી એ પ્રકાર ની વસ્તુએ મંગાવેલી. તેમાંથી એક વસ્તુ પર ત્યાના કરેટ અમલદારે જ્યાંકા લીધી અને બીજી પર લીધી નહિ. આ વેપારીને

લાગું કે બીજો વસ્તુ પર પણ કાચદાથી ન-કાત લેવી જરૂરી હતી. તેથી એણે ચોતાની ગણતરીથી થતી એ વસ્તુ પરની જ્યાંકાને એકેકર માટે ચોતાના સરકારી અમલદાર પર રોકાઈ આપી. સાથે પૂર લખ્યો 'દેશ-રા મત પ્રમાણે આપે બીજી વસ્તુ પર પણ જ્યાંકા લેવી જરૂરી હતી. અને તેથી હું મારા મંગલથી રકમ મોકલ્યું છું. એ જ્યાંકાત ન હોય તો પેસા પાછા મોકલશે. તમારા અગ્નાને કારણે આપણી સરકારને નુકસાન થાય છે, મને ઠીક લાગતું નથી.' દેશમાં ને આવા પ્ર-કારના પ્રામાણિક માણસો હશે તો આપણે દેશ ખરા અર્થમાં સ્વતંત્ર ને સોકરાન્યવાનો ગણાશે; નહિતર ચોતાન પણ એવા રાજ્ય-નો નાગરિક થવાની હિંમત કરશે નહિ.

આજની ધડીની સોથી પહેલી ને મુખ્ય કોઈપણ જગત હોય તો તે આપણી સરકાર પ્રત્યે નિર્ભાત આત્મીયતા કેળવનારી છે. આ-પણી રોનિદા ભૈતન પરથી જ આપણા રાષ્ટ્રની દાનત અને શીલની પરખ થતી હોય છે.

ઉપર્યુક દાખલો ને દેશી જ એક બીજો જા-ધરદાખલો છે. બે કિલો પાણુસો ભવાન ગઈલા. ત્યાંથી તે એક ભવાની રદીમરમાં ખેસીને અમેરિકા જવા નીકળ્યા. હિંદુસ્તાનની એક બેઠની બહને લીધે એમને એના પેસા રદીમરમાં ખેસતાં પહેલાં મળ્યા નહિ. આગામી બંદરે એમને એની આરાથી એ રદીમરમાં ખેડા, પણ ત્યાં પેસા મળ્યા નહિ. બંને શુદ્ધરે સ્વાભિમાની હોઈ રદીમરમાંથી કપાર ન લેતાં તદ્દન બૂખ્યા જ ખેસી રહ્યા. રદીમરમાં ધણી ભવાનીઓ હતા. તેમાંના એકનું બાન તેમના તરફ ગયું. એણે તેમની પાસે જઈ તેમની મુરદેલીની લગીલીથી, તે તરત જઈને કેટલીક ખાવાની વસ્તુઓ લાવી તે લેવાની વિનવિત કરી. બંને શુદ્ધરેએ તે લેવાનો સંકલેષ દર્શાવતાં એ ભવાની શુદ્ધરે કહ્યું, 'તમારી ગમે એ મુરદેલી હોય કે ભુલ તમારી બેઠની હોય; પણ તમે જ્યારે હિંદ પાછા જરોડી ત્યારે તમારા મોંમાંથી સહજ જ સાબડો નીકળશે કે ભવાની રદીમરમાં અગને કાંઈ ખાવાનું ન ગળ્યું. એથી ભવાનીને સરકારનીને મારા દેશમાં ધણી ચોટી અપ-ક્રીતિ થશે. માટે તમે આ વસ્તુના રદીકાર કરો. આમાં તમને એણું આવવાપણું કાંઈ જ નથી. બીજાની મુરદેલીમાં ગઈ કરવી એ ભવાની તરીકે માટે પ્રથમ કર્તવ્ય છે.' આપણે પણ આપણા દેશ ને સરકારના પ્રતિજ્ઞાસૂત્રો આપડા જ દર વહેવાની જરૂર નથી. (મશાઈ 'એકતા'ના આધારે)

જયકૃષ્ણ ઈન્દ્રજી

જેમની જન્મ-સાતીઠઠી આ મહીને યુગસંતે જન્મી

શ્રી અય્યપ્પ દેવજી એ યુગસંતનુ મુખજ છે યુગસંતમા
ચોતાનાચિ. વધા તન્નાવ ધમ્મોથી થામી જન્મક્રિયા છે તેની
પ્રધાન અગ્નિચોમા શ્રીઅય્યપ્પ દેવજી શોભે છે જા ૧૫
અંદાજ અને પત્રોપાન તેમજા બળે છે દશાસપત્ત કપર
સેમજા બેઠો બરો વિધાય છે કે તેમજા એ કાંતે પ્રધાન
રધાન આજે છે અને તેથી બનેલ પશ્ચિમો આ રી રહે છે
એમ માન છે એ વિષે એમજો કારણદ અને વિધાય જીતી
છે અને તે એમજા સ્વ કપરનોય કામજો છે - આપીછ

લેખક - ગામસિંહજી સોઠક (સિંદર કિપાઈમેન્ડ કમ્પો)

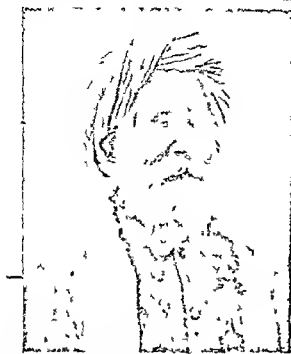
જોખતા બધા આવી તમ આર્થિક રિવતિએ લાલ લણ માલવીશ
કાપડી લોકોએ તેમને પોતાના થોડા મુકાશા કલ્યાણવા, પશુધરના
વેપુલ સરકારોથી તેમજ તેમ થતા જમ્યા

દરરોજેપણની થતી નેજાવાળા માટે, અને કુમાર સદન દેશાદન
કરવાના કલ્યાણમા વેપુલ સરકારોથી દરેવીના મુકાશાની વદલ
મહાશય સાથે રજોયા તરીકે કરાવી બધા અય્યપ્પ બલક થયા
ત્યા તેમને ફાવી મળુ અને થોડી થી થી વધુ મોકલી થય, એટલે નાની
વધે જ તેમજા કુળિયાલ તરીકે મોળાખા સાધવા પછી વદલ મહા
શાની સુખનાથી અય્યપ્પ તેમના મોઝા કાઠી પાસે મુલકી આવી
રહ્યા ત્યા થોડ વર્ષની કમારે બદેશમલ પારસીની નિરાણે અધવા
બેઠા બેઠે આત્મતિક અરીલ અવરજાયા પાસે ફી સરકાર કે પુરતો
અરીદવા નેટલા પેસા થે મને નહિ મોકલે થણા કા વેરી કમતેમ
કરી તેમજા મેળ કરી થોતા તેમજા થજે છે કે એ વખતની ફીના આઝ
આના કપાથી સાધવા તેના વિચારમા કું પછી વખત દોરો પશુ
ભવારે ફી આઝ માગાથી વખાને એક રિપોર્ટ થા ભવારે તે કારવાની
અચકિથી અમેલ મોઝા ધોગણી અનુવર ઠાકરુ આ વખતે
ન્યોપેટી અને Deserted Village કાવ્ય મોળાના પ્રિય વિષય
દલા આજને મુખબલે તો એ વખતની અકલાસપદવિલ કહુ સમાન
દલી એમ અય્યપ્પ સાઈ થયા વખત કહેતા

આમ, નિરાણ તો ઠાકરુ પરી, પશુ અબાકરજાન બરી જ
રહ્યા પાસે રીસા જાણવાના પેસા નહિ એટલે કોટમા કલ્યા મધાન
માન એટલા પરકુદિઓપાવિતીના મુલક નામે જાણવાન કલ્યા
અને મોટી રૂતે તેની સાધવા જ એક સાકાર એટલા કાલ સુધે
કહેવા એ એટલે તો સાકારો દોનો કે અથા પાશુ ફેરવાઈ નામે જ
પાસ આ વખતે હંદરેકટરેકેથી નામે એકકિશિવન તેમને બિરત
ફેવરેકા આગવાની કાલકા આપને, પશુ તેમા તેમજા ફાલવા
નહિ એ જ અરજામા ફાલકાના કાલકાને અરિયાપર અરિયાપર
જાન મેળવુ અને પુરતે મુલક નામે એક અન્યત્ર અને એક રીસા
તેની પાસેજે ૧ ૧૨મી પશુ રીસા નિર્વાદ મારે તેમજા બંદની
કાલકા ૧૦

૨૬ ફર્વે, પશુ તેમા ફાલવાન બની

(૬ ડીસેમ્બર ૧૯૪૨)

જન રે તુ હસન કી મત કે

એ

જનરુત રાખીને વન
રેપતિવિદ્ અય્યપ્પાઈએ તરકાર નેવી જ પદાવલ નિદમી છાવી
યુગસંતને તેની વનરેપતિસમુદ્ધિનુ મુલક જાતાવુ આ હેતુની સિદ્ધિ
માટે એમજો નિષ્કામકારને ને આમદર્પક દુષ્કાલીમા જ પોતાનું
સાલિત્ય લખ્યુ યુગસંતને વનરેપતિપારખુ જનાવવા એમજો જાગેરો
વનસ્પતિજાણને એક માન યુગસંતીમા જ નહિ પશુ દિલ્હરની
પ્રાતીય ભાષાએમા પહેલો અંગ છે અને આજ વનજે રાખવા થીયા
ગણાં એવી જાગેરોનીને બીજે સ્વ દલ નવી કાપો એ દાસ યુગ
સંતને તેના આગણમા એવતી વનરેપતિએને મોળાવણ કરવા એમજો
વનરુકુ કહુ, અને એને ટેકે જ વનરેપતિસુધિમા યુગસંત રસવેળ વધુ
ગાળસાગરની કન્ઝકારે, તેને પશિમ છે કોરી તાળ પર આ
વેલા વનજવ બહારમાં, આજની એકસો વર્ષ પહેલા, સ ૧૯૦૫ની
વિજયાદશમીએ, એક વેપુલ દરેલીના મુળિયાલ દેવજી નાગના
મિત્રનારા આજબુને ત્યા એમજો જન્મ થયો થર્મના, સહિયા,
સમીતના અને વિદ્યાના પાતાવરજુવાળા તથા પરપરાગત બિરદાસ
વેપુલ સરકારોવાયા અરીલ ધરમા તેમજા જાણવણ વીનુ પ્રાવસિ
, હિંદામુના અકલાસકાળમા જ તેમજો કસરતો નાદ લાખે, એટલે
નાથા સીદી પાસે તેમજો ૧૬ મેકા, મધરજ વરેરે કસરતે રીસા
તરવાને પશુ રોજા રેજા, અને કામલજનની બદલકલનક મલકા
વરજુમા તેમના માન અને સારી મેળા મુકદ થયા કે એટલે વરજ
જીવી એમજો કોટકાક કસરતે ને કાવનારેકલ જીવન ગાવુ

પિતાના મુલક પછી અધિવાર વર્ષની વધે તેમજો તેમના થોડા
કાલ પાસે કમલ મારાલીમા આવી રહ્યા અર્ધ તેમજે ને ક કુરતિથી
નિપા લઈનિર્વાદ કરવાને દત્તો, કલ્યા અમેલ અનુવાનો કાક કહે
મળુકરી લેવા ફરજ તરેરે પશુ તેમજા એ મેલ કામગીરી

એવામાં એમના ગોદાશાઈ બાળુજ ગુણુના યાત્રાએ ગયા, તે બંન્નેને પણ ગોદાની સાથે હાથ ગયા ત્યાં અડધુ મેટ્ર નજીક તેમણે વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનાં તેમજ બીજાં ભૂતાં-નવાં પુરતો વેચવાની દુકાન માંડી આપી અને ન્યયકૃષ્ણ ત્યાં જ રોકાઈ ગયા. એમાં કેટલાંક પ્રાચીન હરેતતિભિત તથા બીજાં ભૂતાં પુરતો લોકો તેમને ભજવવાને વેચવા આપી જતા; તેમાંથી પાતે પણ કેટલાંક સમી લેતા. દુકાને ઝાંઝી કામ નહિ, એટલે વાચન ખૂબ વધ્યું. આ રીતે મધુરામાં હવેન બ્રમ્હાણા અને હિંદીનો અનુમત ગયા. ઉપરાંત તેમણે વૈષ્ણવ હવેલી મા ગવાતાં ક્રાંતનો દાળ સહિત કરચ ચર્ચા અને મધુરામાં જગના-ગેશાની શ્રદ્ધાભિજ કેળવી છવનમાં રવચ્છતાનો ગુણુ લેતા. આ ધંધાને ળંગે તેઓ મુંબઈવાળા વિદ્વાન પુરતતિભિત પંડિત જ્યેષ્ઠારામ મુકુંદજીના પરિચયમાં આવ્યા અને તેમની સાથે કાશી, બરેલી, અંબાલા વગેરેની યાત્રાને તેમને લાભ ભળે. આ પ્રવાસ-માથી તેઓ મુંબઈ પહોંચ્યા, ત્યારે ન્યયકૃષ્ણને પેઢીના સખત દુખાવે શરૂ થયાં અને તબિયત તદ્દન નબળાઈ ગઈ. આ વખતે આપણા પ્રજા પુરાંનિહ રવ. ભગવાનજાઈ હદ્રહ મુંબઈમાં રહેતા હતા. તેમને વનો-પંધિનો શોખ હતો અને વેદનું કામ પણ કરતા. આથી જ્યેષ્ઠારામે ળંગને ભગવાનજાઈ પાસે મોકલ્યા. એમની ક્વાથી ન્યયકૃષ્ણને ળંગ થઈ અને એ બંન્નેના પરિચય કેળવાયો.

ભગવાનજાઈએ જે વેળા દેવાયેથી મુંબઈ આવીને પુરતત્ત અને શિલાલેખ-સંશોધનનું કાર્ય કરતા હતા. રાજમુખ કર્યા પછી ભગવાનજાઈએ એમને વ્યવસાય તરીકે પોતાની પાસેના શિક્ષા-લેખોની નકલો કરવાનું કામ સોંપ્યું. ન્યયકૃષ્ણે તેમાં રસ લઈ નહુ નિજાસા દેખાડી, એટલે હિંદના આર્કિયોલોજિકલ સર્વેયર (પુરાતત્ત અધિકારી), સર જેમ્સ બેન્ડેસ સાથે ત્યારે ભગવાનજાઈ સર્વેકામ (ચોન્ટીકામ) માટે નાશિક ગયા ત્યારે ન્યયકૃષ્ણને પણ સાથે લઈ ગયા. આ દરમ્યાન ન્યયકૃષ્ણની અભ્યાસી રૂઝિ, આચાર તથા વજર સમજાયે પણ ભગવાનજા કુદરતીરીને રહેલા વનરપતિ પ્રત્યેનો પ્રેમભેદ ભગવાનજાઈએ તેમનું વનરપતિજ્ઞાન વિકસે તેવા સંજોગો યેળવી પીધા, અને નાશિકમાં પ્રત્યક્ષ પરિચયથી ન્યયકૃષ્ણ ધળી વનરપતિને પિતાનતા થયા. આથી મુંબઈ આવીને ભગવાનજાઈએ તેમને ઝાંઝી મેડિકલ કોલેજના બોર્ડનરિટ (વનરપતિનિહ) ડૉ. સખારામ ગાળુન પાસે મોકલ્યા. ન્યયકૃષ્ણનું વનરપતિનું જ્ઞાન અને તેમણે ભેગા કરેલા નમૂનાઓ જેઠ સખારામ ખૂબ પ્રસન્ન થયા તેમણે ન્યયકૃષ્ણના બધા નમૂના સમી લીધા, અને બહારમાં પોતાના બીજા ચોદા આપ્યા. પછી તે સખારામે ન મેલેલા બધા તેલો જે નવાન નવા નમૂના ન્યયકૃષ્ણ લાવવા માંડ્યા અને એ રીતે મુંબઈની આસપાસની વનરપતિનો તેમણે અભ્યાસ કરી લીધો. સખારામ પોતાના દર્બરિયમાં ન્યયકૃષ્ણે લાવેલા નવા નમૂના ઉપરના લેખમાં 'As identified by Jayakrishna' (ન્યયકૃષ્ણનિર્ણિત રહેલા) એ રીતને અજુરતીકાર લખીને લંકદાસ લખાયા. આથી ન્યયકૃષ્ણની અભ્યાસની પ્રેરણા વધતી જ રહી અને તેમને સંઘેષ ઉત્તરોત્તર ઝાંઝી કામથી બન્યા. છેવટે સખારામે ચણુ ખાતે થઈ કે ન્યયકૃષ્ણ સમા શિથ્થને પઠોંગી વળગું સહેલું બેઠો.

પછી તે મુંબઈમાં વનરપતિજ્ઞાનને કાઈ પણ રીતેથી આવે કે તરત ન્યયકૃષ્ણની પૂજા થતી. સખારામના મૃત્યુ પછી તેમની જગ્યાએ આવવાની ડૉ. મેકડોનલ્ડનો પણ ન્યયકૃષ્ણ સાથે એ સંબંધ કામચ રહ્યો. એવામાં રાજકોટની રાજકુમાર કૌશલના પ્રિન્સિપલ મિ. ગ્રેગર મેકડોનલ્ડને વનરપતિસાક્ષનો રસ જાગ્યો. તેમની સાથે વન-રપતિજ્ઞાન-વેપક (Field Botanist) તરીકે જવા મેકડોનલ્ડે કૃષ્ણને બાગમણ કરી અને મગવાનજાઈની આપણી ન્યયકૃષ્ણ માથેશન ગયા. ત્યાં મેકડોનલ્ડ, બેન્ડેસ, મેકડોનલ્ડ અને ન્યયકૃષ્ણ રોજ વનરપતિનાં અભ્યાસ, અવલોકન અને સંશોધન કરવા જવા લાગ્યા. અજ્ઞાત અથવા કોઈક વડે વનરપતિઓનો તેઓ ત્યાં નિહાવ કરતા, અને જોને કોઈન ગોળખી શકે તે વનરપતિ છેવટે ન્યયકૃષ્ણ પાસે રહી જતા. તેમની કોને તે પરિચય અને પ્રમાણભૂત નિહાવ આપીને દત્તાર હોવાનો તૈયાર જ હોયો.

માથેશનથી પાછા આવ્યા એ અરસામાં ડૉ. આર. એન. જોરી 'મધિરિયા મેડિકા' નામનો વેદકનો મહાગ્રંથ લખતા હતા. તેમની મામળીથી તે લખાવામાં ન્યયકૃષ્ણે મદદ કરી. ડૉ. જોરી આ કાર્ય માટે ન્યયકૃષ્ણને માસિક રૂ. ૩૦૦૦ દરમ્યાથી આપતા. એ કામ પૂર્ત થયા પછી તેમણે ગણકૃષિવિજ્ઞાની બર્ટવૂડ અને મેકડોનલ્ડ ન્યયકૃષ્ણને તેમની શક્તિ અને જ્ઞાનસંચયને સહુપયોગ માય તેવું તેમને યોગ્ય અને મનમગ્ન કોઈ કામ અપાવવા ઉત્તુક હતા. એવામાં બરડા કુતરની વનરપતિઓના શાકીય અભ્યાસ ધળે તે દેશપરદેશમાં ભણીતી થાય તેમ કરાવવાની પોરબંદરના મહારાજાને લાવના થઈ. અને માટે મેકડોનલ્ડે ન્યયકૃષ્ણની બહાગણ કરી. જો કે ન્યયકૃષ્ણની કમ્પા તો હજી મુંબઈમાં રહીને ભગવાનજાઈ વગેરેના સહવાસ-મા પોતાનું જ્ઞાન વધારવાની દમી. પણ તે વખતના પોરબંદરના એડમિનિસ્ટ્રેટર સર એફ. એસ. પી. લેલોએ પોરબંદરમાં તેમના અભ્યાસ માટેની થયા તેમને માનમતા કામગીરી જોવી પૂરી સમય અપવાની ખાતો આપી અને ન્યયકૃષ્ણનાં રોજી લીધા.

અ.મ. જ્યેષ્ઠારામની રહી એક્ટાબર ૧૯૦૬માં 'હુદરેજ ગોવ કોન્ટ્રેસ એન્ડ ગાઈડન્સ' માટે ન્યયકૃષ્ણનાં નિમણૂક થઈ. બર્ટવૂડ તેમણે એવો તે વનરપતિજ્ઞાન કેળવ્યો કે વનરપતિ સહ્યે નહુ અચર્ય પાતો કરતા હોય એ રીતે તેનો પતિષ્ઠ પરિચય તેઓ અનુસવવા લાગ્યા. આ રીતે તેમણે કેળવ રહેત પછી વનરપતિવિદ્યાને અભ્યાસ કર્યો અને રવશક્ષિત વનરપતિવિદ્ બન્યા.

તેમણે ત્યાં પુકળ નવાં ઝાંઝી રોપાવાનું અને તેમનાં રક્ષણ માટે પાંચ પ્રલેષ કરાવ્યો. પોરબંદરમાં હજી જે નમૂના દેખાડી કોઈ પછે કે 'આ ઝાંઝી રોપાવાનું' તો ઉત્તર મળે કે 'ન્યયકૃષ્ણનાં' નહુ સખત કામ કરવું અને બીજા પાસે કરાવવાના કામ પર હક દેખે એ રાજવી એ તેમનો રવભાવ હતો. તેઓ પરમ કૃતબલિષ્ઠ હતા. જંગલમાં રવાનીએ વરચે કરતાં તેમની સાથે કુટુંબ જેવો દેખાતો. આજે પણ બરડાના રવાનીએ ન્યયકૃષ્ણનાં જ્યાં રહી તેમનાં રચરણો ત્યાં કરે છે કે 'બરડાનું એકેકે ઝાંઝી એ કોળખે. બહુ બેઠો આદમી. કોઈની પાંદે નહિ અને રોજની વસુકાત છાંટે નહિ.' એની સાથે આજનાં રવાની પણ થાં જેવી ખડતલ તો એની કાદી.' ન્યયકૃષ્ણનાં પણ આ રવાનીઓ વિષેના અભ્યાસ અને અનુસવ ખૂબ હતાં. આ રવાનીઓને તે પોતાના વનરપતિ-અભ્યાસના સહાયક ગણાવે છે. પોરબંદરમાં તેમણે વનરપતિજ્ઞાન માટે ખરી દિલગી અને મગતા કેળવી અને સાચાં રાજબજા પણ બની રહ્યા.

તેમની કામગીરી બીજા, ખંત તથા અભ્યાસ માટેની તમજા જેઠ સર લેલોએ મુંબઈ સરકારની પશ્વવાનગી યેળવી સરકારી જંગલ-ખાતામાં વન મહીના માટે કામગીરી રી ખવા તેમને પૂતા મોકલ્યા. ત્યાં તેમણે વનરપતિ (Forestry) ને અભ્યાસ કર્યો. ઉપરાંત પોતાના પંથાનાં થપરી વિદિશસનને એમણે વનરપતિવિદ્યા (botany) નો અભ્યાસ વધારવામાં મદદ કરી. છેવટે એમને પોતાની જ્ઞાનશક્તિ

માટે સાચું આત્મજ્ઞાન થયું. તેઓ ધર્મી વખત કહેતા: 'શ્રીમ જીવિયા સીખને છે. -કૌસિલ' કે સાળાઓ નહિ. આપણામાં સાચી વિપ્રાશ્રય નથી એટલે જ જ્ઞાન નથી.'

સં. ૧૯૫૪માં પૌરબંદરમાં જનતા પેશ્વણી ધર્મમાલ યદીત્વારે એમણે એ આનંદીઓની આવજન માટે રમણસેવક તરીકે પોતાની સેવા આપેલી. આ વખતે પૌરબંદર પાલકાપોતાના સૈન્યર આચક સાવકીઆને એક જન યતિ જીજીશીનો એક કડકો આપી મંગેલા. તે યજ્ઞીને ગર્હ ઉપર એપડવાથી ગર્હ દૂરી જની અને દરદીને આશમ થતો. આ કડકો ખૂટવા આવ્યો ત્યારે સાવકીઆએ તે ત્યાંના આદ્ય, યોદ્ધક આદિસરને મોકલ્યો. યજ્ઞ પ્રયત્નો છતાં કાઠી તેને એળખી શક્યું નહિ. ઉપરે જ્યકુંબુકાઈ પાસે તે આવતા તેમણે તપાસી તેને યોદ્ધકન (Willhanta Somniferana) મૂળ તરીકે પિછાણ્યું પછી તેા પેશ્વગની અને જીજી ગર્હો ઉપર એ વનરપતિનો ઉપયોગ થતાં દરદીઓને ફાયદો થવા લાગ્યો અને જનતાને આનો ઉપયોગ કરવાની નહેસત પછી પૌરબંદર સ્ટેટ ગેઝેટમાં આપવામાં આવેલી, (૧૦ પા. ૫૧૨). ઇ. ૧૯૦૨ના ડિસેમ્બરમાં અમદાવાદમાં બસાએલા પ્રદર્શનમાં એ પાતાનના મૂળની નમૂના મૂકામાં આપેલા હતા. પછી તેા બરડા કુંજરની વનરપતિના નમૂનાઓના એમણે સંગ્રહ કરવા માંડ્યો. તેમનો એ અખરૂષ સંગ્રહ યજ્ઞ પદ્ધતિના મુકાબમાં આવેલો. ૧૯૩૧ તથા ૨૦૩૧ દિંદી શાસ્ત્રીય કૌમ્બેસના તથા જેલ યોગેલનાં કેટલાંક પ્રદર્શનોમાં આ સંગ્રહ ખાસ આવરૂષ એમણે તે તે માટે એમને પ્રસિદ્ધિપત્રે, માનપત્રે તથા ચંદ્રોશ મંગેલા. પ્રદર્શનોમાં તેઓ જનને જનને જનતાને નમૂનાઓના પરિચય આપી તેની ઉપયોગિતા સમજાવતા. એ પ્રદર્શનોમાં એમનું શ્રિય પેય લાસુદા (Cassin Occidentalis)ની નીચે કાંદી, અને યોદ્ધકનનું અગિય તેા હોય જ. આ રીતે જ્યકુંબુકાઈએ બરડાને મુકાબમાં કર્યો.

'પૌરબંદર એમણે કુશલિયતો આ દેશની વનરપતિ વિષે જાણે તે મારા દેશમાંથી પોતાને આજે એમની ને પત્ર તથે હુંદાની વનરપતિને પછુ ન એળખે' આ પોતાનું મનઃક્રમ હળવું કરવા એમણે રમણના જુલશાનીમાં જ 'વનરપતિશાસ્ત્ર' લખવાની તૈયારી કરી. આ પુસ્તક એ એમણેમાં લખાય તે તેના બહેણે કુશલો યદ્ય એમના અગાધ કર કર યાજ એની અનેક કુશલિયત અને દિંદી મિત્રો તરફથી એમને રાજના, યજ્ઞ, પજુ રજાશિખરની પ્રશંસા તેમણે જુલશાનીમાં એ પુસ્તક લખવા માંડ્યું. જુલશાનીમાં આ વિષયને લગતું કાઈ માર્ગદર્શક પુસ્તક ન હોય એ બાબમાં, એમણે કુશલોએની માર્ગદર્શી અગાધ કરી, જન-અનુગમથી એકદી કરાએલી બરડાની વનરપતિની પૂરતી માદિતી તેમની અને દી. પૌરબંદરની નોકરી-માંથી નિરાતિ મેળવી અને ૧૯૦૪માં ગાજરું રાક કર્યું એ પુસ્તક ૧૯૦૭ સુધીમાં પૂર્ણ કર્યું. વનરપતિની માનસુદ સારંગીય માદિતી જ આપડ પુસ્તક તેા જુલશાનીમાં નહિ ખપે એમ સમજા શ્રી કુંજરામ સુધેશગની સુધનાથી તેમાં તેમણે વનરપતિના રમણપદ્ય ઉપરથી તેના જુલશાનીનું વિવરણ તે ઉપયોગના હુકમ પજુ રમેશી; લગા આપવાદિ બાંધે, દુલા, વિવિ, ઘોડો, ચમેરીથી તેને આનંદ કરી તેમણે રસ લાવવા થતું હતું. વતી એમાં વનરપતિની કેટલીક નવી પરિચા પજુ રમેરી. આમ જુલશાનીમાં એ લેગા આનંદ એવો એ મંચ જન્મેલો.

જેનામાં પૌરબંદરના મહારાણા શ્રી આલસિદિત અખાતક ચર્ચ-વાસી થઈ જતાં તેમને પૌરબંદર શાલ્ય તરફથી બરડા કુંજરની વનરપતિનું આ પુસ્તક ઉપાવવા કાંઈ માર્ગ કે રેલ જન અગાધ નહિ; અને એ વખતના ત્યાંના એકિમિટ્રીદે માત્ર ૧૦૫૧૧ નામ જ જાનીદરા

સંવત ૧૯૦૫ની વિજ્યા કમળીને બુલમાં શ્રી નાનીની મંદુત પાઠશાળાના મહાનમા જ્યકુંબુકાઈને વનરપતિનું જન્ય પ્રદર્શન યોગ્યું હતું તે સમયની તરીકે કાળી તરફ પાછડી વાળા મુદારની ઉપર યોગ્ય મુદો વાળા છે તે શ્રી જ્યકુંબુકાઈ અને કોમની નેડે ચરમાવાળા છે તે કમળા દીવાન રમ. શ્રી જુલશાનમાં બદ. નીડે જમળી તરફ મહારાજામુદાર શ્રી જનુઆ સાદેમ જાએલા છે ઉદારતા દાખવી. અથવા પોતાના પુરતકની હરતપ્રત હઈ તે મુજબ જનતા દેતા. એવામાં રસતાના દેનના તેમને ગમદાવાદના રમ લાઘ-કીસ કમિયાસીકર અગા થવા. એ પુસ્તકની પૌરબંદરના મહારાણાને કામેલી અખંપુપત્રિના કાદી નાખવામાં આવે તેા જુલશાત વનાં કુ-લર સૌસાએટી (કાદીની જુલશાત વિપ્રાસના) તરફથી તે ઉપાવતેલો પ્રબંધ હયાથી આપવાની વાત લાઘરાજે મૂકી. પજુ એકિનિશાલ્ય-અગ જ્યકુંબુકાઈ હદયા નહિ તેમણે પોતાની પત્નીના પરિજ્ઞાં નીડે મૂકી પેસા મેળવ્યાને પુરતક છાલવવા માંડ્યું. આમ, ઉપવ પાનાનું, ૨૫ વર્ષની ૧૧૧ વનરપતિના વખનુચાણું આ પુસ્તક 'જુલશાની' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં ઉપાઈ અને ૧૯૧૦ના પ્રસિદ્ધ થયું. એ પુસ્તકેતેવાર કરવામાં બરેખત તેા બરડાની પુદ વનરપતિનો અને ત્યાંના રખારી-કાદીની સાદારપતે જ્યકુંબુકાઈ મદરખાને ઉલ્લેખ કરે છે. સાર લાઘકદકુંબુકાઈ આટલેકર ને વનરપતિના સમર્થ જાતા કનંધ પીતીકર તેા આ કંધ ઉપર કિરા હતાં રવાનુમયે લખાએલા અનન્ય મેલા આ મંચને પ્રાંન દાવરે જાખૂળ વિશાલના દત્તો. જુલશાનીમાં માત્ર 'જુલશાની' પત્રે તેની વિરદુત આયોચના કરી દી. તે પત્રી ઉકાર. ૧૯૨૨આઆવનમરમા મેળેલી સાદિતવ પરિપદના વિશાનવિભાજના પ્રમુખે તેનો કલ્પેજ કરેલો નહિ ત્યા હયા જુલશાનના સાલિતવખત આ તેના વિષે ક્યાંયે જરા સરમો. પજુ નિર્દેશ થયેલો નહિ: મેળની એક દબર વદલ છામેલી તેગાથી રમણીરમણ નહત મકત આપવા-આ મક. જે તેને લેવાય તેા કાજુ લેઈ આપી નાને એ પુસ્તક અપી કીચતે કાદી નાખવા તે તાપર યવા; અને તેની નહેસત માત્ર લેવાય તેની જ્યવરના કરવાની તથા જાજ ચાર રિખાની યાગને પજુ એ પુસ્તક મક જરીરે તેા તે કાદી નાખવાની કમનું સાદિતવ-વાળા રમ. જિપુ અગેડાંને એમને કમલ આપી. આ મુજબ એ પુસ્તકની ડાઝ નહત ૧૯૨૮ સુધીમાં માંડાઈએ ખપી: જનાં એમને પોતે આ પુસ્તક છપાવા વિષે પૂરનો સંભાવ દત્તો. અખર અગરવામાં પોતે છપી થયા છે કે 'વનરપતિરમણ જમનું ત્વારે એમ આનુપ કે આદે કાજુ વાંચયો; અને કોડો. પજુ કટો ને કાજુ જરીરે કી-મના

વનરપતિ-જ્ઞાનનો મોંઘા વારસો સાચવતા. તેમના શિષ્યોમાં અ-
ત્યારે 'વનરપતિસુહિ'ના લેખક શ્રી ગુરુકૃષ્ણ ખોમલ બાંસદાસ
અને હાંસોદના વેદ ઓ બાપાલાલ અમરવલ ગણાવી શકાય.
મટીરિયા ગેડિકા લખનામાં ડૉ. ખોરીને એમણે મદદ કરેલી.
એ પુસ્તકમાં ડૉ. ખોરીએ તો એમના નામનિર્દેશ કરવા નેહથી
કૃતજ્ઞતા પણ નથી દાખવી. શ્રી ચેરેટર ઝેન્ડરસે પેતાના પત્રમાં
આને સારમબર્ગ કાર્ય તરીકે જલદેર કહ્યું છે. 'ફલાથરિય પ્લાન્ટસ

આવે વેરટન' હન્ડિયા (પશ્ચિમ દિશની સંપૂર્ણ વનરપતિ)ના
ડૉ. મેઈન, 'મટીરિયા ગેડિકા' અને 'ફાયેરિયા હન્ડિયા'ના લેખક
ડૉ. કીમક, તથા 'માયેરાન-ફ્લોરા'ના લેખક ડૉ. થીએડોર ક્રેબે
પણ એમણે રવરીતિએ મદદ આપેલી. ઈ. ૧૯૦૫ના નવ્યુઆરીની
૧૬મી તારીખે સંચલ એશિયાટિક સોસાયેટીની મુબાર્ક સાખાની
સાથ સંવત્સરી પ્રસંગે રવ. ડૉ. ક્રીસ્ટફરે પણ નવ્યુજ્જ્વલમહાદેવે યોગ્ય
અંજલિ આપી હતી. 'હન્ડિયન ગેડિકસિનલ ઝેન્ડરસ' અને 'પોઈઝન

શ્રી નવ્યુજ્જ્વલમહાદેવના કાર્યના નમૂના તરીકે 'કેન્ડર રવરયાનની વનરપતિઓ'નામના એમના પુસ્તકમાંથી ઉતારેલો લેખ

નામો : નંદ, મંદુલ વન (કંચી); ગળો (ગુજરાતી); ગુરૂલી
(સંસ્કૃત); મીઠોલા (હિંદી); (Tinospora Cordifolia (લેટિન)
વર્ણન: ગળોના વેલાને યલુ કરી સોફાઈ એળખે છે. બાંદેશસ
તે દેવ છે, તેપણુ મોઘારો પછા ભગી ચારે છે. એના પારસ-
પીપળાનાં જેવાં પાન લીસા, યળકતા ને મોઢપેથી યીડણા લીંગે છે
નરને આદક ફૂલ જુદાજુદા વેલાઓ પર આવે છે. તે બારીક ને પીળાસ
લેલા લીલા રંગના હોય છે. ફળ ગરીના રાખાથી કઢી મોટા, લીસા,
અળકતાં, પ્રથમ લીલા અને પાકે ત્યારે રાતા થઈ ન્હય છે એ વેલાના
સર્વાંગ કડવા હોય છે ને તે બધા ચે અગ્ર ઓપધાપંથોમાં છે
ઉપધેય: ગળોના મૂળ અને ફાંટી વિશેષ કરી એસડના કમખમાં
વધારે આવે છે, તેથી તે હનામે એકઠા કરી લેવા મેઢએ, કેમકે તે
વખતે તેમાં કડવો તત્ત્વ વધારે મેઢેઠો થયેલો હોય છે. ગળોના વેલા-
પી સ્વચ્છ કાઢવામાં આવે છે તેને ગળોન્સત કહે છે તે પણ મેઢે-
લો એરી કડવાસાલો હોય છે એ તેમાં કડવાસા ન હોય, તે તેમાં
કોનો મોઢો અથવા થોખાના રાતનો ભેગ કરવામાં આવેલો છે
એમ સમજવું ગળોના મૂળ એરી ગણાય છે તે સર્પદંશ પર વપરાય
છે. તેથી ડોક્ટરી-શાકા યજ્ઞ એ નીકળી ન્હય છે એમ કહેવાય છે
ગળોની ફાંટીને ફીટ અથવા કમળો ક ધી ૧૦ ક ૧૫ તેલા મુખી
દિવસના પ્રજ્વલા આપવાથી તરિયા તાવ પર સારી અસર કરે છે.
એ અગ્નિ અને તાવ પછીની નળબાઈ કપર, અથવા શરીરની સા-
માન્ય નળબાઈ કપર વાપરાવાથી શરીરને ધીમી પણ સારી શક્તિ
આપે છે. રતલાગ નિવાસી મહંત સુખરામદાસજી પેતાના 'જીવિ-
પ્રચાર વેલ'માં 'અથવા લખે છે કે 'હિંદીમાં ગળો માસા ક, એલથી
રની ર, વેંકયોગ્યના માટેો અરથા, સાકર માસા ક, એ જેળી, વાઝી,
નવ દિવસ ખાય તો લોહિયાળ નાકુ (હરસ) અને અરધી મટે.'

પરનો લેવાય છે; પણ આવાં જાડ પર ચડેલો ગળો આવે ન જોવામાં
આવે છે. માટે ગળોના વેલા એક અમૂલ્ય ઓપધી તરીકે તેમજ
સેંકડો ફાંટ અને હાંદરો જલકાંતા વારા તરીકે લાગમાં આવતા
દોવાથી એને, બામ, વાઝી અને એતરાની વાડો તથા શોદાનો પર
તેમજ ન્યાંન્યા રાતી શરે ત્યાંવાં સીમડા, બાખા, થંડી, બાવળ
આદિનાં જાડો પર ચડાવી ફાંટ મળે વધારે કરેલા મેઢએ.

ગળોન્સત: તાવ પછીની નળબાઈ અને તાપતલથી અર્ધાંત બરો-
બના દરવાજાને, તેમજ કુકણાં (પૂજારાઓ)ના ધીરુ સોનવાળાને
આપવામાં આવે છે ધાતુપુષ્ટિ માટે ઓક્સિત, કંધ, સાકર અને તેમાં
એલની નાખી પીએ છે. ગળોન્સતની ગાત્રા ૧ થી ૩ ડાંગ અર્ધાંત
એક તેલા મુખીને છે ગળોનાં કેમગળ પાન દુધમાં વાડી રતવા હપર
જોપર છે. ગળોખાંતો કડવો તત્ત્વ ફાંટકલથી અથવા રસવંતીમાંના
કડવા તત્ત્વ(Berberine બરબેરીન)ને કેટલેક એરી મળતો છે, એમ
રાસાયનિકશાસ્ત્રે શોધેલું છે. વિશેષ ઉપયોગ માટે જુવેન્વનરપતિલાલ.
કાઠિયાવાડ તેમજ કચ્છમાં ગળોના વેલા ફાળવકરીના વારા
તરીકે બહુ કપાલ વપરાઈ ન્હય છે. એના વેલા પણ કરી ખરસાળી
થોરની વાડો પર બહુ ચડેલા હોય છે; પણ એવા વેલા પર થોરનું
છીર લાગવાનો સંભવ દોવાથી થોરના જાડ પર ચડેલો ગળો એસડ-
ના કામમાં વપરાતો નથી. એ માટે તો પ્રથમ ફરજને લીમડાના જાડ
પરનો, અને તે મ મળે તો પછી આળા, મરી કે બાવળ આદિનાં જાડ

મેઈ જાનરો કુક વેમ્ હનો, તેને રાત્રે એ જુલુકે કે-
'મરી પ્રક્રિય કુબરની, પણ બહુતાં છાન કરાય;
બજાર ચિત ચડે નહિ, તેને મીઠો કપાય કે-
ત્યારે વેદરાન યુકમે કહ્યું કે:
'ગળો, અપેડો, વાવડીય, રાંખાવલિ, વળ, રુઢ;
વિદ્યાલાદી, રાતાવત્રી, યા(ય)ના પીમાં ધૂંટ.
હાંટી પ્રખાતે મે ગળે, એ નાખી નીતે એક;
મટે રખાતે વિરમૂતિ, વિદ્યા ચડે વિરો.
સોળત પંડિત જુદની, મુધરે વળી બજુનાર;
બજુનાની એમિ ઉપર, મુધરે રાનકુમાર.'
'હન્ડિયન ગેડિકસિનલ ઝેન્ડરસ' માં ગળોના ઉપયોગ આપેલો
છે તે નિશ્ચયસુચે વાંચવા નેબો છે.

આ - - કા - - રા - - વા - - જી

‘કુમાર’ના ચિરપરિચિત્ર શ્રી ચારદીન્દુ બંદોપાધ્યાયની નવી કવપનારંગો કથા

અનુવાદક

રમણિક મેઘાણી

ઉઠો! રહો! થોડી વાર કોઈ દરો વરદા સામે નિહ રહી, પછી જાણે કબાતે સાથે ભણે કહ્યું, ‘ભાઈ વરદા, ચરણુજી લેવા દે.’ અને વરદાને ચરણુજી પરી કરી બોલે હાથ માથે અડાડ્યા!

અમે સૌ તો આશા થઈને નિહ ન રહ્યા કે આ બધું મું વાલે છે : વરદા પણ બેભાનના નેવાં મળે ગયા. સુધામણે હાથ પકડી તેણે એને બાળની ખુશી પર બેસાડતા ન સુધામણે બોલી કીકપો, તમારી માફક મારું છે વરદા, કાલના પ્રસંગ પછી હવે મને પ્રેત-યોનિમાં અપહારા નેવું નથી એ રહ્યું નથી.

આ પછી એ ‘કાનને પ્રસંગ’ સાંભળવા અમે સૌ સુધામણે ગેરિને બોલ્યા. થોડી વાર અનુચિતનરૂપે આકાશ તરફ નિહ રહી પછી એણે સરખાત કરી:

કોઈમત મહિના દિવસ પહેલાં અમારી બાલુએ એક નવા બેભાની સમજાવ રહેવા આપ્યા છે. પ્રિયતોપબાણ એમનું નામ છે. જે મહાનમાં અમારે પ્રાથમિક શાળા હતી એ ન મહાન એમણે બંદે રાખ્યું છે મહાનની ચારે બાલુ રંગીથી ઘેરેલી ખુશી આપ્યા છે. પીછું મહાન છે કદાચ તમે એ નેવું દરો.

પહેલે ન દિવસ પ્રિયતોપબાણ સાથે મેળાપ થઈ ગયો હતો. પહેલામાં ન નવા બેભાની આપ્યા હોય એમની સાથે પરિચય પાડવા અને કંઈ કામચલાઉ હોય તો જામને પરાધાન ચલવા કહેવા સામેથી ગયો હતો એ જમનમ પિરતાળીસની વધના, નરો સોખીન સ્વચાલના સમજાવ હતો. આપ્યા એ દિવસે ન બિજોને બેભાની મહાનની અમારી કપર રેડિયોનું મિશ્રિય બેસાડતા હતા. મારી સાથે બેચાર આવી આવળી લાતો મળે, ધંધો-ધાવો કંઈ કરતા નથી. પાસે રેડિયો છે. બાળ-અચ્છાં પણ કંઈ નહિ. દરેક વર્ષ પહેલાં પત્ની અવસાન પામે છે ત્યારથી ફાલે તેમ અર્ધા-નર્ધા ફરતા ફરે છે. અર્ધી આપ્યા પહેલાં દરેક વરસ અચ્છાં રંગા, હતા. ત્યાંથી ગાન હચક થયું એટલે હવે અર્ધી આપ્યા આપ્યા છે.

એ એકલા ન રહે છે, તો અડતા મોટા મહાનને મું કરો? આ વિચારથી મને આશ્ચર્ય થયું. પણ પહેલી મુલાકાતમાં એ બધું બાળનું બચાવ નહોતું હોય. એમને સરકામદા પણ કીમતી અને સોખીન ચાલુસને હોય છે તેવો હતો. એ પત્નીનિદ્રામાં હતા, અને ઉગર પણ કંઈ બોલ્યા તો નહોતી નહોતી મન એમનું કીકીક બોલું જણાયું હતું. ઉપચારી અચર મનમાં નહોતી બેતરી.

એ પછી પણ બીજા બે વાર એમને ત્યાં ગયો હતો. એમનામાં થોડીક અસંમતતા નહોતે થઈ હતી. એ સોખીન હતા, હતાં સ્વચં-પાકમાં માનતા હતા. નોકરોમાં પણ એક માત્ર પ્રદોષ પાત્રી રાખ્યા હતા, જે દિવસનું બધું કામચલાઉ કરી પેર ગાથો જતો હતા. એમને ત્યાં હોય કંઈ બાળુસ નહોતું, હતાં થર એવું તો કીકીક બોલું જણાયું હતું. થર ન જ બાળુસ રાખી શકે એ વિચારે દિવ પડે રહેતું છે.

કલ

ખતો વરંકામાં બેઠા બેઠા અમે ફેરલાડ સભ્ય ગુમામુઆ સુધામાના મોટા કાદી રહ્યા હતા. કામચલાઉ એ અતિ સોહાગમી રૂંધા હતા મા દિનમ્મ આદ્યલાદ રીતજતા ફેલાવતી હતી. એની એ સંધ્યાએ વરદા નેવાના મોમાથી પણ બતની વાત બાળી મળે હતી અને એ અજુગજુ કરતો એક પ્રેમગીત ઉપાડતો હતો કે ‘‘જેભને માંડવે પંખી જલુ ગીત માથ-’’

એવે વખતે સુધામણ આવી પહોંચ્યા. સુધામણ અમદાવી ન વલને મિત્ર હોવા છતાં હવે હમણાં સુધી જમણે સભ્ય નહોતે. તાલે-તરમાં ન જલણમાં કાબજ થયા છે અને બનતાં સુધી બૃત-પ્રેત એવે વરદા સાથે ચર્ચા કરવાના વિચારે ન એ સભ્ય બન્યા છે. કારણકે પ્રેતવિદ્યાનો એના નેવા પ્રખર વિદ્યાથી ભાગ્યે ન રેખાય છે. વરદા સામે આંખો મળતાં ન એના મોં પર હુડો-સુખ થોડા નેવા છુટ્યું-સુખ આવી નહ્ય છે. અને એ પછી એ બંને નજીક એવું તો ચર્ચા-ચર્ચ થાય છે કે એની ભેટી શોધવા શામાયલ મહાભારતમાં આપાર લેવા મળું પડે. પણ આને જોયું તો સુધામણના મોં પર એવું તેજ નહોતું. ન જલે સાને એવું મોં ફિક્કુ પડી ગયું હતું એને હેથ નજીક ગાનસિક આપાત પહેાંચ્યા હોય એમ લાગતું હતું.

‘‘એ સુધામણ, આને મોં પડી કેમ મળું છે?’’ સુધામણે આપતાં વેત અમુકવે પૂછ્યું.

સુધામણે કંઈ ઉત્તર ન આપ્યો. એ સીધો જમણે વચાની નિહ

નવાવ, બીજી એ તેમણે કે એ પ્રમાણમાં નેટવા સરખે તે રવેદાણ છે તેટલા ગિલતસાર નથી. બોસે જલ્દ માંડું, પણ બહુ જ મોઢાંબોલા, વાત કરતાંકરતાં કપારેક એવો તો અન્યમનસ્ક થઈ ભય કે આપણે ચણી ન બધેએ ગળી, હું મજા વાર મેગને ઘેર બેઠાંભોલ્યા, પરંતુ એ એક વાર પણ અમારી બાજુ ડોકાયા નહિ. જરા રોષ આવ્યો. કદાચ એ પોતાને 'મોટા માણસ' માની મને મેગની ખુશખબર કરવા આવનાર કોંઈ માણસ હશે. નંતે મેં પણ એમને ત્યાં જઈ બેઠાં હવું. ત્યાર બાદ અમે વારંવારે ગળી જતા એટલું જ.

કેંદ્ર ખાસ વાત નહોતી; છતાં કેાલુ ભણે રાત્રે મન ઉચકેચક રહેવા લાગ્યું. પ્રિયતોપબાણુને નેટલા એળખતો દેવો તેટલા પરથી એ લેપટ-દુરાચારી નહોતા જણાયા. છતાં કેંદ્ર ન કહેવાય. એમને પર્થેથી જોઈ છુ-ભણ્યું એમને પણ પૂરેપૂરા એળખી રાક્યો નથી, તો પછી પ્રિયતોપબાણુને આજ્ઞા દેક આજ્ઞામાં એળખી ગયો છું એવા આંદાશ કદી નથી રહ્યો.

જાણ વાત સાચી હોય ના ખેડી, એ વિષે મારે કંઈ કરવાપણું હતું નહિ. કરવા જેવું કંઈ હોય તો તે એકે એક-કથરગા બેસીને મન અને મેંદને અમે તેવી ધડા વિનાની વાતો એમને વિષે કરી શકું. એાછામાં આછું ત્યારે તો આજ ન વાચત હવું.

કાલ રવાને થીરાની ઠાકાઓના સરકાર બેટા મને મળવા આવ્યા. એ મહાભરોડા ઠાકો છે. એના મનમાં કદ ન દોય, છતાં મ્હમ્માજ ન બોલે આરો કે બસ વાત ન પૂરો. આપતાંવેત ન પ્રિય. તોપબાણુની વાત કાઢીને બોલ્યા: 'સામન્યું લાગે છે?'

મેં મેં તેમણે કે બેટો દલુ મારા ભેગા અપ્પીદાસ નહોતો થયો. જરા અચમત્તાં અચકાતાં કમ્પ્લે કરતું પાડ્યું કે 'હા, કંઈક કંઈક સામન્યું છે ખરું?'

બૂતો રેબલ પર મુકી મારતાં બોલ્યા, 'ગેરા માણસને આ થીરીમાં રાખી નહિ શકાય. ઠાકરાઓ કહે છે કે પકડીને જે ઠેકા મારીએ એટલી ન વાર-વાત મારશે આ થીરી ઠાકરીને.'

બૂતો અને તેમણે રાંધે કથરમાં આરાથી પછલ નાનું હતું. પણ હું મેગમન મેગમન બાહુદાનની પ્રસાસ કરતો બેઠો. છતાં જરા વાધોદશાંવતો મેં કહ્યું, 'પણ કદામ સાંમળેલી વાતો ઉપર વાત આટલી પધારી દેવી એ બરાબર હોવાય? પ્રથમ વાત સાચી છે કે ખેડી એની વાતસ કરી પછી ને કરતું હોય તે કરતો.'

'વાઈ, તો તમે ન વાતસ કરો'. બૂતોએ નવાળ વાળ્યો. એ પછી બૂતો સાથે મારે નહીં થયું કે રાત્રે પ્રિયતોપબાણુને ત્યાં જઈ, છુપાઈને બધો ખેલ જોવો-ભણવો. જોકે એ જરા યે સાફ હોવાય તેવું કામ તો નહોતું, છતાં કોઈને પણ સભ કરતાં પટેલાં એના ખુબ વિષે નિઃસંક થઈ જઈ જઈ જઈ છે.

રાત્રે ખાવાપીવાનું પતાવી, પગમાં રખસ સોલવાળાએડા પહેરી સ્વચ્છ સાફ દસ વાગે પુની નજી. ઘેર પતનીને કહ્યું 'વાહા વગતો કદાચ મોડું થયો, તો છપી ન જવો. દિલ્લીથી દિલ્લી ખોતો આવે છે એ રેડિયોમાં સાંભળી નહતો.'

પ્રિયતોપબાણુના મકાનના દરવાજા પાસે બૂતો આવી મળ્યા. બૂતો એવો તો મઘાર અને અકથરો એાધરી હટો કે એના બેઠાને અમાજ દોઢ ઘાઈલ દરથી સંભળતો હતો! એને કહ્યું 'આવા બેઠા પહેરી તારાથી અંદર ન જવાય. આપણે સિધાર મડકી બની.'

'મહે, તો હું બહાર પધાન રાખું છું.' એવું કહ્યું.

મારમ ત્યારે નિર્ભય થઈ ગયા હતા. પ્રિયતોપબાણુને ઘેર અંધારે

થઈ ચલુ હતું. દરવાજા પડાવી નું બંધી પણ આગળ નુધ્યા. બેડોબર એમના ઘોરડા પાસે આવતાં બારણા ઉપરની ચા-બાંસે (વે-ટીડીંગ)માંથી અંદર જરા જેવું આંખવાણું દેખાયું.

ચરતો બારી-બારણાં બંધુ ન બેંધ હતું. છતાં મંદરોથી એક અ-રેપક જેવું અવાજ હતું. મેાહ ભણે બહુ ધીમા સાદે વાતો કરતું હતું. મારા હેવામાં એવા વાર તરફદાર થઈ ગયો કારણ, મોરની જેમ પારડા ધરી વાતો કાન મોંડીને સાંભળવાની રેવ હતી યે નહોતી. એ એમ કરતાં પકડાઈ નહોતો લોકો શું કહેશે? એના ખુશાસાની એક વપસીય તો એ કે મેં મેગમન તૈયાર રાખી હતી; તેમ છતાં રવાનુ-ઓની મુલતી એથી યાદ નહોતી. પણ જરા દો. અણુવગત મેાહ જ્યારે કર્તવ્ય તરીકે કરવાનું છે તો દિધામાં રહે કંઈ કાચો નથી.

એ મોરડાની સામે ન બોલેક કપાડો વરંડા હતો અને એની પછી ન બેકકથર પડતું હતું. રાત્રે મેાટી ચૂપગીરી ને નિરતેવધતાથી હું બેકકથરના બેંધ દરવાજા પાસે જઈને બેઠો. મુમ્મી રાત્રેની શીતળ ને સુંવાળો મન હોરો થોડો આવતો હતો. અને હું હવે કંઈ એવો થોડો પછલ થયો નથી. મનમાં થયું કે આવી રાત્રે મેાહ પણ પ્રકળેલા ધરમાં ભણુસી કરવી એ ડુનો છે; પછી ભરેને એ ગેર-મજેસા પ્રભુય હોય! પણ એ નજા દો, એ તો એક પળગરની કુખેળવા ન માત્ર હતી.

મોરડામાં એ ભણુ વાતો કરતાં હતાં: કાદી પેટે, સદબંધણે ન વાનો કરતા હતાં એમાંથી એકનો સાદ એળખી મારતાં વાર ન થયો. નિઃસંકપણે એ પ્રિયતોપબાણુને ન સાદ દેતો. અને બીજે બેઠાને સાદ એ કોઈ જોતો ન હતો. બહુ મોટો હતો એમાં; છતાં મેાહએ તેણે રવાબાંક નહોતો લામતો. દિલ્લાનાના કંઠાર ભેગો એ કંઠાર એ સારમાં હતો.

કાન મોંડીને સાંભળવા લાગ્યો. સાદ બરાબર રેપક સંભળતો હતો, પરંતુ રાંધે બરાબર પકડાતા નહોતા એક વાર એનું લાખું કે ભણુ પ્રિયતોપબાણુ મેાટીથી કાંતા વાંચતા ન દોય? 'સામન્યુજ તે સામન્ય' તો સર્જિ! '—ને પછી, થોડી વાર ફરી અરેપક વાતો ચાલી. બારણાંની થુ નહતું સરી તે સાંભળવા હું મથ્યો, પણ ત્યારે વાતને સાર પલટાઈ ચુક્યો હતો. ભણુ રિયામખું મનામખું આલતાં હતાં. ભણુ કોઈ એ સાદ બેસતો હતો કે 'ભય, તમારી સહયે હવે થવું નહિ જોતો... હવે તમી અવરો મા... આ મારે તમે-ની'

મે મારા મનમાં માત્ર વિરમણ ન નહિ પણ એક બચે પણ પર થયું હતું. કારણ એ સોનો સાદ માત્ર મેાહ બેંધાળી સોનો સાદ હતો એટલું જ નહિ પણ એ કોઈ દેખામેથી ને મુસંસમરી બેંધાળી સોનો સાદ હતો! અને હું પરસેવે રેબજેલ બની ગયો ને વિચારવા લાગ્યો કે એનું તે એ કેાલુ હોય શકે?

એ એક મોરડામાંથી આવતો અવાજ એકદમ બેંધ થઈ ગયો. લગભગ દસ રોડ-ક સુધી બીજે કંઈ ન આવ્યા-મોરડો યે કંઈ સાદ સંભળાયો નહિ. ને એ પછી એક મુગિય બેંધ થઈય મ્હમ્માજ બેંધું હાંચ પડે થતાં પેલા સો-કંઈ રેપક સંભળાયો, એ હેડની હતી કે 'એક સભળ ન બારણું પાસે બેસા રહી કાન મોંડીને આપણી વાતો સાંભળે છે. બજો, એમને પ્રેમથી મારા આપી અંદર તેડી લાવો!'

હું કાંઈ કાંઈ. બાણું કે નહિ એ વિચારતો હતો ત્યાં તો બારણું હવાકી પ્રિયતોપબાણુ મારી સામે આવી બેઠો! ધરમાં એક જલ્દ મોહા ખાવતો આસમાની ની-અજીક રીતે બળતો હતો. પ્રિયતોપબાણુ તરફે જેમણે તેમના મોં પર દુઃખ અને એમ રેપક પછે દેખાતાં હતાં: પરંતુ એકાકીયે રહે પ્રભુય કરતાં પકડાઈ ગયા દોય (અનુ. ૫, ૩૦૬ હાઈ)

નવનગરમાં સરકારેતિનાઈતિહાસની સાચીસાચ
જાણાઓ તથા તેની લિપિઓ અને સજ્જાઓને વિકાસ પશુ થતો
જ રહેતો સાધારણીમાં જેમ કિલ્લે અગર ખાગીનાજા કચ્ચારણે યજ્ઞ
વાદ્યજાયા તો જાલસાજાએ બેઠાજેતે વધતી નવાની પશુસરજ કચ્ચાર
રણેજી તરફ જમત વધતુ જાય છે તેમ લિપિઓમાં પણ પહેલાં ચિત્રા
ત્મકમાંથી રાખ્દાત્મક ને પછી એકાક્ષરી લિપિમાં વિકાસ થતો ગયો
સામાન્ય રીતે તો સાધા અને લિપિઓના આ રવરેષી બધવ
હાર માટે તથા જ્ઞાનના પ્રચાર તેમજ સાંવેનિક કથયોગને માટે, કોઈ
પશુ જ્ઞાનના ગુરુકેદ (ગુરુતા) સિવાયના, તદ્દન ખુદના રહ્યા પરતુ
પ્રાચીન કાળથી તે આજ સુધી આમાન્ય બંદેર બધવહારની સજ્જા
સાથ જ અલગ ગુરુ બધવહાર પશુ રહેતા જ આવ્યા છે પોતાના
હિતનું કે રવાનું રક્ષણ કરવા માટે, માણસ જેમ બીજાઓથી ગુસ્સા
રાજે છે, તેમ બીજાઓની સાથે વિચારબેદ થતાં પશુ પોતાના બધવ
હાર માટે ગુસ્સા રાખતો પાય છે આ વિચારબેદના પરણે માણસ
ને વિચારે તથા જાની વાતોતુ રવરેષ ગુસ્સા રાખવાની રીતિ યદ્યે, ને
એમાંથી ગુસ્સા વાતચિત્તનો વિકાસ થયો દિઅર્થો રાખ્દો, કઠામો, બેઠા
ઓ, ધાવો તથા ચિત્રાક્ષરી વગેરે જાસ સજ્જાઓ નજી પ્રાચીન કાળ
માં પણ રાખ્દોતા, બરડો, બરડો કરનાર નતિંગઓ, માણસો બા
કીઓ, સાપુઓ વગેરે દ્વારા આનો કપયોગ થતો એ જ રીતે બધવ
ને પશુ ખાનગી ભાષા નજી બધવની સોદા રહતી વખતે જલ લ
કે બધવની હાથ કપય પછેડે કે ખેસ નાખીને આજાણથી જાત વરે
રહાયે છે, એ બધવીક છે એ જ રીતે સોની, દુદાર, ફંસારા, ફરજ
વગેરે ધધાકાકીઓ પશુ કાઢકો તથા જ્ઞાનસામાન્યથી પોતાના ધ
ધાના રવરેષો તેમજ હિતો ખાનગી રાખવા સંકેત અને ગુસ્સા બાધા
(જેને પારસી કહે છે) નો કપયોગ કરતા-કરે છે આ જ રીતે તમામ
સંકેત ભાષાઓ યા લિપિઓના વિકાસ યા રહિ જેમ રજ, તેમ જ
બલિતવિષા, વિશાનો, સમાધાન વગેરેના વાળા રાખ્દોતા બરડો
સજ્જાઓ પશુ સરજતા ખાતર વાળક છે આ બધામાંથી ગુસ્સા ગજા
જો, કંઠી લખાણો, ગુસ્સા આગળે, નિસાનો, રક્ષાઓ, સંકેતો વગેરે
જ્ઞાન એવો પશુ નાનો એવો ઇતિહાસ સમજીએ છે

પ્રાચીન કાળમાં આવા સંકેતો દુરને રેણે બેઠાજા માટે રાખ,
સરજાહ, વૂરી, રજુસીયા, ટોલ નેગલ, ટા, નાટા, મસાલ વગેરે
થી કરવામાં આવતાં આવા સાધનોથી કપજતાં આવતેની ભાષા
દૂરા સુધેક રાખ્દો વગેરેથી કપયે(મગ) હોવાની નજીકના આવતી
બધવહારી માટે સંકેત સજ્જાઓ અચલિત હોવી જયા કુટ્ટરોમાં ચિત્રા-
ક્ષરી ભાષા, દિઅર્થો લખાણ, હાથની ઈશારતો, પગ વગેરેના
સાધનોદ્વારા થતા સંકેતો આદિ માર-તથેમસરેશ, રાખ્દોતા બરડો
ખળે, મુસંદીઓના ગુપ્ત સંદેશો વગેરે મોઢાવા, તેમ જિનોહ
માટે પશુ તેનો કપયોગ થતો

આવી અનેક સજ્જાઓ પૈકી આદી આપણે જે યોદીઓને વિચાર
કરવાના બીજે તેમાં એ જ કપયલ્લવ છે કપયલ્લવો એટલે દાખથી
વાતચિત કરવાની ભાષા તેનો કપયોગ નતિંગઓ, માણસો, બરડો,
બરડો, ખાંડો, સાપુઓ વગેરેથી કરવામાં આવતો આપણે
તો એમ કહી લિપિને કપયોગ યોદિતાયે કેમ કરી રાખ્યો કે કપયો
જ આદી એ કપયલ્લવો, બરડો, કુટ્ટરો વગેરે એટલે

લિટિસ રાખ્યે રથપાયા પહેલાના કાળને પરદેશીઓએ લખેલા
ઈતિહાસની દૃષ્ટિએ જે અધ્યપ્તીનો સમય મણવામાં આવ્યો છે, તે
સમયે ચોર, દુદાર, બહારગરીઓએ જારે માને ભાગતા ત્યારે
નિ મસે તમા-મન પોતાના બધવ માટે અને મહાકાંઠે મેળવેલી
વરવખરી ધામા માવનિતકો માટે પોતાનીથી જાનતો સામનો કરી
શકે તે રાક મારા પાસે અથવા ચતુરતા કપર હોવા જોગ રહે
અથવા ખુરજ બનાવવામાં આવતો, જે આખા માગના તમામ
મથમની કરતા હવાઈમાં વધારે હોતો આવા કાઠાઓ કપર ચોરીએ
કપાક માણસો વાચકરૂપી દૂર સુધી નબર રાખતા ખંડે પજે જિભા
રહેતા આવા માણસો રજુબટિયા અથવા કોટિયા હોયતા દૂરથી
ધૂનની ટકરી ટકરી માણસ પડે કે તરત તે બુઝીઓ ટોલ (બુઝીઓ
—બુઝીઓ બંદેરે વગાડવામાં આવતો ટોલ) 'મીનબડ, કીનબડ,
મી બડ' કરતો વગાડવા માડતો, અને લામવા જ માગના કેમીય
ના, નાના કે મોટા, સી કે પુકડ ને ન્યા હોય ત્યાંથી, અને કે
હથિયાર હાય આવે તે વખતે જોડીધારે કોડી આવી એકાંક યડ
સામનો કરતા માગમાં આજ લાગે કે કાંઈને સર્પ કપવા ને તે આપતિ
આને ત્યારે પશુ આ બુઝીઓ ટોલ વગાડવામાં આવતો

એક સરજ બીલ પા દુગલો ફરજ દોમ, 'મારો', 'હાથો',
'આજે બટો', 'પોતે હંટો', 'બાનુ હટો'ના દુકડોના દેમસ જોલતા
દોમ, એમાં સેનાપતિના મોખિક દુકડો સમવાય નહિ આથી
સેનાપતિના હાથી અથવા યોદા પાસે કાંકે પાડા કપર રહો (નિગળત)
અને નિશાન (વન) રાખવામાં આવતાં અંતે તે કા નિશાનવાળો
ને દુકડો અપાતા તે મુખ્ય તેજો નેખતના અવાજના તથા ધમની
નિશાનીઓના સોતથી લક્કરને એ દુકડો સમજવતા
કપી રીતે સમાચારો આપવા કે હોવા માટે કરપલ્લવની અને
ફરજ મથોના બધવહાર માટે જાણી ન્યાઓથી બરડોસરેશનો કપ
યો થતો રાને કુટ્ટીની સંદેશ પપસાતો એ કવે કપવાર નેખે

(૧) કરપલ્લવો

પ્રાચીન શાસ્ત્રમાં કરપલ્લવની યોજના માટે આ મુખ્યજનો
એક મથક છે

આદ્યમુખ કમલજ ચિનમ દગમગ તતલ્લવજ
પામ ધોવન મુગમુખ એવેતામ જ્ઞાનવતરી
એવે તિલ્લિ અનુવાદ પશુ આ મુખ્ય પ્રચલિત છે
અલિન કમજ ચક ઠાસો, તક પરત ધોવન રાચાસ,
અનુવિનઅક્ષરચકિનવાસ, રામકહેસુનવકિનપ્રાતા
આ કરપલ્લવ તીની રચનાને આધારે જ જ્ઞાનસંદેશ અને હુમિ
સંદેશ રચાયા છે, એટલે પ્રથમ આપણે કરપલ્લવની નેખે
આ બધા ગુપ્ત સંકેતોના પાયા તો ભાષાના મુદ્દાઓ કપર
જ રચાએ છે એટલે તેની રચના આપણી હિતિના અંતરોના
કનવા પ્રમાણે ને સમજી રાખતા છે તે (ક ચ હ, ટ, ધ, વગેરે
વગેરે) અનુસાર જ રચવામાં આવી છે વિવિધી ધપ સજ્જાઓના
પાયપાયના સમુદ્ધાનો ૧૧ ભાગ પાડી નાખ્યા છે, તે ફર ભાજના
પ્રમાણસરે તે વર્ગોના નાકક કાળ્યા છે, અને તે નાકક પ્રમાણ-
કારના કાંચ ૧ અનુસાર ૧૧ સજ્જાઓ નજી કરે છે હાખતા તરીકે

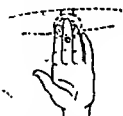
હપરથી થતો રાખે 'કમળ' કદબવામાં આવેલ છે. આ રીતના અ-
ગિયાર સમૂહ નક્કી કરી તેને સરળતાથી યાદ રાખવા માટે આ
મુશ્કેલ સંવેદ્યા હંદમાં કવિતારૂપ આપ્યું છે :

'ક-ખ-ગ-ઘ-ઙ': એ ૬-વર્ગ માટેની
સંજ્ઞા 'કમળ';—એમાં ડાબા હાથથી કમળનો
આ રીતે દેખાવ કરવો.

'ચ-છ-જ-ઝ-ઞ': એ ૫-વર્ગ માટેની
સંજ્ઞા 'ચક્ર';—એમાં ડાબા હાથની અંગૂઠા પાસે-
ની આંગળી ફેરવીને હવામાં ચક્ર દેખાવું.

'ટ-ઠ-ડ-ઢ-ણ': એ ૫-વર્ગ માટે
સંજ્ઞા 'દંધાર';—એમાં ડાબા હાથે ઘટ
વગાડતા હોઠએ એવી નિશાની કરવી.

'ત-થ-દ-ધ-ન': એ ૫-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'તરુ';—એમાં ડાબા હાથે મૂઠી વાળી હાથ
કાળીમાંથી કાઢીને આડ નેપથ્યમાં રાખવો.

'પ-ફ-ભ-મ-ય': એ ૫-વર્ગ
માટેની સંજ્ઞા 'પાસા';—એમાં
ડાબા હાથે કોપાટના પાસા
વેડતા હોઠએ તેમ દર્શાવવું.

'ય-ર-લ-વ-શ્વ': એ ૫-વર્ગ માટેની
સંજ્ઞા 'વીવન';—એમાં હાથે મૂઠી
હાથ ફેરવતા હોઠએ તેમ દર્શાવવું.

અધિકૃત રૂપર, કાનામાત્રાએ ૧૦ શબ્દો સાબ્યા પા.
આ ૧૧ સંકેતોનાં ચિત્રો, તે તે વર્ગના અક્ષરો તથા સંજ્ઞાને
સમન્વીતી સાથે આ નીચે આપ્યાં છે:

'શ-ષ-સ-હ-ળ': એ ૫-વર્ગની સંજ્ઞા
'રાણગાર';—એમાં છાતી ઉપર હાથ ફેરવી
પહેરેલો રાણગાર (ધરેલું) દર્શાવવું.

'અ-ઘિ-અી-અુ-અૃ': એ ૨૪૨-વર્ગ માટે
'આદિકૃષ્ણ' એટલે સાપની ફેણની સંજ્ઞા;—એમાં
ડાબા હાથમાં પાંચ આંગળી સાથે આંધારની માગળી
ફેણ નેવો આકાર કરી હલાવવો.

'કા-ખા-ગા-ઘા-ઙા': કાનો, માત્રા,
એ માત્રા, અનુસવાર, વિસર્ગ વગેરે અંગૂઠાને
લાગાડવા માટેનાં સંવેદ્યાની સંજ્ઞા 'કાન';—
એમાં ડાબા હાથે કાનો કાન દેખાવવો.

'૧-૨-૩-૪-૫': એ ૧ થી ૫ સુધીની સંખ્યાના વર્ગ
માટે સંજ્ઞા 'ઘેઠ';—એમાં ડાબા હાથની અંગૂઠા
પાસેની એક આંગળી સીધી ઢાંચી દેખાડવી.

'૦-૧-૨-૩-૪-૫': એ ૬ થી ૦ સુધીના
સંખ્યા-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા 'શન્ય';—એમાં
અંગૂઠા તથા અંગૂઠા પાસેની આંગળીથી શન્ય-
ચિહ્નનો આકાર દર્શાવવો.

હવે આ સંજ્ઞાઓને કેમ દર્શાવવી તે જોઈએ. આ બધાં વર્ગોની
નિશાની ડાબા હાથ વડે જ કરવાની છે. એની સાથે જમણા હાથનો
ઉપયોગ, તે તે વર્ગના પહેલો, બીજો, ત્રીજો, ચોથો ને પાંચમો અક્ષર
સમજવા માટે કરવો. પહેલો અક્ષર દર્શાવવા જમણા હાથની એક
આંગળી, બીજો દર્શાવવા બે, ત્રીજો માટે ત્રણ, ચોથા માટે ચાર અને
પાંચમા માટે પાંચ આંગળી, ડાબા હાથની નિશાની જોઈ દર્શાવવી.
દાખલા તરીકે 'મ' અક્ષર બતાવવો હોય તો ડાબા હાથે કમળપત્ર-
ની સંજ્ઞા કરી, તેને પછી જમણા હાથની ૩ આંગળી ડાંચી કરવી
૧૯૮૬ (આંકડા) ૧૯૪૯)

અર્થાં અક્ષર દર્શાવવા માટે તે તે અક્ષરને કાપતા હોઠએ તેમ
કરવું. અક્ષરને કાપવો એટલે તે અક્ષર દર્શાવવા બાદ ડાબા હાથની
આંગળી ઉપર જમણા હાથે ચોરડી ઊભાતા હોઠએ તેમ દર્શાવવું તે
રાખે પૂરો થાય ત્યારે ડાબા હાથની મૂઠી ઉપર જમણો હાથ
મૂકવો. સંદેશ પૂરો થાય ત્યારે બન્ને હાથે લમણા પર મૂકી નિરાસ
થઈને બેઠા હોઠએ તેમ દર્શાવવું.
હવે આ ૬૨૫૬૯ની દાસ સંજ્ઞા-સંદેશ કેમ મોકલાય તેનું એક ઉદા-
હરણ લઈએ. દા ત. તરીકે 'દુરમન આવી ચડ્યો છે' એવો (અ.પ. ૩૨૬)

પરચીક વર્ષ પહેલાં

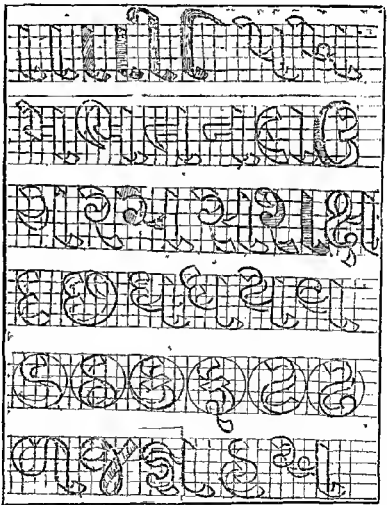
અંક ૧૦ • આવૃત્તિ ૧૯૮૦ (આંકડોબર ૧૯૮૦)

પો

તાના પહેલાં ન દિવાળી અકાશ કુમારે" માન આપીસ
પાનાના પક્ષ આટલી વૈવિધ્યભરી ને રજાદર્શી સામગ્રી
આપેલો કુમાર જીવન માટે સર્વશક્તિ આદર રૂપ "એકવચ્ચ"ની
વિદ્યા માટેની તપશ્ચર્યાની શ્રી ધૃગકેતુ સ્થિત નાદિમ, શ્રી સવળના
એ કવિરત્નો અને એક સાદા કોના બે મોટા ચિત્રો સાથે, દુનિયાની

બરાબર સરખે અતરે ગામડા અને ખાનાં બધા એસરખા ચોરસ
રહે તેની ખાસ કાળજી રાખતો પહેરેથી ચોક્કસ અતરે બિંદુઓ
મૂળી નરો તો આકરી વેળા બૂલ નહિ થવા પામે
પહેલાં તો હજી કાતાગો વગાડો બરાબર સમજાવે તેના
રૂપમા ફેરફાર ન થાય તે માટે ખાસ સાવચેતી રાખતે જવાબદારી

મોટામા મોટી શોધ પ્રદર્શકજાના શોધક
ગઠનજનનું અસ્તિત્વ, શ્રીનરહરિ પત્રીએ જવા-
રેથી એક રહસ્યભરી નવપાની કથા ચોરસુત્રાં,
નિન્યાદારાગીનો ગોધ, દિવાળીની તેવારી ને
બેસતા વર્ષની વાર્તા જેવા પ્રસંગાત્મકથી લેખો,
બૈયરનકાદ (કુમારસોના) પ્રવૃત્તિ સમજન
વતો ઉપયોગી લેખ, "પ્રાચીનો પોતાનું રક્ષણ
શા વડે કરે છે?" તે દર્શાવતા તેમના કુદરતી
રક્ષકસાધનો દર્શાવતો "ચિત્રગોધ" આમ
એકથી બધી સામગ્રી હતી કે અને આરંભવડક
વર્તણૂક પણ ધણુ પાના ફેરફારે અર્થોત્તો,
એ અકાશ આવેતો એક નવીનિગા ઉધારતો,
કુમારને માટે બજો રસકાવક ને ગોધ લેખ
એ અનુભવશી પહેલી નવાર રહ્યું થયો તેનો
ચિત્રમય પરિચય આપવો ઉચિત થશે "સુ
દ્રોષન" અથવા સુદર અક્ષરો લખવાની કળા
ઉપરનો એ લેખ આજે પણ કંઈ નો તાલો,
શિક્ષણાત્મક ને માર્ગદર્શક અભુરો •

તમને તમારા ધરમા સુદર ને પ્રેરક વાચ્યો,
સરસ મ્યોડો કે જીવનમંત્રોની તકલીગો લ-
ખીને ચોડવાનો શોખ સાથે, તમારા ધરને
બારણે તમારું નામ લખવાની જરૂર પડે, કોઈ
વખત કલ્પવૃક્ષે મગજ પ્રસંગે ગઠની શોધો
માટે મોટા અક્ષરો કોતરવા પડે, ત્યારે તમારા
અક્ષરો લખવા ઠીક પાની જરૂરિયાત સમજાઈ
હશે તમારા પુસ્તકોના પૃષ્ઠ ઉપર કે તમારા
સામાન ઉપર તમે સફાઈદાર સ્વચ્છ, આક-
ર્ષક અક્ષરો લખી શકો તો તમને તે બીજે શોધી
પાવો તેમ મુસાફરીમા બપો સરખતા થાય
આમ સાચા અક્ષરો લખવાનું કામ શોધા
અને સમજવડ આવર જાણ ઉપયોગી થ / વડે છે
ને તે તમે જાણુ નો બોલી મહેનતે શીખી શકો

સર આતમગો તો અરજા દુલસકેવના માપના
ક જીવ ઉપર આકૃષ્ટિ ને મા આતમગા પ્રમાણે
લીમીએ આજો આસપાસ ખારી લીમીએ

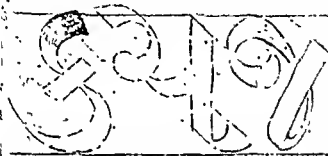
ઉપર આકૃષ્ટિ પહેલી લીમીમા સીધા કાના તથા તેને મળતા સીધા પાખડાવાળા અક્ષર
રોપી સર મરીને ધીમાધીમે બીજી ત્રીજી લીમીમા વળાકાવાળા અક્ષરોના આવેળનની ને
પછીની લીમીએમા વધુ ગોળાકાવાળા સુરેન અક્ષરોની તાલીમ માટે માર્ગદર્શન છે

રિતો વળે ત્યાં-
 ત્યાં ને ને કાપ
 પડે છે તે બધા
 કાપ એકસરખે
 ખુલે ન કપાતા
 રાખવા એકઠે
 તેમાં બહુ થાય
 તે કાનો બેડાળ
 લાગે કાનો કરતા
 ને બુદ્ધિ થવાને
 એમને છે પ્રમ-
 ગથી જાળવી શકે
 બુદ્ધિ આકૃતિ(૧)
 માંનાં તેના ચુ-
 ચન તથા નમુના
 કાના પછી વ-
 બાકાવાળા પાખ-
 ડાંદાથે બેસાડે-
 (આકૃતિ ૧૩ પ-
 દેશી વજુ લીટી)
 પાંખડાંમાં જ્યાં-
 ને બેસે તે પાં-
 નાથે તેનું મી-
 તાપનું બેસાડે
 ૧૪ છે કે

કે એ દરેક વ-
 ખતે ખાસ જવાન
 શખી તપાસતા
 રહે. ત્યાર પછી
 વધારે અપરો વ-
 બાકો હો. (આ
 કૃતિમાં બેડીક
 લીટી.) આ વજા-
 કો કરનાં આકૃતિ
 ખાનાં તરફ બેડો-
 વર જવાન અરથે
 અને દરેક ખા-
 નામાં દરેક લીટી
 કેડી કાઢાન કરે
 છે તે પર ચાકસ
 જવાન આવી જ-
 રાજન અડધાજ
 હો. 'અ', 'ઈ',
 'એ', 'ઓ', 'ઉ',
 'ઊ' આ અક્ષરો
 નો પાઠો અજવાસ
 કરી હો. પછી
 તેથી કલ્પા વ-

અભ્યાસક્રમ

આવી રીતે માત્ર ત્રણ જ રેખાઓ આંતરે દરેક અક્ષરનું પ્રમાણ 'ક' આકૃતિની મુદી વધુ બહારો એ ને તા-
 પુસ કરી જાઓ; અને પછી કાળા પટ્ટીમાં ઉપર કે મોટા કાચનો ઉપર ત્રણ અક્ષરો દિશામાંથી ચાર કે છ
 ઉપમા માપના આકારો છુટે રાખે દરેક આકારનો વજારો બુદ્ધિ પ્રમાણે કુળી રાખો દરેક
 અક્ષરના કાપ એક સરખાવ જતા રાખો દરેક અક્ષરની ગોઠાઈ એક જ રાખવી જોઈશે. દરેક અક્ષરને

અક્ષરો લખતાં નીચેની તુલ્ય
 ન જાય તે સંજ્ઞાઓ ધ્યાનમાં
 દિશાનાં લેવી ઉપ,
 શીખાઈ અને મર્યાદ
 જાળવવા નથી.
 ઉપમા અક્ષરો
 ના માપકામાં
 તેનો રવાજ અને વેગ ન
 રોપવો ઉપરથી રિવાજ.

આકૃતિ ૧૩ પદેશી વજુ લીટી
 પાંખડાંમાં જ્યાં ને બેસે તે પાંનાથે તેનું મીતાપનું બેસાડે

ઉપર: આકૃતિ ૧૩-સુવેળન રીખતી બુદ્ધિ થવાના જ્યાં તબજ દેવ તે દરેક બેડો ખાસ તથા ખાસ કાપ અને વજાકા-
 વાજા અક્ષરો વેળા આકૃતિની જતાબના છે. સાથેસાથે અક્ષરોમાં આવી, કબી, ત્રાંસી, જાળ, છાયાદાર વગેરે
 ખાત નાખીને ફેરી વિવિધ રીતે સુચાંખિત કરી શકાય તે પદ્ધતિ મુજબના લીટીના અક્ષરોમાં આકૃતિની જતાબનુ છે.
 નીચે: આકૃતિ ૧૩ આ સુવેળનમાં કલ્પના રીતે સુચે જાખના મારેના વિવિધ રીતે આખાવાના આ દરેક અક્ષરો નમુના છે.

આચાર્ય દેવોભવ

કરો કરો
કાંઈક
કાંઈક

મુક્તિ અપિ
નેહ વિધા

આગળ બેસો

મન જીત્યું તોયો સર્વ જીત્યું

સુવેળન મારે યોગક નમુના

સંસ્કૃતિના ઇતિહાસમાં સીમાચિહ્ન સમી શોષ દીવાસણીનો પિતા

ફોસ્ફરસ

લેખક - ડૉ. નરસિંહ મુ. શાહ

પ્રાણીમાત્રને ઉપયોગી એવા આ મૂળ તત્વને ઇતિહાસ અતિ રસિક છે. હેન્રીચ આન્ડર નામનો એક જર્મન વેપારી હોનગ્રમાં યદ્ય ગયો. તેને ક્રિમિયાનારીમાં ખૂબ રસ હતો ને રૂપામાંથી રોમાં પેદા કરવાની તેની મહત્વકાંક્ષા હતી. તે ગટ્ટે તે અનેક અટપટા પ્રયોગો કર્યા કરેને. મૂળને વકાળ્યા બાદ એ વસ્તુ પાછળ રહે તેમાં હાલ્યો એ ક્રિમિયાના ગુણ હશે એમ માની તેણે એ પ્રયોગ શરૂ કર્યાં તેની પાછળ અનેક રાતના ઉત્તમય કર્યા પણ એક મીણુ જેવો પોષા પડાયો તેને નમ્યા. તેમાં એવા ગુણ હતા કે જરાક ઘસતો તે સળગી ઊઠે આ યદ્ય પશ્ચિમમાં ફોસ્ફરસની સી પ્રથમ શોધની વાત (ઈ. સ. ૧૬૬૯) તે પણ આન્ડર પોતાના મિત્રને આનંદ કરાવવા એ ફોસ્ફરમને ઉપયોગ કરવા માંડ્યો.

આ શોધની કાંઈ નાના એક માણસને ખબર પડી. તેને ખબર આપનાર આન્ડરનો મિત્ર કુન્કેલ હતો. કાંઈ તો સીધો લેખકો હોનગ્ર અને ફોસ્ફરસ બનાવવાની રીત પરીદી લેવાની ફર પાડત મૂઝો. સોશોનકી થયો, રકમ પચ્છનકી થઈ, ને કાંઈ ફોસ્ફરસ બનાવવાનું રહયું નહીં લીધું પરંતુ કુન્કેલને આ વાત ન અમી. તેણે પોતે જ આ વિશાળ કામ શરૂ કર્યું અને ૧૬૭૨માં અનેક પ્રયોગોને અંતે ફોસ્ફરસની બનાવવામાં તે પણ સફળ થયો.

ઈ. ૧૬૭૪માં શબ્દના સાચાંચકી શીલે અને ગાદને આ તત્વ લાકડાંમાંથી શોધી કાઢ્યું ને એકા પાયા ઉપર રાખીને સકાય જેવી રીતે થોડું. એ તો હવે સી બહુ છે કે રાત્રે રમરામનાં થતા ને બહાને અગ્રાજ બૂતાવળનાં રવરૂપ મણવામાં આવતા તે બૂતાવળ એટલે ફોસ્ફરસ એ બહો પ્રકારના લાકડાંમાં ફોસ્ફરસનાં ને સંચાળનાં હોય છે તેમાંથી શોધ વાર ફોસ્ફરસ છૂટા પડતો તે એકદમ દગામાં સળગી ઊઠે છે, તે પરથી એકલકા ગરનાર મણુસના બૂતાના હોવાની વહેમી લોકમાન્યતા ચાલે છે.

ઈ. ૧૬૮૦માં એતે ફોસ્ફરસ બનાવવાનું શરૂ થયું. સારમાં તો તેના કાલ એક ઓસનો ૫૦ ગ્રામી હતો. આ ફોસ્ફરસને કામગીરી પડમાં રાખીને બનાવેલી અંધકાળી લાકડાની સળી, બાઈવ નામના ઝેરજનક સળગાવી આ યદ્ય દીવાસણીની પ્રાથમિક બનાવટ. આમ ફોસ્ફરસની ઉપયોગિતા દીવાસણીની બનાવટમાં મહત્વ પડી એટલે તેની મહત્વા વધી ગઈ. આને તો ફોસ્ફરસ અને દીવાસણીને હલોમ એટલી માદ રીતે સંકળાએલા છે કે ફોસ્ફરસની શોધ વિના આજની આપણી દીવાસણીની બનાવટ જ અસંભવિત બની હોત સારકમાં તો એક સેકા મુશી ફોસ્ફરસની આ શોષ ખાસ કાંઈ પણ ઉપયોગ વિના નિર્યેક જ પડી રહેતી.

ફોસ્ફરસમાં રાત્રે અંધારામાં ચળકવાને પણ શુભ છે એ પરથી ગ્રીક રાખ્ડ ફોસ એટલે પ્રકાશ અને ફોસ એટલે ધારણ કરતું એમ સંધિ થઈને 'ફોસ્ફરસ' નામ પાડવામાં આવ્યું છે.

ફોસ્ફરસ પ્રખર પ્રક્રિયાશીલ છે. કદરતમાં ક્યાં થે તે રવંત અવસ્થામાં મળતો નથી, પરંતુ તેને અનેક ઉપયોગી સંધાઓ ગળી આવે છે આ સંધાઓને જ પ્રકારનાં હોય છે. 'સખત' ફોસ્ફેટોને ઉપયોગ ફોસ્ફરસ કાઢવા માટે કરવામાં આવે છે, ને 'પોષા' ફોસ્ફેટો સુખર ફોસ્ફેટ નામનું ખાતર બનાવવા માટે વપરાય છે.

વનસ્પતિ તેમજ પ્રાણીના શરીરમાં ફોસ્ફરસ એક ગારવક અંગ છે. જીવનરસમાં પણ તેનું અસ્તિત્વ છે. હાડકાંઓમાં ૪૮ ટકા ફોસ્ફરસ ફોસ્ફેટ હોય છે. ઇંગ્લીશ ગ્રાઈ (પીળા બાગ)માં તથા બા-કેશ્વર કાવંતર એ તેમજ ગરબનાં તો ફોસ્ફરસ કાઢવાનું પણ ના બન્યું છે, અને તેથી જ ગરબની નળખાઈનાં દેશોમાં અથવા સામાન્ય નળખાઈમાં ઇસ્કન સોષક, ગ્રીસોરોફોસ્ફેટ બનેરે ફોસ્ફરસના ટોનિક ઇચએ આપવામાં આવે છે. વળી એ પણ નળખાઈ છે કે માછીનો નવ તથા ફોસ્ફરસના ગ્રીસોરોનુક્રમ પદાર્થો (જેવાં લેસીથીન) ગરબ ને કાનંતવેશમાં રહેતા છે એથી લેસીથીનના પદાર્થો (જેવાં ઉર્કા, બદામ, સોબાબીન અને બીનું હોળ) માનસિક પરિવર્તન કરનારને ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ દૃષ્ટિએ કુધ પણ ખૂબ કિમી છે, કારણકે તેમાં પણ આવ્યાં પોષક તત્વો રહેલા છે.

વનસ્પતિ પોતાને એટલે તો ફોસ્ફરસ જીનીનમાંથી લઈ લે છે. આ ફોસ્ફરસ તેને ખરતા પ્રમાણમાં ગળે એટલા માટે હાડકાંની બૂરાને સુપર-ફોસ્ફેટ જેવા ફોસ્ફરસવાળા ખાતરો બિતીમાં ઉપયોગી લેવાય છે. રવંતવ દેશો તો આને પોતાની હદ બહાર થતી હાડકાંની નિકાસ કાઢવા વરે માનકે છે, કારણકે હાડકાં એ દેશનું કાણુ થતું છે ખેતીની આબાદી તેના પર જ નથી છે.

હાડકાનાં સંધાઓમાંથી ફોસ્ફરસ કાઢવાની બે રીતો પ્રચલિત છે : પ્રથમ રીતમાં હાડકાંની રાખનું સહેજુકરિ અંતિડ વડે વિષટન કરવામાં આવે છે, એટલે તેમાંથી ફોસ્ફેટિક અંતિડ બને છે. આ ફોસ્ફેટિક અંતિડને કાળોને ઘટ બનાવી તેમાં કોલસાનો બૂરા ઉમેરી ખૂબ ગરમ કરવાથી તેમાંથી ફોસ્ફરસ છૂટા પડે છે. બીજી રીતમાં લીઝબોને ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. કુદરતી ફોસ્ફેટ અથવા હાડકાંના બૂરાને રેતી અને કોલસા સાથે કિળતો પત્થો તે ગિત્રણને લીઝબોન કાઢીમાં તપાવવામાં આવે એટલે તેમાંથી ફોસ્ફરસ છૂટા પડે છે.

ફોસ્ફરસ દવાના સંપર્કમાં આવતાં એકદમ સળગી કાઢે છે આથી તેને સાચવવા માટે પાણીમાં રાખવું પડે છે. આ પીળો ફોસ્ફરસ કહેવાય છે. તેને છતી વડે કાપી પણ સકાય છે. તે પાણીમાં એકળતો નથી; પણ કાળેન કાલ સહેજાઈમાં ઝાગળે છે આવા દ્રાવણને એક કાગળ ઉપર રેડી દવામાં રાખવાથી અચાનક સળગી ઊઠે છે અને પાતળા કાકડા જેવા દેખાવ સાથે છે.

ફોસ્ફરસને પોટો બાગ દીવાસણીના હલોમમાં જ વપરાય છે. આ ઉપરાંત કેસેક કાગ ફોસ્ફર બોનાન્સની બનાવટમાં લાય છે. ફોસ્ફરસ એટી હોવાથી હલર આવામાં કાદાં પણ તેનો ઉપયોગ થાય છે આ ઉપરાંત બોનાન્સની બનાવટમાં પણ તે ઉપયોગી છે. તેનાં ઉપયોગી સંધાઓને ફોસ્ફરસ કાયકલોરાઈડ, થેન્ટાલોરાઈડ, થેન્ટાકલોરાઈડ બનેરે છે. ફોસ્ફરસનાં કારખાનામાં કાગ કરતા માર્બરોને ફોસ્ફરસની આખરે લીધે જડવાનું કંઈ થાય છે. આથી દીવાસણીની બનાવટમાં પીળા ફોસ્ફરસના નિયંત્ર કરવામાં આવે છે.

અંધકામી માફે ફોસ્ફરસ પણ બહુરૂપતા (allotropy) રાખે છે. પીળા ફોસ્ફરસને ૨૦૦ ડિગ્રી ગરમ કરવાથી તેમાંથી રતો ફોસ્ફરસ બને છે. આ ભત સહેજાઈથી સળગતી નથી. વળી તેને અંધ

૧૬૨૪નાં મે જૂનના વિનયોમા કાઝા યાગના પાદર પાસેથી પચાર થઈ ઉત્તર ગુજરાતની રેલવે ટ્રેનના પ્રસારો રેલવેના પાયા પાસે ચાલેલા એક કલ્પનને આવાવે જમીનવાળા ખેતરમાં, રેલ સુધી, બધેરે ને સાને એક કોમ્પોઝિટ જુવાનને કાઢી લીધે એ ખેતર ખોદતા તોતા પડોડ પશુ પાતળી પડી બગાડી કાઢવાળો રવામજાણીને એ જુવાન નરત્ત પર ચૂચળા લેતા લાખા સુદર જોજિયાને રૂમાલ લે રૂમાલાનાની લેગા બાધીને, આવે કાળે કાળે એમ્સો જ શા માટે આજ કલ્પન ખેતર ખોદવાને પરિશ્રમ જોડતા હશે તેનું એ આવનીભરી ટ્રેનના પ્રસારોને રોજ અચરજ થતું પણ એમને એ કૃતનિશ્ચયથી કાઢાણ ચલાવતા સખતરીતે બીડા કોલા કોલા કોડ પાછળનો નિરધાર કાપી જાણાય? અને કાઈ હશે તો હાથ માન્યામા જે અ આવે કે પોતાને આજ અડારઅડાર આસ થી વ્યથાગ્રી મૂંઝવણે હમને કપરો વ્યથિ સારીમાથી કાઢવા માટે એ આજ હારિયારપદ ગણાય તેજ કાઈ કઈ કોડા દલો?

એ જુવાન તે આપણા ૧૯૨૪ના સુવર્ણચક્ર ધારક વિદ્વાન શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય પેલી ટ્રેનના પ્રસારોની લેગ સોને કાઢાય આશ્ચર્ય થશે કે જેને માટે એમને આ સુવર્ણચક્ર મળે છે તે પ્રકૃતિ વિજ્ઞાનને ને આ ખેતર ખોદવાનાર હમના વ્યાધિને શો સળ્પર પણ આગળ આપણે બલિષ્ઠ તેમ ને અનેક વિધિવિજ્ઞાનેમણે એમને આસર છે અને એ અચ્છા તો એ પારગત છે, તે પેલી ગેડ સરીર સોફ્ટવેર અને વ્યાયામશાસ્ત્ર (ફિઝિકલ કલ્ચર) પણ છે ગુજરાતભરમા સાચે જ કાઈ હશે એવા વિરલ એ સાચતા તે નિષ્પ્રાપ્ત છે અને એ વિદ્વાને એમને યોગ કલાવતાર આ હમને વ્યાધિ જ ૧૯૨૦ની શરૂઆતમા એમને હાથ પડેલા એ આધિને લીધેલા ગમીર અને એ કોમન પડોડ હાથાણુ પરપરાગત મળ્યત સરીર પણ તદ્દન કુશ થઈ ગયું અને તેનાથી તે એવા તો વાલ આવી ગયા કે આપણાત કરવા મુખીને ગત્યુભો એમને થઈ આવતો વિદ્યા વ્યાસથી તો એ એક બાળપણથી જ હતા, અને હવતમા કાઈ પણ નિમિત્ત કોટા થતા વિવિધ વિષયોત તત્ત્વપર્યાય જ્ઞાન મેળ લે લેવાનો

એમને મૂળથી જ હતા કોટા પોટા પોતાના આ રમતા નિહાન જ એમણે એ રમત આજેના ગમે સરીરશાસ્ત્રના મળ્યા તેટલા પુતકો થા ગયા માડપા, અને એમા અમેરિકાના ખાતનામા વ્યાયામપદુત્તમા સરીરવિજ્ઞાની બનરે જોડના લખાણેએ એમનામા અહા થેરી મેંડેડન સાથેના પત્રવ્યવહાર તથા સરીરશાસ્ત્રના પોતાના જ્ઞાન પરથી જેની અનેક વિચારણાને અતે તે એના નિર્ણય ઉપર આભવા કે એ વ્યાધિનું મૂળનબની હોયતી ને આતરદશમા હજુ તે માટે રોડકુ વાહકો કાઢવા જમીન ખોદી લીધે પેટ તથા જેને વધેથી નાખ નારો વ્યાયામ જરૂરી હતો તરત એમને જેને કાઈ હાથ નહોડ અડા હત અજુપોણિયા વર્મથી નકામ પડી રહેલુ પોતાનું ખેતરવાડ આ બુ અને ગ્રમાજ એકપચાર અભાવવાને કપરે નિરધાર કરી એ કનાવાનીરતલોમા કાઝા મથા ને કોડેક માસમા તો એક કોડાથી બીજા કોડામુખી એ આજ ખેતર એજ તો ખોદી હોયુ જ ની એ પાક આપતુ થઈ ગયું માલખત સરીરનો વ્યાધિ તો થયો

આ પ્રસંગ પોતા સરીરસોફ્ટવેર અને વ્યાયામવિજ્ઞાનમા એમને રસ એટલે નશ્વલ થયો કે શાંતિવિજ્ઞાની એ જ એમ ને પૂન થઈ પડી આમજવનની મહેનતથી નાનપણથી જ ખડતલ એવા સરીરને હવે એમણે કસવા માડતુ અને હલ તથા લેક ક સરે મગદળ, રિમ્પિંગ, કોડ, ક્રસી એમ કલેસીસ અનેક વ્યાયામપ્રકારો ને સો સરીરને પેલી આ રીઆપોને તેને બણે કાઈ જમણા પ્રિયોપી સોસમની માંડપાથી ઝડેરુજ હોય તેજ સુધુ બલિષ્ઠ ને રીફિગાન બતાવુ સાંધાસાંધે દુનિયામા જેટલા વ્યાયામકારો ખોડાખોડા છે તે સર્વ શાંતિય જ્ઞાન પણ એમણે એટલુ તત્ત્વપર્યાય જિજ્ઞેષુ કે રવન મે રામમુર્તિ એવા વ્યાયામગીર પણ એમનું સરીર એકે નેટલા મુખ્ય કાઢવા તેટલામા એમના જ્ઞાન પર આકર્ષીત થયો પછી તો એ બને વચ્ચે આદ મિત્રચારી નબી અને વચમા ગુજરાત વિદ્યાપીઠના દિવસો દરમ્યાન રવન રામમુર્તિ ગુજરાતમા જ રેલાથી થકને એક આદ વ્યાયામ વિદ્યાલય કાઢવાને પ્રનયુભો થતા હતા તેમને શી આચાર્ય એ આખા વિદ્યાલયની રૂપરખા, અભ્યાસક્રમ આદિ જોતી આપણે આજથી જે આદી કામ્યા કરે નમરે પુરાણી ભારિયા ડી વ્યાયામપ્રકારથી ગુજરાત ધમધમગ હલ ત્યાર અને ત્યાર પછીની ગુજરાતભરની વ્યાયામ કરીમાંડોમા નિષ્પ્રાપ્ત અને તત્ત્વ રથ (અભ્યાસર) તરીકે શી આચાર્યની નિમજ્જક થી

આ અરસામા મેંડેડના રિજિસ્ટ્રર કલ્ચર કલાત ખેલના કલ્ચર 'રૂડેન્ગ' (લેક) નામનું નવું સામયિક શરૂ કરેલુ તેમા વાચન અને વિચારણાને અતે અગતે જાણુ કે સગરત સરીરને એકસરખે ને સ્પર્જનિક વ્યાયામ આપી તેને સુધુ ને વલિષ્ રાખનાર કાઈ એક માત્ર વ્યાયામ હોય તો તે વેઈટ લિફ્ટિંગ—વળન કલાકરના વ્યાયામ છે લામ્પે જ એમણે એ વ્યાયામ ટુરુ કરે અને એમા એકલુ પ્રયત્ન મેળવુ કે ગુજરાતભરની એ સરોવર કલાકે હતા સુધુકલ સારો થરમા અર્થે એ વ્યાયામપ્રકાર એમણે કોડરી કાઢી એમા માળા કપરે જે હાથે રાંઠ રતલથી થ વધુ વળન કિલક વાતુ થતુ અને પછની પેશીઓના ધડતર માટે રપબી ૧૦૦ રતલ વળનનો એ કપરોગ કરતા હતા આમ છતા એમણે વધુમા વધુ વળન કપાવનાર રોડો માટે કલિ પ્રયત્ન કર્યો ન હતો એમનું

સમમ જસ વેષ્ટ લિટિંગ દ્વારા શરીરને દેદ, બાલક અને સુસહન બનાવવામાં નિવૃત્ત રહેલું. પશિયામ, રૂઢ ઈય સાચળ, ૪૬ ઈય છાતી, ૩૮ ઈય મરદન અને ૧૪ ઈય પ્રકોષ્ટ કેળવવા એ સંક્રિમભન થયા હતા. એ વખતના એમના શરીરવિકાસ અતિ કમ્બ કક્ષાએ પહોંચ્યા. એમનું ધોતાનું વયન ૨૦ રતલ હતું.

વ્યાયામના આદરૂ જ્ઞાન સાથે શરીર અને આરોગ્યના સારક્રમાં પણ એતજા છે. શરીરમાથી દગનો વ્યાધિ કાઢવા પછી એમને કઠી વ્યાધિ થયા નથી; અને શરીરને નીરોગી રાખવા માટે ન્યારિ નર ૫૨૨ ત્વારે એ લાંબા કપવાસ ખેંચે છે. એક વખત તેા એમણે કેવળ પાણી ઉપર રા લાધણે કરેલી અને એ દરગયાન ૩૦ ૪૦ રતલ નેટલું વળન ધરી ગમેલું; છતાં પણ એ બધા દિવસો દરગયાન એમનો મિત્રનો રોગનો આ કલાકોના વ્યવસાય તેા યાદ ન હતો! આ એમના શરીરની ચેતનાશક્તિનું સચોટ ઉદાહરણ છે.

સુરજ્યેદક નિમિત્ત પ્રવૃત્તિવિજ્ઞાનના એ વિદ્વાનનો પરિચય આપતાં અહીં એમના એ ખાસ વિષયને બદલે એમની વ્યાયામ-પટ્ટનાની ફરતી આ લખાણ કયા કયા આકાશત લાગેલું; પણ એ અપ્રત્યુત્ત નથી; બલકે એમનું એ વિષયનું જ્ઞાન એટલું તવરપર્યાઈ, સંપૂર્ણ અને પંડ કપર ન પ્રતીત કરેલું સોદાહરણ છે, કે પ્રવૃત્તિવિજ્ઞાનને માટે નમજ્યા હોત તો વ્યાયામવિજ્ઞાનને માટે પણ અર્થદ્રક એમને અવરથ ગણે એમ છે, એ લખવાગા લેશપણ આતિશયોક્તિ નથી.

એમનો નર-વિકાસ સંવત ૧૯૫૩ના શ્રાવણ વરિ ૧૨ ને બુધ-વાર, તા. ૨૫મી એાગસ્ટ ૧૮૯૭ના રોજ, સૌદીચ સદસ ખાલણુ તિમાં, એમના મેસાજ લીરગમાગમાં થયા હતા. ઉત્તર ગુજરાત-વરિદાશ રાજ્યમાં ખાલણુ જિલ્લા એમનું વતન. એમના પિતાનું નામ મિરધરસાજ ત્રિભુવનજી એમનું, ને માતાનું નામ દેવાબાઈ. વતનના ન મામમાં ઊગરા ગદેતાની મામરી રાજામાં પ્રાયશિક અભ્યાસનો આરમ કરીને માયકવાડી સરકારી નિરાણગા ગુજરાની છકુ ધોરણ પૂર્ક કરી એ વધુ અભ્યાસ માટે સિદ્ધપુર ગયા; અને ત્યાની ઝાંઝી-વનાઈકચુલર રૂઢમાં તથા પછીથી પાટનગી દામરકુલમાં અંગ્રેજીનો અભ્યાસ કરી ૧૯૧૪ના મૈત્રિક વચા ત્યાર પછી કમ્બ અભ્યાસ માટે અગદાવાઈ નર ગુજરાત કોલેજમાંથી સરકૂતનો વિષય લઇ બી. એ. (હોનરે) થયા કીટુંબિક પરપરાગત સંસ્કાર, જગતા અભ્યાસકાળથી ન કેળવાએલી વાચનની ઝાંખ અને રાનુ-આતમાં વધેમાં શ્રેય-સાધક અધિકારી વર્ગનાં પ્રકારોનાની સારથી એમનું સંસ્કૂતન તથા વેદાંત આદિ તવજ્ઞાનના વિષયનું જ્ઞાન એટલું સાનું હતું કે કોલેજના અભ્યાસ દરગયાન, સંસ્કૂતના તે કાળના અભ્યાસક રવ. આચાર્ય આનેશ્વરજીઆઈના અજીવું શિષ્યો પૈકી તે એક અબુલા લીસમી સદીના એ પ્રાચીન દાયકાએગા પશ્ચિમી ધારાકાદિ આર્ચણેને ને આવરણથી વ્યાપક વાતાવરણ વચ્ચે પણ એમણે વતનના તળપરો આપણેકાક કાયમ રાખેલી, એ નાની બાળના બાળના દરમદી રવમાવની કોતક છે. ગુ-કાખાણુ સંસ્કારના પ્રતીકેપ ત્રિપુંકધારી કપાળ પરગાથે શિખા સિચાયનું સુંકન, તેના પર બેડા કાપડનો ફેટો, એવા ન નરો થોપાડોના લાંગો કાટ અને ફેંધી ધોની તથા નરો એકા પઢેરીને કે કપાટ પગે, ફેશનેજલ કૌચે-નિયતો વચ્ચે તેઓ નિરોગી ફેરતા અને આવા નિરાકર ધારાક તણે દેકાગેલી તે નરની બુદ્ધિના ચમકારથી સોને ચલિત કરતા.

બી. ૧૯૧૪ની બી. એ. પસાર કરી એ કાયદાના અભ્યાસ માટે મુંબાઈ ગયા અને ત્યાં ગોકુવદાસ તેજપાલ દાહરકુલમાં મિલકતો વ્યવસાય રચીકારી તેમાંથી ગુજરાન ચલાવતા મળેને મળેને-લે

કાલગા પઢલા-એલએસ. બી.નો અભ્યાસ રાનુ કર્યો. પરીક્ષા આપવાને સમય આવતાં ન ગાંધીજીએ અસહકાર પાકા એટલે તેને માન આપી અભ્યાસને તિશાંબલિ આપી, અને મુંબાની ચંદ્રાગાજી મદસ હાઈકુલમાં તથા ટિલક શાધીય કમ્પાસામાં થોડા સમય અધ્યાપનાકાર્ય કર્યું. એવામાં, મહાત્માજીએ અમદાવાઈ ગુજરાત વિદ્યાપીઠની રચાપના કરતાં તે ગુજરાત મહાવિદ્યાલયના ગુજરાની સંસ્કૃત ને તવજ્ઞાનના અભ્યાસક તરફે એ અગદાવાઈ અભા. ધોતાના અભ્યાસપતના વિષયોમાં પારગતતા કપાત વિજ્ઞા વાચનને લીધે કેળવાયેલી બહુશુભતા, તથા વિવિધ વિષયોના જોગ જ્ઞાનને લીધે વિદ્યાપીઠમાં તેઓ એકલા વિદ્યાર્થીપ્રિય થક પડયા. એમનાં પર્વટો, વ્યાયામો, નાટકપર્યાગો, કરસેના, સાહિત્યચર્ચાં એ અને અધારી રાતા લાંબા સાહકસપ્રવાસો જેવી ખડતલ પ્રવૃત્તિ એમાં પણ તેમને કેન્દરયાને વિદ્યાર્થીઓ ટાળે વળતા.

એવામાં ઈ. સ. ૧૯૨૮માં, આણું વિદ્યા, વ્યાયામ, જ્ઞાન અં અભ્યાસનું વાતાવરણ છોડી એમણે અગદાવાઈની એક કારતમં ટેકરાઈલ મિલમાં સેનરની નોકરી લીધી ત્યારે રવજોને આધર્ થયું. વિદ્યાપીઠના દિવસો દરગયાન એ મિલના એજન્ટ સાથે તેમને સાહિત્યિક અભ્યાસ-વિષયોનું વાચન કરતા, તેમાંથી પરિચય આ થતા એમના આમકથી એમણે એ વ્યવસાય રચીકાર્યો; અને ત્ય તથા પછી, એ તદ્દન અલખવા અને કેવળ વિપરીત દિશાના ઉત્તમ પણ દેક સમયમાં એવી કમલિચિત રજી, કે જી. ૧૯૨૫માં એ રજાન ઠાણું ત્યારે અગદાવાઈની આઠકી પિયુલ સંખ્યાવાળો મિલોના સેનરમાં સોધી કુરાળ અને નિયુજ્ઞ અધિકારીમાં પૈકીના એક તરીકે એમની અબુલા થતી. અને તેથી જ, એ વ્યવસાયમાંથી મુક્ત થક કે તરત, અમદાવાઈના મિલ જોનસે જોસીસી મેસનના સહાયક રજી તરીકેના નજાબદારીલધર્ રવાને સારા પગારે મિગની વરણી થક

અવના નિર્વાહ આનંદને ખાતર જ્ઞાન—સદા અસિંચ દિશા-આનું વિવિધ જ્ઞાન, અને તે પણ પ્રત્યેક વિષયમાં બેને તેલકા જોડા જોતરીને તવરપર્યાઈ જ્ઞાન—મેળવવાની ઝંખના એમનામાં છેક હાઈ રકુલના દિવસોથી જોગેલી, ન્યારે મામની લાયકેરીને પાણે, સાંજે છેક અકુરેર ન જીકે ત્યાં મુખી સંખ્યાનાં અધારાં પથરાતાં લગી વાંચતા એ એસતા. વાતચિત, છત્રનચરિત્રો ને કવિતા-સાહિત્યથી વચ્ચેલી રાજાત ધીરેધી મે ધર્મ અને તવજ્ઞાનના અભ્યાસવિષયી ઉપરાંત પુરાતણ, સિકારાસ, બાપારાસ, આદિ એવાં અનકવિધ ક્ષેત્રોમાં વિરતરી. લેખકાદિત્યના આદિ પુરકકાં રવ. રજીછત્ર-રામ પછે, પણ ચિલ્કાઈને મેધાળીની ચે પહેલાં એમણે મામમાટે પરી સોખીતો એનાં કૌલો; વચ્ચે વળી સિકારાસ ને બાપારાસનો નાદ લાગેલો; ને કવિતાના ક્ષેત્રમાં પણ એમની કલમ ચાલેલી તે તે કઠાય આજ લગી કોઈએ કદી નથી નરપું; એટલે, છેક ઈ. ૧૯૨૩માં 'સમાલોકન'માં 'નનકૂતની' સદીથી લેખણ 'સોત-વિવાસન' નામે લાંબા કાવચગાથી માત્ર વાનગી તરીકે થોડી પંક્તિઓ અહીં ઉતારીએ:

લગે રાગાંક, રજનીરમખી ધારથી
આલિખને ભુજાભીકી નિર દેક બાંને;
તારાવતિ પથકની દલિ વ્યોગભાગે
ગેકાકી નજ-પઢ્યાં કુમુદાલિ શી.

કવિનાનાસાહના તેઓ એટલા નિરંદાન પરિચયમાં આવેલ કે કવિ અગદાવાઈમાં ઉડીબાઈની વાડીએ રહેતા ત્યારે એમની એકા લંચમ રોજ નગની અને તેમાં અનેકવિધ વિષયોની થયાંજી થતી.

એમની લેખનપ્રવૃત્તિ રાજઆતમાં 'કુમાર' અને પછી 'પ્રવૃત્તિ'

પૂરતી જ મર્યાદિત રહી છે, પણ અમારું વર્તણૂકવિદ્યા સમૂહ જ્ઞાન-શક્તિ અને પ્રાસાદિક આધારેનું નરે એમણે શુભરાત્રી સાદિત્યમાં ગણનાપાત્ર ફાળો આપ્યો છે એ સીધી વધુ લોકપ્રિય થયા, કદાચ, 'કુમાર'માં 'પરેશ'ની સદીથી જાણીતી એમની લેખનામાં 'વનવપ્રદાના વાત્સી'માં આગામી પક્ષી-પ્રાણીઓનાં અવધાને ને અસ્વીકૃત-ભવે રસપ્રચુર પરિચયોથી; પરંતુ એમાં બીજાં લખાણો પણ એટલી જ જાણ્યું કદાચનાં કે રામભૂતિ, આમા અને કિલિરકે જેવા ગદ્યવિદોનાં મનુષ્યોનાં ચરિત્રો, થોડી પક્ષી-પ્રાણીકથાઓ તથા 'સ્વારશ્મ-સાક્ષિ સોનદે'નાં વિજાગમનાં આપત્રી સરીર-સૌક્ય પર-ની નોંધો ઉપરાંત 'અખાડો' ને 'બેઠે બેઠે'નાં નામના 'કુમાર'ના વિજાગમો એટલા જ લોકપ્રિય થયા.

પ્રકૃતિવિજ્ઞાનના અવધાસમાં થોડે કેમ પ્રવેશ કર્યો એની દક્ષિ-ક્ષત તો હવે જોવાનાં થોડાનાં જ મંદોરમાં સામજીયો.

પ્રકૃતિ-અવધાસના અવધાસોમાં મારા જીવનમાં પ્રવેશ થયો છે કેવળ આરંભ તરફ જ, અને કદરૂપેનાં ટિપ્પણો મારાં દેવો, એક દિવસે બેઠે હું કુમાર કાચીકથામાં બેઠો હતો. એ વખતે શ્રી બચુભાઈ ટપરમણી આવેલા કાચીમાં વાચતા હતા. અને નિરુદ્ધથી તેમની રહેસો જાહેર જોવાનો કાચીમાં આવેલો. 'ઉદયન રહેર રહેર રહેર'નાં નાતાલ નિમિત્તે પ્રસિદ્ધ થયેલાં ખાસ એક કાવ્યબનીત કરવા આપ્યો, અલગપણે કોનાં પાના ફેરવવામાં આડતાં 'વારતબનીત વિવાચર પત્રિકાઓ' (Butterflies) વિષયનાં લેખ એમાં મારા નોંધમાં આવ્યા. એના લેખક મુંબાઈની નંચરલ ટિપ્પરી મોસા કોટી'ના કપુરેટર શ્રી એચ. ડી. પ્રેસર હતા. એમની સાથે પત્રિકા-કોમિની સુરર દેવદાસ ને વર્તમાનમાંની પ્રતિત આપતુ રમણીય વિષય પણ હવે વિચારી આવડ્યાં હતાં એ લેખ વાંચ્યો, અને એ વિષયે વિશેષ જ્ઞાને મેળવવાની હલકા મારા અન્યા નજીવન થઈ અંધેશ સાદિત્યનાં વાચન દ્વારા પત્રિકાનાં એ થોડાનાં જ અવાસ અને રસપ્રિયો હું પરિચિત હતો, પરંતુ આપણાં કેમનાં આવા રૂપમાં પત્રિકામાં વાચ ઠે ને એના અવધાસ સામાન્ય જન પણ સર-તાથી ફરી રાંધે છે એનું તો મને એ પક્ષીએ જ જાન થયું એ મના જ રો, કદાચ પ્રમાણ રૂપ ગણાયેલાં એવનસ પ્રાણી-પ્રાણીકથાનાં જનનિવાનો પ્રેમ ખરીદ્યો. પ્રકૃતિ-અવધાસનાં કેમનાં મારે એ પ્રથમ મારાં પાંખ. એ સમય

કેવળ મનુષ્ય કુટુંબ આપણાં જનસુધા કુટુંબ જ માત્ર હતો એ સમયે એ કહેવું નહિ કે આપી એક અતિ સામાન્ય જિંદગીમાં મારું અવધાસનું પત્રકાલ જરો ને યદ્યપાં દોષાઓ એક બીજામાં થી અટકો વિદ્યાનું વજારાનું રાજીરૂપરો, એ સમયે મારી જિંદગી કેવળ વિવાચર પત્રિકાઓ પૂરતી જ પરિમિત હતી એવનસનું પુનઃક મંગાવ્યું એ એ વિષયનો અવધાસ આરંભ્યો. વિશેષ સદાચ પામતા હું મુંબાઈની નંચરલ ટિપ્પરી સોસાયેટીના અવધાસનું એ જ વખતે થયો.

એવામાં અન્ય એક આરંભાત થયો એ જ વખતે અર્દીની ગે-રાનસ ફેટમાં મારે જ્યોતીયા દાનવી આવવાની થઈ ખૂનને મુક-દેખો હતો. જ્યોતીયા પ્રતિનિધિ રૂપે મારે કેસ રજૂવાન ફેટની કબજા પ્રશ્નો ખૂબ પડેલાં એ કપરથી એ કેસ ચલાવનારાં રોસનસ જન મારા પ્રત્યે સદા આકર્ષાયા. એવાથી મારાં પરિચય થયો, એ થોડે ક્લાયેમી અને પક્ષીઓનાં વારે અવધાસી હતા. એમણે મને પક્ષીઓમાં રસ ટેવે કર્યો. સવિશેષ પક્ષીઓ પાળવાને એ પોતે એમણે જ અને લગાડેલાં, એ વખતે મારું ગમનમાં ખોટકસુ-નાં અવધાસ અવધાસનાં રિચર થયું હતું. એટલે પક્ષી અવધાસનાં માં અને વધુ કસાદ થયો ન હતો. પરંતુ એ સફળતા સંબંધનાં થોડે પક્ષીપાલનમાં તો હું મોડો બનેલો.

એ વાતને તીસ વર્ષ થઈ ગયા. આરંભની પત્રિકામાંની સુધિનાં પરિચયમાંથી અન્ય ખોટકસુધિનાં પરિચય, પક્ષીપાલનમાંથી પક્ષી-પરિચય, પક્ષી સાય, યો આદિ સરિસૃષ્ટિ તથા પક્ષી જનની માન-લીઓની સુધિ, પક્ષી કોલેગિયા, એમનાં વજારાનું મારી જિંદગીમાં થતા હું પ્રકૃતિના અવધાસ અંગીનાં પરિચય, અવધાસન અને અવધાસમાં પ્રવેશવા એ પગથી આજ મુંબીનાં અંગેય વર્તમાન આદારાદિ સરીર-અવધાસો અને વિભાગોનાં અવધાસ કરવા-માથી અંગેયા સમય સમયને ઉપયોગ મેં મારા આ તથા બા-ગમમાં ફેરો ઠે, એ મારે મેં બે પુરુષાર્થ પણ કર્યા ઠે, આથી રાને કોઈક અવધાસ પક્ષીને ને તુ સમિ-તને કદાચો જાનીને એનાં પરિચય કરવા ફેટમાં મુંબી સુધી, પ્રત્યેક રત્નમાં, જાણ કુટુંબથી સરિચય, આખો દિવસ અગાવાનાં પરિચ-રમાં જાહેર બેઠેલાં, આનીને હું આ-મામાં એ જ વિષયનાં વધુ ફેટ-રણુ આજ અવધાસ અંગે મેં વધવાનાં

અનેક પરિણામો કહી છે. પરિણામો પ્રાણીજીવનના વિવિધ પાસાં-
ઓનું ને જ્ઞાન મને રસુબ્ધિ, અરવચો ને પહોડી પ્રદેશોમાં થયું છે
એ અનેક ગ્રન્થોના વાચનથી પણ હું બાગ્યે જ મેળવી શક્યો હોત.
છતાં મારે અભ્યાસ કેવળ પ્રાણીજીવનમાં જ પરિમિત રહેવો
નથી. પ્રાણીજીવનની કાલિક કક્ષાનિતના પ્રશ્નના મિચાર એમ મારે
ભવિષ્યનો, સંવિશેષ પુરાણ જીવવિદ્યાના અંગ સમા કલ્પાત અશ્વત્થ-
બૃત અવશેષોનો અભ્યાસ પણ કરવો પડ્યો છે. વનસ્પતિઓને પણ
હું બહુની નથી, એકે એમના યેન સમજ કરવાની મારી પ્રશ્ન સિદ્ધિ સાધ-
નાના અભાવે મેળવી શકી નથી.”

ઉપર આપણે બહુ ટોચે મેળવી શકીએ છીએ. આશ્ચર્યજનક
એસીને માત્ર વાચનજ્ઞાન મેળવેલા એ પુરતકપરિચિત નથી, પણ ખડતલ
“ફીલ્ડ-નૅચરલિસ્ટ” છે. પશુપરિચયનો શોખ બંધો ત્યારે એ
પ્રશ્નનો એમના સમગ્ર દેહ, મન ને સમયનો કળને લઈ લીધેલો.
પછી તો ધૈર્ય પણ ખંખેરીએ પાલ્યા અને બાકાના નાના ધરની સાંકડી
પરસાળમાં એ પાંચાગોની બીડે લગ્યા માંડી.

એકાગ્રાં, એકાગ્રાં પત્ની સી. વિન્યાબહેનને બચકર બીમારી
આવી (એમનું આ બીજું લગ્ન વીરમ નામમાં ૧૯૨૦માં થયેલું) એમ-
ની એકમાત્ર પુત્રી કલ્યાણકેતલી જન્મ પછી એકાદ વર્ષ, ૬ ૩ ૩૩ ૩૪
એમનાં પત્નીને કોરોડરજીવનનો કષ્ટ લાગ્યો પડ્યો. તન્નેણે બોલે છે કે
અમુક રિયલિટી પહેલે એકાદ એકે એકે એકે બને છે. ૬૬ ૩૩ ૩૪ થી
૩૬ થી તે શોડા સમયમાં તો પગ તલન બેઠા પડી ગયા. ડૉક્ટરોએ
આશા મૂકી નથી. એ સમયની એમની ચિંતા ને બહેન તે એક
“જા” બોલે છે. રાત ને દિવસ, પત્નીના એ દૈ સામે એમણે
કારખી લડત માંડી કે અતે એના પર વિન્ય મળે. એ-
ના હલવાલસના કીધા વિના વરણી સુધી કેવળ ચત્તા જ મુલાકા
ખવાં પડેલા એ પત્નીની એમણે ને અખંડ ને એકલિ રેવા
... છે એ વર્ણવવાનું આ રવાન નથી; પણ કાયદાની invalid ને
રહીને પણ એમનાં પત્ની જીવતાં રહ્યા ને મર પૂરતાં હરતાં રતાં થઈ
શક્યાં એ એમના જ પરિશ્રમ ને પુણ્યાર્પન પરિણામ છે.

માત્ર સાહિત્ય અને વિજ્ઞાનના જ નહિ, પરંતુ ધંધાન્યવસાય
કે અન્ય નિમિત્તે હાથ ચડતા કોઈપણ ક્ષેત્રના વિષયનું જાને તેટલું
બારીક જ્ઞાન મેળવવાની એમની ખાસિયત જ થઈ પડી છે. મિત્રની
નેકારી લીધી એટલે પછી એ ધંધાને લગતા સાંચાઓ, રિપર્નિંગ-
વિનિર્મન લગતી દિશાઓ, રૂના પ્રકાર અને ગુણ, આદિ વિષે એમણે
જાણ્યું તેટલું બાંધીને ભતને તેવાર કરી લીધી; મિત્રના વહીવટને
કારણે માથાનું જ્ઞાન જરૂરી થઈ પડ્યું એટલે એમાં જે એટલી તેવારી
કરી લીધી કે એકવાર એક ધારાનિખુલે કહેલું કે તમે કોઈ વકીલ
હતાં પણ વધુ ઝીણવટભર્યું કોશર જાખવો છે. મિત્રમાં જવાબા-
વા માટે તથા લાંબાં પર્યટનના શોખને માટે ગાલર સાઈફ લીધી
તે પણ બધી ઝીણવટભરી ચોક્કસાઈની સોથી કાવર ને ઝડપી;
અને પછી તે ચલાવનારા ફર્નિચર કમ્પ્લેક્ષ એન્જિનર વગેરેનું સાહિત્ય
બાંધીને એની કારવાઈથી એકલા માહિતમાર થયા કે જરૂર પડ્યે
તાત્કાલિક સમારકામ પણ ભતે કરી શકે. પ્રકૃતિ ને પર્યટનના શોખને
લીધે સિદ્ધાર્થોખા મિત્રો સાથે શિકારપાર્ટીમાં નવ્ય તેમાંથી
બંધુઓની વિવિધ બનાવટો ને તેની ગળીઓનાં બલ, વેગ, પ્રકાર
આદિ વિષેનું પણ જ્ઞાન મેળવે. ફોટોગ્રાફીના જ્ઞાન વિના તો આ બધા
શોખ ફિક્કા, એટલે તે પણ ખૂંડ જ. મિત્રને અંગે માલસામાન વેચવા
આવતા પુરોષિયન-અમેરિકન સેક્સમેનો પોતાના માલવિષે આટલી

ઝીણવટભરી માહિતી ધરાવતા આ મિત્રમને જરૂર ને લેઈ છે કે અમુક
અને કોઈ વધુ આશય તે એમને ત્યારે થઈ, જ્યારે તે એમના મોં
અંતર શોખ (હોખી) ને લગતી વાતચિતમાં ઊતરતા. એ વિદેશીઓને
કોઈ ને કોઈ શોખ હોય જ છે-સિક્કા, પતંગિયાં, કીટકા, વનસ્પતિ,
બૂરતાર વગેરે કંઈક મન મરતુ જોના વિશિષ્ટ નમૂનાઓનો સંગ્રહ તથા
અભ્યાસ કરવાનો. અને એમને, આ ગિલ્ડમેન જરૂર નેવા માણસનારથી
એ દરેક વિષય પરત્રે કોઈ વિદ્વાન “ફોળીફોટ” જેટલું જ્ઞાન દર્શાવે
વાતો સાંભળવા મળતી ત્યારે તેમનો આનંદ વધી જતો, અને વેપારી
બનીને આવેલો માણસ ત્રિત્ર બનીને ઊઠતો.

પશુઓના અભ્યાસની સાથે સાથે અન્ય પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ
તથા સર્પ, માતૃય, કીટકા આદિનું એમને પૂરું જ્ઞાન છે. એવાર
વડોદરા રાજ્યના માતૃયખાવાના વડા અધિકારી સાથે મુલાકાત થઈ
ત્યારે એ અધિકારીએ સાધ્યે બંધુ છે રાજ્યની વિપુલ સમૃદ્ધિ
વાળા હોદ્દેથી ગુજરાતની મીઠા જળની માછલીની ચોતે જેટલી ભત
ભણતા વાતા તેમાંના ધણી ભાગનો તો આ આચાર્યે અમલ-
વામાં પોતાના અવસાય કરતાં કરતાં અભ્યાસ કરી લીધો હતો.
કરોળિયા ઉપર પણ એમણે તલવેરપશી અભ્યાસ કરેલો છે. અવસાયને
એ જ્યારે જ્યારે મુંબાઈ જતાનું થાય ત્યારે નવરાસનો બધો સમય
ત્યાંના પ્રકૃતિવિજ્ઞાન-મોડળ “બો”એ નૅચરલ હિસ્ટરી સોસાયટીમાં
જ વીતવાનો. કીટકવિજ્ઞાનમાં રસ લેતા ત્યાંના માણસો ધણી ન
સમજતા બાબતોમાં એમના અભિપ્રાય અને નિર્ણયોથી હેતુભરી
રાખે છે. એ સોસાયટીના મુખપત્ર “બર્ન”માં કીટકવિજ્ઞાન વિષે
આવેલી એમનાં અમુક વિધાનોની નોંધો તકદિટોમાં માન્ય થઈ છે.

આટલા નાનાવિષય વિષયોનું આટલું તલવેરપશી જ્ઞાન હોવા છતાં,
અને અમુક વિષયોમાં તો એ માત્ર તદ્દિદ બણાતા હોવા છતાં,
પ્રમાણમાં બહેનમાં તેમણે ધણી જ એટલા ભણીતા છે, તેનું કારણ
એમનામાં રહેલી ભત-ભહેરોતને આખા. વ્યાપકતા આપવા બે
તે કલાકો સુધી, સમગ્ર પ્રાકૃતિક વાણીપ્રકલ્પ દ્વારા માહિતી,
મુદા અને જ્ઞાનનો ધોધ વહેવડાવી શોતાઓને આસનબદ્ધ રાખી
શકે એવી શક્તિ હોવા છતાં, એમણે ક્યાંક કદિ બાપણે આપ્યાં નથી;
“કુમાર” અને એમના સંપાદન તળે નીજળતા “પ્રકૃતિ”નાં લખાણો સિ-
વાય એમણે ક્યાંય લેખો લખ્યા નથી. બહે એ પ્રકારે બહેનર
મેળવવાની એમણે નક્કર છે. અને લખવાના કંઠાઓ તો એટલે બધા
છે કે એમના આટલા જાણ ને વિપુલ જ્ઞાનને ચોક્કસમંદને માટે પણ
જનસમાજ આજળ મૂક્યું પોતાને માટે કંત્યવર પ છે એ મુદો દેવીકા-
રતા હોવા છતાં ગિતોના આગમને એમણે કદી દાદ આપી નથી.

પણ પ્રકૃતિ-વિજ્ઞાન માટેના એમના પ્રેમ ને ઉત્સાહે એમની પ રો
ગુજરાતમાં એક ધણી મદદરવનું કાર્ય કરાવ્યું છે. ૧૯૩૮માં, એમણે
મિત્રો તથા એ વિષયમાં રસ લેનારાઓને શ્રેણીશ્રેણી “ગુજરાત પ્ર-
કૃતિ મેંડલ”ની રચના કરી, ને એ સંસ્થા તરફથી પશુપતિ “પ્રકૃતિ” નામનું
(ગુજરાતીમાં) તો એ વિજ્ઞાનનું પ્રથમ) વૈજ્ઞાનિક રાક કર્યું. તેના
તંત્રી તરીકે એમણે અભ્યાસપ્રચુર અને વિદ્વદ્ગ્રાન્થ લેખો, નોંધો
તથા સંપાદન કરે ગુજરાતના નામને વિદિદગ્રાન્થ બોલ્યું કર્યું છે.
તેને કે એમળના જીવનકાળના આ એક કાચકામાં આપણી ઉદાસીન-
તાને લીધે સંગ્રહને કેવાં કપરાં બાહોરિયાં ભર્યાં પડે છે તે તો
બહુનારા જ નહીં છે. પાંચ એમનો ઉત્સાહ તો હજી એના જ અ-
દ્ય છે. એનો હાથ લઈ ગુજરાત એ પ્રકૃતિને ચિરંમયથી કરશે તો
આવિષ્કારને માટે એ એક મોટા અને ગૌરવમય વારસો બની રહેશે.

ના

દેકમાં જુદીજુદી યદનાઓનું વિદરૂન કરવા-
માં આવેલું હોય છે; આથી જ તેને સંસ્કારનું કૃપણ છે પ્રતિભિન કહ્યું
છે. નાટકમાં પાત્રોને આધાર તેમાંની યદનાઓ ઉપર રહેલો હોવાથી
તેનાં પાત્રોના પ્રકાર કે સંખ્યા પણ જુદાજુદા પ્રકારના હોય છે.
આથી તેને એકે કલા ચોક્કસ નિયમો નથી તે તેના નાટકના વસ્તુ,
કથા કે યદના અનુસાર વધતા કે ઓછા પ્રમાણમાં તથા તેને અનુ-
કૂળ રૂપમાં હોય છે. છતાં પ્રાચીન કાળમાં રેકે રેકે વસ્તુ એકેના
જેમ ચોક્કસ નિયમો ધરાવતા જ હતા, તેમ જુદાજુદા નાટ્યપ્રકારો-
માં પણ કેટલાં જેવા પ્રકારનાં પાત્રો હોવા એકેએ તેના સામાન્ય
નિયમો સો દેતા, અને તે વિવિધ 'રૂપક' તથા 'વપક' (પ્રાચીન
નાટ્યપ્રકારો)ના અર્થનર્થક દર્શાવેલા છે. એકે પુરાતન નાટકોના
આ નિયમો અપવાદના નાટકો માટે બંધાયેલા યદના નથી, કારણકે
જે નાટ્યપ્રકારો માટે આ નિયમો રજાવા આવેલા તે પ્રકારો
હાલમાં પ્રચલિત રહ્યા નથી. વળી અર્ધપ્રાચીન નાટ્યપ્રકારો પ્રાચીન
નાટ્ય-પ્રમાણસાધી સંસ્કાર મિત છે. તેના પ્રકાર તથા વિવિધતા પણ
જાહેરવા છે. આત્માની આપણી સંસ્કારપ્રતિ પશ્ચિમની આસરે
કારણે વાસ્તવદર્શી બનેલી હોવાથી આપણાં આધુનિક નાટકો વર્ત-
માન જીવનની વાસ્તવિક વાનિષા પર રચાયેલાં છે. આજના નાટ-
કોના નાયક ચૂસતા ગમ્મણ વર્તેના કારણે કે કમલતા અજાનરલિત
વર્તેના મજાદર પણ દોડી રાંધે છે.

પ્રાચીન નાટકોના નાયક ઉચ્ચ મિતિનો, સર્વગુણસંપન્ન, સખ્ય
પુરુષ રહેતો, કારણકે તે કાળનાં નાટકો આત્મારમાં નાટકોની જેમ
વાસ્તવવાદી (Realistic) નહિ પણ આદર્શવાદી (Idealistic)
વજીવવાળા હતાં. આથી જ પ્રાચીન નાટકો પીરમીટ કથાઓ ઉપર
જે અનુક્રમિતકથા યદનાઓ ઉપર રચાયેલાં હોય છે આ વદ-
નાઓ મોટે ભાગે ક્રોધ મુખસિંધ, મદાવસાકમી, દેહ કે આદર
સંભળતા જીવનને સમીપ હોય છે આમ, પ્રાચીન નાટકોના નાયક
મોટે ભાગે શાન્ત હોવાથી તેનાં સદાચક પાત્રો પણ પ્રધાન વર્તે
હોય છે. આ પાત્રો જે વિગતમાં વહેંચાએલા છે: નાયકના બાળ-
જન તથા નાયકના અત્યંતર ગુણ.

બાલકમુખમાં મંત્રી, સેનાપતિ, ન્યાયાધિકારી, કુખર વગેરે
પુરુષપાત્રોના સમાવેશ માય છે.

અન્યતર અગ્રણ્ય નીચેનાં સૌ પાત્રોના સમાવેશ માય છે:
(૧) મહારાની (૨) રેવી (૩) રવાળાની (૪) રવાળાની (૫) કોઝિની (૬)
સિંધુકાશિની (૭) નાટકી (૮) નર્તકી (૯) અનુચારિકા (૧૦) પરિચાર-
િકા (૧૧) સમાચારિકા (૧૨) પ્રેક્ષકપરિકા (૧૩) મદદતારી (૧૪) પ્ર-
તિકારી (૧૫) કુમારી (૧૬) રવાળા (૧૭) આયુષ્મિન કાલિકા
આ પાત્રોમાંથી કોઝિની, નાટકી, અનુચારિકા, પ્રેક્ષકપરિકા, પ્ર-
તિકારી, તથા કુમારી આદ્ય પાત્રોનાં લક્ષણો નાટ્યશાસ્ત્રમાં
આપેલી નથી, પણ માત્ર નાયકોએ જ રહેલા છે.

પ્રથમ આપણે બાલકમુખની પુરુષપાત્રોના લક્ષણો એકે
શબ્દ: પ્રાચીન શાસ્ત્રો મનુષ્યની સર્વ પ્રકારની ક્રમમતઃ-ભા-

નાયકના બાહ્ય તથા અત્યંતર ગુણ

એકે નાટકના મુખ્ય પાત્ર (નાયક)નાં સદાચકપાત્રો કે રૂપપાત્રો વિષે
વિવરણ: પ્રધાન. સેનાપતિ આદિ પુરુષ પાત્રો તે બાહ્ય પાત્રો (ગુણ)
ને સમીપી માંડી કાઢી મુખીનાં સત્તરેક લેખમાં સૌ પાત્રો તે અત્યંતર

લેખક: યોગેન્દ્ર ગ્રિહદર્શી

ના સમન્વય રૂપ હતા. આથી શાસ્ત્રકારોએ તેમનામાં ફેરી એકોનું
નિરુપણ કરેલું છે તથા તેમને ત્રણેક ટરીકે વર્ણવેલા છે. આમ હોવા-
થી સંભવ પાત્રમાં આદ્ય નાયકનું નિરુપણ હોય છે એમ: સુશીલ
(સાર સ્વભાવ તથા આચરણવાળો), મતિમાન, જલસાન, વિદ્યા-
બ્યાસંગી, શીર્ષદર્શી, પ્રતાપી, સત્કર્મી, કથાનિધિ, કદાર, લોકપાત્ર
(લોકોનું પાલન કરનાર), કર્મમાર્ગવિચારક (પોતાનાં કર્મોમાં જ-
લસનાર), રક્ષા સગાનિવર (રક્તનું રક્ષણ તથા વધન કરનાર),
સ્મૃતિશાસ્ત્રવિદ્ (સ્મૃતિશાસ્ત્ર તથા શાસ્ત્રોના અધ્યાસારી), શિષ્ય પ્રવ-
ત્તક (વિવિધ કથાકાંતરીતીને પ્રાસાદન દ્વારા પ્રવર્તાવનાર), નીતિ-
શાસ્ત્રજ્ઞ, તથા અન્યસંગી.

મંત્રી (પ્રધાન): અપદારદર્શક, જુદામાન, રક્ષિણ, વિવેક,
કાર્ય-અકાર્યને જાણનાર, અર્થસાધનિયુક્ત, ધાર્મિક વર્તે.

સેનાપતિ: વિકાન્ત (વશકમી), ઘર, કાસી, સ્વર્ણમય,
શત્રુના છિદ્રો તથા મદાવ યોગ્ય સમયને જાણનાર, વર્તે.

ન્યાયાધિકારી: તરકા, પીમાળ, મપરેષ, જાદુશુત, પર્ણ-
યુક્ત, શાન્ત, દાન્ત, મિતકોષ (જાણે કોષને જાણે છે તેના અ-
કોષી), સમર્થ ઉપાધિ

કુમાર: સોમ્ય, રિનમ્ય, શાન્ત, વિનીત (વિવેચી), નિયુક્ત,
(દોષિયર) તથા વિવિધ વિદ્યાઓ તેમજ સૌમા વિગત.

દને અત્યંતરગુણ નાયકના અર્થન જીવનમાં વળાંકવા સી-
પાત્રોના લક્ષણો એકે.

મહાદેવો: સમુદ્ધ, મુક્તવર્ણ (ઉપધારિત), વૃપશીલકા
(સંભળના સ્વભાવને જાણનારી), સુખદુઃખસા (સુખ તથા દુઃખને
સરખીરતે સંભળ કરનારી), મનરંગિની (રવાળાનું મંત્રકર-
નારી), રાન્તા, પીસ તથા પતિવ્રતા

રેવી: રૂપરના મુખથી જ અત્યંત, પરંતુ પોતાનાં જવ, રૂપ
તથા ગુણોના અધારથી જન્મ, વળી રવિતા, રતિકોટા માટે તત્પર,
સદાપત્રી પ્રત્યે ઉપાધિ વર્તે લક્ષણવાળી

રવાળાની: નુપરલક્ષ્યા (સંભળી પ્રિયતામાં કે પ્રીતિપાત્ર જો)
અથવા રવાળાની સંસારાભિલી (જાદુમાત્ર પામેલી) સીને રવાળા-
ની કદે છે તે રૂપ, ગુણ તથા શીલમય હોય છે. સેનાપતિ કે
અમાય (મંત્રી)ની કથાને પણ રવાળાની કદે છે

રવાળાની: રૂપરીતન-યુક્તા, સામુદાયક (સત્કથામાં કુમાર),
સદાપત્રી પ્રત્યે અત્યંત (ઉપધાર) માત્ર, સેવકપાદિ આપણિતા
(સુખિત પત્રાલી તથા: પુરુષ વગેરેની સુશીલતા), નિદ્રાપ્રમાદ-
આલેષ રહિતા, મધુર, અનુકૂળ (પતિની કમળાને અનુસારનારી),
માન્ય-અમાન્યને જાણનારી.

કોઝિની: સુશીલ, મીમાલ, મપરેષ, રાન્ત, અનુકૂળ,
નાટકી (વિવિધ મંત્રોજાનવનારી): અનિવચકતા, રૂપવર્ણ-
સંપન્ન, રક્ષાસાધનિયુક્ત, માના-દિશ્ય પ્રવેશમાં વિવિધ કવ-
પ્રવેશો જાણનારી, સોમાવર્તિવેશમાં (દાન, અર્પ, દેશ વગેરે
સોમાવર્તોને મેળવ માત્રકાન તથા રાજ્યમાં કુમાર)

નાતકાં: દ્વિતીયાંતકાંશા, રવિ-તાલ-સંય-આતકાંશા, સુદર્શન-લખ-
કાર, વાણકુશલા, જિતશ્રગા (અગાધિત), ગધુરા, સિન્ધુયા, વિઠલા,
ચિત્રકાં-કુશલા, રૂપ-ધીવન-કાન્તિ-મેષા, આસરથાવકતા (આજસ
વગરની) ને ચાસક કળાઓમાં પ્રવીણ નાટ્યસાજ મુજબ નાટકી
તથા નર્તકી બંને એક જ પાત્રે ભજાય છે.

અનુચારિકા: સર્વ અવરથાઓમાં રાત્રની સાથે રહેનારી દાસી.
પરિચારિકા: નાયક કે નાયિકાની મુદારસથોજિની કે તેમની
સેવાશુભૂષા કરનારને પરિચારિકા કહે છે, તેને નીચેનાં કાર્યયુક્ત
ભજાવી છે: રસવ્યંજનકારિણી—રસયુક્ત પદાર્થો યોજનારી તથા
ધારણ કરાવનારી જેમકે: અર્થકારિણી (અર્થકારણે ધારણ કરાવ-
નાર), માલાસંયોજિની (પુષ્પ વગેરેનું સંયોજન કરનાર તથા પહેરા-
વનાર), અંધારેકરી (અંતર વગેરે પદાર્થો યોજનાર), અંધાપચા-
રિણી (અંધાર, કરુણ, કેસર, ચંદન વગેરે મુગંધિત પદાર્થોના લેપ
કરનાર-યોજનાર) સેવાદાની (વસ્તુ કે પદાર્થ વહન કરનાર—હથ
ભારા-યોજનાર), હથકારિણી (હથ ધારણ કરનાર), તથા રત્નન
કરાવનાર, સંધ્યા જાગવનાર, ચાંપી કરનાર, વાણ ટોળનાર વગેરે.
સંધ્યાચરિણી: વિવિધ કક્ષા(આવાસો)માં કરનારી, ઉપવન-

સંધ્યાવેળા સાથે જનારા, દરરોજના તમજાવાવધ.
ચંદેશમાં રહેનારી, તથા પ્રદર-પ્રદરની યોડીમાં જેની ?
થતી હોય તે.

પ્રેક્ષકારિકા: રતિ સંબંધી અતિ શુદ્ધ કાર્યોમાં અન્વેષ
(વપાસ) અર્થે જેની યોજના થતી હોય તે.

મહાપત્રી: અંત:પુરની રક્ષા માટે યોજાયેલી સ્ત્રી.
પ્રતિહારી: સંધિ, વિષદ વગેરે સંજોગોની ખબર આપનારી
તથા તેથી ઉત્પન્ન થયેલી પરિસ્થિતિનું નિવેદન કરનારી.

કુમારી: રતિસંજોગ પ્રાપ્ત ન થયો હોય તેવી સ્ત્રી, (રાત્રની
પુત્રી), લગ્નયુક્ત, વિનયશીલ તથા મિયર દેવતાવની કન્વય.

રથવિરા (રથ): પરાપૂર્વા રીતરિવાજે તથા નીતિનિયમે
ભજનારી, પૂર્વેના રાત્રોમાં સન્માનાએલી તથા તેમનાં ચરિત્રો
ભજનારી અનુભવી રથ સ્ત્રી.

આચારિકા: આદારમાર તથા રાજામારની આધિકૃતા (કપરી),
વિવિધ આયુધો, પાત્રો, ફૂલો, ઓલધિઓ તેમજ વિવિધ મૂલો
વગેરે જેના કબજામાં હોય તે. વિવિધ ગંધ, પુષ્પ, વસ્ત્ર વગેરેની
વ્યવસ્થા પણ તેને જ હસ્તક હોય છે. (ચાક)

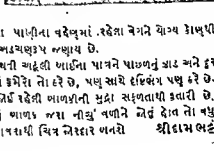
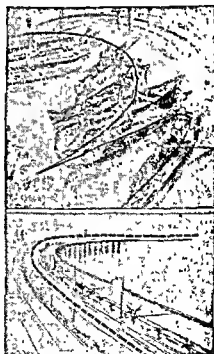
ફોટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

પહેલું હંનામ: 'અમછવીની સવાર'—વનુભાઈ પટેલ (નારેણી); બીજું
હંનામ: 'ગંધસાતે મરીન-ટાઈન'—જિતેન્દ્ર મેઘાણી (મુંબઈ); ત્રીજું હંનામ: (૧) 'સરિ-
તાનું સોન-દર્શ' વનુભાઈ પટેલ, નારેણી; (૨) 'રૂની વાદ'—દીનબાણ, કલ્યાણ; (૩)
'શુ ઘુ હરી'—વિક્રમ દલાલ, અમદાવાદ.

આ બધાં જ સાદી સંપ્રવાગ મળેલાં ચિત્રોમાં કોયે ચિત્રગુણધારણની સંખ્યાપણ
કરી છે. પહેલું હંનામ મેળવનાર બાઈ વનુભાઈ પટેલનું 'અમછવીની સવાર' સમુદ્ર
પાસના અમછવીમાંના રોજિંદા જીવનવ્યાપારની તેવાંઈ દર્શાવવા સાથે વાતાવરણ-
ની અસર ઉપજાવતું ચિત્ર છે. સવારના કાર્યની શરૂઆત કરતા ખાંડીમારો, કોઈ પરરપર
નેા કરતા તેા કાંઈ યોતાનું કામ સંભાળતા એ અન્યવરિચતરીતે, નાનાનાના મહવા-
માંની કીચી જ અન્યવરિચત હારેમાં જોડાવાએલા છે, તેમાંથી સપ્રમાણ સંયોજનનું
'કે કાંચ રચાઈ આવ્યું છે; અને તેમાં જળની લહેરીમાં તથા છાયાપ્રકાશના પદ
તાલગણનાં ઉમેરે છે. એના સંયોજનની સેવાદાતા દર્શાવવા માટે આ સાથે એ જ
ચિત્રના આદેશન ઉપર તેની રહેરવેરેખા (line of interest) આંધી બતાવી છે.
(પૂળ ચિત્ર જુઓ આ અંકની આઈપેટે ૬૫૨.) ચિત્રવિસ્તાર પર નાંસી ક્યોરેપાએ
એ વિસ્તરે છે, અને ઉપરની હોડીમાં કાળી તરફ જોડેલા માણસથી રાકે થઈને, નીચેની
હોડીના વોસના છેડા સુધીમાં 'ક'ના અંક જેવી આકૃતિ રચે છે. એમાં જળની લહેરી
તથા જોડા સામેલા પડછાયા પરક બને છે. ઐયક, એરેપોઝર ને ટેકનીક, એ ત્રણે
રીતે પણ ચિત્ર શ્રેષ્ઠતાવાન છે.

'ગંધસાતે મરીન-ટાઈન'માં નીજળીના પ્રકાશથી જળકળા જોડેલા મુંબઈના
મરીન-ટાઈનના કિનારામાંનું સરિદેશ્ય વિચારપૂર્વક લીધું છે. (જુઓ આઈપેટે તથા
જાન્યુઆરી) પ્રકાશરેખાથી રચાતા અર્ધવર્તુલને ફરેના છેડા ટમટમતા દીવાળો દ્વારા
જોડાવા જગ્યા ખૂલે વિરામ પામે છે, એ વચ્ચે દુરક ન દોત તેા ચિત્ર સંપૂર્ણ જનત.

બાઈ વનુભાઈ પટેલના 'સરિતાનું સોન-દર્શ' ચિત્રમાં સૂર્યપ્રકાશમાં હીસાજા લેતા પાણીના વલેખમાં રહેતા વેગને યોગ્ય કોણથી
દર્શાવનારા યાત્રા આવકારપાત્ર છે, પણ સંયોજન ગેરદાર નથી. ઉપરના કાળો ભાગ અડધજુલક જણાય છે.
બાઈ દીનબાણનું 'રૂની વાદ' નામ ચિત્રને યોગ્ય છે વેગન રરતા પરથી પસાર થતી આદેલી હાઈના પાત્રને પાછળનું ગ્રાહ અને ફર
દેખાતું મહાન રૂની વાદમાં ભલે ઈંક અપાસન સગાં છે. આકાશને વાચ નિર્મળતામાં ઉમેરેલા તેા ફરે છે, પણ સાથે દરિયાંક પણ ફરે છે.
બાઈ વિક્રમ દલાલે 'શુ ઘુ હરી ?' ચિત્રમાં આંતરિક જોડાર અચરજ વાલે જોઈ રહેલી જાણકીની મુદ્રો સફળતાથી કતારી છે.
(જુઓ આઈપેટે) તેમાં મેં પાસેની હાલી પ્રકાશરેખા નડારણ છે. અઠક કામગું જાણક જરા નીચું વળીને જોઈ દોત તેા વધુ
ફરેની જનત. જાણકીના માથાના વાળ, પાછળની છાયામાં મળી ભય છે તેને જોડાર સાવચાથી ચિત્ર ગેરદાર બનશે શ્રીદામભટ્ટ

Our Friends Abroad

[જગતસંપર્ક સાધતો પત્રચિત્ર-વિભાગ]

આ પત્રો મેળવનાર શ્રી કૃષ્ણવર્દન એવની, આનંદ નગર, એવિસ વિજ, અમદાવાદ

ફર દરિયા પારના ડેન્માર્ક એવા નાના દેશમાં રહવાવા પણ એક માણસ દિલ વિષે કેવો સહાનુભૂતિપૂર્ણ એ અવગમ્યનુભવ અભવાસ ધરાવે છે તે દર્શાવતા ડેન્માર્કના એક વિદ્વાન અધ્યાપકના આ પત્રો એવી સવિશેષ સુલભતા ધરાવતા પત્રો મોકલવાનું પત્રચિત્ર વ્યવસ્થાને આગવજી છે

Erik Rasmussen
Holstrupvej 30 A, Copenhagen, Vanl (Denmark)
૧૫મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૮

પ્રિય મિ કૃષ્ણવર્દન એવની,

મારા અગત્ય મિત્રો મિ હેલ્મેગ પીટરસન અને મિસ એન્ની લોકક દ્વારા મને તમારી ફરી રિસ્પોન્ડનો પત્ર મળ્યા; અને દિલ મિત્રો સાથે સર્વક સુખવાને હું ધન્યો આતુર દોવાથી આ લખવા માટે મને ક્ષમા કરશે. એવી આશા રાખું છું કેનું કારણ તો એ આખો પત્ર વાંચ્યા બાદ સમજીશો. મને આશા છે કે, તમને એમાં રસ છે તે રિસ્પોન્ડિનિયન સાહિત્ય તે એવા બીજા અનુપમી વિષયો પર માલિની આપીને હું તમને માર્ફક લખવાથી થઈ સંકોચ

આ પત્ર હું લખતે ડેન્માર્ક લાન્યુઆરીએ લખવાનો હતો, પણ મિ માધીના અવશાનના કાળાચારથી તેમાં વિષેય પદ્યનો બીજા વધુ ચોગ્ય બક્ષિના આપને ડેનિશ રેડિયોએ મને મિ માધીના રાષ્ટ્રજ્ઞના વાર્તાલાપ આપવાનું કહ્યું મને કારણે છે કે મેં મહાદેવના આ પિઠાકારપાત્ર ખૂબથી વધારી આખો પ્રભવે બહાર એટલું થઈ છે, —આસ કરીને તો કોમવાદ આપો બહાર બન્યો છે એવે કમરે.

આગળ વધતાં પહેલાં હું મારે વિષે તમને કાઈક કહું તો ઠીક હું ડેન્માર્ક હું (જન્મ મેપનહામનમાં ૧૮૭૧ એપ્રિલમાં), પર લિયો હું, અને ૪ વર્ષની વય ૧ શાસની વય વચ્ચેના તબ્બ બાળકો ઠી, મેપનહામનના વાનદેશ નામે પરામા અમારે વાનુસરજી પર છે ૧૯૪૨ના લાન્યુઆરીમાં મેં મારી યુનિવર્સિટીની રિસીઓપી, એ ઇંગ્લિશ યુનિવર્સિટીની વચગાળા એમ એ ની બેરોબરીની છે મારો મુખ્ય વિષય ઇતિહાસ અને બીજે વિષય જર્મન તથા ડેનિશ ભાષા તે સાહિત્ય હતા હું એક માધ્યમિક શાળામાં શિક્ષક છું, પણ એ લખવાત સાહિત્યિક કાર્ય કરું છું

૧૯૪૨ના માર્ચમાં અમારે સર રૅટર્ડ ક્રિસ્ટિયનસેન બધા અને દિલ દબે કયો મારે પસંદ કરે છે તે એવા આખી ફૂનિયા તેના વારઃ મીટ મારી રહી હતી તે વખતે, લખવાના રીંચલ હન્ડીટગ્ટ એન્ડ હન્ડરેન્સનલ એડ્વૅન્સ એવી પણ તેવાથી થઈ નાની, અમારી 'હન્ડરેટગ્ટ એન્ડ હન્ડરેન્સનલ' નાગની ડેનિશ સમીપ સરખાએ મને આધુનિક દિલ ઇતિહાસ તથા 'ક્રિસ્ટિયનસેન' ની પદ્યાદ્બુજિમાં વિષે એક નાનું પુસ્તક લખવાનું મોખુ દબ એકો મામ માથે લીધું, અને ત્યારથી મને તમારા દેશમાં આસ રસ બન્યો છે. હોડાન અકવાડિયામાં માત્ર એક નવું પુસ્તક બહાર પડવાનું છે, એમાં મેં ૧૫મી આગસ્ટના દિલ રવાત્તચરિની પદ્યાર-બુજિમાં સમલવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે

દિલ આવીને તમને તમને વરનુચિતિને અભવાસ કરવાનું તે બહુ અર્થાત્ત દોવાથી તમારી સાથે સર્વક સાધવાનો મને બહુ ડગમ છે હું બહુ જ આપો દિલોમાં અગત્ય છે આપો દોવાથી

માત્ર જ્ઞાન વધારવાને ધણે આતુર છું દિલના મહાપ્રશ્નો (રાખવા તરીકે યુગ્મીર) વિષે તમારા મતભેદો બાકીમાં મને મને ધન્યો આનંદ થશે સુદાઓ તો હું ધન્યાપરા બન્યોતો હોઈ હું મળું તેના બધા 'રમ' (એ સમજી હું કુ કહેવા માણું છું તે સમજે તો) ની વેળાપ અને કારણે મિ નેદરલેન્ડ વિષે તમારી અભિપ્રાય બહુવા પણ હું આપું છું એ તેની આગકયા અને બીજા ધણા પુસ્તકો વાંચ્યા છે અને એને મને બારે મુખ્ય કર્યો છે આમ યુરોપિયનેને માટે મહાદેવજી કરતા એ વધુ સહેલાઈથી સમજી શકાય એવા પ્રકારના માણસ છે તમારો પત્ર મેળવવાની સદ ત્યેક હું અને આશા રાખું છું હું મળું તમને કાંઈક બપોનો વઈ શકીશ સહલ્ય તમારો, એરિક રાસમુસેન

૨૭-૪-૧૯૪૮

પ્રિય કૃષ્ણવર્દન એવની,

હલ મુખી ૨૭-૪-૧૯૪૮ના તમારા પત્રનો હાસર ન આપવા મારે ક્ષમા કરશે હું બહુ જ કામમાં હતો તમે બધો છે તેમજ માધ્યમિક શાળામાં શિક્ષક દોવાથી અગત્ય ડેન્માર્ક મારે લેવાના હોય છે દિલ કરતા અર્ધો કદાચ શિક્ષકની સ્થિતિ બધા સારી હશે, પણ તે સતોવધારક તો નથી જ શાળામાંથી હું વર્ષના ૪૦૦૦ કોનર, જેટલે કે આસરે ૪૫૦ પાઠક (લગભગ ૧૦૦૦ રૂપિયા) આપું છું આ ૪૫૦૦ લખને વધુ બહુવા તે તમારે જે પદ્યમાં રાખવાનું તે અર્ધ આપાસ એવી કડી આપોદવામાં પદ્યમાં બજલવળ અને કપડાનો અર્થ પત્રો બારે હોય છે આ શિયાળો, લખવા તરીકે, આસરે ૧૦૦૦ કાનરને બજલવળ માટે અર્થવા પદ્યમાં, અને તોવ આ શિયાળો તો બધા નરમ હશે અને તેમ, પણ શાળાની મારી બાગી મારા કુટુંબના ગિલાવ પરી ન દે વાધો મારે બીજું કામ મરુ રહે છે ભૌતિકાસિક લેખો અને પુસ્તકો લખવાત હું કાપાઓ માટે લેખો લખું છું એમાં કીક વળતર મને છે વધુ 'ઈન્ડીસ્ટ્રીયલ આર્થ ઇન્ડીસ્ટ્રીયલ એન્ડ મોડર્ન

૨-૧૫૧૧ લેખક રાસમુસેન પોતાની પત્ની તથા પુત્રો સાથે

ત્રિવેણી: ત્રિવેણી-ગાંધીસરના, રવર-તાલ-સવ-અંતરણા, (૨૦૦૦) ત્રિવેણી
 (૧૯૨૧)ની સંસ્થા માટે યોગ્ય સરોવર પશુ કંઠુ છે. એ દીર્ઘ અંતરે
 રસાયણ હોવાથી અને મારા બધા જ બચતના વખત તેમાં જ વાપર-
 વાનું મન થાય છે.

તમે મોકલેલા પત્રો માટે ધન્યવાદ જ આભારી છું ત્યાં સુધી સ્વચ્છ વિજન
 પામવાના મારા પ્રયત્નોમાં તે મને બહુ હિંમતી છે. એ પૈકી એકનો
 ઉપમાય છે 'હિંદના સામાજિકજીવો' વિષે એક લેખ લખવામાં ક્યો
 અને વર્તમાનપત્રોમાં જ્યારે કાશ્મીરનો પ્રશ્ન ઉપરિચિત થયો ત્યારે
 એક લેખ તેના પર પણ લખીશ. હું સમજું છું કે આ દેશમાં યુનેસ્કો
 તમારું મતસંગતપણું સાધ્યું નહિ હોવાથી તમે હિંદીઓ કહી બન્યા
 છો. આ દેશના ધણીજણ માણસો તો એ આખા પ્રશ્ન વિષે કંટુ જ
 નહતા નથી, અને એકો નહીં છે તે પણ કાશ્મીરની ૮૦% ૧૦૦ ટકા
 વસતિ સુધિસહ હોવાને વધુ અગત્ય આપે છે. હું અરણજ નહીં છું કે
 આનો શો ઉત્તર તમે દેવાના, અને હું એ બધું વિચારી શક્યો છું તે
 પછી અને લાગે છે કે તમે સાચા છો, પણ આ તો એક પ્રવાસી રથે.

તમે મારા લખા મારા કુટુંબનો ફોટો માર્યો છે. હાલ બહુ સારો
 તે! મારી હને નથી, પણ હું તથા મારી પત્ની મારી માથી પુરીને
 રંગાડીએ એને બેઠો થોડાં વરસ પહેલાંનો એ આ સાચો બીરું છે.

ડેન્માર્ક વિષે કાંઈ જાણવા તમે લખ્યું છે. આર્થિક દૃષ્ટિએ તો
 એની અહીં પ્રધાન છે. અમે માણસ, ચીજ, ટકાં, એકન અને એવી
 બીજી પ્રાણી જોઈશો નિકાસ કરીએ છીએ. અમારી ધણીજની નિ-
 કાસ થોડું જિદન નય છે, એકે યુદ્ધ પહેલાં નેટથી તો હવે નહિ
 જ, કેમકે એટલું ખર્ચીદવાના તેમનામાં હવે શક્તિ નથી. અમારું
 દેશમાં પણ આજકાલ કરતા ઘણું ઘટ્યું છે, કેમકે દરિયાપાસના દે-
 શમાંથી અમને પૂરતી અન્નસાગમી મળતી નથી. એટલે અમે ઘણા
 ગરીબ બની ગયા છીએ—થોડાં અંશે જર્મન કબજાગીરીને લીધે, જેમાં
 ૬૦ માઈને ૫૦ ફોરડ પીડા જોવા પડ્યા, જે ૪૦ લાખની વસતિ માટે
 ઘણું ભારે હલેલવ. યુદ્ધ પહેલાં ડેનિશ ખેતી જગતસરની એક ખેતી
 પૈકી ગણતી—૧૯૪૩ અંશે નાના ખેતરોની સહકારી પ્રવૃત્તિને લીધે
 (એતરનું સરેરાશ ૬૬ ૪૦ એકર; ને જર્મની ધણીજની હિંદના એક
 બાગ જેવી કુદરૂપ નહિ). પણ હવે અમને વધુ મરડોની એવજ છે.

વસતિનો ૩૦ ટકા ખેતીમાંથી રોજી રહે છે; ખીજે ૩૦ ટકા જ-
 હોમમાંથી. પણ અમારા હોમો પહેરે કરતા પહેરેશનાં બબેરો
 માટે જ માલ પેદા કરતા હોવાથી કાચા માલની ધણી અગત્ય કરવી
 પડે છે. કાલસે કે તેલ અહીં નીકળતું નથી.

હિંદ સાથે સરખાવતાં અહીંનાં જમ તથા મરજ બંનેનાં પ્રમાણ
 નીચા છે—અનુરૂપે ૨૦ અને ૧૦ ટકા. જોણું મરજપ્રમાણ અહીંની
 સુદરે વેદપ્રજા વ્યવસ્થા અને સામાજિક વીમા-પદ્ધતિને આધારી છે
 અને જોણું જમપ્રમાણ સંવર્તિ નિમગ્નને. હમણાં વસતિ-પર્યાયની
 મરજ હોવાથી થોડા સમયથી જમપ્રમાણ વધ્યું છે. તમારા પત્નીની
 આશા રાખું છું.

સંદર્ભ તમારો, એરિક રામપુસ્ટેન
 ૫-૭-૧૯૪૮

પ્રિય કુટુંબવતન,
 મહી કાલે મળેલા તમારા પત્ર માટે ધન્યવાદ. મને તેની
 ઉત્તેજની હતી, તેથી તે મજબાથી ધણી આનંદ થયો. એમ ન માનશો
 કે પત્રવ્યવહાર કરતો મને મળતો નથી; પણ હું હવે લખી શકું
 તો હાં મારા સમયના અભાવને છે. આ હું તરત લખી શકું છું
 કારણ કે હું હમણાં જલ્દી માળવા નીકળ્યો છું. અહીં તો કાંઈ કામ
 કરવાનું હોય છે તો પછી તે મુલતવી રાખી શકાય તેવું હોય છે. જલ્દી
 આજે ને આજેરોડના શરૂના બાજુ હું મારું કુટુંબ અહીં ઠાસિ-
 નીવડાવવાનું મારું યોગ્ય રહેવાનું છે. ને કશામાં

એ જાણી. મારાં સાસુ-સસરા અહીં એક કુળથી થયે છે,
 સફરન, પેર, જેવી વગેરે થાય છે. ડેન્માર્કનાં આ એક મુશ્કેલ
 રમજ હોવાથી જલ્દી માળવા માટે બહુ મનોહર જાય છે.
 મારી પત્નીનું નામ એલેન છે, જેનો ઉચ્ચાર એલેથ નામની
 જેઠ જાય છે. તમારા નામનો ઉચ્ચાર હવે રીતે થાય છે અને
 તમારી અહીંના ઉચ્ચાર અંગ્રેજીની જેમ જ છે? ખાસ કરીને બાર
 (પ્રવાલ) ક્યાં મુકાય છે તે કષ્ટવું મુશ્કેલ હોય છે. હું હમેશાં
 'પ્રસાદ' ઉચ્ચાર જ કરતો હતો, પણ હમણાં જ અવર પડી કે તે
 'પ્રસાદ' એમ બોલાય છે. તમે જાણો છો, કે ડેનિશમાં Johann V.
 Jensen માંના જોડા ઉચ્ચાર એલેથ? જેનો નહિ પણ એલેથના
 y જેવો થાય છે: થોડાન થેન્સેન.

તમે મોકલેલી પુસ્તિકાઓ મળે તેની હું રાહ જોઈ છું હું માણ
 જુસેલરને લખું છું; એ તમને એક્ટીવિટીની આંતરરાષ્ટ્રીય લેખ-
 શાળાના નેતા પીટર મોનિકનું એક પુસ્તક મોકલશે: 'ડેન્માર્ક-
 એક સામાજિક પ્રયોગશાળા'. જોમાં લેખક અમારી લેખકાળાઓ,
 સહકારી પ્રવૃત્તિઓ અને એવી બીજી રસકાયક વસ્તુઓનું છબં
 ચિત્ર આપે છે. હું જાણું છું કે પહેરેશીઓ, ખાસ કરીને દરિયાપાસના
 દેશોના લોકોને અમારા મુતકમાં રસ નળતાં આ જ વસ્તુઓ
 વિષે તેઓ જાણવા માટે છે. અમારા વિદ્યમંત્રનેના ફોટોમાફેની
 બાબતમાં તો, હું અહીં ઠાસિનનાં છું ત્યાં સુધી મેળવવા મુશ્કેલ
 છે, પણ કાપનહાગન જર્મન હું થોડાસ થોડાક મેળવના જમ્સન
 વગને મથે છે નહીંને આનંદ થયો. મારે મને તો એવું ધણું મુશ્કે
 છે. કલમ એકે મુશ્કેલની ૧૬મી સહીનો એક નાટકપૂર્ણ હતો. તમે
 એ તો કદાચ જાણતા હશો કે નૉર્વેજિયન અને ડેનિશ ભાષાઓ
 નહીંની સંબંધી જેવી છે અને તેમાં મૂળ પુરવઠો કશી મુશ્કેલી
 બિના વાંધો રાજીએ છીએ. ૬ ૧૯૪૩ સુધી લગભગ ૪૦૦ વર્ષ લગી
 ડેન્માર્ક અને નૉર્વે જોડાયેલા જ હતાં. નૉર્વેજિયની વિશ્વકો દરમ્યાન
 ૧૮૦૯માં એકેએકે કાપનહાગન પર તેઓમારો કરવાને કારણે
 ડેન્માર્કે કાન્સે પછે મજબાથી રજીડને એ સત્તામાં નૉર્વે જતી લીધું.
 ૧૮૧૪ સહીમાં તો ડેન્માર્કે આર્થિક અને સંસ્કારિક પ્રવૃત્તિમાં નૉર્વે
 કરતાં ઘણું આગળ હોવાથી નૉર્વેજિયન ભાષા ઉપર ડેનિશની ધણી
 અસર પડી છે,—ખાસ કરીને સહેરોમાં બોલાતી ભાષા અને
 સર્વસામાન્ય લખાની ભાષા પર ઉકેલ અને બૉર્નસનના કાલ
 સુધી એમ રહ્યું. પણ હવે નૉર્વેજિયનોએ, રાષ્ટ્રીય કારણેને લીધે,
 પશ્ચિમ નૉર્વેની લોકોબોલીઓના પાયા ઉપર એક નવી જ લેખ-
 ભાષાનું નિર્માણ કરી હોવાથી વસ્તુરિપતિ કરી ગઈ છે. ને સામાન્ય
 ડેનને માટે એ ભાષા સમજવી અસરકાર છે. એકે એની પાછળનો
 ભાવ તો સમજી શકાય, પણ એથી મુશ્કેલી જોવા નથી થતી.

નૉર્વે અને ડેન્માર્ક સંપૂર્ણ હતાં તે દરમ્યાન ઘણા નૉર્વેજિયનો
 કાપનહાગનમાં આવી વસ્યા. કાપન તરીકે અહીં જ કોમ્મન યુ-
 નિવસિટી હતી ને આજેતેમાંના ફેલાકની તો મદાન ડેનિશ કવિઓ-
 માં ઘણુ-વાય છે. કાપન તરીકે મદાન રહે-જોને વિચન નાટ્યલેખક
 લડવિમ હોલ્મર્સ (૧૮૫૪) ને બીજો થોડાન હમર્સ નેવરન નાટ્યલેખક
 તો થાયે જ ન અમારા દેશોના બાબતે નહીનું છે; પણ એણે સુંદર
 પુસ્તિકો આપી છે. અરેખરો જગવિખ્યાત કહીએ તેવો ડેનિશ કવિ
 તેમ એક દાન્સ એન્ડરસન: જેની પત્ની-કથાઓ, કહેવાય છે કે, દિનિ-
 થાની પચાસેકે ભાષાઓમાં અનુવાદિત થઈ છે; કદાચ મુજબનીમાં
 પણ થઈ હોય. થોડાનિસ વિ. થેન્સેન (જેમાં તમને ખાસ રસ હોય

એમ જણાય છે) ના વિચારો વિષે તમે શું ધારો છે તે જણવા મને
ચાહે છે આ સદીની સરખા ઓરી પ્રત્યેકોની મદદના તથા બીજી પ્રબલ
ઉપરની તેમની સરસાઈના ખ્યાલથી તે બહુ પ્રચલિત થયેલા (ખાસ
કરને એમના 'ધ બ્લિન્ડ' અને 'ધ લોમ નર્સ') માં' ખરે જોતાં તે
રચનારે હિંમતિયુક્ત વિચારો નમુના ગણી શકાય હિંમતિયુક્ત, હું
માનું છું કે, તમને નહિ ગમતો હોય, જોકે ક્ષિત્રી કે હું તેને મહાન
જેણું છું, અને હિંદુ વિષેના મારા રસ તેની સ્વલ્પમ્ભા 'હિંમ' વાચીને
નિવૃત્ત થયેલા પછુ કે-માર્ક નાનો ને નળળો દેશ હોઈને યેનસેન
હિંમતિયુક્ત ને બીજા 'જિઓઈસ્ટો'ના કરતા વધુ વિસ્તાર પામી શક્યો
ને આથી દુનિયાના હોકેતાન રસનો વિષય બનીયો એની માન્યતા
ને હોકેશાહી-પ્રેમ એટલા વિશાળ છે કે નાઝીમાં બંધી અધિવાસીના
સાક્ષાત્ સિદ્ધાંતને તે અનુસરે છે એમ નથી એણે એ બાબતમાં પેતાનો
જણુમરો જ્યારે દાખવેલો ત્યારે જર્મનો નિરાશ થઈ ગયેલા

શા જોખાણાચારી વિષે તમે મને હજુ એનાથી વધુ તો હું બહુ
જાણું જાણુંતો હોઈશ એવે એમના વિષે વિસ્તૃત માહિતી આ-
પરો તો આભારી થઈશઃ દાખવા તરીકે ૧૯૪૨માં એમની પ્રવૃત્તિ
શ્રેષ્ઠ હતી ગયા મન પર એની હાથ છે, એટલે બીજા બધી રીતે
માર્મીલના અનુયાયી હોવા છતાં 'દિર ડોરો' નીતોના વિરુદ્ધ હતા,
અને મહાધુર પછી તે ફરી પાછા હોમસમા પોતાની બધી વજ
રખાવિત કરી સાચા એ જોઈને મને આશ્ચર્ય થયેલું જોકે મેં જેયુ
કે એમના પોતાના જ પ્રાત મહોસમા એમને મોઢા વિરોધનો
સાગનો કરવા પડેલો, કે હું ખોટો છું ?

થોડા આશ્ચર્યાથી પર એક સલામ મિ હોરેસ એલેક્ઝાન્ડર
દિલ્લી તાજ પરિચિત પર જોડાયા તેમાં હું લેતો તમે તો કદાચ
જોડાઈ નાગ જાણતા હશેા એ બ્રિટિશ ક્લેકર (ધ કેન્દ્ર સોસાયે-
ટીના) છે, અને માર્મીલના અનેક (મનેા પૈકી એક છે હિંદુ ઉપરનું
જોખનું એક પુસ્તક પણ મેં વાંચ્યું છે એ બહેનર વાચકવાચક
કે, કેમકે એણે પોતે બ્રિટિશર હોવા છતાં વિચારોમાં બ્રિટિશરની
નથી અને માર્મીલના મોટા પ્રશ્નસા હોવા છતાં મહાત્માજીના બીજા
પ્રશ્ન સહોની જેગ પોતાની હુલામણુકિ એમણે ગુમાવી નથી ૧૫મી
ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬ પૂર્વે ગયાજીને ૧૯૪૬માં માના માર્મીલના કાર્ય વિષે
એમણે ઘણી રજાવાચ વાતો કહી ડોપનકામનના રહેલો મિ અને
મિસિસ મુખરજી નામના કોઈ દંપતી પણ એ સલામ હોનર હતા
અને તેમણે રવતવ્યહિને પોતે દિલ્હીમાં હતા તેની વાતો પણ કરી
મિ એલેક્ઝાન્ડર પાસેથી મને જાણવા જાણ્યું કે વડનગી હિન્દીયા
ઑરિસિયાથી 'ધિન્દિયન ન્યુસ' નામનું એક મહાવાકિક પ્રકર માય
છે, એટલે મેં હિન્દીયા ઑરિસિયને પુછાવ્યું કે હું તેનું લવાજમ કરી
શકું કે કેમ, અને એના જ મને રીસાલ્કાક ઉત્તર મલેયો કે કે તેમજ
કાષ્ટ પણ લીધા વિના મને એ સારવાકિકે લેટ મલેયો એથી મને
ધણી આનંદ થયો, કેમકે હવે હિંદીમાં બનવાને વિષે હું વધુ સારી
માહિતી મેળવી શકીશ, જે બીજી કોઈ રીતે ગમ્ય નથી

તમારા નવા કામવિષે જાણું અને ધણી રસ પડ્યો એના અર્થ
એમ કે તમે શાળા જાણુવવી ઠાકી ૧ અને એ જામ કોઈવાર કદાચ
જનક લાગે, પણ આના અગમના દાખમાં જોવા આપનારો અગ્રે, એ
જે બહુ ઉત્તેજ જાણુય તમારો સસાય હું બ્રોલર સમજી રહ્યું છું
કે જ્યાં અમણપણુ આટલી વયવરિતે બાપક હોય ત્યાં એકસાદી
કદ રીતે ચાલી રાઈ ? ખરે જોતાં તો, જેમાં પ્રબલ પોતે પોતાના પ્રશ્નો
વિષે વિચારપૂર્વક અગત અભિપ્રાય વાધીને મત આપી પેતાના
પ્રશ્નોનો પોતે જ નિર્માલ સાવી શકે એ પ્રદારની શોધાદી જ સાચી

ને ક્રેષ્ટ છે પણ એ બહુ જ સુરક્ષિત પદ્ધતિ છે અને કોઈ પણ દેશમાં
એવી સરકાર અધિકારી જે જ અતિલગ્નમાં લાવી શકાય મારા મતે
તો આજે હોકેશાહી કયાંયે ને કાઈ સતોપકારકરીતે ચાલતી હોય
તો તે ચોઈ બ્રિટન, બેલ્જીયમ, નેવરલેન્ડ, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ ને રોન્ડિ-
મેવિયન દેશોમાં નહિ કાન્સમાં નહિ હું રહે જામેરિકામાં, અને,
અવગણ, સોવિયેટ યુનિયનમાં પણ નહિ ત્યાં તો કદાચ જેલો સર-
જીતારી જ છે જેમાં જનતાને આર્થિક ને સારવાકિક અને રીતે કાંચા
પોણુ પર લાવી શકાય તેમાં જ હોકેશાહીનો પાથો તો રહેલો છે
દક્ષિણ યુરોપમાં જ્યાં આ પોણુ પાર પાડી ન શકાય ત્યાં એકસાદી
સલ્વાર નિષ્ફળ ગઈ અને બચ છે કે શરૂઆતમાં હિંદમાં પણ કદાચ
ગેટ હતો, પણ હિંદની હોકેતાના સાંત્વિત્રિય રવચાપ અને તમારી
પ્રાચીન તથા આજે લગી અખર રહેવી સરકાર-પ્રશ્ન રીજોને લીધે,
બીજી આર્થિકરીતે પછાત પ્રજાનો કરતા તમને અતે વધુ સારી તક
છે માતબર પ્રબલોને માટે હોકેશાહી એ કદાચ એક વિચારસ નથી
અને તમને તો એક બીજો સંધ્યારો પણ છે : લખિયક વમલ જ છે
એ સમય ભણે નહિ હોય કે ફર, પણ મને તો એકસ પાટરી છે
કે એક વિવસ હિંદ જનતાના સૌથી ધનિક ને વલિહ દેશ પૈકી એક
બનશે કેમકે તેમજ બચ છે કે દુનિયાનો એક મરીજ ખુલ્લો બની રહેશે

મને લાગે છે કે હું હવે બધ કર તમને મારી પત્ની તથા મારા
તરફથી તમારા બાપ માટે ક્રેષ્ટ શુભેચ્છાઓ સહ

તમારો હૃદયપૂર્વક, એરિક શરુસ્તેન

- ઉલ્ડાં, ઑસ્ટ્રેલિયા વગેરેનાં થોડાં સનનામાં
- (1) Mr Zan Harris, 23 Cholesey Crescent, High gat., London, N 16, England—13, Stamps, Sports, Films,
 - (2) Miss Belinda Scott, Foxley Farm, Holly Port, Maidenhead, Berks, England—14, Sports, Cricket, Gardening
 - (3) Mr Neville Lupkin, 125, Child Wall Rd., Liverpool—15, England—14, Post cards, Films, Music, Illustrated weekly,
 - (4) Mrs Elsie Lawless, 9 Holsall Ave., Oxford, Nr, Warrington, Lancs., England—21, Music, Sports, Films, Stamps,
 - (5) Miss Rita Hall, 8 West View, Padgate Nr, Warrington, Lancs., England—19, General correspondence, Illustrated Weekly,
 - (6) Miss Dolly Turner, 205, William St., Kings Cross, Sydney, Australia—16, Stamps, Correspondence, Music, Literature
 - (7) Mr Joseph Adeleke, C/o Adeleke Awoyinka, 29 Binuyo St., Lagos, Nigeria—18, Stamps, Politics, Sports, Films,
 - (8) Mr Amritsingh Amrit, P. O Box No 792, Mombarua Cross, Kenya Colony—17, Post-cards on Film stars, Buildings, Native life, Sports, Literature,
 - (9) R G Pettiman, 52 Grey St., Queensdown, C P, South Africa, General Correspondence, P C of landscapes
 - (10) Mr Bernard Cooper, 31, Kings wood Ave., Queens Park, London, N W 6 England—15, Stamps, Post cards of Native life, Building, Photos of Cricket, (11) Mr L F Gillam, 30, Brecklands, Broom, Rotherham, Yorkshire, England—Stamps, Comics, Views, Politics, Indian cooking, & Gardening (કેલેન્ડર, ચ-ક્રાન્ત-કે પંડિયાણી, ૮૪૧, લાકની પોળ, શામુર, અગાલાવ)

ટિકિટ - સંગ્રહ આજનો સંસારન્યાયી શૌખ

II. ઑસ્ટ્રેલિયાના આદિ-વાસીઓના સંસ્કારની કક્ષા ઉચ્ચ કોટિની હોવાના પ્રતીતિબદ્ધ માનવામાં એ દેશ આ ખાસ ટિકિટ ગણે ત્યારે કોટિથી નેના ઉપર મગરનું આલેખન" ને "ઑર્થોડોક્સ આર્ટ" (આદિવાસીકલા) એવા શબ્દો છે.

ઈ. ૧૮૭૪માં સમરત નવતના દેશના રાજાઓમાંથી એક સંઘ "યુનિવર્સલ પોસ્ટલ યુનિયન" રચવાયેલો, તેને આ માસ (ઓક્ટોબર)ની ૧૦મી તારીખે ૭૫ વર્ષ પૂરાં થયાંની બીજીબી નિમિત્તે દિલ્લે તે દિવસે આ નવી ટિકિટ તથા તે ચોડવા મટિનું ફરેડે કપર કાઢ્યાં છે, તેની છાપ ઉપર આપી છે. દિલ્લે સંઘનું નવું સભ્ય છે અને તેની કારોબારી સમિતિ ઉપર પણ છે. એ ચાર ટિકિટ અનુક્રમે ૦.૦૫, ૦.૧૦, ૦.૩૫, અને ૦.૫૦ની કિંમતની છે અને તે ચારે ઉપર એક ન પ્રકારની આકૃતિ છે, જેમાં એ વિશ્વસંસ્થાના પ્રતીક રૂપ યુનિયનના ચોખ્ખા અને બાલુમાં દિલ્લું રાખવાનું ઓરોહરતંત્ર આલેખ્યાં છે.

ટિકિટ સંધરવાનો શૌખ કેળવનારે સૌ પહેલું તે ટિકિટને કપર કે કાગળ ઉપરથી કે પછી કોઈની એ શીખી લેવું જરૂરી છે. ગયા હપતામાં આપણે જોઈ ચક્ર કે આ વિરચમાં ચોડવાં ચોડી ચક્રને ને પ્રાય-ગિક મુદ્દો એ છે કે કોઈ પણ ટિકિટ ક્યાંથી પણ ને લેવામાં ખંડિત થયેલી હોય તે તે કોડીના મૂલની પણ ગણાતી નથી; સિવાય કે માણસ માત્ર પોતાના આનંદ ખાતર તેને રાખે, ગમે તેવી અપ્રાપ્ય ટિકિટ પણ ખંડિત હોય તે તે વેચાણ કે જલદાની દષ્ટિએ નકામા લેવી ગણાઈ જાય છે.

એટલું જ નહિ, પણ ટિકિટ બધે કાટવા વિના જખડી હોય, છતાં ને તેના કાગળને ચોડી ભાગ મૂળ કાગળને ચોડી રહ્યો હોય ને એટલા પૂરતો તે ભાગમાંથી તેનો કાગળ જરાકે પાતળો થઈ ગયો હોય તે એ પણ ટિકિટની એક ખામી ગણાય છે. અને ટિકિટ-સંગ્રહની ભાષામાં ઓછામાં "ચિનિંગ" કહે છે. ટિકિટ ઉપેક્ષા વખતે આ "ચિનિંગ" પણ ન થવું એટલે, એટલે આ શૌખ કેળવનારે સૌથી પહેલું જાન

તો કાગળ પરથી ટિકિટ ફ્રેમ ઉપેક્ષા એ ચેળવવાનું છે.

કપર કે કાગળ ઉપર ચોટિલી ટિકિટ ઉપેક્ષા માટે તેને પાણીથી ડીલી કરવી જરૂરી છે. સોલરનારી નરમ પીણી કે રત્નું પૃથ્વું મારવારણ પાણીવાળું કરીને તે વડે ધીમથી ટિકિટને તથા તેની બાલુ-બાલુના કાગળને ધીમવામાં. ચોડી વાર રહીને ચપ્પુનો છોડા તેના એક ખૂણા નીચે સરકાતી નેવે. એ તે હલ ચોટિલી જ નહીં તથા તે ફરી ચોડું પાણી લગાડવું. પછી ચપ્પુના છોડા વડે એક ખૂણા ઉપરથી આંગળીના ટેરવાની પકડમાં આવે એટલે બાલુ કાગળથી ઉપેક્ષા.

પણ આટલેથી હંરખાખોને હતાવળે ટિકિટને ખેંચીને ઉપેક્ષા લેવી નહિ. ટિકિટ ઉપેક્ષાની ખરી યુક્તિ 'ટિકિટને કાગળ પરથી' નહિ પણ 'કાગળને ટિકિટ ઉપરથી' ઉપેક્ષા લેવી. એ છે, આને માટે આ લેખ સાથેના ચિત્રમાં જતાવ્યા પ્રમાણે ટિકિટને કોઈ નાખી તેને કચે કરેલા છોડા એક હાથની આંગળી વડે કપાની રાખવે અને બીજા હાથ વડે કાગળને આરેતેથી ઉપેક્ષા લેવી. (અનુ. પૃ. ૩૧૬)

આ કારણવાળા (અનુવંશ ૨૬૬મા વાંદ) તે સંસ્કૃત અન્યતઃ
સહેરા પર દેરાસર નહોતી એમણે કહ્યું, 'આવો, અહર આવો'
એને અવેતનપણે કહ્યું એમની સાથે મોરડામાં પ્રવેશ્યો. પણ
મોરડામાં બીજી મોઢી નહોતી એ સારી અધિકારિણી મોજ
મણે ક્યાય અસોષ યદ ગઈ હતી 'માત્ર ધરના એક ખુણામાં રેડિયો
સેટમાંથી પ્રકાશ બહાર આવતો હતો. બંને પ્રિયતોપલાણુ આવાર
સુધી મોકામો રેડિયો સાંભળતા હતા, ને રેડિયો બંધ કર્યા વિના જ
એ બારણું બોલવા ઠોકવા હતા.

પ્રિયતોપલાણુ મારી સાથે એ તોડતું રતન કરત, તો હુ જે
ફોફો નેત્રે દરી શકત પરત એમણે એટલી સંસ્કૃત સૂક મને રેડિયો
ફોફો સ્વર નહોતો બેસાડ્યો કે મારા મોઢા મોઢા રાખે જ આવશે નહિ
પોતાના મો. પર મોકવાર હાથ ફેરી ધોરેકથી એમણે મને પૂછ્યું,
'હાં નહર છે ખરી ?'

હું કહી કહ્યું કે પટેલા જ પેલું વ્યવહાર દરેક ફરીથી મારા કાનમાં
અમર ની ઠોકુ એ દાખાડી, પણ યહને નેણુ તો એ હાથે રેડિયો
માધી જ આવડતું અને એ પછી તરત સંખેરા સ્થાનાચાર-વેળાચાર
તીખા સાદમાં મોઢી સમજાવત હતા 'નહર છે જ તો ! તમે મોની
સાથે વાતો કરો છો તે ચોરીછોપી સામજ્યા આવ્યા છે "

તેહું બીજોને માર્યા રેડિયોથી જરાદૂર સરોચરો' ફાવત માથાના
વાળ બેસા યર્થ કર્યા હતા ! સરીરે પણ બંને શરણે બેસાતા હતા
નિદ્રાનુભવ મેં પૂછ્યું, 'આ શું ? આ કોણે બોલે છે, પ્રિયતોપલાણુ ?'
પ્રિયતોપલાણુને મોકવાર આજ તમા કોઈ મરી મારી સાથે
નેણુ ને પછી માથુ ઢાળીને ધોરે ધોરે મોગણે કહ્યું, 'મારી પત્ની'
'તમારા પત્ની ?' પણ .

રેડિયોમાંથી રોપસરો સખત એમ બહાર આવ્યો 'પણ—એ તો
નહી બધા છે એ જ ને ? પણ એમ તમારું શું છે ? તમે આ માટે
મારા પતિને કો બી કયા અર્થે આવ્યા છો ? જલનવારો ઘેર આવ
વા બધા માણસ છે તમે ? મારા પતિના ચારિત્ર્યની તપાસ કર
મારા તમે મોજુ છો ? શો છે તમને અધિકાર ? એ તમારી બાબત
કહેવા આવ્યા છે એથી તો તમારી સોરી પતિન યદ અર્થ છે એની
બાજુ છે ?' અને પછી એવિંતો એ તખ્ત રોપિત સાદ મળતોય યદ
મયો 'બહા મળે નહ, હવે જહને ચુઈ નહ—નહિ તો અદા પડશે
સાત થળી લીની અર્થ છે '

નકેલ (અનુસંધાન ૫૦ ૨૬૮મી વાંદ)
સહેરા આવ્યા છે તો 'ક' માટે ડાળા હાથ ત વર્ગના તન્ની સસા
(મૂડી) ફરીને તેને પડખે નમજવા હાથે પણ આગમ દેખાડ્યા, એ
'ક' થયો તેને હરેવ ક દરવા મારે સાપની ફેળની સસા ડાળા હાથે
કરી જગમૂ દાહની ચાર આગળ, પછી અરથો 'શ' બતાવવા ડાળા
હાથે શમખાની સસા તરીકે જણે હાથ મૂકી જગમૂ દાહની એક
આગળ, અને પછી તેને મપવા ડાળા દાહની આગળ પર જગમૂ
હાથ વડે છરી એવામાં 'મ' દર વિવા, વ વર્ધની પામાં ફેંકવાની સસા
ડાળા હાથે વડે કરી, જગમૂ દાહની પાંચે આગળે ફાંપી, અને 'ન'
અટે 'વક'ની સસા (મૂડી) એટે જગમૂ દાહની પાંચે આગળે પછી
ડાળા દાહની મૂકી પર જગમૂ દાહ પાંચે અગળે અર્થે 'દૂરગમ' ૨૦૬

અરથો રીત

એ જણ એક તળાવની પાસેપાસે ચાલ્યા જતા હતા તેજામગ્ન વાદ થયે કે અસસાસતા દેખાવામાં ફેર, રા કચેલાની મોનામાં ચડી હામત
છે : એક જણ તમકા એવા દેતો તેને નજીની બેખડ ૫૪૦૬ કપરથી એક જની પરચર મળાવ્યો તે પછાક કોનો પ લીધા પછાક ને
જગમૂર મોન વીધજવા પણ થોડી વારમાં તેના કુલગા ફરફર પડેલો ધોરેધોરે મ પી અર્થે ઈ.એન.આ. આર્ય પૂકથવા પછી બીજા અગરે
પોતાના અનવામાંથી ફેરફાર મુદર ફૂંકતા અને અનજાના બીજાનું પથક મકડુ અને કાંડા પસની લીની અનીમા ઘડતો માર્યો :

મિ. તોપલાણુ આ જગમૂ વધા મારા મા તમા જ નહ્યું જ
મજુ હવે, તદન ગામડિયાની જેમ મેં પૂછ્યું, 'પણ હુ તો આમાં
મઈ સમગ્ર કહતો નથી રેડિયોમાંથી

હાલત સાથે પ્રિયતોપલાણુ બોલ્યા, 'મારી પત્ની નિત્ય આ
સમયે રેડિયો દ્વારા મારી સાથે વાતો કરે છે એના અવસાન પછી
એ કમ બરાબર ચાલ્યો આવે છે આ એક આદેશ જ છે મારા
છવનને આધાર એ જ મારો સસાર થકાવે છે, એ જ બધુ કરે-
સરવે છે, જુ તો ફક્ત એના કહા મુજબ મામ ક્યે નહીં જુ'

વિરમજના તાનગા મન ત્યારે પણ અર્થમૂર્તિ જ હતુ મ
પૂછ્યું, 'પણ આ કઈ રીતે સમજિત બન્યું ?'

રેડિયોમાંથી અધીર ઉત્તર આવ્યો 'તમને એ નહિ સમજાય
અને એ સગાજવાની વધા મથામણ પણ કરના નહિ એ કરતા ઘેર
પાછા ફરો તમારી પત્નીને પેટમાં મોખાનો વ્યાધિ છે ને ? અડ
જેડતા હો તો તરત ઘેર પાછા ફરો, નહિ તો દરી એને છવની જેલ
નહિ મરો !' આ છેલ્લા સંખેરા બોલની વેળા એ સાદ અતિશય નમીર
થઈ બેઠ્યો હતો

અને નેતરની સોડીની ભાષા સામજ્યા પછી નેં રીતે મડુકિય
ભાગે તે રીતે પ્રિયતોપલાણુના મનમાંથી નીકળી જુ મારા મોખાન
તરફ રેડવા લાગ્યો મારવમાં બેસો મ્દાય મારી સાથે જ થઈ ગયો
હશે, પણ એટુ શાન મને નથી રહ્યું એનો તો એક કથમ જ માર છે
પરમા જહને એટું હુ તો બેઠકચરમાં રેડિયો બેઠકચરમાં છો, જ
પરતુ એની અકરથી કઈ અવાજ સમજાતો નથી અને નીચે છે
કપર સાફ પેર મારી રી પડી છે એની બે આંખો બંધ છે, અને
એક હાથ એના અંગાભાતિકરીતે પડ્યો છે કે નહ્યું—

મારા મનની ધિયતિ તમે કદાપી શકો છો એના શરીર કપર
જગમગ મૂર્ચિત થઈને પડ્યો એકદીર્ઘમુદ્રિત મીનીને મીઠીમઠ અર્થ
તે મોઢી 'એકાદે આવ્યા ? અને નહી તમ્હા આ કી અર્થ હતો—'

અને એ જ વખતે રેડિયોમાંથી તરત એટું જ હાથે રિતરજાની
મૂંઝાની જેમ બહાર આવ્યું અને પછી પેટો જ યાર—'રેડી ટેકાએ
આવ્યો ? દરે જર્જરા ફરી મોઢીની ઠાની વાત સામજ્યા પ પતિ
પત્નીની વાતો ચોરીછોપી સામજ્યા મરો હવે મોઢે તમા
પરચો બતાવ્યો હવે ફરી ફરી એ જીત કરતો નહોતો

રમજીક મેધાળી

પરો થયો એમ દર્શાવતુ આ રીતે પડીના સંખેરા છાંવે જ્યા
વળી મોનો, માત્રા, હુમન-નીર્થ, વરકુ આદિ રચની નિશાનીયા
માટે એ બીજે પ્રકાર પણ છે મનો-જગમૂ દાથે જગમૂ માત્ર
કપર જગી લીની, જગમૂ હાનના પાછળના બાને હુમન ક, અને
જગમૂ હાનના આગળના બાને રીંધે ક, હુમન વરકુ-જગમૂ હાથે
એક આંત્ર જોડી દાડી નીચે આગળે જગમૂ દાથે બતાવતુ, રીંધે
વરકુ-જગમૂ દાથે એ આગળે વડે દાડી એ દાથે, એ જ માત્રા-જગમૂ
દાથની એક આગળે વડે કપાને ડાની તરફની જગમૂ તરફ ત્રાની
છીડી, તે માત્રા માટે જગમૂ દાથની એ આગળે વડે કપા પર ડાની
તરફની જગમૂ માટેની છીડી, અનુરુધાર-જગમૂ કાન કપર જગમૂ
દાથની એક આગળે, આ રીતે પણ સસામો પ્રચલિત હતી (૧૪૬)

નવમુદ્ધર ૪૦૮ (અવસાન ૫૦ ૨૬૪૫) પછી તે પ્રમાણુ
 થત વનરપતિશાસ્ત્રી વડી તેમની પ્રતિષ્ઠા એટલી બધી થઈ હતી કે
 ફેરફાર શાસ્ત્રી, સંસ્કારાચાર્યો ને વિદ્વાનોવરકષી તેમના પરિશ્રમનું મૂલ્યાંકન
 કરવા માંડ્યું હતું. કારણી વિશિષ્ટતાએ તથા કારણી શાસ્ત્રના આગુપર-
 વિજ્ઞાન વિષય માટે વનરપતિશાસ્ત્ર તૈયાર કરવા મદદગાર પંડિત
 શ્રી માલવીયજીએ તેમને નિમંત્રણ પાઠવેલું. ૫ મદદગાર માંથી છએ
 મુજબ વિદ્યાપીઠમાં તેમને ન્યાયજ્ઞાન આપવા આધેશ. પણ
 તેમણે તે બધી બંધન છોડી પાઠ્ય વધે પુનઃ પોતાને વતન મંડિતી
 ન પાડી વજનનું કથિત માન્યું, આમ, બંધનમુક્તિ કાઢી રોષા
 કરવાના સંકુરે સેવાઈ. ૧૨૨૨માં માંડિતી પદોત્તિયા ત્યારે કાઢના
 મદદગારશ્રીએ તેમને કાઢના રાજાદેવના સુપરિટેન્ડેન્ટ તરીકે
 નીમ્યા અને તેમને મનપ્રગતી કામગીરી આપી અહીં દરિયાઈ
 દવાગાનના પ્રતિજ્ઞ વાતાવરણમાં પણ જુદા વચસવાના અનુભવ-
 યો અને યોગ્યતાએ તેમણે ફરી અને કાઢની રેલીના દસામિયા ઉપર
 ભગતી વનરપતિશાસ્ત્રને સંસ્કાર આપવાની ન્યવસ્થા કરાવી. તેમણે
 માંડિતીમાં કાઢનું સામયિક બની સડકો પર જઈને પોતાઓને નામ-
 દેવના ઉદ્ધાન-વિશ્રાંતી સારખા કરી. વાઈસરોય સાહેબ અર્ચિન
 કાઢ આવેલા ત્યારે તેમણે એ રાજમહેલ પર એક જગત્કવિ-પ્રદર્શન
 થોડેલું. તે પ્રદર્શને કાઢના મદદગારશ્રીમાર શ્રી વિનયશાસ્ત્રીએ પા-
 ધસારીયાના દરતે તેમને સુખભયંદક પ્રદાન કરાવી તેમનાં ચારિત્ર્ય,
 ફેરફાર, વચસવાને નામયજ્ઞિને કલ્પેલ ફરી નવસેવાના સતત
 પૂતીવરીની શ્રી નવમુદ્ધરશ્રીએ સ્થિત રાખેલાની અનુદિગામી. કાંઈ
 પણ કામ ન થઈ શકે એમની એમની જવાબદારીના અભિમાને આભરી
 રિશ્તિમાં પણ કાઢ શાસ્ત્રે જેટલો યોગદાન કરી તેમની નેહરી
 તેમના અંતઃકર્મ થાકે શાપી લઈ; અને તેમને પણ વિશાલની તથા
 પ્રામાણિકપણે ફેરફાર નેહરી કરનારની આ રીતે
 ન્યે ફેરફારી પૂજારી બારે આત્મસંતોષ અનુભવતા.

દિવસના તેઓ અખંડ અચ્ચાસી હતા. એવા તેમના ધુરવક-
 ણાન એવો દતો એવો ન સમૂહ તેમના પુરતકસંઘ હતા.
 ખડે તોતો એમનું કથન એમાં કંઈએ ન પડ્યું હતું. શ્રોતામાં
 ૩ આપતાં પણ આચારે મળતાં દુર્લભ એવાં વનરપતિશાસ્ત્રનાં
 પુરતોતો તેમના સંમદમાં હતાં. ઉપરાંત, હવનચરિત્રો, ઇતિ-
 હાસ, કથાવાત્તા અને ધર્મ-અર્ચિને લગતાં એમના, દિંદી તથા મુજ-
 શાસ્ત્રી ભાષાનાં મુદ્દાં પુરતોતો તેમની પાસે હતાં. ચેતનદેવશ્રી
 ન્યારે એમને માંડિતી નવાનું મહું ત્યારે એ પુરતોતો નિહાલ મ
 ન્યારે એ પ્રશ્ન એમને મૂકતો દતો, તેમણે વેચ્યાં દોલ તે એની
 શ્રોતાગી કિંમત તેમને મળત. પણ પુરતોતો વેચે એવા હૃદ હરથના
 તેમને ન હતા. મોરેલીનાં ફેરફાર પુરતોતો પોતાના શિષ્યોમાં, કે-
 કને લગતાં વેદ મિત્રોને, પુષ્ટિમાર્ગનાં અને ધાર્મિક પુરતોતો તથા
 હૃદયવિખિત પ્રતો વેચુષ મંદિરોમાં તેમના ફેરફાર પુરતોતો રેટ
 તાલચેરીને, એમ તેમણે એ આપી દીધાં. આ રીતે છત્રોએક ને-
 રતાં પુરતોતો નિહાલ ફરી તેમણે બાજીનાં સાતસે નેરતાં વિનિષ
 (એ ખાસ ફરી વનરપતિશાસ્ત્ર ને રેફેરે લખ્યાં) પુરતોતો મોડી
 ૭ વેડી અને ત્રણ કોષના કરીને માંડિતી ચોક્કસ. પુરતોતો તેઓ
 પોતાનું સાચું ધન ગાનતા એને તેને પોતાને હાથે વાળુ મળીને
 તેમને આનંદ થયો, એવા એ પૂતી દતા. નહિતો એ પુરતોતો સં-
 મદ ને એક નરજને રથી દોલ તે અમુક સંસ્કારજન બની રહેવ
 માંડિતીનાં પુરતોતો તેમણે કાઢના મદદગારશ્રીને આપી દીધાં. તે-
 માંથી પણ ફેરફાર સાંસારમાં મુકાઈને લેવાઈ અર્ચને બાજીનાં હ.

મ કુ. શ્રી વરુધી નેવમુદ્ધરશ્રીના રમણમુખે જુલુકા
 એક કાગડ કરી એટલે અચાર્ય. નવમુદ્ધરશ્રીના એક ન બહેર
 રમણ નેવો એ બાદ આ બે બુબની મદદસામેથી વિનયશાસ્ત્ર
 લાયચેરીમાં અચ્ચાસી નવમુદ્ધરશ્રીનું રમણ કરાવતો પડ્યો કે.
 ઉત્તરમાં વનરપતિશાસ્ત્રના બહેનો ફેરફાર થાય તે મટે તેઓ
 સદા સતક રહેતા. બુદ્ધિનુતાં સામયિકમાં મળાણે મોહાલપ
 ઉપરાંત તેઓ પ્રદેશ પ્રદેશે વનરપતિ-પ્રદર્શનો કરાવતા. બુબનાં
 ઉદ્ધે સં. ૧૮૮૫ની વિનયશાસ્ત્રીએ નાનીબા સંસ્કૃત પાઠ-
 શાળાના મહાનમાં તેમણે મન્ય પ્રદર્શન થોડાનું હતું. પ્રદર્શનમાં
 મોહવારી વરુધો ઉપરાંત ત્યાંના શમુખાર માટે પણ તેઓ બંધ-
 લનાં ફેરફારોને ન વપર્યાસ કરાવતા. આવા ફેરફારમાં નિષ્ક્રિય
 માનવણે તેઓ અને અપર શ્રમ લઈ ઉત્સાદ રેખાડતા. પોતાનું
 જ્ઞાન નમરપાત્રને કેમ ઉપરથી બને એ ન એમની અંતરની
 એકમાત્ર ભાવના હતી. વનરપતિના નમુનાઓ એવામાં ન્યારે શેરો
 નીરસ બન્યાલા ત્યારે નર્મ બાવે તેઓ બળકાં પણ ખરા કે. આ-
 પનાં સોઝા કેવા ભક્ષા છે. નમરપતિની આપે તો થે વનરપતિના
 નમુના કાંઈ ઉપાડી ન બધાં; અને જુએ પણ નહીં. 'કલમાં એક
 સંકેત યોગદાનક પ્રક્રિયા (વનરપતિ સંકેતશાસ્ત્ર) રવાજનાવી
 તેમની ધારણા હતી. પણ એ ઉપર આવી નહિ તેમના મુલ્ય
 પછી તેમના નમુનાઓને હમદ આપાત્ર તે બે-રિવાજ પડી રહ્યો
 અને સડી નવાં વેચાવેર લઈ ગયાં. મુજાઈની રાંધેલનરેટીસ
 આવ સાવ-સના મોરેલી કિપારેનરવાળા ડાં. મદાનને ન્યારે
 કાઢ આવેલા ત્યારે આ લેખક સાથે તેમના નમુનાઓના સંમદ
 વચેરી રાજકોનામાં વપરાઈ ફરી હતી. તે વખતે ત્યાંથી મદા મુરુ-
 લીએ માત્ર રડપાખડા નમુના એવા મળી શાયા હતા.

પોતાની પાસે વનરપતિશાસ્ત્ર શોધવા આવનારને તેઓ શી-
 બજવા સદા ઉપસાડી રહેતા. પોરબંદરમાં તેઓ નિજાન લહેને રહ્યા
 ત્યારે પોતાની પાસે શીબજવા માટે કે વનરપતિને લગતા કાંઈ જુ-
 લાસા બન્યા માટે કેઈ આચાર્ય ઉપે તેને સાદાકાવ આપવા
 તેમણે ત્યાંના એટલામાં બહેરશાસ્ત્ર આપી હતી અને ફિવરનાનાલાથે
 તે તેમની પાસે અચ્ચાસ કરા નવારને માસિક ૫૦ રૂપિયાની
 રિખરશિ પણ બહેર ફેરફાર મદદગાર માંથી છએ પણ પોતાના
 મુજીનસામગ્રીસ નવમુદ્ધરશ્રી પાસે મળ વનરપતિનું જ્ઞાન મેળવે
 એની ઉપર એક પત્રમાં પ્રદક્ષિત કરાવેલી. પણ સાધારણ નવનસાજ
 તે, પત્રો પાઠવામાં સામણીય થાય તેવી, ફેરફારની સફેદ બરમ
 થવી દોષ તેવી વા તે સોનું બનાવવામાં કામ લાગે એવા ક્રિતિ-
 વાવાળા 'નરીજુદી' ને બન્યા ન આપુરે રેખાની. નવમુદ્ધરશ્રી તે
 વનરપતિનું જ્ઞાન મેળવી તેનો ન્યવદાક ઉપયોગ કરશે એને ન
 ક્રિતિયા હોતા. વનરપતિનાં મુખોએ આપનાં છાપકામ, રિષ્ટકામ
 વચેરી ફરી તેની વિનિષ કિડાઈને આપનાં છાપકામ, રિષ્ટકામ
 વચેરી લલિત જ્ઞાંતોમાં ઉતારવા પણ વનરપતિઓનું જ્ઞાન આપ-
 રવ છે તેના તેઓ આપી હતા. 'વેદ કલ્પવૃક્ષ'ના તંત્રી વેદશાસ્ત્ર
 નરસેકર દીક્ષાધર વરુધી એમને ધાળી પુછપરછ થતી. તે ઉપરાંત
 એનેક વેદો, દર્શનો અને ડોહરો તથા ફેરફાર ફારંગેશી મુદ્દાં
 તેમની અને વનોપાલિકા મંદાલદ. ર. અમુદ્ધરકા મુદ્દેક પડિ-
 તવા છૂપી જખત પોતાના બમણમાં વનરપતિસંમદ ફરી નોંધ સાથે
 એમને મોકલતા. 'આગુપરે વિજ્ઞાન'ના તંત્રી અને આપણા બ-
 હીતા હતિદાસજી વિદ્વાન શ્રી દુર્વાસેકર કે. શાસ્ત્રી વનરપતિઓને
 અનુભવ લેતા તેમની પાસે ચાર મંદિના રજા હતા. નવમુદ્ધરશ્રીના

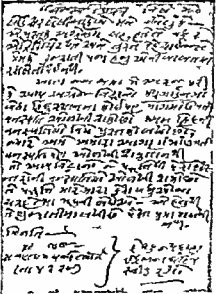
નવકુળ ના રાજ્યસેવા ને લોક
સેવાસરણ છે તે એમને અવધત વ્યાહ કાઈ
અવધત હૈવદમા જેવે તલાકાર દોય છે તેવા
ન તેઓ પોતાના મય ની સાથે તલાકાર છે
મગની જમીન ઝાડ વિના સલા તરસી છે
એ પાત નેમના ચિત્તમા પેટી ગમ્બી છે,
અને જેમ ગાંધીજી દેલા માણસ મતતા
મયા અને ખાડી દહેતા થયા એમ પરીએ
પરીએ અને પળે પળે ગણે છે તેમ દેવ
આડ મગની પસરીમા નવા વખાણે તે નય
દુષ્કામ ગણે છે જેટલાની તાકડ ની આવી
કાર માધીજીને રામની મૂર્તિ નાચની ને ની
છે, નવાપણામહી વનરે સિંહાવની દેવતા ની
જેમ પૂજા કર છે નાલતા ચાવતા હયુ ઝાડ
મ્યાર નવાયુ કેમ ખડી રી રહુ છે તેનો છતિ
દાસ તેઓ કહેતા જવાના અને પોતાના
બાવજને જોઈને આ હરખાય તેમ મીરના
અરોતે જોઈને તેગની છાતી ફૂટે છે મા ની
બહાર શામલદેવને રતનેગેક જગતીવતો કહા
જોગ માટે પતીરી તેમજુ ત્યા ગાંધીજી રાગે
જમારા પછી કાળયુ માચીજીતુ સામદીને
મળ પછ મયને મારે થય રીપતી થાય અને
મુના કમરે જીનો તમા લીધે કરે ને નવ

સુખાનવરે પોરબદર રાજ્યમા હતા ત્યારે
કુશુનાના ગમેરાય છે દહાડામા સકટે
જુઓ તેઓ ઝાટ રે પનાનું કહેતા હશે
અને વનરપતિસાક્ષે તેમનો અભ્યા
સ જુગરાશી જાણના અભ્યાસ જેવા એ
અગ્રાધ હતા કાખર પ્રતેમ જુગરા ખવાસે
રીતબાત રહે ચીકડી, હરખશીમ જેવો
શુદ્ધ રીતે જુજીતો તેજી ન શુદ્ધ રીતે
નવકુળમાઈ પ્રત્યેક વનરપતિનું બલે છે
કાખરને યુરો જમપ્રસિદ્ધ કર્યો નવકુળ

લાદને તો કનક જમપ્રસિદ્ધ કરે ત્યાર ખુ
એમને મનને લીધે કરવા છે ને રસાળ
પણ કરવા છે એ માટે ખાડી નગીનને રસાળ
કરવા ની અખતરામા તેઓ દિવસત ગસાય
છે જેનો ની ની અટકાવવાને માટે નર
પાતા પ્રયોગો તેની કપર ટોડા મૂળ નાખીને
જાગીને પદ કરનાર વનરે તિ ઝાડા ની
બાજીવજા કર અસર અને વરસાદને અંચ
પાની રાખી વધેરે કપર વાતો સામવતાવમે
કાંડો પચ તેઓ મહેતા નહિ થાય
અને છતા તેઓ અવધત નથી ની રાય
ના જેમ વિનોદી વખાવડા છે આપતા
ચાલતા રાયની જેમ તેઓ વિનોદ કરે છે
ગાંધીજી ની રાસે ને મડ રમા વડ, મી રો
ને તુરમરી ની નાખા તે મડપ ની રોશામા
કહી કરાઈ દિવરે ગાના નટયા મંડાપા જેટલા
ન માના ગો ડાંગેલા હતા ને કનુ ના
જેમ રાખાર મ્દે નીત જામકી થાયી
મને ન અને મ્દે આડી દરબરજા નવા
ડાંગે તે માટે ગાંધીજી બતાવયુ હયુ હાં
મજ રાતની સમયામા અમે કમીએ દર
વરજા છીએ તે જોઈ લીધુ મહાકેવરેસાઈ

તો પરીકા થયે એ ન પુરતક કાલ પચીસ રૂપિયે માગે છે છતા
ગણત નથી આમ, ગુજરાતમા પણ વનરપતિસાક્ષ જેવી કાઈક
મિથા છે એની જગતિ આવી તેને નવકુળુ પ્રજુની લીલા કહેતા
એવામા કમળના મહારાવ ખંજારજી એક વખત બરડામા સિંહારે
ગયા તેજે વનરપતિવંદના બહુકાર અને અઘમ સિકારી હતા
નવકુળુમાઈએ એમને ત્યા બરડાની વનરપતિ નામના અને તેણી
વગેરે બતાવ્યા એટલે મહારાવે તેની ન રીતે કમળની વનરપતિ
એની નોંધ કરવા એમને સમજયુ, અને
કમળની જીજીજી લખવાની મોળના પ
છાઈ મા પછી નવકુળુમાઈ અને ૧૯૧૩,
૧૯૧૭ત્યા ૧૯૨૦ ત્યા કમળ આવી રહી ગયા
અને ત્યાની વનરપતિનો અભ્યાસ કરીને ક
રેલી નોંધો પસારી ૧૯૨૦મા તેમજે ૧૯૨૭
વનરપાનની વનરપતિએ અને તેની કપચો
ગિતા લખતુ કરી કરી અને ૧૯૨૫ સુધીમા તે
પુસ્તક છોડીને પુસ્તકનો ને પુસ્તકનો ને પુસ્તકનો ને
પ્રસાદનું પૂરા ભરા નહિ હો અગિ કાગ
કમારા બનત મૂકયુ છે આ પુસ્તકમા
સરવ સેલીપી, સાદી લાખામા લખાએવી
કોઈકસ વિચારોને કમળી કહેવતો, દુલા વગે
રેથી એમજી અવધતુ રીતે તેમા ઉપવર્ગની
૫૧૧ વનરપતિએનું વર્ણન આપેલ છે વળી
ખામાયની વનરપતિએની વિગત સાથે જ
પચા ૬૮ તમાર (મુજ રેવતા અરમા
૧૯૫૫) ૧૧ પુ ૩ લિખિત પસના પચગા

નવા એક વનરપતિદાન સારલામાયની ૧૨૦ વનરપતિઓની તોષ
વપરાત વનવિદાતે લગની ગાંધીના અભયસનીય પ્રકરણે પછુ
તેમા ઉમેરવા છે વનરપતિના નમુનાઓના ૧૦૦ ફેખાચિત્રોપાજુ
ગુજરાતમા વનરપતિનુ આ પ્રથમ સચિત્ર પુસ્તક છે (લલિમા
કેળુ અત્યંત આપેલો 'મળો' ઉપરનો તેમાનો સચિત્ર ઉતારો)
આમ પોતાની પરિપક્વ થયે આ પુસ્તક લખયુ પુક કરી, સને
૧૯૨૧મા પોતાની પુરી જી સુદરનેનની લેકલે છીએને વસ થયે
તેઓ દારકાષી જગન્નાથજી સુધીપુ તીર્થ
ટન કરવા સપરિવાર નીકળે એ વખતે
આ પુસ્તકની દરબરને લીધામાયવતના
આપણામા રાખીને, 'જે પ્રજુના ચરમાર
વિદમા પરીકા જમાય તો' પાઠગની તેની
અવગ્યામા મારે સુસના પછુલપીને સાચવી
રખાવી વળી એ પુસ્તક છપાવવામા ખર્ચેનો
પ્રશ્ન ઉપરિવ્યથ થતા તેમાના વિચારો દોડિયુ
દોડિયુ કંડ કપરાયી તેગ કરવાની સુધના
કરેલી પણ એગ સાચ તો કનક ગુજરાતને
સરખાવા જેવુ થાય એવા દેશગીરના
અપણાલો તેજો શાંદ ન કરવા મઝમ રહેલા
પચ પાય મળિને તેમાના કરી પાછામાય
ત્યારે કમળના મહારાવે એ પુસ્તક રાજ્યમા
ખુબ જ ઉપાવવા માનરી આવી અને અખની
ચિતા રવચરણી (અનુસંધાન પૃ ૨૧૭એ)
૧ મા અખન પતિ વ મપ્રસિદ્ધ એ કુમ
૧૬૧૫૦ એમ અનેક વખત ની ઉં
(આઈ.જી. ૧૯૪૬) ૨૨૧

પ્લાન્ટ્સ ઓવ ઓર્ગેન' ('હિંદી વૈદ્યકીય વનરપતિ' અને 'મુંબઈની હેરી વનરપતિ')ના લેખક ડૉ. ડી. આર. ક્રીતિકેરે તે એમને 'To me you are an authority on the subject' અને 'You are my guiding light in Botany' લખીને પોતાના માર્ગ-દર્શક કહેતા છે. 'બોમ્બે વૈદ્યક દિસ્તરી સોસાયેટી'ના 'જર્નલ'માં મિ. બર્ટ્રેન્ડે 'ફ્લોરા ઓવ આસોમ' લખીને તેમાં પણ એમના તરફનું સૌન્ય લખાવ્યું છે. 'Flora Saurastrene', 'Walks and Talks among Plants' ને ગુજરાતીમાં 'બોર્ડેનીનું પાક-પુરતક' નવકૃષ્ણભાઈ લખે એવી તેમના ઘણા મિત્રોની હમ્મઝ હતી. આ પુરતકો, તથા 'વનરપતિસતક', તેમજ 'બનરનાં બોસડિયાં' વગેરે અન્ય પુરતકો લખનાની એમની તેવારી પણ હતી; પરંતુ રૂઢ અવસ્થાને કારણે તેઓ આ કાર્ય પૂર્ક કરી શક્યા નહિ. ગુજરાતના લખ્યપ્રતિષ્ઠ વનરપતિવિદોમાં ઉપરોક્ત મુરેસ દીક્ષિત એમની પાસે માંડવીમાં Field botanyનો અનુભવ લઈ ગયા હતા. (જે વખતનાં રત્નભેરી એમણે 'કુમાર'ના ફરમા અંકમાં આલેખ્યાં છે.)

વૃક્ષારોપણકાર્યને તો એમણે પોતાનું જીવનરથેય જ બનાવ્યું હતું. 'મોત આવે તોપણ કહું કે હાણીં સખર કય, આટલું આ ઝાડ વાલી લેવાય' એમ એ કહેતા. ઘમર મોટી ધર તો જે વૃક્ષારોપણનું તો નેટકું યાત્ર તેટલું જતે જ કામ કરતા. પુરોષોત્તમ માસમાં તો, પંચમસ વધારી પ્રતિદિન આમુક વૃક્ષો વાવનાં જ ને વૃક્ષરક્ષક મંડળના ફૂડમાં અમુક દક્ષિણા આપ્યા પછી જ જમવું, એવું તેઓ માત લેતા. રૂઢીવસ્ત્રના આખરી દિવસોમાં પણ વૃક્ષારોપણ કરાવતાં તેઓ આશ્રમ લેતા નહિ અને રહેતા કે 'ફડ આશ્રમ લઈ તો મારાં વૃક્ષો પણ આશ્રમ લે.' નારંવાર લેતોને કે રસ નજીત કરી, સમારંભો ગોઠવી, તેઓ મહાપુરુષો અને રાજકુટુંબના ઢાંચે, બુદ્ધસંહિતામાં આપેલી નિધિ સહ વૃક્ષનું પૂજન કરાવી વૃક્ષારોપણ કરાવતા. સં. ૧૯૬૨ના કારતકમાં મહાત્મા ગાંધીજી કચ્છ-માંડવી આવેલા ત્યારે તેઓ વત્કે હરેતે તેમણે ૧ વડ, ૧ પીપળો અને ૧ ટુલસી એમ આશ્રાનની આશ્રમપથ વનરપતિનિયુતીનું વૃક્ષારોપણ કાર્ય, ૨૫ ઝાડોને માંધીકુજ રક્ષપાળી અને વડનું નામ 'ગાંધી વડલો' રાખ્યું. એ વખતે મહાત્માજીને 'વૃક્ષારોપણ મંડળ'નું ઉદ્ઘાટન કરવા જે એમણે વિનંતિ કરી તેના ઉત્તરમાં ગાંધીજીએ સૂચના કરેલી કે 'શી નયકુષ્ણભાઈ ગાંધે હાથે વૃક્ષારોપણ કરાવી આ' 'વૃક્ષારોપણ-મંડળ'ની રચાવના કરે છે તે રત્નપત્ર છે જ; પણ વૃક્ષારોપણ તો પછીથી, જલદલેણ અને હવા સુધી મળ્યુકપરતનું કાર્ય પુરતકે હે છે. પુરુષોત્તમજી લઈ ફરે હાથે જંગલોમાં છાંટી તો એકનાં અનેક વૃક્ષ વાચ. પણ ખરી મરદ તે જંગલોની રક્ષાની છે. જાએ સમજાવ્યું વનર આડીને નાચ વધ રહી છે તે આરકું જોઈએ. તમારા મંડળનું નામ 'વૃક્ષરક્ષકમંડળ' રાખો.' આથી તરતથી નયકુષ્ણભાઈએ 'વૃક્ષરોપક' અને રક્ષક મંડળ' એમ મંડળના નામમાં સુધારો કરાવ્યો.

મહાત્માજી તો તેમને ઘણા કાળથી જાણખતા, ગાંધીજી જ્યારે દક્ષિણ આફ્રિકા હતા ત્યારના એમના કાર્યમાં તેમણે રસ રેખાડેલો અને એમની પાસેથી લીમકાના ગુણદોષ જાણી ત્યાંના લાવવાયા સત્યાગ્રહીઓને વગામાં લીમકાનો રસ આપ્યો હતો અને તેથી તેમને આશ્રમ થયો હતો. ત્યારેત્યારે મહાત્માજી પૌરબંદર ભતા ત્યારે નયકુષ્ણભાઈ તેમને અચૂક ગળતા, અને એમનો અવધારસંજ્ઞા જોઈ મહાત્માજી પ્રસન્ન થતા. જ્યારે તેઓ અમદાવાદ વેલ સંમેલનમાં ગએલા ત્યારે વિદ્યાપીઠમાં તેમણે વનરપતિવિજ્ઞાન ઉપર કાપણ આપ્યું હતું અને આશ્રમમાં એક વડલો વાંચ્યો હતો. તે વખતે

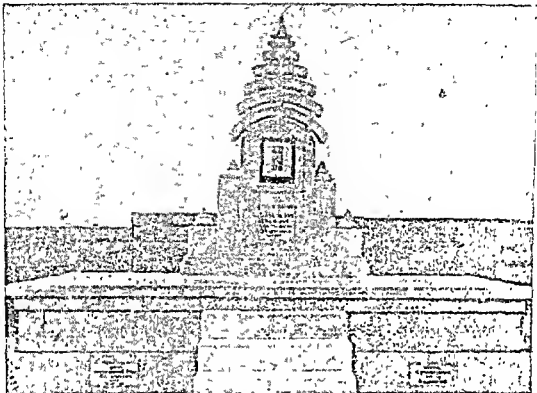
મહાત્માજીને એમણે શતાવરીનાં મુંદર ફૂલો એટ થયીં હતાં આથી માંધીજી ખૂબ ખુશ થયા હતા.

રચાયે છે લોસ ચિના કેવળ પ્રેમથી જ કાર્ય કરવામાં તે માનતા. 'સર્વે રેશમાં, સર્વે કાળમાં, સર્વે ભતની વનરપતિ કમ્ય પ્રાણીઓની વેશ' જ સર્વદા ખરા પ્રેમની બૂખી છે. અપણે હાં તેને પ્રેમની પ્રીતિ નહિ મળવાથી, તેના તરફ અમીની દિશિ નહિ પડવાથી, તેને સરસ હૃદયનું આલિંગન નહિ મળવાથી જ તે સ-રસ દોવા હતાં એ-રસ થઈ ગઈ છે માટે વિદ્વાનો રવેદારની વનરપતિઓ તરુ અમીની દિશિ ફેરે તો જ તેઓ પ્રકૃતિલન થાય 'આના પ્રેમથી તેઓ વનરપતિશુદ્ધિને જેતા અને તેની વિકાસક્રિયાઓમાં રસ લેતા' 'વલ્લરપોસિથિયા' (Vallisneria spiralis)નું સંવનન અને પ્રવનનનું તેમણે રક્ષિક વર્ણન કર્યું છે. રવ. નારાયણ દેવોરજી 'વનરપતિ-તત્ત્વજ્ઞાન' લખેલું. તેમાંથી 'યુષ્મતત્ત્વ' અને 'ફૂલનાં વનનું' ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈએ પોતાના 'સંસારનાં મુખ'માં અવતરણ કર્યું છે. એવા સરસ વિષયનો પ્રત્યક્ષ પરિચય પ્રાપ્તવામાં નયકુષ્ણભાઈ આપર આનંદ લેતા. મહુરાઈ કૃષ્ણ-તમાલનું મુંદર ફૂલ જોઈ એમણે 'વનમાલી કૃષ્ણચંદ્રી'ની વનલીલાને સહજતા નેકેવેલી વનરપતિ-જીવનમાં તેઓ ઉદ્ધરનું અસ્તિત્વ અનુભવતા. દિગ્માલયની વનલી જેવા જવાની તો એમને ઘણી વખત હમ્મઝ કચેલી; પણ પોતાની આખર અવધારમાં એમણે માંડવીમાં 'અંતે જ દારા' કરી લીધી. માંડવીમાં રેવીના ડસલો ઉપર દિશ્યાવલ (Isomea biloba)નાં ફૂલપોમાં સોરેઈ જોઈ એમને દિશ્યાવલની વનલીની સામક્ષી રીતે યાદ આવવી અને કહેતા કે 'ધન્ય દિશ્યાવલ, જેનું નામ સંકારનાં પણ આનંદ વર્તાય છે' ભાવનાની મઝામાં એવો માનતા.

નયકુષ્ણભાઈ સાચા અર્થમાં 'એનથર' (Naturalist) હતા; એમના જીવનનો પર્વાઈ વનરપતિસાહજના અભ્યાસમાં અને ઉત્તરાર્ધ કલેષપરાયણતા તથા ઉચ્ચરક્ષિતમાં બીલા. ૩૭ વર્ષની ઉમરે તેમનું મૃત્યુ થયેલું એમનાં પત્ની સુશીલ, વિદોહી અને મળવારા હતાં. પુત્રી રૂપરંગેન ઉપરાંત એમને બે પુત્રો હતા, પણ તે બાલ વયે જ મૃત્યુ પામ્યા હતા. શારીરિક કે માનસિક દુઃખસુખ સહી લેવાની એમની શક્તિ અજબ હતી. એવો સતત પોતાના માર્ગમાં માર્ગન રહેતા' અને પ્રભુપરાયણ જીવન ગાળતા. ભક્તિની પૂજાઈ આનંદાવેશમાં ગાવી એવો ઘણીવાર સાન પણ બૂલી જતા. આખર આરવામાં તેઓ જૈનમંડળી અને ધનુરમેરણમાં જ નિરોધ રસ લેતા અને ચાતુર્માસમાં અનુષ્ઠાન કરી તેમાં આનંદ માનતા. એવો વેષુળ સંપ્રદાયના હતા હતાય સંવંધમાં સમભાવી હતા. જૈન થતોએ સર્વે એમને નિઃકરોર મરેર સમ્યક હતો. અનુરૂપ ગાળી અને કૃષ એમના મતમમતા પોરાક હતા અને કામુદ્ધાની નીચે કંડી જેને તેઓ 'સુદામામૃત' કહેતા એ એમનું દ્રિય વેધ હતું. મુંબઈ યુવકોનામાં 'હિરો' ફેલાવા કરવા એ એમનો અંગત જ્ઞાન હતો. કમળકૃષ એમનું પ્રિય યુગ્મ હતું અને દર દીવાળીએ સરસ્વતી તથા લક્ષ્મીનું પ્રતીક સમા એ કમળફૂલની એવો પૂલ કરતા. સિતર વર્ષની ઉમરે સુધી એમની તળિયવ બરાબર સચવાઈ રહી હતી, પણ પછી જર્મનીની અસર તળે તે લપડતી ગઈ. છતાં એવી વરામ તળિયતે પણ એ કદી વરામ પચારીમાં સતા નહિ. એમણે એમણે એમણે દ્રોષ્ય પર રોતરેણ નાખી તે પર સૂતા હતા ત્યારે, ૧૯૮૧ના ચૈત્ર સુદ ૮ની રાત્રે ૧ વાગે, ત્યાંથી પડી ગયા. તેમાં એમના જગણા પગનું ઢાંકું બાંધી મર્યું અને અંતિમ માર્ગેથી ચાલુ થઈ. એ બીમારીમાં એવો ખાસ થતો કરતા નહિ, પણ ગીતાપાઠ, કથાવાતા, જાપણ અને ઉચ્ચર-

રેલવેમાં નવ સમય બીતાવતા. 'કચ્છની ધોળિયા બંધાવેલી દેહ' હો કચ્છની બુધિમાં પાછો અપાય' એમ એઓ પછીવાર કહેતા. આ હરમ્યાન એમનાં પુત્રી મુંદરબેનની સુવાવટ આવી, જેમાં તેનું અવસાન થયું. આ આઘાત ન સહેવાયથી એમની પણ બીમારી વધી, અને સં. ૧૯૮૬ના ગામસર સુદ ૨ તા. ૩ ડિસેમ્બર ૧૯૮૬ના

રોજ શુભમી દી ગણના હમર એઓ પચ્છર પામ્યા. કચ્છનાં નેગરોમાં ફરતાં આ લખનારને એ ગદાગુસ્સારે પડેલી કેહો પહેલવાનો ન્યાયેન્યાયે મોમ મળે છે ત્યારેત્યારે એ મનરખતિવિદરની છબનસીરમ, એમણે સાર કરેલાં કાચો પૂરાં કરવા પ્રેરતી, આને પણ મહેરી રહે છે.

એક કલામય પ્રાચીનાપીઠ

એ વનકાલે આવામની એકનિષ્ઠ કપાસનાથી ને તરણ વર્ગની પ્રાત્સાદનમુદિ બનીને કાઠિયાવાડમાં 'બીર માંકડ'નું બિરૂદ પામનાર, અને પછી પૌરબંદર રાજ્યના વિદ્યાધિભરીપદેથી માનવચવનનું સર્વોચ્ચ મહત્તર કરતા હંરેકારસચિત શિક્ષણના અધિકારીત્વ વિતરક તરીકે સીસાપટ્ટના આદરણીય સિસણસાસ્ત્રી તરીકે માન પામીને અમણે પોતાની છબનસીલા સંકેતી જનાર રૂબ, કોટાલાલ હરશીરકર માંકડનું નામ આને પણ સર્વ પરિચિતોનાં હૃદયમાં એ જ માનસરૂં રચાન ધરાવે છે; તે પૌરબંદરની નળતા તેા એમને કેમ વિચરે? એમનું આવમણે રમારણુ વિરસાથી કરવા માટે પૌરબંદરની સાથાના ચોમાનામાં એક સાદી પણ કલામય 'પ્રાચીનાપીઠ' ચિત્રકૃતિ સાથે બંધાવેલી છે તેનું ચિત્ર આ ઉપર આપ્યું છે. આજથી એકાદ વરસ પાર શ્રી નાનાભાઈ ભટ્ટે એ ચોમાનામાં રબ માંકડના રમારણુને પુષ્પાંજલિ અર્પી, તેનું નામ 'માંકડ-ચોા' પાડીને ત્યાં પ્રાચીનાપીઠ રમાપવા સૂચવેલું, તે અનુસાર તા. ૧૯મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૮ના રોજ સીસાપટ્ટના વડાપ્રધાન શ્રી ટંબરે આ પીઠનું ઉદ્ઘાટન કરેલું. બીહ પ્રજાસિની આકૃતિએ રચેલા એના સિખરની નીચેની તકનીમાં હમણે એક નવું કલામ ચિત્ર મુકવામા આવે છે, જેથી વિદ્યાર્થીઓમાં અભાવણે સો-દર્શકિ રેખવાવ. આમ પ્રાચીનાપીઠ સાથે ચિત્રકૃતિ યોજાને તેમાં ધર્મ અને જ્ઞાના સંજંખની આપણી પ્રાચીન ધરંપસા ભજનવામાં આવી છે. એ ચિત્રની ફેંઠાની નીચેની તકનીમાં ૧લી-દ્રતાયનું આ વાક્ય ફેરેલું છે: 'હું આસા દેસને આર્હું છું; પણ પૂત તે એ સત્યની ન કસીસ કે ને એ સર્વ કરતાં હમે આસને વિરાજમાન છે.' પમવિધાની બંને બાજુની તકનીમાં અનુક્રમે આ પ્રમાણે લેખ છે: (૧) રમુતિ અર્થ: પૌરબંદરના પરમ માનનીય વિદ્યાલુક ડાહ્યાદા માંકડની વાલમાં સમર્પણ; ૧૫મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૮; (૨) અર્પણ કરનાર: શ્રી પુરોહિતમ દાનદાસાઈ બંદિયાણી; વિદ્યાર્થી મંદળની ઉચ્ચાધી; બીજે દેવાવંદરિત.

❖ હસોહમ સૌદર્ભથી ભરેલા મનોરમ ન્યતપાંથી પણ ને બીચારાઓ આનંદ લાઇ નહિ શકયા હોય એમણે જ કદાચ સ્વર્ગની કલ્પના કરીને મનનું સમાધાન કર્યું હશે. (પૂ. સં.)

માધુકરી

બીની છે રવનની રાત પ્રભાની પવંશી હવે,
પૂવની કેડીએ પંખી પૂરનીનું પવશે હવે.
હુંવાના કીણુ સો ભાવે મેંવના રમણુએ કરી,
ભિએ પ્રાચીનુએ આને ભારની ભૂષ્ટે દરસી.
પ્રભાની પવંશી આને પવલી સો પ્રભાભરી,
પૂરનીની પાંખને રવશે નવેયંતિ કો દિવ્યંબરી. -સુન્દરમ

પ્રકૃતિતરવવિદ્ શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય-‘વનેચર’

‘કુમાર’ના વાચકોને તો એમનું નામ અપરિચિત નથી જ. છેક ઇ.સ ૧૯૨૬માં (૨૫મા અંકમાં) એમણે રવ. પ્રા. સામર્થિનું ચરિત્ર લખ્યું ત્યારથી આજ સુધી સ વર્ષથી, છવનચરિત્રો, પ્રોત્સાહક લેખો, વ્યાયામવિષયક લખાણો, પક્ષી-પ્રાણીને લગતી વાર્તાઓ, પર્વતલેખો તથા નાનીચોટી અસંખ્ય નોંધો વગેરે, કદાચ કોઈ પણ લેખકની કલમથી નહિ કોટલા, એમની કલમથી ‘કુમાર’નાં પાનાં સમૃદ્ધ થયાં છે. વ્યાયામ વગેરે દેહને કેળવનારાઓના પ્રેરણાત્મક પરિચયો આપતી શરીરસોજન વિષેની એમની સચિત્ર લેખમળા ‘સ્વાસ્થ્ય શક્તિ-સીન્દર્ય’, વ્યાયામ આરોગ્ય અને તેને અનુરંધી શરીરવિજ્ઞાનને લગતા વાચકોના પ્રશ્નો અર્થને માર્ગદર્શક હોય તે આપતો લોકપ્રિય વિજ્ઞાન ‘અખાતો’, ક્રિયાને કસ અને મનને જ્ઞાન વગેરે પુણ્ય કરવાના બહુમુખ્ય સાધન રૂપ પર્વતોને આનેક આપતો વિજ્ઞાન ‘અભે ખરિયો’, અને જેનાથી એ સોધી વધુ લોકપ્રિય થયા તે, ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક નવો જ પ્રદેશ ઉઘાડતી, જોડા અવ્યક્તને અવલોકનોથી સભર, પક્ષી-પ્રાણીઓને પરિચય આપતી, ‘વનેચર’ની સહીષી લખાણોની જેમી રસપ્રચુર, જ્ઞાનપ્રચુર, વિષયપ્રચુર લેખમળા ‘વનવનગરનાં વારસો’ના લેખક તરીકે ‘કુમાર’ના વાચકો એમને ઓળખે છે. ઈ. ૧૯૩૮માં ‘ગુજરાત પ્રકૃતિ મંડળ’ રચનાયા પછી તેના ત્રિમાસિક મુખપત્ર ‘પ્રકૃતિ’ના તંત્રી તરીકે પ્રકૃતિવિજ્ઞાન ઉપર એમણે જે અવ્યક્તપ્રચુર અને વિદ્વદ્વાન્ય લેખો, નોંધો તથા

સંપાદન વગેરે ગુજરાતના ઔરખને વિદેશમાં જિલ્લું રહ્યું, તે અગ્રાકે એમના જ્ઞાનને મળતખાને મોલે વેરો લાભ ને દહાવ મેળવવા ‘કુમાર’ના જ વાચકો સોધીવધુ સામ્યરણીયવાદ, એ ‘કુમાર’ને મન સદા અભિમાનને વિષય રહ્યો છે; ને તેથી, ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી, પ્રાંતની સર્વોચ્ચ ઔરખ-પૂલના પ્રતીકરૂપ આપતો રણજીતરામ મુખર્જી-દ્વક પ્રકૃતિવિજ્ઞાનમાં શુભ-વિશેષતા માટે ૧૯૪૭ ના વર્ષ માટે તેમને દરમણી અપાયાના આ પ્રકરે એમને એમનું સમૃદ્ધ માન તથા ભિષજક સાથે અભિવાદન કરીએ છીએ, ને તથા સમયથી વાચકોને જેની અપેક્ષા હતી તે એમના કંઈક નિઃસ્વર્ગ પરિચય અન્યત્ર આપીએ છીએ.

માસાસનાં
પંખી : ૪૫
હરિટ
બગલાં

બગલાંથી આ-
મળ નબરે પડતાં

આવા એકસરખા લાગતા ધાટીનાં પંખી-
ઓને આપણે પ્રાકૃત જનસમાજ તો ‘બગ-
લાં’ના જ નામથી ઓળખે છે; પણ પ્રાણી-
શાસ્ત્રી દ્રષ્ટિએ એમાં બે તદ્દન ભિન્ન પ્રકારો
હોય છે. ઉદાહરણ તરીકે આસપોસી ને પંખીઓને
પરિચય આપણે કરીએ છીએ એ જોડાં,
કાંકોળા, કીરીચીય વગેરે ભવિતે તે Stork.
બગલાંની ભવિતે કોનાથી ભુટી જ છે.

સ્વભાવે અમળ, અસંસ્કૃત મણુતા આ
મરીબડા, પંખીને કદાચ વાન કોની આ
અર્ધાપાનની ઋતુમાં ભિન્નતા નથી ને સોડા-
મણાં પીછાં વગેરે સર્વિશેષ કીરીચીમાં જોઈએ છે.

એ બગલાંના પંખુ બે પ્રકાર છે : એકાં
કુનારાં તે Herons અને સમૃદ્ધમાં કુનારાં
તે Egrets. હરિટની જે ચાર ભવિતે ધાય છે
લાઈ, રેખાંશ, સિટક અને ફેલ-ઈ-ફેલ. આ
ઉપર જેનું ચિત્ર છે તે ‘જિટલ હરિટ’ ભવિતેની
વિશિષ્ટતા એ કે તેની ચાંચોના રંગ સદામળ
કાળો જ રહે છે; બીજી બેની ચાંચોના રંગ
કાળો પીળો થઈ જાય છે, અને ફેલ હરિટ
(જિટલે દેશની પાછળ પાછળ કરીને તેના
ચાલવાથી જોડતાં છવડાં પકડી મોટાં પીડે)
ચાંચ સદા પીળો રહે છે. મોડામાં મોટું હરિટ
રોડ જનનું ને નાનામાં નાનું કાગડા જેવું.

આ ઉપર આવેલા જિટલ હરિટના દેહનું
કદ તો સામાન્ય મુરખી જેવું જ હોય છે.
એ મોટું લાજે છે તેની પાતળી લાંબી ગરદન
અને એના જ લાંબા પંખી. બેની બીજી
વિશિષ્ટતા તે આ અર્ધાપાનકાળમાં માથા પર
ભિન્નતા કમળી જેનાં બે સુંદર પીછાં. વિવિધ
બાંભળિના સરીરે (પીઠ, છાતી, પછી વગેરે
પર) આ ઋતુમાં ભોળી નીકળતાં એ સુંદર પી-
છાંના રણગારમાં ઉપચોમ કરવા માટે પશ્ચિ-
મની પ્રજા એ મરીબ પંખીનો શિખર કરે છે.

ઉત્તમ ખોરાક

પ્રવ્રજના આરોગ્ય તથા શક્તિસંચય માટે ઉત્તમ ખોરાક કહેવા એ વિચારવાની પાણી જરૂર છે. પશ્ચિમના વિદ્વાનોએ ખોરાક વિષે ધર્મી-ધર્મી કમ્પાઈટ કરીને છેલ્લે એ પ્રકાર પસંદ કર્યો છે તે એ કે દરેક વ્યક્તિના આજીવન દરમિયાન, વધારે જાતનું શરણીમાં સમયાવધિમાં દેવાય તે વિદ્યાર્થીનયુક્ત રહે, કોઈક જ નહિ પણ તેના સગીરને સુખપ્રતી તરતે તેની અંદર જ રહે.

થઈ, બાળકો કે યુવાનોને વીજળી-અક્ષીમાં ખીસવાથી તેનું હૃદય ખૂબી જાય છે અને લોટ દ્વારા ફાટે એટલા બરો માર્ય છે. ત્યાર બાદ જેણે તેમાંથી યુલ્ક ચાળી કાઢી નાખવામાં આવે છે તેમાં પણ સગીરને ખોષક તરતે તેમજ આંતરડાને સાફ કરનાર વસ્તુ-પ્રકારી નકલ છે. આવા નિઃસરવ લોટની બાળકો કે દોઢની આવાથી યુલ્ક પોષણ ન જ મળે. તેમજ આજીવન દરમિયાન કરનાર કાર્યરેઝેન તરત જમા રહેલું છે તે ફોતરી હીને કાઢી નાખવામાં આવે તેા ચોખ્ખા પૂરતો લાભ ન મળે. આ જ પ્રમાણે બીજાં અનાજોનું પણ સમાવર્ણ. Whole wheat bread (યુલ્ક કાઢ્યા વગરના લોટની ફોટી) જાતવવાની બહામણે છે નહીંરતો વિદ્યાર્થીની અખખોરામાં કહેવામાં આવી છે; પણ કોઈપણ ચક્રિયતા ખોરાક આપણા કહેવાલા નહીં દબા લોકો ખાતા. Puffed wheat, puffed rice, corn flakes વગેરે નામો નીચે કહે મગસા ને પીંચી લેવાના માટકા છે. પણ એ જ પાણી, અણા, ફાળિયા, કાચાના આપણે ત્યાં નહતા જમાનાની નાનાં મેકાં સો માટે વપરાતા. પણ ઉપવિધો યોગે છે તેમ ફ્રાઈન પણ ફેર છે અને તેથી નવાનવા પ્રકારના ખોરાકો આપણે અજાના-આ. કહે ઉપર આપણે આપણા અસલ વસ્તોમાં જ ખોરાક પર કમ્પાઈટ જોઈએ તેા વંદીરતી સાચવતા થઈ જવાય. ધાણી, અણા, મંદશ કે પીંચી આપા કાઢાના ખોરાક છે ને અરખીના ઓછામાં ઓછા ફ્રાઈનમાં આવે છે. વળી તે અમારાથી પચીને તેશર વધેલા દોષ પાચનક્રિયા પર બાજે પડતો નથી. સંકુપ્ત પ્રતિજ્ઞા બદાર-માગ જતી વખતે સમયે જ આંધી દેવાય છે. સાથે જ્યાં મીઠું અને ગોળ લઈ લે કોઈએ જોવાને અનુરૂપ સ્વાદ મળી રહે 'આવો જમતા ખોરાક દરેક નિરાજમાં કામજ કરશે જોઈએ. વિદ્યાર્થીનયુક્ત અને સંકુલ્ક તત્કાલિયો તેમજ સહેલાઈથી પચે તેવા અને ક્ષતિ-ચોટ ન કરનાર-અલે ક્ષતિવાત મટાડનારો આ ખોરાક છે.

આને પકકમાં વેચાતા ખોરાકો આટલો 'Pre-digested' 'Dextrinized' વગેરે મોટાં વિશેષો આપણા બાલકોને ખેને આવડતાં નથી, તેથી બીજા પહાવ રહ્યા છે. નહિ તેા માલની કિમતથી જમણી કિમતના ફર્સી પકાંના બોક્સ અને પેકીંગમાં કાચ પાણ અર્થ કરીને ચારખણી કિમતે વેચારીને વેગત, અને વેચારી વળી તે પર પચીસ ઠકા વેાતાને નફો મદાવત તે બુદ્ધે.

આરોગ્યની આકાંક્ષા સમજાર સો બાલકોને અને સમજારમાં નહીં બાલકની આરોગ્યની સંભાળ રાખવાની ટોચની ભેમને પીંખવાની છે તેમજ આ ખોરાક તરફ વલ્લ આપે અને નહેરજખરિયા ખોરાકો તરફ લાલચબદી દિધ ન રાખે.

(સુનસાત સમાચાર)

ગોદાનલાભ આ-કરેડી

અમ્મિપુત્રી નર્તન સાયેનાં વાવો

એક આજ સુધી ચેતાના પૂર્વપ્રકાર ન જ લખવાઈ રહેવા અમ્મિપુત્રી નર્તનથી થોડે દુર આપણે અબજ નથી જ. કોઈમાં કંઈકનું સ્વાન મેરે વધુ મદતનું છે, પરંતુ આ સાથે દર્શાવેલાં વાવો પણ તેની મુદતમાં કોઈ પધારી નથી કરતાં. આપણી બંસી નેવી જ આવી

બંસી, આંક નેવાં એ ગાહકાં અને સેલપુત, રાવજન-દશ્યને મળવું પેના, મંછરાં, રડ, દોઢક કે જાંજ, બધાં જ સાઈં વાજી લાગે છે, પણ અમ્મિપુત્રી સિદ્ધિદેવ કહાળીએ બધારે તેને રજા છે ત્યારે તેા એમ જ લાગે કે વાવો પણ કહુંમાપુરની સાથે દશિમાધુર્ય પણ જ રાંબી રહે છે. એમાંના લેખવાળો અને મુખિરવાળો તેા કંઠીતના અનુસરણ પૂરવો જ છે; અને તાલની મધુરતા માટે મંછરાંમાં મંજૂર નેવા રજુકાંક વાવો પણ વપરાવાની જ, પરંતુ સાચા જુલુની જમાવટ કરવા માટે તેા અવનવ વાવો જ જોઈએ. અને તેમાંથી મુદેગ એ તેા તેનું પ્રધાન અને અનિવાર્ય અંગ જ જમાવ. અનેકની સંખ્યામાં વધારે એ જવાબી લાગે જેવાને છે ત્યારે તેા મંજૂરો મેળ જ જલે પીગળી રહો દોષ એમ લાગે અને એટલે જ તેા કાચ તેમજ આ પ્રધાન વાવે નહિ સંખ્યામારતા દોષ જ

માત શુભશીમાં જ નહિ, દિનસરની બાપાઓમાં અમ્મિપુત્રી નુતવેના પ્રથમ પરિચય દર્શાવતે જ શુભશીપુરક કદમણી 'અમ્મિપુત્રી નર્તન' નામથી બંધારે વડલું છે, (સિદ્ધિ ગોવર્ધન પંચાવ, નાલકા પલ્લિકેસન, ખનનુર, સર પી. એમ. દોડ, કોટ, મુંબઈ-૨, સાલ દરિયા) તેમાંથી આ વાવોનાં આસેખો અદાં ગમ્મદિન કયા છે

શોખ-ગુમારી

દુનિયામાં એ અનેક જોખ પ્રચલિત છે તે પૈકી અમેરિકાના શુ-નાઈક રહેડેમાં 'સિલિ-સંકદ' સોથી લોખપ્રવામાં જોખરે છે. એમ, અમેરિકાની 'દોળી ફેરેસન' (શોખ-સંકદ) બંધે જ કુલ છે. ૨૨,૦૦૦ ૬૫૨૦૦ એક વિવિધ શોખ પ્રતિનિધિ ફોતપોતની સુમારી (અમુકી, મોળી) કયાં બાદ તેને જમાવવું છે તે સાકારિય-તાની દષ્ટિએ કોઈકવાં અત્યાચાર પ્રચલિત નાનાવિષ શોખોને કમ આ મુજબ જાણે છે: સો પહેલાં સિલિ-સંકદ, તે પછી અમેરિકન કાચનાં વાકમોને સંકદ આવે, તે પછી કાકકામ, કોટક-મેકિન, પુલ્કાશી-ટીપીકો, કન્ટાર્કો, સિકામો, મોલિક ચિત્તસન્ટો,

અરવલ્લો, બોનીગંધાર (લઘુનગ) કલાકૃતિઓનો સંગ્રહ. જેમાં દસ વરસમાં સૌથી વધારે પ્રમતિ 'દાય બનાવટના અમેરિકન કાચ સામાન-સમઘ'ના જોખ છે. પહેલાં તેનો કમ પંદરમો-સોળમો હતો, તે આજે બીજે આવીને છમો છે અને એ જોખ ધરાવનારાં સમઘ અઢી લાખ સ્ત્રી-પુરુષો ત્યાં આવે છે. વિવિધ જોખ ધરાવનારા એ દેશના કુલ એક કરોડ નવું લાખ જોખોનો વેપો એક કરોડ પુરુષો છે, સિત્તે લાખ છે સોના, ને તોસલાખ છે બાળકો (યુસિસ)

નવે છે ત્યારે અબજોતે કોઈ વનરપતિ કૃતી નીકળે છે. એ સિંચ પૂજ સિવાય ત્યાં કશી સમૃદ્ધિ નથી.

તારીખ પરથી તિથિ જાણવાની રીત તારીખ કપરથી તિથિ જાણવાની એક ઘણી સરળ પદ્ધતિ જે પ્રથમ છે. સ. ની વર્ષ-સંખ્યાને ૧૯ વડે ભાગો. ભાગમાં જે શેષ રહે તેને ૧૧ વડે ગુણો. આવેલા ગુણાકારને ૩૦ વડે ભાગતાં જે શેષ આવે, તેમાં દવે આવેથી તારીખ તથા મંદિનાની મુવસંખ્યા કળે. (મંદિનાની એ મુવસંખ્યા નોચેના કોષમાં આપી છે.)

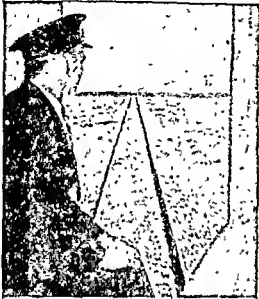
દવે બધી રકમનો કુલ સરખાવો કરતાં જે સંખ્યા આવે તે છે તિથિ છે. સંખ્યા ૩૦ થી વધે તો એમાંથી ૩૦ બાદ કરવા. સંખ્યા ૫ કરતાં નાની હોય તો તિથિ સુદી સમજવી ને વધુ હોય તો, ૧૫ જે એટલી વધુ હોય તેટલી વડી સમજવી.

મુવસંખ્યાનું કોષ

બન્યુ.	૦	અષિષ	૧	જુલાઈ	૪	એકાદી.	૧
ફેબ્રુ.	૧	મે	૨	ઓગસ્ટ	૫	ત્રી.	૧
માર્ચ	૦	નવં	૨	સપ્ટે.	૭	ત્રીસે.	૧

એક કલાકરજી લખ્યો: ઈ. ૧૯૪૨ની ૧૧મી સપ્ટેમ્બરે કઈ તિથિ મળતી: ૧૯૪૨+૧૯=૧૦૨ ફૂટે, એટલે શેષ ૧૧ છે. એ ૧૧નાં =૧૨; અને ૧૨+૩૦=૪૨ ફૂટે, એટલે શેષ ૧ આવી. દવે તારીખ ૧૧મી સપ્ટેમ્બર છે, એટલે ૧+૧+૭=૯ વડી થાય તિથિ. આ જ પ્રમાણે બીજાં કલાકરજી મળી રાખાય. વર્ષસંખ્યાને ૧૯ નો ભાગતાં શેષ ૦ વધે તો એને -૧૯ જ મળીને ૧૧ વડે ગુણવા. (આકાશગંધા)

—કાન્તિલાલ કળેરી

દુનિયાની લાંબામાં લાંબી સીધી લીટી!

ઔસ્ટ્રેલિયાના નક્શાબંધના આદ્ય નેશન સોસીટી નીચે લેખેલા ૩૦૦ માઈલના પાટા એવી તો અદ્ભુત સીધી લીટીમાં છે કે જ્યાં સરખા પથ્થુ વળાક લેતા નથી. આપી દુનિયાની તે લાંબામાં લાંબી સીધી લીટી કહેવાય છે. આ કપર તેનું ચિત્ર, તથા એવી નીચેની પટ્ટીમાં એ પ્રદેશનો નક્શો દર્શાવ્યો છે. દક્ષિણ ઔસ્ટ્રેલિયાના પોર્ટ ઓગરટા બંદરેથી શરૂ થઈને પશ્ચિમમાં હિંદી મહાસાગર કાંઠે પર્યંતર સુધી દોડેક કાંઠે આઘલના પંથ કાપતી એ રેલવેની સડર એટલી કપરી હોય છે કે મુસાફરોની આસાથેશ માટે એમાં વિમાન ચલાવના ડળા, સુદર મોજન, કુવારાવાળા સનાનામાર અને ધૂળને ખાળી રાખનારી તરજીખોવાળાં બાળીખારણાંની ખાસ સોદરચવામાં આવે છે. સરને ૩૦૦ માઈલનો પ્રદેશ તો એવો કળ્પલુપ છે કે જ્યાંથી વરસે દહાડે દશેક લાખ ઘેરાંની પેદારા કિતરે છે; પણ પછી ૮૦૦ માઈલનો એવો શરો બંદ નેશન શરૂ થાય છે કે જ્યાં કાંઈનું કંઈનું સરૂંધરું પથ્થુ ન મળે. આથી જ તેનું નામ નક્શાબંધ(લાટિનમાં નક્શા=નકશો+આર્ચ=આક) પડ્યું છે. એ મેદાનની વચ્ચે જ્યાં ૩૦૦ માઈલ સુધી રેલવે લઈને સીધી લીટીએ નવે છે તેટલા બાગની રેખા, કપલા ચિત્ર નીચેના નક્શામાં પાડી કરીને બતાવી છે. એકદલ લાખ ચોરસ માઈલ વિસ્તાર

બરકતના મુવ

પૂરતી એક મેટ્રા લોકચુંબક છે, એનો કત્તર મુવ દક્ષિણ દિશામાં અને દક્ષિણ મુવ કત્તર દિશામાં છે એ ધણાને ખબર દશે. આને લઈ જ ન્યારે લોકચુંબકીય સોયને અદ્ધર મૂકી દેવામાં આવે છે ત્યારે તે કત્તર-દક્ષિણ દિશામાં જ રહે છે, કારણ કે અસમાન મુવ વચ્ચે આકર્ષણ થાય છે. પૃથ્વીના આ લોકચુંબકીય મુવો કૃત્રિમ કોઈ જ બિંદુના બનેલા નથી, પણ ધણી બિંદુઓના બનેલા છે. આજા બિંદુ એનું બનેલું આનું ક્ષેત્ર મુવ તરીકે ઓળખાય છે. એ કો મુવ કપર જઈને આપણે લોકચુંબકીય સોયને લટકાવીએ તો તે કત્તર-દક્ષિણ ન રહેતાં પૃથ્વીને બરાબર કાટખૂણે (એન્ડે બુલે) રહેશે!

એ બંને લોકચુંબકીય મુવો સ્થિર નથી, પણ ધોતાની જગ્યાએથી સતત ખસી રહ્યા છે. દક્ષિણ મુવ છેલ્લાં ૧ વર્ષમાં ૭૦ માઈલ પશ્ચિમ તરફ ખસ્યો છે એમ જણાયું છે. આ મુવ સિટલ અમેરિકાથી ૧૦૦ માઈલ ઉત્તરે આવેલો હોવા એક એમ ખાસવામાં આવે છે. આ મુવે રાષ્ટ્રી ખસી રહ્યા છે એ હલ્લ જણાવ્યું નથી. સિટલ અમેરિકામાં તથા આ મુવની આસપાસ પહેાંચેથી વેજાનિહોની કુડીએ જે સંશોધન કર્યું છે તે કપરથી આ માહિતી મળી છે.

ભારતીય આંકડા

હિંદી પાશ્ચિમેન્દ્રમાં રાષ્ટ્રીય કાષા વિધેના વિવાદાર્પક પ્રશ્ન પછી, સંખ્યાના આંકડાઓ વિષે પણ પાશ્ચિમેન્દ્રના સંખ્યામાં કોઈ મતભેદ હતો. મુન્શી-આયેચર સમિતિએ જગતભરમાં પ્રચલિત માંવ રાષ્ટ્રીય આંકડાની સ્ત્રાખલ કરી હતી, ન્યારે વિદેશ પણ ભારતીય આકારના આંકડા માટે આમત્રી દેતાં. પણ આખી દુનિયા આજે ને આંકડાના કપયોગ કરી રહી છે તેનો મૂળ ખ્યાલ ને સ્પષ્ટ બાને આશ્ચર્ય નથી, આ પછી હરેતકાએ કરી લખાવેલો એ સૌંદર્યનિરૂપણ છે કોઈ ચરેપિયનો એ આંકડાને અર્થો આંકડા હશે!

હિંદના હિપિઓની પેઠે આકાઝોનો વિકાસ પણ ઊપવાની રૂબા આવી તે પહેલાના મળમાં હવનપ્રતી દ્વારા ચલેનો છે ઊપવાની યાનિક રૂબા અહીં આવી ને પૂર બંદારગા પ્રસરી યદ તે પછી ન, લખાતા પ્રતીકોને આનાર આપવાનું, તેમજ મોરણ બાધ થાનુ ને સરપીકરણ કરવાનું કાર્ય હોશોને રાક કયું હિંદની લખીખરી આપાખીઓનું આજનું સ્વરૂપ સિદ્ધ કરવામાં અમેજ પાદરીઓની શક્તિ અને રુએ સારો ફાંમે આપેલો છે હિંદના ખ્રિસ્તી ધર્મના પ્રચાર અર્થે તેમણે બાહ્યવ તેમજ દેરુક બીજી સાહિત્ય દેશી રૂપાઓમાં ઇખાનું હલ દુનિયાકરમા આને ને આકાઝા પ્રચલિત છે તેમજ આજનું સ્વરૂપ પણ ઊપવાની રૂબા આનું પછી તેમાં સતત થતા રહેતા સુધારાને પ્રતાપે સિદ્ધ થયેલુ છે પશ્ચિમા દેશોમાં ને આકાઝા આને અરબી આકાઝો નામે ઓળખાય છે, પણ મુલ તે. એ હિંદી ન આકાઝા છે

પૂર્વ અને પશ્ચિમા દેશો વચ્ચે નેપાદીઓની અવજનપર થતી

આ માસ (આકાઝા) ઈતિહાસમાં

તા. ૨ જ્યદઈ નિશ્ચિત મહાત્મા બાધીછના જન્મ, ૧૮૧૬
તા. ૫ કોલબને કોરેટારિશ રોંગો, ૧૫૦૨
તા. ૬ વિષયાત અમેજ શામળ દેવીસનનું અવસાન, ૧૮૦૨
તા. ૧૧ અમેજીન વનરપતિભિંદ દુરુદર છાંડીનું અવસાન, ૧૮૨૧
તા. ૧૩ પ્રતિભાસાળી ફેચ લેખ આનાતેલ કાંસનું અવસાન, ૧૮૨૪
તા. ૧૬ સોદઈમીતિ ફેચ રાણી મેરી આનવાનેતને વધ, ૧૭૮૩
તા. ૨૫ અમરદાસના મુખા રોખ સુરી સાથે અમેજ દેવન ભરે
કુશરતામાં અમેજેતા વેપારને લગતા કોલકાર ર્થા, ૧૬૧૨
તા. ૨૭ સિંધમાં સક્રર બસાનનો પાથો નખાથો, ૧૮૨૩
તા. ૨૭ નોવે રવીડનથી છટે પરી રવતજ દેશ જાવો, ૧૮૦૫
તા. ૨૯ વારકો દ મામાંથે બીજી વારની હિંદની સફરબને કલિદ
છાટી ૮૦૦ સો, યુરુચ અને બાગડોની કાલ કરી, ૧૯૦૪
તા. ૩૦ હિંદ રખડ વચ્ચે વિખાની વ્યવહાર રાક થયો, ૧૮૨૦
આ માસની વ્યક્તિવિશેષ : રયામજી કૃષ્ણ વર્મા

મેધાવી વિદ્વાન, સંસ્કૃતના પ્રખર પદિત અને હિંદી વિષયવાદના આદિ કાળમાં તેના પુરુષર્તા આ પહેલા જન્મસતી કદામવાદીનો જન્મ ૧૮૫૬ની ૪થી આકાઝાને કનક માડબીમાં એક બરીબ કુટુંબમાં થયેલો પ્રખર જુદિ-મત્તા દાખલો, મુળજ અન્યાસાથે જર્મી, ૧૮ વર્ષની નાની વયે ન સરકુલ અને અંગ્રેજીમાં આરે નેપુચ મેળવ્યુ ફર જવાન રવામી દયાનંદના સસરમાં આવી દેશભક્તિ અને આર્થ સમાજના રમે રૂપાયા ૧૮૭૬માં કનક નજી, અનેક મુશ્કેલીઓ વેરી, ૧૮૮૩માં આકાઝાદેમાથી ક્રેન્ચુએટ થયા સાથે ધાયવ એશિયાટિક સોસાયટીના સભ્ય થયા, અને બર્લિનમાં સાંગેલી પોરસવ પરિ પદમાં હિંદનો પ્રતિનિધિ તરીકે વિદ્વાતપરો વિલ્લમ વાવો, અને આમ, ૨૧ વર્ષની ઊંચની વયે તે, આકાઝાના પ્રથમ હિંદી ક્રેન્ચુએટ ન નહિ પણ સરકુલના પ્રખર પદિત લેખે જગતભરમાં નામના મેળવી ૧૮૮૫માં હિંદ આવી રતબાદ, હરેશુર ને લુનામંદ રાજ્યોની રીવાનગીરી કરી વચ્ચે અન્યદેશમાં વગીલાત તમા દુનઃ છવનેના દવાય

ને તેને વધને લેખન પ્રતીકોની સાથેસાથે દશાગ પદ્ધતિ પણ અહીંથી પશ્ચિમા કોઈ દેશોમાં અહીં આકાઝોનો વધારેમાં વધારે ને સોધી પહેલા કપયોચ કરનાર એ કોઈ દેશ હોય તો તે હિંદ છે ૧, ૪ ને ૬ એ વજી આકાઝા તો અરોહના શિવાલેખોમાં મળે છે ૨, ૪, ૬, ૭ અને ૮ ને કપયોચ નાનપાટના સિવાલેખોમાં થયે છે ૨, ૩, ૪, ૫, ૭ ને ૯ નાકિશની સુધીમાંના કોલરકાંચી મતી અહીં છે ઈસુની આકાઝી સહીમાં કારતીય ખગોળના કોષ્ટકોનું મારખી આપા-નંદર બજદાઈ ખાતે થયું અને અરબી નિદાનોમાં હિંદી આકાઝો બલ્લીલા થયા ઈ સ ૮૨૫માં અણુ નકેર મહમદ બિન મુસા નામના વિદ્વાને આ વિષય પર એક નાની ચોપડી લખી, જેનુ લાટિન બાબા નંતર ૧૧૨૦માં કોલવાદે નામના હે બઈ કયું

વિદ્વાનોના આવા સરોધનો પછી રાજને કોઈ લ્યાન રહેન નથી જગતભરમાં વપરાતા આ આકાઝો જેની મદદ વડે દુનિયાનુ ચિરંતન ગણિતસાહિત્ય સર્વનુ છે તે આકાઝા આપણા ન જે

કરી સાડુ આપા પણ ખરા ૫૨૨૭ દેશી શામ્યાની ખટપટે અને અમેજ અમલની કુશિલ્પાને ને પડચો બળ્યો તેપરથી તેમણે હિંદના રહી અમેજેના દમનેનો ભોલ જનવા મરતા વિચાર્યતામાં એમને ધર-આમણે ને મારચો માડવાને નેમો માર્ગે રીપી, છવનપરના વિદેશ વાસ રીકાથી ત્યા કોઈકામી મોઝાએલે મોઝાએલે રાષ્ટ્રી, હલપડ થતા હિંદી વિદ્યાર્થીઓ ખાટે 'ઈડિયા હાઉસ' કાઢ્યુ અને દેશની વજીલાત ખાટે ઈડિયન સોસાયેટી'નિર્દ' નામનુ પત્ર કાઢી બ્રિટિશ આજના એવો તે જબરો પ્રતિકાર મળ્યો છે સાત ન પાસના મળવામાં હિંદી રાજગરજના વિચાર મેચમાં ન નહિ પણ ઉકે અમે રિકા મુખી એમનો પ્રકાશ પડ્યો આખરે આ 'આનિસન'નીય ૫૨૨૭૨૦ ને હથાપાર કરવા નિરિશ પાલમિન્દમાં માગખી થઈ, પણ એજી રવમાન ગુમાવવાનો વખત આવતા પહેલા નતે ન પારીસ આપ્યા નજ ત્યાથી વધુ નસદ પ્રદાનો કરના માડયા ગવિલામે બ્રિટિશ સરકારે હિંદના તેમના પત્ર પર પ્રતિજાબ મૂચ્યો

બીજી હાલ, રાજોને બદલે કાચેની કાડનમાં સાવરરે નેરુવ લીધુ મદનલાલ ધીંગરાએ હિંદી કચેરીના અમલો કાચેનીતુ ખુન કયું અને બ્રિટિશો ખગવળી હીકયા રો કાવતરાના પાનકે તરીકે સોનુ ખ્યાન તેમના પર અણુ ઠરિયા હાકલની થયીઓ વજુલા સાગી થયુ છતા તેમણે ઈક પ્રતિકાર ન કર્યો હિવટ પોતાના લંઘનાની વિલકત પાસે ફેરવવા આદી આપી હિંદી કાનિતકરીઓ તેમના પર ઠેકાયા વમર વધતી હતી, તમિલત વજુરી મઠ હતી, છતા પોતાના વિચારોમાં તે દંદ ન રહ્યા

એપ્રામા ૧૮૧૪માં મહાધુહના પત્રશુ ૫૨૨૭, જામચેની વાપ રી તે છતીના નજી ૫૨૨૫ ત્યા બ્રિસ સરકારના દબાણથી 'ઈડિયન સોસાયેટી'નિર્દ' પત્ર બધ થયુ બિલાસપત્ર મિત્રોએ પણ અણુ દિયો એવામાં મિત્રસત્ત્યાની છત થઈ અને તેમનુ દિવ બાગી અણુ

છ થય જાદ ૧૮૨૨માં ફરી ગરુ થયેલા 'ગોડોમો'નિર્દ'માં તેમની નિરોક્કા સ્પષ્ટ વર્તાતી હતી ૧૬૨૩માં તે બધ ફરી પોતાની આર્થિ બાબનુ હાથ ધરી, અને રોરબાનરના સકંચ સોદા કરવા ના કયા ૧૮૨૭માં તમિયત ઉ-લધકી અને ઉ-લધ વર્ષે કામી આર્યની સાથે છતીવામાં રહે છાડયો ત્યાના મેન્ટ ન્યોર્મના રમશાનમ તેમનો અનિસપ્કાર કરી ત્યા ન તેમની બરમ હાલમાં આવી છે

દુરજન કી કિરપા જુરી, લોકો સજન દો ગાસ,
જળ સુરજ ગરમી કરે, તપ ખરસનકી આસ,

ફિનિયરને નવેસરથી પોલિશ કરવાં પહેલાં તેના બિઝરડાએવા
ભાગ પર અખરોડનો ગર થસી જીએ. બિઝરડા નહિ રહે.

હાહાહિયા :

કલાનો વેલવ ખાણે
છેક કયાં કયાં સુધી
પહેંચ્યાયો ઠાં પાતો,
પોપોતો, ઉપરકરો, મા-
નલો, હથિયારોઆદિ
ને કાંઈ પોતાને ઉપયો-
ગમાં આવનારી યોજ
છે તેને માનવીએ હુ-
ખી નથી રાખી. તેનું
એક વધુ દર્શન આ મો-
ડું ચિત્ર વર્ક પાડે છે.
એ છે રહેસુર તરફનો
દાથીનો એક અંકડો!

વેપાર માટે લિઠ આવીને પગકડો જમાવતી
ચુરોપીય પ્રબલોએ પાડેલા સિકાઓમાં અધા
અંકે પોસુંગીએનો સિકો આપેલા હતો. આ પર રેના
લોકોનો એવો 'દિલી-ડંનિસ' સિકો આવેલો છે.

એનેકાર્થી શબ્દ : ઝીલિ-ઝીડા પાણીની જગ્યા;
છાળ કે છાલક; એક પ્રકારની વનરખતિ; સામે
લજવાનું વાંસનું એક જોબન; તંબુસનો તાર; લામે
લીમોડી બરણી.

ગણિતગમત

એકથી માંડીને કાંઈપણ રકમ સુધીના અંકોને
કમિક સરવાળો લખવા ૩૦૮૫૫ અંકમાં એક યુક્તિ
આપી છે. તેવી આ બીજી : ને રકમ સુધીનો સરવાળો
લખવો હોય તે છેલ્લી રકમને તેનાથી અર્ધી રકમ
વડે ગુણી, ગુણાકારમાં ફરી તેટલી રકમ ઉમેરવી
હા. ૧ થી ૧૧ સુધીનો સરવાળો યોજવવા માટે
11+1 12+1 13+1 14+1 15+1 16+1 17+1 18+1 19+1 20+1
1 2 2 2 2 2 2 2 2 2

અપોરસીક (હાટીક) કાચ મેલો થાય છે તે
જલદી સાફ થતો નથી. સોડા બાથ કાંઈમાં રહેજ
પાણી નાખી નહીં રાખ જેવો તેનો રચકો લુગડાના
પોતા વડે કાચ પર લગાડી સુકાવા દો. એએક કલાક
આદ ગરમ પાણીથી ધોવાથી સ્વચ્છ થઈ જશે.

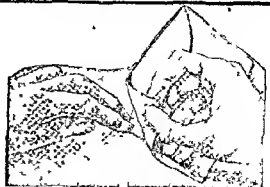
અકબરના દરબારના જેક જેલ
ખાનખાનાના આકર્ષક સૌંદર્યથી મુખ
એકરૂપવતી સ્ત્રીએ પોતાની છબિ ચીત,
તેને મોઢાથી પોતાની સાથે સાદી કરા!
નતિ કરી. તેના કારણમાં જાણીયુ કે 'પ
માત્રા અને આપના જેવો રૂપાવો
આપે.' સરખરીલ ખાનખાનાએ કહેવાનું
'સાદી કરવા છતાં આપણને સતાન ન થયો,
અથવા દીલ્લી થવાનો પણ સંભવ રહેશે
માટે તમને એ પુત્ર જ નેહતો હોય તો
જ તમારો પુત્ર થવા તૈયાર છું. તમારી દ
આંખે હું તમને માતા પ્રમાણે ગણીને માંદ
કમાણીમાંથી આમ મોકલતો રહીશ.'

કહેવતોના અર્થ : 'વડું વડુ ખાચ ને ક
ણાનો શોક પાળો.' એક વાલિયાને ત્યાં જોઈ
પરોશીને ત્યાંથી વડાં આપ્યાં. ધરમાં શો
દોષાથી સારી થીએ ન ખાવાની પ્રભુલિપિ
હોય છે. પણ સ્વાદ આગળ વાલિયાને તે દારૂ
શક્યો નહિ, અને શોકનો પ્રતિબંધ આ
વડાના કાણા પૂરતો જ જમાવવાનું બનમના
મહું કરી વડાં આરોગ્યવા. કાંઈ ચાલી આવ્યો
પ્રભુલિપિ, સામાજિક રીતરિવાજ, કે સૈદ્ધાંત
બાબતોના પ્રતિબંધો પોતાના સ્વાર્થની આ
આવતા હોય ત્યારે, તેમાંથી છટકવા ખાતર,
માત્ર કેળવ કરવા પૂરતું, તેમાંની નિરંદ
વસ્તુઓનું પાલન કરવાનો કાંઈ રૂબ કરે, અને
જસ સત્તમે દ્રોહ કરીને પોતાનો સ્વાર્થ
પાર પાડી લે, એવાઓનો છળ કપાડો પાલક
માટે આ કહેવત વધારાય છે.

નૂતન ચીનની નવી રચનાઓથી સામ્ય
વાદી સરકારે તાબેતરમાં ૧૮ પ્રકારની નવી
રિક્કિટ કાઢી છે તે પેઢીની એક નીચે આપી
છે, જેના પર એ સરકારના પ્રમુખ મામોતરો
ડુંગની તરવીરની પાછળ દાતરડા-દુઢાકાની
સંજ્ઞાઓ લાલ જ્વન છે. બીજી રિક્કિટ
ઉપર અન્ય નેતાઓ, વિદ્રોહનાં દરબો અને
જનતા-યુદ્ધનાં પ્રતીકોનાં આવેશનો છે
(મોરારજીભાઈ દ. પટેલ)

ટિકિટ સંગ્રહ (અનુબંધ ૫૦ કલમ ૧) મુજબ આ રીતે ટિકિટ આપનાર સલામત રહી જશે. તે કાર્ડમાંથી રહેશે તે કાગળને બામ ટિકિટને ઓળી રહેશે તે ઉમેળી નાખવા માટે તરી પીછે કે પુમડાથી તે બામને મોઢા બાંજવી દીધા કરીને કપડા વડે ધોળેથી ધસીને હપ્તાથી લેવા આ રીતે ઉમેળેથી ટિકિટ ભરી ની હોય તે ગેરહિતે તેને તદ્દન મારાબંધ દિયે પણ પર મૂકી, તે પર બીજી બંધિય રાખી, એ ઓળીમાં વચ્ચે કે રોઈ વચ્ચે નીચે હપ્તામાં મોઢા વખત રાખવી, કોરી પડી જશે આ પદ્ધતિ તે સામાન્ય ચાલુ હાથવાળી (રીયલ એન્જીનિયરીંગ) પદ્ધતિથી બીજીથી ટિકિટ માટે ચાલે પણ હમણાં હમણાં કમ્પટ, ફિસિયુ આફિકા વગેરે કેટલાક દેશોની ટિકિટ આધુનિક ફોટોગ્રાફર પદ્ધતિથી બીજીથી હોય છે (એડવાન્સુ ઈન્સ્ટ્રુક્ટ કીટલી હપ્તા છે જે ભતની હાથપદ્ધતિથી) એવી ટિકિટના રચ ભવિષ્યમાં મારા રાખવા હોય છે, કેમકે ઘણા દેશો નહિજની હાથવાળી ટિકિટને આનુકૂળ કરી દૂરી વાપરતા હતા અરથે આ કામ રચવાળી ટિકિટ પર પાછી લાગતા તેના રચ દેવાઈ નહ્ય છે

કપર હપરની ટિકિટ ઉમેળવાની રીત: ટિકિટને મદિ કાગળ પરથી ખેંચી નહિ, પણ ટિકિટને કાપી નાખી તેના એક છેડા હપ્તાની રાખી કપરને ખેંચી ઉમેળડ, એવી ટિકિટ નહિ ફાટે

એવી ટિકિટને ઉમેળવા માટે તેને મૂળ કાગળ સાથે જ કપર પરથી પીછે, અને પછી તેના હપરના બામને પાછી ન અંડે બીવી રીતે, એક રકાબીમાં હડ પાછી બરી તેમાં તે તરતી મૂકવી આમ કરવું ન ફાવે તે એક બીજી રસત છે ચોખ્ખા સફેદ બ્લોઈંગ પેપરના (સાહીના બિલકુલ ડાખ વગરના તદ્દન કોરો) મટકા થઈ, તેને પાછીથી સારી પેટ બંધવી, તેના પર પેલી ટિકિટ મૂકીને તેની નીચેના કાગળને દીધા થવા લેવા, તે પછી કાગળથી ઉમેળી લેવા

આ યઈ ઓટલી ટિકિટની વાત પણ સમજ મરનારોના પાસે તે ઘણીવાર જાણવામાં આવેલમગા મોઢેથી ટિકિટ પણ જાણે છે આપર ટિકિટની પાછળ સહેજસાજ કમરો કે ભત્તા આલખખતે કાગળ જે મોઢેથી હોય તે તે હપરની પદ્ધતિથી ઉમેળી સાર કરી નાખવો ટિકિટની બામલવા એક નીચવાત યાદ રાખવાની એક ટિકિટ જેમ ટિકિટ કે મુકસાનવાળી ન હોવી એક એ, અગર 'મિનિંગ' થઈને પાતળી પડી જશે ની હોવી જોઈએ, તેમ તેની પાછળના શુદ્ધ પણ જોવા અને તેટલા અમદ રહેવો જોઈએ કોરી ટિકિટમાં આ શુદ્ધ નેટલો આખડ તેટલું નેતુ મૂક્ય વધારે, એટલે કપરે ઉમેળડી વેળા કે નવેસરથી થોવાના આલખમાં મોઢાની વેળા એ શુદ્ધના કાગળને જેટલું જોણું મુકસાન પહોંચે જોણું સાક

કેટલીકવાર ભેજના કે જોવા બીજા કારણે કોરી ટિકિટ આપવી ને આપી સામા કાગળ પર મોઢી ભય છે અને માટે એક જે મુકાપા છે એક તે કપર જણાવવા મુજબ બીજી રાખીમાં હડ પાછી ધર તેને ચલી મૂકવી ને કાગળ દીધા પછે ત્યારે ઉમેળી લેવી એ ન ફાવે તે બોંબલેવા બ્લોઈંગ પર મૂકવી આપવા તે ટેમવના એક પાનામાં એક રકાબીમાં પાછીમાં બીજીવેલી વાડાથી તથા રકાબીને પડખે, પણ જાહાર, એ મોટલી ટિકિટ અને મૂકી વાળા વખત મુકી ખાતુ બધ રાખવુ એવી પણ કાગળ દીધા થઈ શુદ્ધને આખડ રાખી ટાળી આપવો

ઉમેળેથી કે બાદવામાં આવેથી ટિકિટના ખૂણાને વળાને વેડ પાડી ગઈ હોય તે કાપકૂપ વગરના તદ્દન સફેદ જે મટકા હુકા વચ્ચે તેને મૂકી તે પર સહેજસાજ (બહુ ગરમ નહિ) ઘસી ધોમેથી ફેરવવી એવી પેટ બાગી જશે

ટિકિટ પર પેવના કે જોવા કાપ પડીને તે ગઈ થઈ હોય તે કાગળનાને ત્યાંથી કે મોઢ કાંતર ચિત્રને ત્યાંથી થોડું હાથડોળન થોડું સાઈટ લાવી, પીછેથી હળવે હળવે લગાડવાથી મેસ નીકળી આવવો ચિત્રારાખા કાપ, તેને તદ્દન ચોખ્ખા બેન્ડાઇનમાં થવા બાગી નીચી જશે આ જે મોઢાં વાપરવી વખતે તેને ગરમથી કે બાગથી દૂર રાખવુ (ચાહ)

કુમારની કાથળીઓ

અને રીતે કપરોમાં આવની હોવાથી હોડા અને કાગળથી સરવે છે એ અમે ભવિષ્યે જીએ અને નેમા જે હમણાહમણા એના ઉપર મહિનેમહિને કન્ટ્રીકન્ટુની રચ આલેખતા સુરોભતો જલવાના માડપા છે ત્યારનુ એ આપણું વાંચુ પણ છે પણ પણ અમને એ વાત સમાજની નથી જે કાથળીને આટલી બધી કાગળપૂર્વક સધરી સખાવાની આપ વીવટ રાખે છે. 'એ' જે કાથળી કપર, આપના નામ સરનામને બદલેવા મથાએ જ, આપને 'માહક નખર' લખેલા હોય છે તે યાદ રાખવાની કે તેથી લેવાની ચીવટ આપ કેમ નહિ રાખતા હોડા કપરથી એક બુને એનખર નોંધી રાખો, ને વખાળે મોક્ષની વેળા કે કોઈ પત્રબંધવદાર કરવી વેળા અને એવળી જણાવે તે અમારી કેટલી મોઢી બહેનકાત બની નહ્ય છે એના આપને ખ્યાલ આવ્ય નહિ હોય આપને તે એવી કરી જાસ ખાસ વકવિત નથી પડવાની, પણ અમારી તેા, હમરોના સમુદાયમાંથી આપવુ નામ રોપી કાઢવાની મોટી જલ્દકાત બની જશે આભાર

‘યુનિવર્સલ’ની સુંદર પ્રગતિ

૧૯૪૮

ની સાક્ષમાં સુંદર કામકાજ મેળવી ચેતાની એકધારી પ્રગતિની તવારીખ સર્જે છે

પ્રગતિદર્શક આંકડા		
(પ્રિમિયમ આવક)	૧૯૪૫	૧૯૪૮
(૧) આગ	રૂ. ૮,૮૮,૬૩૪	૨૪,૭૫,૪૧૬
(૨) દરીઆ	રૂ. ૨,૫૨,૫૨૬	૩,૮૮,૮૧૭
(૩) મોટર-અકસ્માત..	રૂ. ૨,૭૬,૫૮૨	૮,૩૪,૨૮૨
(૪) જિંદગી	રૂ. ૩૬,૦૦,૦૦૦	૧૦૭,૦૦,૦૦૦
(મેળવેલું કામકાજ)	ધી વધુ	(૧ કરોડથી વધુ)

ધી

યુનિવર્સલ ફાયર એન્ડ જનરલ ઇન્સ્યુ. કં. લિ.

ફલોર: મી. બી. કે. સેતલવાડ જે. પી.

★

મોન્ટ: મી. દાદોરામ દાપરિયા

ટેલ બોર્ડિસ:

યુનિવર્સલ બિલ્ડિંગ - સર કીશોરદાસ મહેતા રોડ - કોર્ટ - મુંબઈ ૧

ટ. નં. ૩૦૮૨૮, ૩૦૮૨૬, ૩૦૮૨૦

★

રજિસ્ટ્રેશન: UNIFIRE

કોહ

કોહ મહા રોગ ગણાય છે.
કોહ વારસામાં ઊતરે છે.
કોહ લગ્નમાં અડચણ કરે છે.
કોહ મુંઢરતાનો નાશ કરે છે.

તે બરડા મટાડવામાં આવે છે નહીં કરેલી મુદતમાં
ઝંઝારી મળાડ્યા મારે મતો અધિકાર લેશે

મોડર્ન ડ્યુકો-ડર્મી કલિનિક
(કોટનુ ફવાખાતુ)

પદ્મારી રોમાએટી, લથલિન હાઇસ્કૂલ પાસે,
માર રસ્તા, મણિનગર, અમદાવાદ-૮

સરકાર-માન્ય

પાન મિનિટમાં
આરામ

કીર્તિ પેઇન બામ

માથાનો દુખાવો
સધીવા, સરદી
પર અડસાર

ફિ ૦-૧૨-૦

તમારે એ જાણવું જરૂરી છે કે -

કીર્તિગ્રીન

પોષક
સારસ્વતી કેમીકલ વર્ક્સ
અમદાવાદ

આપણે જાણીએ છીએ કે આ
પ્રવચન, જાણીએ છીએ કે આ
મનમાં આવી જાય છે
આપણે કે જેમ આપણે જાણ
માણી છે

ફી

મોડર્ન-મેન્ટ

ની હરેક

માટેની સાથે

જંતુનાશક

સાથુ

ફિ ૦-૮-૦

માનેગામ એજન્સીઓ અમદાવાદની છે

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વદીઓ, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

ઝંડુનું પોષક ચાટણ કેસરી જીવન

નાના-મોટા, માંદા-સાજા, નબળા-સખળા, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઇ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસધાર, આજક, કેમર, કમ્પોઝી અને ખીજ દીપન, પાચન
ને પોષક ઔષધ મેળવી લીલા રસદાર આમગામાથી બનાવેલ
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષિક ચાટણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૧. રતનના પોટલ ૩૫ રૂાા
૨. " ૩૫ રૂાા
૩. " ૩૫ રૂાા

લાઘુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું
અમદાવાદ
મુબાઈ-૧૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ - લોગીલાલ શ્રધ્ધર્સ ગાંધીપોરા

કુશન
જૂની મહાજાવાડી
મુબાઈ-૨

વૈદ, ડૉક્ટર, હકીમ, નર્સ, કંપાઉન્ડર અને સૌને
હમણેનેપણે તંદુરસ્ત લાંબા જીવન અર્થે ઉપયોગી
૨૦૬ પાનાનો ગ્રંથ

હોમીઓપથી

હોમીઓ સર્વોત્તમ ગ્રંથ દિ. ૨-૧૨-૦

જીવન રસાયન શાસ્ત્ર

લે. પ્રિન્સિપાલ ડૉ. ડૉ. કાળીઆ, બી.એ.
આ બાથો. સાસ્ત્રનો નિષેડ ગ્રંથ છે. દિ. ૨-૪-૦

આયોકેમિકે જ્ઞાનપટ

દિ. ૦-૩-૦

આયો બેબી ટૅનિક

બાયોકેમિકે સારગાધી બને છે. બચ્ચાને તાકાતવાન,
ભરાવદાર, લોહીઆળ અને પાણીદાર નેજાથી
નેજવાળા બનાવે છે. બાળકના રોગને હલે છે.

૧ ઔસના ૧-૧-૦; ૪ ઔસના ૪-૧-૦-૦

ફવાનું લીસ્ટ મેગાવો :

ચં પ કે લા લ મ ગ ન લા લ • ભા વ ન ગ ર

પાલીસીહોદરો, એજન્ટો, સ્પેશીઅલ
એજન્ટો, સ્નેહીઆ અને શુભેચ્છાને

નૂતન વર્ષાભિનંદન

હિંદભરમાં પ્રશંસા પામેલી જીતી અને સદર

ધી નેશનલ ઈન્ડીઅન

લાઈફ ઈન્શ્યુરન્સ કું. લી.

વિમા અગર એજન્સી મારે લખો

મનુભાઈ પરીખ એન્ડ કું.

ચોક્ એજન્ટસ ગુજરાત-હાદીઆવાડ
૧૯૧૬ પંદયા બોર્ડીંગ માંપોરોઠ અમદાવાદ

ફાવલીઓ અને છાયાચિત્રો, લગ્નચિત્રો, ને મલચિત્રો,
મંગલચિત્રો ને દરશચિત્રોના ચિત્રસપુટોઃ સુવિધન મેગાવો

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ
શાહ ટ્રેડીંગ સીન્ડીકેટ
૩પાવાલા બીહડીય, ખાલેશ્વાર, અમદાવાદ.
સ્ટોકીસ્ટઃ સરૈયા સ્ટોર્સ
ખાલેશ્વાર, કોલબદોલ સામે
આમેગામ એજન્ટો તથા સ્ટોકીસ્ટો નેજાએ છે.

સ્વતંત્ર ભારતમાં આયુર્વેદ રીસર્ચની નૂતન

લીમડાનાં ઉપયોગી તત્વોમાંથી બનાવેલું છે. તેમાંથી થોડાક કબ્બો લઈ, તેમાં બેથી ત્રણ ટીપાં પાણી નાખવાથી માખણ જેવો મુઠાપત્ર તાગે અને સુગંધિત દૂધ-પેસ્ટ તૈયાર થઈ જાય છે. તે દાંતને સ્વચ્છ રાખે છે, પાથોરિયાને જડમૂળથી નાબૂદ કરે છે, દાંડના દુઃખાવા, દાંતમાંથી થતું લોહી, પરુ વગેરે તાત્કાલિક અટકાવી દાંતને મોટીની માફક ચળકતા અને મજબૂત બનાવે છે તથા થાસને દુર્ગંધ રહિત રાખે છે. નીમકણ બીન પળા રોગો ઉપર વપરાય છે, તેમજ બીજાં રોગો પણ છે. દેશની બાકી માતાઓ પોતાનાં બાળકોને દરરોજ નીમકણ વાપરવાની ભલામણ કરે છે.

વિરલત સ્થિપત્ર માટે લખો:

આયુર્વેદ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ - નીમકુંબ - ઉદયપુર

તા. ક. નીમકણ ૧ ઓસ, ૨ ઓસ, ૪ ઓસ બાટલીમાં ફરેક આબરદાર રટાસે અને દવાના વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે. મામેમામ ગટાસિટો નીમવાના છે.

ધી

ઇન્ડિયન ગ્લોબ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિ.

આગ, અકસ્માત, જિંદગી, મોટર, દરિયાઈ, વર્કમેન્સ કૉમ્પેન્સેશન વગેરે સર્વ પ્રકારનું વીમાનું કામકાજ સરળ શરતોથી કરવામાં આવે છે.

વીમાન્કામ માટે

લાગવગ ધરાવતા ઉત્સાહી કાર્યકરોને અંતોષકારક મહેનતાણું પોતાની લાયકાત દર્શાવતાં મળી શકે છે.

એજન્સી-કામ માટે

પ્રતિનિધિત્વ અથવા જરૂરી સાહિત્ય માટે

લખો યા મળો:

ધી ઇન્ડિયન ગ્લોબ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિમિટેડ

ઉદ્યોગશિલ્પ : ૩૧૫-૩૨૧, પ્રોપ્રિયેટર એમ્બર્સ, હાંસીથી રોડ, કોટ, મુંબાઈ-૨

દેશની બધી કોમોને
બધા વર્ગોને

પસંદ પડે તેવું કાપડ
તૈયાર કરવાનો

અમારો મુદ્રાલેખ છે

અમારી ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ
દેશપરદેશમાં વપરાય છે

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ વાપરો

જહાંગીર મિલ અમદાવાદ

ન્યૂ જહાંગીર મિલ ભાવનગર

રુસ્તમ મિલ અમદાવાદ

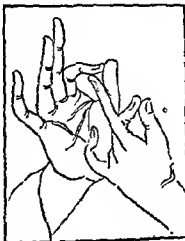

નવજીવન મિલ કલોલ

શિલ્પ-પરિચય

કલાનાં રૂપ અને સ્વરૂપદર્શન કરાવતી પ્રવેશપાથી
 'કુમાર'ના વાર્તાને બે વર્ષ સુધી શ્રિષ્ઠ અને શ્રેષ્ઠ થઈ પડેલી, વિખ્યાત
 કલાવિવેચક પ્રો. શ્રી અર્ચનકુમાર ચાંડલીની લખેલી, કલામંડપ-
 વતી લેખમાળા હવે પુસ્તકાલયે બહાર પડે છે. કલાશિક્ષા, રસદર્શન
 અને ચારી વિદ્યાર્થીઓ, ચિત્રશિક્ષકો, બધી માધ્યમિક શાળાઓ, પુસ્તકા-
 લયો અને રંગમંચો, ખોલેખોલે લખાણ સાથે લગભગ ૨૦૦ વિદ્યાર્થી
 બચ્ચક, મુદ્રણ, સંગીત અને સમૃદ્ધ મીમાંસાપાથી. પાલ ૫૪૫

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦, વનિ. પોસ્ટેજ ૦-૮-૦. કુમાર કાર્યાલય સિમિટેડ

ગુજરાતી પ્રકાશનોમાં અપૂર્વ તો એ છે જ, પા
 , મરાઠી, બંગાળી, કન્નડ, તમિલ, તેલુગુ, ઉર્દૂ કે હિંદી કોઈપણ પ્રાંત-ભાષામાં

—અરે ખુદ અંગ્રેજીમાં પણ અજંતાના કલામંડપો

ઉપર આટલું સમૃદ્ધ અને છતાં આટલું
 સરતું એક પણ પ્રકાશન થયું નથી
 નીચે આપેલી ટોચી જ વિગતોથી એની ખાતરી થશે

સિંચી વિગત . . .

બીજાં ચિત્રો તથા ફોટોની આઈલેસ્ટો . . . ૧
 સામે જાણમાં આપેલા નમૂના મુજબનાં
 પાને પાને વેરાએલાં રેખાંકનો ૨

શ્રી સ્વિકૃત રાવળ એવા ગમેજ કલાકારે લખેલું
 માસાસાહેબ કાલેલકરના એક ચિત્રદ્વય ત

આ બધું આમ ત્રણ રૂપિયા
 (પોસ્ટેજ ૮

અને . . . આ હવે ઉલ્લી ગાવતિ જ છે; કે
 કોપાંની અમુક સામગ્રી હવે મેળવવી શક્ય ન
 અને તેથી મલ્લનીની જ નહોતી નીકળી રહી

કુમાર કાર્યાલય સિમિટેડ . અમદાવાદ

કૃષ્ણની વિનંતિને નકારી

અનિની રાધા

લાક્ષ્મિક માધુર્યભરી

૧૬મી સદી ની

પંજાબી સ્વમત્ત

કમદા ચિત્ર

(૨૧ આનંદ કુમારસ્વામીનો સમય)

આ અને આની પાછળ છાત્રે ચિત્ર
 એ અને આ દેરા ની તળ સદી રાજા
 રોનીના એ અતિગ છેડાના ઉઠાકર ગો
 છે અને એ રાણીના આનંદાસ ની દિશિ
 કંપયોગી ગણીને આ અકમા અને ન
 સાથે આપેલા છે અનંદા પછી તેના
 તાલ પર આપણી બચિમાથી ઊગેરી
 એતદેશીય ચિત્રેશી રીતે એ ગુજરાતી
 અને રાજપુત અને એક નીચે થ ની
 ગળની છે મુખે પોતાની સાથેઈસા ની
 ચિત્રેશી લાભ્યા તે રાજપુત કન્યા
 સાથે ગળી નીચે મુખેશી ની નીચ
 અને તેની થાકી ગાસર દિગાલય ની
 તળેશીની મગદા પીયુષાના રાજપુત
 રાજાની ચિત્રેશી ની પંજાબી કે
 મગદા કન્યાને નાથે અકમાય છે
 તે પદ્યથી આ સોને ચિત્ર એ મગદા
 કન્યા પોતાની પરાકાષ્ટાએ પદોથી
 તે ગતિમ જળ (૧૬મી સદીના આત)નો
 નમુને છે પોતાની રેખાગાના કાન્ય
 કાસ વાપર્યની લય ઉતારવાલુ જેનું
 સાધુર્ય નાણીત છે ન્યારે આની
 પાછળનું ચિત્ર રાજપૂતની રાજપુત
 મેરીનું ૧૬મી સદીનું આલેખન છે
 જેમા યાદ કે ડોળની રવા કર્યા પિના
 ચિત્રકર ગોળી દાથે કન્યા મુખની
 પોતાના અન રહલ પર પડેની ચિત્ર
 સુદિ અપાઠ બધ આથે રોઝે
 માનવ આ કૃતિએ તથા અન્ય સરખમ,
 તેના કૃષ્ણ દારપૂર્ણી એ કસાઈ બળ
 પીને નથી ઉતારેલા રાજ એ આપસા
 રાનકરનામા જેવો ઉદભવો તેને
 સાદા સપાટ રંગોમા પૂરતી ભલકાને
 ગતિ સ્થલ ઉતારેલા છે અને છતાં તેમા
 ચિત્રોતોની સચ્ચાઈ પૂરે રીતે છે પુરુષનો
 આળી ગમગતનો દારદશક લભો તે ની
 પા રહી, મુઠાના ચોતિયા લેખન વચ
 નેડા-એકેકેકમા અને રીતી નીચે અપણે
 નુએ દારદશક એક ની નીચેથી રેખ તા વેચીબર કનક કુચને આમરણથી માડીને એ ની
 પાવવને છેડે કુવતા કૃષ્ણતા સુખીનું આરેખન આ રાજે ૧૬મી સદીના આ રાજા ગોસાકનો પગલ આ ની રહે છે અને આ રાજા આ પ્રાચી
 ચિત્રોનું ગદરનું મુદ્ય છે એગાથી આ રાજા એ સમયના ગોસાક રહેઓકણી ઉપરથી પાતાવરણુ પરિ સામાજિક ઇતિહાસ ની કથના
 ચિત્રોતોના અકમાસ ગળે છે આ બધી રીતે ચિત્ર સાથે વલકાર થઈને એને એની લીતરમાનો આનંદ માળી મણીએ ફલ અરથી
 મગદા અપાઠ પાછળ નીચેની આર મોલ વચ અને પાછળ રાજ કન્યાની શ્રી સમગ્ર પ્રાચીના પચિયાના પદ્યકર કલાકા :

સૂર્યમુખી

-વિષમ-

અભિનવ યૌવનાને

સુજાત પૂજની • સૌનેટ

હું પૃથ્વીથી ઉદ્ગત પ્રાણ આણુર,
જોબો છું કે સૂર્યમુખી શું ઉજત,
સહસરરશ્મિ, તવ રશ્મિ ઝંખતો,
રસાળ તારાં ગગને વિમુઘ.

મારી ધરા આ-મુજને ધરી રહી
કે શક્તિમાં મૌકિક જેમ બદ,
એ માતના લઘ્ય વિરાટ ઝનરે
હું કે મહા સંક્રમણો રદી રહું.

હે ઘોષિતા ! આ વહનો આઠોનાં,
એમા રમેા બર્ધન પ્રસાદ આપનો;
ધરી લિયો કાર્તિક ત્યોતિ-સ્તંભ જે
સાંધી રિયે જૂથ ભુવચ સ્વરત્તમ.

પ્રભો ! તદા મંદિર આરતી યશે,
ને મારી ત્યા આહર સૂર પૂરશે,
સુન્દરમ

• કળી બિલ્લ વાન રૂપ રમ સૌ પ્રકાશે હવે,
પડે વદણ નાચતા, કર કરમતો કે કરે,
આલી, તુજ મુખાંગ પદ્મ દગ લાવવાયા ધરે;
સમાલ, સિખ કાણુ જત પરઃઆલ્ય કથમ રહેવે પાસવે.

કલ્પીત જન આપણે, સુપથ આર્થ આંકયા પિતરૂઃ
વિલાસ કુળંઘો દનુજ, ના મનુજ, નયિ નથી જ રે જનવર,
ન વા અલિ ન કીડિ થે કદિ જણાય વીલાસપર.

ન કાગવસતા, અનગ શિવપૂત જોખનનિશાન,
ન રત્યાંપરતા, સનેહિહિત અબ્ધિતરણે સુકાન,
ન મોહજડતા ક્ષણે, કુદરતે ધરી છે સજાન.

અલ્પો-અલિ કુટુંબ નાઃ ન ઇય ન્યાતિ જનતા વડી;
અ-પાઈ સખ નથી જ ડંખઃ રતિ ના પરાણે કહી સાપડી.

ગદે ગસતિએ ય પૂજા અવધાર હૈડે, આસી,
સજી જનવવા જ ગા 'ય શ્રદ્ધિથી, ન માદી નરી.

બલવન્તરાય ક. કાકેર

ટિપ્પણ : લીટીઓત કમ્પાસુરાન-(૧) વાનન્વલું. (૫) આર્ય શબ્દ પિતર સાથે થિયો.
(૮) અદારેને કમ્પાને પીડી કામવાસનાને સરગ કરી, તેને અનંત પ્રેમના નવા અવતાર
રૂપ મોક્ષ આપ્યો છે. (૧૧) ન હવન્નેય (સરખાને સત્તુદ્ધર જેવાએ લીધેલ જડ જેવી છૂટા;
જેસક, અભિવિલ; પરંતુ કોઈકો આને પ્રયોગ કાલિસમર્પણ પૂજુ છે.) (૧૨) પશુભિન્ન-
જનરાઈએ. (૧૩) અવધાર-અનગા ફરીફરીને કરાવ. (૧૪) 'ય'અથ-અથ ય, અને વળી.

આ જની પેટીને ને માર્ગદર્શક શીખ આપવાનો હક શ્રી બ. ક. કાકેર જેના, મર્ધ સાક્ષર
પેટીના ઉત્તરા ઓઠા સખાન, વયોવૃદ્ધ અને પીઠ વડિલને છે તે તરફ પ્રભને એમના જેવા
તરફથી સૈનેટ રૂપમા મળે એ એક સદ્ભાગ્ય છે; અને એવો એક જોષ, તારુવધમા પ્રવેશની
આજની 'અભિનવ' કન્યાને જાદુ હથિતરીતે આ રૂપની કૃતિમાં એમણે આપ્યો છે :
બીટલી કળા ને હવે વાન-રૂપ-રસ આદિ પ્રકારો છે તેને જનત પર કાબૂ રાખવા, અને આપણી
કલિત આર્ય પરપરાની યાદ આપી વિલાસથી જાણવા તે કપરેથી છે; આનંદનો અર્થ કામ-
વસતા નહિ પણ સિને પવિત્ર કરેલુ જોખન-નિશાન એવાં મોંપાં સુનેા તે જોષ છે; અને
અદવા-અલીના સાકડા વાડા તથા અન્યાય ભજનવાનું કહી છેનેટ શીખ તે છે કે સૌ, એ
માત્ર અદ-મરતીસેલી નરી માતી વધા નહિ પણ ચલિણી અને આતા યવા સરભળ છે.

વાપા અને રવનાની એમને માટે દહેતી રૂપ યદ્ પડેલી હોરતા એમના ધણી લિયા
લાવવામાં કાન્યોનો આસ્વાદ સેવામાં બલભાને એતરાવરૂપ યદ્ પડે છે, તે 'કુમાર'ના
વાચકોનું તો શું મળું' વ આથી જ એમણે સાથે ટિપ્પણ આપ્યું છે, ને અમે અહીં માન-
દર્શક યવા પ્રવાલ કર્યો છે. રૂપ જાણતા એમના શબ્દપ્રયોગો પાછળ જત અને એના રહેલો
હોય છે, છતાં અમુક ન પાટીને કારણે એમની સોધી કૃતિઓ દુષ્કોળ બની જતી લાગે છે.
એ જ જાણ અને એમના પણ પ્રસાદશુભ્રુક્ત કામ્યો તેજો ન આપે ! અને નથી માતા
કે કાન્યકા પ્રસાદ લાવવાનું તેમનામાં સામર્થ્ય નથી. એની સાક્ષી પૂરતાં એમાં અનેક
કાન્યો આને લિયાં છે, એમાંના કેટલાંક તો શુભગ્રાની સાદ્વિચર્યા ચિરકાળ રજી રહેશે.
પણ દલિને (ને તેય વડિલને) એ વિષે વધુ હદવાનું અમારી મપાંસા બહાર અભીએ છીએ.

સરદાર
વલ્લભભાઈ
કુમાર વધે.

શ્લોકઃ
‘દિન્દુરતાન’
દેનિકતા
સોભ્યથી

રેહાર વલ્લભભાઈનાં જીવન અને ચારિત્ર્યને સંગ્રહ્ય માટે એક ગાંધીકૃષ્ણાંતર્યામી મહાદેવભાઈની ડાયરી-માં આવે છે. તા.૧૫-૨૨-૧૯૨૧ રેલ્વે ગાંધીજીએ સરદારને પૂછ્યું: ‘૨૧-૧૨-૧૯૨૧માં તમને રેલ્વે દફતર આપ્યું?’ નવાળ: ‘૨૧-૧૨-૧૯૨૧માં હું લકઝ સીપિયરે ને ટાંકી!’

ગમલકામી બોલાબોલા આ રાષ્ટ્રોની પાછળ સરદારના જીવનના આશીર્વાદ પ્રતીક રહેતું છે. એમને આદર્શ શિવ સમ થવાનો હાથે છે:

વિશિષ્ટક: વિશિષ્ટનાં શ્રેષ્ઠ: સર્વે શિલ્પ પ્રવર્તક:!

મળેજાંત્રીકાર્યક: પૂણે દંતવિનાયક:!!

આ છે શિવનું સત્ય સ્વરૂપ. શિવ એક ક્રોધ શિલ્પકાર છે-સર્વક ઉ: અને સાથેસાથે સ્વરિત અને શાંત ભગિનાર બંધકર સ્વરૂપ-સં-દારક પણ છે. પણ શિવનું એ ખંડન રૂપ પ્રથમ નથી, ખંડન રૂપ પ્રથમ છે; અને ક્રોધ પણ ખંડન રૂપ જ છે. સરદારના જીવનમાં આ બંને રૂપો આપણને મેળા મળે છે. આપણે તે તપાસીએ. આપણુ દેશની રાજદ્વારી પ્રશ્નભાગી સને ૧૯૧૬થી ગાંધીજી સાથે સરદારે આગળેાત થયા તે પહેલાં તેમણે ફાળદારી વકીલ તથા બેરિસ્ટર તરીકે પ્રસિદ્ધિ મેળવેલી. મરીબ જેટલ કુટુંબમાં જન્મ. આપખબલ અને ઇચ્છાશક્તિ, અન્યાય ને સત્તાના સામ્રાજી, તે માટે સંઘર્ષળ કેળવવાની શક્તિ, એ એમના નાતપણના ગુણ. એમના અવધાસને કાળ તે સિસ્ટોની સાથે બંડનો પણ સમય છે; એમની વકાલતી કારકિર્દીના કાળ અંગ્રેજ ન્યાયાધીશને નમ્રાવવાનો સમય છે; અને એમની રાજકીય કારકિર્દી અંગ્રેજ સરકારને નમ્રાવવાનો સમય છે. આમ, એમનું ખંડનકાર્ય તેા જન્મલહેર છે. પણ સાથેસાથ એમનું જન્મજાત ખંડન-કાર્ય પણ થતું જ આવ્યું છે. પણ એ શોકોની નબરે બહુ ચડ્યું નથી. સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ પછી એમણે રેલની પરિસ્થિતિને યાદે પાટવનું ને સંમંડનનું ને મઠા કાર્ય કર્યું છે તે તેા જન્મતા રાજકીય ક્ષિતિકારકને નેાંધવાય રજાય તેવું છે. એવું જ ખૂંડું ને મળખત, અવિરત ને અધ્યતન મેંડનકાર્ય એ જીવનભરે કરતા આવ્યા છે. એમની એ જીવન-કથા એમના જ પોતાના તથા ૧૦ મહાદેવભાઈના રાષ્ટ્રોમાંથી (શ્રી વલ્લભભાઈ) પુરતકમાં મળેલી છે તેમાંથી સાર રૂપ) સાંમળાએ:

‘મા’ ના પિતાને મને ભણાવવાનો શોખ બહુ. રેલ સંવારના પહોરમાં બેતરે લખ લખ, બેતરમાં હાથ કરવા નહિ, પણ આવતાંજતાં રરતે પાટા બોલાવવા અને પલામાં ગોખવવા. ગુજરાતી સાંત સુધી તેા બરવા. પણ પછી કું કરડું? અમારી શાળાના મારતરને તેા અધાને સીનિયર મારતર બનાવવાની બારે દેહિ દલી. મારી પણ એ જ દશા યાત. પણ એવામાં અગડામાં મારગી અંગેજી શાળા નીકળી. આપણે દુરત તેમાં નેહાયા. ત્રણ થી પછી ત્યાં બરવા. યોધી અને પાંચમી પેઠાકાંઈ, અને પછી મૈત્રિક થતાં સુધીમાં નડિયાદ અને વડોદરા એમ બે રૂઝેલી બદલેલી.’

વડોદરાની કારકિર્દી વધારે નેાંધવા લાયક છે. નડિયાદથી વડો-દરા જવાનું મુખ્ય કારણ ત્યાં અંગ્રેજ વધારે સાફ શીખવાય છે એમ સાંમળેલું એ હતું. પણ ત્યાં સંસ્કૃતમાં બહુ રસ ન પડતો. દોવાને લીધે વડોદરામાં મૈત્રિકમાં આવતાં સંસ્કૃત ઊઠી ગુજરાતી લીધેલું. ગુજરાતી શીખવાનારો તે વેળા એવા:સાધક અધિકારી વર્ગના પ્રસિદ્ધ ‘ઊઠાલાલ મારતર’ દલા. પણ સંસ્કૃત ઊઠીને ગુજરાતી શીખવા આનનાર તરફ રહેને તેમને આપુમ્મયા દરી. ને વિવેચે વલ્લભભાઈ તેમના વર્ગમાં એમણા તે વિવેચે ઊઠાલાલ મારતર તેમને કહે: ‘આજો મઠાપુકળ! ક્યાંથી આવ્યા? સંસ્કૃત ઊઠીને ગુજરાતીથી ઊ. પણ સંસ્કૃત વિના ગુજરાતી આવરે જ નહિ એખર ઊ?’ એમ કહીને સંસ્કૃત અન્યા-સના થણા લાભે મણાવ્યા. એટલે વિદ્યાર્થી વલ્લભભાઈ ધીમે રહીને બોલ્યા: ‘પણ સાહેબ, અમે બધા સંસ્કૃતમાં જ રહેતો તો આપ પછી શીખવત કોને?’ શિક્ષક ખીલ્યા. પાછલા બંધકપર બેઠા રહેવાની સહ થઈ. તે સમ તેા સુખે બોમળી, પણ એક ઉપરાંત સમ થઈ તે બોમળવાની ના પાડી. શિક્ષક દુઃખ થયો: ‘મઠાપુકળ! ભલે, એકે એકંથી દરા એકં સુધીનો પાટો લખી લાવજો.’ એક દિવસ થયો, બે દિવસ થયા, પણ રોના લખી લાભે જ મારતર સાહેબે રેલ જોડાતા બધ અને રેલ શિક્ષા વખારતા બધ: ‘ભલે, કાલે રે વાર લખી લાવજો.’ ‘કાલે તાર વાર’, ‘કાલે આઠ વાર’, એમ બંને પાટો લખ-વાનો કુલમ થયો ત્યારે સુધી ‘મઠાપુકળ’નાં કપર અસર ન થઈ. એક દિવસ ઊઠાલાલ મારતરે પૂછ્યું: ‘કેમ લાવવા છે કે નહિ? કે બીજ શિક્ષાને વિચાર કરે?’ શિક્ષે જવાબ આપ્યો: ‘૨૦૦ પાટો તેા લાવ્યો. દલી, પણ તેમાંથી ૨ મારકણા નીકળ્યા તે દરવાજા આગળથી નાશી ગયા એટલે કાંઈ ન રહ્યું!’ પોતાના વિદ્યાર્થીના આવ્યા મરત વિનોદ-સમજવા અને સહન કરવા માટે તેા આ જન્મનાંની રાષ્ટ્રોની પણ તેયાર ન થાય. ઊઠાલાલ મારતરે તે ન સાંખ્યો, એટલે તેને વધુ પમળી આપી. બીજે દિવસે પાછું પૂછવામાં આવ્યું. બીજે દિવસે જરાય ખસિયાણા પડવા વિના વલ્લભભાઈએ વિનોદને આગળ વધાર્યો. શિક્ષક આગળ જાહેર હતું: ‘હા લખી લાવ્યો.’ એમ કહી એકાગળ બલાવ્યો. તેમાં જરૂર્ય હતું: ‘અંતે પાટો’ ઊઠાલાલના રોગની અડિસાને ધન્ય છે કે તેમણે આ અપમાનને રચૂલ પ્રદારથી જવાબ ન આપતાં, આ ન સુધરી શકે એના નહારે ઊકારાને મુખ્ય-શિક્ષક નરખે પારો મેાકરી. વલ્લભભાઈ આ ધન્યાવાદની સાથે પાંધો છે છે. તેમણે કહે છે: ‘કાંઈ પણ શિક્ષક મને મારતાં હો એવેા હું હતો.’ આ મુખ્ય શિક્ષકની આગળ વિદ્યાર્થીએ નિવેરન હતું: ‘આપી તે સમ દોની દરો સાહેબ? કાંઈ અમારા અવધાસમાંથી લખાવતા દોષ તેા મને કાયદો થાય. આ પહેલી ગોપનીના એમાંના પામાંથી તેા કાળે કાયદો ન થાય, બેલકા એ પાટા લખતો બેઠને મને કાંઈ મૂરખ કહે.’ મુખ્ય શિક્ષકે વલ્લભભાઈને પ્રશ્ન આપી. પણ પછી વલ્લભભાઈ તેા ખીન એક શિક્ષકની સાથે ગમોઁ કરીને બે જ મૈત્રિક:

નામાં ત્યાંથી ની-
 કલ્યાણ, — બહાર
 તેમને કાઢી ચૂક-
 વામાં આવ્યા!
 આવાં તેમના
 નમાં સાક્ષી સિ-
 ક્ષણે તેમને બહુ
 થેનું જ ગળ્યું હો-
 વાર નરિયાદમાં
 જઈને મૈત્રિકથયા-
 અને મૈત્રિક પાસ
 થયા પછી તેમને
 જનાવહારીનું કા-
 ન આવ્યું. ત્યાર
 પછીનું તેમનું
 આયુષ્ય તે કાંઈ
 પણ જણનાં કા-
 ન પુરુષાર્થો જીવ-
 નની બાંધપાડે છે.
 આમ, માત-
 પિતાના ઘડતર
 કરતાં બાળપણ-
 ની મરતીમાં તે-
 મણે કરી લીધેલું
 પિતાનું ઘડતર વ-
 પારે જે પુછી આદે-
 છે. છતાં માતા-
 પિતાનાં કલ્પ-
 જીવનનાં સંરક્ષકો
 વહુલકાઈ કપર
 અસર પાડના
 પિતા નહિ રહ્યા
 હોય, કાંઈ સિદ્ધા-
 ને વિષે બહિ-
 શાવધો તેમને
 વાત કરતા નથી
 સંભળ્યા, પણ
 માતાપિતા પ્રત્યે-
 નો તેમનો પ્રેમને
 બહિષ્કાર તેમના
 પગીનાર બચ્ચ-
 ને છે. પિતાની-
 નાં કરતાં કદગર.
 જોમાં એકબેનો-

સરદાર રવજીમાં (સાધન કોંગ્રેસ પેરિટ કોંગ્રેસ કોરો)

દેશના સ્વાતંત્ર્યના લડવૈયા અને સંગઠનના ઘડવૈયા

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

જવાબ આપે છે. નાનપણમાં તેમણે ૮૬૬૫ના બલવામાં ભાગ લીધેલો—
 અંગ્રેજીની શાળાના પ્રદેશમાં; અને બેનજી વર્ષ સુધી તેમણે યેર પસો
 ન નહોતો લાગ્યો! એક વાર મલદારશાહ દેવજીને તેમને કેદ કરેલો.
 કેદ કરી તેને પોતાની સામે બાંધી રાખી મલદારશાહ ચોટનું રમતા
 દત્તા. ચોટને જમાં રોજ બોલી શાહ ચાલતા બધા ત્યાં ગ્વેરસાઈ કહેતા
 બધા: "શાહ ફાલ્ગુ ઠોકે આમ કહેવાયો." મલદારશાહ ચલિત થઈ
 ગયેલા અને રહેને છોડીને ચિત્ર ચલેલા. રોચા રવાનીના શાહજીના
 મદામજ દત્તા. ૪૫ વર્ષની થય પછી તે યેર માત્ર એ નેજા જાણી
 નવા; સુધા-એકલાનું રવાનીના શાહજીના મંદિરમાં જ રાખ્યું હતું.
 ૯૨ વર્ષ તેમણે છળ્યા, પણ વડતાલની યાત્રા તે તેમની દમિયાંના કાયા
 ન કરવી. વલ્લભભાઈ પણ વડતાલ અને કપાશ ગયેલા, તે ૧૭ વર્ષની
 થયા ત્યાં સુધી નિરાહારી એકાદશી વિનાનું એકે વર્ષ નહિ ગયું હશે.
 રાસાની છરીએ પતિ તે એકલી બધી સારી હતી કે એક મૂઠી
 ચોખા અને ખાજરી લગભગ આખરની અવરેયા સુધી નિરવ ધર્યો
 ચાલતા. માતૃહીની બહુ માતો સાંભળી નથી, પણ તેમણે ૮૦ વર્ષની
 હમરે રહેલો ઢાચમાં લીધેલો, અને વલ્લભભાઈને યેર બમ્બાઈ
 આને ત્યારે આપી વિવસ રહેલો હતો કે ગણ્યા ફેરવતાં.

મંદિરક વધાર પછી કોઈભાગમાં જાને સાક્ષી કેળવણી લેવા નેટલા
 પેસા પાયાનું ન મળે, એ કેળવણીને શોધ પછુ ન મળે, અને એકલા
 ચારપાંચ વર્ષ કોઈભાગમાં ગયા રવાની પીરજ પણ ન મળે, એટલે
 'વિદિરદા' પ્યોડરની ખરીસા આપી પાસ થયા અને ગોપધામાં વજી-
 લાત કરવા માંડી. ધોરસદમાં તે રેળા વિરુલસાઈ વજીલાત કરતા
 દત્તા. નરિયાદમાં ધોરા મેરા વજીલાતે પોતાની સાથે રહેને વજી-
 લાત કરવાને તેમણે નોતરેલા, પણ વલ્લભભાઈએ કેળવ રવાનતાની
 ખાતર ગોધરાનું માનકું ક્રેત્ર પસંદ કર્યું. એમની રેગ તે પ્રથમથી
 જ બેંચિરેદર થવાને માટે વિલાયતમાં નવા અને રહેવા નેટલા પેસા
 અદા વજીલાત કરીને રણ લેવાની હતી. એટલે આમ, વજીલાત પછુ
 વિલાયત જવાનું પોતાનું રવનું ખર્ક કરવા ખાતર કરવા માંડેલી.
 વજીલાત-માળની એમની માતો ૧૨૫ એમનાં અને તેમણે જ
 યાદ આપે છે. ફાજદારી વજીલ વરીકે જ તેમણે બારે પ્રજિણ મેળની

સાક્ષી
 વલ્લભભાઈ
 ૬૮૬૨માં
 બેંચિરેદરને
 અન્ધાર
 કરતા દત્તા
 ત્યારે.
 બ્લોક:
 'વિદિરદા' :-
 સોનવધી

હતી અને આખા બેડા નિઃશ્વામાં થોડાં જ વર્ષની વજીલાતમાં તેમણે
 દાકવજાઈ હતી. કેળવ તેમનાવી હતી લોરસદના વેસિરેડને બેંચિ-
 રેડેની કોઈએકાદશી લઈ નવામાં આવેલી. વલ્લભભાઈ આજુબ પહોં
 થયા, એટલે પાણી પેતી કોઈ મોરસે આવી ત્રાસ આપનારા પોલીસ
 અમલદારોને, અને વજીલાતનું અપમાન કરનારા તથા તેમના પોલીસ-
 નારા બેંચિરેડેને ત્રાસ કરવાના અનેક કામચલા એમની વજીલાતમાં
 ગળે છે. એક હાથનું હતીને બેંચિરેડેની તો તુખાખોનો પાર નહિ
 મેરા થોડા આગાવાદના વજીલાતનું પણ તે અપમાન કરતો અને
 તેની માત્રી ભલો કોડતા. એક ખૂનોને તે (વલ્લભભાઈ) પ્રાસે ખૂન,
 બોઝા કરતાને ને પાસ પાડ્યું સિવાય બીજા કોઈ આપે નોનાર)
 એ બેંચિરેડે પાસે ચલાવવાનું વલ્લભભાઈને થયું. સાક્ષીએને
 શરમાવતા અને દયાવશ ખાતર એ બેંચિરેડેને કહ્યું કે આક્ષી સામે
 મોટા અરીસો સજાવતો. આક્ષી પહેલી સામે એણે અરીસો
 પ્રમંથે. વલ્લભભાઈએ તુરત જ બેંચિરેડેને કહ્યું કે આક્ષી સામે
 રાખીને આરેખીની જુવાની લેવાય છે એ વાતની નોંધ કરો. પેલા
 મનરાયો. આક્ષી રીતે તેને પડનાર રોષવજીલ અગ્રાડ મલ્યાનહોતો.
 ખૂબ વલસાર ચાલો. વલ્લભભાઈએ કેસ બીજી રીતે પૂર્ણ ચલાવવાની
 અરેઠ આપવાનું કહ્યું, આખરે પેલા મેળો પડ્યો ને સાક્ષીએ લાવ-
 વાનું કહ્યું. વલ્લભભાઈએ એ સાક્ષી અદા રીતે કરવા માતો નથી,
 પણ આ બંધ પાછામાં મેં સાક્ષીએનાં નામ લખ્યાં છે તે સાક્ષીએ
 નું ચોક્કસ કોઈમાં રાખી હતી, અને એ પાછો સોનામાં જ ફાટી
 સમય તેવી અમળી હતી. બેંચિરેડે ત્રણ મનરાયો પાછો ફાટ્યું.
 પાછામાં એ બેંચિરેડેને જ સાક્ષી વરીકે કાંઈકી હતો, એ બીજું ખૂન
 થયું હતું તે જ સાક્ષીને સાક્ષી તરીકે રાખી હતી, અને બીજી મોટી પેલાને
 વિભાસ્ય અને અમરામાં નાખે એવી હતી. બેંચિરેડે પાણી જેણે
 પાતળો થઈ ગયો. વલ્લભભાઈની વજીલાતમાં હાલદાના અન્ધાર
 કરતાં તેમનું જીવન અપમાનકાર, માનવસ્વભાવની પરીક્ષા, ક્રિડાતત્વા-
 સતી અને પુરાવાને છળવાની અનજ શક્તિએ વધારે ભાગ લીધો છે.

વિલાયત જવાનાં રવાનનાં વલ્લભભાઈને બાળપણથી જ
 હશે એમ લાગે છે. ૧૯૨૧માં આવેલા એક હલ્લેવરમાં બાપજીમાં
 તેમણે પોતાના ઇતવના આ બામ કપરે સરસ પ્રાણ પાડ્યાં હોનાં:

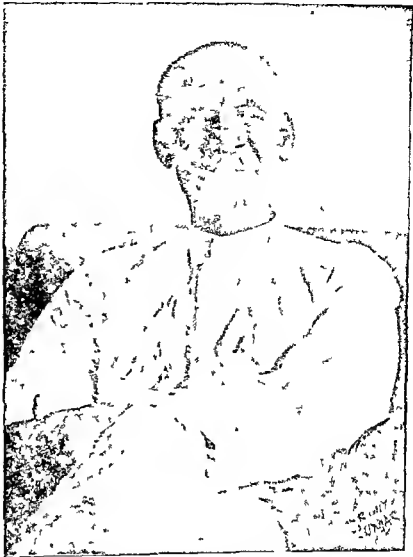
"હું તો સાધારણ કુટુંબનો હતો. મારા બાપ બેંચિરેદરમાં બેંચિરે
 માળવા અને તેમાં જ પરી કરેલો. મારી છત્તા પૂરી કરવા તેમની
 પાસે સાધન નહતું. મને માલુમ પડ્યું કે દલ પંદર હલ્લર રૂપિયા
 મળે તો વિલાયત જવાય. મને કાંઈ એટલા રૂપિયા આપે એમ નહોતું.
 તેથી વજીલાતને અભ્યાસ કર્યો ને વજીલાતને ધંધો કરી અર્ધે એટલી
 કમાણી કરી ત્યારે વિલાયત જવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ ને ૬૫નીની
 ખાસતે વિલાયત જવાની શોરબજી કરવા પુરવંચપહાર કર્યો, તેના
 મને જાણેલા મળ્યા, તે જાણેલાં મારા સાહેબો ઢાચમાં આપ્યા (બોને
 થાઈ અંધો છતાં ની. ને. ખેલ કહેવાય તેથી) તે કપરથી મોઝાં
 કહ્યું: 'હું તમારાથી મોટો; મને જવા દો. મારા આગા પછી
 હમને જવાની તક મળશે, પણ તમારા આગા પછી મારાથી નહિ
 જવાય.' તે વિલાયત ગયા. તેમના ગયા પછી મારે કુટુંબાદેશ વલ્લભ
 પડ્યો. તે ગયું વર્ષે આગા ત્યાર પછી હું ગયો."

રવાજમથી ઇતવ-ગેડનનું આ કાંઈ વિલાયતમાં એમણે ટાંચે
 ચલાવ્યું. 'વિદ્યાથી' કશામાં નેટલા તેમની જતા તેટલા જ રિયર ને
 એકમવાળાના તે વિલાયતમાં બન્યા. જ્યાં રહેવા ત્યાંની ગિલ્ડ
 ટેમ્પલ (બેંચિરેદરના અન્ધારનું રમણી) રાઈસ છેલ્લું હતું. ૧૯૨૨
 નવારે ૧૧ માર્ચ થયો. અને છેક સોં ૮૭મજની લાવમેરી જે

ધાય, બધા ચાહ્યા નય ત્યારે ચે વદન
બનાઈ બેઠા વાચતા હોય પડાવાને
આવીને હશે 'સાહેબ' હવે બધા મયા,
ઠાઠો ત્યારે તેમો જોઈ બધારે દુધ ન
જેડ મગાવીને ત્યા ને ત્યા ન જોડાવેલા
ખાઈ છે'

વિલાયતમાને જોમનો એ અભ્યાસ-
કાળ દિંદી વિદ્યાર્થીઓ માટે કપરો
હતો વાલેવરમા ન ત્યા મદદવાલ
'ધોમશએ કહેન વાઈનીનુ ખૂન કરેછ
'હજુ વિનાયક દામેદર સાવરકર તમા
તેમના મિત્રોના કાવતરા ચાલતા હતા,
અને ઠાંણે બિપિનચંદ્ર ખાલ પણ તે
દાણે લડનમાં હતા આ બધા મારણીયો
દિંદી વિદ્યાર્થીઓ કપરચાપતી બરસમી
રહેતી પરંતુ વદવબાઈ તો, કપર છી
તેમ, પોતાની ભાષામાં ન રત વહેલા
'આ દિવસોમાં એમણે રોન સતાર સ-
તાર કવાક વાચ્યુ અને પરીક્ષામાં પહેલા
વ'માં પહેલા આવી પં પોઠવી રહોવ
રસિય તે ચાર ટંબની માફી ચેળવી
આવી બારે સફળતા જોમના અસ્થાસન
ન કેવળ પરિણામ નહિ, પણ બીસ
તરીકેના કાળા અને વિશાળ અનુસંધન
પરિણામ હતી દહેવાર છે કે જોમમાં
પરીક્ષકોને જોમના સતારપત્રો જોડ્યા
તો સારો કામગીરી કે જોડ નહિ (મિ
રફોર) તો જોમને વોવાવીને વગર મા
એ કુલર્જના શોક અગ્રિકસ (પોતાના
બાઈમિ બેસિક રફોર) પર પન લખી
આપેલા હતો કે આવા માણસને ન્યાય
ખાતાની જાણ નહી આપવી નેહએ
પરીક્ષામાં આવી એક સફળતા ચેળ લી
બીએ ન દિવસો એમણે રોમીયર લાંબી
કોઇને આવી સમજતા પછી નરા હરવા
ફરવા માટે શોડા દિવસ રહેવાનું મન થાય કઈ નહિ તો સુરોખના
બીલ દેશો મેલવાને માટે શોડા દિવસ આપવાનું મન થાય પણ એક
ન કાર્ય માધીને પાછા ફરવાને નિશ્ચય કરીને મંગેલા વદવબાઈ
ધરી પણ વિલાયતમાં ન ચોવાય

એવિરકર થયા કેતરત ન અમદાવાદમાં મુઘીમર મુઘી ચાલવા
માડ્યો એકા નિલકાના ફેરલા ચે લોકો તો ગેમની રાઈ નેહને ન
એકા હતો બિહવાઈએ મુળકાધવો માડ્યો હતો, પણ તે નામને
જન, કારણ તેમનો બને સમય લોકસેવામાં ન નવા કાળો અને
પાઈએ એ પા દુરુધની વહેંચણી કરી હોય એમ વદવબાઈના
અગાડ ટાંચે આપણુમાંથી નજવાનું મને કે જુઓ સાચકો
"અને બનેએ નિશ્ચય કર્યો કે મ્વતરતા લેહરી હોય તો આ
દેશમાં સંખ્યાસી નેહએ, ત્યારીયાય કરી સેવા કરવી નેહએ, એટલે
જોમમાંથી એક દેસમેવા કરવી અને બીજાએ દુરુળસેવા કરવી જોમ
કાળે ત્યારથી મારા કાળેએ ધોડેલા ધરો ઠાડી દેસમેવાનું મર્વ

સરદાર વદવબાઈ વારડોલીની વડતમાં વિભવી થયા ત્યારે (ફોટો રવિમહર રાવળ)

કરવા માડ્યુ અને ધર અવાવવાનું મારે માથે પડ્યુ આપી મુકવ
કામ તેમના નરીબમાં આવ્યુ અને મારે માથે ના મુ કામ આવી
પડ્યુ પણ તેમના પુરુષમાં મારો દિરસો છે એમ સમજ મન
વાળેતો 'પણુરો વહેંચણી લાગે વખત રહી નહિ ઉંધરે તો નાના
લાગે માટે પણ સંખ્યામ થાં છ રાખ્યા હતા, અને તેને માટે તેમણે
સાચન નિમિત્ત માધીએ બનાવ્યા

ઈ ૧૯૧૬માં અમદાવાદમાં માધીએ આવેને અને સ્ત્રી સાતિ
અને નિશ્ચાલક માડ્યો જોમના આશ્રમની આરમ્ભી પ્રવૃત્તિ વિધે
'જુલસલ કવળ મા ચાલક મરફીએ થવી એકવાર માધીએ જુલ
સલ કવળમાં વજીર મરફે આગળ આશ્રમના સિદ્ધાંતોની વાતો
કરતા હશે વદવબાઈ 'જિન' રમતા હતા ત્યારથી ખચ્યા નહિ,
અને મિત્રે ને કહેવા લાગ્યા 'શા સારુ માધી આ લોકોની આગળ
બહુચર્ચની વાતો કરતા હશે કે કોસની આગળ સામવત જેવું છે'
આમ, માધીએ આરમ્ભમાં તેમને અંકવદાક પણ લાગ્યા હશે પણ

પણી ન્યારે આંધોલએ ગુજરાતના
રાજકુળમાં માત્ર લેવા માંડ્યો,
ત્યારે લખાં રાજકુળથી ફેરાળી નજ-
તવા તરફ રાઈ દીખળી કિલસાની
જેમ ઘસતા વલ્લભભાઈને ખાતરી
થઈ કે ઢવે સાચા સેળીન કાંચેને
માટે માર્ગ ખુલેલા થાય છે. ગોધા-
માં મળેલી ગુજરાતની પહેલી રા-
ષ્ટ્રીય પરિષદમાં આંધીલશામુખ થય
અને તે વેળા આંધવામાં આવેા
રચનાત્મક કાંચેને અગત્યમાં મૂકા
આટેનીગાએલામદળના કીવકલ
બાઈ મંત્રી થયા. તે પછી બેઠા-
લડત આતી. એ લડત 'ગુજરા
સભા' મારફતે ચલાવવાનો વિચા
કરવા માટે વલ્લભભાઈના ભદ્ર-
ધરમાં દેશ સભા ચડી. ધણી રાજ-
સની ચર્ચા પછી સર્વાનુમતે લેઈ
લડવાનો કક્ષા થયો. 'મારી સા'
કોણ બેઠા આવવાને તૈયાર છે ?
એમ આંધીલએ પૂછતાંની સાથે પટે-
નારા આપનાર વલ્લભભાઈ ઢંતા
તે વેળા વલ્લભભાઈને બહાર નવ-
નો પોપાક કાળા સાંઢળના ઢેર
ઢંતો. પણ આંધીલ પાસે ઢંતથેઈ
ફેપ, આઈના સિંકાનો લાકોડ અને
ઠાંલર પટેરીને તેમો જળવતા. સા-
માન્ય રીતે તેમો કોણું ન બેાલતા,
એકથે તેમનું હરણત નેતાં 'પણ
આંધીલને દીકે સમય લાઈશે. બૂસ,
બેઠામાં ડંપતાનું તે ડંપતાનું

સરદાર વલ્લભભાઈ કરાચી કોંગ્રેસના પ્રમુખપદે. બાબુમાં મદામાદ અને તેમની પાછળ પડિત
માલવીયજી છે. પાછળ પડિત નવાદરતાલ ઊભેલા છે વલ્લભભાઈ કરાચી કોંગ્રેસના પ્રમુખપદે
ચુંચવા ત્યારે રન. સાદાર શી નરસિંહરાવ રિવેરિયાએ ગીતાના ઉલ્લાસ મોહન ચરણ પલ્લરીને લખેલું:
'વત્ર થોગેશ્વરે આંધી વલ્લભજી પુરંધર' એ ઉક્તિનું આચિત્તરમજી કરાવે છે. (ફોટો - બજનવત મદ)

સાદસ એ ન એ પુરૂષસિદ્ધનું લક્ષણ આપણે બાળપણથી જોતા
આંખ્યા ઊંચે. આ સાદસથી તેમનો જીવનપટ્ટો રાકે વધેા.
વલ્લભભાઈના ન રાખડમાં એ જીવનપટ્ટો વણીયો છે:

“૧૯૧૬ સુધી તો આલુ રાજકુલરૂપથી હું રાળેલોઢંતો.આંધી-
લની સાથે પણ મને સંબંધ નહોતો. આશ્રમમાં ધડમાંથી કાઢરા
લીણાવે છે ને જાણે છે એટલું ન હું તેમને વિષે બળ્લુતા પણ ગુજરાત
સભાનું પ્રમુખપદ લેવાનું તેમને કહેવામાં આવતાં તેમણે ને રાસતેએ
એ પ્રમુખપદ લીધુંતેથી મારી ખાતી થઈ કે ઢવે કાંઈ સાચું કામ
થવાનું છે. હિંદ રજરાજને માટે કોંગ્રેસ અને મુસ્લિમ લીગે હેરલી
માબળીને મુસદ્દોતેમણે ફસ ન લીટીને પરચેલા. પણ એ ફસ લીટી
માં મને સંકેટો પાડતાં લખાતાં મેમોરિયલોના કરતાં વધારે જોર
લાગ્યું. અને ત્યારથી હું એમના વધારે સમાજમમાં આવતો થયો.”

આ પછી બેઠાના માર્ગમાર્ગે તે આંધીલ સાથે ક્ષ્યાં અને બેઠાની
લડત પરી થયે આંધીલએ ન્યારે પહેલા મદાગુઢમાં સરકારને મદદ
કરવા રંગરૂઢ-અરનીનું કામ કપાડ્યું અને આંધીલની પોતાની સેના
આણી થઈ ત્યારે પણ રંગરૂઢમાં પહેલી સહી વલ્લભભાઈની હતી.
પછી તો બેઠાને વર્ષ વલ્લભભાઈએ વર્ષોલાત કરી હતી.ત્યાંઆંખ્યા
રેશિડ એકઠ, અને સત્યાગ્રહ તથા અમદાવાદનાંતિકાન. વલ્લભભાઈને
૩૨૫ (નવેમ્બર ૧૯૪૬)

બારણે તો મોટી પલટણ પડી હતી. વલ્લભભાઈના પરમાં દીવાળત
વતાં ગેરાગેને રીકાંઢે બધ, અને વારંવાર ખતીના સિનલ કેમ
થાય છે તેનો વલ્લભભાઈ સામે વિરોધ પરીને ખુલાસો મારે. પણ
નમ તેજાનમાં મગજ ટેકામે રાખીને તેમો પૂરયા. તેમ ને તેજાન
પછી પણ તેમો એરલી ન રાંતિ બજારીને ધુવાય. અને લોરાના કેસો
લડયા.એમાં પોલીસ મુપરિન્ટેન્ડેન્ટ મિ.દિલીનો તો એમણે એકઠો
બધા વિચાર સેળન્યો કે તે પછી ફરો વર્ષ એ ન માણે “વલ્લભ-
ભાઈ વિના બારેશોલીમાં રાંતિ ન જળવાય” એવી સાક્ષી પરી છે.

આ પછી દેશબાપી અસહકાર આંખ્યા ત્યારે વલ્લભભાઈએ
ગુજરાતના સાચા મુળાનું રવાન કાપ્ત કું. આંધીલ પડકાર્યો,તેમને
જેલ વળાવી વલ્લભભાઈએ આંધીલનું રવાન લીધું. ગુજરાત મદા-
વિજાલય માટે બરમા મુખી પર્ચેટ કરી ૧૦ લાખ બેઠા કર્યા, કંઈ
નાફેરમાલી થયા, પસાપક્ષીઓમાં એકેડના અજખામખા બન્યા, પણ
અસહકારના મુખના તરફની તેમની દિષ્ટ હતી ન ચરી.

બેઠાની લડત દરમિયાન રાંતિ આંધિલક લડત લેવાના પાઠ તેમો
શીખતા હયા ત્યારે બાચે ને કોળને લાગ્યું હતો કે ખેત્રી ને દશઈ
બેઠા ન સમયમાં વલ્લભભાઈ પોતે લેતા થશે. પણ જાણત રીતે
તેમના પાઠ ચાલતા ન હતા. એ તેટલા કઠગારમાં પણ ન મજરાય

એવી હિંમત તેા એગની હતી જ, અપાર વ્યવહારજ્ઞાન વજીવાત માથી મળ્યું હતું, તેજા સંત્ય અને અદ્વિસા વિવેની અચળ અર્થ મળી, અને એ વજી હથિધારથી એજા પોતાની લડાઈએ વડયા છે. જમનાવાલજીના જેવ જવા પછી નાજપુરની પ્રસા સત્યાગઢની વડતરી નાથક વરીકે મહાસભાએ વલ્લભભાઈને નીકળ્યા એ લડતમાં એજાયા પહેલા જ ગુજરાતથી તેજા સેંકડા સેનિકા મોકલી મૂક્યા હતા તેમના ગયા પછી ગુજરાતના અનેક વીર ત્યા ગયા ત્યાના અવરને આપી લડત ખેલાયે છે અને રાત્ર્ય હાથ નાથવાને માટે છે એવુ બાપજી આપેલું પણ આ પછી તરત જવરને વલ્લભભાઈને બોલવવા પડયા મેકાઈ એ અલ્પવિધમાં તેા હોડાનો દેક રની કારાયા, અને હંબરડપરાત ફેરીયાને મુક્ત કરાવી વલ્લભભાઈ વિનય વળ ફરકવતા ઘેર આવ્યા.

આ પછી બોરસદની લડાઈ આવી બોરસદની પ્રભુ ઉપર બહારવટિયાઓને આશ્રય આપવાનું, બહારવટિયાઓ પકડવામાં મહેન ન કરવાનું આજ અદા રી, વધારાની પેશીસ મૂકી તેના અર્થ માટે ર ૪૦,૦૦૦ને દડ નાખવામાં આવ્યા હતા આખાને એકે આપેલ સાચી નથી એમ હતી વલ્લભભાઈએ સરકાર ઉપર ગભીરતા બજારી આરોપે મૂક્યા આ આશીષો તેમણે રિવસને રાતએક મહિના સુધી આમરે આગે બાપજી દરીને મૂક્યા સરકારી રીપોર્ટને આપવા તેલ અછને એમના સખે રાખતા રીપોર્ટ કર્યા વલ્લભ ભાઈ આજે પકડારી, કાંય પકડારી, એમ સો માનવ હતું ત્યા તેા સવા મહિનાની બાદ, સરકારે પોતાના 'હોમ મિનિસ્ટર' (શુદ્ધ રાષ્ટ્રિય)ને લપાસને માટે મોકલ્યા અને દડ માર કર્યા એ લડતની અસર એવી બધી સરસ થઈ કે આણંદ તાલુકાના કેલકા માગે કપર નાજોસા એને જ કસ સરકારે કેવળ એક માત્ર કપરથી જ રદ કર્યો.

માધીજી મુદ્યા પછી લડતો કરવાનું વલ્લભભાઈને રજુ નહિ, કોટલે તેજા પોતાને મનમથલા રચનાત્મક કાર્યમાં પડયા એ કાર્ય તે શહેરમુધરાઈ અમદાવાદ રજુનિસિવાવિગ્રીમાના પોતાના એ કાર્યને વલ્લભાઈ તે કહે છે, 'પાલ્ય રજુ અમદાવાદમાં ગટર પાણીમાં પડેલું હતા' એ શબ્દોમાં તેમની ને કાર્ય વિષેની મગતા અને અ વિગમન આવી નહ છે પણ તેમના રચનાત્મક કાર્યને ઉપચ નમ્મો તેા તેમનું પ્રલભનિવારણું કાર્ય ન્યારે સરકાર માથે ઢાલ દેને બેઠી હતી, ત્યારે વલ્લભભાઈએ મોકલેલા રત્નસેવરો પ્રલવવાજા બાગેમાં પહેાણી મળ્યા હતા તેમની દેખરેખ નીચે છે કાર્ય થવ તેની વ્યવસ્થા, સરકારને કે કાર્યદલા નેહને સરકાર પલ હેરાત આપી વલ્લભભાઈએ દુક્ષળ કડગાપી માગેના કોટા રૂપિયા પણ સરકારને કાઢવા પડયા એ પણ એક લડત હતી એ કોટાની સાગણી સ્વીકારવા જ સરકારે વલ્લભભાઈની સત્તા અને અને સંક્રિતવ પુરુષારથ કહ્યું હતું અને સરકારના અર્થસંચિતે ગાપીલી ગાવી વલ્લભભાઈએ સાર્વિક એમ જગતની આગળ મૂક્યું હતું તે પછી બોરસદની નુકસાતથી તેા સરકારનું રાત્ર્ય બારોડાનીમાં મળ્યું હોય અને વલ્લભભાઈનું રાત્ર્ય થયુ હોય એમ જ લાગ્યું એ વડતે તેમને ગુજરાતના સરકાર બનાવ્યા અને એ બિરુદ તેમણે એજા સાર્વિક કી ખતાવ્યું કે દેસ આખાએ તે સ્વીકાર્યું અને તે સંવાના સરકાર બનાવ્યા.

નાજપુરમાં તેા વલ્લભભાઈએ તખ્તના રેડી, લડતના અનુદાધીને કોઈ સરકાર લડત છતે તેમ છતી માથે જ એકે બાપજી તેમને કરવું પડયું હશે બોરસદની લડત એવી દ્રષ્ટી હતી કે વલ્લભભાઈના બાપજીના અણકારા પણ ગુજરાતમાં પહેાળ્યા નહોતા ત્યારે તેા વિનય મળ્યા પણ બારોડાનીને જ વલ્લભભાઈના આત્મા અને આણીને

સરકાર સાંજના રાખરે

ગુજરાતને પરિચય કરાવે. જેમણે તેમને પ્રત્યક્ષ બોલતા બોયા છે તેમણે તેમની આખા અલોકિત તેજ લાગ્યું છે જેમનીને શોખ તેમને કહી હતો નહિ, એને કહી તેમણે આગળથી ચિચારી રાખેલા બાપજી કહ્યા નથી અને કોટલે જ તેમની માણીમાં અજબ રવાના બિંમલા લાગે એ બાપજીમાં રહેલી નીરતા અને શુરતા તો મુજબતના બેઠતોને વર્ણના વર્ષો સુધી ચેતન આપની રહેશે 'બારોડાની' પછીનું એમણે છવન એટલું જમનદેર છે કે તેની મિત્રતાના હલેખે બની જરૂર નથી.

સરકાર અને માધીજી ગિવન એક રાજકારી કાયદો છે એક બીજાની કથી સંક્રિતિએ એકબીજા તરફ આકર્ષણ કહી શકે? એક રચણે એમણે પેાતે એ સમજવતા હતા છે કે 'મને પણ માધીજીના નાથએ બજા કહે છે પણ હું તો સામાન્ય પ્રુદ્ધિના કલેા કરનારો છુ મારામાં સમજાસકિ પડેલી છે મેં જગત પણ રીકડીકે જોયું છે, કોટલે સમજ્યા ક્યાં વિના એક હાથની પાલકી પહેરીને ફરનાર ની પાછળ મારો વધને રૂક એવો છુ નથી મારી પાસે ધણાને ડગીને ધનવાન થાઈ એવા ધણેા હતા, પણ તે છાડયો, કારણ એ માણસ પાસે હું શી ખબર કે સોશાલ કલ્યાણ એ ધણેા કરીને ન થાય 'માધીજીના અદારેવભાઈ' હમે છે 'મે પ્રેમથી બાપુને માટે એ ફજ સમારે છે, મે હાલજી કચરવાનું બની ગયા હોય તેા, યાદ આવતા હાલજી લેતા રહે છે, એ બધુ એમની અપાર ભક્તિ સુધય છે અને એ ભક્તિ સાખજાને માટે પણ એમના પગ આગળ લેસવાને રીરે છે' પણ એ જ ભક્તિના અધિહારથી તેજા માધીજીને કપડો પણ આપી સુ છે જુઓ, એ કાચરીના (અનુમધાન આગળ પૂ કરાવે)

માત્રી પાછા
કાશાવાસા ને
લવારા કરેતા
દોડયા કર્યો.

રામસ્વામીનું રત્ન

વિશ્વમાં કેટલીક એવી વિચિત્ર ઘટનાઓ જોને છે, જેનો ઉકેલ કોઈકને જાણે સહજ લાગે, છતાં તેનો પાર પામી શકાય નહિ. એવી એક અદ્ભુત કથાનું અહીં બ્રિટિશ વ્યાપારી, કાફલાના એકજહાજના ભૂતપૂર્વ રેડિયો-અકસર શ્રી દી. ડબ્લ્યુ. કેસર આલોખન કરે છે.

★

અનુવાદક

શ્રીતારામ જે. શર્મા

ભર દિવ્યાનીનો કાઠીની પહેલી સફરે હું ગયો એ માત્રે આજ પચીસ વરસનાં વઢાણાં વાઘ ગયાં છે. ત્યારે જોગની જીવાની અને તેનું લગ્નજીવન, એટલે કોઈ પણ પ્રકારની અસીધિક કે ગદન તરતેની અદ્ભુત વાતો વિષે મારા દિલમાં જોડી અનારવા ન હતી. એ વખતે મને રામસ્વામી નામના એક ડિગ્રીસી દિલી અને રીનો પરિચય થયો અને અમે મિત્રો બન્યા. ઉદરતનું કરવું કે આજ રામસ્વામી ગદન તરતે તરફના મારા એ ઉપહાસને ભયમાં ફેરવી નાખવામાં કાણુ ભૂત બન્યો, અને મને ખાતરી કરાવી આપી કે જગતમાં કશુંક એવું એક તરત છે, જેનો પાર માનવી પામી શકતો નથી; તે શૂદ્ર છે, અગમ્ય છે, અગોચર છે.

એ રામસ્વામી સાથે પચીસ વર્ષ પૂર્વે મારો એ આખરી મેળાપ થયેલો તે પ્રસંગનું આત્યારે સ્મરણ કરતા લાગે છે કે તે વખતે અગમ્ય લાગેલી એ વસ્તુનું કંઈક તરફથી રપડીકરણ બંધે કરી શકાય; પણ છતાં એ કોણે તે નહીં કે એ વખતે હું કેવળ અનુભૂમાં સામાન્ય કાળા માથાના માનવીની સમજ જવારના એક એવા પ્રદેશમાં ગળગી પડેલો કે આજે પણ રજોને એ રામસ્વામીનો કે એના પડછાવાનો યે ફરી ભેટા થઈ નાંચ, એવા ભયમાંથી હું છૂટી શકતો નથી.

રામસ્વામી સાથેની મારી પહેલી મુલાકાત તે સાવ સામાન્ય હતી. એલરમેન-વિદરન કંપનીના જહાજ 'આથેલો' ઉપર મારી નેહરી હતી ત્યારે રામસ્વામી એના ધંધા અંગે એક જાગીને જાહેરમાં જતા તેમ તેમાં આવી ચડ્યો હતો. મુંબઈ બંદરે દુનિયાના સાતે સમુદ્રનાં જહાજો આવી નોંગરતાં. તેના ખાસાસી એને કિસમકિસમની કલા-કારીગરીની અને નવાહની વસ્તુઓ તથા મેંકુંસોંકું ક્રેસાત રેચનાને એના ધંધેા હતો. મુંબઈના બારગમાં આવીને લંચ નાખતાં દેશદેશવેરનાં એ અગમ્યિત જહાજોમાં કોઈક ને એવું હતી કે એના કાગમરો, જાળાં જાળાં એનાં કપડાંવાળા ને કાળા ચળકતા વાળના ડીંગણા રામસ્વામીને અજાણતા હોય.

સવારના સાદા ફરસો શુભાર હતા. હું વિરાગસનમાં જાણે થઈને બસસી નવલકથા વાંચતો હતો. જહાજોમાં માનવી ચડીતર કરતા જોડાયેલોના અવાજો ને માલ જોડાતવા બગ્સોની વાતો તથા પગલાંના કાલાહલથી બહારનું વાતાવરણ જાનવું હતું. નિરંજ આકાશમાં

તપતો મુંબઈનો ઉનાળાનો રાજ, થોભી તુલકો તેની સીડીનાં પગથિયાં તથા ટેકળીઓને, ને જે તેની દર અડપમાં આનું છે સુને જાડી દે એવાં ધીકવી રહ્યો હતો. બારગમાં જોડની ધૂળમાં અરંજ્ય ઝીલી જવાત એ પ્રમરતાપમાં રજાજી સાથે બળીને ઉઠતો હતો. એવે મારી રેગિનના બારણે ધીમા દેશ પડ્યા; અને મેં બંદર આવવાનું કહેતાં બેડી દીનો એક દિલીવાન બંદર આજો. એના હાથમાં પડડામાં પીટાએલી કેટલીક વસ્તુઓનાં પડીકાં હતાં જેલે નમાં પ્રવેશી તે જરા થોભ્યા અને મારી સામે નેક સન્નિભ બોલ્યા: 'ગુડ મોર્નિંગ સર, આપને મારો માલ જરા બતાવું.'

અને હું કાંઈ બાહુલે તે પહેલાં તો તેણે થોડુંક ઊંડાને બંદરનો માત્ર મારી સમજ જોડવામાં મોંઘ્યો: પરચરનાં વાંસો, અનુનસના હાથી, તાંબા-પિત્તળની હિંદવી કારીગરીની થીલો અને બીજા અનેક વસ્તુઓ તેમાં હતી. આજે તો હું એ જાળીને ભંજાર નેવો ગયું, પણ ત્યારે તો હું નેરાસેવા હિંદ આવેલો, તેથી ત્યાંની કલાકારીગરીની વસ્તુઓમાં મને રસ હતો. એટલે મેં થોડી ખરીદી કરી, થોડીક રકમ કરીને કિમત કરાવી, અને પછી તો જહાજો અને બીજા બાળતોની પાતેખમાં અમે તણાયા. થોડી વારે ક્રેસી પોતાનો સરસામાન સમેડી લઇ, આંગમાં હારેય ચમકાવતો મારો આશ્ચર્ય માની રવાના થયો.

એના બહિષ્કારથી હું આશ્ચર્યિત હતો. રસા બપડા પિતાનો પણ ઓરપણ; સીધો સીધો વાત કરનારો; જરા નેક સીધે યે પુત્રાસાદ નહિ કે આજ ખરીદાવવા કાને સહેજ પણ વધારાપડતો આશ્ચર્ય નહિ. આવા એના વિવેકભર્યા છતાં રત્નત મિલનથી ને હું એના તરફ આકર્ષાયો હતો. મને તે કારણ હોય, પણ ત્યારથી માર દિલમાં રામસ્વામી મારે 'સારા ગાણુસ' તરીકેની છાપ પડી.

જામર સાત દિવસ પછી, તે જ વારે, એણે ફરીથી મારે બારો દેશો માર્યા અને બંદર આવ્યો. એને કાળજીપૂર્વક એજેલા ચમકાવાળ, જરા પેણુ ડાપ પિતાનાં જાળાં દુધ જેવાં કપડાં, બજલમ ગાળનું થોડુંક, અને આંખમાં એ જ તેજનો ચમકારો.

'ગુડ મોર્નિંગ સાહેબ,' હતીને એણે મારું અભિવાદન કર્યું 'સર'ને જાણે એ દિલી 'સાહેબ' રાજે મારી પ્રસંસામાં એને વાપર્યો હતો; અને મને એ ગમ્યા પણ ખરો. (અન. પૃ. ૩૨૫)

પારીસ

મેં જ્યારે
છેલ્લું
જોયું

વેળાં ડૉ. કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી

જેએ અમેરિકામાં હોઈ હાવીશકસ સાથે ગાત કરતાં આ બાલના ફોટોમાં ફોટા જણાય છે

પારીસનું મેં છેલ્લુ દેશન હતું પાનખરમાં ત્યારે ‘આનંદ બુલેવાદે’, એની આસપાસની ચોરીઓ ‘સીન’ અને ‘બના દ જુલોન-ય’ પારીસના તરુવૈએ લાલ પીળા અને જુવાળી રમણે રાખુઆર ધપાઈ દેતાં. પારીસની પાનખરમાં પ્રકૃતિ એની અપૂર્વ રમણીયા રશો રહે છે. —કેતાર અમેરિકા અને કારખાતરમાં રમે છે તેમ પારીસમાં રમણની મસત પાનખરમાં વિલસી રહે છે. પારીસને મેં સદાય જમતલુ મુન્દરતમ નગર માન્યું છે અને પારીસના માસા છેલ્લા ફરીને એ માન્યતા વધુ દૃઢ બની છે. વિરાણ ‘બુલેવાદે’ (શાન્તિપાલ) રમણેની કુલવને અને અવિરાગ કુવાસની જલધાસાઓ, આખા આખને આછા દેનાર રસોળા પી પારીસ અર્ધસર્પુ છે. એની રમણના માનવીને બહિર્ગમ્યની મુક્તિનો પરિચય કરાવે છે. આકરને આવરી લેતા સીવા સીધા જેવા સીમેન્ટ લોખંડના તોર્તિંગ મકાનોની પાસે ન્યૂ યૉર્કમાં માનવી પાળાણી લાગે છે, જ્યારે પારીસના આકરને આવડે કોઈ જ આપરજી નથી. પરિણમે પારીસ એ મુક્ત વિદાર રતુ રમણ માન્યું છે. ન્યૂ યૉર્કમાં વાગવુ જોટુ આનંદ નવનંદ નથી લાગવુ. —અભિચાર માનવસમુદાય અને કોઈકર આકર તથાને કારણે લલનમાં ગાગવુ જોટુ આનંદ નવનંદ નથી લાગવુ, —એની કા તો ધુમ્મસની પુષ્પળી નહિ ને વર્ષની કરમને મારણે ન્યૂ ટ્રિસ્ટીયા થાલવુ જોટુ આનંદ નવનંદ નથી લાગવુ, —એની પુણી ડમરીઓ અને રસ્તે રખડતાં આખલાઓના પતરાયને ધરણે ત્યારે પારીસમાં વાગવુ અલગ આનંદ નવનંદ લાગે છે. —આની અગવડાને બદલે જલસાવાતા દરેયોના દેશન દેવાની અને મોકલાઈ રમણ નહાવવા દેવાની એની કદારતાને મરણે

નગરવાસીઓ લેખે પારીસના લોકો અનન્ય છે. ‘રૂમ બ્લિજિયાદી’ છે. એથી પારીસને પાનખરમેળો અને કરચી લાગે છે. જુલોમેળો પહેર-તેરા ન્યૂ યૉર્ક અને લલનની જેમ નિશ્ચિત નથી. જ્યારે મુન્દરિસાની સમવટ તો ગાત મટકરચી નહિ, પણ કમ્પનારચી પશુ દેાય છે. અધિશા જેવા વચ્ચા અને વિષાગેવરા વાળવાલો પ્રુકચ અર્ધા ફૂંશને બલ હોટરેસમાં પણ અવડા નથી લાગતો, પણ લલદાને મન કે કળાકાર જેવા લાગી રહે છે. નગરની વચ્ચેવાવચ્ચ પણ માખરરેશો નગરે થોડે છે. પાસેથી ‘બસ’ અને ‘મોટર’માં કોઓના પ્રવાહ સલવ

વહી રહી દેાય ત્યારે પણ ‘સીન’ને કાઢે લોકો ક્યારે માછલુ પડાય છે એની સાદ એવા લીલેલા એવા ગણે છે.

રેન્યુ સમૃદ્ધિ પ્રાવીન આર્થ સમૃદ્ધિ અને નવાહિત ગમચિતી સમૃદ્ધિનું અનેક રીતે શિક્ષનરયાન છે. અમરિતી ટપન વેગીલુ છે, —લોકો એક દિવસમાં એ દિવસનું ટપન છાપી કાઢે છે. જ્યારે આર્થ ટપન થીયુ છે. —લોકો એક દિવસનું કાર્ય કરવાને એ દિવસ બગાડે છે. પણ પારીસનું ટપન સગતોલ છે, લોકો એક દિવસ બસાબર એક દિવસ જોટુ નહિ છે, જરીય વધુકાણુ નહિ. લોકો અધરા કે આગસુ નહિ પણ આરાખરિય છે. એકરેકે તેઓ કેમ છળકુ મે નહિ છે. ટપનની નહીં ને નાનીનાની માતો પણ તેઓ માણે છે, અને મલતરવી સો વરતુઓ માટે એમની પાસે પુરતો સમય દેાય છે.

ખીટ રીતે પણ પારીસ ન્યૂ યૉર્ક અને ન્યૂ ટ્રિસ્ટીયા બંને રતે રહેલું છે. અમરિતી સમૃદ્ધિ અલગુજ છે. ત્યાં કદરત એમની તો કૂર છે કે સારો એ સમય ચાર લીલાઓના આશ્રયમાં રહેલુ પડે છે. તમે બહાર નહીં તે પણ એકાધી ખીલ મકાનમાં જવા માટે નહિ આર્થ સમૃદ્ધિ બહિર્મુખ છે. —એકરેકે લગી કે આપણા મકાને પણ અધરા કલાકાર અનેક બારીબારણા, પદોળી પરશોળ અને ખુદની અપારસી પાળા દેાય છે. જ્યારે પારીસ અર્ધ-ગતર્મુખ ને અર્ધ બહિર્મુખ છે.

પારીસના જમતલુ સોથી આજુબાફ અગ્ર એના રાજમાગોની પાર પડવા ‘કાઈ’ છે. ત્યાં તમે અસમ્યક્ માનવીઓની આખનનવનની વચ્ચે કલાકારોના કલાકો લગી નિરાતે ‘કાઈ’ પીલા કે ‘કાંઆક’ હાલ આરવાદમાં બેસી રહી શકો. તમે કોણુ ખરચીને વધુ સમયની મોજ માણો. એ એવુ માનીને મોજ વેઈટર તમને કહ્યું થ સુલન નહિ કરે, પણ હલદાને તમને નવલકથાકાર માનીને કદાચને કોઈ અભુધારી ફણે તમને મેરણા થઈ આવે તો એમને પ્રકરણ લગી નાખી શકો. મેં માટે કવચ અને કાગળ તમારી આગળ ધરણી. ધબીવાર કવિઓ અને કલાકારો આ ‘મધે’માં એમની કૃતિઓ રમે છે. ‘મોન્વ પારનાસ’ મા ‘હોમ’ ને ‘કુશોર’ જેવા ‘કાઈ’ છે, જ્યાં કલાકારો, લેખકો અને ફિલસૂફો મહેદિવ જમાવીને પડયા નહિ રહે છે.

પારીસ જ એક માત્ર એવુ નગર છે જ્યાં ગરીબો પણ ગૌરવથી વહી શકે છે. એમણે ને છતાં થ આપા તીવડા જ્યાં સાકર દેાય જોટુ

(નવેમ્બર ૧૯૪૯) ૩૨૮

જ નહિ પણ તે ફક્ત પણ હોય એવાં અનેક 'રિપોર્ટર્સ' ત્યાં છે. તે પહેરવેશનું તે કેટલું પૂરું જ નથી. તેમાં જે ભેતે તેને કલાકાર હો તે તે પૂરું જ નથી પારીસ કલાકારોનું તીવ્રસ્થાન છે, એનાં સંખ્યાબંધ - અને એ સંખ્યા જ સાચાં-એનાં કારણ છે. પણ કલાની આવી કલાકારી એ એનું મુખ્ય કારણ છે. ભોલિકા કહેવાતા પારીસ કરતાં આધ્યાત્મિક કહેવાતા હિન્દમાં પેસે! પેસા તરીકે વધુ યુગલ છે! રાત્રે રોશનીમાં ભગતે અને દિવસે જીવનના આનન્દમાં ફળવું એ મોહનું શરેર છે. હોદા મિલનસાર અને મરકા છે. દિવસ ભિ-ગતાં લગી જીવન ભગતું હોય છે, અને તમને આનન્દ અથવા ભાષ આપવાને ફળનું કંઈ તમારી પ્રતીક્ષા કરવું જોઈ જ હોય છે.

પારીસને મેં ઉલટું જેવું ૧૯૪૮ના ઓક્ટોબર, નવેમ્બર અને ડિસેમ્બરમાં, 'સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના ફંમેલન' સમયે. જેકે હું પારીસ અનેકવાર ગયો છું. આ પહેલાં એને મેં 'જેએલ્ડ ૧૯૪૧ના જુલાઈ, ઓગસ્ટ અને સપ્ટેમ્બરમાં 'શાંતિ પરિષદ' સમયે, આમ, ભ્રમજગતે વરસના વચગાળામાં મેં પારીસમાં અનેક પરિવર્તનો થયેલાં જોયાં, પણ એના પ્રધાન જીવનપ્રવાદ તો એવા ને એવા જ એકધારે વહી રહ્યો છે. છેલ્લી વાર મેં જેવું તો રાજકારણના પ્રવાદ આપતે તેમણે હતા. પણ એમ તો ૧૯૪૬માં પણ એવા જ હતા, અને યુદ્ધ પૂર્વે પણ એવા જ હતા. કાન્સને રાજકારણમાં ઓરકે નેટલા પહોં છે એથી યુદ્ધખંડ એની સંસ્કાર સંયુક્ત ને અલપલચી હોય છે. હું જ્યારે પારીસમાં હતા ત્યારે જ નવી સરકાર રચાઈ હતી ને ત્યારે જ એની અનુયાયી નવી સરકાર નગ્નવામાં હતી એક ટેકરી 'વરસાદેની મારી નાત મને ધાંધા આવે છે, મેં એને પૂછ્યું, 'કયા ત સત્તા પર આવે એમ ઇચ્છો છો?' એણે મને કહ્યું, 'કયા પક્ષ પર આવે એની અમને પડી જ નથી' એમ તો માત્ર એટલું જ બાતો જોએ કે કેઈ સત્તા પર આવશે એ અલપલચી દશે.'

અનેક કાન્સનાસીઓ માને છે કે માત્ર જનરલ ચાર્લ્સ ડે ઓલ જ કાન્સને સ્થિર કરી શકશે. માત્ર શારીરિક બળમાં જ નહિ, રાજસભ્યમાં પણ આને એ કાન્સનો મોખરાનો માણસ છે. બહુ બળિયો છે. સામ્યવાદીઓને જીવીય નમ્રાઈ નહિ આપે ને દડતાલો એને તો આશયપણે હંકારશે. આ કારણે જ એના અનુયાયીઓને માનમાં આશય છે તે આ જ કારણે એના વિરોધીઓ એ કાન્સમાં અમનને બદલે આંધી ફેલાવશે એમ માને છે. એમની દલીલ આપ છે : કેઈ પણ એક પક્ષ વર્ચસ્વે નથી. સામ્યવાદીઓમાં વિરોધ પૂરતું બળ છે, પણ એ સત્તા પર આવવાને પૂરતું નથી. આ પરિ-સ્થિતિમાં કેઈ એક બળવાન પ્રકૃત તે આંતરવિષદને જ નોતરી બેસે. માત્ર મધ્યમમાર્ગી પક્ષ જ સફળ નીવડે. પ્રગતિ અવરથ થશે. પણ પા પા બચતીની!

મેં પારીસના બહુમત વિષે બહુ સાંમન્યું હતું. પરદેશમાં પારીસનું ચિત્ર એટલે બુખ્યા માનવીનું ચિત્ર. ને તે વ અહીં બુખ્યા માનવી બાળ્યે જ ગમે છે. કાળાં બલરમાંથી તમે ગમે તે મેળવી શકો છો. કાળાં બલર કલામાં ફેન્સોને માત્ર એનાએ અને દિહીઓ ન દરાવી શકે! અને ફેન્સો એમનાં દુઃખ હોય છે એથી ગાય છે વધુ. એમાં એમના સંસ્કાર કારણભૂત છે. ફેન્સોની જીવન-રચનામાં જોશને મદતવનું સ્થાન છે. ખોરાએ આતર એ ગમે તેના ભોગ આપશે. ખોરાએ જ તો કરતાં પહેલાં એ સ્નાન, પરિ-ધાન અને એવી બીજી અનેક જરૂરી સામગ્રી જીવી કરશે. જમવામાં એ બહુ નિયમિત હોય છે. એની પાછળ એ કલાકારના કલાક માણે છે. જમવાને સમયે એક સામાન્ય 'ટેકરી ટ્રાઇવર' ને પણ તમે સાસ

યે ઘીન દેશની મહાવી-લક્ષ્યાવી ન રાશે. એ જમી ભણે છે એનું જ પક્ષથી ભણે છે. ફેન્સો જમવાના સર્વોત્તમ રસોઈશાસ્ત્રીઓ છે - એનાઓથી પણ ચડી નથી!

૧૯૪૬માં હું જ્યારે પારીસ ગયો ત્યારે હોટોનાં એક પર મો-લિન વસો જેવા મળ્યાં હતાં. યુદ્ધખંડમાં એમણે ધણું સદન કર્યું હતું. પણ આ વખતે હું એમની ચકતી જેવેને તો ચકિત થઈ ગયો! આ વખતે એ જ ફેન્સ નરનારીઓ અને ફક્ત વેરામાં જેવા મળ્યાં 'શાંતિ પરિષદ' સમયે કાન્સને કલોગ સાંગો ગમેછો હતાં; 'સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન' સમયે એ પુનઃકલિત થયેછો હતાં, -માર્શલ મદદને કારણે. કાન્સની 'મિનિટ્રી ઓવ ટુરીઝમ' તરફથી મને એમનું 'દાઈડ્રી ઇલેક્ટ્રિક વર્કસ'ને 'શિપયાર્ડસ' જેવાને લઈ જવામાં આવ્યું હતું. આ બન્ને હોટોમાં ઉત્પાદન યુદ્ધ પૂર્વેના ધોરણથી પણ ભરેલું હતું છે. આજણી સરકાર એ હોટોમાં ફેન્સ સંસ્થાઓના સાથ મેળવે રહી છે એ બહુમને મને આનંદ થયો છે.

૧૯૪૬માં જે પોલ સાત્રેની સાહિત્ય જગતમાં આજુ વર્તી રહી હતી. એણે કેટલીક ચમકાવનારી નવલો રચી હતી અને 'પ્રતિહાર યુદ્ધ'માં પણ ભાગ લીધો હતો. અને સૌથી આશ્ચર્યજનક તો એકે 'એક્ટીસ્ટ-રોઆલીઝમ' નામની આખરી જીવન-ફિલસૂફી ઉપભવ હતી, એના વિદ્યાર્થીઓમાં કેટ્રેક જ્યાથી ગયો હતો. સાત્રેની સાં પારીસમાં ફરવાનું સહઆશ્રય મળે એ સમયે પ્રાપ્ત થયું હતું. આવવું પણ મેં જેવું પોતે સાહિત્યજગતમાં એની એવી જ આજુ વર્તી રહી છે, ને એના ઉત્સાહી અનુયાયીઓ એક્ટીસ્ટ-રોઆલિઝમ કલ્પસ કાઢે અને ફેમિલેટમાં બિચારાતા વાદ્યા છે. એમનામાં પારીસનું ચિત્ર અંચલ ધ્રુવિત્તી જીવન જેવા મળે છે.

પારીસના કલા-જગતમાં ૧૯૪૬ની જેમ ૧૯૪૮માં પણ પાઈલ્ટ પિદસેની આજુ વર્તી રહી હતી. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ પછી પિદસે 'સર્ગીઆલીઝમ'નો પિતાગઢ રહ્યો છે. ત્યાર પછી એણે એકે નવે કીચો પાડ્યો નથી. પણ એના વ્યક્તબ્યના વાદનમાં નવા વળીકે લીધા છે. મારી ઉલ્ટી મુલાકાતમાં હું જ્યારે એને મળ્યો ત્યારે એ એના માદીશાનું પદરોન બરી રહ્યો હતો. એ હવે માદીકૃત બણી વળ્યો છે એ સિદ્ધ કલાકારે ફોની જેમ માદી પર પડે એવો જ દાઘ અજમાવ્યો છે.

'શાંતિ-પરિષદ' અને 'સંયુક્ત-રાષ્ટ્ર-સંમેલન' પછી મને હાટ્ટે છે કે સ્વન કાન્સરેકે સિવાય પરિષદો અને સંમેલનો માટે પારીસ એક આદર્શ સ્થળ છે. એ શહેર દિલ્લસ પડ્યોએ પાળી ભણે છે અને આજકાલના પડ્યોએ જંગલમાંથી નહિ પણ રાજકારણના ફેંચ ભોગમાંથી વધુ જીવી આવે છે! હું માનું છું કે હવેના જંગલમાં યુદ્ધ નહિ હોય, એટલે પારીસનું માઈ આ ઉલટું ફળનું છે ઉલટું નહિ હોય

(અનુવાક: નિર્જન ભગત)

અથાણું

રમણ સુરેશને ઘેર રમવા ગયો હતો. ઘેર પાછા ફરવાના વખત થયો ત્યાં વરસાદ પડવા માંડ્યો. તેથી સુરેશની બાજે કહ્યું, 'એ આ સુરેશની છત્રો લઈ નં.'

'એટલી બધી તકલિફ લેવાની શી જરૂર છે?' રમણે નમ્રતાથી કહ્યું 'અને કોમાં શું? તારી બાજે પણ મારા સુરેશ માટે એમ ન કહ્યું હોત ને?'

'મારી બાજે તો તેથી જે વખારે કહ્યું હોત.' રમણ કહ્યો. તેણે તો સુરેશને સાંજના વાણ માટે રહેવાનો આમદ કર્યો હોત.

ચીનકાળમાં ગુપ્ત સંદેશો મોકલવા માટેના વણપ્રકારો ('કર-પદ્ધતી', 'વન-સંદેશ' ને 'દુહ-સિ-સંદેશ') પૈકી ત્રણમાં આ પહેલું 'કર-પદ્ધતી' નો પરિચય કર્યો. હવે 'વન-સંદેશ' વાળો કે તેની ચોખ્ખાં લખાઈ શકે તેવા માટે નીચે મુજબ પ્રયોગ કે કળું, પંક, ઠકાર, તડ, વળી પાવા ને બેગમે, શિરસાણુ, અવકાશ આકાર, કમરેકકાર, એક, શુન્ય સંખ્યા પરિભાણુ.

'ક-ખ-ગ-ઘ-ઙ-ઃ' એ ક-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'કળું';—એમાં ડાબા હાથના 'વન'થી ડાબા હાથ દર્શાવેલો.

'ચ-છ-જ-ઝ-ઞ-ઃ' એ ચ-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'ઝઞ';—એમાં ડાબા હાથને કાણીમાંથી વળી વનને જોયે રાખી હવામાં ચક્ર ફેરવે.

'ટ-ઠ-ડ-ઢ-ણ-ઃ' એ ટ-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'ટઠાર';—એમાં ડાબા હાથને કાણીમાંથી વળી વન વડે ઠકારા મારતા હોલો એવી નિરાણી કરવી.

'ત-થ-દ-ધ-ન-ઃ' એ ત-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'તઠ';—એમાં ડાબા હાથે વનને ખસાવી સીધી લીટીએ રાખી ડાહની ડાળ નેમ રિધર રાખવો.

'પ-ફ-બ-ભ-મ-ઃ' એ પ-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'ખાયા' (પગ);—એમાં ડાબા હાથ નીચે રાખી વનને ડાબા પગે આપડાવવો.

'ય-ર-લ-વ-શ-ઃ' એ ય-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'બેગમે';—એમાં ડાબા હાથ જોયે રિધર રાખી વનથી બેગમે-આકાર દર્શાવવું.

'શ-ષ-સ-હ-ળ-ઃ' એ શ-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'શિરસાણુ';—એમાં ડાબે હાથે વનને માથાના શિરસાણુ પાયાની અથવા ટોપ વધર મૂકતા હોલો એમ દર્શાવવું.

'અ-આ-ઇ-ઊ-ઋ-ૠ-ઃ' એ અ-વર્ગ માટેની સંજ્ઞા
'અવકાશ';—એમાં 'અ' વળે હવામાં જોયે કરીને, પછી 'બેગમે'ની સંજ્ઞા નેમ તેને રિધર ન રાખતાં વળેલા ફેરવવો.

આમાં પણ કર-પદ્ધતીની માફક લિપિના અક્ષરોના સમૂહ ક, ચ, ટ, ત, પ, ય, શ, અ, પ્રમાણે તે તે વર્ગોના અક્ષરોના આકાર વિશાળ, તથા કાના, ગાના અને સંખ્યા માટેના બીજા ત્રણ વિશાળ, એમ અભિધાર વિશાળતા ૧૧ સંકેતો થોડાંવા છે, અને પ્રત્યેક વર્ગના કમળાસાર અક્ષરો માટે જમણા હાથના સંકેતો છે તેના ચિત્રો સાથે આ નીચે તે ફરકની વિગત સમજાવી છે :

'૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૦' કાનો, ગાના, એમાં ગા, અનુ-સ્વાર, વિસર્ગ વગેરે બદલેને લખાડવા માટેની ચિહ્નોની સંજ્ઞા 'કમરેકકાર',—એમાં ડાબા હાથના વનને કમર પર જમણી તરફ રિધર રાખવો.

'૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૦' એ ૧ થી ૯ સુધીની સંખ્યાના વર્ગ માટેની સંજ્ઞા 'કોડ';—એમાં ડાબા હાથના વનને જમણા ખસા અને માથાની જગ્યા પગે તિરકસ રાખવો.

'૦-૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૦' એ ૧ થી ૦ સુધીની સંખ્યાના વર્ગ માટેની સંજ્ઞા 'શુન્ય';—એમાં ડાબા હાથને સામે લગાવી નેનાર સામે હવામાં વળુવ ફેરવવું.

જમણા હાથની સંજ્ઞાઓ.

આમાં પણ, કર-પદ્ધતીની માફક, જમણા હાથનો ઉપયોગ ડાબા હાથના વર્ગને પહેલો, બીજો, ત્રીજો, ચોથો ને પાંચમો અક્ષર સમજાવા માટે વાપર છે. એ કેવી રીતે તે દર્શાવતા ચિત્રો તથા સામળ નીચે પ્રમાણે જમણા હાથે જણાવે કોડ કરી, એક સંખ્યાના ડાબા હાથના રચાણની જગ્યાએ વન રિધર કરવો. અથવા આ નિરાણ વર્ગને પહેલો અક્ષર દર્શાવે છે. 'ક' વર્ગને પહેલો અક્ષર આપની વખતે બને હાથ છાટી પર કોડ કરશે.

જમણા હાથને સીધો આડા તરફ રિધર કરવો, → એટલે વર્ગને બીજો અક્ષર દર્શાવશે.

'એક' સજ્ઞાના રચાણની રિધતિમાં, જમણા હાથ જોયે કરીને વર્ગને ત્રીજો અક્ષર દર્શાવાય છે.

વર્ગને ચોથો અક્ષર દર્શાવવા માટે જમણા હાથના વનને જમણા ખસાની સીધી લીટીએ રાખવો.

ઉપરની ચોથા અક્ષરની રિધતિમાં પગ ને ખસાની વચ્ચે જટલા એકરોને ખજો વાપર, તેના બે સરખા કામ કરતા બે ખજો બને, તે ખજો પર વન રાખીને વર્ગને પાંચમો અક્ષર દર્શાવવો.

અર્ધો અક્ષર દર્શાવવા માટે અક્ષર કાપવા સાકે બન્ને
ધ્વજની છાતી પર ચોકડી દર્શાવવી.

સંદેશ પૂરો થયો એમ દર્શાવવા માટે બન્ને પગને
માથા મુખી કીચા કરી તેને બન્ને પગ પાસે
લાવવા. વળી, 'નમસ્તે', 'છટા પંડે' વગેરે સંજ્ઞા-
ઓ પણ આ સંજ્ઞાથી જ દર્શાવાય છે.

અક્ષર ખોટો હોય તેને રદ કરવા માટે જમણા હાથે
વાવટો ઢાળા-જમણા હવાથી ના પાડતા હોઠએ
તેથી સંજ્ઞા કરવી.

અક્ષર પૂરો થયો, એમ દર્શાવવા માટે પગ આગળ
બન્ને ધ્વજની ચોકડી પાડવી.

સંજ્ઞા પૂરો થયો, એમ દર્શાવવા માટે પગ પાછળ
બન્ને ધ્વજની ચોકડી પાડવી.

'જમણા બંધો', એમ દર્શાવવા માટે બન્ને હાથના ધ્વજને ડાબી તરફ
થી જમણી તરફ લઈ જવા. એ જ રીતે 'ડાબા બંધો', એમ દર્શાવવા
બન્ને હાથના ધ્વજને જમણી તરફથી ડાબી તરફ લઈ જવા. 'પાછળ
બંધો' દર્શાવવા પગ નીચેથી આગળના ભાગમાં લાંબા 'દાંદિ' માથા
તરફ ધ્વજ લઈ જવા. અને 'આગળ આવે' દર્શાવવા સાકે માથા
ઉપરથી બન્ને ધ્વજ પગ તરફ લાવવા.

રાત્રે સંદેશ આપવા માટે ડાબા હાથમાં હાથ ફાંસ તથા
જમણા હાથમાં લીલું ફાંસ રાખી ઉપરની જ સંજ્ઞાઓ વાપરીને
સમાચાર આપી શકાય. જ્યારે સંદેશ આપતી વખતે માણસ આપણી
સામે ઊભો રહી સમાચાર આપે છે તેથી તેના ડાબા હાથ આપણી
જમણી બાજુએ ને તેનો જમણો હાથ આપણી ડાબી બાજુએ રહે છે
'એ' ચાનમાં રાખવું એટલે વળી ધ્વજમાં પણ ફાંસો માથાથી જમણી
તરફ પગ મુખી, 'ી' જમીન નીચે, જમણી તરફથી ડાબી
તરફ, એક માત્રા ને બે માત્રા ડાબી તરફ બીજીથી નીચે તથા અનુરવાર
વાગ્દાનું બિંદુ માથા પર મૂકીને આપવાની રીત પણ છે. (ચાહ)

કરકસર અને સગવડની એક વાત

જીજ્ઞાસુ આપવાદ સિવાય મોટા ભાગના આદકોનાં લવાજમ આવતા અંક સાથે પૂરાં થાય છે. એ વિષે
એક કરકસરની વાત કહેવાની છે. 'કુમાર'નું લવાજમ સેલ્સ ટેક્સ સાથે હવે રૂપિયા ૭૨-૨૦ થાય છે.
તે મની ઑર્ડરથી મોકલતાં બે જ આના તેના વધુ થાય; પણ બે વી. પી. થી મંગાવવામાં આવે તો ૭ આના થાય;
એટલે કે ચાર આના વધારે ભરવા પડે. ધણીખરા આદકો મની ઑર્ડર કરતાં વી. પી. ને આશરે જવું પસંદ કરે છે.
કેમકે એથી 'ટપાલીને ઘેર બેઠાં' પૈસા વસૂલ આપી શકાય છે ને પાંદર ઑફિસે મની ઑર્ડર કરવા જવાનો ધક્કો
બચે છે. ચાર આના કરતાં ધક્કો એમને કદાચ વધુ કિંમતી હશે. પણ એ તો અંગત સગવડનો સવાલ છે.

પરંતુ એથી એક બીજી અગવડ બની થાય છે. બધા જ આદકોને એકસાથે અમારે વી. પી. કરવાનાં
હોવાથી તેની સંખ્યા ધણી મોટી-અચૂક હજારની થવા જાય છે. ચોરટ ઑફિસ એટલાં વી. પી. એકસાથે નથી
લેતી, — રોજ ગણત્રીનાં જ લે છે. આથી તેમના વી. પી.નો કમ આવતાં દિવસો વીતી જાય છે. પરિણામે આદકો
અધીરા થઈ અમને કાગળો લખે છે ને પુછાવે છે કે અમારું વી. પી. હજુ કેમ ન આવ્યું. એટલે સરવાળે બંને પક્ષે
પત્રવ્યવહારનું વધારાનું ટપાલખર્ચ થાય છે. જોકે 'કુમાર' તો કમાનુસાર ટપાલ ઑફિસ વી. પી. રવીકારે ત્યારે
જ લાંબા ગાળે એમને મળવાનું. આમાં સરવાળે લાભ થયો કે નેરલાભ ?

એક બીજી વાત કરવાની છે. પોતે આદક તરીકે ચાલુ રહેવા છડે છે, પણ પોતે મની ઑર્ડર નહિ કરે, મારે
અમારે વી. પી. થી મોકલવું, એવા બગર પણ ધણીખરા નથી આવતા. અસખત, અમે વી. પી. કરીએ તે રવીકારી
લે છે ખરા. આથી જેમના કાંધ ખચર ન આવ્યા હોય તે સીને અમારે તો વી. પી. કરતાં જ પડે છે. પણ જેમને
આદક તરીકે ચાલુ નથી રહેવું હોતું એ લોકો વી. પી. પાછાં વાળે છે. પરિણામે એવા દર વી. પી. દીઠ અમારા સવા-
ચાર આના એળે જાય છે, અને આવ-જામાં અંક ચુંદાછને મળે છે તે નશોમાં! અને આવાં પાછા વી. પી.ની મંખ્યા
પણ જોછી નથી હોતી. એટલે આમ અમને નાહકના દંડવા કરતાં આપ અગાઉથી ખબર આપવાની કૃપા કરો તો!

આ બે વાત ઉપર આપ કાળજીથી વિચાર કરો તો જણાશે કે આદક તરીકે ચાલુ રહેવું હોય તો ૭-૧૨-૦૦ નો
મની ઑર્ડર કરી દેવો એ જ સારું છે. અને... ચાલુ ન રહેવું હોય તો કૃપા કરીને તેમ વેળાસર જણાવો.

યૌરપંચાશિકા

આ અંકનું મુખચિત્ર જેના પરથી આલેખાયું છે તે કવિ બિલ્હણનું રસભર્યું લોકપ્રિય કાવ્ય

રૂપંચાશિકા (એવંચિત્તરના પચાસશ્લોક)એ

વિરલ-સમાર્પન પદ્યકાવ્ય છે. ૧૦૨૦ થી ૧૧૦૦ના આગામી વર્ષ ગચ્છલો અને કર્તા પદિત કવિ બિલ્હણ કાચરના પ્રવરપુર શહેર પાસેના સૌમ્યપ આગના વિદ્વાન પદિત નેપથ્યકવરના પુત્ર દત્તેન્દ્ર, વ્યાકરણ ને કાવ્ય, આલોકાર ગૌરે સાસોના અધ્યાપક થઈ બાદ એ પ્રસારે નીકળ્યો. 'પંચાશિકા' કાવ્યના રચના પ્રસંગને જાણે એ બાદે વાર્તાઓ પ્રચલિત છે તે સર્વમા મૂળ ખરી દૃષ્ટીકતરીકે આપ આ વિદ્વાન સરોધાધક રવ દી બે રેસવસાહ દ્ય એમ જણાવે છે કે પ્રવાસમા તે કહેવાક વખત પાળના દાએષ ક્ષિતિપતિ કે ક્ષિતિ પાલને ત્યા રહેશે, તે દરમ્યાન તેની પુત્રી સાથે અને રેવેદ બધારે પાછળથી તે ભૂદેવ મતા કવિને રેસવસાહ કરવા પડયો, ને એનેદને સમાવીને એકબાજુ બિલ્હણે સ્કૃતભાષા 'બિલ્હણપચાશિકા' લખી, ન્આજ મુખી ખૂબ લોકપ્રિય કાવ્ય બનાવ્ય છે જેમા રાજકુમારી સાથે ભોગવેલા ભોગનુ કન્માદક ચિત્ર છે

પાળખી મુખસ, પ્રધામ કાશી વગેરે સ્ત્રીને તેમજ રાતમા આવેલો અને જાણુદિવસ પાછળમા નામગરતી રાખવરને ત્યા છેલો સમય રહેલો એ કાવિ સિદ્ધરાજ જયસિદ્ધનો પિતા કહેવર ત્યા સમય કરતો હતો આદી તેણે 'કેયુંસુંદરી' નામની નાટિકા રચી, જેમાની નાવિકા તે પ્રતિદાસપ્રસિદ્ધ રાખી મીનજલેરી શુન્સરાતમાથી કાર્ક કારલે તે અત્યત અપ્રસન્ન થઈ ચાલ્યો ગયો અને સોગમવાઈ થઈ રહિણમા છેક શામેલ્લ 'સુખીનો યાત્રાનો કવી ત્યાથી પાછા ફરતા તે દિશ્વના ચાલુમ્પ શુભકોની રાજમાની કરવાલુમા આખી અને ત્યાંના રાજા વિક્રમાદેવે તેને જોતાનો વિદ્યાપતિ બતાવ્યો. કવિ ત્યા રહેયો થયો અને રાજાની પ્રશરિતમા તેનુ વિખ્યાત કાવ્ય 'વિક્રમાકથરિત' લખ્યુ જેની ૧૮મા સર્વમા તેણે જોતાનો આગામવાત જણ્યો છે

શુન્સરાતમા તે નારાજ થઈને ગયો એ માત તાણ ધીની અને પાળખાની માતવિસાર પડી હતી, તેથી પાળખી કાઈ બીજા કવિને હાથે એ કાવ્યકવિ રૂપાન્તર પામી અને તેમા ક્ષિતિપાલને બદલે જુગ રાતના રાજા વીરસિદ્ધ અને તેની પુત્રી શરિસકાના નામે રચવાવા ગય દી બે રેસવસાહબાઈ જણાવે છે એ રૂપાન્તરની કથા એની છે રાજપુત્રી ગણિકાને કવિ જણાવતો હતો, તેમા તેમની નન્ન પ્રોતિ થઈ અને તે દાપલવવબહારમા પરિભ્રમી રાજાને આની જાણુ યતા તેણે કવિને શુભીએ ચઢાવવાની સાલ કરી ને તેને વધારેલો લઈ ગયા વધરયાન જુથે હતુ અને તેને જવાસ પગવિધા દેતા વધ ત્યાંને ચઢતા પહેલા રાજાએ તેને જોતાના ઇષ્ટદેવને રેગરી લેવા કહ્યુ

૧૫૨ કવિએ તો શરિસકાને ન જોતાની ઇષ્ટદેવતા જણાવી તેનુ રેમરજુ કરીકીને વધરયાનનુ એકેક પગચિત્ર ચડાતો મથો તેમ તેમ ગેક ગેક શ્લોક વચકારતો મથો તેગાં જોણે ને રસમધુર વર્ણન કર્યુ તેમાંની કવિત્વપ્રતિષ્ઠા તથા તેના જોમાની નિમલતાથી પ્રસન્ન થઈ રાજાએ એ ગાદી બાંધી ને શુભીને બદલે જોતાની સુતા આપી

આ કથામા પછુ ધણુ દક્ષીકતરે છે એક રેયલે જેનુ છે કે શરિસકાના રેવેદનુ વર્ણન કરી રહ્યા બાદ કવિને વધરેલો લઈ જતા દેતા ત્યા શરિસકાની નજરે તે પડયા, અને 'કવિને ખારસો તો

હું પણ મરીશ' એવા પુત્રીએ આ કહ કરતા પ્રધાને રાજાને સમજાવ્યો અને બનેડ લગન થયુ, કહાડકમા વળી આ કાવ્યની પ્રતમાં રાજાનુ નામ ગદનાશિરામ અને પુત્રીનુ નામ યાગિની પૂર્ણતિલકા છે, અને તેમને પચાલ દેશના હદગીર્ધર નગરના વર્ણુન લાં છે, તો કેહ વળી શ્રીપુર પાટણુ આ પૂરથીય રાજા જણાવે છે

'લાઈટ એવંચિત્તર' નામના સુદર અગ્રેષ્ઠ માન્યમા જુજની છવનકથા હવારનાર વિખ્યાત અગ્રેજ કવિ સર એડવિને આનોઈટ અગ્રેષ્ઠ પદ્યમા એના મુક્ત અનુવાદ કર્યો છે એ તેના પદ્ય એટલા મુગ્ધ દેતા કે જોતાને એ અનુવાદ જોતાના હરતાહરમા એમજે ક પાળ્યો છે એ લખે છે કે પ્રથમ એતરેબવ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના સાવબેરીમા તેની દગ્તપત્ર ઈ ૧૭૮૮મા હારોન નામના વિદ્વાનને લાય આવી તેણે જોતાની ટીકા સાથે, કેહાં જી પીઠાને આપી, તેણે રેવનાગરી મેકો સાથે લેડિન ભાષાતર સાથે એ પ્રકટ કરી ત્યારથી વિલાયતમા એની કીર્તિ પ્રસરી સર એડવિન વળી એની કથા એમ જણાવે છે કે કાચીપુરના મહાશાનુ સુદામાની કુમારી વિદ્યા સાથે, રાજકવિ ચોર પેશમાં પડેલો, અને તેની જાણુ મતા રાજાએ એને દેહાનની સાલ કરમાપી કેળા પૂરેલો, ત્યાં એણે આ મેકોના રચેલા ન્ખારે એક માન્યતા એવી છે કે શરિસકા સાથે યાગિની વચ્ચે વધારી બિલ્હણની ખ્યાતિ થોર કવિ તરીકે ફેલાઈ હતો અને તેથી ન્ એ બિલ્હણપચાશિકા' કરતા 'ગૌરપચાશિકા' નામે જુધુ અપ્રકટ થઈ

એ તેમ, પણ આ કાવ્ય આજ સુધી એમાંની રસમરતોને કારણે અતિ લોકપ્રિય થયુ છે અને તેના દિલ્હી જુજશાદી, ગરહી વગેરે ભાષાઓમા અનુવાદો થયા છે જુજસાતમા તો છેક ઈ ૧૯૨૬ મા જેન કવિ જ્ઞાનાચાર્યે એને અપભ્રમ સરસ્વતમા હવારેલી, ત્યારથી જુજસાતકી એના રસથી મોહ પામ્યા છે મી નાગરદાસ પોરેશ અને શ્રી વતનમીરાજ રાવે તેના કહેવા અનુવાદો તો તાલ છે

આપાવિતા 'એ રાખેલી રાક મથાએના પચ્ચાસે વસતતિર કાના મેલોકા મુક્ત મુગારના માધુર્યથી ભરેલા છે ન્મા જાકનુ મુખચિત્ર દર્શાવે છે તેમ, તેમ જ્ઞાન સચિત્ર પોથીઓ પછુ આલેખાઈ છે એ ન્ એની લેખાચિત્રતાને પુરાવે છે એ આજુ કાવ્ય તો અર્થ હતાઈ જાય તેમ નથી, પણ મુખચિત્રમાને ૧૮મે મેકો આ મુખજ છે

આપિ તા ધવલવેશ્મિનિ રત્નલીપલામયૂલ પલલેદિગિતાન્ધકારે પ્રાત્નોચમે રહિતિ સમુલ્લસદર્શનથી લજાભયતનયનામ્રનુચિન્નયાદિ અદ્યપિ તે વચન રત્નલીપ પ્રસંગે

અધાર નાગ થઈ દેવનાચ્ચરોડાહ, ત્યા સુધેમ દર્શન યતુ કરવા હુ તેના, લજા ખરે નયન કાળી, તે રાગ હુ (રત્નના કગલજવાદીવાથી જેના અધકારને નાશ થયો છે એવા મારા કવચ વીજળા ભનનમા, તેના મુગના સમુખ દર્શનને ગારેડુ રાખતો હતો ત્યારે વચ્ચમા અને લયથી પીકાએના જેના નયને દગી પડયા છે એ પી કો (પ્રિયતામ)નુ હું હૃદય છે ચિત્તન ક છું) એ અન્યથો છે/હા પંચમે મેકો તો સુમાપિત તરીકે પછુ બહુ બહુલો છે તેને વિષે એમ કહેવાય છે કે વધરયાને ચડતા ૪૮ પમ-
(નવેમ્બર ૧૯૭૨)

ધિયાં પૂરાં થયાં ત્યારે સામ્યે કવિને દરીને પૂછ્યું કે હવે જે તમે સંસારનાં ખ્યાલ છોડી રાકતા નથી ત્યારે કવિએ આ ઉદ્દેશ નિશ્ચયાત્મક સ્વીકૃત કર્યો:

ભવાવિ નોડગતિ દુઃકિલ કાલનૂત કૂર્મોં નિદર્શિ ધરણી સહુજીવભો
ભગ્નોનિર્ધિવિદ્વત્ દુઃસહવાદવાગ્મિનંમેયીકૃતં સુકૃતિનઃ પરિપાલયન્તિ

આદિપિ સંકર ત્યજે નન કાલકૃત,

ધારે હજી ધરણી પીઠ પરે ન કૂચે,

સિદ્ધિ હજી નિભાવે વડવાગ્નિ ધારે,

પાણી રહે ત્યજે ન સર્જન ને રત્નીકર,

(હજી પશુ(ભગવાન)સંકરલગાડવગ્નિના ત્યાગ કરતા નથી,(ધરણી-પર) કૂર્મ હજી પશુ પૂજનને પોતાની પીઠ પર ધારી રહ્યો એ સાચર હજી જે પોતાના અંતરમાં વડવાગ્નિ સાચી રહ્યો છે;(તેમ) કલાસ-ત્યાગી એક મનત પોતે ભેરે રત્નીકરું તેને વળગી રહે છે.)

નાટ્યપદ્યસર (અનુ ૫૦ ૩૨૧ થી ૩૨૬)

કેવા પ્રકારનાં પાત્રો નૃત્યમાં અસાધ્ય છે તે પશુ દર્શાવેલું છે. એમકે પુષ્પાશી(એની આંખમાં સફેદ ફૂલો હોય), રસહીતા(એના વાળ ભરતી ગમેલા હોય), રમ્યેશ્વરી(એના હોઠ બહા હોય), હાંખિત તબી(એનું શરીર અતિ લાંબુ હોય), અતિરૂપતા(એનું શરીર અતિ બહુ હોય), અતિરૂપતા(એનું શરીર અતિ દુર્બલ હોય), અતિ હન્ય કે અતિ વામ(અતિ ઊંચું કે નીચું શરીર હોય), કુબ્જ(કમ્પકું કે ખૂંચુ શરીર હોય), રસરહીતા(એનો હંઠ ભરતો હોય), અથ દસ પ્રકારની કૃતિઓવાળાં પાત્રો નવેન માટે નિર્મિત ભણવે.

૨૨૦ આનંદકુમારનામી 'અભિનય-કૌશલ'ના તેમના અંગેષ્ટ નામ 'Mirror of Gesture'માં 'પુષ્પાશી'ના અર્થ 'એની આંખો પુષ્પ જેવી છે તે' એવો દર્શાવે છે. પરંતુ પુષ્પ જેવી આંખો તો શુદ્ધ રૂપ મળાય. તે હોય રૂપ કે વર્ણના જેવી કેવી રીતે મળાય? આથી પુષ્પાશીને અર્થ 'એની આંખમાં ફૂલ પડ્યું હોય તે' એવો ન દોરો ભેદ્યો, કારણકે તેવી આંખો સૌંદર્યમાં હાનિ રૂપ છે.

નવાં પુસ્તકો

ઉપચયદેહલું તત્ત્વજ્ઞાન : સર સર્વપલ્લી સમ્યાજીનના તાત્ત્વિક આલોકના પાંચે અંશ Indian Philosophy-Vol. I ના પ્રકરણ ૪ થયેલે અનુવાદ-કરનાર : ચંદ્રસેન પ્રા. શુક્લ, પ્રકાશક : વૈભવેન્દ્ર હં. લિ.-મુંબઈ, ૩ ૮-૦, પૈરિસીટાત : પ્રા. નિમણપ્રસાદ ર. ત્રિવેદીના વિવેચનાત્મક નિબંધોનો સંગ્રહ, પ્રકાશક : પ્રા. નિમણપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી સંસ્થાન સુવિધિ જી નંદરવ મુ. લીલાખાણ, સુરત, ૪૦-૦; ગૌડાક્ષત : અનંદરાય યા. સાવળના વિવેચનલેખોનો સંગ્રહ, પ્રકાશક : પરમસુખ પંડ્યા, એત. એમ. ત્રિપાઠી લિ., મુંબઈ-૪, ૪-૦-૦. ઇતિહાસ-સંમેલન નિબંધ સંગ્રહ : ગુપ્તરાત સાહિત્ય સભાના ઉપકમે ચોલએત્ત ઇતિહાસ સંગ્રહન પ્રસંગે રત્નીકારાએલા ઇતિહાસવિષયક નિબંધોનો સંગ્રહ, ૪-૮-૦; ગુપ્તરાત સાહિત્યસભાના અમદાવાદની કાર્યવાહી સનેરે ૧૯૪૬-૪૭, ૩-૮-૦; ક્રિસ્ટી-દારે: વિષ્ણવત લેખક ખલીલ નિજામની કૃતિનો અનુવાદ-કરનાર : કમિલ કબાયાય, પ્રકાશક : કમ્પુપ્રસાદ લ. બહે-અમદાવાદ, ૧-૮-૦; રઅહતા સમઃ નિજામના The Wanderer નો અનુવાદ-કરનાર : 'પલાશ', ૨-૦-૦; કિશુકુંઢ : નિજામનાં ચૈદેસા કથાનકોનો 'અનુવાદ-કરનાર કિશુકુંઢ', ૦-૧ ૨-૦; પામલઃ

કર્ણવન (અનુસંધાન સત્યેના પલ્તા પરથી) લીલા-કેવેપોમાં અને બેદરીઓમાં થાય છે. આ ગુપ્ત કાળની બીજી નવતોમાં નવી દોતો. કાલ જુસ અને બીજી પદાર્થો દાહી લીધા પછી જે લાકચેલ કાલસા રહે છે તેને કારવાથી કાલ અને છે. કાલની સખત નવત(દારીપ્રેસ) ખાતેથી આળવા માટે વપરાય છે. આ પશુ દર્શામાં કાલસો તેની ખાણમાંથી કાઢીને એમને એમ વાપરવામાં આવે છે. આ પ્રસા ગુપ્તસામકારક છે. તેથી કાલસામાંથી મળતા ઉપચારો પદાર્થો રે-કાલનીય છે. પરંતુ કાલિમ દરીને વાપરવાથી આ ઉપચારો પદાર્થો એવળી સાકાવ. કાલસો દેરાનું સામ્યીય ધન છે. તેને કવિયજા બસ-બર ચોમ્પ રીતે પચો ભેદ્યો. કાલકુંઢ, અમેરિકા અને બીજી દેશોમાં કાલસામાંથી ખુણ કિમની રસાયનો કાઢવામાં આવે છે. કાલસાને હાથેડુંનવ સાથે સખત કાણામાં સંયોજીને ગેડીકિયજા બનાવવામાં આવે છે. આનું કારખાનું કાઢવાનો વિચારવેદિની સરકાર કરી રહી છે.

નર્તક તથા નર્તકી વગેરે નૃત્યારંભમાં રંમખમિ પર કેવી રીતે ગોઠવાયેલાં હોવાં ભેદ્યો તેનું વિવરણ પશુ ચાલ્યો કરેલું છે. તે અનુસાર રંમખમિના મધ્ય ભાગમાં નર્તકી તથા તેની ખાણમાં નર્તક, તેની બાજુથી તરફ કરતાલ-ધારી તથા બન્ને તરફ પાછળ બે મુદ્દેશ; વળી કરતાલધારી તથા મુદ્દેશોમાંની વચ્ચે આથક તથા મુદ્દેશો બેસેલા હોવા ભેદ્યો. અર્વાચીન લાનપુરા કે તંજાવની ભગ્યોએ પ્રાચીન કાળમાં વપરાતા વાદ્યવિશેષના પાકને સુતિક્ષર કહે છે.

પ્રથમકાલ રંમખમિ પર કાર મુખ્યભાગ ગોઠવાઈ બાકી અઠ નૃત્ય-નો આરંભ કરવો એમ કહ્યું છે. આ નૃત્ય, ગીત તથા અભિનયમાં તેમજ ભાષ તથા તાલપથ કોડું ભેદ્યો. કહ્યું છે કે—

ભાર્યેવાલમ્યેવદ મીતમ દર્શનાર્થે પ્રદર્શયેદ ।
વશુમ્યમ્ વર્ણયેદ મારમ્ પ્રદામ્યેદ તાલમ્દર્શયેદ ॥
અર્થાત્ મુખ દ્વારા ગીત, હરતદ્વારા (ગીતનો) અર્થ, નેત્ર દ્વારા (અર્થને) અનુરૂપ) ભાષ, તથા પથ દ્વારા (ભાષને અનુરૂપ) તાલ દર્શાવેલો. (ચાલ)

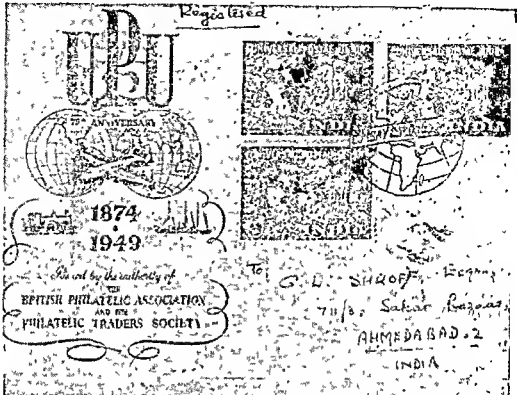
નિજામના The Mad Man નો અનુવાદ-કરનાર : ગોકુળભાઈ પટેલ, ૧-૮-૦; ત્રમે પુસ્તકોના પ્રકાશક : નવનીતતાલ મદારી-અમદાવાદ; આંધી કથા ગીતેઃ બધા ગેર્ભા લોકોને ૨૨૪૦૦ શકે એવી શ્રી નિગમતાલ પ્રા. બહેની યુગાગ્રહ કવિતાઓની પ્રા કા સાહેબની પ્રસ્તરવના સાથેનો સંગ્રહ, પ્રકાશક : નગીનભાઈ. સાહે-અમદાવાદ-૧-૮-૦; આંધી ગીતોઃ આંધીજી અને બીજી દેશનેતા-એના પદ્યમય સંવાદરે શ્રીધાવાનું તાત્ત્વજ્ઞાન સમલભવી પુસ્તિકા, પ્રયોજક : ચંદ્રેશભાઈ બહેશવાલ પટેલ, પ્રકાશક : શ્રી સચિત્રીચંદ્ર-લાલ પટેલ, ગોંડલ; ગીતવર્ણ : કવિ 'પંચમ'ના કાવ્યસંગ્રહ, પ્રકાશક : નટવર નેરા-મુંબઈ-૭, ૨-૮-૦; વિદ્યાર્થી માધ્યમિક વિ-ભાગ ૧ : આજના અભ્યાસ કરવા હિંગતા વિનીત વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન કાવળી શિક્ષણ સંસ્થાઓની યાદી, સપાક અને પ્રકાશક : કાંતિભાઈકહ્લુભાઈ દેસાઈ-વિદ્યાદ, ૧-૮-૦; લખુદેવતેષ્વરનારનાં હરતેષ્વરનાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવા ઇચ્છતાઓને ઉપચારો મળે તેવું અભ્યાસયુગ સચિત્ર પુસ્તક : શ્રી ગર્ગ નેશરી, ૪૦ ૫૫૬ ક. સાચી, વાગરવાડી, ગાંધીનૈય (સાહિત્યકેન્દ્ર), મુખ્ય વિદેતા-એમ. કુમારની, અમિત્રુજન, ગોડાખળી, અમદાવાદ-૬, ૧-૮-૦.

ટિકિટ-સંગ્રહ આ યુગનો એ સંસારવ્યાપી શૌખ

કેમ કેળવવો તેની તથા બીજી ઉપયોગી માહિતી આપતો વિશાળ

ભારત સરકારના ઉ-
પયોગ માટે ૧૯૫૦
ના નવનુસારીથી
નીકળનારી નવી
'સર્વિસ-સ્ટેમ્પ'નો
નમૂનો. જેમાં હાલ
આપતી રાત્ર નવો-
નવી છાપને બદલે
અરોહકરતબનું ચિત્ર
આવશે. એક પેસા-
થી માંડી દસ રૂપિયા
સુધીની ૧૩ કિંમત-
ની ટિકિટો એવા છે.

‘લીમ કોલ નેશનની ચે પહેલા રચવામાં, જમત-પ્રભુભાના પ્રથમ સમ ‘યુનિવર્સલ પોસ્ટલ યુનિયન’ (વિશ્વ
દ્વાર સંઘ)ને મળે મહિને ચોળી સરી પરી થઈ, તે નિમિત્તે વિવિધ દેશોએ માટેલી ટિકિટો પૈકી ઇંગ્લેન્ડ અને આફ્રિકા
ના નમૂના સામેના પાને આગેલા છે. ટિકિટો તે પ્રસંગી ટિકિટો સાથે તેના કપડે-કપરનો એક નમૂનો અમે મળ
આકાશ આપેલા હતા. આ ઉપર એવું બીજું કવર આપ્યું છે, જે બ્રિટિશ ફિલેટેલિક એસોસિએશન તથા ફિલેટેલિક
ટ્રેડર્સ સોસાયેટીના અધિકારથી માટેલું છે. એ પ્રસંગે ટિકિટોને રફ કરવા માટે ને ખાસ પોસ્ટમાર્ક ચોલકોની ર
પણ આ ઉપરના કવર પર દેખાય છે. હિંદે માટેલા એવા ચોલ ફરેલે-કવરનું ચિત્ર સામેના પાને આપ્યું છે.

ગ

આ અકાશ આપણે ટિકિટોને કાગળકપરથી સલામત
કેમ ઉપેક્ષવી, તેમજ નવી ટિકિટો ઉપરનો ચેલ થા પાછળ ચોટલા
કાગળ કેમ સાફ કરવા તેની વિગતો જોઈ, તેમાં એકજે બાળતો
કમેરવા જેવી છે. ખગર વપરાયેલી યુરપાણા ટિકિટો ચોમાસામાં
નંગ બેજને લીધે એકબીજાને ચોંટી જાય છે, તેમ સુકી ઋતુમાં એવી
ટિકિટો કોકડું વળી જાય છે. એના પર આપણે ખાસ મોંમાંથી ના-
ખીને તેના નરમ બેજથી તેને નરમ પાડી સીધી કરી શકાય છે.
એ ન ફાવે તો એક ટેબલના ખાનામાં પાણી ભરેલી રાખીને પડખે
એક ડબ્બામાં તેને થોડો સમય મૂકી ધોંકવી; એથી પણ એ લીલી
ગઈ જશે. પછી તેને કાસા કાઢના એ ડુકડા વચ્ચે મૂકી થોડો થોડો
દળાવીને સીધી કરી લેવી. એથી જલદ, બેજથી ચોટીલી ટિકિટોને
અથા એકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઉપેક્ષા બાદ તેને જતાવળે સુકવવાના
લોકે ગરમી આગળ ન રાખવી. નહિતર એ કોકડું વળી જશે.

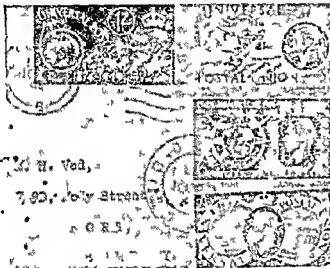
ટિકિટો નેમ લેસમાન પણ અંદિત, મેલી, થેરી પોસ્ટમાર્કવાળી,
લેકરડાવાળી, કાગળ ઉપેક્ષીને ‘ચિન’ થઈ ગયેલી, અંદિત પરફેરેસન-

વાળી કે કરચલીવાળી બિલકુલ ન હોવી જોઈએ, તેમ તેના પર પોસ્ટમાર્ક
સિવાય બીજા કોઈ પ્રકારનો સાદી કે પેન્સિલનો રાખ ન હોવો જોઈએ
તેના અંદિત પરફેરેસનને હાથથી સુધારવાનો, કે કપાઈ ગયેલા
ખુલ્લા ફરી જોડવાનો, થા જાંબી પડી ગયેલી તેના પરની આકૃતિને
હાથ વડે ચોતરીને સુધારવાનો પ્રયત્ન પણ હારથી જન કરવો જોઈએ.
નહિતર એવી ટિકિટો કિંમત ઠોડીની થઈ જશે.

અથા એકમાં જણાવ્યું છે કે ટિકિટ પરના ચિત્રકાવાળા રાખ,
બેન્ડોહનમાં જમાવવાથી નીકળી જશે. આ સંબંધમાં અમારા મિત્ર
ડૉ. નરસિંહ શાહ જણાવે છે, કે તે બેન્ડોહન નહિ પણ બેન્ડોહ
થા બેન્ડોહ નેમજો, બેન્ડોહન તથા પન દોષ છે અને યુજનારીમાં
લોખાનના ફૂલ તરીકે ને વરતુ પ્રચલિત છે તેમાં રહેલા તે પદાર્થ
છે બેન્ડોહ ન સહેલાઈથી સળગી બેઠે એવું પ્રવાહી છે. બેન્ડોહ
માં જલિશ્ચરવાળા રાખ કાઢી નાખવાનો શુભ છે અને ફાઈકલીનિય-
માં તે વપરાય છે. ટિકિટ-સંગ્રહકોને એ વરતુ મેળવતાં મુશ્કેલી ન
પડે એ માટે એમણે આ ખુલાસો માફકથી કર્યો છે.

‘યુ યુ’ની પોલી શતાબ્દી ઉપર આફ્રિકાએ કાઢેલી ટિકિટો

મધ્યા આફ્રિકા જેની માલિકી આપણે હવે તે સમયે જ્યારે દેશોના ટપાલખાતાના સ્વયં-ચાલિત પોસ્ટલ સુવિધાને રચવાય ગયે તેથી તે દેશોમાં વર્ષ ૧૯૫૫ થયે તેની બેચમાંથી નિર્મિત દુનિયાના અનેક દેશોએ ખાસ ટિકિટ તથા કન્ટેડે કવરો કાઢ્યા છે. કેમકે ટપાલખાતા જેની સાર્વજિક સેવા આપનાર ખાસ સંસ્થાઓની અપિત દોષ સો દેશ તેમાં એક માફ થઈ શકે તેમાં જનજીવનના દેશો સંપત્તિ એકત્રિત થયા હોય તેથી એ દુનિયાની સર્વ પ્રથમ સંસ્થા છે તેથી જોવા નેરાનસ પણ ત્યાર પછી સ્વપાલ આગ દેવાથી થયું. દેશોએ આ પ્રથમ ટિકિટો દોષ તેની ટિકિટો વાચ્ય-મિત્રો ત્રાસારા ઉપર ગોઠવે છે. આફ્રિકાની એવી ટિકિટો કે જે ૩૦ સ્ટેડેડે કવર બોર્ડન હિવ ઉપર ફ્રેડિસિયા (આફ્રિકા)ની લાઈ કોસ્ટરમાંથી મોકલેલ આ સામેલ પુત્ર છે તેમાં ચારેમાં વિવિધ આલેખનો છે. પહેલી ટિકિટમાં અવગમ્યમાં પૂર્ણીના ગે બાની આસપાસ તેના પાંચ ખંડો પાંચ રૂપ પાંચ પાંચને લાખની સામ્ય રસો સસ સેવા આલેખમાં છે. બીજી ૧૫૨ પીના ગોળા ઉપર સુરેખનો પ્રસાદ મલિ દેવ મકરૂંની (વ્યાપાર અને જવરદારના દેવતા) થોડા નીચેના છે. ત્રીજી ટિકિટમાં પણ તેના જ આનેખન સાથે અરકાર મા મેટ પરમોડિયુ અલેખેલ છે અને ત્રીજી ટિકિટમાં પૂર્ણીના ગે મોકાઈના નકશો સાથે ઉપર જિખાન તથા નીચે રસીખર છે. ચિટિંગ આફ્રિકાના વિવિધ પ્રદેશોની ટિકિટો ઉપર આ જ આલેખો છે.

કવરે મટેલી આ પ્રકારની ચાર ટિકિટો મોકલેલ પુત્ર પર આલેખ સુભાષી અર્થ માટે ૩૦ મે ૧૯૫૫ થી ૩૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૫

ટિકિટ એક વધુ કન્ટેડે કવર

સુવિચલે પોસ્ટલ સુવિધાને પી ટી સ્વીની ટીમરની નિર્મિત ટિકિટો મોકલે કન્ટેડે કવરમાં માફ વધુ ટિકિટો કરીને નવો દેશો ર પૂર્ણીના ગોળાની બે બાજુએ આપનાર ૧૮૭૪ તથા ૧૯૪૯ એ ૩ વર્ષો જન તેના ઉપરના ભાગમાં એક તરફ પાંચ મિલ દેવાય તરફ તરફ ૬૫ રસો અને બીજી બાજુ આલેખિતની ૬ દાસ થઈ જત ગોળાને એક પાંચોમાં વર્ષ ૧ દેવાની તથા આખની સ્થિતિ આ ૧ પી પ્રતિ દર્શાવી છે. મધ્યમાં કારતલ રામચિદ ગણેશના છે. ૩૨ પીને કવરને લગતા અલુપની વખાસ છે. આ વધુ સામેલ પાનાનું કો અને કવરો ગિરિનારીવાન આલેખ ૫ ૭

આફ્રિકાના દેશો કે જે યુ પી ટીમાં આત્મી ભયની પ્રત્યક્ષ ટિકિટો

10 OCT 1949

Our Friends Abroad

[જગતસંપર્ક સાધતો પત્રચિત્ર-વિભાગ]

Jan Sebestik

Hradistka 210 Uhersky Brod (Moravia-Czechoslovakia)ને

આ પત્ર મેળવનાર: ચંપકલાલ શાહ, ૬૩૪, પાંચવાની ઘોળ, કાઠીપુર, અમદાવાદ

પ્રિય શાહ ચંપકલાલ

૨૨મી ઑગસ્ટ ૧૯૪૯

આને તમારો કાગળ મારા ટેબલ પર જોતાં મને ઘણું જ આનંદ થયું થયું મારા મોઢા જ્યાંબ માટે કૃપા કરી મને સ્થગા કરશે. અહીં જ્યાં મને ઑગસ્ટ માસમાં વનમાં પડે છે તેથી તે દરરોજ મારા મિત્રોને જોતરેલા કાગળોના કામમાં મદદ કરવા હું ક્ષેત્રે. આથી તમારો કાગળ મેં આને જ ધણી મોઢા પાંચો.

હું એ નળીને ધણી જ ખુશ થયો કે તમને પણ મારા જેવા જ જાણ છે. હું પિયાનાં વગાડી જાઉં છું. શું તમારે ત્યાં પણ સંગીતમાં પાશ્ચાત્ય સંગીતનાં સ્વર જિંદગી હોય છે? મુસાફરીના પત્ર મને જાણ છે. પણ મારો પ્રિય જાણ તો સાદિય તથા ફિલસૂફીનું વાચન છે. રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર કૃત 'સાધના' મેં પાંચી અને હવે હું કવિનિધી વાંચી. પરદેશી બાબાઓમાં હું જ્યોત, રેવ્ય, રસિયન ને હૈલિન શીખું છું, ને મને આશા છે કે આપણે જાને એકબીજાને સારી રીતે સમજી શકીશું.

હોતું મારા હેરા વિષે : મોરેનિયા, બોહીમિયા અને સ્લોવાકિયા એ પ્રમુખ વિભાગો મળીને, યુદ્ધ પના હાલમાં આવેલું અમારું આ મોરોસ્લોવકિયાનું નાનકડું પ્રલસનાર જાન્ય અનેહું છે. મારું કુટુંબ રહે છે તે યુદ્ધ-પ્રતિષ્ઠા મોરોસ્લોવકિયા પાટનગર બ્રુક્લીન પાસે ૬૦ ઈલ દુર વસેલું છે. વિખ્યાત જોડા બનાવનાર ટેમસ બ્રાથના બ્રુક્લીનથી ગાક ગામ બાર માઇલ જ છેડે છે ગામ અમારું ગામ અહીં મોઢું નથી : ૭૦૦૦ની ઘણલ છે. . . હું આપને અમારા શહેરની ગાઈડબુક શાખામાં અવધાસ મ્કેલ્ડ Nardar, My Dear Friend! તમારા પત્રની રાહ જોતાં, સહૃદય તમારો યાન રોગેરિક.

પ્રિય મિત્ર ચંપકલાલ તા. ૨૪, સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૯ તમે કદાચ કહ્યું પાળું નહિ કરી શકો કે તમારો આર્યો સુંદર માનવ જળતાં મને કેટલી આનંદ થયો હતો. પરદેશનાં યુવક-યુવતીઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરવાની આગરે હું કેટલું સમજી નથી. આમાસ મોરોસ્લોવકિયામાં તમારે ત્યાંના જેવા અંગીસતવર આપતાં માસિકો નથી, તેથી આંતરરાષ્ટ્રીય મેગેઝીનવ્યવહાર બાધવાની તરફથી મોરોસ્લોવકિયાની ઝંખના આજુબ રહે છે. અમે અહીં પડી ગયા છીએ. અમે ફ્રેન્ચ રસિયા, પોલેન્ડ, બલ્ગેરિયા, હંગેરી અને ડાનિયા સાથે જ પત્રવ્યવહાર કરી શકીએ; પણ અમે તેમની ગાળા નથી આપડી. અટલે તમારા સિવાય મારે બીજી કોઈ પત્રગતિ નથી.

મારી જાંઘાઈ પાંચ ફીટ અને ૬ ઇંચ છે. મારી માતા અહીંથી ચાર માઈલ દુર એક શાળામાં બહુલે છે, જ્યારે મારા પિતા અમારા ગામથી ૭૦ માઈલ દુર એક શાળામાં શિક્ષક છે. હું મારી માતા તથા મારી યજ્ઞ બહેનો સાથે અહીં રહું છું. પિતા બલિનામાં એકાદ બે વાર અમારી પાસે આવી જાય છે. . . આ વર્ષે મૅટ્રિકયુક્તિમાં પરીક્ષા પાળી શાળા ડોઝીને કુલ ઇન્ટર્નલ તે પાળી શક્ય છે. તમારી માફ અને પણ સંખીતમાં રસ છે, પણ હું બહુ સાફ ગાઈડબુકની રાહતો નથી. વળી મારા અવધાસ તેમજ માતાને ધરજામમાં મદદ કરવામાં ધણી

સમય જાય છે. એકે મારા શહેરમાં થયેા સંગીતને કોઈપણ કાર્યક્રમ હું ચૂકતો નથી. વાચનમાં મને ઓપિડાસિક તેમજ વૈજ્ઞાનિક પુસ્તકો ગમે છે, પણ મારો મુખ્ય જાણ તો તત્ત્વજ્ઞાન છે. હાલમાં હું મારા એકત કપાયેલ માટે 'પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાન'ના દેશ ઉપદેશાસનું તારખું કરી રહ્યો છું હું ડિસ્કનેરીની મદદથી જર્મન, રસિયન, એંગ્લ, રેવ્ય તથા હૈલિન વાંચી રાખું છું, પણ અમારે ત્યાં રસિયન સિવાય પરદેશનાં બીજાં કોઈ પુસ્તકો કોતા નથી. તમે મને 'ગીતા'ની એંગ્લ આદિતિ મોકલો તે માટે હું તમારો કેટલો પાડ માનું ! કારણ કે મને ઓસિયની સંસ્કૃતિમાં ખુબ રસ છે. મારી પાસે યીન, બ્લપાન અને ધરાનની સંસ્કૃતિને લગતાં પુસ્તકો તો છે, પણ હિંદી સંસ્કૃતિ વિષે અમારે ત્યાં એકે પુસ્તક નથી. એકે રોસિયોલોગિસ્ટ (સામાજ્યાત્ત્વ-નેલગતાં) સામયિકોમાંથી મેં થોડીકળી માહિતી મેળવી છે; ને હવે તો તમારા તરફથી રીપું જ હિંદની સંસ્કૃતિ વિષે જાણવા હું આદુર રહીશ. તમને યુરોપની અને ખાસ કરીને મોરોસ્લોવકિયાની સંસ્કૃતિ તથા ઇત્તન વિષે માહિતી મોકલું હું આપીશ.

અમારી પ્રલનું ઇત્તન તમે અમારો સમજ શકો તે માટે હું અમારા ઉપદેશાસન વિભાગ કેમ થયો તે દેશમાં સમજાવીશ. અમારા દેશનો ઉપદેશાસન હજુ યુવાવસ્થામાં જ છે. ફ્રેન્ચ લગી સહીમાં જોડે, સાક થાય છે. બ્રિટની ધર્મને અંગીકાર, લગવાની જગ્યાનું શિક્ષણ અને જર્મન તેમજ જાનસની જમ્ય સંસ્કૃતિને સંપર્ક, એ ત્રણ વૈરતોની ગ્રેસરથી અમારો દેશ યુરોપનાં તારી પર આળેલી. બ. સ. ૩૦૫ થી, ૧૯૪૯ સુધી સંત વેનેસિયસ, થાઈલ્ડ યથો (અમારી બાબામાં Israel IV) અને પવિત્ર રોગન મહારાજન્યના સહેનશાહ વગેરે રાજ્યીઓનો અગલ એક મધ્યયુગના અમારા ઉપદેશાસન તથા સંસ્કૃતિનું ચક્રતત્ત્વ છે. પણ રોગબી સહીને અંતે બ્રિટની ધર્મશાહી અને શાહીવાદ સાથે એક પોશાનનાર યાન કુસ્સ (જેને શાહાનશાહે વધરતેલ પર ઇત્તન બાળી મુક્યો ને શહીદ થયો તે)ના કપરેશી નવી કુરસીઝમની હીલચાલ અમારે ત્યાં થઈ. સમસ્ત મોરોસ્લોવકા પ્રલ તથા દેશ બેપર તે બાપી મઈ અને નીસ વર્ષ સુધી અમારો દેશ ધાર્મિક યુદ્ધમાં સંરોધાયોલો રહ્યો. તે પછીના સમયોએ રાજશાહી સામેના બજવામાં ગયા અને ૩૭૦ વરસ પર એક પ્રલને સ્વાતંત્ર્ય આપ્યું. આંદિત્રયાના સહેનશાહ અમારા પર રાજ્ય કરવા લાગ્યા. પણ પ્રથમ મહાયુદ્ધ સંઘર્ષો કેટલા આગેવાનોએ અમારા સ્વાતંત્ર્યની લડત કપાડી; તેઓ દેશનિકાલ થયા; પણ મહાયુદ્ધના અને તેમનું કાર્ય સુખદ રીતે પાર લીધું, અને ૧૯૪૮ના ઑક્ટોબરની ૨૮મી તારીખે મોરોસ્લોવાકિયાનું પ્રલસત્તા જાન્ય રચય પાળ્યું. સ્લોવાક પ્રલ તો ૧૦૦૦ વરસથી હંગેરિયનનાં જુલમ નીચે કચડાઈ હતી. (ઈ. ૧૯૨૦ પહેલાં તે એકે સોફીસ્ટ સંવેતરાન્યવર્ધ; પણ સ્લોવાક લોકો તો મૂળે લાંબા કાળથી હંગેરીના અજલ નીચે હતા.) અંતે એકે લોકોએ (બનેનું) સ્વાતંત્ર્ય મેળવ્યું, અમારા દેશના પહેલા પ્રમુખ વતીકે, અમારા સ્વાતંત્ર્યયુગના મહાન પોષાકો તેમજ એક મહાન એક ફિલસૂફ ટોમસ ઝેરિહ મ્કેલ્ડ વ્યથા. ૧૯૩૭માં તેમના અવસાન બાદ તેના પ૨મ મિત્ર મેકર

એને સંકુચાયા. એટલામાં બીજું યદાયુદ્ધ શરૂ થઈ (જર્મનીના આક્રમણને લીધે) તેને પણ તેના મહાન પુરોગામીની ભરૂંક દેવાય છે જ્યારે પદ્યું, જે હરમ્યાન ચેકોસ્લોવાક પ્રાંત જર્મન તુલ્યતા નીચે ખીસતી રીતગતી રહી યદાયુદ્ધ પૂરે થઈ બેનેને સ્વતંત્ર ચેકોસ્લોવાકિયામાં વિજયપ્રવેશ કર્યો અને ત્રણ વરસ પછી ઈ ૧૯૪૮માં તેનું અવસાન થયું. આખી પ્રાંત તેને માટે આજે આજ સારી રહી છે તે પશુપ્રસારિકની પેઠે આમરી પ્રાંતના હાલપ્રમાણી કદિ નહિ જુલાવ

હવે અમારા દેશની મામિંક સ્થિતિ વિશે મુખ્ય ધર્મો પ્રિસ્તી છે. માત્ર પાંચટકા નિરીક્ષવાની અને ગાદી રહા યદ્યદી છે. પણ પ્રિસ્તી ધર્મના યથા પથ અહીં છે. મુખ્ય પથ ઉદ્યોગિક છે: સ્વતંત્ર યોજી આજ (હું પણ ઉદ્યોગિક છું.) એ સિવાય પ્રેટરેન્ડ, મોસાવિયન, ધરેન, ચેકોસ્લોવાક વગેરે અનેક પ્રચલિત છે.

આમરી સંસ્કૃતિ પણ આમરી ઇતિહાસમાંક હજી સુધારામાં જ છે. ખરી રીતે તો તે ૧૯મી સદીમાં જ શરૂ થઈ ગયું. આમરી પાસે ક્રમ્લેન્ક ને બીન દેશો જેવું બહોળું સાહિત્ય નથી, પણ હાલમાં આમરી સમગ્ર સંસ્કૃતિ કાવ્યની બધા છે. કારેત ચાપેક (Karel Capek) એ આમરી જગતપ્રખ્યાત મહાન નવલકથાકાર છે અને ઓકાર બ્રેઝિના (Otokar Brezina) પરમ સુંદર કવિ છે. આ નીચે આમરા દેશનો નક્કી પીતરી મોઝલું છું તેમાં મારું અમત કયા બાબતું તે કહાંતું છે.

હવે હું મારા દૈનિક જીવન વિશે થોડું કહીશ. સંવારના ટપી જીવવારના વાગવાસુખી હું ગાળામાં હોઈ જુલ્યાંચિક લાખા, અજીત ને

ભૌતિકશાસ્ત્ર કવ-સંત વિદેશી અ-ધાર્યો પશુપ્રસારિકની બાની હોય છે: અમેરિકા, રશિયન, હોલેન્ડ વગા શ્રીક. મેં એ આપારિક-ચાંચી શ્રીક રાત કરી છે. આ કવ-સંત પ્રકૃતિવિજ્ઞાન, વર્તણૂક, ઇતિહાસ, બુદ્ધિજી ને ચિત્રજ્ઞા પણ અતં જ નિરાળે જઈને તો મને ખૂબ જ મગે છે, કોઈ અનેક અગાત

વસ્તુઓનું જ્ઞાન મેળવવાની અને અજાન-તમામ છે. ત્યારબાદ બેરોને બીન કિસસને અપવાદ તૈયાર કરવામાં હોય છે, અને ત્યાર બાદ ફરવા બધું છું નદીનારે લાંબી ખોલોમાં ને જંગલોમાં ફરફર ફરવા જવાનું મને જીજ્ઞાસે છે. બધે બધેથી ભરાયોને નાના પ્રયત્નો કરવા પણ મગે છે, કેમકે હું કપાલકલિટોનો સમક કરતોગથી, પણ વગાસા માટે આ સમય થોડીક અમારા દેશની રિક્તિ. મોઝલું છું અને રિક્તિ કરતા બીન દેશોમાં સહેલાના તેમજ ત્યાંના ગિરવ-રણપ્રત્યના ચિત્રોને જોઈ છે. મને ક્યારેક કહી મોઝલો તો આનંદ થશે. મેં તમને મોઝલોની રિક્તિમાંથી એક કપર અમારા દેશનું જાન-વિહન છે. તમે મને પુત્રવસ્તુ છે કે મેં Nardar લગીજ તેના એક થીય છે. 'Nardar' એ અમારા દેશના કુવાનોની રાષ્ટ્રીય સભાની છે. અમેરિકા જેવા કોઈને કિશાનની વખતે 'કલ્કી' કહી જાણીતે છે

કપર કરીને તે તમારી સમૃદ્ધિ, કિશિક્કી ને ધર્મ, તમારી કૌશલ, દેશ ને લોકો, તેમજ તમારા વિષે વિનવાર લખશે. Mandar!

તમારો સહકવ મિત્ર, જાન સેબેટિક (Jan Sebestik)

આ વિશ્વગત નિયમે: અમે આ અગ્રાહ ધણી વખત પ્રકટ કરી ગયા છીએ, છતાં તેનું પાલન થઈ જાયું નથી આખી દુનિ તે પ્રકટ કરીએ છીએ: એનું પાલન નહિ એવા પત્રો ૨૬ અણસો અને તે વિષેનો કોઈપણ પત્રવ્યવહાર કરવામાં નહિ આવે. (૧) પોતાનું નામ પ્રકટ કરાવવા: હવેનારે પોતાના જ હાથાક્ષરમાં પોસ્ટકાર્ડ પર અમેરિકા (પરેલી કો. બી. સી. ઈ.આ. જ.) પોતાનું સંકલ્પ નામ, પોતાના ધરનું (સામા અગર દુકાનનું નહિ) પૂરું સરનામું, ઘરે અને જોઈ જાણવા: (૨) થોડે થોડું કુખી ભણ્યા છે અથવાભણે છે તે જણાવવું. માત્ર અંગ્રેજી રહી કે રોડિક લખવું કે લગી જુલેલાઓનાં જ નામો પ્રગટ થશે, લાગુ પડે પહેરેશમાં પત્રવ્યવહાર કરવા માંગણા. એક જ અમેરિકન એકલું જાન હોયું આવવરૂક છે: (૩) આ માહિતી નીચે પોતાના આવી અથવા સામાનિકા સહી કરાવવી. (૪) આ વિશ્વગત પ્રકટ કરવા માટેના પાઠશી પત્રમિત્રોના પત્રો આસ નથી માહિતી કે હાથિયાળા હોય તે જ (બને ત્યાં સુધી ફાં) પસંદ કરીને મોકલવા: સાથે દેશનાં કે ચિત્ર હશે તો તે આવકારપાત્ર થશે: (૫) નેત્રો જુલશાહી અનુવાદ પણ સાથે કરી મોકલવે જરૂરી છે: એમાં ઘરના મુધારા અમે કરી લેઈએ. (૬) એ બધી સામગ્રી નવરીકારાવે પછી મેળવવા માટેનું પૂરું પોસ્ટલ પત્ર સાથે બીડક, ક્રીમી સામગ્રી હોય તો વળી વખતનું રનિન્ટર કરવા સહનું પોસ્ટલ પોસ્ટલ. (૭) પોસ્ટલ બીડકા વિના આ વિશ્વગત લગીજ પણ પૂરછાને ઉત્તર આપવામાં નહિ આવે: (૮) કેટલાક અમારી પાસેથી પોતાને મનદાનવા દેશોના પત્રમિત્રોની ચાટી મંથાવે છે: પરંતુ અમારી પાસે તેની કોઈ લાખનો ચાટી રહેતી નથી. અમારી પાસે ને કહી આવે છે તે અમે 'કુમાર'માં પ્રકટ કરી દઈએ છીએ. માટે સીમે પોતાપોતાની પસંદગીનાં સરનામો કુમારનાં આંકમાંથી શોધી લેવા: અમારી સાથે નાલક પત્રવ્યવહાર કરવાખદિ. (૯) અલુક કાલજીને ખાસ કરીને પહેરેશની ઓફીસીઓનાં પૂર સરનામો મંથાવે છે. આ સાનસ સમગ્રનું નથી. પહેરેશ પત્રમિત્રો સાથે પત્રવ્યવહાર કરવાની મિત્ર, થોડે આ દેશનાં સરકાર, અમેરિકા, અને પ્રતિજ્ઞાન પ્રતિનિધિ છે એ જણાવમાં રાખીને એવા ચોરવર્ણક પત્રવ્યવહાર કરવો જોઈએ.

કચ્છારણ કરી શકે (ગીતના અર્થને અંગ બગોથી દર્શાવી શકે) અથવા એ ગીતપત્રનિમે શરીરબેગાથી અંગ દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરી શકે તેને જ્ઞાન નર્તક કે નર્તકી નમ્મણાં.

નર્તક-લક્ષણ: 'અભિનય-દર્પણ'માં નર્તકનાં લક્ષણો આ પ્રમાણે ન્મણાવેલાં છે. સુરૂપ, સુંદર, વાદ્યનિપુણ, ગીતશિલ્પ, નર્તન-પરદર્શી, વિદ્વાન, દક્ષ, વાગ્મી, કલા-વિજ્ઞાનસાચિવિદ્, અધુરવાક, આગમિર્નરેશીલ (આગમિશ્યાસવાળો), પરિહાસપ્રિય હત્યાદિ. 'સંગીત-રતનાકર'માં નર્તકનું લક્ષણ જેવું કર્યું તથા એકદાસત્વક (જે આપણે આગળના દ્રવ્યતાઓમાં જોઈ ગયા છીએ) માં નૃત્યને અભ્યાસ કરી છે તે, એનું આપણે છે તેને આંગિક, વાચિક, આદાર્ય તથા સાત્વિક અભિનયનો તથા દસ રૂપ (જે પણ આપણે જોઈ ગયા છીએ)નો નમ્મણાર પણ ન્મણાવે છે.

નર્તકી-લક્ષણ: 'પાત્ર' થા 'નર્તકી'નાં લક્ષણો 'અભિનય-દર્પણ'માં આ પ્રમાણે આપ્યા છે: તન્વી (નાનુંકે અંબવાણી), રૂપવતી, રચમા, કલત પયોધારા (કલત રતનવાળી), પ્રસાદા (આભાશ્લઙ્કવાળી), સ રસા, (સુરૂચિ તથા સુદરન્યવદારવાળી), કાન્તા (કાન્તિ-આનસવાળી), કમનીયા (સુદર), મનોદક્ષ, (મોદક), કુસલા, નિપુણા, સુગર્ધા, ગીતવાદ્ય-તાલશિલ્પા, પ્રસન્ન મુખ્યકલ (કમળ જેવા પ્રફુલિત મુખવાળી) તથા સુદર વેપભવા વાળી.

'રચમા'નો અર્થ રચામખર્જી—દાઢારંગની એવો કંચવાને નથી, કારણ કે તેનો કુંબજ સારીરના વર્ણ સાથે નહિ પરંતુ વય સાથે દોષાનું ન્મણુ છે. 'ઉત્પલગાદા' નાના નામકે કોપમાં 'રચમા'ની દોષાખ્યા 'યોવન ગપચર્યા' જેવી કહેલી છે. 'શીતલાલે મુખે-ખ્યુ તથા ક્રીમકાકો સુખશીતલા' જેવી નવયોવના નારીનું નામ રચમા' કોમ પણ એક રચણે કહેલું છે. બીજા ગત અનુસાર જેના રતન-યુગલ કહ્યું હોય, નિતળ વિશાળ હોય તથા કમર પાતળી હોય તેમાં ત્રણ લક્ષણોવાળી સ્ત્રીને રચમા કહે છે. પરંતુ પ્રચલિત અર્થમાં તે સોળ વર્ષથી રચામખર્જી સુધી તે રચમા. અર્ધાં એપાલમાં રાખવાનું છે કે રચામ વર્ણ એ પાત્રનો શુભ છે, પણ અર્ધત દખ્ખ વર્ણ એ દોષ રૂપ છે.

નર્તકીનાં અન્ય લક્ષણો આ મુજબ કલાં છે: બિજલદુષ્ય અપર, ન્યોત્તના જેવું મુખમંદલ, કંઠકાદર કુચકનત (કચ્છી જેવે પ્રાચીન સગયમાં વપરાતી રતનડિત ચોળી) તેનાથી ટંકાએકા રતન. વળી, ચિત્ર-વિચિત્ર રતનામૂલ્ય તથા મણિમોહિતકદાર પારણ કરવાથી સહજ દર્શકમણ (પ્રેક્ષકો)માં ચિત્તનિશ્ચય વચ્ચની રાકાય છે એમ પણ કહ્યું છે. વળી કહ્યું છે કે સુલક્ષણુકા શરીર, પદ્મદુષ્ય રક્ત કોમલ હરત-ચરણ-તલ (કમળના જેવી કાલીવાની દશેળી તથા પાનીઓ), કુસુમરોશિદ્ મુદ્દક વેણીરચના (ચોટકો), સતન્ન મુદ્દ વાણી, મુગતુદય સન્લીસ ગતિ, લાસ્યગદ્ગલ તલુભંગિયા (કોમલ મધુર શરીરબેગી તથા ઢાંબવાળ વગેરેનું ગતિદાલિત્વ વગેરે શુભોપી દંબા, વિશેષાત્તમા, મેનકા, જર્વશી આદિ દેવગનાઓ તુલ્ય ખ્યાતિ મેળવી રાકાય છે.

અલંકરણ: નર્તકીનાં અલંકરણ તથા વસ્ત્રપરિધાનનું જર્જન આ પ્રમાણે આપ્યું છે: મરતકે રૂપપતી માળા, મુકતાનલથી ચોમતી વિલંબિત સરસા વેણી, લલાટમાં કરતુરી-ચ્ચેદન, માલમાં મન્નલેખા, રતનીય મુરોશિત અલકાગુરુક (રતનીય શુભ્ર), જેતમાં સુંદર અંબનરવાળા, કળ્યાં સમુન્નવલ વલયકુંડળ અથવા તાલપત્ર, કંઠમાં તારાદાર, મુક્તાદાર-મંડિત રતન-યુગલ, હાંમાં રતનડિત મવર્લકકણ તથા આંગળીઓમાં માણિક અને નીલગથી ચોમતી

દીરક મુદ્દિકાઓ (ચારીઓ) હત્યાદિ.
યોવન-ભેદ: નર્તકીના, તેના યોવન અનુસાર મુખ્ય, મધ્ય તથા પ્રજ્ઞક એવા ત્રણ ભેદ પાડેલા છે. ત્રણ પ્રકારનાં યોવન તથા તેનાં લક્ષણો તે આપણે આગળ જોઈ ગયા છીએ. 'મુખ્યા' નર્તકી પ્રથમ-યોવનમાં હોય છે, 'મધ્યા' નર્તકી દ્વિતીય-યોવનમાં હોય છે તથા 'પ્રજ્ઞક' નર્તકી તૃતીય-યોવનમાં હોય છે.

વયની આ રીતની ન્યુનાપિન્તા અનુસાર નર્તકીના 'બાવા', (દિરોશી), 'તરણી' તથા 'યોવના' એવા પણ ત્રણ ભેદ છે. કેટલાકા મત અનુસાર આ તથા ઉપરના ભેદો એકજ છે, માત્ર નામેનો ફેર છે.

પાત્ર-પ્રાણ: નર્તક તથા નર્તકીના ઉપર એવાં તે સિવાયનાં કેટલાક ખાસ શુભ પણ શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલા છે. તે 'પાત્ર' અર્ધાં 'નર્તક થા નર્તકી'ના પ્રાણ રૂપ હોવાથી તેને 'પાત્ર-પ્રાણ' નામ આપેલું છે. આ શુભે જે પ્રકારના છે: અન્તા:પ્રાણ તથા બદિર્પાણ એત:પ્રાણ: એતરંગ કે આંતરિક રીતરોપને અન્તા:પ્રાણ કહે છે. તે આટલા છે: વેગ, રિધરતા, રેખા, ક્રમરી, રિધિ, શ્રમખાસ, મેધા, અજ્ઞા, વાક્ય તથા ગીત. તેની સમન્નજ આ પ્રમાણે છે:

વેગ જેટલે ત્વરા કે હડપ. કેટલાંક શાસ્ત્રમાં, આની નજાયે 'નવ' નામનો શુભ પણ ન્મણાવેલો છે. પરંતુ વરતુત: આ ન શુભો એમ કે એક સમાન છે, કારણ કે 'નવ'માં પણ ચપ્પ વગેરે શુભોના ન સમાવેશ થાય છે.

રિધરતા—અ-પચાટપણું.
રેખા-રેખા એવોદ કુમારરવાગીએ તેનો અર્થ 'અંતરસીધર' Semmetry કર્યો છે, પરંતુ શાસ્ત્રમાં તેનો અર્થ બીજો કર્યો. તે મુજબ 'પરતક નેય તથા હરતની મિલાવટથી ઉપચ થતી ન' મનોદાર સંરિધતિ'ને રેખા કહે છે.

ક્રમગી-ગંડલ આકારે (ગોળાકારે) અંત્ર-પરિજમણ કરે. અશ્રમ-યાક ન લાગવો તે.
દિર-રસ કે ભાવજનન નમર.
મેધા-રચ્ચિતે કે શુદ્ધિની પારણ શક્તિ.
અજ્ઞા-શાસ્ત્રમાં કહેલી વિધિ, શુક્ર તથા પૌતા પ્રત્યેનો દરવિશ્યા વાક્ય-પરિજ્ઞાન તથા રૂપક વાક્યોચારણ.
ગીત-અસાધ્ય રમ્મ ગાનશક્તિ.

આ શુભો સિવાય પાત્રપદ્મજનીય રાખનું શાસ્ત્રમાં મુરતકેકહ્યું બદિર્પાણ: નર્તને અનુપમી નર્તકનાં બાહ્ય શુભ-સાધને બદિર્પાણ કહે છે: જેમકે તાલ, સ્વર, વાદ્યકાર, ગાયક તથા કિરિષ વાદ્યકાર-પટક, શુતિ, બીના વગેરે વાદ્યો વગાડનાર. કિરિણી-નપુરે કે પુષ્કરને કિરિણી કહે છે. તેનાં લક્ષણો ન્મણાવ કહેલું છે કે તે સુવરવ (મુરીકાંમધુર રણકારવાળાં), સુરૂપ (વાદીકાં સુઘમાકૃતિ (નાના કદમાં) તથા હાસ્યનિર્મિત (હાસની બનાવટ હોવાં જોઈએ. વળી તેની સંખ્યા તથા તે બાંધવાની રીત નેવી સુદર તિસુદમ વિચરે પણ શાસ્ત્રમાં ન્મણાવેલી છે. તે એક એક આંત્ર્ય એતરે, નીલ સૂત્ર (ખરા દોરા)થી, સો સોની સંખ્યામાં, બાંધપુ ન્મણાવું છે. વળી શાસ્ત્રમાં નક્ષત્રસમૂહ (તારકર-દ)ને આ પિં છુએના દેવતા તરીકે ન્મણાવેલા છે. તે શા કારણથી તે રૂપક ન પરંતુ કિરિણીઓ તથા નક્ષત્રસમૂહમાં અમુક સામ્ય રણકુંળી સાક્ષરકોએ આવેા યોગ સાધ્યો હોય એમ ન્મણાય છે. તેની પાલ તેના આકારનો તથા કદાય કિરિણીએ નક્ષત્રોના જેવી સમુન્નવ તથા ચમ્રકારવાળી હોવી જોઈએ તેવા સંકેત પણ હોય.

વર્તનીય પાત્ર: 'અભિનય-દર્પણ' ક્ષેપમાં (અનુ. પ. ૩૩૩)

પરશીર વર્ષ પહેલાં

અંક ૧૧-કારતક ૧૯૮૧ (નવેમ્બર ૧૯૮૪)

નવા જન્મે તારા કેડ પરા ચાલે. તારી છુલ્લિયાં નવતા, તારાછાણાં વિવેક, વિદ્યાભાં હઠાપણ અને કર્મભાં કલ્યાણ પ્રકટે. આરંભ એવા કદ કે ચોત શુભ આવે. “એવા આરંભેયન સાથે હોયડતા, પચ્ચોસ વરસ પહેલાંના, ‘કુમાર’ના ૧૧મા અંકમાં તેની નિયમિત રેરરયાવાધી રાખેતા મુજબનાં અંકો કલાક પડે છે. એ પૈકી રવ. નવલરામ જગન્નાથ ત્રિવેદીએ લખેલાં કવિ જોશદાકરના સંસ્મરણોમાંથી જોશદ એ તારવેલો :

“સંવત ૧૯૪૭ના કલામાં મારાગિર અશ્રુતવાલ દાણીના લગ્ન પ્રસંગે હું જોટાઈ ગયો હતો. ‘કલ્હાસિની’ આ પહેલાં મેં વાંચેલી તેના લેખક કવિ ‘જોશદાકર’નાં કાઠી દાણીનાં પત્નીના મામલ માથ ઉ એ વાત બહુતાં તેમની સાથે હું કવિને મળવા ગયો. લાકડાની અધિક જાગેનાં ઘઉંમાં મારેલાં, લૂકલૂક થતાં ક્યાડાવાળી નીચી ખડકીમાં થઈ, અમે ટેલી વપરાતો પેરે ચડયા. મેરેર લાકડાને જાંબેયા હોઈ નૂચેયા અને જાનંરિત મળજીવારો હતો. તરતાં રહેલાં ચોર-દાતાં ડામથિયા પાસે કવિ બેસા હતા. કવિનું વય તે સમયે ૪૭ વર્ષનું હતું. તેમના મોં પર ધરપણની કરચલી દેખાતી હતી, વાળ ઝેરેલેલા હતા તથા આંખો ધુમ્મસાવાર નેચી અને પાલી ગરવી હતી. સરીર, સુકવલકી, કાયાં મેકરી ગમેલા, ને અવાજ જોખરા-જોખા એ કવિનું પ્રથમ દર્શન મારી યાદગરવમાં સમજાઈ ચોડી ગયું છે. કાઠીદાણી નેરે કેટલીક કુટુંબમાં દુઃખ રજરે અને પ્રત્યેક પાસે દર્શનિત થયેને કયાં પછી ગારી જોખખાણુ જાણી તક મને જણ્યું, ‘કેમ જાણ્યા છો’ મેં કહ્યું, ‘કલ્હાસિની લેખક.’ એક કાચેલા ક્યાડા જેવું કાંઈક પડયું હત તેમાંથી ‘કલ્હાસિની’ની એક નકલ તેમણે મને કાઢી આપી. મેં પેસા આપવા માંડયા તો કહે, ‘એ ન બને. તમે અશ્રુતવાલની સાથે જાણ્યા, ગારી સાથે જોખખાણુ કરી, હવે પેસા લેવાય જ નહિ. લાંબા નામ કબી આપું.’ એમ કહી પાતાન નામ લખી મને પુરતક કોટ દીધું.

સંવત ૧૯૪૫ના કલામાં કવિ સાથે જાનનગરમાં રસી મેળાપ થયો. આ તેના જોટાદની પાસેના સમઢીઆજા નાગના નાના અગમ-માં બારેક રૂપિયાના પગારથી એ સિફત હતા. આથી ફરેડી આમિક વિશિષ્ઠમાં જરા સહત મેળવવા માટે કોઈ કલાપ રોધપણું કવિને સૂચ્યું. તે સમયે જાનનગરમાં કોઈ નવની જન સીંગલ માટે એક કાઢવામાં આવી હતી. તેના સિફત તરીકે કલ્હાસ ત્રિગેની અઢીઆણુ પરથી તે રજા હતા. અહીં કવિની આગે વરવાળા આવવા થઈ, તમિયત પછુ સારી ન હતી, તેવા જ તેમને મળેલ જમ પછુ અશ્રુતવાર પડ્યું હતું. ધણીખરી બાળકો ચોડી ગરની—જુદા અશ્રુતવા તેવડી હતી. જેવું કામ હતું તેવું જ તેમનું જાનનગરનું રહેઠાણ હતું. એક મહા લતામાં તદન અંધારિયા મેડા પર તે રહેતા હતા. અહીં થોડા સમય રહી તે સમઢીઆજે પાછા ફર્યા.

કવિના જાનનગર જવાને વપડેલા પ્રસંગ લખતાં, તેમણે અજ-રેનું સાંપન મેળવવા માટે કોઈ કામ કર્યું હતું. તેના જોખખાણુની

અગમીન વાદ આવે છે. વેદનું, વેળુજ મહાસંભાના મોંચી તરીકેનું વચા એકતવન જનન પછુ તેમણે જુદેજુદે સમયે અનુભવનું હતું પછુ એકમાં તે કૃષીભૂત થયા ન હતા.

સવત ૧૯૬૬માં તેમની બદલી લાંબેલી ગામે થઈ. અહીં તેમણે એક થોડી મોટ જાંધી, અને તેમાં વિષવિષ પચ-પચ મંધા કેમ, કયા કલાં સાધવેલી, કઈ મોડી પેડી સાથે થઈ ગમે તેની ધયાનારને પ મુંદર અસરે કરી. એ મોઢના પૂઠા કપર નામ લખ્યું છે “હલોય મલ્લ”. તેમાં થજા મંધામાં નામ છે, જેવા કે તમાકુનો વેપાર, જાપડાનાં પાન, ચરસીલ તેલ, વસાણાની મોડી દુકાન, ધીની દુકાન, જ્યાસ-તેલની એન-સી, તૈયાર રૂનો વેપાર, રાણુપુરમાં કાઢી, ર, કપા-રીઆ વગેરેના વાયાડાનો વેપાર વગેરે. આ બધી ડીપ માથે છે તેમાં વળી એક પાનું આવે છે કે ‘કલ્હાસિની’ રટેટા-સુકલેવરોને મોકલવી; અમુક ખાતામાં અરુદ કરી ક્યાંના-નાથમેરીની મળડી માટે મોકલવી. વળી પાણુ કોઈનું જોખન આદિથી ‘કલ્હાસાણા’ સહ વાચ છે. ‘લોશી અને હોંટલ’ કમ કરવી તેની માલિકી પછુ ડીપમાં છે. સામજાણુની આડત પછુ વિચારથી રહી ગઈ નથી.”

પાંજરથી જેના વિકાસ રૂપે ‘સરજનદાર’ની સુદિ’ અને ‘વન-વનદાના વાસી’ની લોકશિષ્ય લેખખાણાએ પ્રકટી તે જનનગરની જનસુદિને પરિચય આપવાની પાતાની જોખના પછુ ‘કલ્હાસ’ પહેલા જ વળેથી અગરવા મૂકી હતી. એરી તે આ અંકમાં વનરાજ સિંદને સાડા છ પાના બરીને એ પરિચય આપનામાં જાણે છે તેને એતે કલારેલી એક સાથે વિરેસો કલારી :

રોડા ઈન્દર તાગની એક ચિતકાર જાણેને મંગડી પ્રાણીજો પાળવાને બહુ સૌખ હતો. એક વખત તેણે ‘નીરે’ નામે વિકરાળ સિંહ ખરીલો. વિરો કહેતા કે તે સિંહ બહુ દૂર અને ન હજી શકે તેવો છે. પછુ રોડાએ પ્રેમ, મયાજીપણુ ને તત્પ્રત્યાથી તેને કેળવ્યો.

રોડાં મુસાફરીએ જવા નીકળી ત્યારે તેણે તે સિંહ પાંદરીતમાં જોડેન વાગતા માણસને વેચ્યો. એ વર્ષ પછી તે પાછી આવી ત્યારે તેને માણુવ પડયું કે નોકરોના જુલમ અને કૂટરાથી તે સિંહ આંખોએ ઘેરે ગયો હતો. રોડા તે સિંહના પાનવા પાસે ગઈ અને ‘નીરે’ કહીને હાક મારી. આ સમુદ સામજતાવેત જ તે જીવાર વનરાજ પીંજરાના સળિયા વરડે જોડલા જોડથી પ્રેમપૂર્વક ધરેલો કે તેને ધકાં લાગવાથી તે અચકાઈને પાછો પડયો, અને એક વિચિત્ર અવાજ કાઢી અપખૂએ થઈ પડયો. અપારેલયારે રોડા વધારથી જાનની ત્યારે તેને જાણકાર આપવા તે આવે અવાજ કાઢતો.

સિંદની આ દશા જોઈ રોડાએ ઝેરથી બધી લાંબની થઈ આવી કે તેણે તે પાછો ખરીડી લીધો. તે જોને થે જ ન મરણ પડ્યો. મરનીવેળા તેણે જોખનાવેલ પોતાની રોકાણીના જોખમાં મૂકવા કલાડાં જાણે ડીનતથી આજીવ કલેતા ન હોય, કે ગારે કાઠિ ત્યાગ ન કરે.

રોડા કહેવી કે વિશુદ્ધ નિર્મોગ પ્રેમ મને તેના અચંક નંચવી પ્રાણીને પચ વડા કરી શકે છે.

શ્રી ધર્મદેવની હિતદાસદર્શનની ગાથામાંથી પણ એક કહે છે
કૃષ્ણવીરે કલારવા જેવા છે :

સરદેવીની હોદેસ્ત, એ પડના બળવામાં લગ્નગીમાં ખૂબી ગયા,
નેલે 'ધ ગાર્હપ્ત્ય' કરીને ચુંદા સિંહાકોની એક ખાસ પદ્મી બનાવી
દી. એમ યુદ્ધપગાને પોષાવવાને લેવાપારે, 'દ્રૌપદી ગાર્હપ્ત્ય' નામે અ-
સલ્લ મૂકી કાઢેલાનાશીન લડવૈયાઓની એક દુકડી, અલ્લીલા વખતે
કાગ આવે ને મારે રાખતો નેમ. આ 'ગાર્હપ્ત્ય' બીજા કોઈ નહિ પણ
શીખો, પકાણે ને રમ્યુતો દતા. હિતદાસ પાસથી સિદ્ધ થયું છે કે
માત્ર દિવસદાનના જ નહિ પણ ન્યાય ન્યાય ત્રિવિધ સદનંતર પો-
તાને કામુ બળવી રહી છે ત્યાં ત્યાં સર્વેકેલે, નેત્રો પાશી બાંધ-
વામાં આવ્યા ક્યેવા જેવા ચુંદા શીખો, સાચા યુગલગાને ને
અખીશુદ્ધ રમ્યુતો ને શોગલ્લ મયા છે । એ સાધારણની તમુ મે
તમુ જ્યોત આ સેનિકાના લોહીમાંથી જ પેદા થઈ છે.

અધ્યાન લઘાઈ શરૂ થઈ ને પહેલા એક વેળા ખજાપાટમાંથી,
'ગાર્હપ્ત્ય' પસાર થવાના દતા. વાચન પ્રાંત ઉઠાયા પછી એ પદાકી
મુલક આવે છે તેમા યુગલ્લ, આફરીદી વચેરે પદાકી બતો વતે છે.
આ 'ગાર્હપ્ત્ય' એ આફરીદી સિપાઈ પણ દતો. આ સિપાઈનું
મામ લકરના રહેણાં જ આપણ દત્ત । અને કદાચ તે પોતાના
જ મામ પર—કે કદાચ પોતાના પર પર પખ—કુમરો કરવાનું આવે
તેમ દત્ત । એ વિચારથી, આ જુવાન ચિતાવુર રહેતો દતો.

એક વેળા આજળ જઈને ઘોડી રાખવાને નેત્રો વાસે આવેલા.
તેની સાથે એક યુગલ સિપાઈ પણ દતો. બંને જણા રાજના બવ-
કર અધકારના એકલા ઊભાએ કુશચીઓની વરણ વચ્ચે, પાદકું
ખજીરે તેની પણ વાંકસી કરતા ઊભા. યુગલ સિપાઈએ પોતાની
બંદુક આ જુવાનને આપીને કમુ કેટું બરા તંજમાં બંધ આવું.

માનુસ કોઈ કંઈક દત્ત નહ. રાત્રિ અંધારી પાર દતી. અચાનક
નની નભર આજળ તેનું ધર, નેત્રો દેશ, નેત્રો લાઈબાડ તરી
આપ્યા; તેની માતા કદાચ ખાસથી તેને ફરીફરી નીરખશે એ યાદ
આવ્યું; તેના કુદરે ભલે બાદે બંડ કાઠાય; અને અંતે તે બંને બંદુકો
સાથે પકાચન કરી ગયા ।

તે વખતે 'ગાર્હપ્ત્ય'ને સાદાર બેઠેલ દતો. નેત્રો આ વાતની
ખજાર પછી કે તરત જ ને ચિપાઈની ભતના કે સરખ અડા આફ-
રીદી જુવાને પોતાની દુકડીમા દતા ને લખાને લેવાની અંગણના,
નેત્રોનાં દિવાલો એક લીધા; તેમના શરીર પર માથા લલ્લ દાઢા
પડેના કપડાને એક દુકડી બેઠેલા દીધો; ને પછી તેમને કમુ, 'તમે
ન્યાય સુધી પેલો એ બંદુકો લાવી ન રાંધે બધા સુધી તમને રાન છે ।
બધો, ત્યાં લઈ ગમે તમારું મેર ફરીને જાનલોઈ નહિ ।'

પણ આ પદાકી બચ્યા ને બરા વધારી દતો. લોહીનું ધીપે-
દીપું આપીને જલકામાં અનાબો એક મેકે દાણે લેવા દતા.
ભસ, ને ને ગયા ને ગયા. એ વાતને વાસ-એ વરણ બીની ગયાં.

વેળા સિપાઈએની અચાનક પણ પુરાઈ ગઈ, ને એ વાત પણ
બુઝાઈ ગઈ. એ વર્ષ પછી, અચાનક એક દિવસે, આ સમરે જલદાર
પુકરી હાનર થયા; નેત્રોનાં મોં પરથી, ઈંચસેંચસને પદાર્થ પકાડ
રખતાં નૂર જીરી ગયું હતું; અંધેરેલાઈ દશમાં નેત્રે દતો; ને એ
વખતે રાત્રિવિવસના પરિશ્રમ બીને સદેખની મેકે બધા; તેમજ તેમજ મે-
લવી કાચો દતા । એ સમરે જુવાનોના ચરેશ પર ભલે એકદંધરી
કેરેશ કોતરાઈ રહ્યો દતો; 'સાદેખ । આ તમારી એ બંદુકો; અને

અમારી માની કમ જલણ છે તેનું આ રેશંત ।'

અને આ સમર જુવાને ફરી ને ફરીમાં રહ્યા. આવા આવા હિંદો
જુવાનોએ જ રવડાના બનવો ને ચિપાઈનું યુદ્ધ, આપણ લડા;
ને શીખ લડાઈ, એ લખામાં ત્રિવિધ સરકારની અભાવ બજી દતો ।

સૌરાષ્ટ્ર યુગરાતથી કદિ અજન ન દતું. પણ વચચાળના એક-
કલ સુત્રમાં 'કાઠિયાવાડ' નામાંથી તેનું એ વિચિત્ર વર્ણન અખ.
આંકડું તેની ચાલજની વિશિષ્ટ 'સૌરાષ્ટ્રી સંસ્કૃતિ'ની અસલી સાર-
ણીનું એ અવિખન આ એની 'મામુદારી'માં, એ મળે નરા ની એકા
તેમરથી વૈમાસિક 'ધીમદી'માંથી કલાયું છે, તે પરજેમેલા લેખક
કોમુ દશે નેની આને તો સદેખે કદપના થઈ શો મેલો છે :

'સૌરાષ્ટ્ર નામનેદારાયુ એક વખતદિનેદીરે વરતો દતો. સદુ-
દનાં આશાની ચોનાં કીને દાષવેરે મેામન રનાનાકારો સભવું
દતો. કુદરત એના દેવા પર બેસીને પાંચકમ રમતી દતી.

એક દિવસ કુદરને સૌરાષ્ટ્ર ને યુગરાત વચ્ચે સેતુ માંથી દીધો
સમુદ્ર ચોળીને સિંધ કપડને સૌરાષ્ટ્રની સદેખકાદે અવાના મારો
ખુલ્લા કરી દીધા. દશે દિશામાંથી અદો પણ વિદેતામા આવે-
આવીને તલવારે આ બુખિને મારે પરી દીધી. મુખ્ય બનીને અદો
કેમી. પોતાપોતાની સંસ્કૃતિની એક અદો પરી દીધી. એ નોખનેપો
લી-રોડીએને મૂંઝીને સૌરાષ્ટ્ર પોતાની એક નવીન સંસ્કૃતિ રખું.

ચોરાએ કાઠિયાવાડમાં સુધ્યાની આવીને કાઠ રાખીએ
કોરા; પ્રેમામાંથી વિવેકમાં પલટીને પણ સદખન રહેલી સૌરાષ્ટ્રી મ-
દેખાનદારી અખગને પાદર કપલની બના; ધુમકામાં આંખુ રાખી
'ખચારી લાઈ'નું પધરીઆયું લેલું; પોરે મેરેશીરિનખાની અંજ-
કાળો, 'વર કાલો' શરખાઈના શોરા; બંજારા લેવાનીઆ અને
કેડાંની નાવરખાતો;—એ અમારી બની સંસ્કૃતિના સંસ્કો. એમાંથી
સાદિય જન્મું છે. કાઠી-રમ્યુત દરખાતોની માનસજીવે રેલીએ
કપેરી દોડાએ; કમુંબાની મેલી ખચારીએ; બધ રીને મેરખાના
ચિખાએ; મૂંઝાના હોમા અને રાત્રીમાળ આંખે; રડખાંખાં અંજી
પેડાં ને રડખાખડયા જલદારવિખાની પચિત્ર નીતિતિતિ; અને બંને
પાખી ચડાવના રડખાખડયા આરખે; એ લખમાં એક વખત અમારી
અમૃતિને આગળ રદકો દતો. યુદ્ધમાં ખમસાણો, લંખરો, અખ-
દરખો અને લોહીની ખાસાએમાં એમું દિખાનું તાત્ત દતું. લોહીની
પાલકી પિપાસા અને દત્યાશી ડેખ દતો, નેથી કાલમખાં વીરલાતા
એક રખાના કોડ, નીરખ પ્રમે બળિ, માન ને પ્રકોશ દતો.

કાઠી રમ્યુત અને ખારખ, અચર રવારી અને ખારવાડ, મેનાં
કાંચિય વર્ષે આ સરકૃતિનાં સરખતદાર દતો. શિષ્ વર્ષેની નિમે-
તાના ને ફરિસતાએ લેખનામાં નદેલો. બળે રસિલા, દાંડિ-
નિદલ ને બિરદલપિપાકન કમ્મ દતો. રોરે વિના એક નદોને;
રનેદલી ભુદી બળિ ને સંખલની. હાલમાં અમારાં પણ બળિ રહેતી.

કદખાથી પેશાતો એ માનવીએનાં લેખન દતો. વીરખન ને
સૌદરખન, રનેદખન ને અનિવિખન, સવખન ને રેકખન, કમું
એમની પુલમે દતી. રાતવિખ એ લખાં એક જ સરકારનાં—એ
બીશાનાં જુલંજુલ પાશાં દતો; એક જ રસ ભુદીભુદી અમારેમાંથી
રખાને, નોખનેમાં રખ વદાવને ને સખવેમાં નોખનેમાં
ચિખે; કેટ વખાને નોખનેમાં રેશો ખારખ કરેતો. એ સરકાર એ
લોહી, એ રસ ક્યો । સરિવદ. એ એક જ સંસ્કૃતિના મનેમાંથી,
અનો, વીરો, લાતાએ ને પ્રિતિ કમ્મવા."

[illegible]

गिजानेन आसलेली वस्तू अशा शक्तीने जेव्हा वरीकडे घरा
 मोठे सफुड्या आळीची कलकलणीशी येवतेत त्यावेळी ते शिगेला
 मेड्याही येऊ नये. देशाची कायदा तो जेव्हा तो केवढाही कायदा
 वास्तोसे ठेवतो त्याच्या अडथळ्यापासून अजयगती येवू येत
 आहे. तरी तो मेडवळ येऊ यथा, तेव्हा तो जेव्हा नये व्हायला येऊ
 यथा तेव्हा देशाचेही केवढे, आशा नये यथा तेव्हा येऊ

લાલ હોય છે. પખુ એ કહેલું કે 'બા, એ તો બધા મિથ્યા વદેમ છે, જેવી વાતમાં ફોરા માલ નથી.' અને બાને તેથી કંટાળ થયેલો. 'પખુ એ જ દિવસ પછી બાનાં વેળુ યાદ કરવાને વખત આવ્યો.' રામરવામીને તાર આવ્યો: 'શહેરને સળકુગાન વિનંતિ કે માણુ કો-પલ વળની જ ટપાલે પાછું મોકલશે; નહિતર તમારા પર આપનિ લીતરશે.' નીચે 'કે. રામરવામી'ની સહી અને એનું સરનામું હતું.

સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં મને એના તારની અણુપટ આપાથી હસડું જ આવ્યું હોત. પણ ખરી વસ્તુરિતિનું હું નહોતો હોવાથી એ વાંચતાં જ હું બધાથી છુટ બેઠો. એ નંચ મેં જ ચોડ્યું હતું એ તેણે કેમ નહયું? એકે મારા દિલમાં ખાતરી હતી કે તેણે કેવળ આટલ જ ફરી દોવી નેહંએ, કેમકે મને એ નંચ ચોરતાં એ જુએ તે તો તે વખતે માર જ ન હતું. મને તેમ, પણ હવે હું તેને એ પાછુ છે કેમ ફરીને મોકલી શકું? આ બધી વાતને ખુલાસો બા સમઘડી હતી કે પખુ એ વિચારમાત્રી જ હું બધાથી કંપી રહ્યો. મારી ચંચલબુને પાર ન રહ્યો. અને એમાંથી થતો કાઠરા જેમ જેમ હું મથતો ગયો તેમતેમ એ જ નિર્ણય થતો ગયો: હવે એ નંચ પાછુ વાળવાનું તો બની જ રહે તેમ નહોતું રહ્યું; હવે તો 'સરસે કે તિન પાડ' ફરીને નનની જ પકડી રાખેલાં મુનાસબ હતું. એકે મને ધણુ છે થયું કે એ કમળખત યીજ મારી નહરે જ ન પડી હોત તો સારું હત. હવે શું થાય? ધનુષમાથી બાણ છૂટી ગયું હત. વળતી રાખેલાં બધા વિચારને એને જે રામરવામીને તારથી જવાબ મોકલ્યો: 'દિલગીર. હાંથ સમજી શકાવું નથી એપલ મારી પાસે નથી. તમારી ગલની ચાલ થાય છે.' એની વળતી પડયુ હાંથ આવી નહિ, તેથી મારા છત્રને બારે નીરાંત ગયો.

ત્યાર બાદ થોડા સમય પછી વળી પાછું અમરે ગિસર, સુંબઈ ને ફર પૂર્વની સફરે જવાનું થયું. પણ આ વખતે એ રમઝીની સફરમાં મને બહુ જ એણે ઊગમોડો રહ્યો. અને કુનાદિત દિવ નીચી રહ્યું ને ફરી એ અવેરીને મળવાનું આવશે એ વિચારે છત્ર બળ્યા 'તો દત્તો; સિવાય કે હું એને નહિ જ મળવાની હાંકલ દિકાવત શોધી શકું. પણ તો તો હવેતું એનું નંચ ચોરનાર હું જ છું એ શંકા પાડી થાય. આમ, ચિંતાથી હું બહુ બ્યસ થઈ ગયો. મારા એ દત્તો-ત્તેમને બખેરી નાજવા બને તેટલા કલામાં મેં ક્યાં, પણ બ્યચે. આ મારી સફર અગાડની ગજા અંત્રિક્ષા-દ્રુષ્ય, ચોટ્ટે લેવદ, સુ-એજ, એકાં અને પછી હિંદી જગાસાગર થઈ સુંબઈ એમ બંદરે ફરતી રહી. પૂર્વના ફેરીનાં ને વિધિવિધ રંગો ચિત્તદર ફર્યો નેતાં અગાડ માણુ રોમરોગ પુલકિત બની બેઠો કે જ દરવાંધી આ વખતે મારા મનને કશો મોહ થયો નહિ. આખી સફર દરમિયાન મને રામરવામીના જ વિચાર સંવેત આવ્યા હતાં: એને મારો શેઠા-શેઠા મળ્યું પડશે, એના બધા અંતરોને કલાસંભો સંસ્થાને સાંપી થેલા પડશે, એ સિવાય બીજા કશા વિચાર જ હેવામાં લીજતા નહોતા.

આખરે અમારા જગાડે સુંબઈના કિનારે હંગર નાખ્યું, ત્યારે બુનેનો હનાળો વાતવરણને અડગાની રહ્યો હતો. કૃમિનની અંદર કળકારથી હું ચંચળાઈ રહ્યો હતો, છતાં, જગાડ બારમાં ગોઠવાઈ ગયા પછી જ કલાકો સુધી હું બહારની નીકળવાની હાલ બીડી રાખેા નહિ! રખે પેલા સ્વચ્છ ઈજાલા અવેરીનો શેઠા થઈ બધ એમ એ બધ મને ગમરાવી રહ્યો હતો! પણ મારાથી હાંક યોછું જ અનેત કાજ સુધી કૃમિનમાં પત્ર બાંધીને રહેી રાકાય? રામરવામી મારી પહેલી તલારા તો મારી કૃમિનમાં જ ફરેને? આથી હાલ બીડીને હું એવે બહાર નીકળી વૃત્તક પર ગયો. સુભાગ્યે થીં અવેરીનું નામનિશાન

જાણ્યું નહિ. બાકીનો દિવસ મેં આનંદમાં ગુલવેો. સંજના પર્ણિ પાછો તે રામરવામી કાઠરાજ બંધ ફરી કે છે એ હું બજાને બેસે, એથી ત્યાર પછી તો એની પ્રતાકાતને ભય ભાવી ગયો હતો.

પણ બીજો દિવસે સવારના પહેરામાં તો એ આવી પહેાચી! મારે બારણે દેશા પડતાં તે કોના હોવા એણે એ હું સમઠ ગયો. મને યાદ છે કે 'અંદર આવો' કહેતાં પછુ મારો અવાજ જરા શયસ્યેલો. તે અંદર આવ્યો. એને નેહંને હું અંબંબાથી સ્તબ્ધ થઈ ગયો. એ છેક જ બંદારાઈ ગયો હતો. અગ્યર ચિત્તર વિષારગેષ્ટ વાળ, મેલાંદાટ કપડાં, અને નાણે મુરુને હાથ ફરી ગયો હાથ તેવ ફિક્કા ચહેરામાં તગતગની, અર્ધ દીવાના જેવી શ્રી ટેટરી અંચેડો આંખો! એવો વિલક્ષણ દેખાવ એણે હું એવો તો અમરાઈ ગયો કે સ્પષ્ટર મારી વિસ્મયતાને હું વિસરી ગયો ને હું બોલી બેઠાં: 'અંદર રામરવામી! તમને આ શું થઈ ગયું છે?'

મારા પ્રશ્નની ઉપેક્ષા ફરીને એ મારી સામે ફટકે લાગી જ રહ્યો. પછી એ બોલ્યો: 'સાહેબ! કૃપા કરીને મારું કોણ મને પાછું આપો. એ મારી વારસાગત રૂપા છે, એના વિના મારાથી નહિ જ રહેવાય. એનેા એવો પ્રભાવ છે કે ને એ મંચ બોઈ બેસું તો મારા કુટુંબ ઉપર મહાન આફત વૂટી પડે. અને ને એને બોલી રીતે કબાવી રાખે તેનું ય બેદાનમહાન થઈ નય તેનું છે. એણે, સાહેબ, હું તમારે પગે પડીને કહું છું કે, મને એ પાછું આપો!'

એના આ કાલાનાંએ મારા હેવામાં રુપા મોકલ્યું. મને તે ક્યાં કમતી ધાધ કે એ મને ચોરવાની ખુબીમાં ફીડે ને આપારે તે મારી પાસે હોત તો એ જ પગે મેં એને તે આપી દીધુ હોત ને રોડ અપરાધ ગણે કાગા યાચી હોત. પણ દુર્ભાગ્યે હવે તો એ નંચ બલશે માફ કરજી ક્યાંમાં પડ્યું હતું, એટલે એ પછુ શક્ય નહોતું. એ કહ્યું: 'રામરવામી, ને શાય હોત તો મેં ખુશીથી તે વખતે આપી દીધું હોત; પણ મારી પાસે તે છે જ નહિ.' આ શીબો બો-લાતાં જ મને લાગી ગયું કે મારા એ રખેડોના બાનાંધમાં, અબલ, પછે પખુ, મેં ચોડ્યું હોવાની નિઃશંક કમલત આવી ગઈ હતી!

એ સખ્તો સાંભળતાં વેત જ રામરવામી મારો થઈ ગયો હોય તેનું લાગ્યું. એના મેગમાંથી પછે તેલશુ કાપામાં રખેડોને અરખ-લિત ઘોષ વહેવા લાગ્યો, ફરે વાક્યને અંતે એના ઘાટક ઉઠેલ થઈ નેતા મેં સામે તેના હાથ પછુ જોવાનીયા લીજતા હતા ને સર્વેમ કુળવું હતું. એના આસાણ વધુ વખત સદન કરવા એટલી તાલત મારામાં રહી નહિ, એટલે મેં બારણું કપાડી નાખ્યું, બહાર નીકળેા ને પાછળના વૃત્તક પર થમને સદન વર્તક રોડી ગયો. રામરવામી મારી પાછળ જ કાલાવાલ, રાડારાડ ને લવારા કરતાં રોડમાં ફરે. સદકાએ આ લવારા એના એકલામાં પગ નહોતું.

સદકાને પછે મેં બારણું વાસી દીધાં. તે પછી રામરવામીને અવાજ ધીરેધીરે વિલુપ્ત થઈ ગયો. છતાં થોડી મિનિટ સુધી તો હું અંદર બેસી રહ્યો. તે પછી ધીરેધીરે બારણું ચોડુંક કપાડી વૃત્તક પર નહર નાખી. થોતા પર આવી પડેડો આપતિ અનિવાર્ય છે. તે સ્વીકારી લીધા વિના છૂટકો નથી, એવું મન વાળીને રામરવામી પાછો ફરતો જાણ્યો. ખિત અને હતાશ બનીને ધીમેધીમે એ કાગ માંડતો હતો. એ કેવો મેસોથેસો, લાલી વિનાનો! ને ફિક્કો પૂણી જેવો લાગતો હતો! એનાં દિલ ને દિગામને કંગાર બની ગયો હતો! એની આ કશા એણે મારા દેખા મોહગેશો સત્-પુરુષ મને કાગ છ રહ્યો: 'ભૂંડ વારા જ કાગ કામને ધારણે આ બા પડા લલા આઘગીની આવી ફરેશ થમને!' પણ હવે, આટલે સુધી અગેડી બાહ કેવી રીતે

સુધારી સમાજ તેની અને કરી ગતાવગ જ રહી ન હતી
હું મારી કંઠિનમાં આગ્રી પણ એ દુઃખની આઘાતીની આ
ભીષણ સુવાકાતે મેલની માફક મારી પાંડળ પછી મને કોણે તો ડાખ્યા
કર્મ કે દુલ્લખાને ને નિર્ધાર કરી નાખ્યો 'અળપટીએ જ નહીં અને
કો અંધેરોને શોધી કાઢુ મારી વર-પી કારવાઈની રહેર-જાત દિર
ખોલીને એની પાસે કરી નાખુ મને હારી પાછડે હાથ કરવા
માટે કરીક પણ બચકાર માટે શોધી કાઢુ તરત નાખતો થતા
ધીને હુ રામસ્વામીની દુકાન શોધવા નીકળ્યો ત્યારે મારા ખજ
રેખા બોલ્યા મને શાતા વળી હતી

રામસ્વામીના રથાનની સાથ મેળવી ત્યાર પહોચતા મને રોક
રીખનાંદીની લઘને કાઢુધો મળ્યા સુખઈ એવા મીઠા વસતિવાળા
રહેરગા તો આવા ક્ષેત્રા અનેક વખત જોવા મળે છે પણ પાછળ
થતા રોગોના કાલ્પણિક રૂઢનના કચ્છુ અવાજે રામસ્વામીવાળા
મકાનમાંથી જ સમજાતા જોઈને કદાચ ને ત્યાં જ રોગનું ચરણ થયું
હોવાનો વિચાર મને આગ્યો, અને તેની સાથે જ દિવને અજ્ઞાતિ
ઓ કારણે આપાત થયો કદાચ એના રોગથી વિકળ હોવાથી જ
રામસ્વામી હમણાં મારી સાથે આ રીતિનિય રાદારક કરી ગયો

૧૫ તો પણ નપાશ નહિ આવા સયોગોના આસા જેવાંને એની
વહુનોવરી સુવામાંત મેરી તે જગર વિવેકવિદોણું ગણાય

આથી શી ધરના બની છે તેની માળ કાંઈવા હુ રામસ્વામીની
ખાણુથી ફરજની દુકાનમાં પેઠો તમારા પાડોશી રામસ્વામીને રેર
આ બધી શેઠકળ શી છે? મેં પૂછ્યું

તે મારાજ આશ્ચર્યથી મારી સાથે તાણી રહ્યો 'સાહેબ એ
શેઠકળ રામસ્વામીની જ પાછળ થઈ રહી છે? ફરજને કહું

મારે માથે નહીં લીજળી તૂટી પડી 'બદરગાના જહાજોઆ
કે રામસ્વામી માળ વેચવા આવે છે તેની તમે વાત કરો છો? મેં
પૂછ્યું ફરજીએ હંસર સુખવડ માણુ ઢવાંચુ

'પણ-પણ એ બને જ કમ?' હું ખમ પાડી ડાક્યો 'દહ

નવાં પુસ્તકો

નવજીવન કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

રાષ્ટ્રજાણનાં મવાલ પતિ નહેરુના નિબંધનો અનુવાદ-
કેરનાર નગીનદાસ પારિજ ૦૭૦, ગાંધીજીની આધનાં દક્ષિણ
આફ્રિકામાં આપીછે કરેલી ૧૨૦૦ સામનાના સમરસંગ્રહો, લેખ-
રાવજીભાઈ પટેલ, ૨૪૦, પ્રેમપત્ર-થ-૪ ગાંધીજીની આત્મકથાનો
સરળ ભાસર થોળક દેસાઈવાલજીએવિદ્ય ૦૪૦, જાતે મજબૂરી
કંનારાશિખોને ડેસાઈવાળના નિબંધનો અનુવાદ-કેરનાર નરહરિ
પરીજ, ૦૪૦, ત્યારે કરીશુશુ ૪૦૬૦૪૦નાં એ પુસ્તકની સુધા
રેલી ખીજ અપ્રતિ અનુવાદકો નરહરિ પરીજ ને પાલુરમજીએ,
૨૩૦, અનાનિક્ષિતયોગ ગાંધીજીએ અનુસારીમા કલારેલી
નગીનદાસવાળી, ૦૦૮, આમસેવનાદનકાર્યકર્મો પાછીજ
ત્યારે આરેશાનુસારચનાતમકાર્ય કરનારાઓને કપથોડી માર્ગદર્શન
લેજક જીવનવતરામ દેવે, ૧-૦૦-૦, અચલોચતન રવીન્દ્રનાથ
કાકર પ્રજીત પ્રગટત ૩૫૬ના અનુવાદની ખીજ અપ્રતિ-અનુ
વાદક ગિરિધારી કપાદાની, ૦૦૨, આધ્યાત્મીઆ ગાડુ જીવનવતરામ
દેવનું અણીત નાટક ૦૪૦

ગુજરાત વિવાસભાનાં પ્રકાશનો

ગુજરાતનો ઇતિહાસ-નર આરેશાનુસારમનથી વર્ણવ
રાત દિલ્હીની સત્તા નીચે આગ્યુ ત્યા સુધીન પ્રોગ મીવીન સેવક

કસક કપર તે મેં એ રી સાથે મારા જહાજ પરવાત કરી છે

આ સામળીને આલો બનેરો ફરજ તો મને નિરખી જ રહ્યો પછી
મને વપાનમ આપતો હોય તેમ મને કહેવા લાગ્યો 'મારા સાહેબ
તમે તો આડી પાંતો કરો છો રામસ્વામીનું મુકક તો મધરાતનું
એના મરમા પડયુ હવે'

હવે કશું બોલવા જેવું મારે મારે રહું ન હવે તેથી હું ત્યાથી
વરિતવેને આલ્હીની-પગો મારું મન જોરથી ધુમરીઓ લઈ રહું હવે'

તે પછી મોકા જ વખતમા અમે સિંગાપુર જવા જહાજનું હકાચું
વેર પહેલાનું વચ્ચે કેટલાય માર્ગના લીટી ગયા એ વચગાનાના
સમયમા મારક થોડકાંજ રવારમ થે પાછુ મેળચુ અને જીવનમા
પહેલાની માફક રસ લેતો થવા લાગ્યો

એવોરો એ લીવરપૂનાના બદરમા હમર નાખ્યુ ત્યારે નવેમ્બર
માવતો હતો રમીગર કપનીમા મારી નોકરીના ખતપતે ગાંધીને
સામલો જ હુ ધેર પડેલ્યો અગાડની માફક જ લાગે તથા બહેનો
એ ખીજ ડોગરમ્મથી મને નવકાળી દીમે પલ જોયુ કે આના કાનમા
પેલા નમવાણુ જેવિત ન હવે શતે વાણુ વખતે કોણે એ કુડળની વાત
કહી એક દિવસ રાતે સુતી નેળા હમેશા રી માફક મેં એને મરેજાની
ચેટીયા સાચવીને જ નુકચુ હવે, પણ ખીજ સવારે જોઈ તો એમા
એ મળે જ નહીં મેં મેને માટે આણુ થર તણેકાર કરી નાખ્યુ
પણ એનો કર્મ્યાય પત્તો જ લાગ્યો નહિ તે આજની ધડી સુધી
મારી તો બુદ્ધિ જ બહેરે મારી ગઈ છે કે મેં આજ આવાનકશુમ કેમ
થયુ હવે એ જઈ રહેરવથી તથા એવુ સુદર કિચરી નમચુમાવવા
ને કારણે મારક મન આ બધા દિવસ અર્થજા જ હતું છે

એ કયે દિવસે બન્યુ તેની મોકાસ તારીખ વાદ આવી રાકે
ખરી? એમ મેં પૂછતા જે તારીખ તેણે કહી તે સામળતા હું ચમગી
થયો! જે સવારે હું રામસ્વામીને તેણે આજુબાજુ બાક મળ્યો હતો બધા
ખર તે જ તારીખે એ કુડળ શુમ થયુ હવે

અણુ જરૂર તદ્દત તત્ત્વન નવા જ દક્ષિણેશુથી લખાગોને ઇતિહાસનું
બાષાન્તર કરનાર ડૉ. ડો.દુર્ગામ્મરે નામક ૩૮૦ ઉચ્ચત પ્રચલ્ય
અનુસાસ સેવક સુવેચના નવનીતના અજ્ઞાતના અનુસારનો અનુવાદ-
કેરનાર અખ્યાસ સુલતાનખરમની ૨૦૦, કવાઓએઅનેરોગો
દરેક ધરમા રાખવા થોળક ધરમથુ દવાગોનો પરિચય ને તેનાકપ
થોળ સમજબની મુનિકાક-નેમક ડૉ. હરિપ્રસાદ મ દેસાઈ ૦૬૦
સૂર્યવદ્ય વર્ણિતને આલેખપદ્ધતિદારા સરચરીતે સમજવડ સચિત
પુસ્તક લેખક હરિહર પ્રા બદ અને જોદુદામ્મ સુધાર ૨૮૦,
રાતરથી વ્યાખ્યાનપ્રકાશી-વિલાસીના સત્તાવી મહેલત્વ
પ્રસયે થોળિત વ્યાખ્યાનમાળાના વ્યાખ્યાનો ૧૦૦, વાર્ષિક
વ્યાખ્યાનોના વિકાસભાનો વાર્ષિક વ્યાખ્યાનમાળાના સ હરિ-
સરોખનના અપરમનીય વ્યાખ્યાનો ૧૦૦

ભારતી સાહિત્યસંઘે દિ. ના પ્રકાશનો

અસાધનને મારો ગુજરાતી સાહિત્યના આરમ્ભાળથી પ્રકાશ
કે આજ સુધીના તેના વિકાસની કેટલીક વાજુઓને રાસોનો
લેખ સમક લેખક કેસપરાગ મ શાસી ૩૦૦, જ્ઞાનગોષ્ઠી
જીવીજીવી પ્રગટિત પાંતેને સરકારીને ફોતસમક લેખક ધરમેવુ
૧૦૦, મેષબિહુ કપરની નવેરો એતિકાસિક પાંતોનો સમ
લેખક રાસ મુળજા ૩૦૦

ની જે વાન? હા. આપુ: "વારુ ત્યારે એ વાત મઠી તેમના કહે તે વાચ ૨"

મેગની અણનમ મુકમતાથી હિંદી રાજકારણ તો કંઈકેકાણે રંગાયેલું છે. મહાદેવભાઈ યાસીના એકરણે લખે છે. "અણુલ સલામ આઝાદને તાર આપ્યો કે તેર મુદ્દા હિંદુઓને કબ્જે હોય તો સુલુક મતદારોએ પણ કબજે એકય યહ રાંધે એમ છે. તથે ગદાર નથી એટલે અડચણ આવે છે. તમે આશીર્વાદ આપો, આપુર આપણે એકમને માટે કંબોળી છોડે તે વાલે આવે; બાકી રાસતો વિષે ખરી રિયતિ નવધા નિના અર્ધી જોડાં મારાથી કાંઈ કરી શકાય નહિ." વલ્લભભાઈ આ રિયતિ મુરદેવ છે એમ જણાવે છે. એ વાકીયો તેર તેરને વખતી રહેલા હોય તો ચોઈમું (૧) શા માટે ન આપવું ૨ તેર કોઈ દિંદુ ન આપે

સરદારની અંબરશાસિતિ મેગને માટે વિનયવિદ્ધ સમાન છે અને એમના પ્રતિરૂપથી માટે મહાન ભય છે. બિદિસ બ્યુરોક્રાસી પણ મેગની સંપૂર્ણતાથી ત્રાસી હતી. એ બધે ને તેમણે અચેતને હંકાર્યા, અને એમના એ વલ્લભી સુણે છે. ૧૭ મેગને સ્વતંત્ર સરૂંગ મંડનકાર્ય કર્યું. અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખપદથી ગોડીને પાલોન્ટરી જોડેના ચેરમેન મુખીના અને આને સુદસનિય તથા નાંચળ વડા પ્રધાનના હોદ્દાએ એમણે એ અજબ સંસ્કૃતિથી પાર પાડ્યા છે તેને માટે તો કોઈ પાસે પ્રશંસા નિના બીજે રાજ નથી. તૂતન દિંદેના તે સાચવેલ શાખી છે. ૩૫૬ને ને પગથી તે હથોડી મારી વધારે છે કે ક્યા માટી કમળ છે ને ક્યા પોથી. લરકરનું કૈયય નાળવવામાં, સિવિલ સર્વિસનું ફિલ છટી લઈ કાન્યક રાજવાળા ને પીકળળ દસવી રાજવાળા તેમની એ મંડનરાસિતિ ને વિનય છે. ભાગ્યજીથી સિલે નેહરું ગુલામું છે, તેરનું ને જ વર્ષના દેશ ગાના- અં મેગણે અજબ કુનેહ અને આગ મહેનવતી રજવાડાઓને લોક- સાશનમાં મૂખી પ્રાપ્ત કર્યું છે. દિંદેના દેવ વડાં એ મુઝાડ આપી દેવેથી નામક કરી રાજાશે એનું કોઈકેકાણે નહિ પાડ્યું હોય. નહું બખા- રણ અમકમ્યા આવે તે પહેલાં દિંદે એક રાષ્ટ્ર જનનું એઈએ એ કોઈએનું સ્વપ્ન એમણે સિલે કરી જતાયું છે.

મેગની સિદ્ધિઓને કારણે કોઈ એમણે કયવતી ચરોક સાથે સરખાવે છે, કોઈ બિચારાં સાથે તો કોઈ હિંદુઓ કે હેનિન સાથે સરખાવે છે. પણ એટલું તો એકસ કે પોતાની કંઠથી કાર્યસાજિ ને અસાધારણ નિયંત્રણબળે કારણે દિંદેનામાં સર્વત્ર એમનેના મારક છે, તેમ સાથેસાથ મેગને માટે સહાર પણ છે. લોકા ઉપરનો તે- મેગના આ અસાધારણ કાળ એમના ત્યાગે એવી છે: એમની કંઠક શિરત, પરિસ્થિતિને ને માણસોના ગુણ લેવાની એમની કુનેહ- ભરી નજર, રૂપદ નિશ્ચયિક બુદ્ધિ ને ત્વરિત અગત-જન્યભળી. એક હેખક લખે છે કે રવતંત્ર દિંદેના પ્રથમ ગવર્નર જનરલ તરીકે હોઈ

સરદાર વલ્લભભાઈનાં કારણે

મેગની આ ઉપથી અજાન્યતીને રાંકણ નજવન પ્રકાશન અદિરે સારા હોય છે. પોતાના દમદાર શ્રેયમાં, ૧૮ એપ્રિલ ૧૯૧૮થી ૧૯૫૧ આગર ૧૯૪૭ સુધીની સમગ્ર વચ્ચે કાલક દરવાજા સરદારશ્રીએ કરેલા ૧૫૦ જેટલાં વિપુલ કામણોને સમઢ બહાર પાડ્યો છે, જેમાંનાં ચોડાં હિંદી તથા અંગ્રેજી ઉપરથી પણ છે. (ફિ. ગ્રા. ૫-૦૦૦) એને પરિચય આપતાં પ્રકાશકે ને લખ્યું છે તે અમને સર્વથા વધાર્યે લાગેલું હોવા- ની એમનું ને કમન આ નીચે કલારીએ છીએ, ને ઈન્કુબેટોર માર્ગદર્શક નીવડશે: "સરદાર પટેલના અક્રિયતાના અંતે નાનાં મેટા યુલેને પરિચય એવળવાનું એકમાત્ર સાધન એમના કામણો છે. એમનું તેજ, એમની નિયંત્રતા, એમનું રૂપ, એમની અજુ-કાજીર, અન્યાય વિધે ગાળી મૂકે એવી થીડાં અને ગુજરાતનાં એકત્ર પૂર્વે રચાર કરવાની ને તેમનેથી જવાબગામી એમની લાગણી—એ બધાં, ને એવાં ને બીજાં એમના આક્રિયતાં લક્ષણો એમનાં કામણોમાં ગરાબર પ્રતિબિંબિત થાય છે. એમની વાણી દ્વારા ગુજરાતી ગોણીને છે તેમ અને ને સામર્થ્ય પ્રગટ થયું છે તેવું બીજે કામગી ને થયું હશે. હવેમાં સોસલ ઇતરી બગ એવા ૩૬ પ્રેરણાવાળી બુદ્ધસારા તળપટી ભાષા અને શૈલીને એક નવો ને પ્રકાર આ પુરત દોશ સંચલિત રત્નપ્રધાં રત્ન થાય છે અને તે આપણા સાહિત્યમાં એક નવી ને ભાવ પાટે છે... સરદાર પટેલને ઇંગ્લેન્ડની તેમજ લાલિ પૈડીને સમગ્ર પરિચય કરાવવાને માટે, તેમનાં અંતિમત્વના ગ્રુણે પ્રગટ કરવાને માટે, પાલમાં ગ્રીસ વરસ કરમિયાન ગુજરાતનાં ગ્રેવેલો સમગ્ર અંતિમતા ઇતિહાસના દરવાજા દરીકે અને એક રૂપગામી, સમર્થ તેમજ તેમની પડકારની વાણીમાં ગુજરાતી ગોણી કેવી સમર્થ જની રાંધે છે તે એવા માટે સરદાર પટેલનાં આ કામણો એક કીમતી સાધન વડ પડશે."

માકન્ડેન્ટને ને રાજવાળો નિશ્ચય, ટેલિફોન પરની પાંચ ને ગિ- નિટની એમની ટેલિફોન-વાતચિતમાં થયો હતો. ૧૯૪૮થી ૧૯૫૧- સંજોગ્યની ગધરાતે, આકાશગાંથી એકાએક વીળળી પડે તેમ હેલ- રાખાં પર "ચોલી-સ-પગી"ની રાસઆત એમણે અજબ સાલ્સા- બ્લડથી કરાવી. અને દુધમાં સાકર એમણી નમતે ને રેશી રાસોને સ્વતંત્ર દિંદેમાં એમણી એકરસ કરી નાખવાની એમની કુનેહ, કોસલ અને ત્વરાથી તો એમની સિદ્ધિઓ પર કબજા ચડાવી છે.

પોતાના કાચ નીચેનાં માણસો પાસેથી કમ લેવામાં તે એક નેટવા કંઠક તેટલા ને તેમનાં દિલ છવી લેવામાં કળુ અને તેમને પછે ભલે રહેવામાં નિશ્ચલ છે, એ અંતે પાસીમાં તે લાંબા સમય- થી બેઠો છે, પણ પ્રત્યે, હિંદી સિવિલ સર્વિસના મેગના અઢય બચાવ વેળા નહેરુરી તે નરવું. અંધારણ-સલામાં સિવિલ સર્વિસની વફાદારી તથા દેશભક્તિ સામે થયેલા આશ્રિય વેળા એમણે ખેરતી એમના આંતર આગિતી છે: "મે માણસો તો એમના ભારેભાર સોના નેટવા મૂલ્યવાન છે. અને ૧૯૪૬-૪૭ની કંઠકીના સમયમાં એમને આપેલા કાલ અદા કરવાને ને આ સભા તેધાર ન હોય તો એના વચનલંચ કરવા કરતા હું પણ મેગની સાથે ને બહારની કળી નરડા." પાર્લમેન્ટમાંની ચર્ચાઓ વેળા વિરોધાઓને હાસર આપવા એ બેઠે છે ત્યારે એના સત્તાપીરથી એવા ને જડવાડે જવામાં આવે છે કે સૌ મળવાશીલ નિરાળાઓએ પોરે શાનત થઈ નય છે.

૧૯૪૪માં મહાત્મા ગાંધીજીના અવસાન પછી તો, (મી. ક. ૧૬. યુનચીના રામોમાં) "એક નવર ને સરદારને હજીવન થયે. ઘોડા દિવસ તે શાનત, ખિન ને પોતાના કાર્યોમાં રસ ગુણવત્તા દેવામાં. પણ ઘોડા ને સપ્તાહમાં એ દુખી મીન વટ્ટો અને ગાંધીજીના લાજ- ભિલ એવર રૂપ તે દેખાયા. હવે તે એના કામગીરીમાં અલ્પ લોકોવા નથી રહ્યા, પણ બધાને ફરજ પાડી રાંધે તેવી બીધી શક્તિના શિખરે બેઠેલા છે. બોલવાનું તેમણે હવે બહુ બોલ્યું કરી નાખ્યું છે, પણ એવે છે ત્યારે સર્પણ સત્તાપીરથી આવનારી બોલે છે. તેથી આદ નાળય પણ પ્રધાન ન થઈ, પણ દેશ-સમગ્રને રજેવાળી ચકીર નજર ધરાવતા વાલી છે. પંડિત નહેરુ સધે હવે તેમને પ્રત્યેકેક વડતા નથી, પણ પોતાના એ જીવન સાથીનાં ચંચળ અને અધીર પગલા પર જારીક નજર રાખી રહેલા પીઠ રાજાપુત્ર છે બની રહ્યા છે. આપણા વેદિક દેનોમા ને રથાન વજ્રાનું છે તે આપણે ત્યાં એમનું છે—"રાજ્યના રક્ષક", રેવેન્યુ હીલથાત પર પહેરો રાખતી ને પેક એમની નજર છે; જીવનને રિધર કરતી બવરતર રથાપતા એમના બાહુ છે; ને સૌના એ એવા પ્રેરણારથાન છે કે એવાથી રાજ્ય લાકાતવાન બને છે."

અનુભાઈ સમનભાઈ પટેલ

માધુકરી

જેની વહે સરસ્વતી સુપ્રસન્ન બેસા,
બંને તરે સખર, ઝવેરી, નિરતરંગા,
જેની સમૃદ્ધ જગ્યા પુરુષાર્થધારા,
બહેને બરી ઇવનભક્તીના કિનારા.
અગ્નિ પ્રભ દેવ, બલિષ્ઠ, પ્રકૃષ્ઠ ચૌવને
દેગમાનહે યુનિત આરતના તથાવને. —નાથલાલ કવિ

માસમાસનાં પંખી-પ્ર
થરથરો

રવ. ડૉ. ખાલકુખ્ત અમરજી પાઠકે

પરપ્રાંતમા જળને પોતાની સંકિતએ વડે ગુજરાતનું નામ જીજ્ઞાસુ કરનાર અગ્નિ-
જ્વાળી નામાશ્રિમાં પોતાનું નામ શોધાવી બેસાર ડૉ. પાઠકને ગુજરાત કાણુ નથી મોજ-
ખર્ત. પણ બનારસ દિલ્લિ યુનિવર્સિટીમાં કુવપતિ તરીકે રવ. આચાર્યશ્રી આર્દેશકર મુખ જે
લોકાદાર ને પૂજ્યભાવ મેળવી ગુજરાતને જળથી ગયા તે જ રીતે ડૉ. પાઠકે ત્યાંની આયુ-
વેદિક કૌલેજના આચાર્ય તરીકે, રવળ જે યુનિવર્સિટીમાં જ નહિ, પણ સમસ્ત સંયુક્ત
પ્રાંતના શિક્ષણમંત્રીમાં પોતાની શક્તિ ને સંસ્કારિતા વડે પ્રેમ-સંગાન મેળવેલાં. આયુરવેદ
તેમજ પશ્ચિમી વહતિના (અર્થેશી પછી) વેદક બંનેના કલા તરીકે જેના શરીરવિજ્ઞાનના
તેવા જ માનસરોવરના વિજ્ઞાનના પણ તે જ્ઞાતાર દતા ને એ છેવમાંનાં એમાં પુરતો
ભળીતાં છે. આયુરવેદિક કૌલેજના આચાર્યપદના વ્યવસાયથી એ યુનિવર્સિટીના કુવપતિ
ને વિષયાત તરવજ ડૉ. સર્વપક્ષી રાધાકૃષ્ણનના તે પ્રેમનું બાળન કમેલા, ને પોતાના એ
અંગત પરિચયના કુશરવગ પ એમણે 'કુમાર' માટે રાધાકૃષ્ણનનું ચરિત્ર લખી આપેલું તે તે
સીને યાદ કરી. ગુજરાતના એ શક્તિશાળી પુત્ર અને અમારા મિત્રના, મહંતા. ઇ. આર. ડૉ.
... રોન યજ્ઞે અપસાનની કૃતિઓએ હવે એને મોંઘ લાઈએ છીએ, અને 'પ્રભલપુ' માં
નાલેલો એમનો સર્વોપ પરિચય તારવી આ નીચે આપીએ છીએ:

“ડૉ. ખાલકુખ્ત અમરજી પાઠકનું નામ ગુજરાતના સહિત્યસંસ્થાથી અભરપૂં નથી.
કવિશાસ્ત્ર અનુનાથ રોનના 'પ્રત્યક્ષ શરીર'ના યજ્ઞ બાજોના તેમણે કરેલો અનુવાદ અને
માનસરોવર-વિજ્ઞાન જેવાં તેમનાં પુસ્તકો તે તે વિષયમાં અનુદેષ છે. ગુજરાતમાં ડૉ. પાઠકો
તો યજ્ઞ છે, પણ ચિકિત્સા સાથે લેખનકર્મ કરનારા અને સમાજ તથા રાષ્ટ્રના વિવિધ
પ્રવાદોથી પરિચિત રહેનારા થોડા જ દરો. ડૉ. પાઠક અગ્ર વેળના ઇવનમાં આરંભી ને
કુશળતા ને અભ્યતા એમણે તેને અપનાવનાર તે તેજી થ થોડા મળી આવે છે. એ થોડા-
ઓમાં ડૉ. પાઠકને મૂકી શકાય એમ તેમના થોડા થે પરિચયમાં આવનારા પણ કહી શકે.

મરીબાઈમાં જીજ્ઞેષા અને મરીબાઈ છતાં ડૉ. પાઠકની અંકુષાસ કરેલો, એટલે ઇવનમાં
જે એક પ્રકારની મીકસાઈ અને કરકસર કરાશે તે તેમનામાં 'દતાં. જેનિક સંસ્કારના
વાસ્તવદતાના વારસો તે એવા મળેલો કે ઇશ્વરી ભીષ્મકીમાં પણ મળે તેને તેમો ઓલા જ
ભતાવતા. ઇવનમાં સરવની કપાસના કરવી અપરી છે, છતાં તેમણે એ કપાસનામાં પાણી
પાની નથી કરી. અને પથારીએ પડવા છતાં કદ સચો સંભળાવતા ત્યારે એમ લાગતું કે
આ વ્યક્તિને પોતાના ઇવન છતાં પણ સચ વખતે નવાઈ છે.

ગુજરાતના એ રાતને આચાર્ય મૂને પારખ્યું અને તેમને બનારસ યુનિવર્સિટીમાં
લઈ આવ્યા. ત્યારથી તેમણે આયુરવેદ, કૌલેજની કવિત કેમ વાચ તેની, તેના અભ્યાસને
શોભે તે રીતે, રાત અને દિવસ વિનિ શી. અને પરિણામે સંયુક્ત પ્રાંતમાં જ નહિ પણ
ડેક મદ્રાસ પ્રાંત સુધી એ કૌલેજની અને તેના અભ્યાસની મુલાકાત પ્રસરી. દેશ આઝાદ
થતાં આયુરવેદની કવિત માટે બધી પ્રાનીય સરકારોએ કાંઈક કરવા માણુ ત્યારે તેમની
નજર બનારસ આયુરવેદિક કૌલેજ અને તેના અભ્યાસ તરફ જ ગઈ. આટલાં માન ને પ્રતિ-
કાને બળે બનારસ કરનાં સરો પથાર આપનારા તેમને મળી આવ્યા; પણ તેમની નિષ્કામે

સિદ્ધાંતની અભ્યાસ રાતે ભગી બનાર
પણીવાર આશામાં પંખીઓ ભીડી આવત
જેમાં દરો. એ હોય છે ઇક દિગ્ભાવની
પેલી પારની દૂર ઉત્તરની ભૂમિમાં વસાહતી
એ. શિયાળે ભવારે આપણાં ધણીમાં પંખી
રાહથી પોતાની કાયા લપાળી એમાં હોય
ત્યારે આપણાં કવિનંદીની નદી-તળાવોવાળા
વનરથલીની મીઠા માંજુલા આ ચાપાવાર
પંખી-મદેમાને પરદેશથી અર્ધભીડી આવે
માટે શિયાળો અબુ કરોડી ભાગ્યે જ, અને
અર્ધનો શિયાળો એમને શાક આવીદે છે
અર્ધે જાળો વિસતાં પાણી ચાક્યાં નય છે

તેમાં કોઈ પહેલો આવે છે થરથરો. ઇ
જાનથી ભણી આપણાં કાલીમરીયા જે
રમાં અમતા આ પંખીનું કદ મુલુલ નેવડે
આકાર દેવચક્રી કે એમને બેગાંળી, પી
અને ચાપાને વળું આપણે; પછે ને પૂછી જાત
(કપાડા) રંગનાં; ને ચાંચ પાલળી તથા પ
કાના. પણ તેની બરી નિશિરતા તે ને
રીતે તેની પૂછી દબે છે તેમાં છે. રેવડ
રીવાળા થોડા નેમ તે પૂછીને જાણીતી ન
દલાવતાં આણુ રાત્રી જ છડીને તેટલા નેરથ
રાત્રીનમળી-આડી દલાયે છે, ને આપી ન
તેને ચિરચિત્રતા કહે છે. વહેલી સવારથી છે
થોડી સાંજ સુધી વિર...વિર...વિર કરડ
પૂછી દલાવતું ને એકથી બીજા ઢાળે જાડા
કરતું તે આખો દહાડો પ્રવર્તિત થવ જ રહે છે

ખેડેરા તથા વનરપતિ પરથી મળી આવત
ધણ કે છીડી-મીનિયા જેવી છવાત અને
કવિત પાંખામાં ભૂંટીએ એ તેનો આદાર
પ્રશનથી મંજોરિયા સુધીની ભૂમિ પર તે
મિથી આરંભ દરખાસ પ્રબળ કરે છે. આ
લાંકોમાં કે ખેડેરામાં પાલકામાં માંજુ
ખાંખી તેમાં નીવવળું સફેદ રંગનાં તલ લ
છનારદિત ચારથી છ દર્શો તે મૂકે છે. અને

તેમને બનારસમાં જ બાંધી રાખ્યા. બનારસમાં તેઓ સેવાશ્રવણી આવેલા ને એ બાબતે તેમણે અંતિમ સૂચુ સુધી ઠકાની રાખ્યો. ઉઠેલી બીમારી હૃદયરોગની હતી. ડૉક્ટરોએ અને વાર્ડસ ગ્રાન્ડલરે તેમને સેવણ આરામ લેવાનું કહેલું. વાર્ડસ ગ્રાન્ડલરે તો તેમને કહેલું હતું મારું કંઈ કમિટિને જોડી કંઈ થશે એવીને પૂરેપૂરું સાબલ ન થાય ત્યાં સુધી પૂરો પગાર લેતા જ્યાંનું કહેલું. યુનિવર્સિટીમાં માત્ર એમને જ માટે એ બન્યું. છતાં ડૉ. પાકેએ અંતિમ દિવસો સુધી કહેલું—

જોઈશિનું કાંઈ જ્યાં સુધી કંઈમ ચાલી ત્યાંસુધી જોડાનું નહિ. મહાત્માના ગાલનીચનો રચનાસ થયા ત્યારે વિદ્યાર્થીએ કહેતા હતારતો દેવતા બાંધેલા ગયા. આને જ્યારે ડૉક્ટર પાકેનું મૃત્યુ થયું ત્યારે તેમના પ્રિય છાત્રોના મોઢે સાંબળવા મળ્યું કે આશુવર્દને દેવતા બાંધેલા ગયા. ડૉક્ટર છતાં આશુવર્દ માટે તેમણે એ હતું તેને આશી વિરોધ બંજલિ શી હોઈ શકે? વેલોને ડૉક્ટરો નેટલી જ માન્યતા આપવાની વપાસ મદિની આપડા-કમિટીનું કાર્ય અલગ હતું ત્યારે તો કારણવંત આશુવર્દને પણ પ્રસ્થાપિત કરવા થયેલા ને તેમાં ભલભલા ડૉક્ટરો સાથે ટકર ઝીઠી તેમનું જ્ઞાન પુલકું પાડી દેવા.

કેમની બિજાસાદતિ બહુ થોડામાં દેખાય છે. ત્યાં સુધી પોતાની વાંચવાની શક્તિ રહી હતી સુધી નહતુંનું પોતાના વિષયનું બીજું નાંચ્યા વિના રહી શક્યા નથી. આ બધા જ્ઞાનને બેઠાર બાંધે હતા થયા તેથી દેશને એ હાલિ થઈ છે તેવરત પુરાની મુશ્કેલ છે. નુનમાં મેં તેમને અમમવાણી સખ્યું કે ડૉક્ટરની સલાહ જુ. જ્યારેતમારે બનારસ ઠાકી હવાફેર મદિ અન્યત્ર જવું. એ જવાબ આપવામાં તેમનો આસાવાસ ને આદરી બંને પ્રતિબિંબિત થયા. તેમણે સખ્યું કે હવે તો હું તદન સારો છું. અને માત્ર કેરીકો હઈ જઈ મારો દેશ નાથક થઈ જાયો. અને એ મરવાનું જ હશે ને પછી કશીયું મૃત્યુ થું જોડું છે ત્યાં રોતાકલ્પતા સર્વાવલાબી હોયે યઠવા કરતાં અંતિમ આરા પ્રિય છાત્રો અને સાચીબોની કાંઈ થાનકેશિર્કદંદ થઈ નહીં એ તો યાહુનો એક વલદો છે. તેમની એ આસા સફળ થઈ. હવેતેમણી રાજુમરિલા તેમના રાજને તેમના

સાથી ડૉક્ટરો ને વેલોએ તથા તેમના પ્રિય છાત્રોએ વધુ અને તેમના અંતિમ સંસ્કારો તેમના પ્રિય સખીઓને હોલોવાત તેથી સવિશેષ ને સાંભિપૂર્ણ થયા. પ્રથમ તેમના આત્માને શાંતિ આપે અને તેઓ પોતાની પાછળ મૂકી મરવા બે પુત્રો ને એક પુત્રીને આ સકટ સહન કરવાની શક્તિ આપે.

—દેવદાસ તથાસવિજ્યા

ઝેરી વાયુથી ઝગારા ભારતી દેશોદેસનંદ દરખૂબ ચાંદનીના તેજબંબાર નેહું શુભ તેજ વલાવની દેશોદેસનંદ દરખૂબ કેટલી મનોહર દેખાય છે તેના પ્રકાશમાં પ્રત્યેક વસ્તુનું સોનવું પલ્લ ખીલી જાય છે. તેની વિશિષ્ટતા એ છે કે બહુ જોઈ. વિષુત-પ્રવાહ વાપરી તે વધુ પ્રકાશ આપે છે. સામાન્ય વપરાશમાં પણ તે બીજી 'બદલા' કરતા સરતી પડે છે. તેનું આયુષ્ય વધુ હોય છે. પણ તે ફટ અથવા અથડાવને કામો તો અત્યંતધારા જેવા તેના પ્રકાશના રચાને ઝેરી વાયુ જ વાતાવરણમાં પ્રસરી જાય છે. આ ઝેરી વાયુથી ખૂબ ભેલના નેહું છે. બેક્ટેરિયોને પરિણામે પ્રાણધાતક નીપડે છે.

એક વખત એક બાર વર્ષના ઠાકરાને ફ્લોરેસન્ટ દરખૂબના કાચ વાગ્યા હતા. ડૉક્ટરે કાચની કરચો કાઢી મા તો કમળાયા, પણ થોડા સમયમાં ત્યાં મંડેલા કાચના માદી ફ્લોરી રાસકિયા કરવામાં આવી, તો થોડા વખત પછી ફરી મંડેલા દેખાઈ.

કાચ ફ્લોરેસન્ટ દરખૂબ એકાએક દૂરી પડે, અને તેના કાચની કરચો આજુબાજુ જમીન પર વેરાય, તો એકમંત્રે તે પછાડી થીવા કે જમીન સાફ કરવા થઈ નેહું જોઈએ નહિ. દરખૂબ ફટ કે તરત જ તે કારકારાગળ બહાર નીકળી નહીં. થોડા વખત પછી દરખૂબમાંથી વાતાવરણમાં પ્રસરીલા કારકારસનો ઝેરી વાયુ બહાર નીકળી જાય તે પછી જ કારકારાગળ આવતું. જમીન પર પાણી છાંટી કાચની કરચો હાથ વડે નહિ પણ ઘસારો કરી એમાં કચી બહાર ફેંકી દેવી. આ કપરાસ બધી જમીન કંતાન થઈ જાય તે કાતાનાથી દેહું જોઈએ.

આ દરખૂબ બહારજનો પ્રકાર પાથરી શકે તે માટે તેમાં કારકારસ વરવાવા આવે છે અને એ સાથે બીરીહિયમ નામનો ઝેરી વાયુ પણ કારામ છે. તાત્કાલમાં ભારતગકારસ, ભરતલ કલેક્ટરિક ને

ચંપાવધી

મહાન સુદ પડવાથી ઠંડ સુધી ધણું ચિત્રવચીમા તથા વિરોધે દેવા. મહિરાગા કોમળવ વાલી છે, જેમા ઉઠેલા વિરસ-બધી વિરોધ મહત્વનો હોય છે. કેટલેક રચેએ એ ચંપાવધી નામે જાણખાય છે. સાધારણરીતે આમેય ઇડની વિધિ દેવાનીચર પાળવામાં આવે છે, જેમાં માથ માસની શીતલના-બધી, ચેત્ર માસની મોહા-બધી અને કેટ માસની મરુવ-બધી વધુ પ્રચલિત છે.

ચંપાવધીનો આ તહેવાર વિરોધે કરીને મહારાષ્ટ્રમાં ધણી મામ-ધૂમથી અને ભાવપૂર્વક જાનજવા મા આવે છે. સંસ્કરણવાને ખંડોખાને અજતાર લઈ મહિમલ નામના દેવને સહાર કરેલા એવી કથા ત્યાં સ્થિત દોવાથી ખંડોખા ત્યાં મકરના અવરત ગતાય છે. જેહુરી. ગાંધી, મંગલુખી કંવાદિ કેમણે ખંડોખાના ધણ મુપ્રસિદ્ધ મંદિરો ત્યાં આવેલા છે તે ત્યાં ચંપાવધીના કલ્પવ ધણ પ્રમાણમાં આવ્ય મકિમી બિજાવ્ય છે. ખંડોખાની સૌ 'મહાજસ્ટ'ના નામે પ્રખ્યાત દોવાથી ખંડોખા 'મહારી મહાલસાકાત' કે 'મહારાની માતંડ'ને નામે પણ જાણખાય છે. 'મહારી-માતંડ' ધણ મરકા નેમા સ્ત્રિય ખનાસોમાં કુલદેવતા તરીકે પૂજ્ય છે. ભેડે વેદ અને પ્રસિદ્ધોમાં શિવ વિશે એ ગાંધી આ પેલી છે તેમાં મહાલસા વિશે

કેવં જલેખ નહિ દોવાથી કેટલાકેનું એમ માનવું છે કે ખંડોખા નામનો કાઈ અસાધારણ ચક્રિવાળો મનુષ્ય થઈ મર્યા દોવા જોઈએ, ને વખત જતા લોકોમાં દેવતા અજતાર ચનાયો હશે.

માનસર સુદ પડવાથી બિજાનાતા આ તહેવારમાં કાઈ સાસોડા નહિ નથી. પટ રવાપના, સુવાસિની-જોખન, દંતવાદિ વિધિ હોય છે, ખાસ કરીને સમાજના નીચલા લોકોમાં આ તહેવાર વિરોધ પ્રચલિત દોવાથી કેટલીક ખરાબ વિધિઓ આ તહેવારમાં પેરી થઈ છે મહારાષ્ટ્રમાં ખંડોખાને 'વાંધા-મુલ્લી' (લેવદામી) અર્થે જાણના તથા 'બગાડ કાંદવાનો' વિખાનું પેરી ગયા હતા, જેમાં 'બગાડ કાંદવાનો' અથવાયુ વિખાનું તો બધ કશવખામાં આવ્યો છે. 'બગાડ કાંદવા' એટલે એ મહાની વચ્ચેમાવ્ય એક યાંબોડો જોશે તેમાં એક આટી ખીસી 'કાંકવામાં આવતો. ને ખાજુરી માનતા માની દોય તેની પીડમાં એ ખીસી થોંધોને તેને જટકાવખામાં અજવનો. પછી બંદરો માણુરો કોમા થઈ 'બિવર્યોડા' (ખાંદેલી હાદર) વડાડી, દંથીર નગદ જોઈ તે ગાડું ચલાવતા.

ચંપાવધી કેવળ કેમણે મહેવધી (મંદ-કાંતિકેય) તરીકે જાણ જોળખાય છે.

સીધવાનિયાની એ ત્રણ ફોર્સેસન્ટ ટ્યૂબ બનાવનારી કંપનીએના એન્જનીયરોએ સંયુક્ત ગ્રંથાલોકી યેરીલિયમને બદલે હેલો-ફોસ્ફોર નામનો નવો રાસાયણિક પદાર્થ વાપરવા નિર્ણય લે.

આમા છતાં પણ કુશોરેસન્દ દયુખના કપયોગ એક સાધયેતી ના
પગલાં લેવાં જરૂરી છે. શોકોએ સામાન્ય રીતે નકામી યત્નેશી દયુ-
ખને ભડા પૂંઘામાં લયેથી, તેના પર 'કુશોરેસન્દ દયુખ' એવું લખી
લયેશની પેટીમાં ન નાખતાં જુદી મૂકવી જોઈએ, જેથી કયરો ભેગો
કરનાર તેની કૃતિત વ્યવરથા કરી શકે. (નવસોશપ્ત)

(नवसौराष्ट्र)

গোষ্ঠী পুঁজি

મહા બીજા ઝાટોખરે, ગાંધીજીની તકીમ જનમતિજીએ, વલ-
સાદમાં રચાનિક ચિત્રકાર અમૃતભટ્ટે એક ચિત્રપ્રદર્શન યોજાવ્યું હતું.
તેના કદ્દપાટનમાં તાબું કથારવા કે પછી શા દોરી કાપવાને બદલે
તાબાનું એક ચિત્ર ણનાવી તેના ઉપર ચિત્રકારે અને જળનાવેથી
'ગોલ્ડે પીઠી' વડે કદ્દપાટન કરનાર સમજાવે પાસે છે. મરાઠીએ

હતે; તથા મિત્ર નીચે તેગની સહી લીધી હતી. આમ પીઠી-
માયના કાનના વાળમાંથી બનાવેલી પીઠી. "વિષ્ણુધર્મોત્તર પુરાણ"
માં પ્રાચીન મિત્ર કથા વિષે આવતા કલ્પેષોમાં જ્યુલિયા મુખ્ય એ
કાળમાં માયના વાછરડાના કાનના વાળની પીઠીએ બનાવવામાં
આવી. તે કંઈક ટાંકા અમુત બદલે એવી પીઠીએ બનાવી. તેને
દલ્લેણ કરવાં એટલે લખે છે કે "વચ્ચે પરદેશી પીઠીએ ધણી મેં
હની ત્યારે મેં એડી પીઠીએ મારી જુરિયાત પૂરવી અને બન-
લેવાની સામી. તેને મારે વાંસની હોત બનાવું છું. સેરલ તથા રીંગની
પીઠીએ કરતાં એ વાળ હાથમાં ટીકા રહે છે અને કંઠાની પીઠી
ધણી જુરુદર બને છે. એ વાળ ધણી ગોળા પ્રગાણમાં બને છે તેથી
મેં જલદીના વાળને અખતરો કર્યાં. તેમાં એના ટરીરના પીલ બા-
નના વાળ કરતાં ચરદના વાળની પીઠી ધણી સારી બને છે. માયના
કાનના વાળની પીઠીનું નામ, માયની ગદતા વધારવા મેં "ગોમં-
પીઠી" રાખ્યું છે."

આ માસ (નવેમ્બર) ઇતિહાસમાં

તા. ૧ હિંદની પ્રથમ સામ્રાજી તરીકે ચિટ્ટોરિયાનો ટુંટું, ૧૮૫૮.
 તા. ૨ હિંદના સમગ્ર વિજ્ઞાની મહેન્દ્રલાલ સરકારનો જન્મ, ૧૮૩૩.
 તા. ૩ બ્રિટિશ લશ્કરે આગ્રાવાદ રહેરે છતી કબજે લીધું, ૧૮૧૭.
 તા. ૮ અધ્યાપની રતાતના અમીર નાઝીરસાહેબનું જન્મ, ૧૮૩૩.
 તા. ૯ મત મહાધ્યક્ષના ક્ષેત્રે ચિલ્દ્રમ કેસરે મારીત્યાસરથો, ૧૯૧૮.
 તા. ૧૨ વિદ્યાશીની ૧૫૫ કૌશલેશ્વરી પ્રથમ વપરાયું, ૧૮૪૧.
 તા. ૧૬ આરતીની વીરાંગના રાણી લક્ષ્મીબાઈનો જન્મ, ૧૮૩૫.
 તા. ૨૦ ગદાન રાશિન ચિત્ર કોટરેટાઈયરનું અવસાન, ૧૯૧૦.
 તા. ૨૬ વેદરેશીકો ભોજાયેને હસની ગ્યાલિયર જન્મ, ૧૮૦૩.
 તા. ૩૦ હિંદના ક્રિસ્ટલ પેલેસ આગથી તારાજ થયો, ૧૯૩૧.

શ્રી માતૃની વ્યક્તિવિરોધ : માદામ કચરી

• अद्वैतताने वरेली प्रतिभावान् देशभक्त, मेरेडियमनी रोषधरी
भगविण्यात यत्नेली आ वैज्ञानिक विद्वाने।

જાન્યવારના પંચમીના દિવસેના પદ્ધતિના વિદ્યુત્કાંડના
 નામના ધોરણે (પાશાકા)માં ૧૮૬૧ની ૭મી
 નવેમ્બરે, જ્યાં શિરોવાલ દરજીસારજી નામના
 એક અધ્યાપકને (યાં પંચેલી. નાનપણમાં જ
 ચોતાની પ્રતિભાથી સુવર્ણનૃપક મેળવી તે
 ૧૮૮૩માં પાણીસની સોળે વિદ્યાપીઠમાંથી
 પદ્ધેશી નંબરે એમ.એ. મળ્યા અને ત્યાં પ્રૌ. યો-
 ગીની કચ્છી સાથેના વિજ્ઞાનસહકારમાં પ-
 દ્વિતીય વર્ષમાં ૧૮૮૫માં તેની સાથે સ્નહ કર્યા.

ધુરનિમગમાં ફિરલો ફેલાવો ન ગુણુ છે,
તેના અધ્યાસ કરતાં મેરીને યોદિયમમાં

પણ એ તત્ત્વ જણાવું, અને તે પરથી બીનું પણ કેટલાક પ્રશ્ન ટાળે.
અસાત હશે જ એમ માની, અધિકૃત પ્રયોગો પછી એ દંખતો
‘દેડિયમ’ની શોધ કરી. તેને માટે ઑપ્ટિકલ સરકારે લેટ આપેલા
૫૬ ગણ ‘પીચ બ્લેન્ડ’નું સતત અન્વેષણ કરી કરીને યોગ્યચ્છર પે.
૧૯૦૨માં, મેરી બે એ યેરી માટે બાર મુદ્દે દેડિયમ તૈયાર કર્યું.
તેની, શોધાનાંતે કોષોના દારવાની શક્તિને કારણે સાકા સાત
લાખ ડોનાનાં કાંકની કિંમતે એકાતી. પણ તેનો આર્થિક લાભ

ન સેતાં તેલે તેને જનકિતાયે જાહેર કર્યું. સાથોસાથ આવા કિસ્સો દુશ્મની પક્ષે વિષે મહાનિબંધ સખી 'હાકટર'ની ઉપાધિ મેળવી.

૧૯૦૬માં પ્રેસિડેન્સીની માટીના બાકરગાત્રમાં ગાયસાન ચક્રાવર્તન
ચેરીએ તો પતિનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. તેની બા નબળિયાં અને અ-
ભિનય શોધને લીધે ૧૯૦૩ તથા ૧૯૧૧માં તેને વિજ્ઞાનનાં નેમેઝ
પારિતોષિકોમાંથી અને ૧૯૧૪માં વિશ્વચક્રબળમાં પારીસ વિધાપીઠ
તથા પાસ્ટર હાઈન્ડ્રીએ ૮,૦૦,૦૦૦ ફ્રાંક અર્થે તેણે કાચીખા-
વેલ, રેડિયમ હાઈન્ડ્રીએ અને એકસનેનાં સાંખ તથા રેડિયોસોલિજિલ-
કેસં તેણે કરી ૧૦ લાખ ફ્રાંકનું સેનિટોની તેણે આપ્યું કરી.

પેતા પ્રથમ તૈયાર ફેલું રેડિયમ તેણે તે દર્શાવતાથ પ્રયોગ-
શાળાને લેઈ આપી દેવાની પ્રયોગશાળા પાતાનું અંગત એવું બરાબે
રેડિયમ એરી પારો નથી એમ જાણતાં, ગિસિસ મેસોના નામની
ફેલું બુમેરિંગના યાદએ લાગે ડાહરાનું ફંદેલું ફંદેલી એરીને આપતિશા
મેસોનાની અને કામગીરી રેડિયમ તેણે લેઈ આપ્યું. જેણે તે પાતાના
અત્યંત બાદ પોતાની પ્રયોગશાળાને જ ગણે એવી સરતે રવીકાઠ્યું.

१९२३માં રેડિયમની રજતજથ્થા બિજવી ફ્રેન્ચ સરકારે તેને ૪૦,૦૦૦ ફ્રાંકનું વર્ષાસન ખાંધી આપ્યું. ૧૯૩૪ના જુલાઈની ૧૬ તારીખે તેણે દેદાન્ત થયેલ :

આશ્રમ માસનો પ્રસંગ-વિરોધ : અહીંનું યુદ્ધ—મહાદેવના અશ્રમમાં ચરાવેતરાવ હોતકરે છે. ૧૮૦૧માં પેશ્વા બાહરાવ ખીનને હરાવીને પૂના સાર કર્યું ત્યારે પેશ્વાએ પોતાનું પેશ્વાપદ છૂટકાવી રાખ્યું. અંગ્રેજોને સારજી નહીં તેમની મદદ લેવા વસહની સંધિ હતી. આથી અંગ્રેજોની મદદ તેા મળી, પણ પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય ગ્રાહ્ય એ જંગલોની સર્વેપરિતા તેને સંકારીતરી પડી. પારતંત્ર્યના એ પાશમાંથી છૂટકા તેમજ આગવી પ્રયાત્ન છે. ૧૮૧૮ની ૧લી નવેમ્બરે કર્ણે તેને પેશ્વા પાસે રહેતા અંગ્રેજ રેસિડેન્ટ એલિઝબેથ પર લશ્કર સાથે અગ્ન્યાનક પડેલો કર્ણે. પ્રસિદ્ધ મરાઠા સરદાર બાપુ ગોખલેએ પેશ્વાના લશ્કરની સરદારી લીધી હતી. અંગ્રેજ-મરાઠા વચ્ચે જળજે ખીંખાણું અર્થનું. પણ અંગ્રેજોને સિતારો ચડતો હતો. પેશ્વા હારી ગયા હતા.

આહાર કરે અપાર, લેખનમાં લાજ બલી,
આણે મન અહાર, કહવાં યે અર કિસનિયા

અરહારે વલ્લભસહનને નાનપણમાં આમ
લાઈ થયેલી, તેથી માગી ઉપચાર પ્રમાણે
હનગાપારે ડામ દેવકાવવા ગયા હનગે
અનિયા તેા ધગાઓ, પણ આટલી કમળી
પ્રમા છેકારાને તે સાપવાની તેની કિમત ન
માથે વલ્લભલાઈએ તેને કહ્યું 'આમ જોયા
શુકે ઉગલાવ તારાથી નવ રાધ તોડુ ચાપુ'
કાને એમ કહી જે ચાપુ વપકા મૂકી દીધા'

•સરસરતે આંધે હિંદમાં શુરોપીય પગ
દેડા જમાવવા માટેથી સત્તાએએ સિકા
પણ પાડવા માટેલા તેવા, ત્રણ પ્રલભ્યોના
(પાણેશીય, રૂચ અને હિંદીશાના) સિકા આ
અગાઉ આ પાના પર આવી ગયા છે આ
કપરદે અપ્રત્યેક સરસાતમા પડેલા હિંદી
દેવનાં સિકા આપેલા છે

અહિત સમગર ૪૫માથી ૪૬ બાદ કરતા
પણ ૪૬ બાથી રહે છે એ બંનેના છે ૪૬

$$6+4+3+9+4+4+3+2+1 = 44$$

$$1+2+3+4+5+6+7+8+9 = 44$$

$$6+4+3+1+2+3+4+5+6 = 44$$

શુભકરોપવાળા હોય અને ઉપધામલો
૩ હનર વધેથી કરે છે

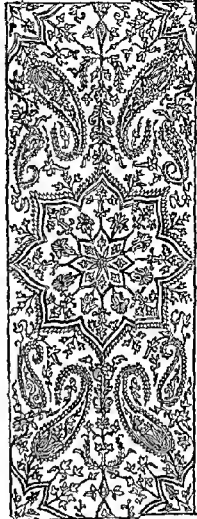
'કુમાર' પ્રેમી નાથો તેના નામકરેલા ને
વિવિધ ખૂબીથી આપને આલેખી મોકલે છે
તે પ્રેમી નીચેના નમુના ગોડવધી સરિધાન
શાનિલાલ અમરને આલેખી મોકલે છે

ત્રણ વ્યક્તિઓ નીચે મુજબ વાત કરે છે
કુમુદ અલવા માણું! કદિ લેસલ કરે છે
કે રમણ રખડતા હોતે ?

મયા હુ રમા હરે રમવા રમણે
રમા પણ અમે તો હેસન કરીને રમણે
કેપડા મિત્રમાં આ ત્રણ વ્યક્તિઓ પાત
પાતાના નામના પહેલા અક્ષરથી જ બનેલી
છે અને એ ત્રણે મહી 'કુમાર' ૪૫ થાય છે

અમેરિકામાં કેપડા દાતમા ભરવા માટે
જા કરેડ કપિયાનું સોનુ અને ૧૫ કોડ
રૂપિયાની આદી વસાય છે ૭ મૂર ભત્તિના
ટોકોમાં ફોને પેલાની કમર ખાતર ન હોય
એમાંના હોંડવર સખજો પતમિયાને વાવ
ને ધોળા ૬ ગુડ મણું આકર્ષણ હોય છે ૭
નવના સોથી મોટા રહેવે વડવાના સરિધા
કારકાક ૪૫ ૦૦૦ પોડ ૧ છે

કેલાકાલિકાના કમરોરના કાપડશાળા
આલીયા નમરના પોસાકો, લાકડાનું કોતર
કામ વાસજોગને ઘેરીઅર મારો (કામગ
ના ગણનાના વિવિધ સાધનો) આદિ ઉપરની
સેવજીનીની ની સીક તથા અરતક લીયા તે
બનીની છે તેવા અરતકમાંનો સિક નમુના

વાકડાના વહેરે ગરના નામીગા ૧
મળી તેમા ગરમ કીલુ ગીલુ રેડુ ગી
ત્યાર વ્યાદ તેમા સમાય તેટલુ મળીનમાંથી
નીકળેડુ નમડુ કૂડ કોલકય કમરેડુ ગાંડે
કુમારની માગીના જેવા ઉપમા પોતા બની
જરો પછે તેને વાસજીયા ઢાંરી રેડુ ગને
કપિયાત્યાર વચ્ચેના આસવા પામી હેવા
સમગી સજાવાળા માટે એક કાસવાને કા
લસતા મધ્યભાગમાં મૂકી દીવાસથી તેને
સજાવાળાથી તબદ્યોસનુ સજાવાળા માડરો
અને તે કાપસાને સજાવાળો — અનુ રાવજ

ગોધરાની કોઠામાં એક વખત તે કેસ અવા-
વતા હતા એવામાં તેમને કોમ્તાર આંખો
તે ફોડીવાયો, સાતથી અનવામાં મૂકી દીધા
ને કરી પાછી પાતુના કેસની દીપ્તો ૨ મજ
અલાવીને કેસ પૂરા કર્યો મુળશ્યા એમના
પત્નીને કપરને આપરેનાન કરેલુ તેમા તે
અવસાન પામી ગયાનો એ તાર હતો !

અનેમણી રાહ, ધા=પ્રહાર, જખમ,
દાપ, રોડા હુ ખની લોડી અસર, યોગ્ય વ-
ખતે ભરે કષ્ટ તે, લામ, દાપ (પા આંખે
રોખાથી મારલી), આહત આવી પડે તે, યા
જોડે કામળને જરૂરો દર્શાવતુ પરિણાલુ

કહેવતોનાં અર્થ 'સરસે કે લીન પાઈ'—
પોતે કરેલી ચારી કે શુના માટે કોઈ હટે ચોક
નસુકાઈ જાવાની નફરુદાઈ દેખાડે (અને શુની
વાર કુપરથી બળતી જ વાત ઉપલબ્ધી કાઢી
પોતાની બચાવ કરે) તે માટે વપરાતી આ
કહેવત, માટે એવી વાત છે કે સરસે નીકળેલા
જે મુરિદમાં મિત્રોને કહીને બહુ દાવવા
તેમણે જગલમાં સસવાળો સિકાર કર્યો, અને
તેની પાછા ફરતી સારસુર કરી સળવાનું
એકને રોપી બીને મિત્ર તેને પકાવવા માટે
છાકા લાકડા વીજીવા ગયા પણ પાછળ રહે
વાને એટલી કમળીને બહુ લાગેલી કે સિપરને
સારસુર કરતા કરતા જ તેનો એક પગ કાપી
હોય ને કાચર ખાઈ ગયા બીને બીને આ
પોતે લાકડા સળવાતી તે પકાવવા લેતા તેના
પોતે જ પગ જોયા, તેથી મુગાકુ આ વાઈ,
આપી લેવડા ચારી માટે મિત્રને ધમકાવવા
વાપરી, ત્યારે પેલાં નિરર્થક લાવે જામીતદન
નામુકાજને કવટારામાં પાઈકહેવા લાગ્યા
કે 'દૂ થયે પર જાયુઆ કુદા હુરમાના રખ
લા દય- થે સરસે કે લીન હી પાઈ થે, બનકો
પોયા પાઈ હી ન યા' પોતાની ચારી કપર
નફરો જનસ આડાની તેની આવી હટે ચોક
વફદાસથી પેલાં સિત્રને કામ જાય ગયો !

“કહેતાં ખુશી ઉપજે છે કે”

છેલ્લાં બે વર્ષથી, કેમ્પલુ ખાસ કારણ વિના, મારી પુત્રીના વાળનાં ઝૂમખાં ને ઝૂમખાં ખરતાં હતાં. આ આકેતથી જાણાવવા મારી પુત્રી માટે મેં ઘણાં મેડીકેટ્સ હેર ઓઇલોની દ્રાવણો લીધી; પરંતુ ખરતા વાળ ન અટકયા તે ન જ અટકયા. મારા મિત્રે સમતીર્થ યોગાશ્રમ, મુંબઈ ૪ નું ‘સમતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ’ (સ્પેશીયલ નં. ૧) વાપરવાની સલાહ આપી અને કહેતાં ખુશી ઉપજે છે કે જ્યારથી ‘સમતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ’ વાપરતું શરૂ કર્યું ત્યારથી મારી પુત્રીના ખરતા વાળ અટકી ગયા છે, એટલું જ નહિ બલકે નવા વાળ પણ ઉગવા માંડ્યા છે.

માથાના જોડાના કિરસામાં પણ મને આ તેલ ઘણું જ અસરકારક માલૂમ પડ્યું છે. જેઓના વાળ દગલાબંધ ખરતા હોય, ચાદશક્તિ ઓછી હોય, ગાદ નિદ્રા આવતી ન હોય, દિટ લાંબી ન હોય તેઓને તો આ તેલ વાપરવા હું ભારપૂર્વક સલામણું કરું છું.

(મહી) કે. યુ. જયરામારાવ
સિવિલ આસિસ્ટન્ટ સર્જન - મેંગલોર

સરકાર-માન્ય

પાંચ ગિનિટમાં
આરામ

માથાનો દુઃખાવો
સધીવા, શરદી
પર અકસીર

કિ. ૦-૧૨-૦

કીર્તિ પેઇન બામ

તમારે એ જાણવું જરૂરી છે કે

કીર્તિગ્રીન

સરસ્વતી કેમીકલ વર્ક્સ
અમદાવાદ

ફી

ઓઇન્ટમેન્ટ

ની હરેક

ખાટલી સાથે

જંતુનાશક

સાથુ

કિ. ૦-૮-૦

શ્રી રામ નિવાસ
કે. રામ નિવાસ એજી. લિ. અમદાવાદ રેલવે સ્ટેશન પાસે
યારં દરેકને પોતાપોતાના સમયમાં આવડા છે.

સ્થાપના ૧૯૧૯

ન્યુપિટર જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લિ.

હેડ ઓફિસ : બેંક સ્ટ્રીટ, કોટ-મુંબાઈ

ખાહોશ, ખંતીસી, શક્તિશાળી અને લાભવમ ધરાવનારા-
ઓને કામકાજ કરવા માટે સારી તક આપવામાં આવશે

લગ્નો અથવા રૂબરૂ મળે :

જિંદગી, આગ, અકસ્માત, મોટર, મરીન નેમજ વીમાના
કોઈપણ કામકાજ માટે સદ્ગર અને આગેવાન વીમા કંપની

પ્રાન્ચ મેનેજર : જી. આર. દેસાઈ

ખાડિયા ચાર રસ્તા, અમદાવાદ - ટેલીફોન નં ૨૩૭૯

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

મંડુનું પોષ્ટિક આદળ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં. નબળાં-સખળાં, ઓ-પુરુષ,
સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

અસિદ્ધર, અબક, કમર, કમ્પ્રી અને ખીખ ટીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઓપવ મેળવી લીના અમદાર આમળાગાથી યત્નાવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ઠ અને પોષ્ટિક આદળ

કિમત

તેનું નિયમિત સેવન

૧૦ રવલના પેલના રૂ ૧૦૦ લાંબુ આદુપ્થ તથા મારી રમરલુશક્તિ
૧૦ " " રૂ ૩૦ આથી શરીરમા બળ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.
૧ " " રૂ ૧૦

કારખાનું :
સયાનીરોડ
મુળાઈ-૨૪

મંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ અપ્પસ માંધીરોડ

ડુકાન
ગ્રામી મહાજનવાડી
મુળાઈ-૨

IMPORTANT

- Q Press Publicity & Printing.
- Q Stationery, Q Rubber Stamps,
- Q Designs,
- Q Blocks,
- Q Cinema Slides.

S. P. GANDHI & Co.

1060, Near Kothari Pole, Gandhi Road, Ahmedabad

રજીસ્ટર્ડ :

બી. કે. ફાર્માસ્યુટિકલ ઍન્ડ કૅમિકલ વર્ક્સ

(ભાવનગર-હુંબઝ)

ની ગણદુર બનાવટો એવી કે :-

1. ઍકરફા રટ્ટોગ કૃષ્ણાંજન પેઇન બાગ
(શરદી, સળેખમ અને માયાના દુખાવા માટે)

2. જર્મી ઍનિમી (ખસ, ખુજલી તથા ચામડીનાં
દોષો માટે) દિન બાય દિન પેકિંગમા મલશે.

કચો ચા મળે :-

એસ. પી. ગાંધી ઍન્ડ કું.

1૦૬૦, કાકારીપોળ પાસે, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ

એક નવું કલાપ્રકાશન

નવચિત્ર

શ્રી અરવિંદ આશ્રમના કલાકારોની કલાકૃતિઓને

સમૃદ્ધ ચિત્રસંયુત

શ્રી માતાજીએ દોરેલાં બે ચિત્રો

આ ચિત્રપુસ્તકની અભિનવ સમૃદ્ધિ છે

ગુજરાતના જાણીતા ચિત્રકાર

શ્રી કૃષ્ણલાલ ભટ્ટ તથા બીજા બે

ચિત્રકારોનાં આ નવ ચિત્રો પ્રથમ

વાર સંગ્રહરૂપે હવે ઉપલબ્ધ બને છે.

કિંમત રૂપિયા ૬

રજિ. પોસ્ટલ નં. ૧

મળવાનાં સ્થળ

શ્રી અરવિંદ કાર્યાલય - આણંદ

શ્રી અરવિંદ આશ્રમ - પાંડીચરી

તથા બીજા જાણીતા બુકસેલર્સ

ચિત્રકાર કમુદેશાઈ ચિત્રિત

ચિત્રાવલિઓ

સાં રાજાઅલિ હાયામી સંસ્કાર સોન્દર્ય

દેવાચલીઓ અને હાયાચિત્રો, લખચિત્રો તે વ્રતચિત્રો,
સાં રાજાઅલિ હાયામી ચિત્રસંપ્રદાઈ સુચિત્ર મેળાવે

કુમારના વાંચકોને
“એકનમિત્તિ”, “રાજસંધ્યા”, “માયામૃગ” વગેરે વાંચકો
તો યાદ દરો ન. રાજેન્દ્રકુમારજીની બે બાધી અને બીજી થોડી
નવી રસપ્રદ વાંચકોને શ્રીરામચિત્ર મેળાવે અત્યુપાદિતકોને
“મરુભૂમિમાં” — નાગથી હવે પ્રકટ થયે છે.
કિ. ૩-૮-૦૦ પોસ્ટલ નંદું. ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિ

સ્વાસ્થ્ય સમ્બન્ધી
શ્રેષ્ઠ માસિક

આરોગ્ય
વાર્ષિક
મૂલ્ય
નમૂના ૪) મુક્ત

પતા: 'આરોગ્ય' ગોરક્ષપુર

ધી

ઇન્ડિયન ગ્લોબલ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિ.

આગ, અકરમાત, જિંદગી, મોટર, દરિયાઈ, વર્કમેન્સ કૉમ્પેન્સેશન
વગેરે સર્વ પ્રકારનું વીમાનું કામકાજ સરળ શરતોથી કરવામાં આવે છે.

વીમા-કામ માટે

લાગવગ ધરાવતા ઉત્સાહી કાર્યકરોને સંતોષકારક ગહેનતાણું પોતાની લાયકાત દર્શાવતાં મળી શકે છે.

એજન્સી-કામ માટે

પ્રતિનિધિત્વ અથવા જરૂરી સાહિત્ય માટે

લખો યા મળે:

ધી ઇન્ડિયન ગ્લોબલ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિ. મિટેડ

હેડ ઓફિસ : ૩૨૫-૩૨૧, પ્રોટેક્ટ એમ્બર્સ, હૉર્નબી રોડ, કોટ, મુંબાઈ-૧

દેશની બધી કોમોને

બધા વર્ગોને

પસંદ પડે તેવું કાપડ

તૈયાર કરવાનો

અમારો મુદ્રાલેખ છે

અમારી ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ

દેશપરદેશમાં વપરાય છે

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ મિલોનું કાપડ વાપરો

જહાંગીર મિલ અમદાવાદ

ન્યૂ જહાંગીર મિલ ભાવનગર

રેસ્તમ મિલ અમદાવાદ

નવજીવન મિલ

કલોલ

અભિપ્રાય ઘણો ઊંચો છે

હું છ મહિનાથી (રામતીર્થ યોગાશ્રમ, મુંબઈ-૪ નું) 'રામતીર્થ ગ્રાહી તેલ' (રેપેશિયલ નં. ૧) વાપરું છું. તેલ માટે લખવાપણું જ નથી. પ્રશંસા કરતો નથી પરંતુ યોગ્ય વસ્તુની યોગ્ય પ્રશંસા કરતાં અચકાવું ન જોઈએ.

આજ સુધીમાં આવું એક પણ ગ્રાહી તેલ વાપરું નથી. ભવિષ્યમાં તેનાથી ચડીઆતુ મળે તો કહેવાય નહીં. રામતીર્થ ગ્રાહી તેલને બહેરાતની જરૂર નથી. વાપરનારાઓ એક વાપર્યો પછી ફરી બીજું તેલ વાપરવાના જ નથી. કારણ કે તે મગજને હંકક ચાલુ રીતે આપે છે. ગાઢ નિદ્રા આવે છે. આંખ તેમજ કાનની ફરિયાદોમાં પણ એટલો જ ફાયદો કરે છે. મારો જાતિ અનુભવ અને અભિપ્રાય "રામતીર્થ ગ્રાહી તેલ" (રેપેશિયલ નં. ૧) માટે ઘણો ઊંચો છે.

ગોવિંદભાઈ રામભાઈ દેશાઈ (નડીઆદવાળો)
પ્રો. મહેસાણા આર્ટ્સ એન્ડ પદ્મ મિલ્સ, મહેસાણા

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વડીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

મંડુનું પોષિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોણ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રંસાયન

રસસિદ્ધર, અખટક, કેસરી, કરતૂરી અને ગીળ દીપન, પાચન
ને પોષિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આંખમાંથી બનાવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષિક ચારણ

કિંમત

તેનું નિયમિત સેવન

૧૦ રતલના પોટના રૂ. ૧૦૦
૫૦ " " રૂ. ૩૦૦
૧ " " રૂ. ૬૦૦

લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આપી શરીરમાં બળ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરાડ
મુંબઈ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિ કલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - બોગીલાલ શ્રવર્સ, ગાંધીરાડ

ફુકાન:
જૂની મદાજનવાડી
મુંબઈ-૨

ઉપાલંબ ઉરનાં દ્વાર

પર્વ રસમું - અક્ષરરંગી

કુમાર

ઉપાલંબ ૩૧.૧૯૪૬

મારાં ઉપાલંબ ઉરનાં દ્વાર,
મહી મળ્યો માનવનો મેળો,
હું જ રહ્યો રે બહાર!

લખ આવે, લખ આવે,
માય શી ભીડમાં ફેલેલ;
મને જ ના કહે 'આપ'!
અવરને રસની રેલડેલ;
માલીખોયે બહાર લિખે હું,
અંદર રમની ધાર!
જગને દીધું કામ
અર, ત્યાં મારો તે શો ભાર
આ તે કેવો કામ,
દીધો તે પોતાને ભાર!
દગલે પડ્યું: દેશ, તારો
હું જ ન પામ પાર!
મામ બપડ્યાં ઉગ્યાં દ્વાર!
નિર્જન ભગત

ઉપાલંબ

હે મન! આપ: ન દાલશે કય.

• મક • હંકાળી પાપલો મોટી
• પોતી જવાના તરંગ,
• સ્વાય સરો કેમ કોમળ હૃદયકે
• સૂચતા મનું મંગ - હેં

સાલમ કાલ નો ગાલ માલીએ
આલોટવાન અન્નમ,
પાનળા હેઠની પામરી આડેથી
હેખવા વીજલ દેગ - હેં
કપિપિસરી! અગરને ઝીંગળ
હેમ ગા એક જ રંગ,
જલ મા, લીલચ, બાવળટામહી
આળવી કાળની મગ - હેં
મજલાલ દલે

મુગાનું સ્વપ્નું

દિને ખીલ્યો ફૂલ મોઢે રંગલરી ચાલી:
'હતમાની એક છે આ મુગી રાતરાળી'
રાતે મંથવાયા સદૃશ ફૂલે દેડાણે,
કાણ સુણે કયા પોદેલા ને ધરાખોયે!
સંપદા ને મળી તેનું મુખ નધિ ઉરે,
જેથા આપું વન ભરી નિશિંગેશા શર
મકરનદ દલે

પવન પંથે

• પૃથ્વી સ્તરે •

આહોં બડ જગીન મગ આમને જડયા, આમને
દિધા નિમિષઅંચલો, હૃદયને દિધા કામના-
વિચર વિપયામિ, પાંખ ફરતી આમને બધે
રચી અદશ ઇન્દ્રગણ, અદ દાવ ખાસો પડયો!
વિદારી મહુ આ હલે મગન મેર આરોહનું -
કમલ પડાર આ; પગમ તારુ આમંચ
ઓહો કયમ અદાપ આ અજ જગીનની નિન્દગી!
ઉઠે ફક્કી પાખ, આખ મગીની પાના મધે.
અનન અવકાશના પટ કમન તુ મોહરે
ખરી છે અમ મામ જખસ, એટલી વાર કે
તથ ધગી મોદને નિભરીઓ, ત્યારો તાદરો
ખરો પવનપંથનો રથ ગ્લેશનો પાલખો.
કરી રસમળી નહી મધુર ચઠતી મૂડરી!
મરાન તવ મતિ મંગ આખ પ્રીત છે આટરી.

સુન્દરમ

કયામય મુથેવ પુષ્પ ધરી શોભતો કન્ટપ,
ગુલાબ સમ ખીવતા મુદ્દલ ગાલ, માથે તલ,
અચ્ચુળિત દગી રંગા અધરમંપુટ પ્રેમસ;
મુલોચન લમે, તારો મરતું શોભતું કામલ;
એત સમ પાતળી મલખની ગ્રીવા તાદરી,
બધે ય મુગ દલિ આ ફરી ફરી અને ત્યાં ફરી
સુડોળ તવ વક્ષ પે મિથર ચર્મ; બન્ધો લીન હુ-
મળીરિ! તુજ આરુતાખરે મર્વે આંગમમાં
હીલી અલ્પ મહુડરી; તરપિ ચિત આ અંચલ
ત્રિમુગ નવ એ મુગ; ન જરી કોમળ મગા
પગનું મુગ આંખડી અન છુપાવતા અંચલ
પરે ખડી અને કિહી મનમદો તરંગાવનિ.
ભવિષ્ય સુખ ભાગલો; હમનું પાવલે કે કળિ
સમુ મુદ્દલ ગાલ કૃષ્ણ-સરવાળીને ઝીલનું.
દેજનમ

ફલિતા

• પવન મોહર •

આ

જના ગદાસંદ્ધના છવનમાં સાને ગુરુજી તરીકે જોવાળાતા શ્રી પાંડુરમ સદાસિવ સાનેનું રચના બહુ જ શ્રદ્ધ છે. સાને ગુરુજીએ છવનમાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં એટલું બહુ કાર્ય કર્યું છે કે તેનાથી તેમણે ગદાસંદ્ધમાં અધ્યાત્મિક શિક્ષણને જ ગણતી રીતે અને શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિને જ ગણતી રીતે સાહિત્યના બધા વિભાગોમાં એમણે સંચાર કર્યો છે. નવલકથા, નવલકથા, નાટક, નિબંધ, કવિતા, ચરિત્ર—જેવાં એમનાં આશરે એકેએક નાનકડાં પુસ્તકો આજ સુધી બહાર પડ્યાં છે. સાંપ્રત્તરમા પછી એમણે અમલ્યનો આગ બળ્યો છે. દરિયોનો દેશ કરવામાં એમણે મોટી હુમેશ કરાવી હતી. આનંદી છવનમાં તેમણે એકથી નિર્ગળતા બળવવાનો પ્રયાસ કરે છે કે તેઓ આજે જ ગદાસંદ્ધના સંવપુરુષે મા ગણવા માંડ્યા છે. એક સમાજવાદી તો આવી પછી ભારત એમને એળખે છે; તે પછી મહારાષ્ટ્રમાં તેમણે વા વળીતા થયા છે તેટલા જીવ પ્રાંતોમાં હોય એવું લાગ્યું છે. એમનાં કૌશલ્ય પુસ્તકોના ગુજરાતી અનુવાદ બહાર પડ્યા પછી, પછી એ પુસ્તકો પાછળથી એમણે લખેલા લોકોને પ્રતીત થું નથી. એટલે એમનો હૂંફ પરિચય અહીં અરથાને નહિ ગણાય

પૈસાદાર ગણાતા એક ચિંતાવાન કુટુંબમાં સાને ગુરુજી રચમી દિસેંગર ૧૮૯૬ને દિવસે જન્મ્યા હતા. એમની જિંદગીમાં સર-આતાનું વધુ મુશ્કેલી વીત્યા. પછી કુટુંબના અમલ થવાથી એમનાં ધરનાં બાંધવા પડ્યા. એમના પિતાને બાંધે થોડી જાતની સિવાય કંઈ આનંદ નહિ એ સરદાર કુટુંબમાં જન્મ્યા એકલોતોડારી કરવા જવાય નહિ, ને વળી ગુરુજી એટલે બિલ્લુક પછી થઈ ન સંતે. કુળની પ્રતિકષા અને એનું અભિમાન સાચવતાં પિતાને માથે ને વીલી તેમજ ખાસ ગુરુજીએ પોતાના એક પુસ્તકમાં આપે છે. મોઝા નવજવા જતાં પુરુષ જેવું થયું. પાસમાં ધર તો બળ્યું ન હતું, એટલે કુંપડી જેવું માગ્યતો મકાન કરાવી એમાં સાને કુટુંબ રહેલું. બાળકની રકમ આપવા નેટલા જે પૈસા મળે નહિ એટલે બાળક થઈ જાય અને એવાની રકમ વધતી જાય. આમાંથી માર્ગ કેમ નીકળે એ વિચાર પ્રશ્ન હતો. સરસા ગામમાં જ રહેતા. એમનાંથી વીકરીની પરિચયિત જોવાય નહિ, એટલે જગતને અજાણવા આનંદ. જગત-હનું અભિમાન કેમ જેવું તેવું ન હતું. બંને કંડયા, લાકેડવાનું દોલ તે માથે, હું હવે આ ઘર આવવાને નથી એમ કહી સરસા ગયા. પાલિ-યાને મુનીમ બાળક ઉપરાંત આનંદ ત્યારે ધરમાં પૈસા ન હતા.

કદા પછી માન-સંમનની અપેક્ષા વગર રાજકારણ, ધર્મ, સાહિત્ય સમાજ-સેવા આદિ અનેક ક્ષેત્રોમાં કેવળ લોકસંપ્રદાયે કાર્ય કરનાર સાને ગુરુજીનું એમનું આરિચ્છ પછી એટલું નિર્મય છે કે આજે જ તે સંતપુરુષોમાં ગણાય છે.

લેખક: ઓવસનત જોષી એમ.એ.

‘હાકસાને પૈસા ખરચી બધાની સહા છે, પછી બ્યાન નથી બરી સહા એમ કહેતાં તમને સારમ પછી નથી આપતી? બેરીને વેચી ને બ્યાન આપી દો.’ ગામલો વીકરો. કોઈક કોઈની આંખ પર કપરે જમી નાવી. પછીની કાલકાળનું તે પુરુષનું જ ધરમાં કોઈ દિવસ તેજ દોષ તે શીકું નહિ એવો સમય આવી. ગુરુજીનાં માલ ‘પ્રાચીન કાળની સતીએ જેવા દલા. ખવાય તેવાં પાણીમાં રહી, ભાત બનાવે અને આમ ગુજરાન ચાલે. આવક કંઈ નહિ, એટલે ગામમાં રહેવા આવેલા એક પેન્સાયરને ત્યાં કાપ કરે: કપડાં ધોવાં, ભાંજાને નવકાચી, કળખું કળખું અને એને માટે માસિક પચાસ રૂપિયા: આ કુટુંબની પરિચયિત.

માતાના કેવળ જ્યોતિષી છાપ સાને ગુરુજીના છવનમાં રચીને ને પમરે હેખાય છે. તેઓ લખે છે, “મિત્રો! ગામમાં એટલું કંઈ સાર છે તે ગામી માતાનું છે. મા મારી શુક, મા માંડે કહવતર. એજી અને શું શું આપે છે તે કોઈ રીતે કહું? બધું જ આપું છે. પ્રેમદાસિથી જોતાં, પ્રેમથી જોઈતાં એજી જ મને મળે બળ્યું. ગામ માણસે પ્રત્યે નહિ પછી દોરડાં ખર, પતેમીયાં, ફેલ અને કાંડ પ્રત્યે ગ્રામ સંસ્કૃતિ જ જ રીત બળ્યું. સરીને એટલે મળે તેટલાં કંઈ થાય પછી ચૂંકે થાં ક્યાં વિના પોતાનું કામ કરી શકે રીતે કરતાં એજી જ રીત બળ્યું. દરિદ્ર અવસ્થામાં પછી રવત અને સત્તર ગુમાસ્તા વધર કેમ છવનું એ એજી જ બતાવ્યું. મારી માએ મારા છવનમાં જતાર રેડ્યું. મારા છવનનો રંજ, સુખે બધું એનું જ, ખરેખર, હું તો નહાંને છે. બધું એનું, એ પવિત્ર માનું.” ગુરુજી માને યાદ રે છે ત્યારે એમની આંખોમાં આંસુ ભોળાં નથી. એમનો રચના એટલે જાણવાય છે કે તેમણે લાગણીએ મુનાની સહા નથી.

પુરુષ દુઃખને આપણે વેરી એમનાં માતા થયું પાછાં ત્યારે ગુરુજી કરતા એક સરદારમાં બહુતા હતા એમ માને એમને રચનામાં આ દેખાયો: ‘કેમ, મેહા, મને મળ્યા નથી આવનાર’ ગુરુજી કહેતા. મનમાં આસંકા પુરુષ હતો. પાસે પૈસા ન હતા. એક વિત પાસેથી પૈસા કંઈના તરફ આગ આપ્યા ત્યાં ખબર પડી કે માનું અપસાન થયું છે. આખરે માને મળી શક્યા નહિ. એનું પાલિંગ સરીર ખાજ થયું હતાં. અરિયકેયન માટે રમણમાં નહીં માની અપસાન મૂલિના દરીન કવો. ‘ન્યામચી કાળી’ માનું પુસ્તક એ ગુરુજીએ કંઈ માનું રમાર. દિંદિ એનું પાલિંગ. પાલિંગ અને સદિધ્યુના એવા મુજો જ્યાં મુખી આપણે ત્યાં છે ત્યાં મુખી સોઝો આ પુસ્તક બધી નહિ સાર. ગદાસંદ્ધમાં એજી લખે સોમને રહાબ્યા છે, પવિત્ર બનાવ્યા છે. એ પુસ્તકની ગુરુજી દસ નેટલી આપ્તિમાં થઈ ચૂકી છે. મિત્રનાની આટલે તીવ્ર રંગ દલી. એમના ગામમાં નિરાજ હતી, પછી ફરીનાં સારાં હતા. મોઝા ધરનો કોઈક, એટલે માણીની માગણી કરી શકાય નહિ, અને કરે તો મારતો દમી કંદે, એ

બિચિર્મ રિશ્તિના તેઓ મુશ્કાવ ત્યાં જોગને ખજર પડે જ ઔષધના
મગીલ વિદ્યાધિશિને ખાવાનું મફત આપવામાં આવે છે અને ત્યાં
સાબાના માછી પશુ મળે છે પિતાએ મળે 'હું બન્ને કોમ હું હેંજુ છું
દિવાળીરુદ્ધ છે શાખાવી નથી રાકતો. ભત્રામહેનતેજુ જાવે તો જાણુ દોઢ
ત્યાં નહ મારા આશરેવાંદ છે તમે ' ૧૯૧૬માં ઔષધ ગયા ત્યારે યુકેટ
અગેષ્ટ પછી પોરખમાં દલો ત્યાં ગયા ત્યારે ખજર પડી છે માત્ર
ઔષધ શાખાના ઉકારાગોને જ ખાવાનું મળવું હવે ખીલ્યોને નહિ
પાશે થોડા પેટાં દલો આંક આના ગામિક કાલાપાળી એક કોરડી
રાખી જોગા રહ્યા રહ્યા રહ્યા કપડા પૂએ અને અજાસ નરે જોગ
થોડા દિવસ ચલાવેનું આજરે પેસા બુદ્ધ્યા એક વાકીયા મેકરી
કરતા આપુસ જોરે પરિચય થકોડી કો આગને થોડા લોટ આપે
થોડા દિવસ કો થોડાની જાખરી બનાવી ખાવનો પ્રબધ રાખે
પશુ મળે છે આમાં અપ્રમાણિકતા છે આ પેસા આપ્યા વિના લકેકુ
તે તો આવી કહેવાય એમ જો બિહારને આમ કહે છતાં લોટ લેવાનું બધું કહે
અને આજરે જાણામને મુખ્ય ધર્મ—બિશ્વા પોતે વમે છે

જો રવિવાર ૯ કોઈ દિવસ જાણી નહિ મારે અપ્રોક્ષિય
માળા અને એક રંગાલ લકે ૯ ગોમિનાને રેર ગયો ત્યાં અ
ગોદિયુ પહેરી લીધુ 'જાણા પર રાક બીજુ કપડુ લીધુ દામમાં જોળી
લીધી ખાસથી જોરડાની બાદર નીધાણુ નહિ મારા દામ રજ
થરથરતા દલો આજોના પાણી બરશ્યા દલો

‘શ્યામ ! આમ ક્યે રેમ આસરો જ ગોપિત્રા મોઢયો
ગોપિત્રા કુખ્ય થાય છે’ એ કહ્યું

‘પશુ જી ન કહેતો હતો ને છે આગાડુ ખ ચવા જેવું કંઈ જ
નથી’ ત્યારે આલો અમમ કેમ?

હું આજની રીજમે. ગોપિત્રા અને હું ‘કડું મનસિ મિર્મણ દહિ
‘જોસતા થેર રેર મથા’

ઔષધના પેશ મર્યાદા એકલે છ ગાંઠિનામાં જોગને ત્યાંથી નીક
ળવું પડયું પછી તેઓ પુનાના ભગીતા મચડી પિણાવયમાં મેડાયા
અને ત્યાંથી જ ૧૯૧૮માં મૈદિક થયા ૧૯૨૧ના અસદકારમાં
જોગલે કોલેબ ઝાડી પશુ પિતાની કંઈકાને વસ થઈ ની મલેભાના
મેડાયા અને ૧૯૨૩માં બી કથા અને કોલે નિખાયા ૧૯૨૩માં
તેઓ અગળનેરમાં તરવજાનમકરિમાં પિણાઈ કરીકે આજા અને
૧૯૨૪માં જોમ એ. થયા તરત વિચસન કોલંગમાં મેડાઈ માટે
આરંભ કરી ‘પશુ ત્યાંથી જાણા અને તે પહેલાં તો અમળનેરની
દાણરુદ્ધે તાર કરી જોગને જોલાઈ લીધા ત્યાં લેકે લેકે વિવરે નેકાકાના
દલાને ને વિવરે નિલસન કોલંગમાં પશુ નિખાયાને દામજ આંખે
પામ તેઓ ગયા નહિ ૧૯૩૦ સુધી તેઓ સિયકે કરીકે ત્યાં રહ્યા

સાહિ થરવજાની સંભાળ ગરુદએ આજપશુમાં જ કરી લીધી
પછી તેઓ અગિય પહેલાં મોરડામાં ભળ્યાં દલો ત્યારેની પાવ
પાને થેર કોલે કાસ્ટી ઊવયા દલો વિપ્લસદબ નાંખેના પાક દલો
દલો ત્યાં જોગને કોમે એ જોક થરવજા કાદ આને નહિ પડરજ
પાસે જ કોલે દલો કોલે વરત જ કોલે કોલે કોલે આપ્યા સાંકોડી
આસીવાંદ આપ્યા પડરિ, આજજ નવા વ કિય થયો ‘જો વખતે
પુરાત્રેમાં નાંધેલા આખ્યાનો સાચી જમના તેના રખણ અગેષ્ટ
ગોળુ મારણુ ભજના દલો ત્યારે એક ગિરે કહ્યું સને વ કિલ્લા
વામ તે ૧ ગુરુકે એ દા પા બીજે ને ૧૬૬૨ ને ૧૬૬૩ ને ૧૬૬૪ ને
કાઠી જોગા જોગના પ્રિય વિષય રામની બનિ જ દડી જેમને
સ્થ વખતે પોતાની કાંર રાત્રિ વિષેનું જા. પહેલીપર મળુ પ થી
તો એમલે યજ્ઞા મંચી લખ્યા કોલે જ નહિ પશુ મારીવાને

કેલેલ પાસા કાંરો કપાવ પછી મુઠો જેકે મેરેતેલા રેમમાં મળશે
મિચેને વિતાવ્યા જ પાવે લખતા વિદ્યાનેત્ર માટે ઔષધ ચલાવ
પરુદ્ધમાં અમરવતી રોકે રી પુનાના અકે ૧૮૪૫ને તે તના
ઉકારાગોને અખાવવા મારેતરની ૧૮૪૨ છે ખડી ખજર મ પે રમ
એમલે સમુદતા લખિયા કામગીમાં ત્યાં ત્યાં ને જોવા નરી જ
અત્યવધિય શિષા પ્રબધ વિનમ્રરુદ્ધા રાજ પ્રાપ્તિદડામ
શકિતનેત્રેડે યુદ્ધા સુધી પરવુ વિગર્તનવાતનામી ૥
લદાર વિચિત્ર કિયતા સવધ મવરુદ્ધાત્મ વિતલમિ વિશા
કુલરુદ્ધેગોમિતદા કવિજ અવાલ વરુદ્ધવર્યત પ્રબળ ૥

જોગવાર ઔષધ પડરજેલુ પડરજ પ્રદાન દલુ મુઠાને રુદન
ખજરકાય આવડતા ન દલો એટલે ગોમલે એક મળિયા તા ઠી પ્રવર્તન
માટે મેકરી પડ મેકોરે રીકારકય રાદિ કાપી ચાર અડધ
નતા પોતાના કાંરો એમને કૃત્રિમ બાસવ મા પા અગેરે જોમ
અધા જ નથી વાળ્યા પછી કોલેભા ક લોઈકે કુલ્લ બા રેર
ગીટસ રોલી કામગિરિ કમરોડા ટેનિંગા અને વર્તમાની રી
વાચી ગયા એમની પ્રિય કિલ્લામાં આ જ વર્તમાના મોમ
નરુદ્ધે પોતાના મુદયમકલેને મળેલે વજા નામ આપુલ ને અ
કલિય Leaves of Grass મોનામાં મનના રમવુ અ દલુ
રેકાકારકામાં તો યુકેટમાં આમળ રડેના બામ કીમે તા ટીકી
બીજા જલપગોમાં ગોમલે મુખ્ય કામ કહું ૧૬ કી મે ૧૯૩૦ ને
તેઓ કોલેટલામાં પકડાયા અને ૧૬૨ મલિનાની સમન ને ૧૬૨
આ સમ ગાયમે જુલિયા અને ત્રિમિ ૧૬૫૬ની કામમાં બોમની
૧૬૨ની રકડીય મે તેના કામમાં ૧૬૨માં ૧૬૨ની ન વખાઈ
૧૬૨ી પકડાયાને કલિયાનાનાશિક કલોગા થયા એ કટાંગ ૧૬૨ક
મા કુટયા અને લનયુઆરી ૧૬૨માં ૧૬૨ી પકડા ૧ પછી ૧૬૨ના
સાચામકમાં પકડાયા અને એ વખતી સમન કહે ૧૬૨ ૧ ૧૬૨ની
૧૦મી કામ ૨ કુટયા અને બુખિય ૧૬૨ ગોમની આ લેવાની નીકે
મકારાકુટયા કામગિરે ઠી અમરજ સાગી રીતે આવી ખાતેરકામાં
આકેસો પાઠા પરથી કલવાની કામગીમાં ઠી અમળેરેમમાં ૥
લાશી, સતારામાં મારાશાન્ધ થાયુદ્ધને ને કલ્લા કાસો અમરજા
સતાર જલવાના પ્રયાસો થયા કો બાપુ મેમની પ્રેમખાને જ જામ રી
દલુ ગિવાળના વખતમાં રામકારી કુપુ દલુ તેમ કોમલે ૪ મા
આજો મકારાકુટ સમજાના કો વખતે કાવ કલારામલે કૃત્રિ
યુકેટ તરફથી જ મળતી દની તે કાલેકરેને માટે મેકરકુટ કરવાની
એ મેમના થાયુદ્ધની નરવાહારી અમલે માથે માથે લીધા ત્યાં ૧૫
રીતે ૫ તેમને મન મરતા મકારાકુટ ગોમને આલેલા એક વાવ
રૂપિયા એમલે એ કાલેમાં જ ખજરની નાખ્યા તેમજ લખનમાં ઠી
ચતી આવક થયુ તેમલે યા રી ૧૫મી લીધી કોલેલ સમુદતા મળા
કેલે રીતે આખાને જે બતાવવા અખાલુ કામગીમાં મામોર નામ
મુઠાક લખુ ૧ કાયાયુ નથી પડ અને સાવતર દલાવ નરવ
વેચાઈ મળતી દની

૧૯૩૦ની લખતમાં મુકેલે મકારાકુટમાં અચાર કરી માથા
કરી તેઓ મેકલયા ૧૬ કોલેકી ખજર મળ્યા જલસક ૧૬૨ ૧૬૨
ખજર મળેલ સામ ૧ લખા નમને સામગી એવુ મળુ એ માં
વરુદ્ધે રીકે સોરે રવના રવના અને અખાના ૧૫૧ તેલક રેર
પુશીમી આપી દેતા અમલે થયા ને ૧૬૬૨ ૧૫ મેમળ્યા ૧૬૦૦
મારેમલે કાઠીમાં આકેમની રવ ના કરી અમળેરે ૧૬૨ની
નિલ રુદ્ધી અમળ ૧૬૨કેમી ૨ લખાવારે મુરુદ્ધા લખામાં પશુ
કેકારુર મકારાકુટ ના અમલે ૧૬૨ ૧૫૫ એમલે આરે પ્રવ

[અભયપાલ નદિ કે કાંઠે નદિ, પશુ પાવના દરવાજા-નામ સાંભળ્યું અને કોણે આ રમ્યા-હા. સમયનું સ્વક ન્યાય વિસ્તાર્યું છે. એ ગો-
પાદે દરગુજર મંગે એથી આપણાં પશુ ગુસ્સાનો વિચાર બીજા પવાના આગેજ નથી છે, તે માટે પશુ સમૂહ મા-...]

૧

એક અવાજ: પુરવીને પાટલે બાંધ્ય, માનદંડ દિમાચક;
સોરાપ્ટે આજ કોડેતો, ગિરિનાર મહાગણ.

કાલપનિ: કાલોડરિમ મહાકાલ.
એક અવાજ: સોરાપ્ટે ગિરિમાળ:
કાલપનિ: (ચો. ૮) અહિયાં ગદ ગિરનાર, બાદેલે જાતિયાં કરે,
સોરાક ડી રસધાર, યુગયુગરો હી રહી ગયો.
સંપન્નનિ: શ્રી કૃષ્ણચન્દ્ર કી જ્યાં ભગવાન સોમનાથ કી જ્યાં
ગિરનાર: હું ગિરનાર છું, યુગયુગથી અર્ધો કોશો છું, જે આ-
ક્રિષ્ટને શોધિયાથી અલગ થતો નિહાળ્યો છે. વૃત્તપરજેળ્યા મહા-
સાગર પૂષવનો હતો ત્યાં અચાનક કમાર દિમાચકનો કદબદલ થતો
મેં બાળ્યો છે. ભારતવર્ષ દિમાચકે પ્રયાપેલી સંસ્કૃતિનાં બેલુ
પથસાતાં અને વિરતરતાં મેં ન્યાળ્યાં છે. કોર્ગા નમાધિરાજ...
કાલપનિ: કાલોડરિમ મહાકાલ.

ગિરનાર: કાલપનિના અનેક પ્રશ્નાતો અને પ્રલમ્બતાદેવો એ
કરતાં છે. એકલા નમાધિરાજ દિમાચકે એક બાંધ્ય અને કુલપવદ
જાન અમને કહ્યું: એ હતી વૈદિક સરિતા સરસ્વતી, ગોતમ, કળ્યાદ
ને પરાશરાદિ મહાકુળિઓના જ્ઞાનતેજે રસોન્મલલ, યુગરતીર્થ
સર્ગા વિવિધ થયેલા રસળી, તે રસભીર્થ સમીપે શાયરસંગમ
સાધવા થઈ આવી. પશુ....

કોઈ પવનિ: અનાયાસ ધરાકંપ, અકલ્પ્ય દેવની ગતિ,
નિર્ગળા ક્રીંચ બુધિમ, અજ હુપતા સરસ્વતી,
ગિરનાર: એક સરસ્વતી લોપ પામી, અને અમે ક્રીંપ મી,
ભારતવર્ષે સંચોળિત થઈ કોપકલ્પ અન્યા. કાળનો એ અનન્ધ પ્રકાર
કહો ગોપી, અમે...

ગોતપનિ: ગોકુલ રો આપે ગિરધારી.
માધવપુર શ્રી મહાવ્યમિ પર, ગિરિનમર મેં ગિરધારી,
આ કર વરોઅ, રતિગાન રસિયા, નવા નમરકો જાલિદારી.
અમે દારિદ્રા, કારે દારિદ્રા, બની નમરિયાં ઠગિયારી,
કૃષ્ણચન્દ્ર કે દરોન કર કે પ્રત્ય દુષ્ટે સળ નરમરી.
એ ગોપી: દેં કી સાગે ન એવું બન્યું?

ગોપી ગોપી: નદિ તો? ભગવાને ન પ્રિય મિત્ર સુદામાને નામે
નખી નમરી વસાવી અને નામ પાડ્યું સુદામાપુરી. અને પણ ત્યાં
સમીપમાં માધવપુરમાં વિદ્યેશ્વરની કૃગિણી સાથે લગ્ન પણ હતું.
પહેલી ગોપી: ભગવાન છે. કંઈ પણ છે.

ગોપી ગોપી: તા...આ...દેં ભગવાનની પણ ભગવાન તો
બની કૃગિણી તે કહે, વેદકંઈ પણ સળ વડાનું હવે દેહો તો
નદિ સાથે. અને વર્ષા ડો, તો હવે રહો પણ અર્ધો નર.
પહેલી ગોપી: હે, હેં કોઈએ વસાવ્યું દારિદ્રા! કહે છે કે

ત્યા તો કનકકંઠ વગડાસા કરે,
મહિમય રતન નટયાં કંપિરે.

ગોપી ગોપી: અને પછી, સાંભળ તો ખરી.—કૃગિણી-રતનવર
તો વધે; પણ નહિ છે ભગવાન અર્ધો ન રહ્યા, એટલે ભગવાન,
સુદામા, ભગવાન, બધા નિદાર કરવા નીકળ્યા. બધાએ ગિરિનારને
સાથે આરોહણ આદર્યું.
પહેલી ગોપી: વાદ:
ગોપી ગોપી: સાથે વળી દરિતાપુરથી જાતિધિ પધારિલા,
જોમાં ભગવાનનો પ્રિય મિત્ર અનુભવ પણ દતો,
પહેલી ગોપી: ગોપીવપ્રન્યા, કોતેય, પાર્થ...

ગોપી ગોપી: હા, હા! એણે વળી વળી મુખકાંડવરીને ન્યાળ્ય,
પ્રેમયોગ થયો, અને પીકપને છાંટે એવી રીતે એણે સુમદાનું દરગુ
કહ્યું: અને આજા સોરાપ્ટની નારીઓએ તે માયા કહ્યું:

સંપન્નનિ: જાઓ? તો દરિતાપુરનો ચોર,
તે સાંભળી લાડી લઈ ગયો કે.
એ તો ડોરો કુંડીને નહાર
તે કોતરામેંડ જઈ વસી કે.

ગિરનાર: દારિદ્રા શ્રીકૃષ્ણે વસાવી રમની વપે. આજથી પાદ
વર્ષ પહેલા એણે ગોતા વિચારી, તે અર્ધો આ સોરાપ્ટ, આ ન
ઐતિહાસિક લોગમમાં. સારીપનિ સુનિને પ્રચલકમાના કરતાં મેં તો
બહુ વાર નિહાળ્યા છે, ને ભગવદ્વારે એ નેત્રિયું પણ છે. માહિની-
તટપાદી મદરિષ્ટ દુર સોમતીર્થની યાત્રાએ પધારેના તેમનાં પશુ
મેં દર્શન કર્યા છે. હવે કૃષ્ણકુલ દારિદ્રાનો એ આદેશનું?

પ્રચારા અને દારિદ્રા, માધવપુર, ગિરિનમર અને સુદામા-
પુરીની નમરીઓ, ભારતવર્ષનું 'ભારતમેંડ' નામ પડ્યું તે પહેલાં
અમુદ થઈ પહાવમાન છે.

કાલપનિ: કોશ-નોમની વ બુદ્યા, કુકપાંડવથી રે પ્રાચીન,
મોગનાથ, ગિરિનમર, દારિદ્રા, યુગયુગના પાનવિલોન,
શીલીને કાલિન્યુને તીર,
બાંબને જસદી બંધ સુધીર.

• (મનિ નાનાસાદ)

ગિરનાર : શ્રીકૃષ્ણે તપમે વર્ષ મંદાસારત અદ્યુ. અને અર્ધ
પણ પ્રભાસમાં જોવાઈ યાદવારણ્યી. કોરવેને છતી, અહીં યાજ્ઞ
ફરી, સૌરાષ્ટ્રને કીર્તિવંતો, ફરી પ્રભાસનીયે, સોમદેવની નિકટ
વિદરાતે પિતાનાથી યાદવારણ્યીના રક્તપ્રપાત ન સહન થઈ સમ્યા,
ત્યારે 'ચિત્રામંદ'ના શ્લોક રહતા હતા...

કાલ્પવનિ :

પિતામહસ્ય જગતો, માતા ધાતા પિતામહ.

વેળે પવિત્ર ઓઠાર કસામ ચુરુવે ચ,

ગિરનાર : શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર એ શ્લોક રહતા હતા ત્યારે અધ્યાનક-
અનાયાસ એક પારધિએ અભ્યુત્પાતે તીરે માર્યું, અને પ્રભુએ સંસાર-
લીલા સંકેલી લીધી. અહીં જ, મારી દહિ સંપૂર્ણ એમણે ચિત્રા-
રંગના કીધું. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે હરિજીતે સોમદેવ પ્રતિ સીટ માંડી.
એની નિકટમાં દેહ ત્યજતાં બોધ્યા હે સોમનાથ! નય દો સોમનાથ :
અને સોમગીદંથી સોમદેવે પ્રતિધ્વનિ પુકાર્યા.

સંપ્રધનિ : શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર શ્રી નય :

[ચોપ સંપીત કંઈક તાર રહે; પણ
સિદ્ધમંદના; પણ મન્દ સંપીત.]

૨

ગિરનાર : એ યુગ અને એની સંસ્કૃતિ કાળના ઓઠારમાં ક્યાંક
કોમળી ગયા. અતાર્કિક અનત ને આગ્રહ એવા અમર્ય કાળની કો
કોર ખીંખ ફરી વાર પીગાળી.

સંપ્રધનિ : ધર્મન વર । સત્યન વદ ।

ગિરનાર : એક માનવે-ત્રે મારી ચોદમાથી એક દહ અને નકર
શિવા કૈતરી કાઢી. એ ઉપર એ અરોહરવે જોધપાડ કૈતરાળ્યા
અને કાળદેવને વિનતી કરી કે શોકકલ્યાણ્યે એને કાળની તલક્રી-
છાંચડીથી અસ્થિત રાખજે, એનું જતન કરી નળવળે. કાળે ઉત્તમાયુઃ

કાલ્પવનિ : તમારેતુ । મદાસાન અરોહરવે । સંજ્ઞાપતોથી મુક્ત
ને આગર રહેશે તારો આ શિવલિખ. સદગ્રસદસ વર્ષો પણ

જનકલ્યાન પામશે વાર્ક સમ્યક્ષ, ને સંજ્ઞવન થશે તારો મહેમન.

ગિરનાર : મારે । મસ્તકે લગવાન દતાવે પધારી પીતાની
પવિત્ર પાદુકા મુકતા ગયા હતા. પછે મારા નાના બાઈ રાજ-
ન્યને શિરે ભગવાન લિખ પગલીઓ માંડી એને સિદ્ધાચળનાની
ગયા. અહીં, અમારી આંખ આગળ જ, હસાઈસીતક તલ્લીપી સાતની
વચ્ચે વલ્લભીપુર મહોલું. જેન ધર્મનાં સુત્રે પ્રથમ અર્ધે જ અન્ય
રૂપે લખાયાં. ફરતા ફરતા પ્રખર પ્રવાસી હુએનિચંચ યોન દેશથી
અહીં પધાર્યા, અને આ ભૂમિનાં યુગ્મજાન મતા ગયા.

એક ધ્વનિ : એરો નમર ન મેને દેખ્યો

દર્શદેહ શ્રી માતી પી.

એસો દાન ન મેને પેખ્યો,

કીર્તિભગ્નનવ કરતી થી.

ગિરનાર : પણ તે વલ્લભીપુર લાંબું અને ઘડર રમ્યાયું.
ઘડરના અજરોધોમાંથી પણ ચિત્તોડ સરભડું, અને એ ચિત્તોડના
વંસલે હિમાદ્રિ-સિંહાદ્રિ સુધી ફેલાય.

અહિંસા પરશોધમંત્રે અરોહરવંતેને લેખ મારા હૃદય પર
કૌતરાએલો છતાં કાળ કાળની રણ્યંધી તારંત્રે ચડી. ભયંકરે નાજતો
મુન્યુના ડંકા બાલવખા માંડી.

કાલ્પવનિ : યાવકુલથી બ્રહ્મ-યા, વિવિધ કુલઅભિમાન,

પ્રભાસ કુલનવના સર્ગા, કલતવસના
અમનગ્રાણ પ્રમદી ગઈ, ને કુક્રમો વળી એદ.
અદ્યમંત્રી, વર્ષાક્રમી, વહી રૂધિરની ધાર
વતિ ભેતિ ભયકી અતિ, કુલનવ મોઝર.

ગિરનાર : ગપુર વંશ અને સુવંશ; એના લોપ પણ કુતલેહ,
અને પછી પાકો આતારપછેડો... એમાં ક્યાંક ક્યાંક માવડા ને
સોલંક્રમો, મોહીશો ને જેઠાઓએ પીતાની મશાલો ફેરવી. યદુ-
વંશના વારસોએ પંચે વલ્લભીપુર, અહીં વંચથી-ન્યાય ધૂમશી, એમ
કાળની કલારોમાં અધર્મો વિધર્મો અને પરધર્મોએના લોહીના કંઠ-
કાંચેમાં ટાપી તલવારો રેતી.

સંપ્રધનિ : નય અંબે ! નય અંબે !

નય અંબે ! નય અંબે !

[સંપ્રધનિ ધોમધોમિ વધે છે. એમાં ગોંઝ,

કલતાલ, રાખ, રાંધણી વગેરે સંતળાય છે.]

ગિરનાર : એ છે સૌરાષ્ટ્રની ત્રણ સગીઓનો ચિત્રાવેશ. ગિર-
નારને ક્યાણે કૃદકારાએલા સાધના સાદા પડેશે સાપસોનશાળીનો,
સોન! એને ધૂમલીના રાણાએ છેતરી અને દસગમજને ખરણવા ના
લીધી. સોરઠની એ અધિની હતી. એણે ત્રિશાપ લગાડ્યો

સોન : (એ...) લાગે આ રાણુગાર, હવાગણુ તારા ચિત્રા !

ઘ મારો બરધાર, આજ અગનાશ્યા સદ્યે.

(એ...) મીઠળ છૂટે રંગશાન, છૂટે દોરી હુલામણા !

સાથે રવબેધવાણુ, ધૂળકે વારો, ધૂમશી.

ગિરનાર : સોનકા, ધૂમલીનો વિનાશ થયો, અને અગ્ન્યો મતિ
બધે સા'મંડળીક. એની સાથે કૃદકારાએલા ચારણિયાંની નામબાંધોને
બીજાણુ રાખ :

નામગાઈ : તારા મરવા અદ, મું સંતાપે મંડળીકા !
ધૂમમાં ધમરી ધડ, વળેનિર્ઝન તાલકું

ગિરનાર : પણ આપણે હિંદીકાંસને કદા જરા ફેરવ્યો. પરંતુ,
મદાકાલના અનેત આગ્રહ સાગરમાં ભૂત મું, બાવિ મું ! એ જ
મંડળીક વંશમાં જરાજર દોઢ સેકા પડેલો, અહીં સોરઠની ભગિષ
સિદ્ધરાજ નયસિંહે મારેશે કાપો; રાનીપણની મુલ્યસંચારા રા'
ખેરાની પ્રતિજ્ઞા; એની ગદાતે જલ્દની ગણવપી સતી રાણી રાણક;
એના જે લાકડાના પુત્રોની કારમી અને રૂંદ હત્યા; આખરે રાણક
ના અખર સતીરતે રાગાંચક બસો...

આવાજે : નય અંબે ! નય અંબે !

નય અંબે ! નય અંબે !

[કાલાદલ ધોમધોમિ શમે છે.]

રાણક : સાન્ન્ય રા ખેરા ! સુરેલો સીમાધિયા

મરવા મદગિરનાર, રાણક હવે સયપના આ ?

સિદ્ધરાજ : આરો ! આ તે મું ક્યું ? ક્યાં છે રાણક અને ક્યાં છે
એના કુવરો ? આઘીર દેવવતના ખેરાના કુવરોને બહલે તે આ
તારા કુવરોની મારી પારો દબા કરાવી રૂપવ છે તારી સાન્નમિ.
ને ! પણ સિદ્ધરાજને અત્યારે એવી ચર્ચા કરવાનો ખખત નથી. ક્યાં
છે રાણક અને ક્યાં છે એના કુવરો... આ... આ... તો લે, જેલ તારા
એ ભેગા આ પળુ બધ...

[રોસ એ કાલાદલ]

રાણક : માણેરા ત મ દાય, મા ફર રાત્રી આંખડી.

પતિ વિજેયજી નાર, યુવ વિદોળી માવડી

સધરા ! આમી આગ ! આતર આગ ન જગવીએ,
પછી એ ધકોને લાય; ચુકતાં રાખ ને ચુકશે

સિ... છાંડો સતિયા લેય, નગણી રાજકહેવડી.
ચલો અગરે દેશ, પટરાણી પાટણ કરે.
રાજક: તાક સધરા' કળ: સધળો પાટણનો પદ.
રજદોગારો ધૂળ, રાથે રાજકહેવડી.
જય ગણે ! જય ગણે !

લોકોના અવાજો: જય ગણે ! જય ગણે !

[ગાંધી, કરતાવ, દોલ વગેરેના અવાજો]

ગિરનાર: એક ગિરનારને એકે મારકની સગીએ સુજની
ચિતા પર ચઢી, ત્યારે અહીંના બહાદરિયા દરિયાતાલે અરબી
સંમુદર લાગી, ચીન-આફ્રિકાના દરિયા હોળી દુઃખને દારતા ને
મુશરફીલર પર હો બલવતા આખરે જિંદગીને આરે જળસમાધિ
લેતા. એવા હોતો એક પ્રભાત વાવડો, સામરનો રાફરી, દરિયાને
મેઠ. એણે સોગમીયને કિનારેથી જલદી ઉપડાયું. સાથે લીધા મલખી-
કા ચુનકા માણસો, આ મારી નજર સાથે જળસમાધિ સાધવા...

અવાજો: વહાણ ખેતો તોડી નાખો
સુકાન ઝીને ફગાવો દો,
જલદીને તરફ મૂકી દો,

આવજો: આવજો!

રામરામ તુજને ગિરનાર,
સોમનાથસામર રખવાળ,
માથે અલ્લા લેલી,
લેયા માથે અલ્લા લેલી.

પ્રભાત: અને અમારા જુદાર છે! સોને છે જુદાર! રાજાએ
નયમ લુણવા, તેમ અમે સામરના રાજાએ હવે જળસમાધિ
સાધીએ છીએ. જોશું આઠયુ આદ કરતે લેયા

પેશ અવાજો: માથે અલ્લા લેલી
લેયા, માથે અલ્લા લેલી!

પ્રભાત ગવડાવે છે: માથે અલ્લા લેલી,
લેયા, માથે અલ્લા લેલી,
નિદમી બહુ છે ખેતી
લેયા માથે અલ્લા લેલી,
હે ચલો આજ આંધેલી,
લેયા રાફી નાન આંધેલી,
માથે અલ્લા લેલી,
લેયા માથે અલ્લા લેલી,
ચલો છવનની હેલી
લેયા, ચલો છવનની હેલી
માથે અલ્લા લેલી
લેયા માથે અલ્લા લેલી.

[પવન, તોફાન, સુસપાટા, ધીમળીના કડકડ;
પણ સંયસગીત, પછી આખરે સિંહની મર્નના.]

૭

ગિરનાર: હા, હજુ છે જો ગિરનાર લેલો મું થયું નેમુ: ક્યા-
નિમળ, રતપિયાસા ને લોકલોકપત્તમાં યાવતરેખાના અલેખ
પુનરાવર્તનો, —એ સી થઈ ગોતરનો વિનાશ.

પણ કાનને ચેલાય-પડવાના દોલ છે. ક્યાકરકાક મીઠી લીરડી,
અનોખી દોર, દેવાદાર મધુરપ ધુલકને અલ્લાની તપ છે અહીં
જ મારી ગોઠમાં જલનાથને ત્રણસીપાદે ..

કાલ: ગિરનાર:

વેમુવનના તો તેને લીધે છે પીડ પરાઈ જાણે દે,
પરદુનને ઉપચાર કરે તોયે ગન આજિમાન ન જાણે દે.
નરને મહેતા, બલક હરિના, દરિજનના નિત સદવાસી,
કરી તપ પરમેશ્વર પામ્યા, સિવગિરિમાં અપવાસી
ગિરા સુન્દરી યદુજનમાળી, નરસિંહથી હાથિયાં પરમાત,
વેમુવનના નિત્ય ભજનથી, દેગ થયા આઠકો રમિયાત

ગિરનાર: જોર થઈ પરા આઠ મીરા, ચેવાકી મલ્લ રાખી,
મીરા કો બિન હુલ મહાવરી, ઠાકુર કી હડરાની;
દારકેશ કી દરોગીવાસી, દરિ બિન રહી ઉઠારી.

મીરા દારી, જનમજનમ થી, કરે વિશય ને આઠારી,
ચલી દારિકા, રસ સારિકા, મન્ય ભયે સોરકવાસી.

એક સી: મીરાં કે પ્રજા ગિરધર નાગર,

મીરાં રહે પ્રજા ગિરધર નાગર,

એક ધુલક: નરસેવા આ રવામી સાથે,

નરસેવા આ રવામી સાથે

બને સાથે: હમ જનમજનમ કે સાથી,

પ્રજા જનમજનમ કે પચારી!

એક સી: મીરાં દારી...

ધુલક: રવામી સાથે

બને: તુમ બીન સદા ઉઠારી,

પ્રજા જનમજનમ કે પચારી!

ગિરનાર: જે નરસિંહ-મીરાંએ સાથે, એમું જ લોકોએ ભજન-
કવિત-વારણીમાં ફેલાયું. બહાદુર, અલ્લા જનકનથી આનંદાવા
ગિરમારી લાગા, સાથે લાગ્યા તો રાસ મીત રસાળા, નરસિંહે માથ
રામનાથ, ગોવિંદના મુજની દારમણા.

[અહીંના અવાજો]

એ જે લીરસના દક્ષ નિગાન: અહીં મારી ફૂંકે કહી બદાર-
પટિયા આવી બરામા છે. ફુંકેને ફુંકેને મુંડુ ગરકાળી અને બાવા
બાળો, ચોર સંપત્તી અને લીમા નવના રાજા નરમ્યાં છે. પણ
એ સોમા અનન્ય એવા બદારવડીએ, સતવાદી અને નીતિમાન,
એ તો નેમીદાસ પ્રુમા.

કાલ: ગિરનાર: સાવનમર બદારકા છે. બની સાથે એના પ્રુમાના
બદારવડા છે રાજ સાથે કોટીદાસ નેર છે. છતાં સાવનમર બદાર-
સાવનો દુર મુશર્થ છે ત્યારે પ્રુમાલોખા આજી બીડી નેમીદાસ
પણ બરખરે કરવા ઇનામપના આવી ચડયા છે ચિવાળમાં સિંહ
છરો નરે. બદારકાને સાવનમર અને દલુ: 'ભયે અન્યા નેમીદાસ;
પણ હવે અમા' તલવારો તલપી રહી. રાજ ભોલયા, 'બરખરે
આવે છે. એને આઠ પદોરની છૂટ છે. કોઈ માથ વાંકો ન કરે
અને નેમીદાસ નર જાવડે આલવા તથા.

ગિરનાર: આ દહીકત છે પ્રુદ સાવનમરને જ્યારે નાવકવાડ સાથે

કલાકાર શ્યાવક્ષ્યાવડા

પ્રાણીચિત્રણ

અહીં તથા સામેના પાના ઉપર આપેલાં રોને છુટનાં બે પાનામાં હરબુદે રીંછની નિશિષ દીક્ષાથી, છડાચો અંગમરોડો વગેરેનાં આલેખનો આપ્યાં છે, આ એકલા પૃષ્ઠ ઉપરનું ચિત્ર આખાંના નાંચે રહેલું પા- થી થોડાંકુ છે એ તેા તમે શોધી કાઢ્યું હશે.

કલાકાર રથાવક્ષ્યાવડાનાં માનવપાત્રો તથા અંશવિધાઓની નિશિષ ચિત્રણનો પરિચય 'કુમાર'ના વાચકોએ આજ સુધી અનેક વાર કર્યો છે. તેમની વિદ્યાસ પામતી પ્રયોગશક્તિ પર જ રથાવડાના અતિનવ પ્રકારથી આજે તે મુન્દરાતના સર્વ વિવ- કારોમાં તેા મોખરે છે ન, પણ તે સાથે મુંલાક અને હિંદના ખીલ પ્રાંતોના પ્રમુખ કલાકારોની હારમાં પણ તેમણે રચાન મેળવ્યું છે. રથા દ્વારા મનુષ્યનાં અને પ્રાણીઓનાં લક્ષણો તથા હોરોનાં પદ્ધતિનાં પૃથ્વીનાં લુહીલુહી રોશોમાં અવનવી પ્રભુલિંગો સરખાં છે. અનંતાની એકધારી રથાઓમાં આપણે દાખીઓ, હંસો અને અથો નિષા છે; સીન-અપાનની અઠીપાતળી થી કાવાનુંકી પોળીનો વેગીલો મહાર નેથો છે; અને હુરોપની રચનાબદ્ધ, પિડાયે આકૃતિનો પણ નેહ છે. આદિથી ચાવડાએ આ બધાં તત્ત્વોને અપ-

પરિચય કરાવનાર શ્રી રવિશંકર રાવળ

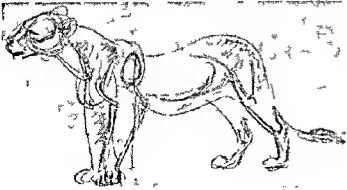
આ અને આડા
પાનામ્મ સેપીઆ
જીન્ડનગેનથી ક
રેવા રોકેય છે,ન્યારિ
આનીચે સામસા-
મા આપેલાં ઊભા
ચિત્રોમાના પખી
યાથી કેમનાથી આ
રેખેલા છે હેરા
માત્ર રબર વાપર્યા
વિનાના એ રોકેયા
માનો સમીક આ
વેગ કલાકારના હા-
થની તાકાત બતાવે
છે

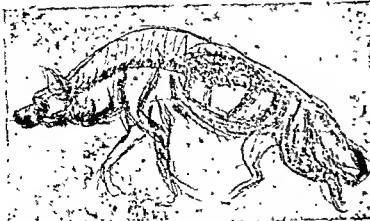
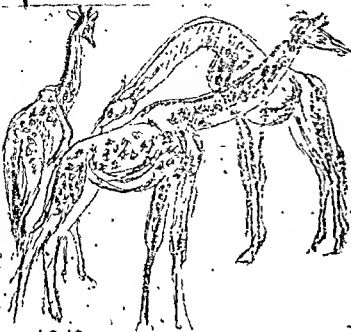

★

તીવની પોતાની અનોખી સૌનીમા પ્રાણીમાના એંશી કપસત ચિત્રો
તેમાર કચે, ખુબાઈની લાજબદાસ હોટિસમા એક વ્યક્તિયત પ્રદર્શન
રમ્ય કચે ત્યારે એ કૃતિઓ ભોળે મુખાર્ આશ્ચર્યમ્મ બની અધુ
હવે પ્રાણીચિત્રોમા બહુ જ યોડા હિંગી કવાકરિ રસ મશવે છે
અને તે પશુ કેઈ પ્રસન્ન કે અનિદ્રપશુ મનારાં ચિત્રો ન હોય છે,
પરંતુ બાઈ આવડાએ તેો વિનિષ પ્રાણીમાના અવગતિ, આવેગ
સુવેગ અને રવમાત્રના સકૃત હાખવતા ચિત્રોને રેખાબદ્ધ કરવામા
અનોખી સફળતા બતાવી છે

બાઈશ્રી આવડા કરી ચિત્રચુદ્ધમા ભરાઈ રહેવાનું કે ધધાનું જ
કાગ કર્યા કરવામા સદૃશ બની બેસવાનું પસંદ કરતા નથી જરાકે
અવસર મળે એટલે શાકય તોટલા દૂરના પ્રદેશમા જઈ લોકજન,
નન્યજનને કે પ્રાણીજનને સપર્ક પામવા, કે કેઈ પ્રાચીન સિલ્પ-

મહોલય ગેવા બપડયા ન હોય; અને ત્યાં : અભિ-
નવદિલિદુ તથા તામગીબરી આદિતિઓના આશ્રેષ્ઠ,
અવતારણા કે ત્વરિત રેખાદોનો એક બે નવી મોધ-
પોથીઓ(રેચણા)નો વધારો કર્યો ન હોય. નહર
પ્રભ તેમ જોમાંથી કેવળ યોગ્ય ચુનંદી થીને ઠીક
સંધેાભનાપૂર્વક તેવાર ફેરતાં ચિત્રો ન જોવા પામે છે;
પણ કદાકારે એ નહરમાં મુકાતા આકાશની સિદ્ધિ
અર્થે ફેરફાર રેખાપ્રયોગો, અવકાશો અને વિદી-
સંજોની નૃતિ મેળવી હોય છે એ સમજવાને તો
જોતી એ અસલ મોધપોથીઓ ન જોવી નહીં છે.
સમારેણો તેવાર ચિત્રોમાં રેચની બમક, ઓકિત્તી
સમજ વગેરે ગુણ સામાન્ય જનને રોચક બને એ મા
નવાઈ નથી, પણ ચિત્રકાર, પ્રાણીને નેતાં પેત ન તેની
દીવચાલ અને જ્ઞાને આગવી એક શોધાર રેખા ફેરી
કડપથી ખેંચી કાઢે છે તેનું ફરોન તો અસલ ચિત્ર-
પોથીમાં ન થાય છે, ને તે વખતે પ્રાણીના રવજાવ
ને સંકેતમાં તેણે ફેરી વખચલા પ્રાપ્ત કરી દીધી તેનો
ખ્યાલ મળે છે. ચિત્રકારના જીવનની ધન્યતા ને પરિ-
શ્રમનો બદલો એ કુદરતનું રહસ્ય પામવામાં મળી રહે
છે, ને એ પોતાના પ્રસાદ રૂપ ફેરફેચણાને તે પોથી
સમૃદ્ધિ સમાપ્ત છે.

તમે એમાં તેવાર ચિત્રોના થોડા નમૂના જુઓ.
અને પછી આ મૂળ બહારમાં નજર કરો! તો તરત
સમજાડશો! કે તમને એક ચિત્ર આપવાને ચિત્રકારે
તેના પાત્રને ફેરવી સમજતા પીછાનું છે અને તેનું
પ્રાણિક જીવનનો ફેરફાર શાક પરિચય મેળવી છે
જોના એ ચિત્રાંકનોમાં માત્ર પ્રાણીની શારીરિક કા-
લગિયતા અને રૂપરેખાનું જ પ્રથમ નથી, પણ
પ્રત્યેક પ્રાણી ફેરફારપ્રણીત રવજાવમાં પણ ફેરફારના
સોચ રેખાફરોન અને પિંડસંધેાભન પ્રમાણે છે તે;
સંપૂર્ણ સંરોધન કરવામાં આવ્યું છે. કાઈથી જાણ

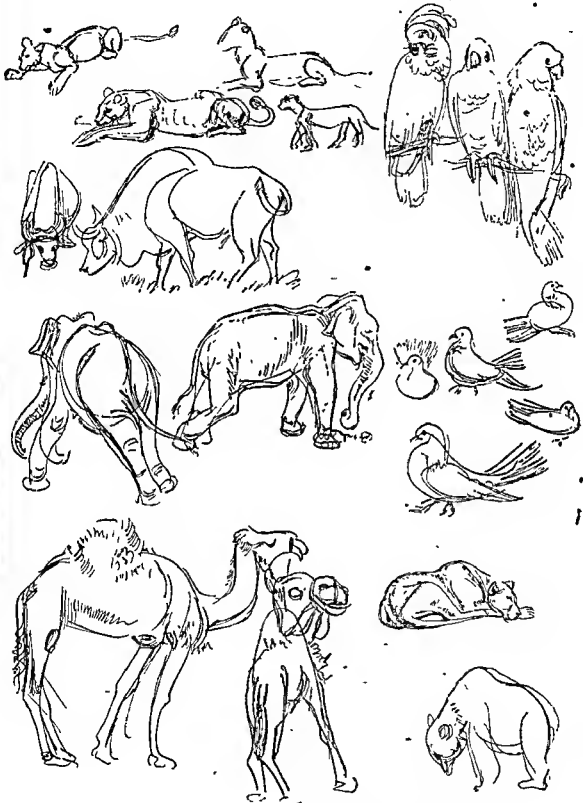

લીસિદ, વાધ, મમર, બિશક, કાંતક, જરજ. સીંઠ
દાણ, દાથી, મોથા-એમ ચિત્રાવચિત્ર પ્રાણીગુણ
પર જોવાની કલ્પના થાલી હોવા છતાં એ જોએ
જનવરની લાસુક્ષ્મતાએ કાળજી રેડાડામાં અને
અંતરિયાસી એમણે ફેરફારો કાવિલિયવથી કડખાં છે!

પ્રાણીઓના મિત્રના પકડવાને એક ગેલી જોઈ-
 દાર રખાના ઉપયોગ કરે છે તેને કોઈ કરતાં
 અવેશના એક તાનમા રાગનો વચક તારવાના
 સામર્થ્ય બરોબર અભી રાકાય, અથવા તે કોઈ
 કાળે જીન કાર એક જ ગિડમા રાખતું સ્વરૂપ
 ખડું કરી દે છે, તેના પ્રકાર ક્લી રાગય એમના
 એ રોકેચોમા વાધ દુરુર, ગયાકે રીંછ એવા
 જુદાં જુદાં વસ્ત્રોવાળા પ્રાણીઓના અંતર પતી
 એક જ રેખા, તેની નાસિમથી લઈ પૂંડીના
 ઉઠા સુધી એક જ સપાટે પૂરી થાય છે, અને
 એકમા તે તે પ્રાણીના અતિવેશ કે મિત્રના પકડવા
 વચક છે પછી જીન અવસ્થા સીતરાય ન
 સીતરાય તોપણ એ એક જ રેખા તેની થાત
 પૂરી કરી દે છે

૮ એ જ્યાંમા રાજવાન છે કે આ બધા
 આસિખનોમા પેનિસલ કે રબરનુ નામનિશાન
 નથી રોકેય છુક પર સીધી કાઠન પેન ન
 ચાલી છે વચ્ચે હાખલેલી ડાયાંગો પણ પેનના
 લીધા પર આજળી મારીને ઉપવળી છે

٥٩٤

पोलीस

ખાતાનું

गुनाशोधक

विज्ञान

અને

तेना विख्यात

हिंदी निष्ठात

शिवाभासाभ्या

અગ્રિમને! અમય હતો ત્યાં સુધી આપણા હેરાન અમુક ખાનાઓના આપણને પ્રવેશ સુલભ ન હતો, ને અમુક ખાનાઓ પ્રવેશ આપણને ઉપેક્ષા હતી પરિણામે આજે સરકાર, ની-સેના, હવાઈદળ, રહેર-પોલીસ અને છૂપી ગોપીય જેના ખાતાઓમાં, તેમજ આઈ સી એસ જેવા ઈઆ અને પ્રતિભામુક્ત વહીવટી સહિત મમતા ખાનાઓમાં આમ કરીને આપણા ગુજરાતીઓની મધ્ય વણી એટલી ઠે, -મદક અરો સ્વભાવે સવાગતી શોધક ને સુખવસ્ત્ર હોવાને લીધે તથા થોડે અરો એ દિશાની આહિતીઓને આભાવે હજી આજે પણ બને ત્યાં સુધી વેપાર ન મરકતી શોધતા ગુજરાતીઓ એમાં પદવનો રિચાર બહુ ઓડો કરતા હોય છે પણ એ જીતે પાતાના તેમજ દેશના હિતમાં ઉગિત નથી એ વાત સમજવાનો અમર હવે આવી વાળો છે અને મવેળા એ દિશામાં હિંમત નહિ થઈએ તો પરતાવનો થે વખત આવે તો નવાઈ નહિ 'કુમાર'નું હમેશા એ હર્ષિનિંદુ રહ્યું છે અને હવે પછી તે વિવાગોની ઉપમુક્ત આહિતી આપતા લેગે તથા માળાઓ પુષ્કળ ચિત્રો માથે પ્રકટ કરવાની યોજના છે એવા એક રિલાય છૂપી ધોળીસના ચુનાગોધ વૈજ્ઞાનિક સાયેનોની લેખમાળા શરૂ કરતા આ લેખમા, એ દિશામાં તેમજ સ્ત્રી બુદ્ધિ ધરાવતા એક પ્રતિભાવાન હિંદીની સાધના અને મિલિની કથા માથે એ પદ્ધતિઓને પ્રાથમિક પરિચય આપ્યો છે

२७५ ५३५

નીચેના નામો ૧૦ રત્ન સાં. નામ

ਸੀ

આઈ ડી ફેડરેટિવ, એચએચઆલ્ના વિજ્ઞાનસુત્ર
મા ધ્વે આલ્વધાન ગણાય વિજ્ઞાનની સર્વવ્યાપી સ્વભાવ
ગસ્ટ્રોમાની એક મોડી અસર આરોગ્યધનની કલા
એ અને વિજ્ઞાને ને સોડી એવી શોધો આપી છે કે
આચરત વ્યર્થાની ને સોડી તદ્દિષ્ટે તથા સ્વચોડીતે તેને
એ, એટલુ ન નહિ પણ વિજ્ઞાનની કેટલી અવગણના
ધનવાને હોય તે પહેલાં જ એની નહુ કરી છે તે

વિનાશની આવી શોધાયા ૮૦૪૬ અને અમેરિકાએ ઘણી સારી પ્રગતિ કરી છે. આથી ત્યાં જ્યાં અને જ્યાં જ્યાં પ્રજાતિઓ પાકે છે તેમ જ આવીને હિંદમાં પણ એ જાણત કરવાની આશાથી એ જાણે છે. હિંદીઓ એ કિશાયા તબીબ પ્રવાસી હું છે, અને પાતાની પ્રતિભા, કૌશલ, દૃઢતા, અને અત્યંત એકેધારી હોય તાર પાસે છે.

એ સિદ્ધિ મુલક તે મી પુરુષના શિવાનાસપ્તમા રહેતુરુમા એક
 મરીજ કુલુખના એમના નન્ન થયેલા નાનપણુમાં ન પિતાની
 ગયા એમ પુરાવાની પદેરી ગાવા એમતેમ કેકી ગમતુ અને
 એમનાથી એકાએ એ સાલેએનું અગ્રવાન ચવાવની નાનપણુથી ન
 પુરુષનાને ડિટેક્ટિવ વાર્તાએમાં ખૂબ રસ પડેથી અને એ વાચતા
 વાચતા એકાપદ એક ડિટેક્ટિવ બની રીસે— હોમ્સ એવા સાદરેથી
 રહવાની એમને અહવાનના પાલકી

પરંતુ અમેકે જુલાયનોના એવા કે કુમારમળના ઢંધાઈ જુલકાએ
ન હતા એમનો એ નિમિષ દૃઢ હતા પણ રાખના એ માટે મળનાસ
ની દિશી તો એમનો નેએએ જ એટલે એમણે પાયામાંથી સાચવ
આરમી પ્રથમ તો અભ્યાસના હોંશિયારી બતાવી શી કાઢે કરના
પ્રથમો કર્યા, અને બીજે બાબતી મદદે એમણના માથા એક
તરફ સખત અભ્યાસ, બીજી ચિંતા ને વધારામાં કરી જ ન કરતા
એ સાર્થકો અને માતાના ગુસ્સાનો સાચા આપવાની ચિંતા હતા
છતાં એ એમણે નિશ્ચયને વળગી રહી આગળ પધર્યે રાખ્યું કહીકરી
એવા મ્થસ દિવસો પણ પસાર થતા કે એમને થઈ જતું કે આના
કરતા આપણા કરી એટલે અને આપણો સારો જગ અતરમા

એવી પૈલી મહાત્માડાસા એ હતાસાને હાંવા દેતો અને ચાલત
પુર સર પરિશ્રમથી તે ધરે જતા પોતાના ભાવિ કાર્યપ્રદેશ મ
તેઓ વિવધ યજ્ઞનિગારપૂર્વકપ્રસદ કરેલા પ્રાયોગિક જ્ઞાનસરના
અતે એ વિવધ સાથે તેઓ બી એ મા જ્ઞાનરૂપાસ યથા અને દ
પૈલી મહાત્માડાસાને બંધે કે શામ્ મજબાના દ્વાર પ્રુહા યથા

એમણે નિવાર કર્યા કેટલું અગ્યાસામાજના મુશ્કડાં લેવાં સોંપી
અતોડા અપરિચિત રહેતો એમ ને તે હલ્તે ચે રહીરાતો મઈ ગાન
બાક પચ્છશે નહિ ને આગળ વધી રાહીરા નહિ આપી એમણે
દિશાના યોજનાપૂર્વક પરિચયો મેળવવાના પ્રયત્નો રાકે કર્યા
પરિણામે એમને સી આઈ ડી ખાતાગા ને નોંધી મળી ગઈ

એમને મન પ્રિય સ્વસ્થ જીવનની યોગેવી દિવસ હતો. એમ
ત્યારથી જ નિયમ કરી લીધો કે ક્યારે જ નેત્રે મને મારા પાનખરો
આતામ અને તે થ યાદની ત્યારથી નોકરી આ તરી રો તો એ
દેશને દરે તો જ અપાવી જ નવત્પ અને એક નિશ્ચય મ્યાં પા
નજોની જે એને યોગી રહેવાની નેતરીની પદે ક્યારે મેળવતો
પુરુષાર્થે તો એમ માયા મુજથી હતો જ વળી મિલનસારથી પુ
કેળવ્યું જ હતું એટલે મહેસુલના હીપાન કી નો પુલવા રનીની મેળન
પર હાથ કીટરી અને એમને નોકરીના સારથ સાથ મળતા મ્યા યો
વર્ષે મુખી તો એમને ત્યાની મોપાસદેવામી આ મર સેળેમટરી
વેસનકિ આ અતર જ ક્યાં ક્યાં કેપાસતરી પ્રતિષ્ઠા લક્ષની મે
રુદાનકાન એમના મેરમા ક્યાંથી પ્રતિષ્ઠા લક્ષની મે

ગેનામાં આપી ખૂત દેવના શકારીય અદોષિઓની તપાસમાં એમને પણ પૂના મોહાલવામાં આપ્યા અને ત્યાં અમલે માનસ સાચા તથા વિજ્ઞાનનો એક એનની એ કુશળતા બતાવી અને પશુ સારી કર્યા આમ એકસર સફારને એમની શક્તિઓનો અભિપ્રાય થયો, એટલે એમને ત્રે વર્ષે છ ૧૯૪૮માં વધુ અલ્પવાસ આપે શકાને ખરેખર એમની મોહાલવામાં આપ્યા તથા પશ્ચિમમાં 'લીઓન' ક્ષેત્ર સંબંધિતરી માં તે દાખવે થયા ત્યાં પશ્ચિમમાં ખીલ વિનિષ્ઠ દેશોના પશુ વિદ્યામાં છતાં પશુ દિરી તે તેકે

એકલા નહીં હતા. તેમણે તરત
બેઠ લીધું કે બીજા દેશોના
વિદ્યાર્થીઓ મેટ્રિકાએ લહેરી
હતા અને તેમની સરકારોના
મોહવા ન હતાં શરૂઆત
આવેલા; રવેન્ડા અને ધન-
શાથી કોઇ આવેલા નહિ.
ન્યારે પોતાને તો છવનજર-
ની એ દિશા માટેની જીરી
તમત્તા હતી. તેમણે પોતાને
માર્ગ નક્કી કરી લીધો, કે આ
દેશની કોઇપણ બિન-માનવત્યા

શ્રી શિવાભાસપ્પા અમેરિકામાં
બધા લહેરીઓમાં હું હંમેશાં બીજા
દેશમાં જીવતી થસી શકાય.

આથી તેમણે પોતાની તીવ્ર જ્ઞાનતૃષ્ણાની સાથેસાથ જીવનચર
અને સખત પરિશ્રમથી અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. પરિણામે, એ
સંસ્થાના પદા ડૉ. કિલરની પ્રશંસા એમને મળી. એ સિદ્ધિ એવી
તેવી નથી. એ ડૉ. કિલર, ત્રીસ વર્ષના ડૉક્ટર એટલી માસિક આવક
રળી આ હોલોંદરનીના નિર્માતા તેમજ અમેરિકન સરકારના સીક્રેટ-
'સી-મેન'ના મુખ્ય છે. એક વખત એમણે હોલોંદરનીના પરીક્ષે
પાસુએ શાખી, આ ધીવરથી બહુતા હિંદીની દેશી કરવા કહ્યું,
'Well, officers! Hear is an announcement for you.
Before our new Hindoo Cop learns something from
us, we have to learn so many things from him, about
which I request him to speak.' આમ કહીને એમણે શિવા-
ભાસપ્પાને ન વર્ગ દેવાનું આ મંત્રણુ આપ્યું અને પોતાની સર્જનશક્તિમાં
નક્કા ડૉ. કિલરના એ વિશ્વાસને શિવાભાસપ્પાએ સંપૂર્ણ પુરવાર
કરી આપ્યો. એમણે એ એક ન નહિ પણ બીજા 'સમય' પણ આપ્યો
વર્ગ અસાધ્ય, અને એ પૂરો થયો ત્યારે એમની શક્તિથી મુખ્ય થયેલા
દેશપરદેશના સી.આર્.સી. અફસરોની પ્રશંસાવરી ચાલુ તાળીઓના
ગડગડાટથી હોલોંદરની ગાળ રહી.

બીજા નિવેસ અમેરિકન પત્રોમાં એમની આ કુશળતાને પહેલો
પરચો પ્રકટ થયો અને ત્યાંના 'ફિગર પ્રિન્ટ' મેગેઝીનમાં એમના
ફોટોગ્રાફ સાથે એમને પરિચય હપાયા. અમેરિકના પોલીસ મેજે-
ટમાં એક હિંદી આગવધારને મળેલું આ માન પ્રથમ ન હતું.

શરૂઆતમાં તેમણે લાઇ-ડિટેક્ટર (અસત્ય પકડી પાડનારા) યંત્ર
વિશે અભ્યાસ આરંભ્યો હતો, અને તે, કેટલીક વાર તેો રાજના
વીસ વીસ કલાક નેટમાં સખત પરિશ્રમે પરિણામે, માત્ર છ ન
અડવાડિયામાં પૂરો કર્યો. તેમને આ ખંત અને પુરુષાર્થ જોઇને ડૉ.
કિલરે એમને બીજાં યંત્રોની લાલીમ લેવા સલાહ આપી અને તેમાં
પણ એવી ન કુશળતાથી તેઓ આગળ વધ્યા. અભ્યાસ સંપૂર્ણ થતાં
એમની સિદ્ધિઓની કદરવરી કે ત્યાં એમને 'અંકલ સેમ' યંત્રક એના-
યત કરવામાં આવ્યો, અને આમ, વિશ્વભરમાં અમેરિકન સિવાય
બીજા કોઇ દેશવાસીને ન મળતું એવું બહુમાન એમણે મેળવ્યું.

અમેરિકામાં એમણે કેટલાક કેસોમાં પણ જરો રસ લીધેલો.

કેમમાં એક કિરોડો એવો આવેલો કે અકબજત એક આરો
પતિના મિત્રના પ્રેમમાં પડી પતિનું ખૂન કરેલું. જેને પેદેતા એ મિત્રે
આવી પદોષથી ગમરાટમાં સ્ત્રીના હાથમાંની તિર્કાદંતર લઇ લીધેલી,
આથી આંગળાંની છાપના આધારે એ મિત્ર ને ગુનેગાર પુરવાર થયે-
લો. પણ એ કેસની તપાસ ચાલતી હતી તે દરમ્યાન પાસે એકેલા
શિવાભાસપ્પાને પોતાના માનસસાક્ષના જ્ઞાનથી એ માલુસ નિર્દોષ
લાગ્યો. એટલે એમણે પોતે એ તપાસ હાથમાં લીધી. 'અસત્ય-
શોધક વિજ્ઞાન'માં એક એવું અદ્વિતર સાધન શોધનામાં આવ્યું છે
કે જે ગુનેગારના શરીર પર લગાડીને તેની મદદથી માલુસના મનમાં
રહેલા કૃત્યના આધારો ૨૫૬૭ કપસાથી રાશય શિવાભાસપ્પાએ
માનસસાક્ષીય ચાતુર્યથી અને કપ્રમી પૂજાને પેલી સ્ત્રીની ઉલટત્ત્વાસ
કરી, અને પછી, તેના હાથ કપર પેલું તાસાધનિક દ્રાવણ તાપી
રિવોલ્વર ફેંકતાં થયેલા તેના આધાતની નિશાનીઓ કપસાની આપી.
એવો સીધો ગુનો કબૂલ કર્યો. આમ, એક ગુંચવાયેલા કેસમાં સાચો
ગુનેગાર શોધી આપી અમેરિકામાં પોતાની કુશળતા દર્શાવેલી.

આ પછી થોડો વખત તેમણે ટેલેન્ટની પોલીસ-સ્કૂલમાં અતુલક
લીધો અને પછી ટેલેન્ટના જગન્નિખાત રજેડેન્ટ યાર્ડની તાલીમના
સંપર્ક માટે લંડન ગયા. લંડનમાં તેમણે રજેડેન્ટ યાર્ડનાં યંત્રોને
અભ્યાસ કર્યો. અહીં પણ તેમની કાર્યદક્ષતાની કદર થઈ અને તેમના
અમેરિકાના શિશુજ્ઞાનના પ્રભાવે તેમને સારું માન મળ્યું. અભ્યાસ
પૂરો થતાંવંત્ર સી પહેલા એમને દેશ સંભર્યો, અને પ્રશંસાનાં
સંદિર્શનો સાથે તેઓ હિંદ આવવા રીમરમાં બેઠા.

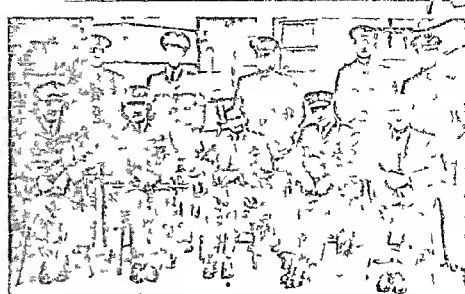
ત્યાં જ તેમને કામળ મળ્યો કે પોતાને આપણી મોટી સિદ્ધિ
મેળવવામાં મૂળ પ્રેરણાબૂત એવી પોતાની માતાનું અવસાન થયું
છે! એમને જીવેરો આધાત થયો. પણ કેટલાક અંગ્રેજ ફિરોએ એ
માટે સિલસેલુ બતાવવા માંડી ત્યારે એમણે રિલ કાઢ્યું કરીને કહ્યું,
'શરીરને જીવ દેનારી મારી માતા મરી ગઈ; પણ આત્મા કદર
પ્રમાવ સાચનારી મારી હિંદ માતા તો કદ્ય છેવે છેને કે મારી
વાટ જુએ છે. એમાં યે મને તો માતાનું ન વાતસક્ય મળશે.'

હિંદ આની તેઓ દોષ ડિપાર્ટમેન્ટના સેક્રેટરી, ડિરેક્ટર જનરલ
ઑવ ઇન્ડિયન-સ. મિ. સંછપી, મુંબઈના આર્. ઇ. પી. (ઇન્ફે-
ક્ટર જનરલ ઑવ પોલીસ) વગેરેને મળ્યા અને હિંદમાં એક અલતન
ગુનાશોધક હોલોંદરની રચાપનાની હીલચાલ કરી. અમેરિકન સખત
એક લાઇ-ડિટેક્ટર (અસત્ય શોધક) યંત્ર તેમણે પોતે જ બનાવ્યું
હતું, અને તેના સફળ પ્રયોગો પણ તેમણે અહીંના અધિકારીના
આગળ કરી બતાવ્યા. આથી આખરે તેમને કેલેસુરમાં એક ગુના-
શોધન પ્રયોગશાળા એલવાનું કહેવામાં આવ્યું છે અને ટૂંક સમયમાં
જ એની શરૂઆત તેઓ કરી દેવાના છે.

તેમની વય માત્ર સાતત્રીસ વર્ષની જ છે. રચનાવે તે હસમુખા
અને શરીરે સરામંત છે. હિંદમાં અમેરિકા એવી પ્રયોગશાળા રચાવી
હિંદમાં ગુનાશોધન વિજ્ઞાનને આગળ ધપાવવાના તેમને મેડ છે.
તેમને લાઇ-ડિટેક્ટર, ટ્રાન્સપાર, ઇલેક્ટ્રો એનર્જીસાધના, ફિગર
પ્રિન્ટ વગેરેનું સારું જ્ઞાન છે અને સાધકથી તથા મોળાઇલ એન્જિનો
ઉપરથી થસી નાખેલા અધારોને પણ કપસાવી આપીને ગુના શોધ-
વાની શક્તિ ધરાવે છે. એમણે શીમેલી અને પશ્ચિમમાં પ્રખ્યાત
એવી એ પૈશાનિક પદ્ધતિઓનું જ્ઞાન આપણે પણ જાલજીવે જરૂરી
છે. એટલે હવે તે સંબંધી વિચાર કરીએ.

હવે ગુના શોધન-વિજ્ઞાન પગીનાં પગેરાં, કાઠી ને તાળાં, કે બાકી

પર સુવર્ણાચી કમળ કશવવાની પદ્ધતિથી ખૂબ આનંદ નથી ગયું છે હુંમ હેટ પણ છવતો હોત ને આ વિજ્ઞાનનો વાજ પાછો શક્યો હોત તો 'શાધર' ને એવા બધા રાષ્ટ્રો વેદાનિક યુગોથી સાબળી એની ગુચ વચ્ચે નહીં હોત ત્યાંથી રાષ્ટ્રો હોત હવે તો પતિ જીવનની તરફ કે પત્ની પતિ તરફ વફાદાર છે કે નહિ મોર શેઠ પ્રત્યે પ્રામાણિક છે કે નહિ, માણસીનશો ફરી અમુક કંચ હું છે કે નહિ એ બધુ ચત્રો દારા ન બની રાષ્ટ્ર છે ઉદ્ધારોમા અને સામા જીવ મેલોમા પણ આ વચ્ચે આશ્ચર્યકારક પ્રગતિ કરી છે

શ્રી સિવાજીસેના ૧૯૧૧ ત્રીજા રાજ્યસભાના આ સરો વચ્ચે

આપણે એકાદ ટિપ્પિનલ સાયન્સિફિક હોર્સારેટરીમા નહ આવા ચને મેળવ્યું તો પ્રખ્યાતે આપણને આરંભ વિશાગો એવા મળશે (૧) ફોટોગ્રાફી, (૨) ફિગર પ્રિન્ટ અને ફૂટ પ્રિન્ટ (દાખલા આપના તથા પગની છાપ) પારખવાર ખાત્ર, (૩) બેલારિટિક અથવા કાચર આઈસ—ફાઈગોની ફૂટા દર્શાવારખાત્ર ખાત્ર, (૪) લાઇ ડિટેક્શન—અસમ્પ્શીયન, (૫) ઈમિક્સ હોર્સારેટરી કે ન્યા સોની પરીક્ષા, પોલીસપણાની પરીક્ષા, અને ચોરીની તપાસ વેદાનિક રીતે વાચ છે, (૬) હેન્ડ રાઈટિંગ—હસ્તાક્ષર પારખવાત્ર ખાત્ર ફોટોગ્રાફી અને પુરવાર કરવામા ફોટોગ્રાફીએ પ્લો અમ ત્વેદી લાગ અનુભવ છે અકસ્માત પ્રસંગની તરનીરે કોઈમા શુ નાની મદત્વની સામિતી પરી પાડે છે પછી સાક્ષીઓની જરૂર રહેશે નથી તેમા જે ખાસ કરીને આકાશચોરે ને છન્ડા રેડ ફોટોગ્રાફી, સાઈકો ફોટોગ્રાફી અને એકસ રે તો મધુર ઉપયોગી છે મધુર તાલેતરમા ન પોતાની શુદ્ધાસોદુ છપાવી વાવેલા અને મુળમમા આ ફોટોગ્રાફીની વ્યાપી ન સપકાયા દત્ત

ફિગર-પ્રિન્ટ—ફરતની એક અદ્ભુત અનુભવી એ છે કે હુનિ ચાલતમા કોઈપણ જે માણસના આંગળાની અથ મોઢસરખા મળી આવતી નથી, એને બાળવણીથી માઠી તે જહાવરવામા પ્રવેશી સુલુને આધીન મવા મુખીમા આ છાપો કરી બદલતી નથી આથી આવી છાપોને સધરવામા ચાલે છે અને બન્ને દોષ તે રચતી દીવાલે અથવા વસ્ત્રો ઉપર રાસાવણિક દ્રાવણ છાંટીને આ છાપ ઉપસાવીને તેમા ફોટોગ્રાફી લેવાય છે તે પછી એ છાપોને યુનેચારોના છાપોને સમક્ર દોષ ત્વની છાપો સાથે સરખાવવામા આવે છે/એ સરખામણીમા એ સમતા ન મળે તો તેમા ની છાપ સમ-દત્ત ન દોષ તેવા સમક્ર માણસોની આંગળીઓના છાપ લઠ તેની સાથે સરખાવીને યુને કોણે ક્યાં જે સોથી રાકાય છે શુના સોધકર્મોરેટરીમા તે એક ખાસ વિશામમા રેકમરના યુનેચારોના આંગળાની આવી છાપો રીતસર સધરવામા ચાલે છે ફૂટ પ્રિન્ટ એટલે કે પગે ઉપરથી પણ આવી પગની ગરો લઈ રાકાય છે બટની પણ આવી છાપો લઠે યુનેચારને પદ્ધી રાકાય છે

બેલારિટિક અથવા 'લાય અ ડ્રેન્ડ નુ શ અ' આ પદ્ધતિમા યુનેચારોએ ઊંડી રીંગીઓ કપ દિશામાથી છપી કાઢી દાખવી છપી, કઈ બન્ડમાથી છપી મગેરે બાબતે ફોટોગ્રાફ આ મોટીના આપના આધારે તેમા મોટીની બનાવલ તથા બનાવની કે રની ન આધારે પારખીને યુને ૧૬મી રાસાય છે અધેરિકાને ઉપર તેમુ તેમ કોડ એડ રસાયણુ સોપુ છે કે જેને આધારે પખાલિશા મુખીમા ચોળી ઉડેવા માણસના લાઇ ઉપર જે દ્રાવણુ ડાળીને રીંગી કાઢતા થયેલા પ્રત્યાધારી નિરાનીમ્લિ કપસા ઊને પદ્ધી અમય છે

લાઈ-ડિટેક્ટર એનુ પદ સાક્ષીયતામા' રિ (મો) જોનાનુમા સાથે એવેરોમાઈ એટલે અલ્પાધોધક યત્ર-આ લવની ન દાખવી યુનેચારને ગારપીટ ક્યાં સિવાય અના સત્વાસવને તારી રી રાકાય છે હોલીનામળનાર, ચાંગામ્લોસ અને માનસિક ફેરનરો ન આધાર તેમા માનસશાસ્ત્રના માન વડે આ યુગ રોશ્નવામા અનુ છે ટિપ્પી નજવતમા તે પોલીસોની રીલીના ને ડેન્ડો પણ નોક રીની વગરથી મારવા આ વચ્ચે બંદોબસ કે રાચ કરી લય છે

ઈમિક્સ હોર્સારેટરી એમા લાહીની પરીમા કરવામા ને છે ઉપરત મુખીકર અને ઈલેક્ટ્રો ગતકેદામાગીઠર નામના વચેથી માણસે દાડે દર્શા છે કે નહિ અને તે કેટલા પી ન છે વળુ મોકસ માપ વ્દાય છે આ ઉપરત તેમા સાકરને તેમા મોલ ઈવ અનિનનોના યલમ મળેલા અમોઝ અલશમિ ના સિદ્ધાંતના આધારે અનુ રાસાવણિક વ્યક્તિને અમુક રીને વચીને પરીક્ષાથી ફરી કપસા રી રાકાય છે આવી ભતની અને તારો આ હોર્સારેટરીમા કરવામા આવે છે

હેન્ડ રાઈટિંગ—હસ્તાક્ષર માનસશાસ્ત્રના આધારે હસ્તાક્ષર ઉપરથી યુનેચારને રચવાય તપાસી ગમવ છે વધી બનાવની સ દીક્ષે પણ નિખળીતો અન્યાસને આધારે પકડી કાઢે છે મુળક દીક્ષાકના હસ્તાક્ષર તમ્મ શ્રી કોરેરદારા નેપાનદારા નમ્મને અમામા માત્રી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે આમા તે અદા આ પદ્ધતિમા આપણે દમ્મા એઈ અથ તે સખી નિવ્તાર હેક દવે પછીના સેવામા આપણે મેઈઈ (મોઈ)

બંગાળમાં નવાબી શાસનનો એ સંધ્યાકાળ હતો. અંગ્રેજો-
ના પગદોડો હજુ પૂરો નહોતો ન હતો. એ વખતમાં નરિયા
નિહાંગો કૃષ્ણનગરમાં કૃષ્ણચંદ્ર નામે રાજ રાજ્ય કરતા હતા.
એકે એ બહુ મોટો રાજા નહોતા, પણ તેમના દરબારમાં જ્ઞાની,
ગુણી, પંડિતો અને દલાલ-નોત્તાનો તો ખારસો એવો જમાવ રહેતો.
એ સમાજના જ ભક્ત રામપ્રસાદે પોતાનાં મનિપૂર્ણ ગીતો રચ્યાં,
બારતચંદ્રે પોતાનું 'વિદ્યાસુન્દર' કાવ્ય સમૃધ્ધ અને અમર વિદેષક
ગોપાલ ભાંડે રસભર વિનોદની રમઝડ બોલાવી હતી.

'વિદ્યાસુન્દર' વાંચતાં એ યુગની સ્ત્રિઓ જ્યાંથી આવી રહે છે.
પણ ગોપાલ ભાંડે તો સાક્ષાત્ આંદોની પ્રતિમૃતિ હતો. એ ભલે
પંડિત ન હતો, પણ નરિયાના સંસ્કૃતિસંપન્ન સમાજમાં એ જ-રૂપે
હતો. એની અદ્વૈત પ્રતિભા સર્વ પ્રકારના સાહ્યનારથી યુક્ત હતી.
ગોપાલ નામ સારોના 'ભાંડ' વિશેષજ્ઞ સિવાય તેના અંગત
જીવન વિષે બીજું કંઈ પણ માહિતી નથી મળી શકતી. માત્ર રાજ
કૃષ્ણચંદ્રનો તે સગાકલીન દોષાથી કૃષ્ણચંદ્રના જીવનકાળ (૧૭૭૦-
૧૮૨૫) દરમ્યાન તે થઈ ગયો એટલું જ નહીં. કેટલાક લોકો ગોપાલને
કાચર્ય ગણાવે છે, પણ વસ્તુતઃ તેનો જન્મ નાઈ (વાર્ન) કામમાં
થયોલો. નાઈ લોકો તો પોતાની શુદ્ધિગતાને લીધે સર્વ પ્રસિદ્ધ છે.
આજી શિક્ષણ પામ્યા દોષા છતાં તેઓના સંગ સારા માણસો સાથે
રહેતો હોય છે. દારૂવિનોદ માટે પણ નાપિતો સંવેદન વિખ્યાત છે.
કેટલાક કહે છે કે કૃષ્ણનગરની ઉત્તરે પૂર્ણા એવા ગામમાં તેનો
જન્મ થયોલો; પણ હજાજાઈ ગાનડું બેઠું છે કે ખરીરીતે તે તો
નિતપુરમાં જન્મ્યોલો. બહુ નાની ઉમરે જ તેના પિતાનો રવનવાસ
મામા ગરીબ દોષાથી ગોપાલને હળતાં-નાંચતાં કંઈ ન થઈ જ-
ાયું. તથાપિ બાળપણથી જ તેનામાં દારૂચળી અદ્વૈત પ્રતિભા
હતી. એને લીધે જ તે રાજ કૃષ્ણચંદ્રની નજરે પડેલો ને પછી તેનું
સમગ્ર જીવન તેના આશ્રયે જ વીત્યું.

'વિદ્યાસુન્દર'ના યુગ સુરંગે માટે બહુ જલ્પિતો તો નથી જ;
અને તેમાં જે ગોપાલ તો બીચારો અશિક્ષિત ભાંડ જ હતો. એટલે
તેની પાસેથી શિક્ષા વિનોદની આશા તો ન જ રાખી શકાય. તેના
વિનોદની બધી વાતો આજ તો બુદ્ધ સમાજમાં ચાલી થે ન શકે.
તોપણ પોતાના જમાનાની એ બધી તુટીઓ છતાં જે ગોપાલમાં
એક એવી સહજસુદ્ધિ ને સહૃદયતા એવામાં આવે છે કે જે સાંભળ-
નારને અચ્ચરજમાં ગરકાવ કરી દે છે.

નવાબોના અત્યાચારોથી હોય કે પછી બીજા કોઈ કારણે, પણ
એ વખતે અમુક લોકો નવાબ સિરાજુદ્દીલાને ખસેડી તેને રજાને
શાસક તરીકે અંગ્રેજોને લાવવા માગતા હતા, અને અંગ્રેજોએ પણ
મેકો લેઘને મારી ભૂંડરને શિખંડી બનાવી ને જુદા જુદાં જોડે તો
જામલદેર છે. કૃષ્ણચંદ્રના રૂપે તો આ માવિ દુર્ગતિનું અનુમાન પણ
નહોતું હતું, પણ જ્યારે જે લોકો નવાબી અત્યાચારોથી બચવા
અંગ્રેજોને મોકલવાનાં કાવતરે રચી રહ્યા હતા ત્યારે ગોપાલે હેઠલું,
'મદારાજ', નવાબી બીમારીની ફિરંગીઓ ભલે રવા કરી રહ્યા છે,
ને કદાચ એ બીમારી મટી થે જાય; પણ આપે એ વિચાર્યું છે અર્ક
કે દવાની ટાસીર કેવીકે જલદ છે.'

ગોપાલની એ સહજ સુદ્ધિ એ એ વખતના શિક્ષિતોમાં હોત

તો કદાચ દેશની કેટલી થે દુર્ધરનાઓ જનના ન પામી હોત. આ
સદજ સુદ્ધિના બળે જ ગોપાલ ભલભલા પંડિતોને પણ દરાવતો.
એક વાર કોઈ મોટા પંડિતે તેને પછડ્યું, 'મન, ભાઈ ગોપાલ! અમે
આટઆટી સાક્ષની વાતો બતાવીએ છીએ છતાં જોનાં કોઈ સાંભ-
ળતું નથી, અને તારી વાત લોકો આટલા ધ્યાનથી સાંભળે છે તેનું
કારણ શું?' ગોપાલે કહ્યું, 'પંડિતજી મદારાજ, આપ જ્ઞાનીપુરાણી
સંદેહી વાતો કહ્યા કરો છો, ને હું, હું છું નિનવવીન અજબ રસમી
વાતો; એથી લોકો તે પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે.' પંડિતજીએનિશ્ચય થયો
કે દરજામાં પોતે પણ હવે કંઈક નવાની નવીન વિચિત્ર વાત સંભળવાના.

બીજે દિવસે સમાજમાં ગોપાલ હજુ આજે નહોતો. પંડિતજીએ-
તક સાધીને કહ્યું, 'મદારાજ, કાલે સંધ્યા સમયે હું ઘાટ પર બેસી
સંધ્યા કરતો હતો, એવામાં અચાનક મેંયું તો એક બિલાડી મ્યાઈ
મ્યાઈ કરતી આકારમાં બેઠી જઈ રહી હતી.' આ સાંભળીનેત
તો કોઈ બોલી બેઠયું કે, 'પંડિતજીનું આજ ખસી ગયું છે કે શું?'
અમ્મનારાયજીએ તેલની બચરા કરી. પોતાની વિચિત્ર વાત સંભ-
ળતાં તો સંભળાવી, પણ પંડિતજી હવે બેસીને યથા ગયા. સારે
નસીએ એ જ સમયે ગોપાલ ભાંડનું આગમન થયું. તેને સમજતાં
વાર ન લાગી કે પંડિતજી પોતાનો તુરમો આજમાવવા ગયા છે, પણ
તેમ કરતાં બની ગયા છે. તેણે તરત મામથો સંભાળી લીધી. કહ્યું,
'મદારાજ, કાલે તો બેઠું બન્યું કે મારા ઘર પાસેથી એક સમી
એક બિલાડીના બચ્ચાને આપડે મારી કપાડી મૂકી. પછું બચ્ચું તે
બિચારું તેના પંભમાં એવું ક્યાએવું કે જોશાચીસ ફરી રાતું હતું.'
ગોપાલની વાત સાંભળી સોમી કહ્યું, 'ઠીક ત્યારે; આમ શાત છે!
ત્યારે તો પંડિતજી બરાબર જ કહેતા હતા, પણ બીચારા સંધ્યા
કરતા હશે, એટલે એમણે આંખ જ લીધી કરવાની તરત નહિ લીધીતી.
સમજ્યા હશે કે બિલાડી જ બીરી રહી છે.' આમ, ગોપાલની હાજર-
જવાળીથી પંડિતજીની આજાર રહી ગઈ.

રાજસભામાં એક વિદેશી પંડિત આવેલો. બધી ભાષાઓ જો-
લવામાં તે એવો તો પારંગત હતો, કે કોઈ કળા નહોતું શબ્દ કે તેની
મૂળ માનુષા કઈ છે. જ્યારે બધા પંડિતો નિષ્ફળ ગયા ત્યારે એ
જાર ગોપાલ ભાંડે પર આવી પડયો. રાજસભા મેડા ઉપર બસી
હતી. સભા પૂરી થઈ એ પરદેશી પંડિતજી નીચે બેઠતા હતા. સીધી
પર અજનાણું કંઈ એમણું હતું. અચાનક ગોપાલ જાણીનેતેને ડોકર-
ખાઈ પંડિત મદારાજ ઉપર જ નજરે પડયો! આથી પંડિતજી શુરસે
ચઈ બમડી કહ્યા: 'સદા અંધા!' અર્થાત્ 'સારો આંધળો છે!'
આપતિકારી નીકળેલી એ રવાનાબિંક ભાષા પરથી ગોપાલે તુરત
નિશ્ચય જલદેર ફરીકેલો કે 'આ મદારાજ તો ઉડિયા-ઓરિસાના છે.'

રાજ કૃષ્ણચંદ્રે નવાબી દરબારમાં મુરસીદાબાદ ગયેલા. સાથે
ગોપાલ પણ હતા. રતે જોરથી ધારીકંથ થયા. સવારે નવાબે કૃષ્ણ-
ચંદ્રને કહ્યું, 'તમારા વિદ્વાન પંડિતો જગ પ્રસિદ્ધા, અમાનારાય,
મદલુ આદિ બરાબર ગણતરી કરીને અમારી બતાવી દે છે, તેમ
હવે તમારે જુદાપ દર્શાવતું પંચામ પણ તૈયાર કરી આપવું પડશે.'
કૃષ્ણચંદ્રે જણાવ્યા અને રો જમાબ આપવા તે ન સૂચવ્યાથી ગોપા-
લને ક્ષમા પછમો. ગોપાલે હાથ મેલી નવાબને કહ્યું, 'મદાપનાદ,
દિનું મરે છે ત્યારે રતે બાળવામાં ગોપાલ જોડે, (અનુસંધાન ૫. ૩૭૦ એ)

અંદરથી બીજા કોઈ કોઈ પાણીની દ્રિયા થતાં બીજેદન
વાયુ નીકળે છે. કાલસાની આણેમાં આ વાયુ ધણીવાર નીકળે છે.
એ આણેમાં થતા ધડાકા આ વાયુ સળગી શકવાથી જ થાય છે.

મોનોક્રમીસમી. બહુ જ અર્થદિત—એણી હવામાં ફાલસો બાળવાથી આ વાયુ થેદા માય છે. એ આયંત હેરી હોય છે. અમ પાણીને બંગો રહેતો હોય તેથી બાયરમમાં બંગો સમજાવે રાખીને બંધ બારણે નહાવા બેસવાથી આ વાયુને કારણે ચંચળાઈ અથવા ધણુ ફાખલા જાન્યા છે. મોટરના ધુગાડામાં પણ આ જ વાયુ નીકળે છે. પશ્ચિમમાં તે એવા દાખલા પણ મોખાએણા છે કે બંધબારણે મોટર બેઠો રાખી, તેનું એનિન જાણ કરી, તેનો ધુમાડો અંદર એકદો થવા છંદે, ધણુએ આપધાત હેલા છે. આ વાયુ નીકલ ધાતુ શુદ્ધ કરવામાં વપરાય છે. તે બળે છે ત્યારે વાળી નીચેત નીકળે છે. આપણી સમગ્રએમાં ધણી વાર એ રંગ નજરે પડે છે તે તેજા જ.

બીજો વાયુ તે કાર્બન ડાઇ-ઑક્સાઇડ. આ વાયુ આપણા શ્વાસોચ્છ્વાસમાંથી નીકળે છે. તેજ પણ કાર્બનવાળી ચીજને બાળવાથી આ વાયુ થેદા માય છે. ફારની બનાવે માટે સાકરવાળા પદાર્થોને જ્યારે આથવામાં આવે છે ત્યારે તેમાંથી પણ આ વાયુ પુખ્ત પ્રમાણમાં નીકળે છે. તે સોડાબૉક્સ અને એવાં પીણાં (એરેટેડ ડ્રાંકે) બનાવવા માટે, તેમજ આજ કુટાવવા મટિનું સાધનો ('ફાયર એક્સ્ટિંગ્વિશર્સ')માં થાય છે. આ વાયુને બેળાચૂં દડો પાડવાથી ધીમેધીમે તે પ્રવાહી બને છે તે છેવટે બન બરફ જેવો થઈ જાય છે. એને 'સફો બરફ' કહે છે, કારણકે તે એકબજવાથી પાણી થઈ નથી. આ સફા બરફને અવાથી દુઃખદાયક ફેલવા પડે છે. આથી પાણીના બરફની દરીફાર્દમાં આ બરફ ટકો રાકવો નથી. બીજી વનસ્પતિના પાંદડાં સૂર્યના તાપમાં આ વાયુમાંથી જ

કાળન હઈન તેમાંથી પોતાને ઉપધેથી બેરારક જતાવે છે, અને આ રીતે છૂટા પડેલાં ઑક્સિજન દવામાં મળી જાય છે. આ ક્રિયાને 'ટેન્-સાઈકરણ' કહે છે. આ રીતે સુષિમા વનસ્પતિ ધણેા ઉપધેથી ભાજ જાતે છે તે હવામાં ઑક્સિજન અને કાર્બનડાઈઑક્સાઈડનું પ્રમાણ સમતોલ રાખે છે. સામાન્યરીતે હવામાં દર ૧૦,૦૦૦ ભાગે લગભગ ૩ ભાગ કાર્બન ડાઇ-ઑક્સાઈડ હોય છે. ગીચ વસતિવાળાં શહેરોમાં અને નગરો છૂટી હવાની આવજ ન થઈ શકતી હોય એવી જગ્યાઓમાં આ પ્રમાણ વધી જાય છે. ત્યારે શ્વાસોચ્છ્વાસમ શરૂની પડવા માટે છે અને આકળવિષય થઈ જાય છે.

લીલાશીખ પ્રમથતતા કેસલા પર વરાળ ઉડાવથી કાર્બન ડાઈ-ઑક્સાઈડ, કાર્બન ડાઈ-ઑક્સાઈડ અને હાઈડ્રોજન વાયુઓનું મિશ્રણ થેદા માય છે. આ વાયુ 'બૉટર-ગેસ' કહેવાય છે. એમાં બે વાળે બદલે હવા વાપરવામાં આવે તે 'પ્રેડાસુસર ગેસ' બને છે. આ ગેસો દબોમાં વરમી માટે વપરાય છે. પેટ્રોલની તંગીના દિવસોમાં મોટરો પણ આ ગેસ વડે જ ચલાવવામાં આવતી હતી.

આ થઈ કાર્બનના રસાયનની એક બાજુ. બીજી બાજુએ કાર્બનિક પદાર્થો તે એકત્રા વિષુક છેકે અગાઉ નિર્દેશ કર્યા અનુસાર તે માટે તે એક આશુ કાર્બનિક રસાયન આક્રિતવામાં આવ્યું છે, તે કે બધી હવે પ્રયોગશાળાની પેદાશ થઈ બઈ છે. આપણી બેરારકીએ, આપણાં કપડાંકાતો, આપણા આરોગ્ય માટેની આવશ્યક દવાઓ, પશિએ, રંગો તે બીજી અનેક ચીજોના સમાવેશ તેમાં થાય છે. આ બધી ચીજોને આંખને વળગતી થીએ કાર્બનની જ કારણત છે. એ સંબંધી વિગતવાર માહિતી હવે પછી 'કુમાર'માં આવવાની છે.

આપનું લવાજમ આ અંક સાથે પૂરું થતું હશે.

જીવજન અપવર્ગ સિવાય જે મોટા ભાગના માદકોનાં લવાજમ આ અંક સાથે પૂરાં થાય છે તેવાના માદક નંબરની આસપાસ આ એકની કોથળી પર કુડાણી કરેલું છે. તે મધા અંકમાં/એને વિરતારથી કહેવી 'કરકસરની વાત' તરફ આપનું ધ્યાન ખેંચીને બીજો: (૧) મની ક્રોડરથી લવાજમ મોકલતાં આપને માત્ર બે આનાને અર્થ થશે; એવાં લી. પી.થી મંથાવતાં ૩ આના થશે; (૨) પોપ્ટે ઑક્સિસ એકસામાં લી. પી. રેલીકાર્ટી નહિ હોવાથી, સેક્ટો લી. પી. કરવામાં આપને કમ આવતાં દિવસો લીધી જશે. આ બે વાત ઉપર વિચાર કરી આપ શ. ૭-૧૨-૦૦નાં કાં તે મનીઆંદર કરી દેશો; અથર લી. પી.થી મોકલવા અમને લખી જણાવો? આખરે એક જગદાર પડતાં મુશ્કેલીમાં જતાર નહિ મળે તેો આપ આજ રહેવા ઇચ્છો છે એમ સમજી આપને કપાતુસાર લી. પી. મોકલશો અને આજ ન રહેવું હોય તેો કપા કરી અમને વેળાસર જણાવશો, જેથી અમને સલાચાર આનાના પોસ્ટેજનું અને એક ચોળામને પાસે આવવાનું નાહકનું નુકસાન ન થાય સાથે આપને માદકનેજર અવશ્ય લખી જણાવશો: આ એકની કોથળી પર તે છે.

ગોપાલ ભાંડ (અનુ ૩૬૮થી વાંચો)

એટલે એવી રૂઢ (આત્મા) ધુમાડા સાથે આકારમાં ચાલી જાય છે. એ લોકો ત્યાંના અહોનું વડચે પોતાનાં સંતાનોને સમજાવે દે છે. આથી હિન્દુએ આકારનાં તારાની બધી બાબતનાં પંચાંગ જાનવી રાકે છે. પણ જમીન નીચે તેો મુસલમાનેને મૂલ્યુ બાદ ફક્તાવાય છે. એટલે બુકરની બજાર તેો તેઓ જ પોતાનાં સંતાનોને જતાવતા હશે. માટેધરતીકેપની આગાહી કરતાં પંચાંગ તેો મુસ્લિમ પંડિતોએ જ જાનાવતાં જોઈએ.' ગોપાલની ભુદિધી કુબુચન્દ બચી ગયો.

હારેચરસેનો પ્રાણુ સહકમતા છે. ગોપાલ અર્થત સહકમ હતા. અગ્નિ, નળમાં અને અસહાય પ્રતિ તેના અંતરમાં ભરે સમવેદના હતી. એ વાર એક ચક્રરથે કોઈ મોટા જમીનદાર પસિયી કંઈક અહેનતે એક તળાવ અને તેના કાંઠાની થોડી જમીન ખરીદી, તે ત્યાં એક નાનીશી સૂંપની બનાવી તે રહેવા લાગ્યો. જમીનદાર પૂરો નીચ હતો. મેલા બીચારને તળાવમાંથી પાણી જ ન લેવા દે! કહેતો કે

મે તળાવ વેચ્યું છે, તળાવનું પાણી નથી વેચ્યું! આજરે મામડો કુબુચન્દના દરજાર સુધી પહોંચ્યો. કારણના કાળજ-નવ નેઈ રાખ પણ વિચારમાં પડ્યો. એવામાં ગોપાલને તેનો વિરોડાવવેા પડ્યો. એપાલે કહ્યું, 'વાત તદન બરાબર જ છે. કારણમાં ચોખ્ખું જણાવ્યું છે કે આ માણસે પાણી ટપી ખરીદ્યું. આથી, બેરારક, તળાવનું બધું પાણી જમીનદારનું જ મળાય. પણ તે પારકાના તળાવમાં પોતાનું પાણી કેમ રાખી શકે? તળાવ તેો તેણે વેચી નાખ્યું છે. એટલે તે હવે પોતાનું પાણી બીજે શાઈ કાઢેલું હઈ જાય; યા તેો આ ચક્રરથને એના તળાવમાં પોતાનું પાણી રાખના બંદક માં સિક ભાડુ આપે.' આ રૂસેા સાંમજતા વેગ જમીનદારે પોતાનો કુલ કઠાપી લીધો. ગોપાલની આની દાનવેદનાં, સહજબુદિ ને સહકમતાની વાતો તેો સદા સો સંકથાં કરશે. આચાર્ય ક્ષિતિમેહન સેન (એક હન્ડિવા રેડિયો કમ્પનીથી કરેલું પ્રવચન: 'આનંદક'માંથી)

પરચીક વધ પહેલાં

અંક ૧૨ માગસર ૧૯૮૧ (દિસેમ્બર ૧૯૮૪)

એ સામાન્ય પ્રકારના અર્થજનથી તે બહુ વિદ્વાન છે. ઉમર કુટળા ના ચુકરે છે. મરિ ને ધર્મસાક્ષી છે તેમણે ઇશ્વરજીવનનો પોતે મોટા સુખા ની પદવી મેળવી શકત તેમણે ધાર્યું હત તેા મોટી કોલેજના પ્રિન્સિપાલ થઈ ગયો તે તેમણે માન્ય હત તેા પાઠશી તરીકે કેમય પદવી મેળવી શકત પણ તેમણે લગભગ નવી કરી છે. હોદ્દાને મળ્યાતરી નથી અને આજે નિષ્પરિચીતી રહી હિંદને આજ ભ્રમણ કર્યા કરે છે નવા સુધી ગમેજ પ્રવળા એવો મેક પણ ન્યહિત દોષ તથા સુધી તેમને જાનવર પણ અંગેને પ્રત્યે વિવરમાર ન કરી શકીએ

આ સુખેશા ગાંધીજીએ ભગવાની પ્રશન્તિ કરેની તે તીનબધુ એન્.એ.ચૂ.પ્ર.ન. શ્રી અનારકીદાસ ચતુર્થેશીએ વળેલુ ચરિત્ર 'કુમાર ના હોશ વર્ષના ઉપવા અમ્મા આવેલ આજે તે એ જ લેખકે શ્રીમતી માગરિદ સાહબના સહકારથી લખેનો તીનબધુનો વિગતવર ચરિત્ર અથ બહાર પડ્યા છે એ ૧૧૧થી ન પ્રતિતિ પછે છે એ જામમમારે પણ કુમારે પોતાના કાંચકવનની માડણી કેટલી નિસાજ કરી હતી એ ચરિત્રનો ઉધાર કરતા શ્રી રેશનલ પાર્ટને લખેલુ કે 'કવિવર ત્રીવેન્દ્રનાથના'એ ચરિત્રને તે ગાંધીજીના એ પ્રિયસહચર રામાન્ય વિશ્વતરીએનો મામે એટલા ધાર્મિકતા પાઠશી નથી પણ ઇશુ અથ વાનને આપેલી પીળેનો ખરો પ્રિયતી કીરી છે કંપના અને કવિતા હોમીને છત્રા જોતી વરેનો એ તેમો છે અમલ ને મનની માર જીત રેનો એ આવખત છે એ પ્રશ્નનો માણસ છે મરીતોનો વાલી છે, હુ બિશુનો મેલી છે બ્રિટિશ સહતનતાનો રેગમાથી મળેલુ અમુત છે

એ કહ્યા વળુ પાતાંજી હતી એ કંદસમરી લોકકથા એક વફાદાર કોરાની મેળખથીની કથા અને રીલ કિરીટ દાવીની ચાલુ વર્તા નેમા વાધનો મિકાર ને કળસમા ખૂચી એમના લાંબી ૧૧થી મળેલી ધાતની કથાનો ૧ રોમાથક પ્રસંગો એ અકમા હતો એ કળજીની અકરવાનો ખ્યાલ આપતો એક કંદરો તો કોરાના નેનો છે

પગ લાદરાગી નમને અદેખર ફરકાવ્યા ન હતો અને એક કળજી - જુવા આ આ ની પડયા હતા ને કિરીટ અદર ગરતો નતો હતો કળજી એટલે જમીનના વાસ ૧૩ નીચે દકાઇ રહેલુ પોલાણ નહી એમા પૂર આવવાથી અથવા ભારતીયોદ વમાથી લાળીનો પદ વધે પડે ગાંધી કાઠા હ રર નવા નવા પાણી 11 વગળ પડ્યા હોય છે ત્યા પાણી ધુમકાઈ ધુમકાઈને લોડા આડા પડી નય છે નવારે એટ આવે છે કે પાણી ભોટરી નય છે ત્યારે આ પાડાઓમા કીચક એકકા યાજ છે કે ધારભગીતે માડા પડેનો કીચ' સુકાઇ નય છે ત્યારે તેમા પર થકને માણસો આવત કરે છે, પણ આવા વગળ ની ન્યમજી પહેલા લોડા ખાડાની અદરનો કીચક સુકાતો નથી માત્ર તેલુ ઉપજુ પડેજ સુકાજીલુ દોષ છે આથી માણસ તેના પર જાણથી ચાલતા અદર ખૂચી નય છે આવા કળજીને જુવા' કે કોડા' પણ કહે છે નેમજગ

માણસ તેમાથી જાદાર નીકળવાનો પ્રયાસ કરે છે તેમતેમ તે અદર ગરક થતો નય છે આને વખતે માણસે કાઠ પણ જળ ન વાપરતા વરત ચતા સુઈ જતુ સાથે કાઠ માણસ દોષ તે તેને દૂર રહી કપડુ કે દોરડુ ના પાવાતુ કહેલુ, અને તે પછી શખી પેવા માણસને ખૂચી લેવાતુ કહેલુ સાથે કાઈ ન દોષ તેા ચતા સુઈને પછી આગોડતા આગોડતા પણ તે ખાડા મીઠમી નવાથી યવતી નવાય છે

કિરીટ જાદાર નીકળવાને જળ કરતો હતો તેમ તે અદર વધારે ગરક થતો નતો હતો આથી તે એટલી ગમરાશી કે કાઈ પણ જાવાય જોવાવા થાટ શૂકા માયા લાગ્યો તેનો આગલો મામ છાની સુધી અદર ખૂચી મરો હતો પણ પામલો ભાગ જરા વધારે જાદાર હતો, કોટલે તે કોઠી નાસી રીતે ખૂચીશો હતો કે પોતાની નતને જીવતા તેને વધારે મુશ્કેલી પડતી હતી

એ વરસે ક્ષુદ્રિમા ભેળમામામા કોચેસ મળેલી અને ગાંધીજી તેના પ્રમુખ વચાયા હતા કુમાર ના ચિરપરિચિત એ પ્રમુદાસ ગાંધીએ ભેળમામના સુદર ચિત્રો મેટલીને તેનો પરિચય આપતો પણ લખેલો તેમાત્ર એક વધુન આકર્ષક છે 'અહીંની માટી એટલી લાલચોળ છે કે માણસ જરાક મેદરાર રહી કેમે દિવસમા સંખ્યાસી થઈ જવાનો 1' આસપસના કુમારા, કાઠી, આમસના વાદળા, બધુ એલુ કાન્યમય કેળાય છે કે આલુ મુશર નદનવત હોડીને કાકા સાહેબ (કાલેદર) શુભાવતા કેમ માણસ તેલુ ની આકર્ષક થાય છે

આ દિકા એવો હતોમાગી ખડ છે કે તે જુડીલીટી પ્રલેખનો ભોગ થઈ પડતો છે અરજ નર્મન, કેય અંગેલ, પોર્ટીગીઝ ધિલીપીઅન, સોએ આ મહાકથ ખડને પીખી ખાધો છે ત્યાની મૂળ નતો એટલી પળત અને ભોળો છે કે એમનો લાભ લેવા એકેય પ્રલ ખૂચી નથી જોવામો અર્ધા આન્યો તે અજાણ શિક્ષાઓ પહેવા દિંદમાથી ધણુ વેપ રી લોક અહીં આવી નેવેનો તેઓએ નેપાર મતાંબી, મૂળ વતનીઓ મેંડે સમુદ્રકેળવેનો, ધરના મકાન ધા ને ન્યમોને ખરીદી આરોગ્ય ન જળવાય એવા પ્રતીતો પણ તેઓએ વસવાટ કર્યા અને વેપારને ચાલુકેળ સાધનો ઉપલબ્ધો

૧૮૯૬મા અર્ધા દિંદી પ્રલેખે દિંદી મન્દીરો વડે રેલવે ગાંધવી શરૂ કરી નયને નેરાન વચે થકને રેલવે કાંટવી કેટલી મુશ્કેલ છે તેનો કચાલ આપજીને અર્ધા બેઠા ન આવે દિંદીઓએ પરસેનો અને ખેસો વાપરીને માણસોનો પણ ભોગ આપીને જોમખાસથી ઠાક જુગાન્ડા સુધી લગભગ ૬૦૦ પાઇડની રેલવે સડક આપી એ વાજુ રાજુ ખરુ હોયો તેા દિંદીઓએ નીમખીલુ હુડુ છે કનંવ નેવરડે આ સળકે પોતાના એક પુરતકમા વખજુ છે 'રાખુ નિર્માણ કલાના અને રેલવે માધ્યમા કામમા દિંદીઓજી હાડની કમરોઠી કરી નાખત છે લકાઇ કાંટી નીકળી ત્યારે પણ એ ન જાદાર દિંદીએ નર્મનો સાથે સરકાનમા રહી અજુવા હતા દિંદી રેલવે અને રેલવેના માલ

તેઓ સહકર્મીઓ રાખી હતી. નર્મન પૂર્વ આક્રિષ્ટતા નજીકમાં પ્રાણ પાચરનાર પંજળી રીંછો સિવાય કોણ હતું? પણ આજ રિયલિટી હતી છે. હવે હિંદીઓ તેમને ખૂંચે છે, ને ત્યાંથી હિંદીઓને તેઓ કાઢવા મથે છે.” આજ કહીને એ પૂર્વ આક્રિષ્ટતા “નીચા” નામના પ્રાંતનો પરિચય એ અંકમાં ચિત્રો સાથે આપ્યો છે.

આ અંકની ‘આધુનિકી’માં એક એવા આપકર્મી માણસના કપરી યુરોલીના પછુ પ્રેક્ષક કુમારકાળના રમરણનો ફરો હતાયો હતો, કે ને નેતે કહાડે કુંદડોનો વડો પ્રધાન થયો. આજે પણ એના સહોદરે એના ન અસરકારક નીવડે એના છે:

‘રેકૉર્ડરના એક ગામમાં તે જન્મ્યો હતો, નિરાણેથી બહુ જીવતાં બાદ એને ખેતરને આશ્રય લેવા પડ્યો, અને ત્યાં સાધીતરી કે કચારા વાળવા, પંખી ટાવવાં વગેરે કામ કરતાં કરતાં તે ખેતીમાં પારંગત થવા લાગ્યો. પણ બાળપણથી જ તે રાજનીતિનો રસિયો હતો; અને ખેતીમાં કંઈ બરોબર ગુજરાન ન ચાલતું હોવાથી એને કુદરતની મીઠી ગંધે મૂકીને રાજેશમાં વસવાનો અવસર આવ્યો. ૧૬ વરસની નાની વયે તે હોસીરાથ પ્રમુખ્ય મંડળનો સરનરદીન ગામમાં. તરત જ તેને ચિરંતનમાં તક મળી, અને આખરે સંડનની સુવલ્લેખ્ય શેરીઓની તેની લાંબા વખતની કપવાના નર્મરોનનર નિદાનવાનો અવસર આવી લાગ્યો. પરંતુ સંડનમાં તેનાં સુવલ્લેખો રેખાં સરી પડતાં જીણાં. તે કહે છે કે, “હું સંડનમાં આવેશ ત્યારે એક પણ આદમી એવા ન હતો કે જેને હું પિછાનતો હોત અથવા ને મારી પચા કરે. કોચા રોધવા મટિ જે કોઈમાંયે આદવાડિયાં સુધી પહોંચી દેસિયાદીની નહરેખજની કારો વાચ્યા કરી. આદવાડિયાં સુધી હું એકાગ્રી અને બહાનિયુક્તિવરો માળતો સંડનની શેરીઓમાં જાવા કર્યો. છાપાં વેચનારા છોકરાઓની પણ મને ઈર્ષ્યા થવા લાગી. છવર “બસ-આઈ”ના પાસવાનની પણ જગ્યા મળે તો તેની પણ હું તપાસ કરતો રહ્યો. પણ એવામાં સારે નસીબે આદવાડિયે પંદરસિલિયના રે મને એક કામ મળ્યું અરે.

“પેણ મારા ધરનું ભાડું આપવામાં મારી સમળા મૂકી ખૂબી મઠ, અને હવેકે મારે રેકું થયું. એટલે એક કાર્કેસવાળાની કુકોને, અઠ-વાડિયે દસ સિલિયને પચારે પચળીડિયાં પર સરનામો કરવાનાં હોવામાં કામે રહી ગયો અને બાર માસ સુધી ત્યાં જ નજવાની કીધું. ત્યાર પછી મારી પચાર બધેને બારેક પાઈક થયો. એ વર્ષે રમ્યાન હોંધરામાં ચાલતી રેલવેની આક્રિષ્ટતાં અરતિયાં કરવાના કામે મને રોકવામાં આવ્યો હતો. હું તો બોલી જઈશો: વાહ! આ તો જળરી ફેલેક જીણાં! મારી વાત મારો ન મારો; પણ મારે દિસાને તો એ વર્ષ મને સારે વિજય અને પરાક્રમનું નીવડ્યું. એ વર્ષે સિલિય-

માં તમે જાણુ, પાંખને સળ કહ્યું... રાસની રેળ. કહાણબરી ઈન્ડીસ્ટ્રી તથા સિટી ઓવ લેન્ડ કોલેજો અમુતો... કેટલીક ફી પણ હું આ પચારમાંથી જ બચે; એટલું જ નહિ, રબરોમાં વતન જવાની વાંટખચો પણ એમાંથી જ ફાળવ પ સકતો. કિંગ્ડમ અને એંગલ વચ્ચેના બાહુતા ભાગની મઝીએ. હું સોધામાંનું સીધુંસામન્ય જીવી લેતો. મારા ખેરાકમાં જન્મેલા હોલ મુખ્ય હતો; પણ લડનમાં તો એ જાણે મેં, એટલે તેનું માર વતન રેકૉર્ડરની ગચારી વાપરતો. આમ માર્કેટનું ગુજરાન સાત આનામાં પની રહેવું: ચા કોઈ જેવા વિલાસનાં તો મને કાંઈ જ હતો; એટલે એને બલે સદા મરમ પાળ્યોથી થવાની લેતો! કે પણ ચા નેવા જ ખેરાક છે, અને ગદાવરે પડ્યા પછી તો કે નેહરુ રાઈસ પછી લામી છે એમ મને જાણુ આંખોં બપોરનું જાણુ પીઅઈ અને પછીની કોંપી નાશીઓમાં ખાઈ આવતો. મરે ચાઉ છે તે ખાણુ પાછળ ને રોજના બે કે ત્રણ આનાથી નધુ ખરું નથી. એ ખાણુ તો મારા આખા દિવસનું મુખ્ય લોભન હતું. સવારના આપી સારવાના છ સુધી મારે મોકરી ભરવી પડતી. તોજ પરાડિયે ચારને રકોરે હું પચારી છોડી જીએ. થઈ જતો, અને વિલાનતણ અર્ધસાજીને અજવાક કરતો. તેને નાઈકેટમાંમાં જીએ કોઈ રે વાચ્યા પહેલાં સવા પામતો નહિ. એવામાં એ વખતની નસાલ સિલિય કલળના ચિટનીસના રહરયમની બનવાની મને તક મળી, અને તે દિવસથી મારે સિલિયે ચડવા લાગ્યો.”

આજપકથા જેવડાંના પંતપ્રધાન થયેલા રાજેશ મોહનકંદની. આજની પચોસ વરસ પર ગુજરાતી સાહિત્યમાં જેના પ્રમાણે વાચકોને આકર્ષ્યા હતા અને કવિની નાનાતા જેના પર મુખ થવા હતો તે રચ. પદ્યના શુકલને ‘દુલપાંદઈ’ના ફરો સી પહેલો ‘કુમાર’ના આ જ અંકમાં પ્રકટ થયેલા. તેની એક વાંદની: ‘હું કોઈ’ આજન અઠક જીએ રહું છું એનો અર્થ એમ નથી કે હું અધિક છું; પણ જે હું તને મળીને પ્રણામ કરવા બઝે તો તારું મુખજળ મારી ફરિયાદમાંમાં ખસી બધ... ‘કોણ કહે છે કે હું કિયું ફું હું તો માર રહી મા મને ને દાહરડાં થાય છે તેનું અનુભવ છે.’

અંગ્રેજોમાં કોઈને ઘેર જતાં કે કોઈને મળીને નેજા ટાપી જતાવાનાં વિલાન સાધી પડ્યો તે કહી તો આ ફરો પચમ થઈ: એ વિલાન બીજા વખતથી ચાલતી એ ફી કપરથી પડ્યો છે. પહેલાં જ વખતમાં કોઈ અંગ્રેજ સરદાર કોઈને ત્યાં મહેમાન થઈને જતો, ત્યારે આજ પચી ટાપી જતાવતો. આપી તે એમ જાણુવતો કે હું મારીતવ વારને બળે નહિ, પણ થજાનના બરોસા ઉપર છું. ત્યારથી એ લોકોમાં-ખાસ કરીને એમાં આમન-ટાપી જતાવવાનો આજ પડ્યો છે.

કોથળી સુખારક!

કુમાર ઉપર આવતી કોથળી મટિના કાચોળાની લંગીને કારણે વચ્ચે અમારે એ લંધ કરી નાના કાચોળામાં બીંદીને કુમાર મોકલવું પડેકે ત્યારે, કોહોહો, કેટલા બધા વિરોધના કાચોળા આવેલાં ને આક્રોશની વાત પણ સાચી હતી: કોથળી વિના તેનું મુખ આકર્ષ્ય અને મોઢું ધન ને ચિત્રો, તેનો ચોલાઈનો ચૂંથો થઈ જતો હતો. કેટલોક તો અમને ત્યાં સુધી લખેલું કે લગભગમાં થોડો વધારો કરીને પચીને અમારે કોથળી તો ચાલુ રાખવી જ આવજત, એવું કહી ક્યાં વિલા જ અમે પહેલામાં વહેલો તરે ફરી કોથળી આઈ કરી દીધી. પણ અમારી એક નવાઈના કારણની આજબોધી અમને ખમર પડી હતી: ને કોથળી મારે સી આટલા આટર લેવા (કુમારને સંસ્કૃત ક્યાં જાનવ્યા પછી મળે છે બીજા અનેક વર્ણોમાં) આવતી હોઈ લોકો એને કાળજીપૂર્વક સાચવી રાખે છે.) એ જ કોથળી ઉપર, નાગ-સાનામાને બેસાવે મથાળે, પાતાનો આક્રોશ નંજર લજોલો દોષ છે, એ ચાક રાખવાની અને દરેક પચમચરદાર વખતે તે અમને લખી જાણવાની જરા સરખી તકલિફ પણ લોકો કેમ નહિ લેતા દોષ? એટલી નાની સરખી આપની તરફી તો અમારી મોટી નહેમત બનવાની રે છે: હજારોના સમુદાયમાંથી આપનું નામ રોપી કાઢવાની. તો ક્યા કરીને. આ વાંચીને તરત, ચેલી કાંચે મૂકી રાખેલી કોથળી પચેને નંજા લવાજમ બાળતના આપના નિર્ણય સાથે જળી જાણુવરી? આમાર-ખજો આમાર. અને હવે અમની કોથળી આપને મુખારક!

૬ સંદેશાઓ ચોકસવા માટેની એ વિનિયમ પદ્ધતિએ પ્રાચીન કાળમાં પ્રચલિત હતી તે પૈકી એ કરપદ્ધતિને જ ધનુષ-સંદેશ આપણે અગાઉના હવતામાં જોઈ ચૂકા. ત્રીજી દુરંધિ-સંદેશ, એટલેકે દોલ મારતે સંદેશો યોગ્યતાથી પૂર્ણતે સમજીએ તે પહેલાં આધુનિક કાળમાં દુનિયાભરમાં પ્રચલિત દેહીચાન્ની-તાનુની વિધિનો પરિચય પણ મેળવી લઈએ. દુરંધિ-સંદેશની ઝંઝાંઓ લગભગ એવા હોવાથી એ સગળ્યાં માથી સરળ પણ પડશે. જેણે તાવ જીવંત લેઈ હશે તેમણે ત્યાંના દેશજલ્લપરતા નાના વીળીજી કંથે. કપરેનો એ પિત્તળનો ફાંટો દબાવીને તેમાંથી કડકડાટ કરતા ચપ્પાલે નીકળતા સાંભળ્યા હશે. એ કડકડાટ એ જ પાવ-દેહીમાંની સંકેત વિધિ.

તેમાં દંડાની ડેરીને કાચીને તરત મૂકી હવાથી 'કડ' એને અવાજ નીકળે; અને કાચીને થોડી વાર રહીને પછી મૂકી હવાથી 'કટ' અવાજ નીકળે છે. આ 'કડ' અને 'કટ' એ જ અવાજોને આકાશવાણી, કસ્ટામુસ્ટા અને વિવિધ સંખ્યાઓ માં ગોઠવીને ABCDની ભાન સિપિના વાદ્ય બાજેરા, એકા વગેરેના સંકેતો યોજવા છે. તેને આવાથી સમજવા માટે 'કડ' અવાજને માટે . આયું ટપકું, અને 'કટ' અવાજને માટે — આવી આડી રીતે યોજવામાં આવી છે. તેકે 'ક ..ટ' એટલે થાજે 'કડ', કો દીતે તેમના અવાજના સમયનું માપ બહેલું છે. એ આખી સિપિ નીચે મુજબ છે:

[illegible]
$$\begin{array}{l} X \text{ --- } \cdot \cdot \text{ ---} \\ Y \text{ --- } \cdot \text{ ---} \cdot \\ Z \text{ --- } \text{ --- } \cdot \cdot \end{array}$$

Figure 1 is a 10x10 grid of small plots, each representing a different combination of 10 factors (1-10) and their effect on plant growth. The factors are: 1. Soil type, 2. Water level, 3. Light intensity, 4. Temperature, 5. Humidity, 6. Nutrient concentration, 7. CO2 level, 8. pH level, 9. Oxygen level, 10. Nitrogen level. The plots show various growth patterns, with some factors having a more significant impact than others.

નિરામ ચિહ્નો અને બીજ સંજ્ઞાઓ

.	—	.	—		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
,	—	—	—		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
:	—	.	.		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
; —	—	.	.		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
?		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
!	—	—	—		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
" ,	—	—	—		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
—	—	—	—		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
""	—	—	—		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
ખેડા ખેડા					કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
ચીલ ચીલ					કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
જોર જોર					કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ
(કી)	—	—	—		કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ કેડ

તારની આ સંકેત લિપિનો શોધક સંસ્કૃત્ત્વ દિગ્વિ ખાસે નામે
એક અમેરિકન હતો. તેના નામ પરથી એ લિપિ 'ખાસે-કોડ'ના
નામથી ઓળીતી છે. એનું વિરલદ અરિત 'ક્રામર'ના એક યજ્ઞાતના
અંકમાં જાતી પશુ ગણે છે. ૧૭૬૧ની રમણી એમિરે તેને બ્ર-મેરો.
ઇન્ડોના દવાનો અભ્યાસ કરી તેને ન્યૂ યૉર્ક બપોરે તરવરી દવાખાતર
તરીકે ધંધા શરૂ કર્યો. પશુ નાનપણથી જ નિજાનનો સોંપ દેવાથી
વીજળીના કેટલાક અણતરાઓ કરતાં કરતાં તેને વીજળીના મદદથી
સંદેશાઓ મોકલવાની શક્તિ મળી, એટલે મધ્યમણ કરીને તેને
ઉપર જાણવું તેનું 'હૅડ-કમ્-અ'ના સંકેતો દ્વારા સંદેશો મોકલી શકે
તેનું થંથ જાતકજી અને એ જ અવાજના સંકેતલિપિ માંથી કાઢી.
તેના અણતરા તરીકે ૧૮૩૫માં તેલિન્યૂ યૉર્ક બપોરે નિવસમાં અધ્યા
માઈતને તારબળદાર ચક્ષામી જાતાઓ, એટલે અમેરિકન ઈમેરો
૧૮૩૪માં તેની આ શોધ માટે નાણાં ખાતર રૂઠી અને બીત્તે ૧૫
કોસિંગની જાહેરીયર સુધીની તાર હાઈન બંધાઈ, તેમાં ૧૮૪૪
ના એની રમણી તરીકે દુનિયાને પહેલા તાર-સંદેશની ચેના સમદેઈ
માં લેવરીયું 'What hath God wrought?' આજ એકે સમદેઈ તાર
એ દુનિયાકરના દેશોમાં સર્વવ્યાપી સંકેત-લિપિ બની ગઈ છે.(ચાલ)

અગ્રહાવાદ-મૈત્રેયોન શરતની દોડનો નકરોઃ જેની રફ માઈન દોડમાં
અગ્રહાવાદનાં બધાં જ અગ્રત્યના સ્થળો આવરી લેવામાં આવ્યા છે.

જનતાનાં પ્રાણીમાત્ર-અર્થાત્ ગમુષ્ય, પશુ, પંખી વગેરે જીવો નર તથા નારી એવા બે ભાગમાં વહેંચાયાં છે. ગમુષ્ય નાતિના આ બે ભેદોને સ્ત્રી તથા પુરુષ કહે છે. એ તો આપણે જાણીએ છીએ. સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચેનો ભેદ પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્રમાં તેમના આટલા પ્રાકૃતિક ગુણો દ્વારા દર્શાવ્યો છે.

સ્ત્રી-પુરુષ : કમળતા, ગાદેવ, સુંદરતા વગેરે સ્ત્રીઓનો ગુણ છે. વળી સદન-શીલતા તથા રસપ્રેમ (આત્મ-સમર્પણ) સ્ત્રીઓના મુખ્ય ગુણ ગણાવા છે

પુરુષ-ગુણ : વીરત્વ, બળ, સાહસિકતા, રૂપધર્મ, ઔદાર્ય, અહં-કાર તથા નીરવ વગેરે પુરુષોના ગુણ કહા છે. દેહમાં સર્વ પ્રકારની સુકુમારતાને સ્ત્રીઓના ગુણ અને સર્વ પ્રકારની ખડતલતાને પુરુષોના ગુણ કહા છે. બીજી રીતે કહેતાં તો રૂપ તથા શીલને સ્ત્રીઓનું બુદ્ધિ કહ્યું છે તથા વીરત્વ અને રૂપધર્મને પુરુષોનું બુદ્ધિ કહ્યું છે.

જનતાનાં પ્રાણીમાત્ર એમ બે વિભાગમાં વહેંચાયેલાં છે તેમ જનતાની વસ્તુમાત્ર જનતા, મધ્યમ તથા અધમ એવા ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે. આ વિભાગો કારણ સત્ત્વ, રજસ તથા તમસ નામનાં ત્રણ તત્ત્વોને અનુષ્ઠાનીને ધ્યેય છે. આ ત્રણ તત્ત્વો સુધિમાં સર્વે પ્રકારનાં ગુણો આવી શકે છે. સત્ત્વ, રજસ તથા તમસ એવા ત્રણ તત્ત્વોમાંથી બનેલી કહેવાય છે.

આથી દરેક વસ્તુની એમ મુખ્યપ્રકૃતિના પાંચ સાત્ત્વિક, રાજસિક તથા તામસિક એવા ત્રણ ભેદ કરેલા છે. (૧) શાંતરસપ્રધાન કાચુ-વ્યથાય અને રિષયમર્મિને સાત્ત્વિક કે સત્ત્વગુણી જાણાવ્યા છે; (૨) વીરરસપ્રધાન, અનુરાગમય ગૌરવમૂર્તિને રાજસિક કે રજેગુણી જાણ્યા છે; અને (૩) રોદરસપ્રધાન, કટુરસાની ચક્રમૂર્તિને તામસિક કે તમેગુણી જાણ્યા છે.

જનતાના સર્વ, પાત્રક તથા સંદારક તરીકે ગણાતા ધક્કા, વિરણ અને મહેશની ત્રિપુટી વસ્તુતા આ ત્રણ તત્ત્વોના આધારે પાંચ પ્રકારનાં છે. આ સાત્ત્વિક, રાજસિક તથા તામસિક પ્રકૃતિવાળાને સામાન્ય વ્યવહારમાં આપણે ઉત્તમ, મધ્યમ તથા અધમ માણસો તરીકે ઓળખીએ છીએ. અર્થાત્ ઉપર કહ્યું તેમ આ ઉત્તમ, મધ્યમ ને અધમના બેદો ઉપરના આ ગુણોને આધારે જ પાડવામાં આવેલા છે. સાક્ષમાં તેમનાં લક્ષણો પણ આપ્યાં છે.

ઉત્તમ પુરુષ : ઔદાર્ય, ધૈર્ય, કારણ્ય, ઔદાર્ય, દાસિયત્વ, ત્યાગ વગેરે ગુણોવાળા અને નિર્દય પુરુષ. વળી નાના શાસ્ત્રસંપન્ન (વિવિધ શાસ્ત્રો ભણેલા), વિવિધ કલાઓ તથા ધર્મધર્મ સમજનારો તિચ-શાસ્ત્ર, તેમજ રસભાવ તથા આચરણમાં ચેત્ત્ર દોષ છે.

મધ્યમ પુરુષ : મધુર, જ્ઞાનસંપન્ન, લેહાચારને નજીક તથા મધ્યમ પ્રકૃતિના ગુણોવાળો.

અધમ પુરુષ : દુઃશીલ (જરાળ રસભાવવાળો), દુઃશ્ચારી (જરાળ આચરણવાળો), કુસત્વા (બાયકો) અદ્યપ્રહિ, કોપી, કૃતંત્રી, ધાતકી, રૂપ-વચની, કદ્દત, અભિમાની, સીંચાલા (સંપદ), બ્યસની, કદ્દપ્રિય (અભિયાતર), આદિયા, પાપકર્મી, અન્ય

પડાવી લેવાની દાનતાવાળો વિગેરે સર્વ દુર્ગુણસંપન્ન.

એ જ રીતે સ્ત્રીની ત્રણ પ્રકૃતિ નીચે મુજબ છે :

ઉત્તમા : ઉત્તમ ગુણ, શીલ તથા કુળવણી સ્ત્રી, જે મૃદુ-રસવાની, સરિમતા, ચપલા (ચતુર), પરિમિતા (મર્યાદાવાળી), દક્ષા (હાલી), સત્ત્વ (સત્ત્વગુણ), વિનયાનિતા (વિનયશીલ), ઝંખીસ, ધૈર્ય (ધીરજવાળી) તથા રૂપમાધુર્ય દોષ તે. ઉપરાંત નીચેના ગુણોવાળી સ્ત્રીને પણ ઉત્તમા કહી છે. શાંત રસભાવ (અપ્રિય થવા છતાં બે શાંત રહે કે રૂપમાં પણ મીઠા રહે - કોષ પામે નહિ તેવી સ્ત્રી), કાર્ય-કાલ-વિરોધતા (કાર્યને સમજનારી તથા સમય અનુસાર ચાલનારી), કક્ષાશિદ્ધ્યનવિચારક (કલા-વિષયોમાં પ્રવીણ) તથા ઉત્તમ કુળ તેમજ ધનવાળા પણ એની કામતા કરે તેવી સ્ત્રી.

મધ્યમા : બહુ ઉદ્વેગ નહિ કે બહુ નિર્દય નહિ તેવા મધ્યમ પ્રકારના રસભાવ તથા ગુણોવાળી સ્ત્રી વળી પુત્રપત્ની કામતા કરનાર તથા પુત્ર પેળેની કામતા, કામોપચારકુશલ સ્ત્રીને પણ મધ્યમા કહી છે. તેને પ્રતિપક્ષની ઈર્ષ્યા કરનારી તેમજ પક્ષમાં ઠોપાયમાન તથા ધક્કામાં પ્રસન્ન થનારી (કાલુકોપાશ્વપ્રસાદ) પણ જાણવી છે.

અધમા : રક્ષા (વાણી વર્તન તથા રેખાખર્મો કર્કશ), અરથાનમાં ડસનારી, ઉતાવળે ચાલનારી, કદ્દત, કોપી, કુર રસભાવવાળી તથા અપરિપુર્યોત્તો અન્ય સર્વ લક્ષણોવાળી સ્ત્રીને અધમા કહી છે. આ ઉપરાંત તેમાં અન્ય લક્ષણો પણ કહા છે : જેમકે અતિ માનિની (અતિ માનવાળી), પતુષા (દુરવચનો બોલનારી), રીધેરોષા (લેખિ સ્વામ્ય રીધ રાખનારી) તથા કારણ્યવગર કોષ કરનારી વગેરે.

આવતા હપતોમાં આપણે સ્ત્રીરસભાવ અનુસાર સ્ત્રીઓના નિવિધ પ્રકારો જોઈએ.

ઉનાળા ઉત્તર શિયાળામાં ટાંઢ વધારે શાધી પડે છે.

પણ હોમો એમ માને છે. ઉનાળા ઉત્તર શિયાળામાં સર્વ પૃથ્વીથી દુર જનાથી શિયાળામાં ટાંઢ પડે છે. પણ આ માનવલેખા છે એવી જોડે શિયાળામાં તો સર્વ ઉનાળાના કરતાં પૃથ્વીની થી પડે નહીં હોય છે. આમ છતાં તેમ થવાનું કારણ એ છે કે પૃથ્વીની થી સીધી ન હોઈ સૂર્યની થી દોષાથી જુદાજુદા સમયે પૃથ્વીની જુદોજુદો ભાગ સૂર્યની તરફ જુદો જુદો હોય છે. ઉનાળા અને શિયાળામાં ઉષ્ણતામાત્રમાં ફેરફાર થવાનું મુખ્ય કારણ છે જ્યાં સૂર્યનાં ત્રિરેખા ત્રાંસો પડે છે ત્યાં અમતિ આછી હોય છે અને જ્યાં સીધાં પડે છે ત્યાં વધારે હોય છે. પૃથ્વીની થી થી સીધાં હોવાને કારણે વરસાદે અરધો ભાગ ઉત્તર ગોળાર્ધનો ભાગ સૂર્ય તરફ જુદો હોવાથી ત્યાં સૂર્યનાં ત્રિરેખા સીધાં પડે છે એથી ત્યાં ઉનાળો હોય છે અને તે વખતે દક્ષિણ ગોળાર્ધમાં ત્રિરેખા ત્રાંસો પડતાં હોવાથી ત્યાં શિવ. એ હોય છે. વરસાદ બીજા અરધા ભાગમાં આથી ઉલટી સ્થિતિ હોય છે. જો પૃથ્વીની થી સીધી અને તેની ગાંધેરમાને કારણે હોય તે આ પ્રમાણે ન થતાં, રૂંદા ત્રિપુલ્લ આગળ કાચક થવાથી રહેત અને બંને મુખ આગળ કાચક શિયાળો હોય.

રિપબ્લિક ઓફ ઇન્ડિયા

જેવું થઈ નીચેની ટિકિટો
સાથે આપી છે તે સાચા
પુરાવામાંથી સિંચવું જીવું
નિની ટિકિટો પૈકીની એક

INAUGURATION JAN 26 1950

REPUBLIC OF INDIA

INAUGURATION JAN 26 1950

આ યુગનો એ સંસારવ્યાપી શોખ

REPUBLIC OF INDIA

INAUGURATION JAN 26 1950

ભારત-પ્રજાસત્તાકેની
નવી ટિકિટો

INAUGURATION JAN 26 1950

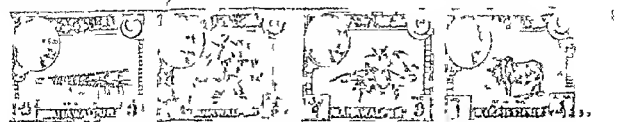
ગ

જેવા બધી અહીં સુધી ગાપણે ટિકિટો કમિટવાની,
તેને સાફ કરવાની તથા તેની અપરિવર્તિત અને હરનીપણું બળતી
પીપાવાની વાત જરી પાલ પલોક ટિકિટોને કમિટવા વિના તેના
અસર કામગીરી હર રહેવા દેવામાં જ તેમનું મુદ્દા દોષ છે હાલ તા
તરીકે મેઠ ખાસ પ્રસંગને માટેની પોસ્ટમાર્ક (સેવી ૩૦૦) કમિટીની
અચૂટની ટિકિટો ઉપર, તથા તેના પહેલાના કાગળની રવાના
દિનની ટિકિટો ઉપર આપી હતી તેવી એ ટિકિટો ઉપર અપાઈ
હોય તે તે પોસ્ટમાર્કની સાથે કાપ માથે તેને મો કામગીરી ઉપર જ
રહેવા દેવા જોઈએ, કેમકે મોગા નિશિષ્ટતા રહેવી છે એ જ રીતે
નવી દે હવર ઉપર માથેથી ટિકિટો પાછું કોઈ ન લેતા તેને હવર
ઉપર જ રહેવા દેવી એ વધારે સાફ છે કેવા સિખાઉગો મોટું
હવર સધરવાની કહાડકથી બચવા માટે એ પેરેલય પોસ્ટમાર્ક એટલા
આજ સાથે મોળ કે દળમોળ આ વિનિયમિત વાટમાં ટિકિટો ઉપર
ઉપરથી કાઢી લે છે એ પણ જોઈએ છે અને ત્યાં સુધી વરો જ
આપુ સાચવડ બધો એ સમાહકને અલગ પુરાણે ને કીમતી જ

પી.આ.વી.તા રમ્મી બચુભાઈ ૧૦૫૦ના રોજ ભારત પબ્લિક
સાની પોષ્ટમાર્ક યદીને નવ બધારણ આગમના આરંભે તે પ્રમુખ
રમણભાઈ કરવા દિવના દયાલભાઈ તરફથી એ નવી ટિકિટો
બહાર પડનારી છે તેવું હર્મન ઉપર આપ્યું છે મોગા જે આનાની
ટિકિટ ઉપર લોકોના આનંદોસવના ઉપે આનાવાલી કે રવાના
અને સરકારપ્રવારની ક આનાવાળી ટિકિટ ઉપર ફરિયાદો મોકલવાના
૧૨ આનાવાળી ટિકિટ ઉપર મોકલવાના પ્રતીક રૂપ આપેલો છે

છાતા કે નિરવ પાછોટો કે દોહરો દાખલાએ તેલો તે ૧૧ પરથી પણ કે
અનુભવી ટિકિટ સમાહકને પુરવા વિના ટિકિટો ન જોવી એ જોઈ
છે, કેમકે એવી પુરાણી વોજેમાથી તે પોઈ અતિ વિરલ ને અલ્પવાન
વપત્ર ગણી આવે મોઢે એવી નીચે પણ અનુભવ રાખી જ જોઈ
ટિકિટોની પાછળ મોટલા કામગીરી કમિટીને સાફ કરવા માટે
તેને પાછીમાં જોઈ નાખતા પહેલાં કમિટી તાલીમ અને મોગાના
કોઈ કામગીરી ઉપર કોઈપણ પેનિસલથી સંખ્યાનું લીટો કરવો નહોતો
જોઈએ નહિવર એ જ પાછીમાં પાછાવેત પ્રસરીને બધી જ ટિકિટો
દેને ખરાબ મની ખૂટશે એ જ રીતે જેથી ટિકિટો આમનો પુરો
કરતા કે નિષ્કાળવાના કામગીરી ઉપર કોઈપણ આવે છે (પોઈ દેવા
અને હવર ઉપર હવરની તેમજ ખીલ પણ કેટલાક મુદ્દાકોની ટિકિટો
કામગીરી એવા દોષ છે) મો કામગીરી આવેત લોકો અને ચપકદાર
આમાં જોવા દોષ છે, એવે તરત રવાના આવે છે (મો પડ તે
મોઢે અનુભવી એ છતાં જોની અગર હેટલમાં તેની આક્રમી આવે તો
દોષ છે તે જોઈએ) એ પ્રમાણે માંગ પર હોરેની ટિકિટો

૧. હિંદના દેશી રાજ્યોમાં આવતપુર રાજ્ય કમિટીમાં દવાય મોથી વધુ રસ લેવું જોઈએ કે આવરેને તેના નવાબને આવીવશીન
યથે પચોસ વર્ષ થયા તેની રવાનાયતી ટિકિટો જેથી ચાર નીચે આપી છે એના ઉપર રાજ્યની સમુદ્ધિ કે રોડો
(પડ, કપાસ નહોર ચોખ્ખા, કામગીરી પડ)ના આલેખને સાથે નવાબની છબી અને સિલ્હર નંબરની ૧૦૦૦ રકમની લખાવું છે

હિંદુ ધર્મની જેમ ખ્રિસ્તી ધર્મમાં પણ એ કેટલાં તહેવારો છે તેમાં બ્યાપકતા, લોકપ્રિયતા તે કદાચતમની દૃષ્ટિએ સૌથી મહત્વનો અને મોટો તહેવાર તે નાતાલ (Christmas) સુખ ને સ્વામીનો સરેશ ભગતને આ દનાર પ્રેમનું દિવસ ખ્રિસ્તીઓએ તરીકે પળાવે છે તહેવાર દરેક ખ્રિસ્તી માવપૂર્વક ભાવે છે. ઈસૂ પૂર્વે ૬મી સાવમા કુમારી મરિયમ (Mary) ને જેટલે ભણે લેલેખ ગામની એક ગણાણમાં ઈસુ ખ્રિસ્તનો જન્મ થયો. તે જન્મની વિશ્વવિદ્યોત્સવ કરતા એ પુરુષે વહેલી ઉગરથી જ પેતાના જન્મના નાના જ્ઞાનીઓ ને સામુપરુષોને અનેક પ્રશ્નો પૂછી અત્યંત રીતે ધાર્મિક બાળપણ મળ્યું અને શરૂ થયું એને પવિત્રાત્મક ને કૌંસ છવ નાદિ તેમને લાખી તેનો પ્રચાર તેમણે શરૂ કર્યો પૃથ્વી પર જઈ નિર્માણ કરવાની આરંભી તેમણે શાંતિ, કૃષિ અને પ્રેમનો સરેશ લેખને આપ્યો પણ તેમની જી હતાંતતા ને વળતરો ઉદિચુરત સમાજ છત્રી ન શકવાથી ઈસુને દુઃસ પર ચડ્યું રડ્યું એ કાઠજીવમીના મૃત્યુ પછી તેમના ને હપરેશી સપ્તરાશિયા હતા તેનો નામે એક વર્તો ધર્મગ્રંથલાય શરૂ થયો એ આજનો ખ્રિસ્તી ધર્મ.

આજે ખ્રિસ્તીઓ તેમજે વપખી દિવસખરે ઈસુ ખ્રિસ્તનો જન્મોત્સવ ડાળે છે, પણ ઈસુના જન્મદિવસની ચોક્કસ તારીખ ગણવી નથી એ કોમ આશ્ચર્ય છે. ઈસુના મૃત્યુ પછી એક ૪૫મી સદીમાં તેમના જન્મદિવસનો ઉત્સવ ઉજવાયો શરૂ થયો. લેખ એમ લાગે છે એકે તે વખતે પશુ મધી માંકસ તારીખ તે ડાળવેલો તે બાળત એકમત નહોતો કેટલુકા ફરી જન્મપ્રાપ્તી એ ભજવતા, કેટલોકા રપખી દિવસે ગરી, તે વળી બીજા રપખી માધ્યે ભજવતા. પશુ પછી ૨ મી દિવસે રણ જ આ તહેવાર માટે નિર્ધારિત તારીખ ગણવા લાગી તેના ને કારણે હતા તે કામે સૌથી આગમપડતા શમન લોકો મિથેલ અંગ દાખના ધર્મના ઉપાસક હતા અને તે ૨ મી દિવસખરે સૂર્ય દેવનો જન્મોત્સવ ડાળવતા. પણ પાછળથી જ્યારે મિથેલઅંગ વપ ખામી ખ્રિસ્તી ધર્મ પ્રચલિત થયો ત્યારે ખ્રિસ્તીઓએ રપખી દિવસે ખરેખર જ ઈસુના જન્મોત્સવ તરીકે પસંદ કરી વળી ઉજવડાયા તે ખ્રિસ્તી ધર્મના પ્રાદુર્ભાવ પહેલાં પશુ તેમણે નહુ પર ૨ મી દિવસે ખરે જ શરૂ હોવાથી ત્યાં મોટો ઉત્સવ તો દરતા જ હતા તેથી ત્યાંના લોકોએ પશુ એ જ દિવસ આ તહેવાર પસંદ કર્યો આમ, ધાર્મિકોએ રપખી દિવસખર તેને માટે નિર્ધારિત થઈ.

પ્રારંભમાં આ તહેવાર રોમની આસપાસના પ્રદેશમાં ઉજવાયો શરૂ થઈ પોમોપોરો રોમન સમુદ્રના કાઠાનો પ્રદેશ અને રોમની રાજ્ય, એકસરેખ ગેંગ બામીના ખ્રિસ્તી ધર્મના ચિત્રાલેખના પ્રચારના લાગે શરૂઆતમાં તે આ તહેવાર ખ્રિસ્તી દેવળોમાં ભજવતો નહોતો, કેવલ કેટલાક ધર્મશિક્ષકોએ તે ઈસુનો જન્મોત્સવ ભજવવા વિધે પામ્યો. પશુ હકાલેલો કે ઈસુ કોઈ શાળ મહાશાળ નથી કે ગામનો જન્મોત્સવ ભજવી લોકો આનંદપ્રેમોદાય ગુણવાન થઈ નહય પણ પાછળથી એ વિદેશ દૂર થઈ એ સર્વત્ર ભજવાવા લાગ્યો.

આ તહેવારને દિવસે ખ્રિસ્તીઓ ને વિધિ કરે છે કે કઈક અંશે આપણી દીવાળી અને હેસતા વર્ષના તહેવારના વિધિને મળવી છે. વર શણગારણ ખ્રિસ્ત જન્મવાના ગીતો ગાવા દેવળમાં પ્રાર્થના કરવા જડુ, નવા કપડા પહેરીને એકબીજાને હવડુચમડુ અને નાતાલના અલિનદન આપવા, ગિતગાન સહિત મેળવની દરમિયાન.

[બિલામાં બેઠેલા બાળક ઈસુ માથેના માતૃમૂર્તિ મેરી' ને શ્રદ્ધા અનેક ચિત્રનંદોનો ચિત્રચિત્રજીવનીને મળી નામી કલાકૃતિ આ તેના પર ધ્યાન છે આ કવર આ રંગ સમયનુ ઇલાચિત્ર આ જન્મ કલાકારે કાળા મળગમાંથી રેડી કલાકૃતિ છે એમાં ગાળામાં બાવ ઈસુ સાથે માતા મેરી વસાઈ નીચે બેઠા છે, અને બાને આ ચલેશની આસ તસ આમમડળ છે પામે બરવા ને કોસ છે.]

નાતાલના અલિનદન આપતા સુધર એ દેખનેવાળા પત્રો સ આલેલી છે ને મિત્રો પર મેળવના અમીયાદો આ ૪ મી દિવસે વિધિ તેમનામાં લેાય છે પશુ બાળકો માટે તે આ તહેવાર રોકેરે પ્રશ્ન આદર્શ દિવસો પશુ ખ્રિસ્તી કુટુંબમાં નાતાલને માટે ને કરુણ ગાડ લાવી તેને ધરમાં રાખે છે, એ 'નાતાલનુ ગાડ (Christmas tree) કહેવાય છે આ ગાડ પર દીવાલો તથા ૨ ૪ મેરી ની ચળકતી વસ્તુઓ લગાડી તેને બને ને ને આકર્ષકરીને શા ને અરે છે પછી તેના પર બાળકોને ને વસ્તુ નો ભેગ આ ગાળી લેાય છે તે કઈ કાંઈ છે અને નાતાલને દિવસે તે તમને ભેટ આપે છે વળી થવી મદનત કરીને સુધર દિગાંમની બનાવેલી કેક (કી નેપા પાકો) બળા ભુ મિત્રોને આપણુ આપાય છે.

બાળકોને માટે શીશુ આનંદની વસ્તુ તે શાન્તા કોનર (Stanza Christmas) મોલકરી રૂપના આ કલાકારે ગેંગિયા માધનેશરમાં થમ ગમેલ બાળકો, મુસા રો આદિતા રંગબહાર મેક સત નિકાવમ પરથી આવી છે નાતવના દિવસે લેખી લાવી દાદી ને લ વાગતા પહેલવા એ સત નિકાલસ (શાન્તા કોનર) આવીને બાળકોને નવત નતની કેટલુકાની ભેગ આપે છે એમ ખ્રિસ્તી બાળકો માને છે આ અનુભાર મને કેમ હોય તે આલે વડ પાછુ કરી 'શાન્તા કોનર' પશુ ઘણા બને છે.

નાતાલ દિવસે આગામી ૬ ર મુખ્ય વિધિ છે, હતા કે આ દેગ પરને આગ વિધિ શુ હોય છે (ગાનુ કામોના પાને)

મુક્તકેરી

અનેના વિપરીત શા અનુભવે એ બે થયો, મુજ તો:
 એકે સવાનુભવે સ્વરોધા ત્યજ્યા, સામાન્ય તે બન્યુષા;
 ને એ ઠોસ પાદને ન સુધરે, તે મૂર્ખ સાચા જ છે;
 થાય 'ચીત' છતાં ત્રણે 'દત્ત' અરે, તે કાળુ જ ન બન્યુને!
 ('નવમાસ') શ. અ. શેઠાએના પસારી મુતકેરી અનુવંદ

આસપાસનાં પંખી-૨૦
 પુવડ

ચીની લેહ-નાત્યનો પ્રમુખ આચાર્ય શ્વેનુચ

ચીનનો ચોટાભાગ કબજે કર્યાબાદ, પોતાના પક્ષની જાળમાં પાછી કરી શાને ચીનના સામ્રાજ્યવાદી પક્ષે, અર્થાત્, ૧૯૪૧ થી આદરોબરે ચીનના પુરાણી પારંપર્ય પેકિંગમાંથી ચીની શિક્ષાત્મકની બંદેશાત કરીને તેના અગ્રણી માધ્યા શ્વેનુચને પોતાના પ્રથમ પ્રમુખ તરીકે ચૂંટ્યાં છે. એકે પશુને એવી કડપના થે ન આવે કે એના એવા નિર્દાન અને રૂબરૂઓ અજ્યાસીને માથે વળી આવે સરમુખવાદીની સત્તાનો મુકર પડેશાવરો. પરંતુ મજબી જ તે ચીની સામ્રાજ્યવાદી પક્ષની પાછળના સાચા જન અને જુદિ રૂપ રહેનાં આગંધા છે.

ચીનના દુબાન ધાનના અંતરજનના એક મામમાં એમી પિયા એક કોમત મેલુટ દબેનો. તેજી દોંસથી પોતાના આ ઠોસાને પ્રાચીન શાદિન, અરેશા અને સમ્મારુના અજ્યાસ માં પેકિંગ મોકલ્યા. આ મેલુટોએ તિજાત્તિ આપીને અને કપરો પરિશ્રમ કરી કરીને એ પેકિંગ યુનિવર્સિટીની લાયબ્રેરિસ નામળ લાવનેરિયન થયા. અહીં જ તે 'ચીનના લેનિન' તરીકે વિખવાત નેતા યેન રયુના સંપર્કમાં આવ્યા અને તેને ચીની સામ્રાજ્યવાદી પક્ષ સ્થાપનામાં મદદ કરેલી જ્વારથી એ પક્ષના સચાલક મનજ તરીકે તે રહેતો આવંધા છે. આજે પંચાવનની એની કબર છે, છતાં વીસ વાસેનો રોષ એમ લાગે. એ દબન શાન ને નિશાંલરી અજ્યાસ એ સીધા સારો આકર્ષી છે, અને દબને સાધારણ નામકિયા એવા નો ફુજિયા રમને મુક કે સામાન્ય વાગાક પડે છે. સમ્મારી વિવરો કપા તે, અલબત્ત, એજી પશુ પુરતા-પરિશ્રમો લખ્યા છે, પણ પશુને ખમર નહિ દોષ કે એ એક સિદ્ધાંત રહિ છે. ચીનમાં તાબેનાં મુલ તેમાંના શબ્દવચ્ચ કપાત રહિના દરેકાસોની કુશાલ કપા પણ અંસા છે; અને આખાનાં જાન્યોની મુખ્યતા તેમાંની દત્તમ લગમ-મુકરકરતેનાં કોઈકેમલિતકુદરેક જાપરવાળા દબામતો માટે પણ પાળ છે. ચીનાઓના પ્રમાણમાં મોટી જગત તેથી આવે, મળા મુખળા વાળ, વિશાળ જમ્બા અને સમ્મારી કોશનિશા રહેના નિશ્ચય દરશવા દોશકમે ચીનનો આ અગ્રણી આજની દુનિયામાં સોરી એક-અગ્રણી સામ્મારી સરમુખવાદ છે. ચીનને સમ્મારકાના પ્રથમ પાક મજાપનાર જ્વાના પથમ માનનીય નેતા હા. મુન-વાટ રોનના જામ-દાર તરીકે તે પોતાને કોમખાને છે.

પરંપરામત માન્યતાને કારણે એનો મોલ કે રોન અલકાના અનર્થ પશુ અર્થવચ્ચની આશરોમાં જમ્યાને છે એ પુરક પરિશ્રમમાં તે એકે 'દબાવણ'નું પ્રતીક મનાયું છે; પણ સામાન્ય પક્ષીસમાજની ભૂદા પરી જાપરને તેના બંદેશનો ડોળ જ અનબનક લાગે છે. દુનિયાભરમાં જ્વાપક આ પંખીની આપણે જો લક્ષમજ પામ્ય હતો જાવ છે.

સૌદ પંખીમાંથી દંડાઓમાં જાંદના એકા તામતો મેજ બંદેશ, કાલ્કાવાળા લદામી કાવા, હોરુધી પંખી દંડામંદા પથ, ને જ્વા-શમાં લમલમરી બંદેશ માલ આપેવાળા અત આપણે જાં જ્વાપક છે. શ્વેનુચે પ્રારંભ કીટી ન સાચાથી તે આખો વિશાળ કોષ એકે કે જ્વાપક જ્વાપકમાં એકાદે જાણે લપાઈ રહે છે, એ જ્વાપક તે અલક મેકી રહેને જોડા જાયા છે છે. પણ એકાદે અમતો પોતાની પથવરી પેરી કોશ કીટી બંદેશ કરી કદર-કમ્મરના શિખરે નીકળે છે અને બુનના પડાવાની એક એક માનેથી બોલે મોગે અરો છે. આથી સર્વજ ને અપહાનિયામ મનાયું છે: છતાં કદરોની જાણ અલકાવર પૂરતો તે આપણને લાલકારી જ છે. તેના પોમ, દાઝાને પીળાંને જ્વાપક અજ્યાસ તથા કદરેથી એવરમતર તેમજ હંધિવ તથા પસાવન કપા છે છે. જ્વા રમ્મકાન થમી જ્વારે ને નેના અજ્યાસ અજ્યાસ રથ સાની માટી કરી જ્વાં જ્વારો સાત લીલા સોદ દબાં મુકે છે.

કપા એનું વિવર આવું છે તે પાણી નકામ રહેની અવરું છે. એની વિશિષ્ટતા નેના આજા પરાંદોમાં એજ દબાં પોમ કે નેનાલાર-કોશમાં પાણી પાં જુકી કી કાલ કે પથવરી પાથ પર જ્વાપા રાંજમેટી રાજીની સગાને નકામ આવડી અગ્રણી પર નબર કામ છે અને તર અલકે પ્રકીર્ણ છે. જ્વા વિદ દદા, એકાદ ને નાના પંખી પણ મારે છે.

શાસ્ત્ર સુધે ચોડી લોકશાળાના સુચયોવા હ ઉપ-પ્રખ્યા પેઠી
ગાદામ સાન-પાટ-સેન પળ છે; પણ એ આજે 'ચીનવાસી'
રેખે કે 'સામયવાદી' એ તેો અમય વાદાવે છે.
પરંતુ એટલું તો નહીં છે કે ચીન લેગઆન સુધી જનતાં આનું છે
તેમ 'ચીનિયાના માલિ' ઘડતરમાં અત્યંતે બામ ભજવવાનું જ.

રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ : લંડનના પોલીસ ઇન્ડનું વડું મથક
જૂની પોલીસનાં મુનાસીધક પંચાનિકાધનોને પરિચયગ્રાપતો
તે લેખ આ અંકમાં અન્યત્ર પ્રકટ થયો છે તેને અનુસંધાને લંડનના
વિગમિષ્ટવાદ પોલીસના વડા મથકને આ દેકો પરિચય પણ સાથે
જાણાયક થઈ પડશે.

જૂની પોલીસના વડા મથકને માટે વળી 'રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ' જેવું
વિચિત્ર નામ કેમ આપાનું હશે એ નવાહ પચાડનાકું છે. અમદાવાદના
વડા પોલીસ મથકને માટે 'ગાયકવાડની હવેલી' સખ્ત ને રીતે
પ્રચલિત થયો છે તેથી જ એની કથા છે. આજથી ૧૦૦ વર્ષ પહેલાં
લંડનના રાજાએના હુદુદા રાજમહેલ બહાઈ હોલના વાદે 'રેકૉર્ડ-
લેન્ડ યાર્ડ' તરીકે બોળાયાં હતાં. ૧૮૨૨માં જ્યારે લંડન સહેના
પોલીસ કમે પહેલવહેલુ ક્રમચરખાટ પાંદરુ ત્યારે તેનું મથક એ
જગ્યાએ રાખવામાં આવ્યુ હતુ, તે પરથી પોલીસ મથકને માટે એ
રમાનનું નામ પ્રચલિત બન્યું. પછી તો એ એટલું પ્રચલિત થયુ કે
કે. ૧૮૬૦માં પોલીસ કમને તે જગ્યાએથી વેસ્ટમિન્સ્ટર પુલ પારેના
એક વિશાળ મકાનમાં ખસેડવામાં આવ્યું ત્યારે તે એકેયે તે મકાનને
પણ બહુ જ જગ્યાએ નામ આપી ચુકે અને કાલે તે લંડનના લોકોના
મનમાં એ વિચાર એટલે સુધી રહ ગયો કે 'પોલીસ કમ' એટલે
'રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ' એવા એ પર્થાય રાખે બની ગયો છે.

એ 'ન્યુ રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડ' હવે, ૧૮૨૦, ૧૯૦૫ અને ૧૯૪૦માં
બેંધવામાં આવેલાં ત્રણ મોટા મકાનોને બનેલી છે. તેના મંચવર્ગો
કેન્દ્ર ૩૫ ટુપ્પ દેવીની ક્રેખાકાબંધ ખાસ ખંડોની બનેલી છે. બીજા
લંડનનાં ૧૭૫ ચોરસ માઈલ સાથે પોલીસે ક્ષાક સંદેશાએની આપણે
થયા જ છે કે. ૭૦૦ ચોરસ માઈલના બનેલા એ વિશાલ લંડન
સહેનામાં એટલું કમ જ જનતાં નથી જેની રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડને થોડી
કેકન્ડ જગ્યા થોડી મિનિટિમાં ખજન પડે. તરત જ આ ખજો-
માંના કાગલદારી તરફથી લંડનજરમાં બજીનો માફક બિઝનેસી
પુલીસ કોલેને તે સંબંધમાં વિચાર પચાડના હુકમે છે.

કચેરીના ચીથી મોટા ખંડ 'માહિતી ખંડ' તરીકે બોળાય છે.
સંદેશાએ ઘણું ખર્ચે ટીલીફોન અથવા ટીલીગ્રાફ દ્વારા મળ્યા છે કે.
આખા 'લંડન સહેરની સખરત પ્રલંબે છે ટીલીફોન બેનરે પણ જ
જતભૂતા છે. એક ૬૬૯ અને બીજે બહાઈ હોલના ૧૧૨૧. કમી પણ
સહેરની જલદીથી પોલીસની તારત્કલિક મદદની બજી પડે કે તરત
તે ૬૬૬ નંબર પર ફોન કરે છે. એ જ આંકડા પસંદ કરવાનું કારણ
એ કે અંધારામાં ઘણું તે બંબર સહેકાઈમાં ધાયલ ફેરવેને બેઠી સકાય.
તરત જ તેનું જોડાણ 'માહિતી-ખંડ' સાથે થઈ જાય છે.

માહિતી-ખંડનું વારણ કહાડતાં જ મકાનના નકશા રેવાર
ફેરનાર ટ્રાફિકસેમેનનું ટેળજ નેમાં થોડાં ટેળજી પર સેલેટજના
પદાર્થો મોકલેલા વિશાળ નકશાએ બનરે પડે છે. આ ફરક નકરો
લંડનના એકએક વિભાગને દોષ છે, અને તે પરના પદાર્થો તે એ
વિભાગમાંની પોલીસની મોટી દર્શાય છે. એને યુનિફોર્મ પહેરેલા
પોલીસે દોષતા દોષ તેવી મોટરને નાની ઓળખાઈ કાઢી દોર
દર્શાવેલી છે, અને ને મોટરને સાદાં કપડાંવાળી જૂની પો-
લીસ ઢાંકતી દોષ તે તેથી તે સહેરની સામાન્ય મોટર કે સોરી જેની

ટેમ્પરી દોષ તેને મોટર આકારનાં ચક્રવાળી કમચિતી દોષ છે.
આ કપરાં ટેમ્પર નહીં પણ પોલીસની દોડીએ રાખેલી દોષ છે,
તેને દોડાવેલા જવા આકાર દોર. દર્શાવેલી દોષ છે આ ફરક મોટર
તેમ દોડાવે રેકૉર્ડલેન્ડ યાર્ડમાંથી રેડિયો દોષ સીધા સંદેશાએ
મોકલી શકાય છે. તે કપરાંતરક વિશાળના મથકમાં ટીલીમિન્સ્ટરથી
સંદેશા મોકલી શકાય છે.

આ કપરાંત આખા જે લંડન સહેરના પોલીસ કમના કપરાંત
માટે જ ખાસ ટીલીફોન બેનરે રાખવામાં બની છે તે તેને ટપાલ-
ખાતાની ટીલીફોનની લાઘુ મોડીમાંથી જુદી પાડવા બંધુ રેડિયો
છે. તે બેનરનું વારણ પણ કપરાંતમાં સિગ્નલ ક્રોડ પણ સહેની માત્ર
કિરી પર કપરાંત કે તરત જ તેનું પારેમાં પારેના પોલીસ યાણ સાથે
જોડાય થાય છે. પોલીસે પોતે પોતાના વિચારમાં ફરતાં ફરતાં
કંઈ કામ દોષ તો આ ટીલીફોનને કપરાંત કરે છે. વળી આની ફરક
બેનરને મથાળે બતી દોષ છે અને પોલીસ યાણને પોતાના
વિગદારમાં ફર જ પરના પોલીસનું કંઈ કામ દોષ તો તેને ટીલીફોન
પર મોકલવા માટે તે બતી કરીને તેનું તે તરફ ખાન ખેંચે છે.
માહિતી-ખંડમાંના આ ભવિત સાધનો તથા યુનિફોર્મ તે તેમના
હુદાહુદા વિરતારમાં ફરી પોલીસ કમની મોટરની મદદથી મથા
૫૫૨૨મિયાન બજાજ ૭,૦૦૦ માણસોની ઘણી જ જલદીથી ધરપાડ
કરી શકાય હતી.

યુનેબારેના આગળની ડાપલેવા માટેનું આઈનું ખાતું રેલવેની
એકાદે થી ટિપ્ટ બેંકિંગ એમ મોકલવામાં આવેલું છે. રેકૉર્ડ-
લેન્ડ યાર્ડ પોતાના આ વિચારને માટે અભિમાન લઈ રાખે એવા
તેના બખુલ રખ છે. આના આગળના કમિયાર, સર એટલું દેલીએ
એ ડાપલાનું ફૂડાણ, કમાનો, રોકુએ વગેરેના ચિહ્ન પ્રમાણે તેનું જ
વર્ગીકરણ કર્યું છે તે પદ્ધતિને આજે હુનિયાના ફરક દેશનાં પોલીસ-
કમે કપરાંત ફરી રહ્યા છે.

—વિન્ડહામ માટે

રી અભ્યારી જુલિ !

આજથી ૨૫ વરસ પર એટલેની સીક્રેન નાગની કીટ-વિજા-
નની અભ્યારી એક એજેન્સી બાઈકેસિયુ પાસિફિક પ્રદેશનાં કીટરોને
સમઢ કરવા ત્યા મળેલી. તેણે ત્યાથી ગદા મુકેદોએ એકમાં કરી-
કરીને લંડનના સાલ્થે કન્સિસ્ટન મ્યુનિસિપલ મેયરેક્ટા વિનિષ કીટ-
રોને સરખાવેલા હાજુ ૧૦૦,૦૦૦ (એકસામનો) રૂપ્યાએ પહેરેલા
છે આ પહેલાં એ બાઈકેનું ન્યૂ ગ્રીની, પાણુઆ અને માસ્ટિકામાં આપની
કીટકીટી કરેલી. અને હવે તે પાસિફિકમાં બેઠાલા માપની થયા
વિતાના પ્રદેશમાં જવાની છે.

સાપનું ઝેર

'કુમાર'ના કાગળના એકના ૨૨૦ પાના પર 'સાપનું ઝેર' નીએ
ને કહી રહ્યા હતાએલી છે, તે બાબતર છે પણ અધૂરી છે.

સાપનું ઝેર સાપના પેટમાં નાવ તો એને અસર નથી થતી
સાપનું ઝેર માણસના પેટમાં નાવ તો જે અસર નથી થતી.
એમ વેનીસીટી અને કોલેમીન જેવા પદાર્થો પેટમાં બંધારી અસર
વચરના થઈ જાય છે તેમ. પેટમાંના લાઈટ્રોક્સાઈરિક એસિડની અસર
નીચે આ બધા પદાર્થો પોતાનાં શુભ મુખમાં છે કે. સાપનું ઝેર અસર-
કારક થયા સીધું લોહીમાં જ જાયું એટલે એ જરૂરી સરત છે. મોટલે
સાપને સર્પ-દંડ થયા દોષ તેને ગૂરીને ઘૂંટી નાખવાનું કામ તદ્દન
કહાય છે. પણ ગૂસનારનું મો સાદું—ચોરી વચરનું કે આણું થયેલું
ન હોયું એટલે.

—જરાભાઈ જ. પટેલ

અરિ સમરે પાતક ઘટે મિત્ર દરે નિજ પીસ
અરિ સમરે ત્રીન ગુણ છુડે, પરાક્રમ ધીર.

વિદ્યાસત્તામાં વલ્લભભાઈ બેરિસ્ટરીનું અ-
ભુત્તા દત્તા ત્યાં એમને પહે વાગા નીકળ્યા.
તેનું આપરેશન કરતી વખતે સર્જી એને ઇન્-
ટિક (જિઆન કરનારી રવા) વાપરવા માંડતાં
વલ્લભભાઈએ આમદ કર્યો કે મમે તેટલું
દુઃખ થશે તે રુદન કરીશ, પણ કંઈકોફેમે
ન આપો. અલબત્ત, ડાક્ટરોએ એ માન્યું
નહિ પણ તાત્કાલિક યજ્ઞ ગયા કે આવે
દરદી અમને પહેલી જ વાર મળ્યા છે !

એને પાઈ સખર : લય=નારા, પ્રલય;
એવતાન, વર્ષ જુવુ તે, લીનતા; સંગીતમાં
લેવાતો વિરામ; તુલ્ય, ગીત તથા વાદ્યની
સંગીતમાં સખતા; કાદમર કાદવામાં કાચતો
લગી કે દસ મમય : કુત, મધ્યમ કે વિવં-
ચિત; માવાનો કે ગર કાદવાગેર દંચ.

કહેવતો કેમ પડી ? 'હમ એવન પર
કાદશ વિલક ?' મધુશની વાચાએ જલેલા
એક શીબેન મારવાનીએ બલ્લભભાઈને કહ્યું.
વા માટે શીબેનમાંથી આકાશને શીબી વાપરવા
પાવાના નાકરને માફ પર મેડાઈયો. માસે
ગુલર રીકને ત્યાં માલમીદા આવાની આ-
સામાં એ ગોળાકાળે પાવાની ખામિયાને
પરમે જાળવવા અમગામ્ય સામ સમયે
એને વપાવમા ભારે જાનનાં તિલાનો
કાદો કર્યો પણ જ્યાં પાટલે બેઠા ત્યાં મા-
વોમાં રાજ રોટલી જ આવી. આપી ઉઘાઈ
પડી બેલાઈ ભરાઈ ઘાઘા : 'હસ એવન
પર કાદશ તિલક ?' ત્યારબાદ, વધુ અપેક્ષા-
ને એને વગુરિય તત્તન આમુદી નીકળી
પડે એ સામેગામા બાદી પડેલી ખારખા
માટે આ હલેત વપરાય છે બેનક એવી બી-
જા મોવતોમા 'ખાદો કુખરને કાદપો કદર'
વગેરે અખાની ગણાય.

'વનટપતિ'ના એલેગેજવાળા આ અખા-
નામાં અલગથી શુદ્ધ છે કે મમે ને વારખા
એક કાવના વાસખમાં કાઢું વર્ષ, તેમાં
શુદ્ધ નાદટિક બેસિદનાં નેઆર રીતં ના-
ખીને જરા ગરમ કરાવું. એ એજવાણુ દરી
તો તેનો રેજ જ રી જ્યો.

● દરિયું રમરજુ કરવાથી પાપ કષાય,
મિત્રને વાદ કરતાંવિત તે આવીને આપણું
સોર કાપે, પણ અરિ(દુરખન)નું રમરજુ
કરતાં તો છુડિ, પરાક્રમ અને ધીરજ એ
તેને નેજા નેજા કરી દે તેને કલકલમ રમિય
દિલની આ વાનીકરખી આવી છે.

અલિત ગમત
૧ ધી રજ મુખીયા આંકડાને નીચે પ્રમાણે
અનુક્રમમાં ચાર દારમાં કાઢવાથી પ્રત્યેક
દલી બાબો સરખાવો ૫૦ જ આવે છે.

૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭
૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૨૪	૨૩	૨૨	૨૧	૨૦	૧૯
૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦	૫૦

જિલન(જગજ)ને લગનાશ રોમનો તેમે
'જિલનિવા' કહેતા. આંતે તો જેને જિલનના
પ્રતીક રૂપ સીમુવિને જ આટે એ રાજ વપ-
રાય છે, અને ફેરલાઠ જિલિસ મિલકામે ગુજર
તેમજ બન્ડેશ, પ્રતીક આદિ બીજી સહાઈ
ઉપર તે આઈઆય છે. ઉમેડના આખતા
સિકામે ગુજર જિલનિવાનું એ ચિત્ર આવે
છે તે તો વાસે બીલના વખતમાં આઈ-
ખામિયું અને 'ડમિસ એજ વિષમન્ડ'ને
પાંચ વરીકે લેસાદને કલાકારને વખલેવેનું.
પજુ તેમે રચના તો અસલ રોમનોએ જ
કેલી. એવી જિલનિવાની ડાખવાયો ઉમેડ-
બરખા ને નુલગાંભતો સિકાં પાળી આંખો
છે તે આ ઉપર આપી છે.

શિવાજીમાં જાણીનું વખન ઉવાજા કર-
તાં વધુ વધે છે; જ્યારે કલાકારમાં આજો
સિવાજી કરતાં કલાકારમાં વધુ વધે છે.

કલાકારીકેકા માનવીએ કલા જે કાળે પણ વધુમાં વધુ નવાઓ દોષ નેા ધર્મને. કેવ-
અંતિથી માંડી નેની પૂલનાં આમુદી સાધને સુધીમાં એ પ્રિય અને અંતિયુરક આન દિ-
મેને વાની આંકડા કરી એ તેને કલકલમ રમિય દિલની આ વાનીકરખી આવી છે.

૮. એ વરજુ સામવી
સાખવાને સોરકાઈ
એને છે, અને છતાં
એનો સો કોઈકામાં
બોલી રમર કહે છે
તે છે— 'વિરમી.'

અવચરિયતરીતે માંખવાને પોરકાઈમાં
લમાં માનવચરેલાની આદિ.

લદાએતો કાઠલન-વેન સાંધવા મારી
નિશ્ચીનની કોટી કર્યા પર તેજ નેસિદિ
બેસિદનાં કાઠાં રીપાં નાખીને કાળો નાં
દલાવો (આ મિલકાની વરજનથી સીપ-
વાની એવી અસલ મેટલું ભસા છે.) નિર્મીરી-
નરખાળનીને કૃષ્ણે મેટલે પ્રવાદી કાટી નાખી-
ને લદન ધીમા વાપ વર મરી નિશ્ચિનને
માખાથી નાખો, અને પછી ગરમગરમ કાઠ
નંદનવેનની કાઠ પર લખાઈ મેટલીકલની
કોટી વાપી રે. કુદાઈ અથે કોટી કમેટી કો.

કમળાં 'કુદેર' નામે કાઠાંની ખંડવાય
છે તે કીકાં દોષ તો પણ કરી મુકી કીકી વિના
શુધં કાઠાં પડે બને છે. (ઉ.દા. વપાઈ)
'તમાશા ઉકરે મારો પર પથરો ફેંક્યો'
'પાંખા કે લખે કે'
'ના, કોડામાં વધી ગયા.'
'તો આત્રીથી તે કોડા રોમાર નહિ દોષ'

નાદટિક એકાકાર
નામના વાધુ આસ
માં બના માખુસમાં
ખમેલેકલમઆદિ.

જાન્યુનથી ડિસેમ્બર ૧૯૪૬
છવ્વીસમા વર્ષનું

અંક ૩૦૧ થી ૩૧૨ સુધી
વાર્ષિક સાંકળિયું

મુખ્ય ચિત્રે પૂર્ણરંગી

નૃનારીસર (સકુન્તલા) સપ્ટે મુખચિત્ર
વાહાટે (સોમનાથ સાહ) ઓક્ટો તુ
પરનામા (વેલનાથ દાસ) જુલાઈ
ગિત (કનુ દેસાઈ) ડિસે
રોરપથાસિકા (સામરયાની કવચ) નવે
પરખુ (સંસિકલાય પરીખ) જાન્યુ
પરીખી આગળ (નાના સાહેબ) એપ્રિલ
કારાની જાનર (મગનલાલ ત્રિવેદી) મે
યામ (ફુલ્લવાળ જઈ) જૂન
ભણી (મોનાસાહ સાહ) ઓગસ્ટ
રૂઢે (જગન્નાથ આદિવાસી) ફેબ્રુ
ફેરી પેટી (મગનલાલ ત્રિવેદી) માર્ચ

એકરંગી, દ્વિરંગી, રેખાંકિત બુલકેટ
માત્ર પતિમ નાચિમ આ મુખચિત્ર પાછળ
તેથી (સિદ્ધાદીવાળ જાનરેયા) જુલાઈ ૧૬
ચિત્ર પ્રકારના ચિત્રે આ ના પડામા
સંસારેદરયાની તકલીબ (સચિન્દ્ર બીરી)

નવના મુખચિત્રની પાછળ
જાનવર્ષાસિદ્ધનની સામગ્રી નવે પડામા
સંસારાદીની પ્રગતિ (ચંદ્ર) ઓગસ્ટ પક
પાનિની સપ્તા નવે મુખચિત્રની પાછળ
દિરા (નદવાળ વસુ) ઓક્ટો રીટ આઈપી
ખાઈ આરાજાની કૃતિ જાન્યુ પાછળ પૂઠે
નેરો પ્રદેશના બારતીની જાનનાનાચિત્રે
નવે પડાની પાછળ

મત ચાહુ છે (રમણે) ૨૨૭
ના ફુલ (સામીયા) સપ્ટે મુખ પાછળ
પેતાલ (બેંડે) ડિસે મુખ પાછળ
પદ (રમણસ ચાવળ) સપ્ટે પક
તે પાવેલી (સરિતાબેન) ફેબ્રુ પક
પાવસ ચાવડાની પ્રાણીચિત્ર ચુ

ડિસે પાછળ પડામા
ખાઈ બની વાતો (ગેવગામી) એપ્રિલ પક
રખુ નાવધ (શ્યાવસ ચાવડા) ડિસે પક
પેસાઈટનુ કલાન મે મુખ પાછળ

ફોટોગ્રાફી
કારમીરની ખીણમા જોલમ (એ એવ સેપ્ટે)
એપ્રિલ મુખચિત્રની પાછળ
ગિરનાર પરથી નિલગદ્ય (શ્રીદામ જઈ)
ફેબ્રુ પાછળ પડામા
ચિત્રનરત્ર સામીટ (જગન મહેતા જાન્યુ પક
સરખીતે કપ કાળ (નલિનકુમાર) મે પક
સરદાર ન પટેલ (નરસિંહકુમાર) નવે પક
સિદ્ધપન્થેયાપત્ય
ફેબ્રુમા મુખદર્શન (મુખનેશ્વર) માર્ચ પક
દેવવાડા મહિરના સ્તબ (વિદિત મહેતા)
ઓક્ટો પડામા
દેવવાડા મહિરની છતો (વિદિત દલાલ)
ડિસે પડામા
દેવવાડા મહિરના મડપ (મતલાલ મુખિયા)
ઓક્ટો પાછળ પડામા સામે
દેવમહિલ પિતળનું સિદ્ધસન જુલાઈ પડામા
માર્ચની (જગન મહેતા) આમ પાછળ પડામા
મદ્રાસ કળાશાળાનું જાન્યુ મારીકામ
જૂન પાછળ પડામા
શ્રીરંગમ મહિરના સ્તબો (વિનોદ સાહ)
સપ્ટે પડામા
દિંદી માધીયમનો નમૂનો જૂન પક
દીરા ભાગેળ માર્ચના પાછળ પડામા
ટપાસની દિકિટો
એપ્રિલની દિકિટોનો વેનિય નેશન
જુલાઈ પાનના પડામા
કુસ આઈવર્ડ દિકિટો મે પાનના પડામા
મજાની દિકિટો ઓક્ટો મુખ પાછળ
ગ્રેટિસાજની દિકિટો તથા સપ્ટે ૩ કપર પક
‘વરુણ દિન’ની “ ” ૨૦
પાયેમરવેશાજા “ એપ્રિલ પાનના પક
જે સારાબગેવાના “ જૂન પડામા
સ્વતંત્ર દિંદની નવી દિકિટો ૬૫
દિંદની નવી ટપાલ દિકિટો ૨૫૨
ઝાંઝો
અ કારસે (નિરજન ભગત) ૨

અભિનય સૌંદર્યનો (જ ક કારસે) ૩૨૦
અમરનરુ સિદ્ધ (અગો દર્પ) ૨૮૬
આન (સાતિકુમાર મહિયા) ૧૧૫
કપર (પ્રિયમત ગણિયાર) ૨૮
ક સદમ (મજલાવ દેવે) ૩૧૬
વિષદયા કીરના કોર (નિરજન ભગત) ૩૧૩
કાર્તિક (પ્રદેસના સવળ) ૨૧૬
કોમુ ? (પિનાકિત કોર) ૦
મજાનો (અરોહ દર્પ) ૨૧૧
ગીત ગોડા (મકરંદ દેવે) ૩૪
ગીતના પિગાડિ (ફો કોપચા) ૬૬
ગીત (કરાનરુ) ૨૫૧
ગોઠ (ફુલવાળ મા. રી) ૧
ચારની (મકરંદ દેવે) ૧૮૦
જુ અને હુ (પિનાકિત કોર) ૨૧૪
ગીતના પિગાડિ (નિરજન ભગત) ૨૨૬
નયન આંધ (નિરજન ભગત) ૩૪
નિરખાર (મકરંદ દેવે) ૨૧૬
પવન પથે (મુન્દરથ) ૩૧
પ્રભુની કમિ (મુખાળદાસ જામી) ૧૬૧
પારિવા (નિરજન ભગત) ૧૬૦
પ્રાણના મોતન (મકરંદ દેવે) ૪૪
પીઠ છે પાકી ને (સચિન્દ્ર ગાદ) ૧૧૧
મજા (મજલાવ) ૩૫૩
મજનનનિત સમિ (પ્રિ મજિયાર) ૨
જૂલ આગી (સચિન્દ્ર સાહ) ૨૫૬
મુખાનુ સ્વપ્ન (મકરંદ દેવે) ૩૧૩
મુખુને (અરોહ દર્પ) ૨૧૪
મેરી (પ્રભુદાસ મહિલાસ વ્યાસ) ૧૨૪
વજન (નિરજન ભગત) ૨૮૨
માટ (મકરંદ દેવે) ૧૦૨
મિયાદ (જયદ પાસ) ૬૪
વીંધનાનને (અરોહ દર્પ) ૨
મેગા (નિરજન ભગત) ૬૪
મા કારસે ? (પ્રિયમત ગણિયાર) ૧૧૧
શાન્તિ (કરાનરુ) ૧૦૨
શિવરૂપ (પ્રદેસના સવળ) ૨૪૪

(ડિસેમ્બર ૧૯૪૬) ૩૮૫

સમગ્ર (મલમલ રાવર) ૧૬૨
 સર્વનાદારને દોરે (પાલીક) ૨૮૬
 સુનંદુખી (સુનંદુખ) ૩૨૦
 દરમુ (નિરંજન લખત) ૨૨૪
 દાર માનીની એ બુ ઝુ માટે બપ દેરી
 (સાનંદ સાદ) ૧૬૧
 ડું (સુગોષ મહેતા) ૨૮૬
 દે મુખ 'સાનંદગણિ' (સાનંદ સાદ) ૩૪

જીવનચરિત્રો ચરિત્રચેખા
 અનંતલક્ષ્મીનાદે (૨૫૫. સહીસી-૧૩) ૪
 અખુલ કાશિ આજાદ ૩૫, ૩૭
 આચાર્ય નવચંદ્ર (અરોહ દર્પે) ૧૬૨
 અચર (નિરંજન ભત) ૨૫૩
 અચૂખુ વડલ (સામસિદ્ધ સોહાદ) ૨૬૧
 તેજસદાદી સમુ. સાર ૬૫
 રૂચોચન્દ્ર કન (રેસનજી પરાગાર) ૨૨૮
 રોજન કેશસનેન્દ (અરોહ દર્પે) ૧૬૩
 વિશ્વમાનવી મુએ ૨૫૬
 વલ્લભભાઈ પટેલ

(મનુભાઈ મનભાઈ પટેલ) ૩૨૧
 સામે કુલક (વલ્લભ મોરી) ૩૫૪
 દરિનારાયણ આચાર્ય ૩૦૨૪
માસમાસની વ્યભિચરિય
 આનંદસોર મુખ ૩૧
 કૌશિયાણિય આનંદમ ૬૦
 કાલે માઈસ ૧૫૩
 અચર ૨૫૪
 ગોપાલરાવ દરિ દેશમુખ ૧૩
 નટનાય સરકાર ૩૮૩
 નેન એવરે ગિતે ૧૬૦
 ભારતેન્દ્ર દરિશન્દ્ર ૨૮૬
 ગાદાગ કપરી ૩૫૧
 રથાગલ કૃષ્ણ વર્મા ૩૧૭
 સી. વાઈ. ચિતાગણિ ૧૨૧
 સંગુમળ દાનેમાન ૧૨૨

પરિચયચેખા
 હસા મહા (ર. મ. રા.) ૧૩૮
 સંપેન્દ્રનાથ બીસી (ર. મ. રા.) ૧૭૨
 ગોપાલ બાંડ (કિલિમેહન સેન) ૩૬૮
વાર્તા ને નાટિકા વાર્તાઓ
 અસંભવ સિદ્ધાર ('નિપાઈચેન્દ્ર') ૬૭
 આધારી રાને (કેતન મુનશી) ૨૬૪
 આકાશવાણી (રમણિક મેધાળી) ૨૬૫
 કાષ્ઠો મોડો (ર. મ. રા.) ૧૦
 દોહિરાના બંતુ (સામજી વ. આલગિયા) ૭૮
 ફડી વીરલા ૬
 બક અને રિપલ (મનનભાઈ પડિયા) ૧૭૫
 બેટી લટ ૨૩૧
 બેટીના જીવન (ગીતારામ એ. રા.) ૩૨૭

કંપિ-વિશ્વ (રમણિક મેધાળી) ૬૭
 નાટિકાઓ
 ત્રિરમુક ત્રિરનાર (ચંદ્રવાન મહેતા) ૩૫૩
 તેજસદી (રમણીમન્ત માંતી) ૧૬૬
 વિશેષવન (નિરંજન ત્રિપાઠી) ૧૬૪

લેખો ઇતિહાસ-શ્રુતોગ-પુરાતત્વ
 કૃષ્ણચંદ્રની પ્રાચીન વ્યતિયો
 (યશોધર મહેતા) ૧૦૭
 જુનરાતનું સર્વન (અમૃતલાલ વ. પંડ્યા) ૧૧, ૪૧, ૭૩, ૧૩૮, ૧૭૬, ૧૬૬
 જુનરાતમાં પેટીલિયમ (સામસિદ્ધ સોહાદ) ૬૬
 માંપાનેર (રતનમણિરાવ બીજરાવ) ૧૪
 તુલસીરાવણ (મનનભાઈ ત્રિવેરી) ૭૫
 ધીજીપાર (સામસિદ્ધ સોહાદ) ૧૩૬
 નાટ્યમંત્ર (યોગેન્દ્ર ત્રિવેરી) ૫૨
 અંબરંબ (૩૦)
 નલેન્-નલેન્-લક્ષ્મી (૩૬) ૩૪૦
 નાય-એદ (૩૫) ૨૦૬
 નાય-નાયિકા-વ્યવહાર (૩૭) ૧૭૨
 નાયના બાલ-અવંતર મુખ (૩૮) ૩૦૩
 નાયિકા-એદ (૩૬) ૧૩૬
 નૃત્યનાં વિશેષ રચનાઓ (૨૬) ૨૦
 પાવનરામ (૩૪) ૧૮૧
 પર્વ-રંમ (૩૨) ૧૧૨
 રેમ્બેલના પૂજન (૩૧) ૮૪
 સમ્પા લક્ષ્મી (૩૩) ૧૫૨
 સુપ્રસન્ન-પ્રકૃતિ (૪૦) ૩૭૧
 દામપત્તી (સામસાદ) ૨૦૧, ૨૩૩, ૨૧૭
 હિંદની ભવ્ય દલાવારેસો ૭૮

વનરૂપતિ
 આપલ્લી વનરૂપતિ (અવંતીલાલ ર. જોશી)
 આફ્રેસી (૧૫) ૮૩
 કંઈન (૨૮) ૧૭૪
 ગળો (અચૂખુ દંન્દ્રજી) ૨૬૪
 ચિત્રો (૨૪) (અવંતીલાલ ર. જોશી) ૪૭
 બીલી (૨૭) ૧૫૧
 સિરીય (૨૬) ૧૧૧
 સંખેશ્વર (૨૩) ૨૫
વિજ્ઞાન
 શાંતિદા જીવનમંચિજ્ઞાન (નરસિંહ મુ. સાદ) ૨૩
 અખરમ (૨૧) ૨૩
 કાચ (૨૫) ૧૩૬
 કાળન (૩૧) ૩૩૪
 કાળન અને તેનાં વિવિધ રૂપો (૩૨) ૩૬૬
 એધક (૨૭) ૨૦૪
 એધકના બીજા રૂપોની પદાર્થો (૨૮) ૨૩૮
 ગ્રીસીની (૨૬) ૨૭૧
 ફેરફેરસ (૩૦) ૩૦૨

મારી (૨૬)
 રેતી (૨૪)
 રસેક
 હીરા (૨૨ અને ૨૩)
 અમેરિકામાં અભ્યાસ ૧૭૭, ૨૦૩,
 પ્રાચી ધાર્મિક યુનાયોપન વિજ્ઞાન ૧
 (ગીતા નાથ-૧૭૫ નાથ)
 ટિફિન-સેમ્સ ૨૪૫, ૨૭૩, ૩૦૮, ૩૩૫,
 પરીક્ષા અને અભ્યાસની કળા,
 (ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેરી)
 પત્રિકા રૂઢ
 પારીક (કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાળી)
 પોલ રિશાર (કિશનસિંહ ગાવડા)
 મેરેયોન (વાસુદેવ કાંક)
 રસમંત (દરિપ્રસાદ મ. રેસાક)
 સામસિદ્ધિ કાંક રસમંતોમાં (ક. મા. ગાંક)
 લક્ષ્મી લાલીમના તખ્ત માંસ
 (કુબીકેશ નાનુભાઈ પાંક)
 લોહી (ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેરી)
 રથાગલ આપલ્લી પ્રાણીચિત્રમુ
 (વિશ્વેશ્વર રાવળ)
 સંકેત-શિલ્પિયો (કરજીસિંહ મુ. સામ) ૨૬૭, ૩૩૦,
 નાના
 આંકડા મત વધેગેના લાગે મેગે છે
 કૃષ્ણ (પુ. સંધવી) ૧૨૮, ૧૬૩, ૨૧૮
 દલામય વ્યાસપીઠ
 ઓરપંથાશિહ
 ત્યાગ (બ. રા.)
 લાગે મેગેવનાની સહેલી રીત
 સિદ્ધપતાર કરમપતાર અમેરિકામાં
વિશ્વાગી લેખો ચિત્રાં
 આપલ્લી લોહીમાં ચાલતું મહાન યુદ્ધ
 જુનરાતી ભાષાના સોમાડા
 પ્રાચીન દશામાં હોતિયો દશા આપુર્
 ફજાદ માટે રક્ષણાત્મક રસાયણો
 રાષ્ટ્રધર્મ (ધર્મદેશી)
 રસાભ્યાસનાં યે વર્ણે અંતે (વ. શુભ)
 સાર્વભૌમિક યુવર્ણેલના (ક. મા. મુનશી)
 હું ને મારી' સરકાર
 આસામાસનાં પંખી
 અગન (૪૧)
 ઉમેરનાગલો (૪૫)
 કંસારો (૩૬)
 કોંકરાળી (૪૨)
 ગીધ (૩૭)
 યુવડ (૪૭)

૧૩	૩૪૬	હવે એવું જીવન બુધ્ધિ (અગિયત પંચાયત) ૧૮૪	આપણી સમૃદ્ધિ	૧૫૭
૧૪ (૧૩)	૨૫૧	જીવન પરિચય	એમ કેમ કે	૮૫, ૧૭૬, ૩૭૬
૧૫ (૧૪)	૨૮૪	કંચનલાલ દેસાઈ ૨૫ (૬ આચાર્ય) ૨૮	એકામિયાળી કાંઠા-પડિયાળ	૧૫૫
૧૬ (૧૫)	૧૫૪	ચિત્રલેખા રાણી મેલા	કાર્તિકેય	૨૮૬
૧૭ (૧૬)	૮૬	જગન્નાથ અદિવાસી	અક્ષિતગમતની ચોક આવી	૬૧
૧૮ (૧૭)	૨૮	મૃચ્ચિકા ૨૬	ચોકલું પીણી	૩૫૧
		પાણકૃષ્ણ અચરજ પાઠક, ૨૫, ડૉ.	ચોળનું મદત્ત	૩૮૨
		ભરતો ત્વેન્નમ	જગતના ગરિષ્ઠતા પ્રયોગો	૧૫૬
		ચારિત્ર મેટર્સલેક	નિરાક	૨૨૨
		ચારીલાલ સિંચરામ નાગક	તાત્રાચો કપરથી વખત લક્ષ્યાની રીત ૩૦	
		સુખશ્રુત્યમ આરતી	તાત્રીય ચરથી લિયે લક્ષ્યાની રીત ૩૧	
		સિદ્ધ અંબુલા યેલવી	દુનિયામાં આપણા સાથી સ્ત્રીથી સ્ત્રી ૩૧	
		દેવરેત મદનગદ પચમ્બર સાહેબ	ગોળિય પ્રાદ્ય	૨૨૧
		દરિનારાયણ આચાર્ય-પ્રકાશિતવર્ણિક ૩૧	ધર્માચરની પ્રત્યક્ષ સમગ્રજ્ઞ	૮૧
		દંતિહાસ-ભૂગોળ-પુસ્તકત્વ	ફોરેસ્ટર ટ્યુબ	૩૫૦
		ન્યૂ ઓર્ડર	જુહુ હિંદ	૧૮૬
		બાલી બેટ-આરતીય સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર	બેકડા હાથ	૩૧૬
		મહાનગરી	ભારતીય આકાશ	૩૧૬
		જોરાક-આવેગ્ય-ઓપદ	મણિપુરી નૃત્ય સાથેના વાલો	૩૧૫
		અતિથિ (સિવપ્રસાદ ત્રિવેદી)	માલદેવ મહિર	૨૭૮
		અનાજને કસવાળી કરવાનો પ્રયત્નો	મિતાકાર અને થોની કહેવતો	૮
		જનમ જોરાક	મુળાક દેશીકાગા	૧૮૬
		જોરાકમાં એજરેલ	જૂનીની જુનીની બતો	૮૨
		ગોળી	સામકૃષ્ણ આશ્રમ	૩૦
		દાજવા પર તાત્કાલિક કપાય	જાળ-જુગારી	૩૧૫
		દાતને સરો	શ્રી આદ્યાસી શક્તિ	૩૮૧
		દાદા	રેડોર્ડેન્ડ થાઈ	૩૮૧
		રેદાસ	રવાધીન હિંદોના વિજ્ઞાનવિકાસ	૩૨૧
		દાંબીના ડુંબ પર	દોશ	૨૨૨
		સળેખમ વિષે વધુ		૫૨૨ જુલુ
		સળેખમ		
		સાંપનું ડેર		
			૨૨૦, ૩૮૧	
			વિજ્ઞાન	
		કાલગિયમ: 'વિદ્યાગિન' માત્ર	૬૧	
		નકાકા	૬૧	
		ગુજરાતમાં વૈજ્ઞાનિક સંસ્થાન	૬૨	
		વર્ગિતજુલાઈ: એક અદ્ભુત ખનિજ	૬૨	
		વિકસક વિજ્ઞાન	૬૨	
		અગ્રીય લેખો	૬૨	
		અમેરિકનનું સોનું	૬૨	

